

Halina Pelcowa
Ilona Gumowska-Grochot
Blanka Skórska

**SŁOWNIK
GWAR
LUBELSZCZYŹNY**

TOM VIII

**CZŁOWIEK I RODZINA
HIGIENA I CHOROBY
MEBLE, SPRZĘTY
I PRACE DOMOWE**

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ

SŁOWNIK
GWAR
LUBELSZCZYŹNY

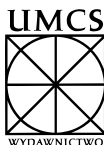
TOM VIII

CZŁOWIEK I RODZINA
HIGIENA I CHOROBY
MEBLE, SPRZĘTY
I PRACE DOMOWE

A Dialect Dictionary of the Lublin Region

Volume VIII

Man and Family
Hygiene and Diseases
Furniture, Appliances
and Household Jobs

Halina Pelcowa
Ilona Gumowska-Grochot
Blanka Skórska

SŁOWNIK
GWAR
LUBELSZCZYŹNY

TOM VIII

CZŁOWIEK I RODZINA
HIGIENA I CHOROBY
MEBLE, SPRZĘTY
I PRACE DOMOWE

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ
LUBLIN 2020

Publikacja finansowana w ramach Programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2018-2023
nr projektu 0125/NPRH7/H11/86/2018

NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI

Recenzenci

Prof. dr hab. Halina Kurek

Prof. dr hab. Kazimierz Ożóg

Redakcja naukowa

Halina Pelcowa

Korekta

Jolanta Drozdowska, Halina Pelcowa

Redakcja techniczna i skład

Artur Drozdowski

Projekt okładki i stron tytułowych

Marta i Zdzisław Kwiatkowsy

Udział autorski w opracowaniu tomu:

Założenia metodologiczne i zasady redakcyjne. Mapy do haseł słownikowych – Halina Pelcowa

Słownik – Halina Pelcowa: 50%, Ilona Gumowska-Grochot: 25 %, Blanka Skórska: 25 %

Dokumentacja zdjęciowa: Ilona Gumowska-Grochot – ilustracje nr 16, 17, 18, 19, 20 (wykonane w Ośrodku Edukacji Regionalnej w Hołownie); Halina Pelcowa – ilustracje nr 1, 2, 3, 4, 5, 10, 11, 12, 13, 14 (wykonane w Zagrodzie Guciów w Guciwie), nr 7, 8, 15 (wykonane w Muzeum Skamieniałych Drzew w Siedliskach koło Tomaszowa Lubelskiego) i nr 6, 9, 21, 22

Eksplozacja terenowa i transkrypcja materiałów: Agnieszka Dudek-Szumigaj, Ilona Gumowska-Grochot, Anna Kurkiewicz, Piotr Lasota, Robert Mileszczyk, Halina Pelcowa, Blanka Skórska, Mariola Tymochowicz

© Wydawnictwo UMCS, Halina Pelcowa, Lublin 2020

ISBN 978-83-227-9410-4

Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej

ul. Idziego Radziszewskiego 11, 20-031 Lublin

tel. 81 537 53 04

www.wydawnictwo.umcs.eu

e-mail: sekretariat@wydawnictwo.umcs.lublin.pl

Dział Handlowy

tel./faks 81 537 53 02

Księgarnia internetowa: www.wydawnictwo.umcs.eu

e-mail: wydawnictwo@umcs.eu

Druk i oprawa

Mazowieckie Centrum Poligrafii Wojciech Hunkiewicz

ul. Lisi Jar 29, 05-270 Marki

*Ucząc się nowej nadziei, idziemy poprzez
ten czas ku ziemi nowej. I wnosimy ciebie,
ziemio dawna, jak owoc miłości pokoleń. . .*

Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, Kraków 2005, 80

Lubelszczyźnie –
Ziemi Mojej Rodzinnej i Jej Ludziom

Ukazały się następujące tomy:

1. Halina Pelcowa, *Słownik gwar Lubelszczyzny. Tom I. Rolnictwo – Narzędzia rolnicze. Prace polowe. Zbiór i obróbka zbóż*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2012.
2. Halina Pelcowa, *Słownik gwar Lubelszczyzny. Tom II. Rolnictwo – Transport wiejski. Rośliny okopowe i paszowe. Gleby i rodzaje pól. Uprawa lnu i konopi. Zbiór siana*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2014.
3. Halina Pelcowa, *Słownik gwar Lubelszczyzny. Tom III. Świat zwierząt*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2015.
4. Halina Pelcowa, *Słownik gwar Lubelszczyzny. Tom IV. Sad i ogród warzywny. Budownictwo i przestrzeń podwórza*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2016.
5. Halina Pelcowa, *Słownik gwar Lubelszczyzny. Tom V. Świat roślin*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2017.
6. Halina Pelcowa, *Słownik gwar Lubelszczyzny. Tom VI. Pokarmy*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2019.
7. Halina Pelcowa, *Słownik gwar Lubelszczyzny. Tom VII. Odzież i obuwanie. Przędzenie lnu i tkanie płótna*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2020.

Spis treści

Wstęp	9
Założenia metodologiczne i zasady redakcyjne	17
Założenia ogólne	17
Baza materiałowa.....	17
Hasło słownikowe.....	19
Zapis wyrazu hasłowego i kontekstów	23
Mapa językowa.....	25
Kwalifikatory	26
Skróty i odsyłacze.....	27
Źródła i opracowania	29
Źródła.....	29
Literatura (wybrane pozycje)	29
Miejscowości, z których pochodzi materiał	33
Alfabetyczny spis miejscowości	33
Wykaz cyfrowych oznaczeń miejscowości na mapach	45
Słownik	47
Mapy do haseł słownikowych	487
Ilustracje do haseł słownikowych	527
Spis map i ilustracji	551
Spis map.....	551
Spis ilustracji	552
A Dialect Dictionary of the Lublin Region	555

Wstęp

Moja matka

*Matka ma chodzi w koronie z potu,
w brylantach z łez,
lnianą koszulą jak szatą złotą
stroi swą pierś. . .*

*I często chodzi modlić się boso
jak Cieśla-Bóg,
obmywszy ze stóp łąkową rosą
pył ziemskich dróg. . .*

*I nigdy żadnych skarbów nie pragnie
w chatupie swej,
chce tylko grudkę tej ziemi czarnej
na własność mieć! . . .*

Jan Pocek, *Poezje*, Lublin 2017, 188

Ósmy tom *Słownika gwar Lubelszczyzny* zatytułowany *Człowiek i rodzina. Higiena i choroby. Meble, sprzęty i prace domowe* zawiera 2461 haseł wzbogaconych 22 ilustracjami i 39 mapami językowymi. Jest to słownictwo z trzech domen tematycznych, zgrupowane wokół człowieka i jego najbliższego otoczenia. Stanowi odrębną całość tematyczną, poświęconą cechom fizycznym i psychicznym człowieka, częściom ciała, stopniom pokrewieństwa, higienie i chorobom, dawnym meblom i sprzętom oraz niektórym czynnościom wykonywanym w domu.

Słownictwo zebrane w tym tomie jest specyficznym działem leksyki, pokazuje obraz polskiej wsi, z jej odrębnościami przejawiającymi się w kontaktach interpersonalnych oraz miejscu człowieka w codziennej rzeczywistości wiejskiej. Osia spajająca słownictwo z trzech poddanych analizie dziedzin semantycznych jest człowiek, który jest podmiotem wszelkich działań i ich wykonawcą, wpisując się jednocześnie w obrzędowość i obyczajowość ludową, z bogactwem interpretacji otaczającego świata. Dostrzegamy to zarówno w lokalnej, jak i w regionalnej wielości nazw na określenie jednego desygnatu, np.: *bujawka, bujda, hojda, hojdawka, huśtak, huśtawka, kobylica, kobyła, kobyłka, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kołysaja, kołyska, koń, korbon, koromak,*

koza, kozioł, stojak, trójnog, uwiązak, zajda ‘kołyska z płachty zawieszona na czterech kijach’; *bambetel, kanapa, kanapka, ława, połata, połatka, sofa, sofka, szlaban, tapczan, tarczan, wyrek, wyrko* ‘łóżko zakrywane w dzień deską do siadania’; *boczek, czerkadło, czerkalniczka, czerkawka, dracka, drapaczka, drapka, draska, draśniczka, masa, pocieradło, potarka, siarka, siarniczka, tarło, tartka, zapalniczka, zapalnik, zapalecznik, zapłonka* ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapalki’, a także w różnorodności cech, zjawisk i przedmiotów poddawanych osądowi społecznemu, np. ‘człowiek leworęczny’ to: *lewak, lewczan, leworóg, lewus, majkuciarz, majkus, majkut, majkutnik, malkuta, mantykus, mańda, mańka, mańkus, mańkut, śmaja*; ‘nieślubne dziecko’ to: *bachor, bajstruk, basak, bękart, najdka, najduduch, najdur, najdus, najduszek, niewiadomski, przychówek, przypalotka, zdybaniec, zdybel, znajda, znajdek, znajduduch, znajdus*; ‘choroba przejawiająca się atakami drgawek, pojawieniem się piany na ustach’ to: *choroba świętego Antoniego, choroba świętego Walentego, choroba świętego Wita, padaczka, przypadek, słabość, słabość świętego Walentego, słabota, wielga choroba, wielka niemoc*.

Ludowy obraz nazewnictwa, kreowany przez geograficzną różnorodność określeń i ich wariantywność oraz wielość nazw na określenie jednego desygnatu, może wpisywać się w jedną serię onomazjologiczną, ale też tworzyć różne pola znaczeniowe, uwzględniające rodzaj skojarzeń i odbioru przez człowieka otaczającej go rzeczywistości, np. nazwy ‘żrenicy oka’ motywowane są czynnością patrzenia (*patrzączka, patronka*) i otwierania oka (*żrenica, żronko, żrenica*), ale też wpisaniem w aspekt obyczajowo-kulturowy z odbiciem intencji osoby, z którą się rozmawia (*człowieczko, człowieczek, laleczka, lalka, panienka*). Liczne są również wypadki obejmowania jedną nazwą kilku desygnatów, o podobnym wyglądzie i działaniu, np. *kułak* to ‘staw łączący ramię z przedramieniem’ i ‘dłoń ze zgiętymi, skurczonymi palcami’, *praczka* to ‘kobieta, która pierze’, ‘drewniana deska do podkładania w czasie prania na rzece’ i ‘przyrząd z falistej blachy służący do ręcznego prania bielizny’, a *wujek* to: ‘brat matki’, ‘brat ojca’ i ‘mąż siostry matki lub siostry ojca’.

Wszystkie tomy *Słownika gwar Lubelszczyzny*, ze względu na jednolitość całości, oparte są na jednakowych zasadach metodologicznych, z wykorzystaniem technik atlasowych i ikonografii. W każdym z nich zostaje zachowany układ alfabetyczny haseł. Takie zasady obowiązują w siedmiu wydanych już tomach: I. *Rolnictwo – Narzędzia rolnicze. Prace polowe. Zbiór i obróbka zbóż* (Lublin 2012), II. *Rolnictwo – Transport wiejski. Rośliny okopowe i paszowe. Gleby i rodzaje pól. Uprawa*

lnu i konopi. Zbiór siana (Lublin 2014), III. *Świat zwierząt* (Lublin 2015), IV. *Sad i ogród warzywny. Budownictwo i przestrzeń podwórza* (Lublin 2016), V. *Świat roślin* (Lublin 2017), VI. *Pokarmy* (2019), VII. *Odzież i obuwie. Przędzenie lnu i tkanie płótna* (2020). We wskazane ramy metodologiczne wpisuje się także układ tomu VIII, który jest kolejną częścią słownika regionalnego, łączącego wymogi leksykonu wewnątrzdialektalnego i międzodialektalnego, ze wspólnym modelem hasła słownikowego i sposobem wykorzystania wypowiedzi gwarowych mieszkańców wsi regionu lubelskiego.

Ze względu na fakt, że każdy z tomów, niezależnie od kontynuacji zadań ogólnych i wspólnego przedmiotu badań, stanowi samoistnie integralną całość tematyczną i może funkcjonować jako wydzielony obraz językowej przestrzeni wiejskiej, w tomie VIII zostaną powtórzone niektóre elementy założeń metodologicznych i zasad redakcyjnych, a także wykorzystane źródła i opracowania oraz wykaz miejscowości, z których pochodzi materiał.

Przedmiotem badań są gwary regionu lubelskiego zagrożone nie tylko utratą ciągłości pokoleniowej, ale narażone na całkowity zanik. Zachowanie tkwiącego w nich bogactwa leksykalnego to powinność wobec regionu i przyszłych pokoleń, obowiązek utrwalenia tego, co jeszcze można ocalić, nim bezpowrotnie, wraz z odchodzącymi ludźmi, odepdzie w niepamięć. Ochrona przed zapomnieniem tego skarbu „małych ojczyzn” jest obowiązkiem humanistów i humanistyki. I tę powinność wobec dziedzictwa narodowego staramy się wypełnić.

W obliczu globalizacji i jednocześnie rodzących się tendencji do zachowania różnorodności języków i kultur w Unii Europejskiej, gwara nabrała nowego znaczenia jako istotny element nie tylko tradycji i kultury ludowej, przekazywanej z pokolenia na pokolenie, ale też tożsamości regionalnej, funkcjonując jako dokument epoki i tradycji, która odeszła, ale żyje jeszcze w pamięci osób starszych, jest świadectwem przeszłości i mówienia o niej. A zatem istnieje potrzeba nie tylko ocalenia od zapomnienia tego, co było, i co jeszcze pozostało, ale odkrywania gwary na nowo. Należy przy tym pamiętać, że w dobie Internetu wyrosło pokolenie, do którego bardziej przemawia obraz niż tekst i któremu trzeba pomóc dotrzeć do wiedzy dialektologicznej. I taką perspektywę stwarzają ilustracje zamieszczone w tomie VIII *Słownika*.

Lubelszczyzna (w granicach województwa sprzed 1975 roku, nieznacznie zmienionego po roku 1999; obecnie w skład województwa lubelskiego wchodzi też powiat rycki i materiały z tego obszaru zostały włączone do haseł słownikowych) – por. mapę 1 – to teren różnicowany

kulturowo, w języku którego odbijają się dawne stosunki osadnicze, religijno-wyznaniowe, ludnościowe oraz podziały historyczne i etnograficzne.

Mapa 1. Lubelszczyzna – obszar badań

Od dawna konkurowały tu zjawiska językowe z jednej strony małopolskie, z drugiej wschodniosłowiańskie (głównie ukraińskie), a od północy i północnego zachodu nawarstwiały się, późniejsze w stosunku do małopolskich i kresowych, właściwości mazowieckie. Ten fakt prze-

klada się na wielokrotnie podkreślaną trójdzielność gwarową regionu lubelskiego (m.in.: Nitsch 1929; Kuraszkiwicz 1932; Dejna 1981; 1998; Bartmiński 1973; Bartmiński, Mazur 1978; Brajerski 1958; Czyżewski 1986; 1994; Czyżewski, Warchoł 1998; Kaczmarek, Bartmiński, Mazur 1978; Łesiów 1963; Mazur 1976; 1978; Pelcowa 1985; 1994; 2001; Warchoł 1992), która jest w istocie rzeczy bardziej skomplikowana i przechodzi w wielodzielność oraz w wielowarstwowość geograficzną i semantyczną, przejawiającą się w występowaniu i mieszaniu się cech różnodialektalnych, nie tylko małopolskich, mazowieckich i kresowych, ale także ogólnogwarowych i ogólnopolskich (rejestr wybranych cech gwarowych przywołano w tomie I na stronach 19–21, a szczegółowa specyfikacja geograficzna i obszerna literatura na temat zróżnicowania gwarowego regionu lubelskiego zostały zamieszczone m.in. w opracowaniach: Czyżewski 1994; Kaczmarek, Bartmiński, Mazur 1978; Mazur 1978; Pelcowa 2001). Wskazywana wielodzielność to w zasadzie ogromne bogactwo leksykalne z wielością i różnorodnością nazewnictw, wpisującą się w historię i tradycję kulturowo-obyczajową Polski środkowo-wschodniej. Jest to jeden z argumentów przemawiających za potrzebą powstania *Słownika*, który w swoim założeniu ma stać się odzwierciedleniem złożoności i wielokulturowości gwar Lubelszczyzny i obrazem gwarowego zróżnicowania leksykalnego regionu, będącego nie tylko pomostem między wschodem a zachodem, ale między Unią Europejską a Europą Wschodnią.

Tom *Człowiek i rodzina. Higiena i choroby. Meble, sprzęty i prace domowe* jest kontynuacją badań prowadzonych od wielu lat, włączonym w długofalowe opracowanie dokumentujące naukowo stan gwary i zgodnie z Konwencją UNESCO z 2003 r. wpisującym się w ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego regionu. Wobec postępującego zaniku gwar, a tym samym braku identyfikacji elementów otaczającej przestrzeni, staje się kulturową koniecznością i wyzwaniem dla współczesnych i przyszłych pokoleń.

Tom ten jako opracowanie naukowe, ale także użytkowe o wymiarze praktycznym, jest nie tylko formą utrwalenia i zachowania dziedzictwa językowego i kulturowego regionu lubelskiego, konceptualizowanego w postaci zbioru słów tworzących leksykon gwarowy, ale przede wszystkim istotnym instrumentem w kreowaniu „marki regionalnej” i promocji regionu lubelskiego, z założeniem jego dostępności dla szerokiego kręgu odbiorców, zarówno językoznawców, jak i badaczy innych dziedzin, twórców regionalnych, propagatorów kultury regionu, nauczycieli realizujących edukacyjną ścieżkę regionalną i upowszechn-

niających założenia „małej ojczyzny” oraz młodzieży, pragnącej zrozumieć istotę kulturowo-językowego obrazu własnego regionu.

Jest to kolejna część kilkutomowego opracowania, na które docelowo złożą się – oprócz słownictwa realizowanego w tomie I (*Rolnictwo – Narzędzia rolnicze. Prace polowe. Zbiór i obróbka zbóż*), w tomie II (*Rolnictwo – Transport wiejski. Rośliny okopowe i paszowe. Gleby i rodzaje pól. Uprawa lnu i konopi. Zbiór siana*), w tomie III (*Świat zwierząt*), w tomie IV (*Sad i ogród warzywny. Budownictwo i przestrzeń podwórza*), w tomie V (*Świat roślin*), w tomie VI (*Pokarmy*), w tomie VII (*Odzież i obuwie. Przędzenie lnu i tkanie płótna*), w tomie VIII (*Człowiek i rodzina. Higiena i choroby. Meble, sprzęty i prace domowe*) – następujące działy kultury materialnej i duchowej: Przestrzeń wsi; Życie społeczne, zawody; Ukształtowanie powierzchni; Zjawiska atmosferyczne i meteorologia; Wierzenia, obrzędy, zwyczaje i obyczaje; Czas, przestrzeń, miary, kolory, czynności. W obrębie każdego działu tematycznego zostanie zachowany układ alfabetyczny, a całość *Słownika* zamknie indeks z wykazem wszystkich słów w tomie ostatnim.

Tom VIII, podobnie jak cały *Słownik gwar Lubelszczyzny*, ma charakter niedyferencyjny, uwzględni także słownictwo ogólnopolskie, należące do zasobu leksykalnego mieszkańców wsi, pominięcie którego nie tylko czyni obraz uboższym, ale zatracą istotę desygnatu i wiarygodność oceny otaczającego świata. Gwar ludowych nie można bowiem rozpatrywać tylko pod kątem ich odmienności, a kierowanie się dyferencjalnością w stosunku do języka ogólnego i opisywanie wyłącznie tych słów, które nie są znane polszczyźnie literackiej, może prowadzić do błędnych wniosków. Należy opisywać nie słownictwo gwarowe, ale słownictwo występujące w gwarze, czyli oprócz słów i znaczeń typowo gwarowych, także wyrazy i znaczenia wspólne dla gwary i polszczyzny ogólnej. I takie założenie jest realizowane w tomie *Człowiek i rodzina. Higiena i choroby. Meble, sprzęty i prace domowe*. Obok słów i znaczeń typowo gwarowych, zostaną zamieszczone także wyrazy i znaczenia ogólnopolskie, bez przywołania których opis rzeczywistości wiejskiej jest niemożliwy.

Mimo układu tematycznego i włączenia do hasła ikonografii, *Słownik* nie jest opracowaniem encyklopedycznym, nie ma też charakteru kompendium wiedzy na dany temat. Zgromadzone słownictwo wpisuje się w ludowy obraz świata, a poszczególne jego elementy są postrzegane zgodnie z potrzebami mieszkańców wsi, z uwzględnieniem specyfiki regionu, i ten fakt bardzo wyraźnie przekłada się na konceptualizację językową. Ujmowane są cechy najbardziej charakterystyczne, dotyczące

wyglądu, zachowania, miejsca występowania, praktycznego zastosowania, w tym przydatności lub szkodliwości dla człowieka. W konstruowaniu haseł słownikowych zwracamy uwagę na te elementy wiejskiej przestrzeni, które są typowe i zrozumiałe dla mieszkańców wsi oraz chętnie przez nich przywoływane i charakteryzowane.

Tom VIII. *Człowiek i rodzina. Higiena i choroby. Meble, sprzęty i prace domowe* to znaczący wycinek leksyki ludowej, wyekscerpowany z wypowiedzi najstarszych mieszkańców 612 wsi regionu lubelskiego (por. wykaz miejscowości) i od 2510 informatorów. Ze względu na charakter tematyczny słownictwa, informatorami były osoby najstarsze, które mówią gwara oraz znają opisywane desygnaty i potrafią przyporządkować im właściwe nazwy.

Założenia metodologiczne i zasady redakcyjne

Założenia ogólne

Podobnie jak w każdym opracowaniu słownikowym, w tomie VIII *Słownika gwar Lubelszczyzny*, słowo jest znakiem desygnatu, który „wyodrębnia się z rzeczywistości nie jako izolowana rzecz, ale jako element pozostający w określonych związkach z innymi fragmentami tejże rzeczywistości” (Doroszewski 1962, 142). Wyraźne odniesienie do rzeczywistości pozajęzykowej i ściśle usytuowanie desygnatu i jego nazwy w określonym kręgu znaczeniowym i kulturowym jest istotną właściwością słownika gwarowego, łączącego definicję leksykograficzną (naukową) z dodatkowymi informacjami przy artykule hasłowym i definicją użytkownika gwary, podaną w przywoływanych kontekstach. Analiza wypowiedzi mieszkańców wsi dostarcza interesującej wiedzy na temat użycia słowa w aspekcie społecznym, kulturowym, obyczajowym. Relacji tej towarzyszy określenie znaczeń wyrazów i zakresu ich użycia, a także wpisanie słowa i opisywanego pojęcia w strukturę językową i kulturową oraz w opozycję przeszłość – współczesność.

W tomie VIII *Słownika gwar Lubelszczyzny* zasady redakcyjne podporządkowane są idei opracowania słownika regionalnego, nie tylko rejestrującego słownictwo gwarowe, ale włączającego przywołane słowa w geografie regionu, usytuowanego na styku Małopolski i Mazowsza oraz Słowiańszczyzny wschodniej i zachodniej. Wynikająca stąd różnorodność jest wartością regionu jako całości.

Baza materiałowa

Korpus materiałowy tomu VIII *Słownika gwar Lubelszczyzny* stanowią nagrania terenowe, zapisane na taśmach magnetofonowych, teksty ciągle zapisane (bez dokumentacji dźwiękowej) oraz zapisy słów zbierane metodą kwestionariuszową (bez egzemplifikacji kontekstowej). Są to przede wszystkim zbiory Haliny Pelcowej, stale wzbogacane i sukcesywnie uzupełniane i poszerzane o nowe dane. Dodatkowe materiały słownikowe zostały pozyskane z kartotek atlasowych i archiwów,

z prac magisterskich i licencjackich, a także – w niewielkim zakresie – ze źródeł drukowanych.

W tomie VIII *Słownika gwar Lubelszczyzny* znalazły się materiały gromadzone w ostatnich siedemdziesięciu latach, wielokrotnie potwierdzone i uzupełniane w kolejnych eksploracjach terenowych. W większości są to materiały zbierane od początku lat osiemdziesiątych XX wieku do dnia dzisiejszego, w tym zarówno teksty zapisane, jak i nagrane na taśmy magnetofonowe.

Leksyka ludowa regionu lubelskiego, będąca podstawą tomu VIII, oparta jest na korpusie tekstowym, który stanowią:

- taśmoteka i kartoteka słownikowa Haliny Pelcowej (PM) – nagrania i materiały kwestionariuszowe z lat 1980–2018,
- drukowane prace Haliny Pelcowej (PI, PS, PZ),
- materiały z eksploracji terenowych w latach 2019–2020 (MG).

Dodatkowo zostały wykorzystane materiały z kartotek gwarowych, archiwów, prac dyplomowych i źródeł drukowanych.

1. Kwestionariusze do *Atlasu gwar polskich* Karola Dejny (KAGP) – materiały z Lubelszczyzny zebrane z 53 miejscowości, zgromadzone w Katedrze (obecnie Zakładzie) Dialektologii Polskiej i Logopedii Uniwersytetu Łódzkiego, a wykorzystane za wcześniejszą zgodą Profesora Karola Dejny i Profesora Sławomira Gali oraz Profesor Ireny Jaros – obecnie kierującej Zakładem Dialektologii Polskiej i Logopedii. Część materiałów zebrała dla celów atlasowych Halina Pelcowa.

2. Prace magisterskie i licencjackie (ML), które powstały pod kierunkiem naukowym Haliny Pelcowej (pełny wykaz został zamieszczony w tomie I *Słownika gwar Lubelszczyzny* na stronach 34–38, uzupełnienie w tomie IV na stronach 28–30). Materiały te zostały wykorzystane za zgodą osób przygotowujących prace magisterskie i licencjackie. We wszystkich przywołanych w pracach miejscowościach były też prowadzone niezależne badania terenowe, a cytowane wypowiedzi są w większości wynikiem tych badań.

4. Prace drukowane (SGP, MSGP, SGM, CWP, TBM).

5. Materiały z Kartoteki Słownika gwar polskich PAN w Krakowie (KSGP).

Dokumentacja ikonograficzna pochodzi ze zbiorów prywatnych oraz zbiorów Zagrody Guciów w Guciowie, Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołowni i Muzeum Skamieniałych Drzew w Siedliskach koło Tomaszowa Lubelskiego. Za udostępnienie zdjęć serdecznie dziękujemy Dyrekcjom placówek.

Materiał terenowy pochodzi z 612 wsi regionu lubelskiego i od 2510 informatorów. Nazwiska informatorów nie zostały zamieszczone ze względu na ochronę danych osobowych (nie wszyscy wyrazili zgodę na publikację, nie od wszystkich była też możliwość uzyskania zgody). Na mapach, w trosce o czytelność obrazu, przywołano informacje ze 144 miejscowości, stanowiących próbę reprezentatywną dla całego regionu. Mapy powtarzające się w *Słowniku* i w drukowanych pracach Haliny Pelcowej (dziewięć w PI, jedna w PZ i trzy w PS) zostały wykonane na nowo i uzupełnione, z uwzględnieniem nowych danych terenowych i przyporządkowaniem do nowej podstawy metodologicznej.

Hasło słownikowe

Autorzy i redaktorzy słowników gwarowych (m.in. SGP; Kaś 2011; 2015–2019; Wyderka (red.) 2000–2017; Pelcowa 2012; 2014; 2015; 2016; 2017; 2019; 2020) zgodnie stwierdzają, że hasło słownikowe, obok zamieszczonego znaczenia wyrazu, informacji o jego odmianach fonetycznych i specyfikacji morfologicznej, o synonimach i heteronimach, a także (w postaci kwalifikatorów) o społecznym statusie danego leksemu, powinno podawać także geografie wyrazu oraz konteksty jego występowania, z przywołaniem fragmentów wypowiedzi mieszkańców wsi. Wszystkie zasygnalizowane informacje znajdują się w tomie VIII *Słownika gwar Lubelszczyzny*, a hasło jest uzupełnione dodatkowo o ilustrację i mapę językową.

Założeniem jest, aby struktura hasła nie zaciemniała obrazu semantycznego analizowanego słowa i jego miejsca w systemie językowym i kulturowym badanego obszaru, ale była jak najbardziej przejrzysta, a jednocześnie zrozumiała także dla niespecjalistów – osób spoza kręgu dialektologii i językoznawstwa.

Artykuł hasłowy składa się z następujących elementów.

1. Wyraz hasłowy i jego znaczenie realizowane w postaci definicji realnoznaczeniowej.

2. Ilustracja – przywołana przez zastosowanie odsyłaczy do fotografii desygnatu zamieszczonej na końcu części słownikowej. Cyfra po odsyłaczu: zob. oznacza numer zdjęcia.

3. Konteksty występowania wyrazu:

– z poświadczeniem zakresu jego użycia, i z odwołaniem do materiału egzemplifikacyjnego, oraz podaniem miejscowości, z której pochodzi materiał;

– z zastosowaniem znormalizowanego zapisu ortograficznego, uwzględniającego właściwości gwarowe fonetyczne i morfologiczne, charakterystyczne dla gwar Lubelszczyzny.

Przywołane konteksty, cytowane wypowiedzi mieszkańców wsi (w nawiasie sygnowane nazwą miejscowości), spełniają wymóg adekwatności i przystawalności do definicji wyrazu, czyli w sposób wyrazisty oddają istotę znaczenia, w tym wskazują na fakty nietypowe, niezwykłe, a także charakteryzujące określoną sytuację komunikacyjną. Uwzględniamy przede wszystkim, w jakim kontekście wyraz występuje, a także jakie są jego uwarunkowania społeczne, kulturowe, obyczajowe (por. m.in.: Pelcowa 2003). Konteksty (wyrażenia cytatowe) są ułożone zgodnie z zasadą: Co to jest? Jak wygląda? Do czego służy? Jakie ma zastosowanie? Gdzie występuje? Kiedy jest używane? Kto używa? Jakże przywołuje skojarzenia? Jakże są z tym związane powiedzenia, przepowiednie, przysłowia, legendy?

4. Źródła: własne materiały terenowe autorki *Słownika* (PM), prace drukowane (PI, PS, PZ, SGP, MSGP, SGM, CWP, TBM), materiały z kartotek gwarowych (KAGP, KSGP), prace magisterskie i licencjackie (ML) oraz w miarę potrzeby i możliwości także inne źródła.

5. Geografia wyrazu wraz z mapą językową, przywołaną przez zastosowanie odsyłaczy do mapy zamieszczonej na końcu części słownikowej (cyfra po odsyłaczu: zob. oznacza numer mapy), z podaniem obszaru występowania nazwy lub nazwy miejscowości. Lokalizację szczegółową podaje umiejscowienie nazwy na mapie oraz informacje kierujące do określonego obszaru, np. typu: Lubelszczyzna zachodnia, Lubelszczyzna południowo-wschodnia, okolice Biłgoraja i Janowa Lubelskiego, Lubelszczyzna środkowo-zachodnia, lub przywołujące konkretnie wsie (w tym i te, z których nie ma podanego cytatu). Inny rodzaj informacji geograficznych to wskazanie lokalizacji uogólnionej, np.: powszechne (nazwa występuje zwarcie na całym obszarze Lubelszczyzny), zasięg rozproszony (nazwa jest poświadczona w całym regionie, ale nie występuje zwarcie). Szczegółowa specyfikacja geograficzna miejscowości, z przywołaniem gminy i powiatu, jest zamieszczona w spisie miejscowości.

6. Wyjątkowe zjawiska fleksyjne, ale nie każde odstępstwo od normy, a także najczęstsze odmiany fonetyczne, zlokalizowane w segmencie: wymowa. W tej części hasła przywołane są wszystkie warianty fonetyczne, realizowane na terenie Lubelszczyzny, nie tylko te, które są uwidocznione w cytatach. Ale jeżeli słowo występuje sporadycz-

nie (w jednej lub dwóch miejscowościach), podane są wyłącznie zapisy z tych miejscowości.

7. Odwołania do synonimów (nazw obocznych w jednej wsi) i heteronimów (oboczników nazewniczych na szerszym obszarze), z zastosowaniem odsyłacza: por.

Szczegółowy układ hasła i poszczególne jego składniki są każdorazowo modyfikowane w zależności od charakteru desygnatu i działu kultury materialnej i duchowej, który reprezentują. Modyfikacja ta nie pociąga jednak istotnych zmian merytorycznych w zakresie ogólnego charakteru hasła i zawartych w nim treści składowych.

W tomie VIII *Słownika* hasło realizowane jest w kilku wariantach.

1. Zawiera wszystkie elementy, w tym ilustrację i mapę, np.: *kapa* ‘ozdobne nakrycie na łóżko’, *kijanka* ‘drewniana łopatka służąca do prania bielizny’, *kufier* ‘drewniana, ozdobna skrzynia na odzież’, *zolnik* ‘drewniane naczynie na trzech nogach służące dawniej do zaparzania bielizny w ługu’.

2. Zawiera tylko ilustrację, bez odwołania do mapy, np.: *kołyska* ‘dziecinne łóżeczko na biegunach’, *latarka* ‘urządzenie świetlne w obudowie, zwykle metalowej, dające się łatwo przenosić’, *tara* ‘przyrząd z falistej blachy służący do ręcznego prania bielizny’, *żelazko* ‘narzędzie do prasowania tkanin nagrzewane rozżarzonym węglem drzewnym’.

3. Nie zawiera ilustracji, tylko odwołanie do mapy, np.: *człowieczko* ‘żrenica oka’, *dychawica* ‘choroba charakteryzująca się silnymi napadami duszności’, *kojda* ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’, *praskuleta* ‘dzieci prawnuków’, *swak* ‘maż siostry matki lub siostry ojca’, *świustak* ‘zabawka do gwizdania’.

4. Nie zawiera ilustracji i mapy, np.: *mamka* ‘gumowa nasadka nakładana na szyjkę butelki lub podawana dziecku do ssania’, *mamra* ‘człowiek opieszale coś robiący’, *świekra* ‘matka męża lub matka żony’, *trzymanka* ‘córka chrzestna’, *tuman* ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’.

W tomie VIII, podobnie jak w całym *Słowniku gwar Lubelszczyzny*, wielką wagę przywiązuje się do ilości i długości poświadczeń cytatowych oraz do treści etnograficznych, zawartych zarówno w definicji słowa, jak i w przywoływanych wypowiedziach mieszkańców wsi, z uwzględnieniem świadomości językowej, kompetencji językowej i kompetencji komunikacyjnej użytkowników gwary. Znaczenia haseł są oparte na wypowiedziach mieszkańców wsi i danych od nich uzyskanych (jeżeli nawet niepełnych, to jednak przedstawiających obraz funkcjonowania pojęcia i jego interpretacji). Wypowiedzi użytkowników

gwary uzupełniają definicję, są zazwyczaj rozbudowane, niekiedy kilkudzaniowe, ale też krótkie i wnoszące informacje cząstkowe. W *Słowniku* liczba cytowań jest zróżnicowana z kilku powodów:

- ilości dostępnego materiału gwarowego,
- ważności kulturowej desygnatu i określanej przez niego nazwy (informatorzy udzielają odpowiedzi rozbudowanych, bogatych w dodatkowe informacje, lub podają tylko nazwę, bez komentarza),
- częstości występowania danej nazwy na terenie Lubelszczyzny,
- czynnej lub biernej znajomości desygnatu.

Lokalizacja cytowań jest sygnowana przez podanie nazwy wsi, co nie zawsze wskazuje na ścisły zasięg geograficzny, a tylko informuje, że w podanych miejscowościach dane słowo czy znaczenie jest poświadczony i znane. Często lokalizacja nazwy lub jej znaczenia nie dają pełnej wiarygodności i pewności, że zamieszczono wszystkie możliwe informacje, gdyż zebranie i uwzględnienie całości materiału gwarowego, szczególnie z tak rozległego obszaru, jakim jest Lubelszczyzna, w pełni kompletnego, nie zawsze jest możliwe do zrealizowania. *Słownik* daje sygnał i impuls do działania dla tych, którzy interesują się własną „małą ojczyzną” i jej dziedzictwem kulturowym. Autorki *Słownika* na taką współpracę ciągle liczą. Zarówno ten tom, jak i każdy kolejny, będzie uzupełniany i wzbogacany o nowe dane, które znajdują się w *Suplemencie* w tomie ostatnim.

Wyrazy o różnych znaczeniach zostały umieszczone jako oddzielne hasła ze względu na brak ich bezpośredniej pochodności semantycznej, a także na fakt nazywania różnych desygnatów, nawet wewnątrz danego pola semantycznego, por. hasła: **panienka I** ‘młoda kobieta niezamężna’, **panienka II** ‘żrenica oka’; **żydek I** ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’, **żydek II** ‘naczyńko z olejem do świecenia’, **żydek III** ‘mały palec u ręki’. Reprezentują one nieco odmienne aspekty rzeczywistości wiejskiej. Przy układzie tematycznym, jaki został zastosowany w *Słowniku*, jest wyraźna trudność, a często wręcz niemożliwość, ustalenia wspólnej dominanty semantycznej. Pod hasłem numerowanym kolejno cyframi rzymskimi podaje zarówno zależność relacji polisemii, jak i homonimii. Numery przy hasłach mają charakter wyłącznie porządkowy, nie rozstrzygają ani o ważności, ani o pochodności znaczenia. W trosce o zachowanie spójności między kolejnymi tomami *Słownika*, w tomie VIII przy wyrazach tożsamy brzmieniowo, a nazywających różne desygnaty, zastosowano odwołania do haseł z tomów I, II, III, IV, V, VI, VII oraz z tomu VIII, sygnując je cyframi rzymskimi, np.: **babka I** – tom I: 53–54, **babka II** – tom II:

233, **babka III** – tom V: 56–57, **babka IV** – tom V: 57, **babka V** – tom V: 57, **babka VI** – tom VI: 54, **babka VII** – tom VI: 55, **babka VIII** – tom VII: 51, **babka IX** – tom VIII: 53; **żabka I** – tom I: 359, **żabka II** – tom I: 359, **żabka III** – tom II: 229, **żabka IV** – tom II: 229–230, **żabka V** – tom II: 230, **żabka VI** – tom III: 416, **żabka VII** – tom VI: 637, **żabka VIII** – tom VI: 638, **żabka IX** – tom VII: 446, **żabka X** – tom VII: 446–447, **żabka XI** – tom VII: 447, **żabka XII** – tom VIII: 476.

Zapis wyrazu hasłowego i kontekstów

W *Słowniku* zastosowano zapis ortograficzny, a formę hasła sprowadzono do ogólnopolskiej. Powody takiego postępowania są motywowane tym, że czytelność słów gwarowych jest inna niż ogólnopolskich, trudniejsza ze względu na postać samego słowa, nieznanego i nieużywanego na co dzień, a dodatkowe zageszczenie informacji i stawianie barier w postaci zapisu fonetycznego trudność tę spotęgowałoby i doprowadziło do niedostępności słownika dla przeciętnego użytkownika języka.

Przy obszarze tak różnorodnym językowo, z wyspowym układem cech językowych, jakim jest region lubelski, zastosowany zapis jest w pełni uzasadniony. Gwary tego regionu nie tworzą zwartego systemu fonologicznego. Z jednej strony jest duży stopień niejednorodności związanej ze zróżnicowaniem regionalnym, z drugiej – z rozchwianiem systemu gwarowego i niekonsekwentną realizacją cech gwarowych przez mieszkańców regionu. Łączą się tu i przenikają cechy trzech ugrupowań gwarowych: małopolskiego, mazowieckiego i kresowego, na które nakładają się zjawiska ogólnogwarowe, osobliwości regionalne, i obecne w każdym regionie gwarowym cechy ogólnopolskie. Ten sam wyraz w różnych częściach Lubelszczyzny, a często nawet w tej samej wsi, będzie brzmiał inaczej, por. m.in. realizację typu: *czapka* na Lubelszczyźnie wschodniej i *czopka*, *capka*, *copka* – na Lubelszczyźnie zachodniej. Wydobyć w takiej sytuacji jednej, reprezentatywnej formy wyrazu, jest niemożliwe, a umieszczenie wszystkich wariantów fonetycznych zaciemniłoby czytelność *Słownika* i uczyniło go niemożliwym do praktycznego wykorzystania.

W zapisie wyrazów hasłowych przyjęto formę literacką wyrazu lub formę zbliżoną do niej. Uwzględniono zleksykalizowane postaci zjawisk fonetycznych i morfologicznych, ujęte jako odrębne hasła leksykalne, np. *plaskuleta*, *plazgory*, *plaszczeta*, *praskulaki*, *praskulatka*,

praskuleta, praskurzeta, praszczaki, praszczeta, prazgoleta ‘dzieci prawnuków’; *chwalący, chwalidupa, chwalidupek, chwapięta, chwalipor-tek, chwalisz, chwalko, chwalna dupa, chwalny, chwalusz* ‘człowiek, który lubi się chwalić’; *jąkajło, jąkała, jąkało, jąkaty, jąkol, jękaty, jękliwy* ‘człowiek, który się jąka’; *chłapasty, chłapciasty, chłapciuch, chłapeuch, chłapeucho, chłapeuchy, kłapciasty, kłapciuch, kłapeć, kłapeuch, kłapouch, kłapouchy, łapciasty* ‘człowiek o dużych uszach’. Formy czastowników podano w bezokoliczniku, np. *pracć, żmykać*.

Ze względu na pragmatyczny charakter *Słownika*, hasło zostało zapatrzone w konteksty, z zastosowaniem zestandaryzowanego i ujednoliconego zapisu ortograficznego, uwzględniającego jednak właściwości fonetyczne, morfologiczne i składniowe gwar regionu lubelskiego. W zapisach cytatów gwarowych przyjęto uproszczoną postać ortograficzną z zaznaczeniem właściwości wymowy, istotnych dla opisywanego regionu, np.:

- mazurzenia;
- samogłosek zwężonych, zapisywanych odpowiednio:
 - a* (o nosowe) w postaci graficznej *u*,
 - ę* w postaci graficznej *i*,
 - a* w postaci graficznej *o*,
 - o* w postaci graficznej *u*,
 - e* w postaci graficznej *i* po spółgłosce miękkiej, lub *y* po spółgłosce twardej;
- labializacji zapisywanej jako *ł* przed samogłoskami *o, u*;
- prejotacji zapisywanej jako *j* przed *i*;
- zaniku nosowości w wygłosie i śródgłosie wyrazu;
- podwojonego *s, sz, ś* między dwiema samogłoskami;
- przejścia nagłosowego i śródgłosowego *ch* w *k*;
- dyspalatalizacji spółgłosek *k, g*;
- osobliwości fleksyjnych, słowotwórczych i składniowych.

W zapisach wypowiedzi mieszkańców wsi nie zostały zaznaczone upodobnienia śródwyrazowe i międzywyrazowe oraz rozszczepiona wymowa samogłosek nosowych w śródgłosie. W wygłosie samogłoski nosowe są zapisywane zgodnie z wymową, czyli w postaci odnosowionego *e* jako rezultatu wymowy nosówki przedniej i *o* lub *u* jako wyniku wymowy nosówki tylnej.

Wypowiedzi mieszkańców wsi przywoływane są w formie i wersji językowej podanej przez mówiących, bez ingerencji badacza w sferę fonetyczną i morfologiczną. Pozostawienie autentycznej wersji językowej jest uzasadnione; są to opisy dotyczące konkretnego elementu rzeczy-

wistości wiejskiej, z podanym objaśnieniem nazwy, jej motywacji semantycznej oraz sposobu funkcjonowania, w tym przydatności i możliwości zastosowania. Dokonano tylko nieznacznych korekt w zakresie interpunkcji, częściowo ją ujednolicając, aby uczynić tekst przejrzystym znaczeniowo i zrozumiałym. Użytkownicy gwary często tworzą konstrukcje łańcuskowe, trudne do segmentacji składniowej. Nie jest to bowiem struktura zdaniowa, ale myślowa, z dołączanymi kolejno informacjami, nie zawsze spójnymi strukturalnie, ale przywołującymi dane dotyczące charakterystyki opisywanej rzeczywistości.

Pełny zapis fonetyczny pojawia się jedynie w przywoływanych w końcowej części hasła wariantach słowa, zamieszczonych w segmencie: wymowa. Zostały tam podane wszystkie warianty wymowy, nie tylko te, które ujawniają się w cytatach. Jedynie w wypadku poświadczeń sporadycznych podawane są wyłącznie formy z cytowanych kontekstów.

Mapa językowa

Mapa językowa, jako podstawowe narzędzie badawcze geografii językowej, w polskiej praktyce dialektologicznej jest wykorzystywana przede wszystkim w atlasach i monografiach, rzadko natomiast językoznawcy sięgają do mapy przy opracowywaniu haseł słownikowych. Geografia wyrazu najczęściej jest sygnowana przez umieszczenie nazw miejscowości i regionów oraz odwołania do kartotek i źródeł drukowanych. W tomie VIII *Słownika gwar Lubelszczyzny* mapa jest integralną częścią hasła słownikowego. Jest wkomponowana w hasło, zgodnie z założeniem, że jej umieszczenie pozwala na pełniejsze wykorzystanie informacji geograficznych, a jednocześnie na uchwycenie miejsca danego leksemu w strukturze gwarowej regionu.

Głównym celem mapy jako narzędzia badawczego geografii lingwistycznej jest plastyczne przedstawienie na niej układów zjawisk językowych, których wybór i sposób opracowania jest uzależniony przede wszystkim od charakteru samego materiału. Zagadnienie kartograficznego przedstawienia materiału jest bowiem nie tylko sprawą techniczną, ale łączy się ściśle z założeniami metodologicznymi. Mapa powinna być nie tylko ekspozycją materiału, ale także jego interpretacją. Może zatem pełnić przy określeniu specyfikacji geograficznej podobną rolę jak fragmenty wypowiedzi mieszkańców wsi zamieszczane obok znaczenia wyrazu. Z kontekstów można dowiedzieć się, jaki desy-

gnat jest podstawą opisu, jak wygląda, do czego służy, jakie ma specyficzne właściwości i cechy charakterystyczne. Mapa z kolei jest wizualnym przeniesieniem i konkretyzacją opisywanej przestrzeni, pozwala tę przestrzeń lepiej przyswoić i jednocześnie uatrakcyjnić hasło. Wskazuje też na dwa elementy, ważne z punktu widzenia leksyki gwarowej: aspekt czasu i przestrzeni jako z jednej strony istotne wykładniki geografii lingwistycznej jako metody badawczej, z drugiej – jako wyraźne określenie charakteru nazwy i jej miejsca w przestrzeni geograficznej regionu.

W *Słowniku gwar Lubelszczyzny* mapa, przy tak zróżnicowanym językowo terenie, spełnia istotną rolę wizualnej specyfikacji geograficznej. Daje czytelnikowi lepszą orientację w usytuowaniu przestrzennym danej nazwy, zasięgu jej występowania (zwarcie, wyspowo, w rozproszeniu, sporadycznie, nierównomiernie, centralnie czy peryferyjnie), nasświetla związki leksykalne danego obszaru z obszarami sąsiadującymi. Każda z tych informacji niesie pewne treści rzutujące na charakter nazwy i określanego przez nią desygnatu. Dowiadujemy się ponadto o miejscu danej nazwy wśród innych określeń danego desygnatu – synonimów i heteronimów – oraz o jej ekspansywnym lub recesywnym charakterze, na który wskazuje zasięg i miejsce lokalizacji.

Ze względu na większą przejrzystość artykułu hasłowego mapy zostały zlokalizowane na końcu *Słownika*, z każdorazowym odwołaniem w hasło do numeru konkretnej mapy.

Kwalifikatory

Potrzeba nie tylko nazywania każdego fragmentu otaczającej człowieka rzeczywistości, ale jego interpretacji, nasila się szczególnie wtedy, gdy desygnat jest typowym wyznacznikiem realiów wiejskich, lub gdy użycia nazwy gwarowej wymaga sytuacja i miejsce rozmowy (np. w rozmowie o desygnatach typowo wiejskich lub w kontaktach ze starszymi osobami, które znają tylko gwara). Funkcję interpretatora dodatkowego, ale niezwykle ważnego, spełniają wówczas kwalifikatory, organizujące i modyfikujące tekst gwarowy i wykreowany na jego podstawie obraz. Stanowią element wartościujący i porządkujący, sytuując analizowane treści w określonym kręgu kulturowym oraz w czasie i przestrzeni.

W tekstach mówionych, jakimi są wypowiedzi mieszkańców wsi, tworzone spontanicznie i niepodlegające ogólnopolskiej normie języko-

wej, kwalifikatory wpisują się w treść, są jej nierozłącznym elementem, a zatem nie podają wyłącznie informacji dodatkowych, ale są sposobem postrzegania otaczającej rzeczywistości współczesnej i dawnej, a co za tym idzie – jednym z językowych mechanizmów jej interpretacji. Jest ona odzwierciedlona w opracowaniach typu słownikowego przez odpowiednie sygnowanie poszczególnych form, wplatanie ich w kontekst, a także sytuowanie w czasie i w przestrzeni przez mapowanie. Kwalifikator staje się wykładnikiem interpretacji wyrazu hasłowego i jego uwarunkowań chronologicznych, społecznych, kulturowych, cywilizacyjnych.

W *Słowniku gwar Lubelszczyzny* kwalifikatory nie stanowią odrębnego segmentu hasła, ale są wpisane w przywołane konteksty gwarrowe, pochodzące od użytkowników gwary. Są odpowiednio dobrane i uporządkowane, zgodnie z zastosowaną metodologią opisu hasła słownikowego. Taka koncepcja wykorzystania kwalifikatora i wbudowania go w kontekst odzwierciedla świadomość językową mieszkańców współczesnej wsi, którzy poprzez nazwę i desygnat przywołują obraz wsi dawnej.

Skróty i odsyłacze

B. – biernik

C. – celownik

D. – dopełniacz

gm. – gmina

lm. – liczba mnoga

lp. – liczba pojedyncza

M. – mianownik

Msc. – miejscownik

N. – narzędnik

por. – porównaj

pow. – powiat

t. – tom

zob. – zobacz

Źródła i opracowania

Źródła

- CWP – Czyżewski Feliks, Warchoń Stefan, *Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny*, Lublin 1998.
- KAGP – *Kartoteka Atlasu gwar polskich* (Kartoteka znajduje się w Zakładzie Dialektologii Polskiej i Logopedii Uniwersytetu Łódzkiego).
- KSGP – *Kartoteka Słownika gwar polskich PAN* w Krakowie.
- MG – materiały z eksploracji terenowych w latach 2019–2020.
- ML – prace magisterskie i licencjackie przygotowane pod kierunkiem Haliny Pelc w Zakładzie Historii Języka Polskiego i Dialektologii UMCS, z których materiał został częściowo wykorzystany w *Słowniku* (wykaz: zob. tom I, s. 34–38 i tom IV, s. 28–30).
- MSGP – *Mały słownik gwar polskich*, pod red. Jadwigi Wronicz, Kraków 2010.
- PI – Pelcowa Halina, *Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin 2001.
- PM – własne materiały terenowe Haliny Pelcovej – kartoteka i taśmoteka.
- PS – Pelcowa Halina, *Studia nad słownictwem gwarowym Lubelszczyzny*, Część I. *Słownictwo pochodzenia małopolskiego*, Lublin 1985.
- PZ – Pelcowa Halina, *Mazowizmy leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin 1994.
- SGM – *Słownik gwar małopolskich*, pod red. Jadwigi Wronicz, t. I–II, Kraków 2016–2017
- SGP – *Słownik gwar polskich*, opracowany przez Zakład Dialektologii Polskiej IJP PAN w Krakowie pod kier. M. Karasia (źródła i t. I), J. Reichana i S. Urbańczyka (t. II–IV), J. Reichana i J. Okoniowej (t. V–VI), J. Okoniowej (t. VII–VIII), R. Kucharzyk (t. IX–X), Kraków 1977–2019.
- TBM – Bartmiński Jerzy, Mazur Jan, *Teksty gwarowe z Lubelszczyzny*, Wrocław 1978.

Literatura (wybrane pozycje)

- Bartmiński Jerzy, 1973, *O języku folkloru*, Wrocław.
- Bartmiński Jerzy, Mazur Jan, 1978, *Teksty gwarowe z Lubelszczyzny*, Wrocław.
- Brajerski Tadeusz, 1958, *Badania nad gwarami województwa lubelskiego*, „Kalendarz Lubelski”, Lublin, s. 26–28.
- Buława Monika, 2019, *Nazwy chorób w gwarach polskich*, Kraków.
- Czyżewski Feliks, 1986, *Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy*, Lublin.
- Czyżewski Feliks, 1994, *Fonetyka i fonologia gwar polskich i ukraińskich południowo-wschodniego Podlasia*, Lublin.
- Czyżewski Feliks, Warchoń Stefan, 1998, *Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny*, Lublin.
- Dejna Karol, 1981, *Atlas polskich innowacji dialektalnych*, Warszawa–Łódź.

- Dejna Karol, 1998, *Atlas gwar polskich*, Tom 1. *Małopolska*, Warszawa.
- Doroszewski Witold, 1962, *Uwagi o semantyce (Z dyskusji logiczno-lingwistycznej)*, [w:] Witold Doroszewski, *Studia i szkice językoznawcze*, Warszawa, s. 136–146.
- Kaczmarek Leon, Bartmiński Jerzy, Mazur Jan, 1978, *Ugrupowanie gwar Lubelszczyzny*, „Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego”, vol. 20, nr 1–2, 1978, s. 65–89.
- Kąś Józef, 2011, *Słownik gwary orawskiej*, wyd. 2. Tom I–II, Kraków.
- Kąś Józef, 2015–2019, *Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej*, Tom I–XII, Bukowina Tatrzańska–Kraków–Nowy Sącz.
- Konwencja 2003 – *Konwencja UNESCO 2003 w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r., Dziennik Ustaw z 19 sierpnia 2011 roku, nr 172, poz. 1018.
- Kuraszkiewicz Władysław, 1932, *Przegląd gwar województwa lubelskiego*, [w:] *Monografia statystyczno-gospodarcza województwa lubelskiego*, Tom I, Lublin, s. 273–324.
- Łesiów Michał, 1963, *Polskie gwary ludowe woj. lubelskiego*, „Kalendarz Lubelski”, s. 114–116.
- Mazur Jan, 1976, *Gwary okolic Biłgoraja*, cz. 1. *Fonologia*, Wrocław.
- Mazur Jan, 1978, *Gwary okolic Biłgoraja*, cz. 2. *Fleksja*, Wrocław.
- Nitsch Kazimierz, 1929, *Wybór polskich tekstów gwarowych*, Lwów, (wydanie II, zmienione, Warszawa 1960).
- Obrębska Antonina, 1929, *Stryj, wuj, swak w dialektach i historii języka polskiego*, Kraków.
- Pelcowa Halina, 1985, *Studia nad słownictwem gwarowym Lubelszczyzny*, Część I. *Słownictwo pochodzenia małopolskiego*, Lublin.
- Pelcowa Halina, 1994, *Mazowizmy leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin.
- Pelcowa Halina, 2001, *Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin.
- Pelcowa Halina, 2003, *Definicje w świadomości językowej ludności wiejskiej*, [w:] *Słowa jak mosty nad wiekami, Księga jubileuszowa dedykowana Prof. dr hab. Barbarze Falińskiej*, pod red. U. Sokólskiej i P. Wróblewskiego, Białystok, s. 299–310.
- Pelcowa Halina, 2012, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, Tom I. *Rolnictwo – Narzędzia rolnicze. Prace polowe. Zbiór i obróbka zbóż*, Lublin.
- Pelcowa Halina, 2014, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, Tom II. *Rolnictwo – Transport wiejski. Rośliny okopowe i paszowe. Gleby i rodzaje pól. Uprawa lnu i konopi. Zbiór siana*, Lublin.
- Pelcowa Halina, 2015, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, Tom III. *Świat zwierząt*, Lublin.
- Pelcowa Halina, 2016, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, Tom IV. *Sad i ogród warzywny. Budownictwo i przestrzeń podwórza*, Lublin.
- Pelcowa Halina, 2017, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, Tom V. *Świat roślin*, Lublin.
- Pelcowa Halina, 2019, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, Tom VI. *Pokarmy*, Lublin.
- Pelcowa Halina, 2020, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, Tom VII. *Odzież i obuwie. Przędzenie lnu i tkanie płótna*, Lublin.
- Sierociuk Jerzy, 1996, *Słowotwórstwo wybranych formacji rzeczownikowych – szczególnie nazw miejsc – w gwarach między Wisłą a Wieprzem*, Lublin.
- Słownik gwar polskich*, 1977–2019, opracowany przez Zakład Dialektologii Polskiej IJP PAN w Krakowie pod kierunkiem Mieczysława Karasia (źródła i t. I), Jerzego Reichana i Stanisława Urbańczyka (t. II–IV), Joanny Okoniowej i Jerzego

- Reichana (t. V–VI), Joanny Okoniowej (t. VII–VIII), Renaty Kucharzyk (t. IX–X),
Kraków.
- Smoczyński Paweł, 1957, *Kwestionariusz do Atlasu gwar Lubelszczyzny*, Lublin.
- Szymczak Mieczysław, 1966, *Nazwy stopni pokrewieństwa i powinowactwa rodzinnego
w historii i dialektach języka polskiego*, Warszawa.
- Warchoł Stefan, 1992, *Specyfika gwar mieszanych i przejściowych na terenach etnicznie
zróżnicowanych*, *Rozprawy Sławistyczne* 5, Lublin.
- Wyderka Bogusław (red.), 2000–2017, *Słownik gwar śląskich*, Tom I–XVI, Opole.

Miejscowości, z których pochodzi materiał

Alfabetyczny spis miejscowości

Abramów – gm. Abramów, pow. Lubartów
Adamów – gm. Rejowiec, pow. Chełm
Aleksandrów – gm. Aleksandrów, pow. Biłgoraj
Alojzów – gm. Leśniowice, pow. Chełm
Andrzejów – gm. Godziszów, pow. Janów Lubelski
Andrzejów – gm. Kamień, pow. Chełm
Annopol – gm. Annopol, pow. Kraśnik
Antoniówka – gm. Krynice, pow. Tomaszów Lubelski
Babin – gm. Bełżyce, pow. Lublin
Bałtów – gm. Puławy, pow. Puławy
Baranów – gm. Baranów, pow. Puławy
Barbarówka – gm. Dorohusk, pow. Chełm
Basonia – gm. Józefów, pow. Opole Lubelskie
Batorz – gm. Batorz, pow. Janów Lubelski
Bazanów Stary – gm. Ryki, pow. Ryki
Bezwola – gm. Wołyń, pow. Radzyń Podlaski
Bęczyn – gm. Urzędów, pow. Kraśnik
Biała – gm. Janów Lubelski, pow. Janów Lubelski
Białopole – gm. Białopole, pow. Chełm
Białowody – gm. Uchanie, pow. Hrubieszów
Białowola – gm. Zamość, pow. Zamość
Bidaczów Stary – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Biszczka – gm. Biszczka, pow. Biłgoraj
Bliskowice – gm. Annopol, pow. Kraśnik
Błażek – gm. Batorz, pow. Janów Lubelski
Błonie – gm. Szczepieszyn, pow. Zamość
Błotków Duży – gm. Terespol, pow. Biała Podlaska
Bochotnica – gm. Kazimierz Dolny, pow. Puławy
Bodaczów – gm. Szczepieszyn, pow. Zamość
Bohukały – gm. Terespol, pow. Biała Podlaska
Bojary – gm. Podedwórze, pow. Parczew
Bokinka Pańska – gm. Tucznia, pow. Biała Podlaska
Bończa – gm. Kraśniczyn, pow. Krasnystaw
Bordziłówka – gm. Rossosz, pow. Biała Podlaska
Borki – gm. Borki, pow. Radzyń Podlaski
Borowa – gm. Puławy, pow. Puławy
Borowiec – gm. Łukowa, pow. Biłgoraj
Borownica – gm. Janów Lubelski, pow. Janów Lubelski
Bortatycze – gm. Zamość, pow. Zamość

Borzechów – gm. Borzechów, pow. Lublin
Braciejowice – gm. Łaziska, pow. Opole Lubelskie
Branew – gm. Dzwola, pow. Janów Lubelski
Branewka – gm. Dzwola, pow. Janów Lubelski
Branica Radzyńska – gm. Radzyń Podlaski, pow. Radzyń Podlaski
Brody Małe – gm. Szczepieszyn, pow. Zamość
Bronice – gm. Nałęczów, pow. Puławy
Brzeście – gm. Janowiec, pow. Puławy
Brzeziny – gm. Bełzec, pow. Tomaszów Lubelski
Brzeźnica Bychawska – gm. Niedźwiada, pow. Lubartów
Brzeźno – gm. Dorohusk, pow. Chełm
Brzozowica Duża – gm. Kąkolewnica, pow. Radzyń Podlaski
Brzozowica Mała – gm. Kąkolewnica, pow. Radzyń Podlaski
Bukowa – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Bukowa Mała – gm. Sawin, pow. Chełm
Bukowa Wielka – gm. Sawin, pow. Chełm
Bukowina – gm. Biszczka, pow. Biłgoraj
Buśno – gm. Białopole, pow. Chełm
Bychawka – gm. Bychawa, pow. Lublin
Bytyń – gm. Wola Uhruska, pow. Włodawa
Charlejów – gm. Serokomla, pow. Łuków
Chłopiatyn – gm. Dołhobyczów, pow. Hrubieszów
Chłopków – gm. Frampol, pow. Biłgoraj
Chmiel – gm. Jabłonna, pow. Lublin
Chmielek – gm. Łukowa, pow. Biłgoraj
Chmielnik – gm. Bełżyce, pow. Lublin
Chodel – gm. Chodel, pow. Opole Lubelskie
Chomęciska Duże – gm. Stary Zamość, pow. Zamość
Choroszczyńska – gm. Tucznia, pow. Biała Podlaska
Chrzanów – gm. Chrzanów, pow. Janów Lubelski
Cichobórz – gm. Hrubieszów, pow. Hrubieszów
Ciechanki – gm. Puchaczów, pow. Łęczna
Ciechomin – gm. Wola Mysłowska, pow. Łuków
Ciosmy – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Czajki – gm. Chełm, pow. Chełm
Czarnystok – gm. Radecznica, pow. Zamość
Czartowiec – gm. Tyszowce, pow. Tomaszów Lubelski
Czemierniki – gm. Czemierniki, pow. Radzyń Podlaski
Czermno – gm. Tyszowce, pow. Tomaszów Lubelski
Czerńcin Główny – gm. Turobin, pow. Biłgoraj
Czesławice – gm. Nałęczów, pow. Puławy
Czołki – gm. Sitno, pow. Zamość
Czosnówka – gm. Biała Podlaska, pow. Biała Podlaska
Czumów – gm. Hrubieszów, pow. Hrubieszów
Dańce – gm. Hanna, pow. Włodawa
Dawidy – gm. Jabłoń, pow. Parczew
Dąbrowa Olbięcka – gm. Trzydnik Duży, pow. Kraśnik
Dąbrowica – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Derewiczna – gm. Komarówka Podlaska, pow. Radzyń Podlaski

Dereźnia – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Deszkowice I – gm. Sułów, pow. Zamość
Dęba – gm. Kurów, pow. Puławy
Dębica – gm. Ostrów, pow. Lubartów
Dębowa Kłoda – gm. Dębowa Kłoda, pow. Parczew
Dobrynka – gm. Piszczac, pow. Biała Podlaska
Dobryń – gm. Zalesie, pow. Biała Podlaska
Dołhobrody – gm. Hanna, pow. Włodawa
Dołhobyczów – gm. Dołhobyczów, pow. Hrubieszów
Dorohucza – gm. Trawniki, pow. Świdnik
Dorohusk – gm. Dorohusk, pow. Chełm
Drelów – gm. Drelów, pow. Biała Podlaska
Drozdówka – gm. Uścimów, pow. Lubartów
Drzewce – gm. Nałęczów, pow. Puławy
Dubica – gm. Wisznice, pow. Włodawa
Dubienka – gm. Dubienka, pow. Chełm
Dutrów – gm. Telatyn, pow. Tomaszów Lubelski
Dys – gm. Niemce, pow. Lublin
Dzielce – gm. Radecznica, pow. Zamość
Dzierążnia – gm. Krynice, pow. Tomaszów Lubelski
Dzierzkowice – gm. Dzierzkowice, pow. Kraśnik
Dzierzkowice Wola – gm. Dzierzkowice, pow. Kraśnik
Dzwola – gm. Dzwola, pow. Janów Lubelski
Elźbiecin – gm. Kodeń, pow. Biała Podlaska
Flisy – gm. Dzwola, pow. Janów Lubelski
Franciszków – gm. Świdnik, pow. Świdnik
Gałęzów – gm. Bychawa, pow. Lublin
Garbów – gm. Garbów, pow. Lublin
Gardzienice – gm. Piaski, pow. Świdnik
Gąsiorzy – gm. Ulan Majorat, pow. Radzyń Podlaski
Gdeszyn – gm. Miączyn, pow. Hrubieszów
Germanicha – gm. Wola Mysłowska, pow. Łuków
Gielczew – gm. Wysokie, pow. Lublin
Glinny Stok – gm. Siemień, pow. Parczew
Głębokie – gm. Cyców, pow. Łęczna
Godziszów – gm. Godziszów, pow. Janów Lubelski
Gołab – gm. Puławy, pow. Puławy
Gołębie – gm. Dołhobyczów, pow. Hrubieszów
Goraj – gm. Goraj, pow. Biłgoraj
Gorajec – gm. Radecznica, pow. Zamość
Gościeradów – gm. Gościeradów, pow. Kraśnik
Górka – gm. Kock, pow. Lubartów
Gózd – gm. Stanin, pow. Łuków
Grabowiec – gm. Grabowiec, pow. Zamość
Grabówka – gm. Annapol, pow. Kraśnik
Grądy – gm. Chodel, pow. Opole Lubelskie
Grzędówka – gm. Łuków, pow. Łuków
Gromada – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Hanna – gm. Hanna, pow. Włodawa

Hańsk – gm. Hańsk, pow. Włodawa
Hedwiżyn – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Helenów – gm. Wierzbica, pow. Chełm
Hołowno – gm. Podedwórze, pow. Parczew
Horodło – gm. Horodło, pow. Hrubieszów
Horodyszczce – gm. Wisznice, pow. Biała Podlaska
Horyszów Polski – gm. Sitno, pow. Zamość
Horyszów Ruski – gm. Miączyn, pow. Zamość
Hosznia Ordynacka – gm. Goraj, pow. Biłgoraj
Hrebenne – gm. Horodło, pow. Hrubieszów
Hucisko – gm. Harasiuki, pow. Nisko
Hulcze – gm. Dołhobyczów, pow. Hrubieszów
Husynne – gm. Dorohusk, pow. Chełm
Huszcza – gm. Łomazy, pow. Biała Podlaska
Huta – gm. Wojsławice, pow. Chełm
Ignaców – gm. Wojciechów, pow. Lublin
Irena – gm. Zaklików, pow. Stalowa Wola
Jąbleczna – gm. Sławatycze, pow. Biała Podlaska
Jacnia – gm. Adamów, pow. Zamość
Janiszkwice – gm. Opole Lubelskie, pow. Opole Lubelskie
Janiszów – gm. Annopol, pow. Kraśnik
Janowice – gm. Janowiec, pow. Puławy
Janowiec – gm. Janowiec, pow. Puławy
Janów – gm. Garbów, pow. Lublin
Janówka – gm. Hanna, pow. Włodawa
Jarczówek – gm. Stanin, pow. Łuków
Jarosławiec – gm. Uchanie, pow. Hrubieszów
Jastków – gm. Jastków, pow. Lublin
Jaszczów – gm. Milejów, pow. Łęczna
Jawidz – gm. Spiczyn, pow. Łęczna
Jedlanka – gm. Stanin, pow. Łuków
Jeziernia – gm. Tomaszów Lubelski, pow. Tomaszów Lubelski
Jezioro – gm. Siemień, pow. Parczew
Józefów – gm. Józefów, pow. Biłgoraj
Józwów – gm. Bychawa, pow. Lublin
Kamionka – gm. Kamionka, pow. Lubartów
Kanie – gm. Rejowiec Fabryczny, pow. Chełm
Karczmiska – gm. Karczmiska, pow. Opole Lubelskie
Karmanowice – gm. Wąwolnica, pow. Puławy
Karpiówka – gm. Kraśnik, pow. Kraśnik
Kawęczyn – gm. Szczebrzeszyn, pow. Zamość
Kawęczynek – gm. Szczebrzeszyn, pow. Zamość
Kąkolewnica – gm. Kąkolewnica, pow. Radzyń Podlaski
Kąty – gm. Kodeń, pow. Biała Podlaska
Kielczewice – gm. Strzyżewice, pow. Lublin
Klementowice – gm. Kurów, pow. Puławy
Kleszczówka – gm. Ryki, pow. Ryki
Klocówka – gm. Tarnawatka, pow. Tomaszów Lubelski
Kluczkowice – gm. Opole Lubelskie, pow. Opole Lubelskie

Kłoczew – gm. Kłoczew, pow. Ryki
Kobylany – gm. Terespol, pow. Biała Podlaska
Kocudza – gm. Dzwola, pow. Janów Lubelski
Kodeniec – gm. Dębowa Kłoda, pow. Parczew
Kodeń – gm. Kodeń, pow. Biała Podlaska
Kolechowice – gm. Ostrów Lubelski, pow. Lubartów
Kolembrody – gm. Komarówka Podlaska, pow. Radzyń Podlaski
Kolonja Drzewce – gm. Nałęczów, pow. Puławy
Kolonja Moniatycze – gm. Hrubieszów, pow. Hrubieszów
Kolonja Zakręcie – gm. Krasnystaw, pow. Krasnystaw
Kołacze – gm. Stary Brus, pow. Włodawa
Komarno – gm. Konstantynów, pow. Biała Podlaska
Komodziańska – gm. Frampol, pow. Biłgoraj
Konopnica – gm. Konopnica, pow. Lublin
Końskowola – gm. Końskowola, pow. Puławy
Kopina – gm. Cyców, pow. Łęczna
Kopyłów – gm. Horodło, pow. Hrubieszów
Korchów – gm. Księżpol, pow. Biłgoraj
Korcówka – gm. Łomazy, pow. Biała Podlaska
Korolówka – gm. Włodawa, pow. Włodawa
Korytków Duży – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Kosmów – gm. Hrubieszów, pow. Hrubieszów
Kostomłoty – gm. Kodeń, pow. Biała Podlaska
Koszoły – gm. Łomazy, pow. Biała Podlaska
Kotlice – gm. Miączyn, pow. Zamość
Kozłówka – gm. Kamionka, pow. Lubartów
Kozły – gm. Łomazy, pow. Biała Podlaska
Kozubszczyzna – gm. Konopnica, pow. Lublin
Krasew – gm. Borki, pow. Radzyń Podlaski
Krasienin – gm. Niemce, pow. Lublin
Krasne – gm. Uścimów, pow. Lubartów
Krasnobród – gm. Krasnobród, pow. Zamość
Krępa – gm. Jeziorzany, pow. Lubartów
Krępiec – gm. Melgiew, pow. Świdnik
Kryłów – gm. Mirce, pow. Hrubieszów
Krynica – gm. Krasnystaw, pow. Krasnystaw
Krzczonów – gm. Krzczonów, pow. Lublin
Krzemień – gm. Dzwola, pow. Janów Lubelski
Księżomierz – gm. Gościeradów, pow. Kraśnik
Kulczyn – gm. Hańsk, pow. Włodawa
Kulik – gm. Siedliszcze, pow. Chełm
Kumów Majoracki – gm. Leśniowice, pow. Chełm
Kurów – gm. Kurów, pow. Puławy
Latyczyn – gm. Radecznica, pow. Zamość
Lechuty Małe – gm. Terespol, pow. Biała Podlaska
Leopoldów – gm. Ryki, pow. Ryki
Leszczanka – gm. Drelów, pow. Biała Podlaska
Leszczany – gm. Żmudź, pow. Chełm
Leszkowice – gm. Ostrówek, pow. Lubartów

- Lipa – gm. Zaklików, pow. Stalowa Wola
Lipiny Górne – gm. Potok Górny, pow. Biłgoraj
Lipnica – gm. Rokitno, pow. Biała Podlaska
Lipowiec – gm. Tereszpol, pow. Biłgoraj
Lisikierz – gm. Wola Mysłowska, pow. Łuków
Lubenka – gm. Łomazy, pow. Biała Podlaska
Lubień – gm. Wyryki, pow. Włodawa
Lubycza Królewska – gm. Lubycza Królewska, pow. Tomaszów Lubelski
Luchów Dolny – gm. Tarnogród, pow. Biłgoraj
Łańcuchów – gm. Milejów, pow. Łęczna
Łaszczówka – gm. Tomaszów Lubelski, pow. Tomaszów Lubelski
Łaziska – gm. Łaziska, pow. Opole Lubelskie
Łazy – gm. Łuków, pow. Łuków
Łomazy – gm. Łomazy, pow. Biała Podlaska
Łopatki – gm. Wąwolnica, pow. Puławy
Łopiennik Dolny – gm. Łopiennik Górny, pow. Krasnystaw
Łopiennik Górny – gm. Łopiennik Górny, pow. Krasnystaw
Łopiennik Nadrzeczny – gm. Łopiennik Górny, pow. Krasnystaw
Łowcza – gm. Sawin, pow. Chełm
Łucka – gm. Lubartów, pow. Lubartów
Ługów – gm. Jastków, pow. Lublin
Łukowa – gm. Łukowa, pow. Biłgoraj
Łukowisko – gm. Międzyrzec Podlaski, pow. Biała Podlaska
Łukówek – gm. Sawin, pow. Chełm
Łuszczacz – gm. Susiec, pow. Tomaszów Lubelski
Łyniew – gm. Wisznice, pow. Biała Podlaska
Macoszyn – gm. Wola Uhruska, pow. Włodawa
Majdan Gromadzki – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Majdan Leśniowski – gm. Leśniowice, pow. Chełm
Majdan Nepryski – gm. Józefów, pow. Biłgoraj
Majdan Obleszcze – gm. Szastarka, pow. Kraśnik
Majdan Sopocki – gm. Susiec, pow. Tomaszów Lubelski
Majdan Stary – gm. Księżpol, pow. Biłgoraj
Majdan Wielki – gm. Krasnobród, pow. Zamość
Malewsczyzna – gm. Krasnobród, pow. Zamość
Malice – gm. Werbkowice, pow. Hrubieszów
Malinówka – gm. Cyców, pow. Łęczna
Małoniż – gm. Łaszczów, pow. Tomaszów Lubelski
Maszki – gm. Wojciechów, pow. Lublin
Matiaszówka – gm. Tuczna, pow. Biała Podlaska
Maziarka – gm. Gościeradów, pow. Kraśnik
Maziły – gm. Susiec, pow. Tomaszów Lubelski
Mętów – gm. Głusk, pow. Lublin
Michalów – gm. Sułów, pow. Zamość
Michalówka – gm. Modliborzyce, pow. Janów Lubelski
Michów – gm. Michów, pow. Lubartów
Międzyłęś – gm. Tuczna, pow. Biała Podlaska
Międzyrzec Podlaski – gm. Międzyrzec Podlaski, pow. Biała Podlaska
Miętkie – gm. Mirce, pow. Hrubieszów

Mircze – gm. Mircze, pow. Hrubieszów
Modryniec – gm. Mircze, pow. Hrubieszów
Mokrelipie – gm. Radecznica, pow. Zamość
Mołodiatyczne – gm. Trzeszczany, pow. Hrubieszów
Mołożów – gm. Mircze, pow. Hrubieszów
Momoty Dolne – gm. Janów Lubelski, pow. Janów Lubelski
Moniatyczne – gm. Hrubieszów, pow. Hrubieszów
Mosty – gm. Podedwórze, pow. Parczew
Motwica – gm. Sosnówka, pow. Biała Podlaska
Motycz – gm. Konopnica, pow. Lublin
Mszanka – gm. Wola Uhruska, pow. Włodawa
Mszanna – gm. Wola Uhruska, pow. Włodawa
Nadrybie – gm. Puchaczów, pow. Łęczna
Naklik – gm. Potok Górny, pow. Biłgoraj
Nasiłów – gm. Janowiec, pow. Puławy
Nasutów – gm. Niemce, pow. Lublin
Nedeżów – gm. Jarczów, pow. Tomaszów Lubelski
Niedrzwica Duża – gm. Niedrzwica Duża, pow. Lublin
Niedziałowice – gm. Rejowiec, pow. Chełm
Niedzieliska – gm. Szczebrzeszyn, pow. Zamość
Niedźwiada – gm. Niedźwiada, pow. Lubartów
Nieledeu – gm. Trzeszczany, pow. Hrubieszów
Nielisz – gm. Nielisz, pow. Zamość
Niemce – gm. Niemce, pow. Lublin
Niezdów – gm. Opole Lubelskie, pow. Opole Lubelskie
Nowa Wieś – gm. Turobin, pow. Biłgoraj
Nowiny – gm. Łopiennik Górny, pow. Krasnystaw
Nowodwór – gm. Lubartów, pow. Lubartów
Nowosiółki – gm. Chełm, pow. Chełm
Oblasy – gm. Janowiec, pow. Puławy
Obrowiec – gm. Hrubieszów, pow. Hrubieszów
Ochoża – gm. Wierzbica, pow. Chełm
Okrzeja – gm. Krzywda, pow. Łuków
Olbięcin – gm. Trzydnik Duży, pow. Kraśnik
Olchowiec – gm. Wierzbica, pow. Chełm
Olchowiec-Kolonia – gm. Żółkiewka, pow. Krasnystaw
Olenówka – gm. Dorohusk, pow. Chełm
Olszanka – gm. Łopiennik Górny, pow. Krasnystaw
Olszowiec-Kolonia – gm. Bychawa, pow. Lublin
Opoka – gm. Annopol, pow. Kraśnik
Opole – gm. Podedwórze, pow. Parczew
Orchówek – gm. Włodawa, pow. Włodawa
Orłów Drewniany – gm. Izbica, pow. Krasnystaw
Orłów Murowany – gm. Izbica, pow. Krasnystaw
Ortel Książęcy – gm. Biała Podlaska, pow. Biała Podlaska
Ortel Królewski – gm. Piszczac, pow. Biała Podlaska
Osiczyna – gm. Skierbieszów, pow. Zamość
Osiny – gm. Żyrzyn, pow. Puławy
Osmolice – gm. Strzyżewice, pow. Lublin

Ossowa – gm. Wohyń, pow. Radzyń Podlaski
Ostrów – gm. Dorohusk, pow. Chełm
Ostrówek – gm. Puchaczów, pow. Łęczna
Ostrzyca – gm. Izbica, pow. Krasnystaw
Osuchy – gm. Łukowa, pow. Biłgoraj
Oszczów – gm. Dołhobyczów, pow. Hrubieszów
Oszczywilk – gm. Ryki, pow. Ryki
Otrocz – gm. Chrzanów, pow. Janów Lubelski
Ożarów – gm. Jastków, pow. Lublin
Palikije – gm. Wojciechów, pow. Lublin
Pałecznicza – gm. Niedźwiada, pow. Lubartów
Panasówka – gm. Terespol, pow. Biłgoraj
Paszki Duże – gm. Radzyń Podlaski, pow. Radzyń Podlaski
Paszki Małe – gm. Radzyń Podlaski, pow. Radzyń Podlaski
Pawłów – gm. Rejowiec Fabryczny, pow. Chełm
Pilaszkowice – gm. Rybczewice, pow. Świdnik
Piotrawin – gm. Łaziska, pow. Opole Lubelskie
Piotrków – gm. Jabłonna, pow. Lublin
Piotrowice – gm. Nałęczów, pow. Puławy
Płonki – gm. Kurów, pow. Puławy
Pniówno – gm. Wierzbica, pow. Chełm
Podborcze – gm. Radecznica, pow. Zamość
Podedwórze – gm. Podedwórze, pow. Parczew
Podlesie Małe – gm. Radecznica, pow. Zamość
Pogonów – gm. Baranów, pow. Puławy
Pokrówka – gm. Chełm, pow. Chełm
Polanówka – gm. Wilków, pow. Opole Lubelskie
Polichna – gm. Szastarka, pow. Kraśnik
Policzyzna – gm. Krzczonów, pow. Lublin
Polskowola – gm. Kąkolewnica, pow. Radzyń Podlaski
Polubicze Wiejskie – gm. Wisznice, pow. Biała Podlaska
Poniatowa – gm. Poniatowa, pow. Opole Lubelskie
Popkowice – gm. Urzędów, pow. Kraśnik
Posadów – gm. Telatyn, pow. Tomaszów Lubelski
Potok Górny – gm. Potok Górny, pow. Biłgoraj
Przewłoka – gm. Parczew, pow. Parczew
Przybysławice – gm. Garbów, pow. Lublin
Przytoczno – gm. Jeziorzany, pow. Lubartów
Puchacze – gm. Międzyrzec Podlaski, pow. Biała Podlaska
Puchaczów – gm. Puchaczów, pow. Łęczna
Pułankowice – gm. Wilkołaz, pow. Kraśnik
Putnowice Mniejsze – gm. Wojsławice, pow. Chełm
Putnowice Wielkie – gm. Wojsławice, pow. Chełm
Rachanie – gm. Rachanie, pow. Tomaszów Lubelski
Radcze – gm. Milanów, pow. Parczew
Radecznica – gm. Radecznica, pow. Zamość
Radzanów – gm. Sawin, pow. Chełm
Rakołupy – gm. Leśniowice, pow. Chełm
Rakówka – gm. Księżpol, pow. Biłgoraj

Rataj – gm. Godziszów, pow. Janów Lubelski
Ratoszyn – gm. Chodel, pow. Opole Lubelskie
Rebizanty – gm. Susiec, pow. Tomaszów Lubelski
Rejowiec Fabryczny – gm. Rejowiec Fabryczny, pow. Chełm
Rogatka – gm. Dubienka, pow. Chełm
Rogoźniczka – gm. Międzyrzec Podlaski, pow. Biała Podlaska
Rogów – gm. Grabowiec, pow. Zamość
Rogóźno – gm. Tomaszów Lubelski, pow. Tomaszów Lubelski
Rozięcín – gm. Wojsławice, pow. Chełm
Rozkopaczew – gm. Ostrów Lubelski, pow. Lubartów
Rozłopy – gm. Szczebrzeszyn, pow. Zamość
Rozwadówka – gm. Sosnówka, pow. Biała Podlaska
Rożki – gm. Żółkiewka, pow. Krasnystaw
Różanka – gm. Włodawa, pow. Włodawa
Ruda Solska – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Rudka – gm. Zwierzyniec, pow. Zamość
Rudnik – gm. Rudnik, pow. Krasnystaw
Rudno – gm. Michów, pow. Lubartów
Rudy – gm. Końskowola, pow. Puławy
Rusiły – gm. Podedwórze, pow. Parczew
Ruszów – gm. Łabunie, pow. Zamość
Rybczewice – gm. Rybczewice, pow. Świdnik
Rzeczycza Ziemiańska – gm. Trzydnik Duży, pow. Kraśnik
Samowicze – gm. Terespol, pow. Biała Podlaska
Sawin – gm. Sawin, pow. Chełm
Sąsiadka – gm. Sułów, pow. Zamość
Serniki – gm. Serniki, pow. Lubartów
Serokomla – gm. Serokomla, pow. Łuków
Siedliska – gm. Fajslawice, pow. Krasnystaw
Siedliska – gm. Lubicza Królewska, pow. Tomaszów Lubelski
Siedliska – gm. Wojcieszków, pow. Łuków
Siedliszcze – gm. Dubienka, pow. Chełm
Siedliszcze – gm. Siedliszcze, pow. Chełm
Sielec – gm. Leśniowice, pow. Chełm
Siemień – gm. Siemień, pow. Parczew
Siemierz – gm. Rachanie, pow. Tomaszów Lubelski
Siennica Duża – gm. Siennica Różana, pow. Krasnystaw
Siennica Nadolna – gm. Siennica Różana, pow. Krasnystaw
Siennica Różana – gm. Siennica Różana, pow. Krasnystaw
Sitaniec – gm. Zamość, pow. Zamość
Sitno – gm. Międzyrzec Podlaski, pow. Biała Podlaska
Sitno – gm. Sitno, pow. Zamość
Skoki – gm. Czemierniki, pow. Radzyń Podlaski
Skoków – gm. Opole Lubelskie, pow. Opole Lubelskie
Skokówka – gm. Zamość, pow. Zamość
Skorczyce – gm. Urzędów, pow. Kraśnik
Skowieszyn – gm. Końskowola, pow. Puławy
Skryhiczyn – gm. Dubienka, pow. Chełm
Sławatycze – gm. Sławatycze, pow. Biała Podlaska

- Sławęcín – gm. Skierbieszów, pow. Zamość
Słodków – gm. Kraśnik, pow. Kraśnik
Słotwiny – gm. Karczmiska, pow. Opole Lubelskie
Smólsko Duże – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Smólsko Małe – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Snopków – gm. Jastków, pow. Lublin
Sokołówka – gm. Frampol, pow. Biłgoraj
Sosnowica – gm. Sosnowica, pow. Parczew
Sól – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Spiczyn – gm. Spiczyn, pow. Łęczna
Stanin – gm. Stanin, pow. Łuków
Stanisławów – gm. Żmudź, pow. Chełm
Stara Huta – gm. Krasnobród, pow. Zamość
Stara Wieś – gm. Borki, pow. Radzyń Podlaski
Stary Brus – gm. Stary Brus, pow. Włodawa
Stary Orzechów – gm. Sosnowica, pow. Parczew
Staw – gm. Staw, pow. Chełm
Staw Noakowski – gm. Nielisz, pow. Zamość
Stawce – gm. Batorz, pow. Janów Lubelski
Stawek – gm. Cyców, pow. Łęczna
Stefankowice – gm. Hrubieszów, pow. Hrubieszów
Stojeszyn – gm. Modliborzyce, pow. Janów Lubelski
Stok – gm. Końskowola, pow. Puławy
Stryjno Pierwsze – gm. Rybczewice, pow. Świdnik
Stryjów – gm. Izbica, pow. Krasnystaw
Strzelce – gm. Białopole, pow. Chełm
Strzeszkowice Duże – gm. Niedrzwica Duża, pow. Lublin
Studzianki – gm. Zakrzówek, pow. Kraśnik
Stulno – gm. Wola Uhruska, pow. Włodawa
Suchawa – gm. Wiryki, pow. Włodawa
Suchowola – gm. Adamów, pow. Zamość
Sulmice – gm. Skierbieszów, pow. Zamość
Sulów – gm. Zakrzówek, pow. Kraśnik
Sułowiec – gm. Sułów, pow. Zamość
Sułów – gm. Sułów, pow. Zamość
Surhów – gm. Kraśniczyn, pow. Krasnystaw
Susiec – gm. Susiec, pow. Tomaszów Lubelski
Suszno – gm. Włodawa, pow. Włodawa
Szczebreszyn – gm. Szczebreszyn, pow. Zamość
Szczuczki – gm. Wojciechów, pow. Lublin
Szperówka – gm. Szczebreszyn, pow. Zamość
Szuminka – gm. Włodawa, pow. Włodawa
Świdnik Duży – gm. Świdnik, pow. Świdnik
Świeciechów – gm. Anopol, pow. Kraśnik
Świerże – gm. Dorohusk, pow. Chełm
Tarnawa Duża – gm. Turobin, pow. Biłgoraj
Tarnawatka – gm. Tarnawatka, pow. Tomaszów Lubelski
Tarnawka – gm. Zakrzew, pow. Lublin
Telatyn – gm. Telatyn, pow. Tomaszów Lubelski

Teodorówka – gm. Frampol, pow. Biłgoraj
Terebela – gm. Biała Podlaska, pow. Biała Podlaska
Tereszpol – gm. Tereszpol, pow. Zamość
Toczyska – gm. Stoczek Łukowski, pow. Łuków
Tomaszowice – gm. Jastków, pow. Lublin
Topólcza – gm. Zwierzyniec, pow. Zamość
Trawniki – gm. Trawniki, pow. Świdnik
Trzcianki – gm. Janowiec, pow. Puławy
Trzebieszów – gm. Trzebieszów, pow. Łuków
Trzydnik Duży – gm. Trzydnik Duży, pow. Kraśnik
Tuchanie – gm. Dubienka, pow. Chełm
Tuczepy – gm. Grabowiec, pow. Zamość
Tuczna – gm. Tuczna, pow. Biała Podlaska
Tulniki – gm. Siemień, pow. Parczew
Turka – gm. Dorohusk, pow. Chełm
Turkowice – gm. Werbkowice, pow. Hrubieszów
Turobin – gm. Turobin, pow. Biłgoraj
Turów – gm. Kąkolewnica, pow. Radzyń Podlaski
Turzyniec – gm. Zwierzyniec, pow. Zamość
Tworyczów – gm. Sulów, pow. Zamość
Tyszowce – gm. Tyszowce, pow. Tomaszów Lubelski
Uchanie – gm. Uchanie, pow. Hrubieszów
Uchańka – gm. Dubienka, pow. Chełm
Udrycze – gm. Stary Zamość, pow. Zamość
Uhnin – gm. Dębowa Kłoda, pow. Parczew
Uhrusk – gm. Wola Uhruska, pow. Włodawa
Ujazdów – gm. Hańsk, pow. Włodawa
Ulhówek – gm. Ulhówek, pow. Tomaszów Lubelski
Urszulin – gm. Urszulin, pow. Włodawa
Urzędów – gm. Urzędów, pow. Kraśnik
Wandalin – gm. Opole Lubelskie, pow. Opole Lubelskie
Wąwolnica – gm. Wąwolnica, pow. Puławy
Weremowice – gm. Chełm, pow. Chełm
Wereszczyn – gm. Urszulin, pow. Włodawa
Węglinek – gm. Trzydnik Duży, pow. Kraśnik
Wielącza – gm. Szczepieszyn, pow. Zamość
Wielkolas – gm. Abramów, pow. Lubartów
Wielkopole – gm. Urszulin, pow. Włodawa
Wierzbica – gm. Lubycza Królewska, pow. Tomaszów Lubelski
Wierzbica – gm. Urzędów, pow. Kraśnik
Wierzbica – gm. Wierzbica, pow. Chełm
Wierzchowiska – gm. Modliborzyce, pow. Janów Lubelski
Wilków – gm. Wilków, pow. Opole Lubelskie
Wiski – gm. Tuczna, pow. Biała Podlaska
Wisznice – gm. Wisznice, pow. Biała Podlaska
Wiszniów – gm. Mircze, pow. Hrubieszów
Witaniów – gm. Łęczna, pow. Łęczna
Witoroż – gm. Drelów, pow. Biała Podlaska
Witulin – gm. Leśna Podlaska, pow. Biała Podlaska

Wołyń – gm. Wołyń, pow. Radzyń Podlaski
Wojciechów – gm. Wojciechów, pow. Lublin
Wojślawice Kolonia – gm. Wojślawice, pow. Chełm
Wojszyn – gm. Janowiec, pow. Puławy
Wola Burzecka – gm. Wojcieszków, pow. Łuków
Wola Dereźniańska – gm. Biłgoraj, pow. Biłgoraj
Wola Gałęzowska – gm. Bychawa, pow. Lublin
Wola Gułowska – gm. Adamów, pow. Łuków
Wola Idzikowska – gm. Fajslawice, pow. Krasnystaw
Wola Korybutowa – gm. Siedliszcze, pow. Chełm
Wola Obszańska – gm. Obsza, pow. Biłgoraj
Wola Okrzejska – gm. Krzywda, pow. Łuków
Wola Osowińska – gm. Borki, pow. Radzyń Podlaski
Wola Różaniecka – gm. Tarnogród, pow. Biłgoraj
Wola Uhruska – gm. Wola Uhruska, pow. Włodawa
Wołoskowola – gm. Stary Brus, pow. Włodawa
Worgule – gm. Leśna Podlaska, pow. Biała Podlaska
Wólka Abramowska – gm. Goraj, pow. Biłgoraj
Wólka Czulczycka – gm. Chełm, pow. Chełm
Wólka Domaszewska – gm. Wojcieszków, pow. Łuków
Wólka Kańska – gm. Rejowiec Fabryczny, pow. Chełm
Wólka Kałna – gm. Markuszów, pow. Puławy
Wólka Łabuńska – gm. Łabunie, pow. Zamość
Wólka Orłowska – gm. Izbica, pow. Krasnystaw
Wólka Petryłowska – gm. Sawin, pow. Chełm
Wólka Plebańska – gm. Biała Podlaska, pow. Biała Podlaska
Wólka Polinowska – gm. Konstantynów, pow. Biała Podlaska
Wólka Ratajska – gm. Godziszów, pow. Janów Lubelski
Wólka Rokicka – gm. Lubartów, pow. Lubartów
Wólka Tarnowska – gm. Wierzbica, pow. Chełm
Wronów – gm. Bełżyce, pow. Lublin
Wyczółki – gm. Piszczac, pow. Biała Podlaska
Wygnanka – gm. Kąkolewnica, pow. Radzyń Podlaski
Wyhalew – gm. Dębowa Kłoda, pow. Parczew
Wyryki – gm. Wyryki, pow. Włodawa
Wysokie – gm. Skierbieszów, pow. Zamość
Wytyczno – gm. Urszulin, pow. Włodawa
Wywłoczka – gm. Zwierzyniec, pow. Zamość
Zaburze – gm. Radechnica, pow. Zamość
Zagórze – gm. Bełżyce, pow. Lublin
Zahajki – gm. Drelów, pow. Biała Podlaska
Zahajki – gm. Wyryki, pow. Włodawa
Zakłodzie – gm. Radechnica, pow. Zamość
Zakrzew – gm. Zakrzew, pow. Zamość
Zakrzów – gm. Łęczna, pow. Łęczna
Zalesie – gm. Zalesie, pow. Biała Podlaska
Załuże Stare – gm. Urszulin, pow. Włodawa
Zamch – gm. Obsza, pow. Biłgoraj
Zanie – gm. Księżpól, pow. Biłgoraj

Zaporze – gm. Radecznica, pow. Zamość
Zarajec – gm. Modliborzyce, pow. Janów Lubelski
Zarzeczce – gm. Puławy, pow. Puławy
Zastawie – gm. Goraj, pow. Biłgoraj
Zatyle – gm. Lubicza Królewska, pow. Tomaszów Lubelski
Zawada – gm. Zamość, pow. Zamość
Zbereże – gm. Wola Uhruska, pow. Włodawa
Zdziechowice II – gm. Zaklików, pow. Stalowa Wola
Zdzisławice – gm. Dzwola, pow. Janów Lubelski
Zgoda – gm. Łaziska, pow. Opole Lubelskie
Zielone – gm. Krasnobród, pow. Zamość
Zofiówka – gm. Łęczna, pow. Łęczna
Zosin – gm. Horodło, pow. Hrubieszów
Zubowice – gm. Komarówka-Osada, pow. Zamość
Zwiartów – gm. Krynice, pow. Tomaszów Lubelski
Zwierzyniec – gm. Zwierzyniec, pow. Zamość
Zynie – gm. Księżpol, pow. Biłgoraj
Żrebce – gm. Sułów, pow. Zamość
Żabików – gm. Radzyń Podlaski, pow. Radzyń Podlaski
Żabno – gm. Turobin, pow. Biłgoraj
Żakowola – gm. Kąkolewnica, pow. Radzyń Podlaski
Żdzarka – gm. Hańsk, pow. Włodawa
Żdzary – gm. Łuków, pow. Łuków
Żerdź – gm. Żyrzyn, pow. Puławy
Żerniki – gm. Ułhówek, pow. Tomaszów Lubelski
Żerocin – gm. Drelów, pow. Biała Podlaska
Żmudź – gm. Żmudź, pow. Chełm
Żółkiewka – gm. Żółkiewka, pow. Krasnystaw
Żółtańce – gm. Chełm, pow. Chełm
Żuków – gm. Włodawa, pow. Włodawa
Żulice – gm. Telatyn, pow. Tomaszów Lubelski
Żulin – gm. Łopiennik Górny, pow. Krasnystaw
Żurawnica – gm. Zwierzyniec, pow. Zamość
Żyrzyn – gm. Żyrzyn, pow. Puławy

Wykaz cyfrowych oznaczeń miejscowości na mapach

1. Komarno, 2. Bohukały, 3. Łukowisko, 4. Worgule, 5. Lipnica, 6. Błotków Duży, 7. To-czyska, 8. Grzędówka, 9. Leszczanka, 10. Sitno, 11. Wólka Plebańska, 12. Dobrynka, 13. Jedlanka, 14. Łazy, 15. Żakowola, 16. Kozły, 17. Koszoły, 18. Kąty, 19. Germa-nicha, 20. Siedliska, 21. Żabików, 22. Ossowa, 23. Dubica, 24. Matiaszówka, 25. Ja-błeczna, 26. Okrzeja, 27. Stara Wieś, 28. Branica Radzyńska, 29. Dawidy, 30. Mo-twica, 31. Hanna, 32. Krępa, 33. Dębica, 34. Glinny Stok, 35. Kodeniec, 36. Żu-ków, 37. Pogonów, 38. Rudno, 39. Niedźwiada, 40. Uhnin, 41. Lubień, 42. Orchó-wek, 43. Gołab, 44. Osiny, 45. Abramów, 46. Nowodwór, 47. Kolechowice, 48. Zału-cze Stare, 49. Żdzarka, 50. Zbereże, 51. Zarzeczce, 52. Stok, 53. Krasienin, 54. Ja-widz, 55. Nadrybie, 56. Kulczyn, 57. Mszanna, 58. Stulno, 59. Wilków, 60. Słotwiny,

61. Ługów, 62. Dys, 63. Zakrzów, 64. Głębokie, 65. Radzanów, 66. Świerże, 67. Bra-
ciejowice, 68. Janiszkowice, 69. Poniatowa, 70. Konopnica, 71. Krępiec, 72. Dorohucza,
73. Ochoża, 74. Wólka Czulczycka, 75. Brzeźno, 76. Piotrawin, 77. Kluczkowice, 78. Bo-
rzechów, 79. Bychawka, 80. Gardzienice, 81. Żulin, 82. Weremowice, 83. Andrzejów,
84. Rogatka, 85. Basonia, 86. Wierzbica, 87. Kielczewice, 88. Krzczonów, 89. Łopiennik
Górny, 90. Siennica Duża i Siennica Różana, 91. Alojzów, 92. Skryhiczyn, 93. Księżo-
mierz, 94. Sulów, 95. Tarnawka, 96. Rożki, 97. Ostrzyca, 98. Bończa, 99. Jarosławiec,
100. Kopyłów, 101. Opoka, 102. Gościeradów, 103. Trzydnik Duży, 104. Wierchow-
ska, 105. Tarnawa Duża, 106. Staw Noakowski, 107. Udrycze, 108. Rogów, 109. Ob-
rowiec, 110. Irena, 111. Stojeszyn, 112. Wólka Ratajska, 113. Żrebce, 114. Zawada,
115. Horyszów Polski, 116. Malice, 117. Cichobórz, 118. Lipa, 119. Momoty Dolne,
120. Kocudza, 121. Kawęczyn, 122. Białowola, 123. Zubowice, 124. Miętkie, 125. Go-
łębie, 126. Ciosmy, 127. Hedwizyn, 128. Malewszczyzna, 129. Antoniówka, 130. Mało-
niż, 131. Oszczów, 132. Hucisko, 133. Majdan Stary, 134. Aleksandrów, 135. Zielone,
136. Nedeżów, 137. Ułhówek, 138. Potok Górny, 139. Łukowa, 140. Zamch, 141. Brze-
ziny, 142. Wierzbica, 143. Wola Różaniecka, 144. Siedliska.

Słownik

Adapter ‘urządzenie do odtwarzania dźwięku z płyty’

Adapter był i takie kraszki z piosenkami, takie odkrytki z kwiatami jakimiś, i to grało, chodziła taka igła po tym, o, i całe zabawy z tym się odbywały (Wierchowiska). Nic innego ni było, adaptery za moji młodości, takie pudełko i w środku cały ten mechanizm był i tak słuchało się muzyki (Żrebce). Płyty byli i na tym adapterze się to odtworzyło, słuchało się piosenek, tańcowało się przy adapterze (Kosmów). Igła taka latała po ty płycie i melodia była, innych sprzętów nie było, tylko te adaptery (Kurów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *adaptera* // *adapteru*; D. lm. *adapterów*; wymowa: *adapter*.

Por. *gramofon*.

Akuratny ‘człowiek odznaczający się pozytywnymi cechami charakteru’

Akuratny się mówi, jak taki człowiek dokładny, staranny, postępuje tak, jak się należy (Gałęzów). Taki akuratny człowiek z niego, dokładny, zdolny (Ratoszyn). Akuratny taki chłop, no taki jak trzeba (Wólka Abramowska). To był akuratny chłop i nigdy nie cyganiuł (Wandalin). To taki akuratny człowiek, uczciwy i robotny (Siennica Różana).

Źródła: PM, SGM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *akuratnego*; D. lm. *akuratnych*; wymowa: *akuratny*.

Por. *charakterny, dokładny, poczciwina, porządny, rzetelny, solidny, uczciwy, uważny*.

Alegancki ‘wytworny, elegancki człowiek’

Aleganckiego se chłopca wzina (Wiszniów). Z niego taki więc pan, no taki on alegancki jest (Wąwolnica). Józek to zawsze alegancki, dobrze ubrany i taki alegancki (Tworyczów).

Źródła: PM, SGM.

Geografia: okolice Zamościa.

D. lp. *aleganckiego*; D. lm. *aleganckich*; wymowa: *alegancki*.

Amerykanka ‘fotel tworzący po rozłożeniu rodzaj tapczanu’

Uni mieli take ruzkładane amerykanke, to już było coś (Szuminka). Amerykanka to taki rozkładany fotel (Żuków). Spał na amerykance, na jedne osobe to tak starczyło (Staw Noakowski).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *amerykanki*; D. lm. *amerykanków*; wymowa: *amerykanka, amerykanka*.

Andulacja ‘sposób uczesania włosów’

Na wysele to każda panna miała andulacje zrobione, nie można było tak byle jak włosów mieć, ale ułożone spycjalne w andulacje (Rozłopy). Chodziły druhnny po mieszkaniach, prosili, byli wszyscy jednakowo, we dwie byli jednakowo łubrane ji nie chodzili tak jak teraz, żeby tam andulacje mieli, tylko mieli włosy długie, byli pozaplatane, chusteczki mieli na głowach ji poprosili ludzi na wysele, andulacje to już rubili na samo wysele (Witaniów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *andulacji*; D. lm. *andulacjiów*; wymowa: *andulaćia*.

Angielka ‘choroba wieku dziecięcego występująca wskutek niedoboru witaminy D w organizmie’

Angielka to choroba u dzieci, tera krzywica mówio (Wandalin). *Teraz so witaminy różne i jakoś o ty angielce ni słychać* (Babin). *Angielka to u dzieci kości źle rosno, krzywe nogi czy jakieś pokoślawione so, to po ty angielce* (Kluczkowice).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego i Bełżyc.

D. lp. *angielki*; D. lm. *angielków*; wymowa: *anćelka*.

Por. *krzywica*.

Angina ‘ostry stan zapalny migdałków podniebiennych i gardła wywołany zakażeniem bakteryjnym’

Angina to zapchane całe garło, sapać trudno i mówić (Garbów). *Garło mie boli i mum gorączke, no to pewnie jest angina* (Huszcza). *Jak była dzieckim, to ja chorowała co rok na angine* (Oszczów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *anginy*; D. lm. *anginów*; wymowa: *anćina*.

Arogancki ‘człowiek niemiły dla innych, źle się zachowujący’

To arogancki un taki, no taki człowiek zaruzmiały, byzczelny (Telatyn). *Taki arogancki, wydaje mu sie, że Bóg wi kim jest, bo mo pieniądze i wielgi samochód, a to ino taki arogancki chłop i tyle można powiedzieć* (Batorz).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *aroganckiego*; D. lm. *aroganckich*; wymowa: *aroganćki, aruganćki*.

Por. *bambaryła, bucynał, mađrala, przemađrzały, salamon, swołocz, szarańcza, zarozumialec, zmađrzały, zuchwalec*.

Asma ‘choroba charakteryzująca się silnymi napadami duszności’

Asma to tak duszno człowiekowi sie robi, tak dycho (Wandalin). *Jak go napadła tako duszność, to stał przy płocie z pół godziny zanim sie wysapoł, to tako je asma* (Sól). *Asma to choroba z napadami duszności* (Gałęzów). *Asma to choroba, że ciężko sie oddycha* (Dutrów). *Asma to takie napady duszności* (Ratoszyn). *Asma to duszno i ciężki kaszel* (Łukowa). *Un taki dychawiczny, na asme choruje* (Stawce). *Asma to tak dusi człowieka* (Kostomłoty). *Przy asmie to sie tak bardzo ciężko oddycha* (Naklik).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: powszechnie (zob. mapa 19).

D. lp. *asmy*; D. lm. *asmów*; wymowa: *asma*.

Por. *astma, duchota, dusznica, duszność, dycha, dychawica, jaducha, sapka, zaducha*.

Aspiryna ‘lek przeciwbólowy i napotny’

Jak sie chce wypocić, to bierze aspiryny i tyle, do duchtora nie ide, bo po co (Giełczew). *Aspiryna to jest taki proszek od bólu głowy i na grype* (Nowa Wieś). *Lona to sie łojadła tyj aspiryny, tero to już jij nawet ni pumago* (Sól).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *aspiryny*; D. lm. *aspirynów*; wymowa: *aspiryna*.

Por. *kogutek*, *proszek*.

Astma ‘choroba charakteryzująca się silnymi napadami duszności’

Astma to choroba, przy której ciężko się dycha (Niedźwiada). *Astma to brak powietrza i człowiek dusi się* (Chmiel). *Astme mo i tak sie jaz dusi, sapie tak* (Flisy).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony (zob. mapa 19).

D. lp. *astmy*; D. lm. *astmów*; wymowa: *astma*.

Por. *asma*, *duchota*, *dusznica*, *duszność*, *dycha*, *dychawica*, *jaducha*, *sapka*, *zaducha*.

Awanturnik ‘człowiek porywczy’

To awanturnik, byle czego już się złości (Jarosławiec). *Z niego to był za młodu awanturnik, ta baba to miała z nim ciężko* (Wólka Abramowska). *Byle co to w złość już wpadał, zara do bitki, taki awanturnik i tyle* (Urzędów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *awanturnika*; D. lm. *awanturników*; wymowa: *avanturnik*.

Por. *nerwus*, *paliwoda*, *raptus*, *złosny*, *zrywny*.

Baba I – tom I: 53.

Baba II – tom IV: 49.

Baba III – tom IV: 49.

Baba IV – tom IV: 49.

Baba V – tom VI: 52–53.

Baba VI – tom VI: 53.

Baba VII – tom VI: 53–54.

Baba VIII – tom VI: 54.

Baba IX – tom VII: 51.

Baba X – tom VII: 51.

Baba XI ‘kobieta pozostająca z mężczyzną w związku małżeńskim (w stosunku do tego mężczyzny)’

Kiedys to zona ni mówili, ino baba (Wólka Abramowska). *Baba to ślubna jest* (Luchów Dolny). *Wzcion se babe z bogaty rodziny i od razu te gospodarke postawił na nogi* (Chomęciska Duże). *Żona to tak już urzędowo, a tak pu naszymu to baba* (Lubień). *Ożenił sie późno, ale wzcion se fajne babe* (Łukowisko).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *baby*; D. lm. *babów* // *bab*; wymowa: *baba*.

Por. *kobieta, moja, moja baba, moja kobieta, moja stara, stara, ślubna, żona, żonka*.

Baba XII ‘kobieta zameżna’

Kobieta wiejska to sie mówi baba i tyle (Gałęzów). Powim jak to baby chudzili. Bar-chanka, kabat z rękawami i na to serdak, a na głowe byle jako chusteczka, na nio jeszcze plejsiówke zawijali, take grube już z frędzlami (Żrebce). Baba ze wsi to kiedyś tak na cimno sie ubierała, tam kwiaty czy kolory to już nie było tego, to dla pannów było (Ługów). Na wsi to baba, a pani to już z miasta (Czumów).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechne.

D. lp. *baby*; D. lm. *babów* // *bab*; wymowa: *baba*.

Por. *kobieta*.

Babcia ‘matka matki lub ojca’

Matka mojjj matki to dla mnie babcia (Drozdówka). Babcia, to takie zawsze, moja to zawsze musiała mieć, zawsze czysto zapaske (Karpiówka). Chleb na noc to rozczyniała babcia (Worgule). Jak było wysidlenie, byłam dzieckiem. Zostawili mie z babcio i z dziadkiem na placu (Biszczca). Moja babcia to zawsze mówiła tak, że jagód to nie jedli nigdy przed Janem, tylko po Janie, bo Pan Jezus dzieli owocami (Chodel).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *babci*; D. lm. *babciów*; wymowa: *bańca*.

Por. *babka, babula*.

Babiarz ‘mężczyzna rozpustny’

Babiarz to taki mężczyzna, co z ochoto flirtuje z kobietami i nie tylko herbatę z nimi pije (Rożki). Z niego taki babiarz, dziewczyn pełno przy nim (Chmiel). Babiorz to taki, co lubi poflirtować z kobitami (Dąbrowica). Z nigo to był dobry babiarz, żadnyj babie ni pupuściuł, chćóro mu sie pudubała, musiała być jego (Sól). Mężczyzna, co lubi towarzystwo obcych kobiet, to je babiarz (Turka).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechne.

D. lp. *babiarza*; D. lm. *babiarzów*; wymowa: *bańaś, bańoś*.

Por. *drań, gołdus, hultaj, kobieciaz, kurewnik, łajdak, rozpustny, rozpuśniak*.

Babka I – tom I: 53–54.

Babka II – tom II: 233.

Babka III – tom V: 56–57.

Babka IV – tom V: 57.

Babka V – tom V: 57.

Babka VI – tom VI: 54.

Babka VII – tom VI: 55.

Babka VIII – tom VII: 51.

Babka IX ‘matka matki lub ojca’

Babka to tak ogólnie, ale tak to moja babcia to jest (Chmielek). Troche naszej historii wim z opowiadań mojej babki. Babka chodziła na pańszczyźne (Wiryki). Moje babka to byli takie zdolne, putraflili zrobić wszystko, a ile tych serwetków było, wycinanki różne (Tuchanie). Kiedyś, jak sie Jezioro spaliło, to w ziemiłankach siedzieli, no ji ta Kaznoska babka, nie babka Kamela, tyko jesce ji matka, [..]. To nagotowała pirogów ta babka Kaznoska, śmitany tam narubiła, ale juz sie noc zrubiła ji my nocowały tam (Jezioro). Moja babka to mawiała, że przed snem czosnek też trzeba zjeść, aby złe sny odegnać (Dorohusk).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: powszechna.

D. lp. *babki*; D. lm. *babków // babek*; wymowa: *baпка*.

Por. *babcia, babula*.

Babula ‘matka matki lub ojca’

Mówiło sie babcia i babula, babka, jak tam u kogo, ja babula mówiła (Opole). To sie mówiło, jak przydo babula, to zrobio ty kaszy, bo uni najlepsze rubili (Kodeniec).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa.

D. lp. *babuli*; D. lm. *babulów*; wymowa: *babula*.

Por. *babcia, babka*.

Bachor I – tom V: 58.

Bachor II ‘dziecko’

Bachor to małe dziecko (Grabowiec). Bachor to mały chłopiec (Sól). Mówi sie ty bachorze na dziecko (Osmolice). Bachor to jest dziecko, tak sie mówi, jak nigrzeczne, o ty bachorze (Zakrzów). Ji wczoraj opowiadała jak jich te bachory, no nie bachory, bo już kawalerowie takie młode, dokuczały. Tam wóz wziei ji wynieśli na stodołę. Postawili na, do góry nogami, to tak, koła były na wierzchu. Aj tam, takie bajdy (Drzewce). Jak drańskie dziecko, to bachor nazywali, ale i na grzeczne tak mówili (Nowa Wieś). Bachur to niegrzeczne dziecko (Gałęzów). Tyn bachor to niznośny jest, ruzwała co sie da (Michalów).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechna.

D. lp. *bachora*; D. lm. *bachorów*; wymowa: *baxor, baxur*.

Por. *dzieciak, dziecko*.

Bachor III ‘nieślubne dziecko’

Pojchata na zachód i doczykata sie bachora, i z tym bachorem sie wróciła (Malice). Bachor to mówio na niślubne dziecko, takie byz łojca (Klementowice). Bachor to takie dziecko, jak to mówio, znalezione (Oszczywilk).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej, Puław, Opola Lubelskiego, Janowa Lubelskiego i Hrubieszowa (zob. mapa 18).

D. lp. *bachora*; D. lm. *bachorów*; wymowa: *baxor*, *baxur*.

Por. *bajstruk*, *basak*, *bękart*, *najdka*, *najduch*, *najdur*, *najdus*, *najduszek*, *niewiadomski*, *przychówek*, *przypalitka*, *zdybaniec*, *zdybel*, *znajda*, *znajdek*, *znajduch*, *znajdus*.

Badył I – tom V: 58.

Badył II ‘człowiek bardzo chudy’

Człowiek jak jest bardzo cienki, to badyl taki mówio (Krasnobród). *Badyl taki z niego, wysech, może un chory* (Ługów).

Źródła: PM, ML.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *badyła*; D. lm. *badyłów*; wymowa: *badył*.

Por. *bida*, *chuderlak*, *chuderlawiec*, *chudy*, *chudziak*, *chudzielec*, *chutyń*, *cienki*, *gołda*, *gruźlik*, *legiejdas*, *nęcza*, *plucnik*, *suchar*, *suchy*, *świszki*, *zmora*.

Bajarz ‘człowiek gadatliwy’

Bajarz lubi dużo mówić, ale tyż opowiada rzeczy nieprawdziwe (Bukowa). *Bajarz to człowiek, który lubi opowiadać* (Łukowa). *A to taki bajorz, plecie byle co, aby mówić* (Studzianki).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechne.

D. lp. *bajarza*; D. lm. *bajarzów*; wymowa: *bajasz*, *bajoš*.

Por. *brechun*, *brodziaga*, *gadula*, *gadus*, *gawędziarz*, *ględa*, *katarynka*, *kleta*, *klituś-bajduś*, *lajton*, *lapa*, *papla*, *trajda*, *trajkot*, *trajkotka*, *trajkotnia*, *trypło*.

Bajda I – tom VI: 56–57.

Bajda II ‘osoba, która lubi plotkować’

Bajda, bo roznosi bajdy, ploty (Bochotnica). *Bajda to człowiek, który niepotrzebnie dużo mówi o innych* (Skowieszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *bajdy*; D. lm. *bajdów*; wymowa: *bajda*, *bajdo*.

Por. *bajdziarka*, *bajdziarz*, *lachmyta*, *obmowa*, *obmowisko*, *obmownica*, *obmownik*, *obmowny*, *pleciuga*, *plociuch*, *plota*, *plotka*, *plotkara*, *plotkarka*, *plotkarz*.

Bajdziarka ‘osoba, która lubi plotkować’

Bajdziarka to durna baba, co od domu du domu ruznosi plotki (Dołhobrody). *Bajdziarka to paskudna baba, co ploty ruznosi* (Hanna). *Tak mówi byle co, chodzi po wsi taka bajdziarka i bajdy so z tego* (Zwiartów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *bajdziarka*; D. lm. *bajdziarków*; wymowa: *bajżarka*.

Por. *bajda*, *bajdziarz*, *lachmyta*, *obmowa*, *obmowisko*, *obmownica*, *obmownik*, *obmowny*, *pleciuga*, *plociuch*, *plota*, *plotka*, *plotkara*, *plotkarka*, *plotkarz*.

Bajdzierz ‘osoba, która lubi plotkować’

Bajdzierz z niego, lepi go ni słuchać, bo ino ploty lubi (Gielczew). *Bajdzierz to ploty roznosi* (Żurawnica). *Z niego to bajdzierz, niby chłop, a taki bajdzierz, ploty roznosi* (Zakrzew). *Bajdzierz taki z ty baby, ploty ino w głowie* (Zdzisławice). *Bajdzierz to plotki roznosi* (Piotrków).

Źródła: PM, SGM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *bajdzierza*; D. lm. *bajdzierzów*; wymowa: *bai̯ʒaʃ, bai̯ʒoʃ*.

Por. *bajda, bajdziarka, łachmyta, obmowa, obmowisko, obmownica, obmownik, obmowny, pleciuga, plociuch, plota, plotka, plotkara, plotkarka, plotkarz*.

Bajstruk ‘nieślubne dziecko’

Bastruk to taki niślubny dzieciak, co panna go miała (Pokrówka). *Bajstruka zmajestrował, a potem ucik, przestraszył się, że bedzie sie musiał żenić. I sama została z tym bajstrukiem* (Żerocin). *Tera to ni nazywajo, a kiedyś to mówili, o, idzie bastruk* (Rozwadówka). *Oj, bajstruk, bajstruk krzyczeli na tego dzieciaka, chyba chłopiec był* (Witulini). *O, o ile bajstruk to był odrzucany przez społeczeństwo tak samo jak matka jego, to o tyle sieroty, nad sierotami sie litowali* (Hołowno). *Bastruki to kiedyś bywali, bo tera to ni zwracajo na to uwagi, a kiedyś to nawet krzyczeli, o, bastruk poszeł* (Kulik). *Bajstrok taki, bo ni ma ojca, no to bajstrok* (Hosznia Ordynacka). *Bastruk, bo jego panna rudziła* (Ortel Książęcy).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia, środkowo-wschodnia, okolice Zamościa, Szczebrzeszyna i Biłgoraja (zob. mapa 18).

D. lp. *bajstruka*; D. lm. *bajstruków*; wymowa: *bai̯struk, bai̯strok, bastruk*.

Por. *bachor, basak, bękart, najdka, najdch, najdur, najdus, najduszek, niewiadomski, przychówek, przypalitka, zdybaniec, zdybel, znajda, znajdek, najdch, najdus*.

Balia ‘żeliwne naczynie do kąpieli i do prania’ (zob. ilustracja 14).

Balia to duże naczynie do mycia i prania (Osmolice). *Balia to duże naczynie, okrągłe, do prania* (Orłów Murowany). *Balia metalowa do prania* (Kryłów). *Woda była ze studni albo z pompy, i lano do balii i stółek stawiany taki długi, i prało się* (Osiczyna). *A później były takie balie duże i na tych baliach [...], były blaszane, a były i wcześnie robione drewniane* (Pawłów). *Balia to się nazywo naczynie, w którym się pierze smaty, ale i kapały się w tych baliach* (Bliskowice). *Były takie balie ukrągłe i w tych baliach się prało* (Stawek). *Balja to takie łokrągłe, duże naczynie, to tam wszystko było namocune, było i drewniane, a późni dopiro metalowe, tak to było drewniane z klepek zrobione* (Świeciechów). *Pranie, to przecież nie było pralki, nie było nic takiego, tylko balie były takie drewniane, okrągłe, duże tak mniej więcej metr średnicy, tak było i takiej wysokości dwadzieścia pięć centymetrów, może prawie ze czterdzieści centymetrów, i tak się lało w to balie wodę, no i prało się* (Rejowiec Fabryczny). *Były tary w baliach i tak się heblowało, i się prało* (Michów). *Balia to duża metalowa do prania i mycia, wykorzystywana dawno przez dzieci do pływania* (Grabowiec). *Balia to duża miska do prania i mycia się* (Tarnawatka). *Balia była do prania* (Dubica). *Balja to była do mycia się, ogromna jak dziś wanna* (Siedliszcze gm. Dubienka). *Balja to jakby dzisiejsza wanna* (Susiec). *Balie to były takie robione z tego, z drewna, i to się myło* (Tułniki). *Balia to naczynie metalowe służące do kąpieli* (Rozięcín). *Balie tako drewniano babcia miała i na tej tarze dopiero z mydłem tak pranie było* (Książomierz).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *balii*; D. lm. *baliów*; wymowa: *bała*, *bałia*.

Por. *wanienka*, *wanna*.

Balija ‘drewniane naczynie na trzech nogach służące dawniej do zaparzania bielizny w ługu’ (zob. ilustracja 15).

W balyji drewniany parzyli chusty w gorącym ługu (Bohukały). *Balija była na trzech nogach, balyja drzewiana* (Huszczka). *Balyja miała zatykane dziure w dnje, ługiem prze-liwali i gorąco wodo, i tak prali* (Jabłeczna).

Źródła: PM, ML, PI, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia (zob. mapa 25).

D. lp. *baliji*; D. lm. *balijów*; wymowa: *bałija*, *balyja*.

Por. *luszow*, *polewanica*, *polewanka*, *potaczka*, *potak*, *stawnica*, *tryfus*, *tryfusek*, *zol-nica*, *zolnik*, *żłób*, *żlukto*.

Bałaban I – tom IV: 51.

Bałaban II – tom IV: 51.

Bałaban III ‘człowiek lekkomyślny, nieodpowiedzialny’

Bałaban to taki wprost człowiek głupi, na nic ni zważa, ni bierze odpowiedzialności (Leszkowice). *Bałaban to taki lekkoduch inaczy* (Szuminka). *Taki nierozważny, głupio robi, no taki nazywali kiedyś bałaban* (Wiryki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia i północno-środkowa.

D. lp. *bałabana*; D. lm. *bałabanów*; wymowa: *baʋaban*.

Por. *bałanda*, *fijoł*, *fuś*, *lekkoduch*, *szatanda*, *szataputa*, *świszczypała*.

Bałanda ‘człowiek lekkomyślny, nieodpowiedzialny’

To bałanda, postępuje tak niedpowidzialnie, jak małe dziecko sie zachowuje, a to dorosły chłop (Hanna). *Bałanda to taki, co ni patrzy, co robi, tak na niczym mu ni zależy* (Lubień).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Włodawy.

D. lp. *bałandy*; D. lm. *bałandów*; wymowa: *baʋanda*, *bałanda*.

Por. *bałaban*, *fijoł*, *fuś*, *lekkoduch*, *szatanda*, *szataputa*, *świszczypała*.

Bałonie ‘narząd wzroku’

Bałunie to więcy jak takie te wylupiaсте oczy (Gałęzów). *Bałonie to inaczy łoczy, ale kiedyś to mówili, co wywalasz bałonie, nie patrz tak* (Piotrków). *Powywalały bałonie i stojo* (Olbięcin).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia i środkowa.

D. lm. *bałoniów*; wymowa: *baʋońe*, *baʋuńe*.

Por. *bałuchy*, *bały*, *gały*, *oczy*, *ślepiea*.

Bałuchy ‘narząd wzroku’

Bałuchy so do patrzenia, to inaczy oczy (Hucisko). *Bałuchy to duże, wytrzeszczone oczy* (Łukowa). *Bałuchy miał niebieskie jak niebo* (Potok Górny).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lm. *bałuchów*; wymowa: *bauxy*.

Por. *bałonie, bały, gały, oczy, ślepia*.

Bałwan ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Bałwan to człowiek niezbyt mądry, nie umi sie zachować (Pułankowice). *Z niego bałwan taki nieokrzesany, taki bałwan, prostak* (Polichna). *Przyszeł i nie wi, co puwiedzić, ani be, ani me, ani dzień dobry, ani pochwalony, no bałwan taki i tyle, nic ni ruzumi* (Bortatycze).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *bałwana*; D. lm. *bałwanów*; wymowa: *baŭan*.

Por. *baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciotek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matol, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Bały ‘narząd wzroku’

Bały to sie mówi na oczy, ale przyważnie jak takie duże, wytrzeszczone te oczy (Malinówka). *Wytrzeszczył te swoje bały, patrzył na cie, to i rubota z rąk lyciała* (Sól). *Bały albo oczy sie mówi* (Nadrybie). *Wywalić bały to tak jakby zdziwić sie, zrobić wielgie oczy* (Czernięcin Główny).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lm. *bałów*; wymowa: *baŭy, bouy*.

Por. *bałonie, bałuchy, gały, oczy, ślepia*.

Bambaryła ‘człowiek niemili dla innych, źle się zachowujący’

Bambaryła to taki arogancki, niegrzeczny i o byle co sie kłóci (Horyszów Ruski). *A to taki bambaryła z niego, lepi jego z daleka umijać* (Majdan Nepryski). *Taki bambaryła, co ni szanuje innych, plecie byle co i patrzy jak na złość zrobić* (Białowola).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *bambaryły*; D. lm. *bambaryłów*; wymowa: *bambaryŭa*.

Por. *arogancki, bucynał, mądrala, przemądrzały, salamon, swołocz, szarańcza, zarozumialec, zmadrzały, zuchwalec*.

Bambetel ‘łóżko zakrywane w dzień deską do siadania’ (zob. ilustracja 5).

Bambetel był do spania, słoma i na wirzch deska (Ulhówek). *Takie łóżko zakrywane na dzień desko do siedzynia nazywali kiedyś bambetel* (Brzeziny). *Był bambetel, łóżko zakrywane w dzień desko do siadania* (Chłopiatyn). *Takich cztery desek położonych i tam sie spało, i w dzień można było siadać na ty desce. A to nazywali u nas bymbetyl, taki*

ruzsuwany był (Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski). *Jak było więcy dzieci, to na łóżkach sie nie miścili, i był bambatel, i na nim spali, a na dzień desko to nakryli i siedzieli na tym* (Zatyle).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego (zob. mapa 30).

D. lp. *bambetla*; D. lm. *bambetłów*; wymowa: *bambetel, bambetyl, bambatel*.

Por. *kanapa, kanapka, ława, połata, połatka, sofa, sofka, szlaban, tapczan, tarczan, wyrek, wyrko*.

Bandel ‘urządzenie do huśtania się w postaci deski zawieszanej na sznurach’

Bandel był zamiast huśtawki, tak jak dzisiejsza huśtawka był ten bandel (Lipowiec). *Ja jeszcze na bandelu sie huśtała, a ile uciechy było przy tym* (Chłopków). *Bandel to kołyska zrobiona z deski przewieszanej na sznurze przez drag zamocowany na dwóch rosnących obok drzewach, albo deska tylko na sznurach* (Komodzianka).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa i Szczebrzeszyna.

D. lp. *bandela*; D. lm. *bandelów*; wymowa: *bandel*.

Por. *hojdanka, huśtawka*.

Bańdziuczny ‘osoba dumna, pewna siebie’

Bańdziuczny taki, taki pyszny, pewny siebie, zarozumiały (Horyszów Ruski). *Una taka bańdziuczno więcy, głowe zadarła i poszła* (Czumów).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Zamościa i Hrubieszowa.

D. lp. *bańdziucznego*; D. lm. *bańdziucznych*; wymowa: *bańżučný*.

Por. *buczny, chojtrak, honorny, mecyja, pindyrynda, pyszałek, pyszny*.

Bańka I – tom VI: 65.

Bańka II – tom VI: 65.

Bańka III – tom VI: 65.

Bańka IV ‘zbiornik na naftę w lampie naftowej’

Bańka to podstawa lampy, w któryj jest nafta (Suchawa). *Bańka taka pękata w lampie jeszcze była, to była na naftę* (Grądy). *Bańka to zbiornik do nafty w lampie* (Ruda Solska). *Nafta w ty lampie była w taki bańce kregły* (Zagórze).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechna.

D. lp. *bańki*; D. lm. *baniek // bańków*; wymowa: *bańka*.

Por. *podstawa*.

Bańki ‘małe, kuliste naczynka szklane przysysające się do ciała po rozrzedzeniu w nich powietrza płomieniem’

Na przeziębienia wszelkie to były stawiane bańki (Chmiel). *Bańki. I to pomagało, dziś nie pomaga, dziś musi być już antybiotyk albo coś* (Lipa). *Bańki to kiedyś stawiali i to pomagało na wszystko, chto tam po duchtorach chodził, bańki i tyle* (Nowosiółki).

Miałam dziesięć lat, to takie dziecko po sąsiedzku było, przychodzi do mnie i mówio, że co tu zrobić, dajcie ja mówie bańki, postawie temu dziecku, dwa miesiące dziecko miało, ja poszłam dwie bańki postawiłam mu na plecach i do rana to dziecko wytrzymało, do doktora zawieźli. A doktor mówił, kto to stawiał tak te bańki, a mówio u nas taka dziewczyna i ona chodzi stawiać bańki. Oj, to ona, oj, to ona dobrze stawi (Bezwola).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechne.

D. lm. *baniek* // *bańków*; wymowa: *bańki*.

Baran I – tom I: 54.

Baran II – tom III: 49.

Baran III – tom III: 50.

Baran IV – tom III: 50.

Baran V – tom V: 61.

Baran VI ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Baran z niego, nie jest on za mądry (Skowieszyn). Człowiek normalny tak ni robi, tylko baran taki głupi (Bochotnica). Barany takie ławki poniszczyli na przystanku, bo to mądry nikt tak ni robi (Rogów). Baran to baran, to zwierze, ale i człowiek może być, jak taki ni za bardzo mądry chłop czy baba, to już mówio, a to baran taki (Tuchanie).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechne.

D. lp. *barana*; D. lm. *baranów*; wymowa: *baran*.

Por. *batwan, bawotowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciotek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat.*

Baranek I – tom III: 50.

Baranek II ‘człowiek o kędzierzawych włosach’

Baranek to taki człowiek, co włosy same mu sie kręcą (Witaniów). Baranek to człowiek o kręconych włosach (Chmielek). Te włosy u tego dziecka takie kręcone, taki baranek z niego (Majdan Sopocki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *baranka*; D. lm. *baranków*; wymowa: *baranek*.

Por. *haraszgowaty, kędraty, kędzierowaty, kędzierzawiec, kędzierzawy, kręcony.*

Basak ‘nieślubne dziecko’

Basaka urodziła, chłopa ni ma, a basak jest (Witulin). Basak to nazywali dziecko, co jego panna miała (Worgule). Basak to panięskie dziecko (Komarno).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej (zob. mapa 18).

D. lp. *basaka*; D. lm. *basaków*; wymowa: *basak*.

Por. *bachor, bajstruk, bękart, najdka, najduch, najdur, najdus, najduszek, niewiadomski, przychówek, przypalitka, zdybaniec, zdybel, znajda, znajdek, znajduch, znajdus*.

Bastrecha ‘panna z nieślubnym dzieckiem’

Bastrecha to taka, co sobie dziecko znalazła, a chłopca ni ma (Rozwadówka). *Bastrecha taka, zdybała se bajstruka* (Rusily).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *bastrechy*; D. lm. *bastrechów*; wymowa: *bastrexa*.

Por. *panna z dzieckiem, panna ze znajduchem, przeskoczka, skurwiona, zawitka, zdebuszka*.

Bateria ‘latarka kieszonkowa’

Baterio przyświecamy sobie po ciemku (Skoków). *A ja btysek batario, a tuno ni wiedziało, a to taki był scur jak kot, ji zabiłym tego scura. Ale ja miał strachu* (Jezioro). *Światła ni było, cimno na wsi, to musowo było mieć baterie i świecić* (Grabówka). *Poszła do ubory, to baterio se poświciła i dała tam jeść czy pościliła słumy, bo elektryki ni było* (Olchowiec).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *baterii*; D. lm. *bateriów*; wymowa: *bateŕa, bateŕia*.

Por. *baterijka, lampka, latarka*.

Baterijka ‘latarka kieszonkowa’

Baterijka to była do świecenia sobie po ciemku, bo kiedyś to światła ni było, cimno, że drogi nie było widać (Grabówka). *Oni baterijko zaświciłi mi w oczy* (Huszczka). *Baterijka to taka do ręki do śwycenia była* (Basonia). *Tylko wezne baterijke i możem iść* (Uhrusk). *Bolek był w partyzantce, un partyzant i tak wlażyły te Szwaby na poddasze i świecili baterijko po poddaszu i tam wyżej do stodoły, tak szukały* (Dzierzkowice). *Baterijka to taka mała latarka do ręki* (Grabowiec). *Baterijka to kieszunkowa latarka, a w środku miała baterie elektryczno* (Babin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *baterijki*; D. lm. *baterijków*; wymowa: *baterijka, batyryjka*.

Por. *bateria, lampka, latarka*.

Bawołowaty ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Z niego to taki bawołowaty człowiek, taki był od dziecka (Bychawka). *Bawołowaty to taki nieokrzesany człowiek, nic nie rozumie, taki na umyśle coś ni tak z nim chyba* (Józwów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *bawołowatego*; D. lm. *bawołowatych*; wymowa: *bawoʋovaty, bawoʋuvaty*.

Por. *batwan, baran, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciotek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Bąbel ‘wygórowanie naskórka wypełnione zwykle płynem wysiękowym’

Skamra mie ugryzła i taki bąbel sie zrobił, boli mie to (Słodków). Takie ci miała na skórze bąble, jakby jo co ługryzło, ani to bułało, ani swędziało, a późni zaczeno sie ruzliwac to (Sól). Bąbel to jak sie takie pęcherze robio, no takie bąble (Bukowina). Te pokrzywy to były bardzo dobre, to bąble sie porobiły na nogach, ale to pomagało (Opoka). Dziecko sie poparzyło i takie bąble sie porubili, że strach (Czartowiec). Mie ściny te bąki i krowe bąki pociny, bąblów sie narobiło, męczy sie bydle (Niedzwica Duża).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechne.

D. lp. *bąbla*; D. lm. *bąblów*; wymowa: *bombel, bumbel*.

Por. *prępel*.

Bebech I – tom III: 51–52.**Bebech II** ‘brzuch człowieka, część tułowia między kośćmi miednicy i przeponą’

Bebech to brzuch u człowieka (Wandalin). Bebech to brzuch i te wszystkie wnętrzności w nim (Ratoszyn). Bebech mu styrczy z przodu (Żabno). Bebech to jak brzuch, ale taki wypuczony (Dzierążnia). Bebech to brzuch, ale musi taki troche większy (Wola Gałęzowska). Bebech to sie mówi tak w żartach na brzuch (Chmielek).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *bebecha* // *bebechu*; D. lm. *bebechów*; wymowa: *bebex*.

Por. *brzuch, kałdun, wanc, waniel, żywot*.

Bebechy I – tom III: 52.**Bebechy II** ‘wnętrzności człowieka’

Bybechy to tyn cały środek człowieka, to, co w brzuchu tam jest (Krzemień). Czasem sie mówi, że bebechy mie bolo (Ługów). Bebechy to te wszystkie w środku, te wnętrzności (Snopków).

Źródła: PM, ML, PZ, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lm. *bebechów*; wymowa: *bebexy, bybexy*.

Por. *flaki, jelita, kichy, kiszki, środek, środkki, wątle, wątpie, wnętrzności*.

Bekać ‘odbijać się po jedzeniu’

Bekać przy ludziach to nieładnie, to trza sie strzymywać (Skowieszyn). Czasem cos sie zjy i potem sie tak beko po tym (Polichna). Bekać to paskudnie, ni wolno takiego zachowania przy ludziach i przy jedzeniu (Sułów). Nie wim, co takiego zjod, ale beko cały czas i ni może przestać bekać (Leopoldów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *bekać*.

Por. *odbijać się*.

Beksa ‘człowiek płacziwy’

Beksa to taka usoba, co cały czas płacze (Puchacze). *Beksa to taki ktoś płacziwy, byle czego już płacze* (Chomećska Duże). *Beksa to płacziwe dziecko i baba* (Ratoszyn). *Chłopów beksów ni ma, to ino baby to potrafió być beksy* (Stara Wieś). *Beksa to dziecko, które płacze* (Brzozowica Mała). *Na dziecko, co tak płacze i płacze, to sie mówi beksa* (Chmiel).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *beksy*; D. lm. *beksów*; wymowa: *beksa*.

Por. *mazepa, mazgajowaty, mazgoń, płaczek, płaksa, płaksiwy*.

Bękart I – tom IV: 214–215.

Bękart II – tom IV: 215.

Bękart III ‘nieślubne dziecko’

Urodziła bękartą, nawet ładne dziecko, ale bękart (Trawniki). *Bękart to takie dziecko niślubne, od dziwki* (Rudnik). *Bękart to dziecko od panny* (Chmiel).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony (zob. mapa 18).

D. lp. *bękartą*; D. lm. *bękartów*; wymowa: *beŋkart, byŋkart*.

Por. *bachor, bajstruk, basak, najdka, najduch, najdur, najdus, najduszek, niewiadomski, przychówek, przypalitka, zdybaniec, zdybel, znajda, znajdek, znajduch, znajdus*.

Białaczka ‘choroba krwi’

Taki człowiek, który ma bardzo mało krwi, to mówi sie, że ma białaczkę (Chmiel). *Białaczka to złośliwa choroba, niebezpieczna choroba krwi* (Cichobórz). *Białaczka to musi jest rak* (Kłoczew).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *białaczki*; D. lm. *białaczków*; wymowa: *baŋačka, baŋačka*.

Białas ‘człowiek o jasnych włosach’

To dziecko to ma takie włosy jaśniutkie, taki białas z niego (Trzebieszów). *Białasów to musi jest więcy jak czornych* (Wola Gułowska).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *białasa*; D. lm. *białasów*; wymowa: *baŋas*.

Por. *biały, bielias, blondyn*.

Białko I – tom VI: 78.

Białko II ‘część gałki ocznej otaczająca tęczówkę’

Białko po naszymu, a to musi jest białkówka w oku (Wólka Abramowska). *Białko to jest w oku* (Maszki). *Tak sie strasznie nadwyreżył, że całe białka w łoczach zaszyły mu krwio, tukropnie wyglądoł* (Sól). *Białko to jest w łoku, to takie białe w środku łoka* (Nedeźów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *białka*; D. lm. *białków*; wymowa: *baũko*, *boũko*.

Biały I – tom III: 54.

Biały II ‘człowiek o jasnych włosach’

Biały to człowiek, co so u niego jasne włosy jak lyn (Dutrów). *Biały to jak ma włosy jasne* (Hołowno).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *białego*; D. lm. *białych*; wymowa: *baũy*, *boũy*.

Por. *białas*, *bielas*, *blondyn*.

Bida I – tom III: 54.

Bida II ‘ostra, epidemiczna choroba zakaźna’

Ji mówili, ze to ludzie na, na bida chorowali. Bo o choleryze to ni mozno było wcale mówić, ze to strasno tako choroba. Na cholera, a myśmy mówili, ze na bida (Dęba). *Bida to inaczy cholera, ale to bida mówio, to straszne wymioty, biegunka i to atakowało tak od razu, ludzie marli jak muchy* (Wierzchowiska). *Boli sie powiedzieć tak prosto, ze to jest ta, no ta, tylko mówiły bida na te churobe, zeby jo ni zawołać casem* (Bronice).

Źródła: PM, TBM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia.

D. lp. *bidy*; D. lm. *bidów*; wymowa: *bída*.

Por. *cholera*, *morowe powietrze*, *zaraza*.

Bida III ‘człowiek bardzo chudy’

To tako bida sie mówi, chude to i bidne takie, tako bida (Trzydnik Duży). *Jakiś niedożywiony cy co, bo tako bida, ze paskudnie patrzeć* (Błazek).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia.

D. lp. *bidy*; D. lm. *bidów*; wymowa: *bída*.

Por. *badył*, *chuderlak*, *chuderlawiec*, *chudy*, *chudziak*, *chudzielec*, *chutyń*, *cienki*, *gołda*, *gruźlik*, *legiejdas*, *nędza*, *płucnik*, *suchar*, *suchy*, *świszki*, *zmora*.

Biegły ‘człowiek zaradny, sprytny’

On biegły jest i wszystko sobie załatwi, sprytu mu ni brakuje, biegły taki ze wszystkich stron (Rakówka). *Chłopak biegły, poradzi sobie, daleko zajdzie* (Chmielek).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *biegłego*; D. lm. *biegłych*; wymowa: *béguy*.

Por. *majcher*, *spryciarz*, *szpajny*, *szparowny*, *szpieg*, *talentowny*, *zdolniuch*, *zdolny*, *żydowski teb*.

Biegunka ‘choroba przewodu pokarmowego, rozwolnienie’

Najod sie zilonych jabków i tera bigunke mo (Palikije). *Jak tak leci od dotu z cztuwieka, to jest biegunka* (Chmiel). *Pielun to przeważnie na żołądek jest dobry, jak so boleści*,

biegunka jest, to sie go zaparza. Bardzo jest niedobre, ale jest lecznicze (Lipa). Szczaw koński sie suszyło i to było przy biegunkach (Janowice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *biegunki*; D. lm. *biegunków*; wymowa: *bęgunka, bigunka*.

Por. *drysta, drystaczka, laks, laksana, przegonka, rozwolnienie, sraczka*.

Bieguny I – tom IV: 215.

Bieguny II ‘wygięte półokrągłe płozy przy kołysce’

To, na czym kołysze sie kołyska, to so bieguny (Stryjno Pierwsze). Bieguny so u kołyski (Zarajec). U kołyski so biguny i na nich ona sie trzyma (Urszulin). Łózczecko robił takie ładne na bigunach z drzewa (Worgule). Bieguny to so takie coś wygięte na wpółokrągło przy kołysce (Ruda Solska). Bieguny to so przy kołysce, bo aby sie ta kołyska kołysała, no to muszo być bieguny, bo jak inaczy (Drozdówka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *biegunów*; wymowa: *bęguny, biguny*.

Por. *korsy, kosiory, płozy, słapy*.

Bielacz ‘pędzel do bielienia izby wapnem’

Bilili wapnem, a do tego był bilacz z prosa specjalnie zrobiony do tego bielienia (Żrebce). Nikt nie kupował tam żadnych pędzłów, proso sieli i z prosa, z ty słumy robili takie bilacze, i tym bilili (Zawada). Bielacz to swoji roboty pędzel do bielienia ścian (Czołki). W jesień, w zime, to dzieci sidzieli i bilacze wybierali z prosa, bo proso było swoje (Dzielce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *bielacza*; D. lm. *bielaczów*; wymowa: *bélač, bílač, béloč, bíloč, béloc, bíloc, bélac*.

Por. *kropacz, pędzel*.

Bielas ‘człowiek o jasnych włosach’

Bielas to człowiek o jasnych włosach (Potok Górny). Dziecko, jak takie ma jasne włosy, to nazywajo, że to bielas (Zaburze).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *bielasa*; D. lm. *bielasów*; wymowa: *bélas, bélos*.

Por. *białas, biały, blondyn*.

Bielić ‘odświeżyć ściany wapnem’

W ustatnim tygodniu przyd świętami to bielienie wapnem, trza bielić było obowiązkowo (Kocudza). Przed święty tośma bilili wapnem chatupy (Hedwizyn). Przed Wielkanoco to już bieliło sie, bo to już święta, to na Wielkanoc, żeb czysto było (Hołowno). A bieliłi ściany, przewaźni żeby czysto było (Błonie). Jak ściany so brudne, no to trza bielić pędzlem i wapnem kiedyś, do wapna trza było dodać wody, rozmieszać dobrze i już (Chmiel). Ludzie na Boże Narodzenie bieliłi mieszkania wapnem (Gołab). A kiedy to trzeba było piec, bielić, żeby Panu Jezusowi oczy nie zachlapać. Ja nie pamiętam czy w piątek, czy w czwartek. Zawsze mówiła mama, już nie wolno bedzie bielić, jutro masz obielić kuchnie, ale nie pamiętam kiedy, czy w czwartek, czy w Piątek Wielki (Wygnancka). Bielić

mieszkanie to tylko można było do Wielkiej Środy, czyli poniedziałek i wtorek, w środę już nie wolno było bieleć mieszkania (Rzeczycza Ziemiańska). Były biało, wapnem albo biało glino bilone chaty. To były, to taki ten zwyczaj bilenia chat biało glino to bardzo powszechny był na Ukrainie, były chaty bilone (Dańce). Chudziłam bieleć chatupe, potem sprzątać (Stryjów). Bilić to dom drywniany, bo to wapnem było (Horyszów Ruski). Żona bilila chatupe kreda, wapnym (Rogów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *bełić, biłić.*

Bielidło ‘proszek do wybielania tkanin’

Bielidło to jakby na dzisiejsze proszek do prania (Jezioro). Bilidło to taki starodawny proszek do prania (Tarnawatka). To nikt na proszek nie mówił proszek do prania, ino bielidło. [. . .]. Jak było pranie, to dawni nie było tam proszków czy co, późni powstało tak zwane bielidło, nikt tam nie powiedział proszek do prania, tylko bielidło, no takie jak tera po naszymu proszek, ale to było taki słaby jakości. [. . .]. W bielidle sie namoczyło, na tarze potarło, tak sie tarło tam i z powrotem na taki blaszany (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *bielidła*; D. lm. *bielidłów*; wymowa: *bełidło, biłidło.*

Bielizna I – tom VII: 61.

Bielizna II ‘bielizna pościelowa’

A prześcieradła, ręczniki to razem bielizna (Borzechów). Bielizna no to cała pościel jest (Anopol). Bielizna to jest pościel du spania (Bukowa Mała). Bielizna to prześcieradła, ręczniki (Grądy). Tak pachniało kiedyś, a tera to sie idzie do łóżka, to ni pachnie tak, a kiedyś to miociutkie takie było (Kocudza). Bielizna to jest najlepsza z kory na poduszke czy pierzynie, bo to lniane to było twarde (Załużce Stare). Bilizna pościelowa to bedzie to, czym si oblykało pościel (Kryłów). Bilizna to dawno była z lnu, z płótna lnianego, i to było zdrowe spanie w tym (Ułhówek).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *bielizny*; D. lm. *bieliznow*; wymowa: *bełizna, biłizna, bełyzna.*

Por. *chusty, pościel, pościela.*

Bielizna III ‘brudna pościel i ubrania przeznaczone do prania’

Chyba to bielizna, az woda była ta, takie tóg nazywany, az była ciepła, gorąca, dopiero przestawała sie lać woda w to. No i tak było przez noc, a w nocy wybierano sie znowuz te bielizne i do wody w drugi dzień (Gołab). A później jeszcze sie brało, taka była kijanka, brało sie ten cały tobót wypranyj w miszkaniu bilizny i szło sie du Buga, miało sie tako deske i kijanke (Kryłów). Jak było pranie, to wpieryw maczali w zolniku, w popiele ta bielizna tam mokła (Susiec). Ciepła ta woda, nie bardzo gorąca, zeby to było, zeby ta bielizna tako, zeby była juz uprana. I później brało sie i sto sie nad staw, nawet taki mróz był (Tomaszowice). Tak pachniało ta bielizna, nie tak jak teraz, teraz ta bielizna jest taka, można powiedzieć uprzykrzno dla starego człowieka. Jak sie włożyło na siebie to aż miło było chodzić, ani sie nie przyklepiła do pływ, ani nie było w tym gorąco, to tak poważnie

było zdrowo chodzić (Kocudza). Nie było śnurków, cy co tak jak tera, że trza na bielizna porozwiszać. Na płocie każdy wiscoł. Płot tuzieliniany, co mchym porośnięty, każdy wiscoł na płocie, każdy suszuł (Świeciechów). Teraz czysta bilizna od razu z pralki wychodzi, a kiedyś to sie napracuowali, żeby do czysta uprać (Wólka Kańska).

Źródła: PM, KAGP, PI, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony (zob. mapa 26).

D. lp. *bielizny*; D. lm. *bieliznów*; wymowa: *bełizna, bilyzna, belyzna*.

Por. *brudaki, brudy, chusty, gałgany, łachy, szmaty*.

Bielizniarka ‘szafka na bieliznę pościelową’

Taka specjalna szafka, w której przechowuje się czysto bielizne, to się nazywa bielizniarka musi (Borzechów). Biliźniarka to taka szafka na bielizne (Mołożów). Ręczniki to się kładzie do bielizniarki (Abramów).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechne.

D. lp. *bielizniarki*; D. lm. *bielizniarków*; wymowa: *bełizniarka, bilyźniarka, belyźniarka, bilyźniarka*.

Por. *komoda, szafka*.

Bielmo ‘biała plamka na oku zaburzająca widzenie’

U niego bielmo na prawym oku i musi na niego ni widzi (Matiaszówka). Bielmo to sie robi na oku na starość, zajdzie tak to białe na oko i bida (Bortatycze). Takie białe coś na oku, to bielmo jest (Malinówka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *bielma*; D. lm. *bielmów*; wymowa: *bełmo*.

Biodro ‘staw łączący udo z tułowiem’

Biodra to so między udami a krzyżem (Ignaców). Moje matka to byli takie szyrokie w biodrach (Wandalin). Kiedyś to leniwym pannom śpiwali, boli mie noga w biodrze, ni moge chodzić dobrze, a tańcować moge (Krepiec).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne (zob. mapa 5).

D. lp. *biodra*; D. lm. *biodrów // bioder*; wymowa: *boдро, beдро*.

Por. *kłab, kulsz, kulsza*.

Bliźniaki ‘dzieci urodzone podczas jednego porożu’

Rodzina, i u nich dwoje bliźniaki były (Janowice). Miałam dwóch bliźniaków. Oba chłopcy (Korytków Duży).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *bliźniaków*; wymowa: *bliźniaki, blyźniaki, bliźnioki, blyźnioki*.

Por. *bliźnięta*.

Bliźnięta ‘dzieci urodzone podczas jednego porożu’

Bliźnięta to jak dwa razem się rodzi (Krzemień). Babka poród odbirała, i jedno dziecko już płacze, a ta mówi to bliźnięta so, jest jeszcze drugie bliźnięta (Brzeziny). Ja bliźnięta miałam, to z bliźniąt jeden żyje (Rudno).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lm. *bliźniąt*; wymowa: *bliźńenta, bliźńinta*.

Por. *bliźniaki*.

Blondyn ‘człowiek o jasnych włosach’

Jasne włosy to jest blondyn (Janowice). *Blondyn to człowiek o jasnych włosach* (Telatyn). *Mój syn to blondyn jest i wnuczka też, a wnuk już do synowy więcy podobny i już ciemniejsze ma włosy* (Witulín). *Blondyn, bo włosy miał blondawe* (Józwów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *blondyna*; D. lm. *blondynów*; wymowa: *blondyn, blundyn*.

Por. *białas, biały, bielias*.

Boczek I – tom VI: 89.

Boczek II ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapałki’

Boczek z pudełka zapalek to jest do tego, żeby potrzyć i zaświecić zapałkę (Wielącza). *Boczek w tym pudełku to jest z siarko i stąd sie świci, jak sie jego potrze* (Suchowola).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa (zob. mapa 37).

D. lp. *boczku*; D. lm. *boczków*; wymowa: *boček*.

Por. *czerkadło, czerkalniczka, czerkawka, dracka, drapaczka, drapka, draska, draśniczka, masa, pocieradło, potarka, siarka, siarniczka, tartło, tartka, zapalniczka, zapalnik, zapalecznik, zapłonka*.

Bojaźliwiec ‘człowiek, który się boi’

Odważny to on nie jest, byle czego sie boi, taki z niego bojaźliwiec (Trzebieszów). *Bojaźliwiec to taki człowiek bojący, trzęsie sie zaraz* (Wohyń).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna – zasięg rozproszony.

D. lp. *bojaźliwca*; D. lm. *bojaźliwców*; wymowa: *bojaźliúec, bujaźliúec*.

Por. *bojaźliwy, bojek, strach, strachliwiec, strachulec*.

Bojaźliwy ‘człowiek, który się boi’

Bojaźliwy to taki, co sie bardzo boi wszystkiego (Stara Wieś). *To bojaźliwy człowiek, nic ci nie pomoże* (Wola Gułowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *bojaźliwego*; D. lm. *bojaźliwych*; wymowa: *bojaźliwy, bujaźliwy, bojaźlyvy, bujaźlyvy*.

Por. *bojaźliwiec, bojek, strach, strachliwiec, strachulec*.

Bojek ‘człowiek, który się boi’

Jich chłopak to więcy taki bojek, a ta dziwczynka to odważniejsza (Brzozowica Mała). *Jak chto taki bojek, to na niego ni możesz liczyć, bo zara ucieknie* (Leszczanka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *bojka*; D. lm. *bojków*; wymowa: *bojek*.

Por. *bojaźliwiec, bojaźliwy, strach, strachliwiec, strachulec*.

Bolak ‘nagromadzenie ropy powstałe wskutek zakażenia bakteriami uszkodzonej i ulegającej martwicy tkanki’

Bolak to wrzód, ropień na ciele (Łukowa). *Buloki robio sie na nodze przeważnie z przeziębienia i zaktócia* (Skowieszyn). *Taki ci sie mu zrobił bodak na nodze, że ni mógł sie ruszyć z łózka, a jęczół, trudno było przysłuchać* (Sól). *Bolak to coś w rodzaju wrzoda, duży i nie ma łebka* (Udrylicze). *Bolak mi sie zrobił na nodze, a tu du żniwa trza iść* (Ochoża).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa.

D. lp. *bolaka*; D. lm. *bolaków*; wymowa: *bolak, bolok, bulak, bulok*.

Por. *bolączka, brzedziona, brzedzionka, czyrak, mozół, naryw, ropień, siekiernica, ślepiec, świniak, wrzedzianka, wrzód*.

Bolączka I ‘miejsce bolące’

Bolączka to jest, jak co człowieka boli (Bochotnica). *Moja żona to miała na ręcy bolączke, zgiąć ni mogła ręcy* (Lipa). *Bolączka to każde bolace miejsce, tam dzie boli to jest bolączka* (Nadrybie). *Bolączka to sie robi, jak piersi bolo po urodzeniu dziecka* (Wólka Abramowska).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *bolączki*; D. lm. *bolączków*; wymowa: *bolončka, bulončka, buloncka, boloncka*.

Por. *boleść, ból*.

Bolączka II ‘nagromadzenie ropy powstałe wskutek zakażenia bakteriami uszkodzonej i ulegającej martwicy tkanki’

Bolączka to jest takie wielgie, jak czyrak, ale większe (Hrebenne). *Bolączka to wrzód pod pachó* (Polichna). *Bolączka to wrzodnik większy* (Udrylicze).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa.

D. lp. *bolączki*; D. lm. *bolączków*; wymowa: *bolončka, bulončka, buloncka, boloncka*.

Por. *bolak, brzedziona, brzedzionka, czyrak, mozół, naryw, ropień, siekiernica, ślepiec, świniak, wrzedzianka, wrzód*.

Boleć ‘odczuwać ból’

Jak kogoś kiedyś bolała głowa czy bolał ząb, to mówili, że to jest z wiatru (Moniatycze). *To tak jak coś tam bolało czy głowa, czy ząb, to tona umiała palić róże. To właśnie takimi różnymi swoimi sposobami tam, i dzieci, i starszego też tam coś bolało, to tam sie zaraz smarowało czy denaturatem, czy jakimś spirytusem na rozgrzewke* (Błonie). *Pamiętam, jak chorowała, jak nogi babcie bolały, to smarowało sie denaturatem* (Księżomierz). *Mie boleć to ino głowa boli czasem* (Polubicze Wiejskie). *Ja mówie, że jak coś boli w stawie czy co, to wycira sie i bedzie mni bolić* (Ostrówek).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *boleć, bolić, bolyć*.

Boleść ‘miejsce bolące’

Jak mie boleści ujęty, jak mie bolało (Janowiec). Pietun to przeważnie jak so boleści (Lipa). No ziołami, ale ja o ziołach, to ja nie wiem. Już zapomniałam, już nie wiem, jak to z tymi ziołami było. Byli i te zioła. Ło ta Samulaczka niebożka, tego Adamka matka, to ona w maju zbierała zioła. Zbierała marune, jakiś był przestrach, przestrach był taki kołący i take mięte jakieś zbierała. Mnie tak raz tak mnie boleści, miałam takie boleści, a tona, oj wiesz chodź, to ja ci dam tego ziela, ale to majowe musi być zasuszone. I ja zaparzyłam, napiłam sie i naprawdę jak święto rękę mi pomogło te zioła. Jakiś przestrach i takie różne, gorczyca, maruna, to wszystko. Maruna to takie białe kwiatki, pachnące, takie drobne białe w ogródkach so. Dawali też przestrach może jakiś. To takie ziele jest przestrach, tak kłuje. Ja to wtedy dała mi tego ziela ta Samulaczka i ja to tak trzymałam, bo wiedziałam, że było skuteczne, że mi pomogło (Błonie). Na boleści to majowe ziela dobre (Szperówka). Zdarzało sie, że mówili, że ktoś uroki dał, ale czy faktycznie to. No tak sie zdarzało, że jak było przypuścmy malutkie dziecko i przeszedł ktoś, a później mówili, oj miał paskudne oczy, bo odszedł, spojrzął na to dziecko, i piszczało, mało ducha nie wyziono. Zdarzało sie tak, były takie przypadki, może rzeczywiście tak było, że był ktoś i miał takie oczy paskudne, i to dziecko jakiś boleści dostawało (Szczebrzeszyn).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *boleści*; D. lm. *boleśców*; wymowa: *boleść, bolyść, boliść*.

Por. *bolączka, ból*.

Boleśnica ‘choroba reumatyczna’

Jake ja mam boleśnice w kościach, w nogach, rękach, to pojęcie ludzkie przechodzi jak ja sie męcze (Ciosmy). Boleśnica to takie no łamanie w kościach, taka choroba tych kości, tak lazie po całym człowieku (Bukowina).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *boleśnica*; D. lm. *boleśniców* // *boleśnic*; wymowa: *boleśnica, bolyśnica, buleśnica*.

Por. *gościec, łamanie w kościach, reumatyzm*.

Borcuch I – tom III: 61.

Borcuch II ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Nie wim czy sie kiedy mył, z niego był jak wspomne zawsze taki borcuch (Piotrawin). Mówiły, ze to borcuch, bo brudny i obdarty (Łaziska). Borcuch to człowiek brudny (Chodel).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego.

D. lp. *borcucha*; D. lm. *borcuchów*; wymowa: *borcux*.

Por. *brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murda, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmolenec, smoluch, suswołek,*

ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytalapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany.

Ból ‘miejsce bolące’

Te bóle głowy to una często miała, o, głowa boli i już (Sławęcín). Ból głowy to taki najwięcy jest z tych bólów (Kodeniec). Na ból wytrzymało jezdem, ale jak mie wtedy złapało, to krzyczałam z bólu (Branewka). Mama na ból, jak jo głowa bolała, to liście chrzanowe rwała, i nimi obkładała głowe, tu na czoło kładła (Drzewce). Boli cie noga. Masz noge czerwone, ni możesz sie dotknąć, ni możesz wstać, ni możesz chodzić, boli cie strasznie. Albo oko, albo usta, albo połowa strony ust. To trza brać tak, święcone krede, święcone wianeczki, święcone gromnice, pakuły skręcać takie rolki, trzy rolek i nad to rolko skreślić kredo i skreślić święconymi wianeczkami, żeby to poleciało nad te pakuły, i łód gromnicy wziąć łognia i zaświecić łód gromnicy, i tu przyścielić jakieś szmate, żeby ci noge nie sparzyło i tono strzyła, porywa w górę. I trzy razy zrobić przed zachodem słonka, i lono strzyła, i idzie w górę. I to trzy razy zrobić i ten ból ci ustąpi. A lekarze sie na tem nie znajo. No trza sie trocha na tem znać (Błonie). Brali len i tym lnem owijali u góry te gromnice, w tym lnie musiało być coś zilonego i kuniecznie niebieska wstążeczka w kokardke związana. Ten len jak kogoś kiedyś bolała głowa czy bolał ząb, to mówili, że to jest z wiatru, burzy, ji brali z tej gromnicy ten len troszeczku i tak dzielili na pięć części, na siedem, żeby nie do pary było i zwijali w takie kótecčka i układali. A tego chorego, to musiał przechylić głowe, jak spalali na głowie i przykryć białym, no tkanino. I pod płomyk te zapalone gromnice trzymali w rękach i na ten płomyk tak yyy te, te kótecčka przytulali, a to sie szybko zapalało i tak w górę sie rzucało, żeby nie poparzyć ręki [...]. To to oznaczało, że ten ból miał przejść. Pomogło, czy nie pomogło, ale był taki zwyczaj, to spalamy (Moniatycze). Dziecko płakało, wiło sie w bólach, bo ta baba uroki rzuciła. I trza było jego położyć na poduszeczce, trzy razy przejść naobkoto, i splunąć, i to dziecko już spokojne, już ból przeszedł (Zakłodzie).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechnie.

D. lp. bólu; D. lm. bólów; wymowa: *bul*.

Por. *bolączka, boleść*.

Bracicha ‘żona brata’

Mum brata, a jego żona to dla mnie bracicha (Dębowa Kłoda). Moja bracicha to dobra kobita, dogadujem sie dobrze (Kumów Majoracki). Bracicha to żuna brata (Świerze). Moja bracicha od brata mójego chłopca, to una umiała tak ładnie prząść, tak równiutko (Łukowisko).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *bracichy*; D. lm. *bracichów*; wymowa: *braciça*.

Por. *bratowa, bratowicha, bratówka, szwagierka*.

Bracisz ‘brat żony lub brat męża’

Na brata moji baby to mówie bracisz albo szwagier (Skowieszyn). Bracisz to brat żony, bo mój to brat (Dęba).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *bracisza*; D. lm. *braciszów*; wymowa: *braćiš, braćis*.

Por. *dziewierz, szwagier*.

Brat ‘syn tych samych rodziców w stosunku do innego syna lub córki’

Miałam dwie siostry i trzech bratów (Niezdów). *Jak mi ojciec zmarł, zostało nas dwoje, ja i brat* (Skorczyce). *W końcu brat gotował, no bede tak po prostymu godać, gotował dla tych mniejszych dzieci obiod* (Babin). *Było sobie dwa bracia mądrych, a jeden był głupi, tako bajka była* (Siemień).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *brata*; D. lm. *braci // bratów*; wymowa: *brat*.

Por. *brej dak*.

Brat cioteczny ‘syn ciotki’

Jak od ciotki, no to brat cioteczny (Chmiel). *Przyjechał do mnie brat cioteczny* (Skowieszyn). *Mój brat ciuteczny to lepszy jak rudzony, my razem wszystko rubili* (Białopole).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *brata ciotecznego*; D. lm. *bratów // braci ciotecznych*; wymowa: *brat ćotečný, brat ćutečný, brat ćotecny*.

Por. *pociotek*.

Bratanek ‘syn brata’

Mom dwóch bratanków, jeden to nawet wyluczony, dzieś musi je w Gdyni (Sól). *Bratanek to syn brata* (Międzyrzec Podlaski).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *bratanka*; D. lm. *bratanków*; wymowa: *bratanek, bratanyk*.

Por. *brataniec*.

Bratanica ‘córka brata’

Córka brata to jest moja bratanica (Karmanowice). *Bratanica to mieszka tu nidałeko, spotykamy sie części jak z córko* (Sąsiadka).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *bratanicy*; D. lm. *bratanic // brataniców*; wymowa: *bratańica*.

Por. *bratanka*.

Brataniec ‘syn brata’

Brataniec to syn brata (Andrzejów pow. Chełm). *Brataniec mój to już kawalir, pewnie zechce sie zenić, nawet juz take ma panne* (Łopatki).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *bratańica*; D. lm. *bratańców*; wymowa: *bratańiec*.

Por. *bratanek*.

Bratanka ‘córka brata’

Bratunka to córka brata (Sasiadka). To moja bratanka, wnet już na wysele będzie prosić, bo to już panna (Sól). Bratanka tu blisko mieszka i mi pumoże czasem (Worgule).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *bratanki*; D. lm. *bratanków*; wymowa: *bratanka, bratunka*.

Por. *bratanica*.

Bratowa ‘żona brata’

A żona brata to będzie bratowa (Chmiel). Jest brat i jego żona, no to jest bratowo, no bo jak brat, to i bratowo (Łopatki). Mówi tak bratowo, on mnie, on bratowo nazywał na mnie. Bratowa zajdzie, mówi (Witulin). A moja bratowa to brata wy wstażkach ślub, wstażkach, sukienka biała, ale to tylko una jedna brata, nie podobało sie nikomu (Ostrówek).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *bratowej* // *bratowy*; D. lm. *bratowych*; wymowa: *bratova, bratovo*.

Por. *bracicha, bratowicha, bratówka, szwagierka*.

Bratowicha ‘żona brata’

My ta z mojo bratuwicho jeszcze ni klóciłiśmy sie, różnie to było, raz dobrze, raz źle, ale jakoś tam było (Sól). Bratuwicha to już troche dalsza, ale zawsze rudzina (Naklik).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *bratowichy*; D. lm. *bratowichów*; wymowa: *bratováxa, bratováxa*.

Por. *bracicha, bratowa, bratówka, szwagierka*.

Bratówka ‘żona brata’

A czego mam ni wiedzić dzie mieszka, jak to moja bratówka jest (Wola Gułowska). Po wojnie to razem wszystkie mieszkali, to brat i bratówka, my, i dzieci, razem było dziesięć ludzi, a jeszcze dziadek i babka, i to wszystko w jedny chatupie z kuchnio (Wierzchowska).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *bratówki*; D. lm. *bratówek*; wymowa: *bratufka*.

Por. *bracicha, bratowa, bratowicha, szwagierka*.

Brechacz ‘człowiek, który kłamie’

Z niego to dobry brechacz, nigdy prawdy ni powi (Sławęcin). Brecha jak pies, ni mówi, ino brecha, taki brechacz z niego kłamliwy (Białowola).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *brechacza*; D. lm. *brechaczów*; wymowa: *breač*.

Por. *cygan, fałszywiec, judasz, kłamca, kłamczuch, kłamić, łgus, matacz, oszukaniec, oszust, zakłamaniec*.

Brechun ‘człowiek gadatliwy’

To brechun, taki wygadany, wyszczekany (Zahajki pow. Włodawa). Brzesze tak byle co, no to brechun mówio na takiego (Uhnin). Dużo lubi mówić czy trza, czy nie trza, to jest brechun po naszymu (Mołodiatycze).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *brechuna*; D. lm. *brechunów*; wymowa: *brexun*.

Por. *bajarz, brodziaga, gaduła, gadus, gawędziarz, głęda, katarynka, kleta, klituś-bajduś, lajton, lapa, papla, trajda, trajkot, trajkotka, trajkotnia, trypło*.

Brejdaczka ‘córka tych samych rodziców w stosunku do innej córki lub syna’

Moja brejdaczka to śliczna dziwczynka była (Dys). Bryjdaczka to jest to samo co siostra (Mętów). Moja brejdoczka to była mi zawsze bardzo pomocno (Babin).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Lublina.

D. lp. *brejdaczki*; D. lm. *brejdaczków*; wymowa: *breidačka, bryjdačka, breidočka*.

Por. *siostra*.

Brejdak ‘syn tych samych rodziców w stosunku do innego syna lub córki’

Mój brejdak to miał dryg do stolarki, każdo szafke czy stolik, krzesło to zrobił (Snopków). Brejdoków to ja miałam trzy, były starsze ody mnie (Babin).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Lublina.

D. lp. *brejdaka*; D. lm. *brejdaków*; wymowa: *brejidak, brejdok*.

Por. *brat*.

Brew ‘pasma włosów nad okiem’

Brew u niego czarna, a włosy jak lyn, śliczny taki chłopczyk był (Wyczółki). Tak zy złości marszczuł te brwi (Spiczyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *brwi*; D. lm. *brwiów*; wymowa: *bref*.

Por. *brwia*.

Broda I – tom I: 60.

Broda II – tom I: 60.

Broda III – tom I: 61.

Broda IV – tom I: 61.

Broda V – tom V: 86.

Broda VI – tom V: 86.

Broda VII – tom VI: 91–92.**Broda VIII** ‘dolna, wystająca część twarzy, poniżej ust’

Broda to na dole głowy z przodu, a na niej też włosy u chłopów rosno, to też broda się nazywa (Horodło). Brode to miał take grube, tak mu tu zwisało (Wronów). Borody musi z tydzień ni golił i zarosta włosami (Hołowno).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *brody*; D. lm. *brodów*; wymowa: *broda, boroda*.

Broda IX ‘zarost na dolnej części twarzy, poniżej ust’

Kiedys tak brodów tu ni nusili, każdyn sie golił, a tera więcę tych brudatych (Otrocz). Mo brode, ale take rzadke, te włosiny ni bardzo mu rosno (Żabików). Ciotki zieć to jakiś artysta, bo jak przyjechał, to z tako brodo du pasa prawie (Witaniów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *brody*; D. lm. *brodów*; wymowa: *broda*.

Brodacz ‘człowiek, który ma duży zarost na brodzie’

Jak chto z brodo chodzi, no taki owłosiony na brodzie, no to brodacz na niego sie mówi (Trzebieszów). Brodacz to musi mieć brode, no te włosy dłuższe na brodzie (Stara Wieś). Brodacz to ma take zarusnięte brode (Baranów). Zarusnięty taki na ty brodzie, długie te kudły, brodacz z niego sie zrobił, ale siwieje, i już ni ma takiego uroku jak kiedys (Kolonja Moniatycze).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *brodacza*; D. lm. *brodaczów // brodaczy*; wymowa: *brodač, brodoč, brodac, brodoc*.

Por. *brodal, brodaty*.

Brodal ‘człowiek, który ma duży zarost na brodzie’

Brodal to taki, co ma długo brode, te włosy (Janówka). Brode pilęgnuje i czesze, strzyże u fryzjera, taki brodal sie zrobił (Żdżary). Dawno jego nie widziała, patrze, a tu taki brodal idzie, ta broda du pasa (Kostomłoty).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północna.

D. lp. *brodała*; D. lm. *brodalów*; wymowa: *brodal*.

Por. *brodacz, brodaty*.

Brodaty ‘człowiek, który ma duży zarost na brodzie’

Brodaty to człowiek, co ma długie włosy na brodzie, taki zarusnięty jest (Jaszców). Ma długie brode chłop, no to jest brodaty, bo jak inacy (Wola Burzecka). Włosy mu posiwiały na brodzie, i chodzi taki brodaty i siwy (Stanin). Jak z brodo chłop, no to brodaty jest (Kolonja Zakręcie).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *brodatego*; D. lm. *brodatych*; wymowa: *brodaty, brudaty*.

Por. *brodacz, brodal*.

Brodawka I – tom I: 61.**Brodawka II** ‘narośl skórna, pokryta nabłonkiem, występująca na powierzchni ciała’

Brodawka to takie coś na ręcy czy na plecach, takie narośnięte coś, niwielgie takie, troche zaczerniune takie (Dołhobrody). Te brodawke na ręcy to mom od urodzynia (Niedrzwica Duża). Brodawka to taki znaczek narośnięty na skórze (Modryniec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *brodawki*; D. lm. *brodaweł // brodawków*; wymowa: *brodafka, brudafka*.

Brodawka III ‘rodzaj brodawki wyrastającej najczęściej na rękach’

Brodawka to przyważnie na ręcy jest (Mircze). Nichtóry to miol te brodawki na ręcach, tera dzieś to zanikło (Gąsiory). Moja babcia to na ręcach miała takie brodawki i potem to jakoś wypolali (Trzydnik Duży). Brudawka, kurzajka to takie coś naruśnięte, między palcami sie rubiło przyważnie (Żuków).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony (zob. mapa 22).

D. lp. *brodawki*; D. lm. *brodaweł // brodawków*; wymowa: *brodafka, brudafka*.

Por. *kokosianka, kuracza dupa, kurczydupa, kurza dupa, kurza dupka, kurzajka, kurzawka*.

Brodziaga ‘człowiek gadatliwy’

Brodziaga to tak mówi bez sensu (Wandalin). Uciekłam stamtąd, bo ni bede cały wieczór słuchać tego brodziagi szwagra (Poniatowa).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego i Bełżyc.

D. lp. *brodziagi*; D. lm. *brodziagów*; wymowa: *brożaga*.

Por. *bajarz, brechun, gaduła, gadus, gawędziarz, ględa, katarzynka, kleta, klituś-bajduś, lajton, lapa, papla, trajda, trajkot, trajkotka, trajkotnia, trypło*.

Brudaki ‘brudna pościel i ubrania przeznaczone do prania’

Brudaki to wszystko brudne z ubrania, takie do prania (Wysokie). Brudaki to brudna bielizna przeznaczona do prania (Rakówka). Jak już brudne, to do prania sie bierze takie brudaki (Ostrzyca).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia (zob. mapa 26).

D. lm. *brudaków*; wymowa: *brudaści, brudości*.

Por. *bielizna, brudy, chusty, gałgany, łachy, szmaty*.

Brudas ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Taki brudny człowiek no to brudas i koniec (Franciszków). A taki człowiek, który taki brudny jest zawsze, to brudas (Kocudza). Brudas to człowiek, który sie nie myje, nie ma porządku w mieszkaniu (Krasnobród). A na człowieka brudnego to sie mówi ty brudasie (Borzechów). Brudas to taki, co sie ni myje (Husynne).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *brudasa*; D. lm. *brudasów*; wymowa: *brudas*.

Por. *borcuch, fleja, flejtuch, kociuba, kocmotuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omeltuch, osmaluch, osmoleniec, smoluch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytatapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany.*

Brudy ‘brudna pościel i ubrania przeznaczone do prania’

Brudów sie nazbirało i trzeba prać (Trawniki). *Brudy sie bierze do prania, a czyste potem do szafy sie kładzie* (Okrzeja).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: zasięg rozproszony (zob. mapa 26).

D. lm. *brudów*; wymowa: *brudy*.

Por. *bielizna, brudaki, chusty, gałgany, łachy, szmaty*.

Brukawka ‘zabawka dziecięca, zwykle w kształcie kuli z rączką, zawierająca w środku kilka drobnych kuleczek grzechoczących przy potrząsaniu’

Brukawki to dla dzieci sie kupuje, kiedyś to te zabawki na odpustach kupowali, tera w sklepach (Wyhalew).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa.

D. lp. *brukawki*; D. lm. *brukawków*; wymowa: *brukafka*.

Por. *grzechotka, jargotka, szelepawka, tarachawka, tarkotka, trajkotka*.

Brunet ‘człowiek o czarnych włosach’

Brunet to mo corne włosy (Momoty Dolne). *U nas w rudzinie takich prawdziwych brunetów to ni było, żeby czorne włosy takie całkiem, takie troche cimniejsze i tyle* (Żółkiewka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *bruneta*; D. lm. *brunetów*; wymowa: *brunet*.

Por. *cygan, czarnuch, czarny, kruk, murzyn, szatyn*.

Bruzda I – tom I: 66.

Bruzda II ‘fałda skóry na czole’

Ja już stara, to i na czole mum takie bruzdy już (Staw Noakowski). *Jak człowiek sie robi starszy, to i bruzdów na twarzy przybywa* (Rudnik).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna środkowo-zachodnia.

D. lp. *bruzdy*; D. lm. *bruzdów*; wymowa: *bruzda*.

Por. *bruzna, fałda, karba, marszczak, marszczka, zmarszczek, zmarszczka*.

Bruzna I – tom I: 66.

Bruzna II ‘fałda skóry na czole’

Bruzna na czole mi sie tako głęboko zrobiła (Tuczepy). *Jak na polu sie orze takie bruzny, to i tak samo puorane so na czole, na puliczkach* (Rogów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *bruzny*; D. lm. *bruznów*; wymowa: *bruzna*.

Por. *bruzda, fałda, karba, marszczak, marszczka, zmarszczek, zmarszczka*.

Brwia ‘pasma włosów nad okiem’

Brwia to takie włoski przy oku (Rogoźniczka). Un miał te brwie takie jak krzaki, takie grube i wielgie (Buśno). Brwia to jest nad okiem, du oczów należy (Babin).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *brwi // brewi*; D. lm. *brwiów*; wymowa: *brúa, bryúa, brva*.

Por. *brew*.

Brzedziona ‘nagromadzenie ropy powstałe wskutek zakażenia bakteriami uszkodzonej i ulegającej martwicy tkanki’

Brzedziuna mi sie zrubila na plecach i to strasnie boli (Bałtów). Brzedziona to takie paskudne z ropy potem, to sie robilo z zimna i pewnie z brudu, tera ni ma takich brzedzionów (Trzcianki).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: okolice Puław i Opola Lubelskiego.

D. lp. *brzedziony*; D. lm. *brzedzionów*; wymowa: *bżeżona, bżeżuna*.

Por. *bolak, bolączka, brzedzionka, czyrak, mozól, naryw, ropień, siekiernica, ślepiec, świniak, wrzedzianka, wrzód*.

Brzedzionka ‘nagromadzenie ropy powstałe wskutek zakażenia bakteriami uszkodzonej i ulegającej martwicy tkanki’

Brzydzionki to mówili, że z zimna sie robio (Siennica Nadolna). Brzedziunka to sie robi z zepsutej krwi i sama sie zagoi (Skowieszyn). Tera tych brzedziunków ni ma, a kiedyś to byli takie, co jedna sie zagiula, a już druga brzedziunka wyskoczyła (Krepa).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia i okolice Krasnegostawu.

D. lp. *brzedzionki*; D. lm. *brzedzionków*; wymowa: *bżeżonka, bżeżunka, bżyżonka*.

Por. *bolak, bolączka, brzedziona, czyrak, mozól, naryw, ropień, siekiernica, ślepiec, świniak, wrzedzianka, wrzód*.

Brzeźni palec ‘mały palec u ręki’

Nojmnniejszy palec to nazywo sie brzeźni palec, bo on z brzegu ręki jest (Dębica). Brzeźni palec to sie mówi na tego małego palca (Górka).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *brzeźniego palca*; D. lm. *brzeźnich palców*; wymowa: *bżeźni palec, bżeźni palyc*.

Por. *mały palec, mizenny palec, mizi palec, mizinieć, paluszek, żydek*.

Brzuch II ‘brzuch człowieka, część tułowia między kośćmi miednicy i przeponą’

Brzuch mu sie wyrobił, aż wijsi mu tak tu z przodu (Niedzieliska). *Coś brzuch mu spod, musi coś gorzy sie wiedzie* (Gózd). *Piotun dobry, jak brzuch boli* (Piotrowice). *Jak duży brzuch miała, to chłopak miał być* (Hołowno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *brzucha*; D. lm. *brzuchów*; wymowa: *bżux*.

Por. *bebech, kałdun, wanc, wanciel, żywot*.

Brzuchacz ‘człowiek z wielkim brzuchem’

Taki chłop z wielgim brzuchem, to jego przezywali brzuchacz (Witoroż). *Dobrze jemu w mieście, taki brzuchacz z niego* (Żuków).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *brzuchacza*; D. lm. *brzuchaczów*; wymowa: *bżuxać, bżuxac*.

Por. *brzuchal, brzuchaty, telbusiasty*.

Brzuchal ‘człowiek z wielkim brzuchem’

Brzuchal taki, wyhodował wielgi brzuch (Brzozowica Duża). *Wzina se takiego brzuchala, że brzuch większy od niego, chłop ładny, ale tyn brzuch* (Gózd).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *brzuchala*; D. lm. *brzuchalów*; wymowa: *bżuxal*.

Por. *brzuchacz, brzuchaty, telbusiasty*.

Brzuchaty ‘człowiek z wielkim brzuchem’

Brzuchaty to człowiek, który jest bardzo gruby tu w brzuchu, tak mu wystaje (Bazanów Stary). *Tera ludziom dobrze, to i więcy tych brzuchatych chodzi* (Uchańka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *brzuchatego*; D. lm. *brzuchatych*; wymowa: *bżuxaty*.

Por. *brzuchacz, brzuchal, telbusiasty*.

Brzusiec ‘wypukła końcowa część palca u ręki’

Brzusiec to sam czubek palca (Flisy). *Palec to jest bardzo czuty tu na końcu, tam dzie ten brzusiec* (Toczyska). *Brzusiec to koniusek palca* (Momoty Dolne).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia i okolice Janowa Lubelskiego (zob. mapa 9).

D. lp. *brzuśca*; D. lm. *brzuśców*; wymowa: *bżuśec*.

Por. *brzuszek, członek, czubek, jagódka, opuszka, poduszczecka, poduszka, puczka*.

Brzuszek ‘wypukła końcowa część palca u ręki’

I to ci tak skaliczył paskudnie, że cały brzuszek ścion, krew sie łoła, ani zatamować (Sól). *Brzuszek to końcówka palca* (Wola Dereźniańska). *Brzuszek to czubek palców u ręki* (Wandalin).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia i środkowo-zachodnia (zob. mapa 9).

D. lp. *brzuszka*; D. lm. *brzuszków*; wymowa: *bżušek, bżusek*.

Por. *brzusiec, członek, czubek, jagódka, opuszka, poduszczecka, poduszka, puczka*.

Brzydal ‘człowiek brzydki’

Brzydal to taki niładny z wyglądu człowiek (Słodków). Brzydal to brzydal, Bozia urody ni dała (Basonia). Brzydal taki, ale tancerz pierszorzędny z niego (Jarosławiec).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *brzydala*; D. lm. *brzydalów*; wymowa: *bżydal, bżydol*.

Por. *nijaki, obrzyda, ohyda, ohydny, paskuda, paskudnik, paskudny, szpetny, wredota*.

Brzydny ‘człowiek, który czuje do czegoś wstręt’

Brzydny człowiek, to łatwo nabiera wstrętu do innych (Potok Górny). Taki był brzydny, że łód nikogo nic nie wzion (Sól). Może być brzydne słowo, albo brzydny człowiek, taki że on nie chce na ciebie patrzeć (Gorajec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *brzydneho*; D. lm. *brzydnych*; wymowa: *bżydny*.

Brzytew ‘przyrząd do golenia’

Chłopski przyrząd do golenia to brzytew (Szczuczki). Przędzi wszystkie chłopcy guliły sie jeno brzytwio, mój to se nawet z Niemiec przywióz brzytew (Sól).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechna.

D. lp. *brzytwy*; D. lm. *brzytów*; wymowa: *bżytef*.

Por. *brzytwa*.

Brzytwa ‘przyrząd do golenia’

Brzytwa chłopcy sie goliły kiedyś, a i tera chyba też (Mircze). Chłop musi sie golić i du tego jest ta brzytwa (Motwica).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *brzytwy*; D. lm. *brzytów*; wymowa: *bżytfą*.

Por. *brzytew*.

Bucyfał ‘człowiek niemiły dla innych, źle się zachowujący’

Bucyfał taki, taki niemiły człowiek, zarozumiały (Bochoznica). Bucyfał to taki człowiek przykry dla innych (Zarzecze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *bucyfała*; D. lm. *bucyfałów*; wymowa: *bucyfau, bucufou*.

Por. *arogancki, bambaryła, mądrala, przemądrzały, salamon, swołocz, szarańcza, zarozumialec, zmądrzały, zuchwalec*.

Buczny ‘osoba dumna, pewna siebie’

Na tym stanowisku, to sie zrobił taki buczny (Bukowina). *To buczny chłop, nie liczy sie z nikim, głowa w góre i poszet* (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *bucznego*; D. lm. *bucznych*; wymowa: *bučny*.

Por. *bańdziuczny, chojrak, honorny, meczyja, pindyrynda, pyszatek, pyszny*.

Bujać ‘kołysać dziecko’

Bujać to inaczy kołysać dziecko (Dubienka). *Aby dziecko usnęło, to trza go bujać* (Ciechomin).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *bujać*.

Por. *hojdać, huciać, hućkać, huśtać, kolebać, kołysać, lulać*.

Bujawka ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Bujawka to płachta zawieszona na czterech kijach, w tym dziecioka sie kładzie i sie tak go tusypio na polu, tak sie bujało w jedne i druge strone, w góre i na dół i stać ta bujowka, bo to nie jest prawdziwie kołyska, a ino tako bujowka łod tego bujania (Toczyska).

Źródła: PM, PI, KAGP.

Geografia: Toczyska, Germanicha, Ciechomin, Lisikierz (zob. mapa 29).

D. lp. *bujawki*; D. lm. *bujawków*; wymowa: *bujafka, bujofka*.

Por. *bujda, hojda, hojdawka, huśtak, huśtawka, kobylica, kobyła, kobyłka, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kołysaja, kołyska, koń, korbon, koromak, koza, kozioł, stojak, trójnog, uwiązak, zajda*.

Bujda ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Bujda to prymitywna dawna kołyska z płachty na kijach (Ciechomin). *Ja sama w ty bujdzie dzieci kołysałam, bo szło sie w pole i dziecko trza było brać* (Germanicha).

Źródła: PM, PI, KAGP.

Geografia: Jedlanka, Żdzary, Germanicha, Ciechomin, Dębica (zob. mapa 29).

D. lp. *bujdy*; D. lm. *bujdów*; wymowa: *buıda*.

Por. *bujawka, hojda, hojdawka, huśtak, huśtawka, kobylica, kobyła, kobyłka, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kołysaja, kołyska, koń, korbon, koromak, koza, kozioł, stojak, trójnog, uwiązak, zajda*.

Buzia ‘twarz’

Buzia to jest to, czym ludzie jedzo, to buzia, a i to wszystko, co z przodu, to chyba to też (Kolonja Drzewce). *Buzia to cała twarz jest, twarz albo buzia tak delikatni* (Dzwola).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *buzi*; D. lm. *buziów*; wymowa: *buża, bužo*.

Por. *gęba, hapa, pysk, twarz*.

Buziaki ‘boczne miękkie części twarzy’

To pu bokach twarzy to so buziaki, z jedny i z drugi strony (Łopiennik Dolny). Buziaki zarumieniły sie dziecku od zimna, bo byliśmy prawie dwie godziny na dworze (Wola Idzikowska).

Źródła: PM, PI, MG.

Geografia: Słotwiny, Łopiennik Górny, Łopiennik Dolny, Wola Idzikowska, Żulin (zob. mapa 3).

D. lm. *buziaków*; wymowa: *bużaki*.

Por. *gęby, jagody, lica, lice, łycie, mordy, policzka, policzki, poliki, półgębki, puchy, pućki, puszki, pyski, twarze*.

Bydlak ‘człowiek podły, zły’

A to taki bydlak, bo inaczy ni można powiedzieć, z niczym sie nie liczy, nawet z księdzem (Michałów). Bydlak to podły człowiek (Zdziechowice II). To bydlak, ni człowiek (Sitaniec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *bydlaka*; D. lm. *bydlaków*; wymowa: *bydlak, bydlók*.

Por. *drań, gadzina, hultaj, jędza, ladacy, ladaczuch, lichota, nicpoń, niepoczciwy, podlec, podleca, podły, sobaka, zgarny, zółta*.

Bździuch I – tom III: 73.**Bździuch II** – tom V: 97.**Bździuch III** ‘człowiek, który puszcza gazy’

Bździuch, no bo bździ byz przerwy, smód z tych bździn idzie (Malice). Bździuch to taki, co bał za bokiem puszcza, i czuć smród od niego (Kawęczyn). Na stare lata to bździuch z niego sie robi, jydzenie mu ni służy, i tak bździ (Uhnin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *bździucha*; D. lm. *bździuchów*; wymowa: *bźżux*.

Por. *śmierdziel*.

Cep I – tom I: 70–72.**Cep II** ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Cep to człowiek niemądry (Wólka Abramowska). Ograniczony, tępy człowiek to cep i tyle (Gałęzów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *cepa*; D. lm. *cepów*; wymowa: *cep*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciotek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Cepak I – tom I: 72.**Cepak II** ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Cepak to człowiek tępy umysłowo (Potok Górny). *Cepak to taki troche niedorozwinięty na umyśle* (Lipiny Górne).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *cepaka*; D. lm. *cepaków*; wymowa: *cepak, cepok*.

Por. *bałwan, baran, bawołowaty, cep, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciotek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Cerata ‘tkanina pokryta z jednej strony nieprzemakalną powłoką, często błyszcząca, barwną lub z nadrukowanym wzorem, używana do nakrywania stołu’

Cyrata przykrywa stół w kuchni (Mołożów). *Cyrata to takie na stół twarde jak papier gruby, ale z wierzchu błyszczące i takie troche jak guma, jest w kolorowe wzory, nawet ładne* (Ruda Solska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *ceraty*; D. lm. *ceratów*; wymowa: *cerata, cyrata*.

Chabory I – tom III: 75.**Chabory II** ‘kości tworzące szkielet klatki piersiowej, łukowato wygięte, połączone z kręgosłupem’

Chabory to takie wystające, to żebra u człowieka (Łukowa). *Ma złamane dwa chabory, jak spad z ty szopy* (Sól). *Chabory to kości w klatce piersiowy* (Wąwolnica). *Chabory to tu wystają pu bokach, jak chto kościsty* (Weremowice).

Źródła: PM, PS, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-środkowa, okolice Opola Lubelskiego, Bełżyc i Chełma (zob. mapa 6).

D. lm. *chaborów*; wymowa: *xabory*.

Por. *chaby, schaby, ziobra, żebra*.

Chaby I – tom III: 75.**Chaby II** ‘kości tworzące szkielet klatki piersiowej, łukowato wygięte, połączone z kręgosłupem’

Chaby mu tak wystają, powinien troche ciała nabrać (Ciosmy). *Chaby to w kręgosłupie, ido tak z boku* (Hucisko).

Źródła: PM, PS, MG.

Geografia: Brzeźno, Dorohusk, Sól, Ciosmy, Ruda Solska, Hucisko, Wola Różaniecka (zob. mapa 6).

D. lm. *chabów*; wymowa: *xaby*.

Por. *chabory, schaby, ziobra, żebra*.

Chałaciarz ‘człowiek powolny, niezdarny, niezaradny’

Na kogo, kto tam był taki, tako niezdara, to sie godało ty chałaciorzu. Takie byle co było (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *chałaciarza*; D. lm. *chałaciarzów*; wymowa: *xaɫaˈćaʃ, xaɫacoʃ*.

Por. *ciamajda, ciapcia, ciemrak, ciućma, ciuryło, ćwok, gramatyga, gramuła, gułaj, lemieża, łamaga, mazgaj, niedojda, niedołego, nedorajda, nieumięga, niezdara, niezguła, rozkraka, ślamaga*.

Chamowaty ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Un taki chamowaty, jakby troche nidorozwój jakiś miał czy co (Ortel Królewski). Człowiek nieokrzesany, jak nie umi sie zachować, nie wi jak sie odezwać, to sie mówi, że chamowaty (Opole).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *chamowatego*; D. lm. *chamowatych*; wymowa: *xamowaty, xamuwaty*.

Por. *bałwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, ciemniak, ciemnota, ciotek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Charakterny ‘człowiek odznaczający się pozytywnymi cechami charakteru’

Wojtek to taki charakterny, on zawsze był porządny, ułożony (Wandalin). Juz od dziecka była tako charakterno, zawse wysko jak należy (Żyrzyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *charakternego*; D. lm. *charakternych*; wymowa: *xarakterny, xarakterny, xarakterny*.

Por. *akuratny, dokładny, pocziwina, porządny, rzetelny, solidny, uczciwy, uważny*.

Chciwy I ‘człowiek chciwy, zachłanny’

Un taki chciwy, wszystko du siebie ciągnie (Nowa Wieś). Taki chciwy, że drugiemu wydrze wsio, żeby mić, i tylko on żeby miotł (Żrebce). Chciwy to un chce i chce, i du siebie wszystko garnie (Turzyniec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *chciwego*; D. lm. *chciwych*; wymowa: *xćivy, kćivy*.

Por. *chętliwy, chytry, łakomiec, pazernik, pazerny, zawistny*,

Chciwy II ‘człowiek pracowity, chętny do pracy’

Chciwy taki, robota mu sie w rękach poli (Stok). Łona taka chciwa była na te robote, chwili nie usiedziała, tylko zawse coś musiała robić (Kłoczew).

Źródła: PM, ML.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia.

D. lp. *chciwego*; D. lm. *chciwych*; wymowa: *xćivy, kćivy*.
 Por. *chytrus, chytry, ciekawy, jęty, mrówka, pracowity, roboczy, robotny*.

Chępliwy ‘człowiek chciwy, zachłanny’

Chępliwy człowiek, to taki łakomy na coś, tylko dla siebie chce wszystko (Luchów Dolny). *Chępliwy to taki, jak tylko garnie du siebie, nic nikomu nie da* (Piotrków).
 Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *chępliwego*; D. lm. *chępliwych*; wymowa: *xęplīvy*.
 Por. *chciwy, chytry, łakomiec, pazernik, pazerny, zawistny*.

Cherlak ‘człowiek chory’

Cherlak to taki, co jest bardzo chorowity (Surhów). *Chyrlok to człowiek nie za bardzo zdrowy, choruje często* (Borowa). *Chyrlok taki, znów jest chory* (Wandalin).
 Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *cherlaka*; D. lm. *cherlaków*; wymowa: *xerlak, xerlok, xyrlak, xyrlak*.
 Por. *chora bida, chorowity, chory, chromy, dychawiczny, gliniak, hyra, kiepski, marny, słabota, słaby, suchotnik, zdechlak, zgleja*.

Chędogi ‘człowiek dbający o higienę’

Chędogi to taki kto czysty (Żerdź). *Stary już był, ale zawsze chędogi, ochędożony, umyty, ubrany w czyste* (Polanówka).
 Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia.

D. lp. *chędogiego*; D. lm. *chędogich*; wymowa: *xendogi, xyndogi*.
 Por. *czysty, czyścioch, ochajdożony, ochajny*.

Chlejus ‘człowiek, który nałogowo pije alkohol’

Chlejus to taki, co dużo pije alkoholu (Snopków). *Chlejus to po prostu pijak jest* (Rogatka).
 Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *chlejusa*; D. lm. *chlejusów*; wymowa: *xlejus, xlyjus*.
 Por. *chmielarz, gołdus, pijaczysko, pijak, pijanica*.

Chłapasty ‘człowiek o dużych uszach’

Chłapasty człowiek to już taki jest, co u niego te uszy so obwisłe i odstające (Gościeradów). *Takie jak usy mo wielgie, to nazywajo, ze to chłop chłopasty* (Zdziechowice II).
 Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia.

D. lp. *chłapastego*; D. lm. *chłapastych*; wymowa: *xuapasty, xuopasty*.
 Por. *chłapciasty, chłapciuch, chłapeuch, chłapeucho, chłapeuchy, kłapciasty, kłapciuch, kłapeć, kłapeuch, kłapouch, kłapouchy, kłapciasty, uchal, uszaty*.

Chłapciasty ‘człowiek o dużych uszach’

Chłapciasty, bo uszy u niego jak u świni (Niedzieliska). *Chłapciasty to taki z długimi uszami* (Bałtów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *chłapciastego*; D. lm. *chłapciastych*; wymowa: *xɔapćasty*.

Por. *chłapasty, chłapciuch, chłapeuch, chłapeucho, chłapeuchy, kłapciasty, kłapciuch, kłapeć, kłapeuch, kłapouch, kłapouchy, łapciasty, uchal, uszaty*.

Chłapciuch ‘człowiek o dużych uszach’

Chłapciuch to mo uszy odstające i większe jak inne (Polichna). Chłapciuch to takie nazwanie na tego, co wielgie uszy ma (Horyszów Polski).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *chłapciucha*; D. lm. *chłapciuchów*; wymowa: *xɔapćux*.

Por. *chłapasty, chłapciasty, chłapeuch, chłapeucho, chłapeuchy, kłapciasty, kłapciuch, kłapeć, kłapeuch, kłapouch, kłapouchy, łapciasty, uchal, uszaty*.

Chłapeuch ‘człowiek o dużych uszach’

Chłapeuch taki, bo uszy ma wielgie (Michałówka). Chłapeuch to jest z wielgimi usami, tak mu łodstajo (Zarajec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Janowa Lubelskiego.

D. lp. *chłapeucha*; D. lm. *chłapeuchów*; wymowa: *xɔapeux*.

Por. *chłapasty, chłapciasty, chłapciuch, chłapeucho, chłapeuchy, kłapciasty, kłapciuch, kłapeć, kłapeuch, kłapouch, kłapouchy, łapciasty, uchal, uszaty*.

Chłapeucho ‘człowiek o dużych uszach’

Na niego chłapeucho mówili, bo te uszy tak mu wystawały (Bałtów). Chłapeucho taki to zy mno w skole był, śmioty sie z tych usów (Płonki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *chłapeucha*; D. lm. *chłapeuchów*; wymowa: *xɔapeuxo*.

Por. *chłapasty, chłapciasty, chłapciuch, chłapeuch, chłapeuchy, kłapciasty, kłapciuch, kłapeć, kłapeuch, kłapouch, kłapouchy, łapciasty, uchal, uszaty*.

Chłapeuchy ‘człowiek o dużych uszach’

Chłapeuchy to taki mający obwisłe i odstające uszy (Krzczonów). Chłapeuchy to ma wielgie uszy (Miętkie).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *chłapeuchego*; D. lm. *chłapeuchych*; wymowa: *xɔapeuxy*.

Por. *chłapasty, chłapciasty, chłapciuch, chłapeuch, chłapeucho, kłapciasty, kłapciuch, kłapeć, kłapeuch, kłapouch, kłapouchy, łapciasty, uchal, uszaty*.

Chłop I ‘mężczyzna pozostający z kobietą w związku małżeńskim (w stosunku do tej kobiety)’

Mój chłop to był dobrotą, moim córkom to mówiłam zawsze, żebyśta trafili na takiego dobrego jak on (Łopatki). Jak już wyszłam za chłopa, to na Chmielu mieszkam (Chmiel).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *chłopa*; M. lm. *chłopy*; D. lm. *chłopów*; wymowa: *xɔp, xɔp*.

Por. *człowiek, mąż, mój, mój chłop, mój stary, stary, ślubny*.

Chłop II ‘mężczyzna żonaty’

Na wsi to sie nazywał chłop, co na roli pracował, chłop i baba (Jastków). Chłop to już taki starszy, no i taki co ma babe, a taki, co nie jest żonaty to kawalir (Żulin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *chłopa*; M. lm. *chłopy*; D. lm. *chłopów*; wymowa: *xɔp, xɔp*.

Por. *człowiek, mężczyzna*.

Chłopak ‘syn – dziecko płci męskiej’

To syn sie mówi albo chłopak (Chmiel). Chłopaków dwa miałam i jedne córke (Komozdianka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna – zasięg rozproszony.

D. lp. *chłopaka*; D. lm. *chłopaków*; wymowa: *xɔpak, xɔpok*.

Por. *syn*.

Chmielarz ‘człowiek, który nałogowo pije alkohol’

Chmielorz to pijak, pije i pije te wódke (Józów). Chmielorz to pijok inaczy, to piwo żłopie i żłopie (Olszowiec-Kolonia).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Bychawy.

D. lp. *chmielarza*; D. lm. *chmielarzy // chmielarzów*; wymowa: *xmelaś, xmeloś*.

Por. *chlejus, gołdus, pijaczysko, pijak, pijanica*.

Chodnik ‘długi, wąski dywanik na podłogę’

Chodnik to tkanina tak tkana paskami ze szmat (Ochoża). Chodnik kładzie sie na podłodze dla ozdoby (Łańcuchów). A taki długi wąski kawałek tkaniny, który kładzie sie na podłodze, to chodnik (Borzechów). Byłam młoda, miałam czternaście lat, sie nauczyłam płótna robić. Później robiłam chodniki takie różne (Drzewce). Chodnik to długi, wąski kawałek szmaty, co sie kładzie na podłodze (Grądy). Chodnik leży na podłodze, po nim sie chodzi (Ruda Solska). Chodnik to tkanina, któro kładzie sie na podłodze (Sielec). Chodnik był położony zamiast dywana (Branew). A tak przewaźnie jak kawalery, to już sie naszło, że nie było gdzie posadzić chłopaków. No siedzieli na podłodze na chodnikach (Błonie). Robiło sie chodniki ze szmat. Darło sie szmaty na takie paski wążuisieńkie i robiło sie z tego kłębki, z tych szmat. Różne kolory szmatów, kolorowe, jakie kto tam miał i do tego przędło sie nici, i robiło sie chodniki. Różne wzory sie wyrabiało (Moniatyce). Różne kolory i farbowała, chodniki robiła, tak samo na podłoge bardzo ładnie (Michów). Chodniki byli tkane, szmaty te kolorowe cieni. Jak sie już tu rzuciło tym czołenkem, i to ta nić przeszła, to sie dobijało, i w drugo strone dobijało, i to tak sie tkło. I tak chodnik tkali i tymi kolorowymi, i to cieli na paseczki te kolorowe szmatki (Uhrusk). Na warsztacie można zrobić i chodnik, i worki, i prześcieradło, no wszystko można wypracować, ale gdy sie chce coś wyrobić, to sie robi na cztery micielnice i cztery

podnózek jest, bo gdy tylko robio pojedynek materiału, to robio na dwa podnózek (Kra-sew). Chodnik to długi pas materiału zrobiony z pociętych kawałków szmatek (Wola Osowińska). A na przykład do tkacza na ładne jak ktoś kiedyś chodniki, przecie nie tak było jak teraz, żeby chodniki czy dywany tam jakieś, tyko normalnie swojskiej roboty były. No to już z materiału, takie wąskie paski sie darto czy cielo nożyczkami, cielo sie to w takie wąskie paski i do tkacza sie dawalo to. I właśnie te nici i dawalo sie jeden rzadek nici i rzadek tych pasków, to było na takich szpulkach było nawinięte, [...]. I to z tego wychodzi późni właśnie taki na, na mieszkaniach chodniki (Babin). To jo robi-łam, chodniki o to, co tu lezu, gałgany, gałgany cienam i dopiro to z tego chodnik był, a taki chodnik sie zrobiło (Charlejów). Przedzie sie włókno i tam różności sie wyrabia, a to kilimy, a to kapy, chudniki (Hedwizyn). No a takiego dywana, jak zrobione, to lniana, nici były lniane, a tu szmatki sie takie darto i te szmatki sie zszywalo i późni sie porabiło temi szmatkami w te nici i ładne chodniki. Chodniki, dywanek taki, czy tam coś i to wszystko sie robilo. O, chodniki robili też (Wytyczno). Chudniki takie rubili, tako ozdobe na pudłoge, kapy na łózka. I płachty na łózko. A wszystko z tego lnu, z kunopi, ale to było pracuwite, bo teraz to kupi w mieście i już (Żrebce). Mama rubiła te chodniki i sprzedawała w Lubartowie (Brzeźnica Bychawska). Marysi śmy narobili chodników i sobie (Gołab).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *chodnika*; D. lm. *chodników*; wymowa: *xodník*.

Por. *derka, gałganiak, gałganiarz, pasiak, szmaciak, szmatnik*.

Chodny ‘człowiek sprawny fizycznie’

Chodny to taki sprytny, szybko biega (Stok). Już ma zy sześćdziesiąt lat, a taki chodny (Skowieszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *chodnego*; D. lm. *chodnych*; wymowa: *xodny*.

Por. *chutki, ścięty, żwawy, żywy*.

Chojrak ‘osoba dumna, pewna siebie’

Chojrak z niego, niczego sie ni zléknie, swoje wie (Krasienin). Chojrak to ktoś odważny, pewny siebie, ma swoje dume (Grabowiec).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *chojraka*; D. lm. *chojraków*; wymowa: *xojrak, xojrok*.

Por. *bańdziuczny, buczny, honorny, mecyja, pindyrynda, pyszałek, pyszny*.

Cholera ‘ostra, epidemiczna choroba zakaźna’

Cholera to paskudna choroba (Chmiel). O cholery to ni mozno było wcale mówić, ze to strasno tako choroba (Dęba). Na cholere to w pierszo wojne chorowali, to strasne ta cholera, stąd pewnie to przykłość jest, aby cie cholera wziena (Sławęcín). Cholera, jesce gorse jak świrzba na ręce, albo wrzedziunka na dupie (Bochotnica). Ten krzyż to oznacza dwuramienny, to przeciw, bo to cholera kiedyś panowała. I to właśnie postawił ten krzyż na te pamiątkę, żeby już te dzieci więcej mu nie umierały (Wólka Kątna).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *cholery*; D. lm. *cholerów*; wymowa: *xolera, xulera, xolyra*.

Por. *bida, morowe powietrze, zaraza*.

Chora bida ‘człowiek chory’

Choro bida to już jak człowiek słaby, chory, no to tako choro bida z niego (Skowieszyn).
Aby że chyrlu, taka chora bida (Uhnin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *chorej bidy // chory bidy*; D. lm. *chorych bidów*; wymowa: *xora bida, xoro bida*.

Por. *cherlak, chorowity, chory, chromy, dychawiczny, gliniak, hyra, kiepski, marny, słabota, słaby, suchotnik, zdechlak, zgleja*.

Choroba ‘stan chorobowy’

Choroby. No choroby, no to różne no byli, byli choroby (Tulniki). *Źle sie czuje człowiek, no to choroba jakaś jest* (Lubycza Królewska). *Podróżnikiem odganiaли choroby i mówili, idź ty chorobo dalej, bo jo podróżnik tu pirszy wloz* (Lipa). *Podróżnik zawsze był wiszany w sieni, a jak choroba przyszła i prosi przenocuj mnie, to ziele mówi, nie przenocuje, bom sam jest podróżnik, i choroba szła daly, epidemie omijały tyn dom, dzie był podróżnik* (Turka). *Podróżnikiem tym nibieskim, co przy drogach, to churoby odganiaли, to miało take moc* (Żółkiewka). *Tu na Brzeźnicy Książęcy to była taka, co zamawiała, kuleczki rubiła z tego lnu z gromnicy i tam sie modliła musi po cichu, i ta choroba odeszła* (Brzeźnica Bychawska). *Weź szmate z chorego i wosk wylij nad niem nad to szmato, i ton ci pokaże, z który stronie ta jego choroba je. Czy po całym cieie, czy łod wirzku, czy od połowy ciała do nóg. Wosk ci pokaże* (Błonie).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *choroby*; D. lm. *chorób*; wymowa: *xoroba, xuroba*.

Choroba świętego Antoniego ‘choroba przejawiająca się atakami drgawek, pojawieniem się piany na ustach’

Un chorował na te churobe świętego Antuniego, to jak jego złapało, to tak go trzęsło, że strach, ludzie ucikali, bo sie bali (Ochoża). *Choroba świętygo Antoniego to tak trzęsie człwiekiem, rzuca tak po zimi* (Adamów). *Chorował na churobe świętego Antoniego, to nim tak rzucało i piana jemu lyciała z ust* (Weremowice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Chełma (zob. mapa 20).

D. lp. *choroby świętego Antoniego*; wymowa: *xoroba śfentego antońego, xuroba śfentego antońego, xuroba śfintego antuńego, xuroba śfentego antuńego, xoroba śfentygo antońego, xoroba śfintego antuńego*.

Por. *choroba świętego Walentego, choroba świętego Wita, padaczka, przypadek, słabość, słabość świętego Walentego, słabota, wielga choroba, wielka niemoc*.

Choroba świętego Walentego ‘choroba przejawiająca się atakami drgawek, pojawieniem się piany na ustach’

Choroba świętego Walentego to paskudne takie, bo trzęsie człwiekiem, rzuci na ziemie, piana w gębie i jak niżywy, potem to mija, ale to straszne jest (Ortel Książęcy). *Tera*

na te chorobe świętego Walyntego to so lykarstwa, a kiedyś to rzucało nim, trzesło, jakoś mało to lyczli (Miętkie). Padaczka i choroba świętego Walyntego to jest ta sama choroba, traci sie przytomność i leci sie (Żakowola).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia i północna (zob. mapa 20).

D. lp. *choroby świętego Walentego*; wymowa: *xoroba śfentego walentego, xuroba śfentego walentego, xuroba śfintego walyntego, xuroba śfentego walyntego, xuroba śfentego walyntego*.

Por. *choroba świętego Antoniego, choroba świętego Wita, padaczka, przypadek, słabość, słabość świętego Walentego, słabota, wielga choroba, wielka niemoc*.

Choroba świętego Wita ‘choroba przejawiająca się atakami drgawek, pojawieniem się piany na ustach’

Mówi sie, że to choroba świętego Wita, te takie rzucanie po zimi człowiekiem, piana w ustach, i tak męczy (Krzczonów). To różnie nazywali padaczka i choroba świętego Wita, bo to paskudna choroba (Olszanka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Bychawy (zob. mapa 20).

D. lp. *choroby świętego Wita*; wymowa: *xoroba śfentego wita, xuroba śfentego wita*.

Por. *choroba świętego Antoniego, choroba świętego Walentego, padaczka, przypadek, słabość, słabość świętego Walentego, słabota, wielga choroba, wielka niemoc*.

Chorowity ‘człowiek chory’

Jak tak często choruje, to mówio, że on chorowity (Chmielek). Ni ma siły, taki człowiek słaby, chorowity (Wola Obszańska). To Zosi dziecko to takie chorowite, bo co wyzdrowieje, to znów chore (Podborcze).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *chorowitego*; D. lm. *chorowitych*; wymowa: *xorowity, xorowity*.

Por. *cherlak, chora bida, chory, chromy, dychawiczny, gliniak, hyra, kiepski, marny, słabota, słaby, suchotnik, zdechlak, zgleja*.

Chory ‘człowiek chory’

Chory to jak ma jakieś chorobe (Topólcza). Musi jakiś chory, bo ni pokazuje sie już z tydzień (Maziarka). Jak ktoś był chory, człowiek albo zwierze, to sie wtedy brało takie w kościele poświęcone kadzidło i sie nad tym chorym tak, tak sie go odkadzało, żeby był zdrowy (Hołowno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *chorego*; D. lm. *chorych*; wymowa: *xory*.

Por. *cherlak, chora bida, chorowity, chromy, dychawiczny, gliniak, hyra, kiepski, marny, słabota, słaby, suchotnik, zdechlak, zgleja*.

Chramować ‘kuleć na nogę’

Od dziecka tak chramuje na jedne noge (Rudy). Ja już staro i wolno chodze, troche chramuje na prawe noge (Skowieszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

Wymowa: *xramovać, xromovać*.

Por. *kulawieć, kuleć, kuśtykać*.

Chrapal ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Chrapal z niego, taki kłótniwy i krzykliwy, taki chrapal (Przewłoka). *Chrapal to człowiek krzykliwy* (Uhnin).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa.

D. lp. *chrapala*; D. lm. *chrapalów*; wymowa: *xrapal*.

Por. *gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, hapol, jarmuła, kłótniwiec, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykuta, krzykliwec, murdziasty, parkot, parkotka, pyskaczna, pyskacz, pyskаты, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastępliwy*.

Chrapeć ‘część tułowia od szyi do krzyża’

Chrapeć po naszymu to jest kręgosłup (Wólka Abramowska). *Krapeć mi już siada, za dużo roboty* (Andrzejów pow. Janów Lubelski).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia.

D. lp. *chrapcia*; D. lm. *chrapciów*; wymowa: *xrompeć, krompeć, xrumpeć*.

Por. *grzbiet, kręgosłup, krzyż, pacierz, pochrzep*.

Chrepeł ‘część kręgosłupa w okolicy miednicy’

Chrepeł to jest na dole pleców, koło midnicy (Wojciechów). *W chreple mi strzyko od tygodnia i boli* (Ignaców).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Bełżyc, Lublina i Puław.

D. lp. *chrepla*; D. lm. *chreplów*; wymowa: *xrempeł, xrympel*.

Por. *krzyż, krzyże*.

Chromy ‘człowiek chory’

Chromy to jak człowiek taki słaby, chory (Komarno). *Chromy to słaby taki na noge czy tak ni ma siły* (Wólka Polinowska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *chromego*; D. lm. *chromych*; wymowa: *xromy, xrumy*.

Por. *cherlak, chora bida, chorowity, chory, dychawiczny, gliniak, hyra, kiepski, marny, słabota, słaby, suchotnik, zdechlak, zgleja*.

Chrypka ‘zaburzenia w brzmieniu głosu ludzkiego wywołane chorobą gardła’

Chrypka to jest, jak ktoś zaziębił gardło i nie może głośno mówić (Brody Małe). *Chrypka to jak tak chrypi tyn głos, nie jest normalny* (Niemce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *chryпки*; D. lm. *chrypek // chrypków*; wymowa: *xryпка*.

Chrzescna ‘kobieta trzymająca dziecko do chrztu’

Chrzescna to trzyma dziecko do chrztu (Krasienin). Krzesna to je drugo matka dla dziecka (Sól). Teraz tego już nie ma, chociaż podają rodzice chrześni do tego, ale już teraz dzieci nie nazywają chrzesnymi. Jeszcze ja o swego krzesnego, krzesno nazywałam, krzesno, gdzie by nie było. Chrzescna moja, tak, po naszymu chrzesna, tak się wołało (Hołowno). Jak w niedzielę wysele, to w sobotę już tam ładuje krzesna, krzesny (Wola Korybutowa). No to te proszki mogą być. Wczoraj szła ta twoja chrzescna do sklepu tych proszków kupić (Malinówka). Zwyczaj był taki, że chrzescna zawsze kupowała ubranko dziecku (Michów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *chrzesnej* // *chrzesny*; D. lm. *chrzesnych*; wymowa: *xšesna*, *xšesno*, *xresna*, *kšesna*, *kšesno*.

Por. *chrzestna matka*, *kuma*, *matka chrzestna*.

Chrzescny ‘mężczyzna trzymający dziecko do chrztu’

Byli dziadki, babki, i była mama, ojciec, no i krzesny, i takie byli chrzciny (Stryjów). Zawsze krzesnego, jak to mówio, ojca w rękę całował (Lipa). Moim krzesnym był mój wujek (Gałęzów). Teraz dzieci nie nazywają chrzesnymi. Jeszcze ja o swego krzesnego nazywałam. To nie to, że tam jakiś pan poszedł, on to mój chrzescny (Hołowno).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *chrzesnego*; D. lm. *chrzesnych*; wymowa: *xšesny*, *kšesny*.

Por. *chrzestny ojciec*, *kum*, *kumoter*, *ojciec chrzestny*.

Chrzestna matka ‘kobieta trzymająca dziecko do chrztu’

Musiła być pisanka i jak chrzestna miała chrześniaczków, to przywozili do chrzestnej matki te pisanki (Moniatyce). A moja chrzestna matka to przyniosła tego korowaja (Bohukały). Prezenty, to już jakie największe, to tak starała się chrzestna matka dać, chrzescny ojciec (Wólka Polinowska). Chrzescno matko z dużym brzuchem, nie chowojcie pod kożuchem, co macie dać, to ji dojcie, tak śpiewali na wyselu (Karczmiska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *chrzestnej matki* // *chrzestny matki*; D. lm. *chrzestnych matek* // *matków*; wymowa: *xšestna matka*, *xšestno matka*, *xšesna matka*, *xšesno matka*.

Por. *chrzesna*, *kuma*, *matka chrzestna*.

Chrzestny ojciec ‘mężczyzna trzymający dziecko do chrztu’

Chrzestny ojciec to jest ten, co trzyma dziecko do chrztu (Zwierzyniec). Krzesny ojciec to powinien w razie potrzeby zastąpić własnego ojca (Międzyrzec Podlaski). Prezenty piękne dał mi chrzestny ojciec (Wólka Plebańska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *chrzestnego ojca*; D. lm. *chrzestnych ojców*; wymowa: *xšestny oīćec*, *xšesny uoīćec*, *kšesny oīćec*.

Por. *chrzesny*, *kum*, *kumoter*, *ojciec chrzestny*.

Chrześniaczka ‘córka chrzestna’

Mam trzy chrześniaczki, jedna w tym roku bierze ślub (Rudno). Córki ja ni miała, ale chrzyśniaczki to jaż dwie (Nadrybie). Mom cztery krześnioczki, same dziwczyny (Sko-ków). Moja chrześniaczka to już jest babcio (Międzyrzec Podlaski).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *chrześniaczki*; D. lm. *chrześniaczków*; wymowa: *xšeśńačka, xšeśńočka, xšeśńacka, kšeśńočka*.

Por. *chrześnica, chrześniczka, trzymanica, trzymanka*.

Chrześniak ‘syn chrzestny’

A idziemy do mojego krześniaka, to mój krześniak, podarowałem mu skrzyпки, a jego córka sie uczy grać (Gołab). Był zwyczaj, że zawsze dla chrześniaków pisanka miała być od chrzestnej (Moniatycze). To jest mój krześniok (Krzemień). Krześnioka to sie trzymo do krztu (Niezdów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *chrześniaka*; D. lm. *chrześniaków*; wymowa: *xšeśńak, xšeśńok, kšeśńak, kšeśńok*.

Por. *chrześnik, trzymanek, trzymaniec*.

Chrześnica ‘córka chrzestna’

Krześnica to dziewczynka, co sie podaje do krztu (Grabówka). Moja najstarsza chrzyśnica to już jest babko, ma dwa wnuków (Wola Gułowska). Moja chrześnica to śliczna paninka z ni była, a i tera niczego kobita (Olchowiec). Moja krześnica idzie (Babin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *chrześnicy*; D. lm. *chrześniców*; wymowa: *xšeśńica, xšyśńica, kšeśńica, kšyśńica*.

Por. *chrześniaczka, chrześniczka, trzymanica, trzymanka*.

Chrześniczka ‘córka chrzestna’

Chrześniczce to kiedyś sie dawało medalik (Abramów). Moja chrześniczka już mo wnuka (Kamionka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Lubartowa i Lublina.

D. lp. *chrześniczki*; D. lm. *chrześniczków*; wymowa: *xšeśńička, xšyśńička, kšeśńička*.

Por. *chrześniaczka, chrześnica, trzymanica, trzymanka*.

Chrześnik ‘syn chrzestny’

Chrześnik to jest dziecko, chłopak, które sie trzyma do chrztu (Maszki). Mój chrześnik to udał sie w chrzestnego i taki fajny tyn chłopak (Poniatowa). Krześnik to jest mój syn krzesny (Lipa). Krześnik to dziecko, co sie du krztu pudaje (Babin).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *chrześnika*; D. lm. *chrześników*; wymowa: *xšeśńik, kšeśńik*.

Por. *chrześniak, trzymanek, trzymaniec*.

Chuderlak ‘człowiek bardzo chudy’

Chuderlak to o słabym zdrowiu, chudy taki (Trzebieszów). Jak zapamiętałam był taki chuderlak i taki je do tyj pory (Sól). Chuderlak to bardzo suchy, to może i chory un (Rozłopy). Chuderlak taki jakby niedojadał czy co, może tam u nich bida (Brzozowica Mała).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *chuderlaka*; D. lm. *chuderlaków*; wymowa: *xuderlak, xuderlok*.

Por. *badyl, bida, chuderlawiec, chudy, chudziak, chudzielec, chutyń, cienki, gołda, gruźlik, legiejdas, nędza, płucnik, suchar, suchy, świstki, zmore*.

Chuderlawiec ‘człowiek bardzo chudy’

Chuderlawiec to już taki musi nie za bardzo zdrowy (Trzebieszów). Chuderlawiec z tego chłopaka, jakby jakiś niedożywiony czy co (Paszki Małe).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północna.

D. lp. *chuderlawca*; D. lm. *chuderlawców*; wymowa: *xuderlawiec, xudyrlawiec*.

Por. *badyl, bida, chuderlak, chudy, chudziak, chudzielec, chutyń, cienki, gołda, gruźlik, legiejdas, nędza, płucnik, suchar, suchy, świstki, zmore*.

Chudy ‘człowiek bardzo chudy’

Chudy, że schaby mu widać (Drelów). Chudy taki, nic nie jiy czy co (Olchowiec). Chudo tako, że zara sie złumie (Korytków Duży). Wojtek to taki chudyy jak pies (Kodeniec).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *chudego*; D. lm. *chudych*; wymowa: *xudy*.

Por. *badyl, bida, chuderlak, chuderlawiec, chudziak, chudzielec, chutyń, cienki, gołda, gruźlik, legiejdas, nędza, płucnik, suchar, suchy, świstki, zmore*.

Chudziak ‘człowiek bardzo chudy’

Chudziak to taki ciniutki, te modelki to takie chudziaki (Puchacze). Chudziak jak jest taki, to pewnie jakiś chory (Korolówka).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *chudziaka*; D. lm. *chudziaków*; wymowa: *xużak*.

Por. *badyl, bida, chuderlak, chuderlawiec, chudy, chudzielec, chutyń, cienki, gołda, gruźlik, legiejdas, nędza, płucnik, suchar, suchy, świstki, zmore*.

Chudzielec ‘człowiek bardzo chudy’

W mojjj szkole to byli same chudzielce, bo bida była, a tera dobrobyt i te dzieci takie grube (Wohyń). Jak bardzo cienki taki, no to chudzielec sie mówi (Wojślawice Kolonia). Jak ktoś bardzo suchy to elegancko można nazwać, że to chudzielec (Wywłoczka).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *chudzielca*; D. lm. *chudzielców*; wymowa: *xużelec*.

Por. *badyl, bida, chuderlak, chuderlawiec, chudy, chudziak, chutyń, cienki, gołda, gruźlik, legiejdas, nędza, płucnik, suchar, suchy, świstki, zmore*.

Chułnyń ‘człowiek bardzo chudy’

Chułnyń to człowiek bardzo chudy (Łukowa). Chułnyń z niego, musi ni za bardzo mu sie powodzi (Zamch).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *chułynia*; D. lm. *chułyniów*; wymowa: *xuɫɲi*.

Por. *badyl, bida, chuderlak, chuderlawiec, chudy, chudziak, chudzielec, cienki, gołda, gruzlik, legiejdas, nędza, płucnik, suchar, suchy, świstki, zmore*.

Chusty I – tom VII: 88–89.**Chusty II** ‘bielizna pościelowa’

Na bilizne nazywali chusty, bo byli lniane, bo to sieli każdy konopie i lin, to międlili i pocierali i przędli, i to było na łóżko (Susiec). Chusty to na łóżko do oblikania pierzynki, poduszek, to so chusty, no to cała pościel (Olszanka).

Źródła: PM, KAGP, CWP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia i środkowa

D. lm. *chust* // *chustów*; wymowa: *xusty*.

Por. *bielizna, pościel, pościela*.

Chusty III ‘brudna pościel i ubrania przeznaczone do prania’

Wszystkie chusty prało sie i płukało w rzyce (Sól). Przyszli praczki, to jedna na jednym kuńcu, druga na drugim, taka była pralnia, to może było z dziesięć tych ławek i tak siadali na, na, nad wodo i tak sie prało chusty (Sulmice). Kiedyś chusty jak prali, to nikt nie gotował, tylko sie doliwo, jak sie woda gotowała w baniakach i zalało sie w ten zolnik (Czajki). Chto miał dużo chust, to jedziem, to chłop kunia zakładał i du rzeki (Stara Huta). Chusty to brudna bielizna, du prania taka (Wólka Kańska). Chusty to brudne do prania (Dubienka). Chusty to jest to, co du prania, to sie nazywa chusty, te brudne takie (Nadrybie).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia i środkowa (zob. mapa 26).

D. lm. *chust* // *chustów*; wymowa: *xusty*.

Por. *bielizna, brudaki, brudy, gałgany, łachy, szmaty*.

Chutki ‘człowiek sprawny fizycznie’

Taki chutki chłopak, szybko biega (Komarno). Chutki to taki sprawny, sprytny w sportach różnych (Worgule). Chutki to taki, co potrafi tak prędko biegać, taki prędko, sportowiec taki (Siennica Różana).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *chutkiego*; D. lm. *chutkich*; wymowa: *xutki*.

Por. *chodny, ścigły, żwawy, żywy*.

Chwałacy ‘człowiek, który lubi się chwalić’

Chwałacy to człowiek, który lubi sie przechwalać (Chmielek). Chwałacy to człowiek przechwalający sie, zarozumiały (Zawada). Chwałacy to taki troche ktoś uprzykrzny jest (Posadów). Chwałacy taki, tylko un i un, co to ni zrobi, co potrafi, nie lubie takich ludzi (Łukowa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i okolice Janowa Lubelskiego (zob. mapa 17).

D. lp. *chwalącego*; D. lm. *chwalących*; wymowa: *xfaloncy*, *xfaluncy*.

Por. *chwalidupa*, *chwalidupek*, *chwapięta*, *chwaliportek*, *chwalisz*, *chwalko*, *chwalna dupa*, *chwalny*, *chwalusz*.

Chwalidupa ‘człowiek, który lubi się chwalić’

Chwalidupa lubi się przechwalać (Skryhiczyn). *Chwalidupa to człowiek ciągle chwaliący się* (Kopyłów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia (zob. mapa 17).

D. lp. *chwalidupy*; D. lm. *chwalidupów*; wymowa: *xfalidupa*.

Por. *chwalący*, *chwalidupek*, *chwapięta*, *chwaliportek*, *chwalisz*, *chwalko*, *chwalna dupa*, *chwalny*, *chwalusz*.

Chwalidupek ‘człowiek, który lubi się chwalić’

A to taki chwalidupek, tylko o sobie mówi, jaki to mądry, co putrafi, co on to ni zrobił (Wola Gułowska). *Chwoli się i chwoli, taki chwalidupek z niego* (Krępa).

Źródła: PM.

Geografia: Siedliska pow. Łuków, Stara Wieś, Serokomla, Okrzeja, Wola Gułowska, Krępa (zob. mapa 17).

D. lp. *chwalidupka*; D. lm. *chwalidupków*; wymowa: *xfalidupek*, *xfolidupek*.

Por. *chwalący*, *chwalidupa*, *chwapięta*, *chwaliportek*, *chwalisz*, *chwalko*, *chwalna dupa*, *chwalny*, *chwalusz*.

Chwalipięta ‘człowiek, który lubi się chwalić’

Chwalipięta to człowiek chwaliący się (Choroszczyńska). *Człowiek, który lubi się chwalić, to może chwalipięta taka* (Krasnobród). *Chwalipięta to człowiek, który bardzo lubi się chwalić* (Chmiel). *Chwalipięta to człowiek przechwalający się* (Dęba). *Chwalipięta to taki, co tylko mówi o sobie i chwali się* (Brzozowica Mała).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i północna oraz okolice Tomaszowa Lubelskiego (zob. mapa 17).

D. lp. *chwalipięty*; D. lm. *chwalipiętów*; wymowa: *xfalipenta*, *xfalipinta*, *xfolipenta*.

Por. *chwalący*, *chwalidupa*, *chwalidupek*, *chwaliportek*, *chwalisz*, *chwalko*, *chwalna dupa*, *chwalny*, *chwalusz*.

Chwaliportek ‘człowiek, który lubi się chwalić’

Chwaliportek to jest chwaliący się taki ktoś, chwali sam siebie (Wandalin). *Taki chwaliportek nazywają, bo się chwolić lubi* (Kluczkowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Bełżyc i Opola Lubelskiego (zob. mapa 17).

D. lp. *chwaliportka*; D. lm. *chwaliportków*; wymowa: *xfaliportek*, *xfoliportek*.

Por. *chwalący*, *chwalidupa*, *chwalidupek*, *chwapięta*, *chwalisz*, *chwalko*, *chwalna dupa*, *chwalny*, *chwalusz*.

Chwalisz ‘człowiek, który lubi się chwalić’

Chwolisz taki, nikt go ni lubi, bo ino sie chwoli (Żdźzary). *Chwalisz to taki, co byz przerywy mówi o sobie i sie chwali wszystkim, co jego* (Paszki Duże). *Z niego to zawsze był taki chwolisz* (Stara Wieś).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia (zob. mapa 17).

D. lp. *chwalisza*; D. lm. *chwaliszów*; wymowa: *xfaliś, xfołiś, xfołis*.

Por. *chwalący, chwalidupa, chwalidupek, chwapięta, chwaliportek, chwalko, chwalna dupa, chwalny, chwalusz*.

Chwalko ‘człowiek, który lubi się chwalić’

Wytek to niby mądry chłop, ale taki chwalko (Wyhalew). *Z niego to taki chwalko, tylko on i on, i mówi o sobie, co to un* (Wólka Tarnowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Kodeniec, Wyhalew, Wólka Tarnowska, Kulczyn (zob. mapa 17).

D. lp. *chwalka*; D. lm. *chwalków*; wymowa: *xfalko*.

Por. *chwalący, chwalidupa, chwalidupek, chwapięta, chwaliportek, chwalisz, chwalna dupa, chwalny, chwalusz*.

Chwalna dupa ‘człowiek, który lubi się chwalić’

A to z niego chwalna dupa jest, tylko chwalić sie umi (Serniki). *Chwalna dupa to taki, co chwalić sie lubi* (Pałecznica).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Lubartowa i Lublina (zob. mapa 17).

D. lp. *chwalnej dupy // chwalny dupy*; D. lm. *chwalnych dupów*; wymowa: *xfalna dupa*.

Por. *chwalący, chwalidupa, chwalidupek, chwapięta, chwaliportek, chwalisz, chwalko, chwalny, chwalusz*.

Chwalny ‘człowiek, który lubi się chwalić’

Chwalny człowiek to taki chłop bardzo chwalący sie (Zakrzew). *Łon to taki więcy chwalny* (Zdzisławice). *Chwalny to wszystkie rozumy zjod, chwoli sie tylko* (Popkowice). *Chwalny taki to człowiek przechwalający sie, dużo mówi o sobie* (Luchów Dolny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia (zob. mapa 17).

D. lp. *chwalnego*; D. lm. *chwalnych*; wymowa: *xfalny, xfolny*.

Por. *chwalący, chwalidupa, chwalidupek, chwapięta, chwaliportek, chwalisz, chwalko, chwalna dupa, chwalusz*.

Chwalusz ‘człowiek, który lubi się chwalić’

Chwalus to taki, co jest bardzo chwalący sie (Żdźzary). *Chwolusz z niego, a nic ni robi* (Jarczówek).

Źródła: PM.

Geografia: Żdźzary, Jarczówek, Toczyska, Jedlanka, Gózd (zob. mapa 17).

D. lp. *chwalusza*; D. lm. *chwaluszów*; wymowa: *xfaluś, xfoluś, xfalus, xfolus*.

Por. *chwalący, chwalidupa, chwalidupek, chwapięta, chwaliportek, chwalisz, chwalko, chwalna dupa, chwalny*.

Chytrus ‘człowiek pracowity, chętny do pracy’

Chytrus to człowiek pracowity, prędki w robocie (Otrocz). Mówio, że z ni chytrus du ruboty, ino sie przykuli i goni w pole (Sól). Chytrus to człowiek chętny do pracy (Maziarka). Chytry do roboty, taki chytrus z niego (Łukowa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *chytrusa*; D. lm. *chytrusów*; wymowa: *xytrus*.

Por. *chciwy, chytry, ciekawy, jęty, mrówka, pracowity, roboczy, robotny*.

Chytry I ‘człowiek chciwy, zachłanny’

Chytry taki, zachłanny taki na wszystko (Olszanka). Chytry to człowiek skapy, chciwy (Wandalin). Chytry to łapczywy taki, ciągnie du siebie (Chmiel). Chytry to ktoś taki łakomy, zachłanny (Łukowa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *chytrego*; D. lm. *chytrych*; wymowa: *xytry*.

Por. *chciwy, chętny, łakomiec, pazernik, pazerny, zawistny*.

Chytry II ‘człowiek pracowity, chętny do pracy’

Chytry du ruboty to spokojnie nie usiedzi (Sławęcin). Un taki chytry jest na rubote (Czołki). Mówi sie chytry na rubote, bo mu sie ta rubota w rękach pali, taki chytry (Rakołupy).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *chytrego*; D. lm. *chytrych*; wymowa: *xytry*.

Por. *chciwy, chytrus, ciekawy, jęty, mrówka, pracowity, roboczy, robotny*.

Ciamajda ‘człowiek powolny, niezdarny, niezaradny’

Ale to ciamajda, wsio powoli, niezdarnie robi, nawet chodzi tak (Jacnia). Baba powolna, niezdarna to ciamajda (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *ciamajdy*; D. lm. *ciamajdów*; wymowa: *ćamaǰda*.

Por. *chałaczarz, ciapcia, ciemrak, ciućma, ciuryło, ćwok, gramatyga, gramuła, gułaj, lemieża, łamaga, mazgaj, niedojda, niedotęga, niedorajda, nieumięga, niezdara, niezguła, rozkraka, ślamaga*.

Ciapcia ‘człowiek powolny, niezdarny, niezaradny’

Ciapcia to powolna, niezdarna kobieta (Końskowola). Ciapcia tako z niego, taki puwolny (Dęba).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *ciapci*; D. lm. *ciapciów*; wymowa: *ćapća*.

Por. *chałaczarz, ciamajda, ciemrak, ciućma, ciuryło, ćwok, gramatyga, gramuła, gułaj, lemieża, łamaga, mazgaj, niedojda, niedotęga, niedorajda, nieumięga, niezdara, niezguła, rozkraka, ślamaga*.

Ciarki II ‘uczucie zimna połączone z kurczowym mrowieniem mięśni’

Ciarki takie przechodzą po ciebie (Stojeszyn). *Ciarki to z zimna, ale może być i ze strachu* (Kozły). *Ciarki to takie zimno przechodzi przyz człowieka, to może być z churoby, ale i jak się ktoś boi czego, to też* (Alojzów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *ciarków*; wymowa: *ćarkí*.

Por. *ciagoty, dreszcze, drgawki, drygotka, mrowie, tornie, tory, zimno*.

Ciagoty ‘uczucie zimna połączone z kurczowym mrowieniem mięśni’

Musi być chora, bo takie ciagoty chodzą mi po ciebie (Stawce). *Takie ciagoty mi chodzą po plecach, ciarki takie, ciagoty* (Tarnawa Duża).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Stawce, Zakrzew, Tarnawa Duża, Batorz, Otrocze, Żabno.

D. lm. *ciagot // ciagotów*; wymowa: *ćongoty, ćungoty*.

Por. *ciarki, dreszcze, drgawki, drygotka, mrowie, tornie, tory, zimno*.

Ciekawy ‘człowiek pracowity, chętny do pracy’

On taki ciekawy do roboty, sprytny (Wólka Abramowska). *We żniwa to ta Zośka zawsze mówiła, że taka ciekawa do tej pracy była* (Czajki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *ciekawego* D. lm. *ciekawych*; wymowa: *ćekawy, ćikawy*.

Por. *chciwy, chytrus, chytry, jęty, mrówka, pracowity, roboczy, robotny*.

Cielecy ząb ‘ząb mleczny’

Cielecy ząb u dziecka to sam wypada (Chłopków). *Cielący ząb to wylatuje i nowy w tym miejscu rośnie, małe dzieci to mają cielece zęby* (Bodaczów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *cielecego zęba*; D. lm. *cielecych zębów*; wymowa: *ćelency zomp, ćelency zump, ćilency zomp, ćilency zump*.

Por. *mleczny ząb*.

Ciemniak ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Cimniak to człowiek tępawy, przysądny (Hucisko). *Ciemniak taki z niego, nie nie rozumie* (Wola Różaniecka).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *ciemniaka*; D. lm. *ciemniaków*; wymowa: *ćemniak*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemnota, ciotek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matol, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Ciemnota ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Ciemnota taka z tego chłopoka, trochę głupi taki jest (Osiny). *Cimnota to człowiek nieokrzesany, prostak tak po prostu, cimnota taka* (Wólka Łabuńska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław i Zamościa.

D. lp. *ciemnoty*; D. lm. *ciemnot*; wymowa: *ćemnota, ćimnota*.

Por. *bałwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciotek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, gtupek, głupi, gtupec, gtupekowaty, gtupeł, gtupełtal, gtupełtas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Ciemny ‘człowiek słabo widzący’

Ciemny to człowiek niezbyt dobrze widzący (Krzemień). *Człowiek, który nic nie widzi, to ciemny* (Chmiel). *Jak był w okularach, to zara, że to ciemny, chory na oczy* (Majdan Stary). *Nie widział dobrze, no taki trochę ciemny był tyn dziadek* (Putnowice Mniejsze).

Cimny to jak już chory na oczy, cimny albo ślepy (Polichna).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa.

D. lp. *ciemnego*; D. lm. *ciemnych*; wymowa: *ćemny, ćimny*.

Por. *ślepak, ślepiec, ślepotą, ślepy*.

Ciemrak ‘człowiek powolny, niezdarly, niezaradny’

Cimrak to jak taki ktoś nimrawy jest (Bukowina). *Cimrak taki to lazie i przywraca sie, tak wolno lazie* (Gromada).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *ciemraka*; D. lm. *ciemraków*; wymowa: *ćemrak, ćimrak*.

Por. *chałaciarz, ciamajda, ciapcia, ciućma, ciuryło, ćwok, gramatyga, gramuła, gułaj, lemieża, łamaga, mazgaj, niedojda, niedołęga, niedorajda, nieumięga, niezdarą, nieguła, rozkraka, ślamaga*.

Cienki ‘człowiek bardzo chudy’

Taki wysoki a cienki tyn chłop (Posadów). *Ja za młodu to tako cienko byłam, w pasie to ręką można było objąć* (Żółkiewka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *cienkiego*; D. lm. *cienkich*; wymowa: *ćenki, ćinki*.

Por. *badył, bida, chuderlak, chuderlawiec, chudy, chudziak, chudzielec, chułyń, gołda, gruźlik, legiejdas, nędza, płucnik, suchar, suchy, świstki, zmora*.

Ciepłota ‘podwyższona temperatura ciała’

Ma ciplote, to może być początek grypy (Siennica Duża). *Ciepłota większa ciała to jest jak człowiek chory* (Kolonia Zakręcie).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Krasnegostawu.

D. lp. *ciepłoty*; D. lm. *ciepłotów*; wymowa: *ćepuota, ćipuota*.

Por. *gorączka, temperatura*.

Cięty ‘człowiek często obrażający się i gniewający’

Cięty to zły, rozgniewany (Potok Górny). Ale to cięty chłop, byle czego sie łobrazi (Luchów Dolny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *ciętego*; D. lm. *ciętych*; wymowa: *ćenty, ćinty*.

Por. *cięty, gniewek, nabzdyczony, sprzeciwny, sprzyka*.

Ciocia I ‘siostra matki lub ojca’

Ciocia to bliska rudzina, bo to siostra matki czy ojca (Policzyna). Ciocia to mamy siostra (Uhnin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *cioci*; D. lm. *ciociów*; wymowa: *ćoća*.

Por. *ciotka*.

Ciocia II ‘żona brata matki’

Ciocia to jest żona wujka (Telatyn). Teraz więcy ciocia sie mówi, a kiedyś wujenka (Kępiec).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *cioci*; D. lm. *ciociów*; wymowa: *ćoća*.

Por. *ciotka, wujenka, wujna*.

Ciocia III ‘żona brata ojca’

Ciocia, to jest stryj i ciocia, jego żona, ale i stryjenka mówio (Osmolice). Ciocia, tak samo stryj, już mało kto mówi (Tulniki).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *cioci*; D. lm. *ciociów*; wymowa: *ćoća*.

Por. *ciotka, stryjenka, stryjna*.

Ciołek I – tom III: 89.**Ciołek II** ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Ciołek to człowiek przygłupi troche (Wielkolas). Ciołek to taki tępy i troche głupi jest (Słotwiny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław, Lubartowa i Lublina.

D. lp. *ciotka*; D. lm. *ciotków*; wymowa: *ćouək*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Cioteczna siostra ‘córka ciotki’

Cioteczna siostra to jest od ciotki siostra (Kodeń). Była cioteczna siostra z Kanady, wzieta wyszywane, mówi, bede miała do święta. Prześcieradło no tak jak teraz nazywacie, takie wyszywane całe, śliczne prześcieradło (Barbarówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *ciotecznej siostry* // *cioteczny siostry*; D. lm. *ciotecznych siostrów*; wymowa: *ćotečna sostra, ćutečna sostra, cotečno sostra, cotečna sostra, cotečno sostra*.

Ciotka I ‘siostra matki lub ojca’

A siostra matki to dla mnie ciotka (Chmiel). Ciotka to siostra matki (Międzyrzec Podlaski). To ciotka Kaśka, ta co w Juchach, kiedyś przyjeżdżała, u nich nocowała, to mi topowiadała (Jableczna). Tylko jak był to brat ojca, to był stryj, siostra to była ciotka i wujo (Tulniki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *ciotki*; D. lm. *ciotków*; wymowa: *ćotka*.

Por. *ciocia*.

Ciotka II ‘żona brata matki’

Jest wujek i jego żona to ciotka albo wujenka, ale tera więcy ciotka mówio (Rudka). Ciotka to tera na wszystkich mówio, ale wujek jest i jego żona to jest ciotka, to było tak od zawsze (Wielkopole).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *ciotki*; D. lm. *ciotków*; wymowa: *ćotka*.

Por. *ciocia, wujenka, wujna*.

Ciotka III ‘żona brata ojca’

Żona stryjka to ciotka (Dawidy). Kiedyś to stryjenka więcy, a tera to jest ciotka (Siemień).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *ciotki*; D. lm. *ciotków*; wymowa: *ćotka*.

Por. *ciocia, stryjenka, stryjna*.

Ciućma ‘człowiek powolny, niezdarly, niezaradny’

Ciućma to ktoś bardzo powolny, ślamazarny (Gałęzów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Bychawy.

D. lp. *ciućmy*; D. lm. *ciućmów*; wymowa: *ćućma*.

Por. *chałaciarz, ciamajda, ciapcia, ciemrak, ciuryło, ćwok, gramatyga, gramuła, gutałaj, lemieża, łamaga, mazgaj, niedojda, niedotęga, niedorajda, nieumięga, niezdarca, niezguła, rozkraka, ślamaga*.

Ciułowaty ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Ciułowaty to taki niezupełnie głupi i niezupełnie mądry (Lipnica). Ciułowaty to głupi troche, tępy taki (Samowicze).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *ciulowatego*; D. lm. *ciulowatych*; wymowa: *ćulowaty*.

Por. *bałwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Ciura ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

A to ciura, tępe to, głupie i nic nie rozumi (Uchanie). Ciura to człowiek niezupełnie mądry (Antoniówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *ciury*; D. lm. *ciurów*; wymowa: *ćura*.

Por. *bałwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Ciuryło ‘człowiek powolny, niezdarny, niezaradny’

Ciuryło to nazywali take niedorajde, niezdarę (Węglinek). Taki ciuryło i mówi, że łon zenić sie bedzie, a chto takiego ciuryłe zechce, to nizaradne, rudziny nie utrzyma (Majdan Obleszcze).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *ciuryły*; D. lm. *ciryłów*; wymowa: *ćuryło*.

Por. *chałaciarz, ciamajda, ciapcia, ciemrak, ciućma, ćwok, gramatyga, gramuła, gutałaj, lemieża, łamaga, mazgaj, niedojda, niedotęga, niedorajda, nieumięga, niezdarę, niezguła, rozkraka, ślamaga*.

Ckuta ‘skurcze drgawkowe przepony brzusznej z charakterystycznym odgłosem’

Jak zacznie ta ckuta dusić, to sie trudno tego pozbyć (Karczmiska). Mówio, że trza sie wody napić, kilka razem tak krótkimi tykami, i ta ckuta odpuści (Wandalin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław i Opola Lubelskiego (zob. mapa 21).

D. lp. *ckuty*; D. lm. *ckutów*; wymowa: *ckuta*.

Por. *czkawka, drgawka, hycawka, szczuk, szczuka, szczykawka, szczykotka, skutawka, skutka*.

Córka ‘dziecko płci żeńskiej (w stosunku do własnych rodziców)’

Miałam jedne córke, pirszy syn, drugi syn, ale potem miałam córke (Wereszczyn). Córka od dziecka chorowita i troche choruje (Rudno). Ma dwie córek, dwie córek, tak, ji dwóch synów (Drzewce). Każda córka guspodyni musiała mieć wyprawę (Matiszówka). No córka to córka (Nowodwór).

Źródła: PM, ML, KAGP, PS, MG.

Geografia: powszechna (zob. mapa 10).

D. lp. *córki*; D. lm. *córek // córków*; wymowa: *curka*.

Por. *doczka, dziewczocha, dziewczycza, dziewczyna, dziewczka // dziwka, dziewucha*.

Cudak ‘człowiek inny niż pozostali lub inaczej się zachowujący’

To prawdziwy cudak, nikogo do sie ni wpuszcza i sam nigdzie ni chodzi (Sól). Cudak to taki, co robi inaczy jak inne, ubira sie też tak jakoś, no cudak i tyle (Derewiczna). Ale z niego cudok, zawsze coś wymyśli (Nasiłów). Tera to pełno cudoków, młode to cudaczko z ubraniem, pudarte portki i chodzi (Karczmiska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *cudaka*; D. lm. *cudaków*; wymowa: *cudak, cudok*.

Por. *dziwadło, dziwak, dziwoląg, dziwota, odmieniec, potorocze*.

Cukrzyca ‘choroba trzustki charakteryzująca się wadliwą przemianą materii i wywołująca zwiększenie cukru we krwi’

Choroba, w czasie który nie wolno jeść cukru, to cukrzyca (Sokołówka). Jak matka chorowała na cukrzyce, a ja miałam lat osiem, jak chodziłam ze dzbankami do Jagiety po wodę, to było proszę ciebie ze trzy kilometry w zimie, a kunie wylazły czyjeś, lotały po śniegu, brykały, jak weszłam za brzoze, za drzewo, bo sie bołam, tak mało nie umarłam i z tu wodu jak mi zamarzała w dzbankach woda. No i tak to, te swoju matke liczyłam tymi, tu wodu źródlanu, bo to musiała być źródlano woda (Babin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *cukrzycy*; D. lm. *cukrzyców*; wymowa: *cukšyca*.

Cupel ‘śluz wyciekający z nosa podczas kataru’

Cupel to takie, jak komuś z nosa wylazi (Czołki). Cupel taki wylaz tymu dziecku z nosa, bo zimno, wielgi mróz (Horyszów Polski).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa.

D. lp. *cupla*; D. lm. *cupłów*; wymowa: *cupel*.

Por. *gil, glut, koza, smark, sopka*.

Cwaniak ‘człowiek sprytnie przeprowadzający jakieś interesy, często niezbyt uczciwie’

Cwaniak taki, pokręci, pokręci i na swoje wychodzi (Żółtańce). A to cwaniak z tego chłopaka, wi jak kogo podejść (Karczmiska). Tera to cwaniaków pełno, bo kiedyś to ludzie bardzi sie szanuwali (Wytyczno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *cwaniaka*; D. lm. *cwaniaków*; wymowa: *cfańak, cfańok*.

Por. *kombinator, mankierant, miglanc*.

Cycki ‘piersi kobiece’

Cycki to piersi kobiety (Potok Górny). Dzieci to kiedyś cycki matki ssali dzieś nawet do roku, a niektóre to i po dwa lat mieli (Bukowa Mała). Patrzym, kobieta chleb miesi, naga

do połowy, jeden cycek sie umoczy w chleb, drugi cycek sie umoczy w chleb, ale takie miała jakieś długie jak gruszki, zarzucała na jedne strone i na druge strone. Myślim sobie, nie bedziem my chleba jedli z tego pieca (Huszcza).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *cycków*; wymowa: *cycki*.

Por. *piersi*.

Cygan I – tom VI: 124.

Cygan II ‘człowiek o czarnych włosach’

Cygan to taki, co ma czarne włosy (Dutrów). *Jak cygan wygląda, bo włosy czarniutkie, to jak cygan* (Niedzieliska). *Jak czarne włosy takie zupełnie, to mówio, że to cygan* (Bazanów Stary).

Źródła: PM, KSGP, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *cygana*; D. lm. *cyganów*; wymowa: *cygan*.

Por. *brunet, czarnuch, czarny, kruk, murzyn, szatyn*.

Cygan III ‘człowiek, który kłamie’

Cygan to taki, co oszukuje (Polichna). *Cygan to taki kłamca, nigdy ni powi prawdy* (Czarnystok).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *cygana*; D. lm. *cyganów*; wymowa: *cygan*.

Por. *brehacz, fałszywiec, judasz, kłamca, kłamczuch, kłamić, łgus, matacz, oszukaniec, oszust, zakłamaniec*.

Cyganek I ‘mały nóż składany z drewnianą rękojeścią’

Cyganek to mały nożyk, wsadzany przy pasie (Polichna). *Cyganek to nożyk z obsado drywniano* (Skowieszyn). *Cyganek to składany nożyk kieszonkowy w drewniany oprawie* (Smólsko Małe). *Przódzi były takie małe noże z zakrzywionym trzonkiem, łostrze zamykało sie w ten trzonek, tony nazywały sie cyganki* (Sól). *Cyganek to mały nóż składany* (Ratoszyn). *Cyganek to mały, składany nożyk z drewnianym trzonkiem* (Wandalin). *Cyganek to składany nożyk kieszonkowy w drewnianej oprawie* (Bokinka Pańska). *Cyganyk to taki mały nóż składany, mieli cyganki przyważnie chłopy* (Lipiny Górne). *Cyganek to mały nożyk* (Lipa).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie (zob. mapa 38).

D. lp. *cyganka*; D. lm. *cyganków*; wymowa: *cyganek, cyganyk*.

Por. *cyhańczyk, cyzoryk, kozik, nożyk, scyzoryk*.

Cyganek II ‘naczyńko z olejem do świecenia’

Ni było lampów, a może stać kogo ni było na nafte, to cyganek na ołyj mieli i tym świciłi (Modryniec). *Świciłi jeszcze kiedyś, kiedyś, to takim cygankiem na ołyj* (Mircze).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Hrubieszowa.

D. lp. *cyganka*; D. lm. *cyganków*; wymowa: *cyganek, cyganyk*.

Por. *kaganek, kaganiec, kopciuszek, lampa, lampka, żydek*.

Cyhańczyk ‘mały nóż składany z drewnianą rękojeścią’

Cyhańczyk to mały nożyk przy pasie (Wyhalew). Cyhańczyk taki miał, składany nożyk w drewnianym oprawie (Międzyzyles).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Dobryńka, Kobylany, Kąty, Elźbiecin, Międzyzyles, Kodeń, Kostomłoty, Sławatycze, Jabłeczna, Kodeniec, Wyhalew (zob. mapa 38).

D. lp. *cyhańczyka*; D. lm. *cyhańczyków*; wymowa: *cyhańczyk, cyyańczyk*.

Por. *cyganek, cyzoryk, kozik, nożyk, scyzoryk*.

Cyzoryk ‘mały nóż składany z drewnianą rękojeścią’

Cyzoryk to mały nożyk do kieszki włożyć, ale był w drewnianym oprawie (Huszcza).

Cyzoryk to składany nożyk kieszonkowy w drewnianym oprawie (Kolembrody). Cezoryk przy pasie uczepiony i tak dumnie szedł tyn kawalir, bo to był bogaty, morgów dużo, to i ważny był (Zatyle). To to tym małym cyzorykiem tak pocion cyrate i to jeszcze się wypiro, że ni ton (Sól).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony (zob. mapa 38).

D. lp. *cyzoryka*; D. lm. *cyzoryków*; wymowa: *cyzoryk, cezoryk*.

Por. *cyganek, cyhańczyk, kozik, nożyk, scyzoryk*.

Czapeczka ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

W lampie naftowej to była taka czapeczka, chroniła płomień (Dubienka). Na płomień to była w lampie taka nakładana czapeczka blaszana (Mircze). Na płomień to zakładali take czapeczke, to chroniło, żeby lampa ni gasła (Siennica Duża).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Dubienka, Rogatka, Siennica Nadolna, Siennica Duża, Mircze, Miętkie, Smółsko Duże, Naklik, Potok Górny (zob. mapa 36).

D. lp. *czapeczki*; D. lm. *czapeczek // czapeczków*; wymowa: *čapečka*.

Por. *czapek, czapka, czaprak, grzybek, hapa, hapka, jołop, kapelusik, kapelus, kapeluszek, kaptur, kapturek, kołpak, kominek, maszynka, murtka, raczek, szczupak, szołomak, żabka, żydek*.

Czapek ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Jesce się copkiem się tego, a jak się copek zdjeno, żeby się nie tego, nafty nie wyświeciło, i to tak to tylko mrygo to się. [...], się łoszczędzało to bez czopka, a jak to tak trza było żeby widnij, no to z takim czapkciem, bo to czapek był to (Michów). Capek to kapturek w lampie naftowej (Janiszkwice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Michów, Rudno, Janiszkwice, Ignaców, Konopnica (zob. mapa 36).

D. lp. *czapka*; D. lm. *czapków*; wymowa: *capek, čopek, copek, čapek*.

Por. *czapeczka, czapka, czaprak, grzybek, hapa, hapka, jołop, kapelusik, kapelus, kapeluszek, kaptur, kapturek, kołpak, kominek, maszynka, murtka, raczek, szczupak, szołomak, żabka, żydek*.

Czapka I – tom I: 78–79.

Czapka II – tom I: 79.

Czapka III – tom VII: 92.

Czapka IV – tom VII: 92.

Czapka V ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Czapka to blaszanka w lampie z otworem na płomień (Siedliska pow. Krasnystaw). Copka blasano i jesce z wycięciem na płomień w lampie naftowy (Wielkolas). Czapka była blaszana z wycięciem na płomień w lampie naftowej (Dubienka). Czapka albo kapturek w lampie naftowyj (Niedźwiada). Płomiń wychodzi w lampie z taki copki, to sie nazywało copka (Borowa).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia, okolice Kraśnika, Krasnegostawu i Chełma (zob. mapa 36).

D. lp. *czapki*; D. lm. *czapków // czapek*; wymowa: *capka, čapka, copka, čopka*.

Por. *czapeczka, czapek, czaprak, grzybek, hapa, hapka, jołop, kapelusik, kapelusz, kapeluszek, kaptur, kapturek, kołpak, kominek, maszynka, murtka, raczek, szczupak, szotomak, żabka, żydek*.

Czaprak ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Czaprak to w lampie blaszany taki był z otworem na płomień (Ochoża). Płomień w lampie chronił czaprak blaszany (Wólka Czułczycka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Ochoża, Nowosiółki, Wólka Czułczycka (zob. mapa 36).

D. lp. *czapraka*; D. lm. *czapraków*; wymowa: *čaprak*

Por. *czapeczka, czapek, czapka, grzybek, hapa, hapka, jołop, kapelusik, kapelusz, kapeluszek, kaptur, kapturek, kołpak, kominek, maszynka, murtka, raczek, szczupak, szotomak, żabka, żydek*.

Czarnuch ‘człowiek o czarnych włosach’

Człowiek o czarnych włosach to czarnuch nazywajo (Zarzeczce). Czarnuch mówi sie na takiego, co u niego czarne włosy (Trzebieszów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *czarnucha*; D. lm. *czarnuchów*; wymowa: *carnux, čarnux, čornux*.

Por. *brunet, cygan, czarny, kruk, murzyn, szatyn*.

Czarny I – tom III: 97.

Czarny II ‘człowiek o czarnych włosach’

Czorny to urodny (Serokomla). Corny jak kruk, bo włosy corne (Żdzary). Czarny to człowiek o czarnych włosach (Czermno). Czarny, bo czarne włosy (Horyszów Ruski).

Czarny to chłop czy baba o czarnych włosach (Trzebieszów). *Czorny to o włosach koloru czarnego* (Hołowno). *Czarny jak żuk, jak takie włosy ma bardzo czarne* (Rozwadówka).
Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *czarnego*; D. lm. *czarnych*; wymowa: *carny, čarny, čorny, corny*.

Por. *brunet, cygan, czarnuch, kruk, murzyn, szatyn*.

Czerepacha ‘człowiek otyły’

Czerepacha to kobieta otyła, niekształtna (Worgule). *Czerepacha to przezwisko kobiety grubej i nieruchawej* (Kodeniec). *Roztył sie i tako czerypache z siebie zrobił* (Dubica).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *czerepachy*; D. lm. *czerepachów*; wymowa: *čerepaxa, čerypaxa*.

Por. *grubachny, grubas, grubaśny, gruby, klepa, kloc, niecko, prukwa, przygruby, rep-tucha, rozbachany, rozdupniak, spasiony, telbuchasty, tegi, wańtuch, wieprzek, wypasiony*.

Czerkadło ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapalaki’

Czyrkadło to jest to z boku pudełka zapalek do pocierania (Dubienka). *Czyrkadło to ścianka pudełka do pocierania* (Orłów Drewniany). *Putarło sie o czerkadło i zapalaka sie zaświcila* (Zubowice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i okolice Lubartowa (zob. mapa 37).

D. lp. *czerkadła*; D. lm. *czerkadłów*; wymowa: *čerkadło, čerkadło, čyrkadło, čyrkadło, čerxadło*.

Por. *boczek, czerkalniczka, czerkawka, dracka, drapaczka, drapka, draska, draśniczka, masa, pocieradło, potarka, siarka, siarniczka, tarło, tartka, zapalniczka, zapalnik, zapalecznik, zapłonka*.

Czerkalniczka ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapalaki’

Do świecenia zapalaki to musi być ta czyrkalniczka, bo to jest takie czymś tam nasączone i to sie potrze, i wtedy jest oginiak (Pawłów). *Trze sie o czerkalniczke i zapalaka świeci* (Jeziernia). *To do pocierania zapalako na pudełku, to była czerkalniczka* (Tyszowce).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Chełma, Hrubieszowa i Tomaszowa Lubelskiego (zob. mapa 37).

D. lp. *czerkalniczki*; D. lm. *czerkalniczków*; wymowa: *čerkalńička, čyrkalńička*.

Por. *boczek, czerkadło, czerkawka, dracka, drapaczka, drapka, draska, draśniczka, masa, pocieradło, potarka, siarka, siarniczka, tarło, tartka, zapalniczka, zapalnik, zapalecznik, zapłonka*.

Czerkawka ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapalaki’

Czyrkawka to zapalania służy, jest z boku ta czyrkawka (Grabowiec). *Z boku to je czyrkawka* (Gdeszyn).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Hrubieszowa i Zamościa (zob. mapa 37).

D. lp. *czerkawki*; D. lm. *czerkawków*; wymowa: *čerkaŕka*, *čyrkaŕka*.

Por. *boczek*, *czerkadło*, *czerkałniczka*, *dracka*, *drapaczka*, *drapka*, *draska*, *draśniczka*, *masa*, *potieradło*, *potarka*, *siarka*, *siarniczka*, *tarło*, *tartka*, *zapalniczka*, *zapalnik*, *zapalecznik*, *zapłonka*.

Czkać ‘mieć czkawkę’

Jak mie złapało, to ni mogłam przestać ckać (Toczyska). *Czkać to inaczej mić czkawke, to sie głos dziwny taki wydaje z siebie* (Hrebenne).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *ckać*, *čkać*.

Por. *hykać*, *hyrkać*, *szczukać*, *szczykać*, *szczykotać*.

Czkawka ‘skurcze drgawkowe przepony brzusznej z charakterystycznym odgłosem’

Dusiła mnie czkawka (Hucisko). *Jakoś jedzynie zaleci ni tak i musi z tego ta ckawka sie robi* (Grzędówka). *Jak jest czkawka, to trza sie napić troszki wody, tak małymi łyčkami, i to sie zadusi te czkawke* (Stawce).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie (zob. mapa 21).

D. lp. *czkawki*; D. lm. *czkawków*; wymowa: *ckaŕka*, *čkaŕka*.

Por. *ckuta*, *drgawka*, *hykawka*, *szczuk*, *szczuka*, *szczykawka*, *szczykotka*, *szkutawka*, *szkutka*.

Członek ‘wypukła końcowa część palca u ręki’

Cłonek u palca to jest bardzo cuły, bo to sam cubek jest (Wola Okrzejska). *Palec kończy sie członkiem takim grubszym* (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Okrzeja, Wola Okrzejska, Lisikierz, Siedliska pow. Łuków, Stara Wieś, Wierzbica pow. Kraśnik (zob. mapa 9).

D. lp. *członka*; D. lm. *członków*; wymowa: *cułonek*, *čułonek*.

Por. *brzusiec*, *brzuszek*, *czubek*, *jagódka*, *opuszka*, *poduszcza*, *poduszka*, *puczka*.

Człowieczek ‘żrenica oka’

Kto powi żrenica, a kto inny paninka, laleczka, człowieczek, to jest to samo, ale jak sie mówi paninka, laleczka to tak przyjemnie, bo to z uczciwym człuwiekiem ruzmawia, patrzy mu prosto w oczy i śliczno panienke widzi, tako laleczke, a jak człuwieczek to już nie taki to uczciwy, bo ino jakiegoś człuwieczka zubaczył (Barbarówka). *Bo laleczke i panienke może zobaczyć tylko człowiek prawy, co ma czyste sumienie, a złodziej, krętacz to ino człuwieczka zubaczy* (Stryjów). *To człowieczek, ale i żrenica mówim, ale do pani to lepi powiedzieć żrenica, bo człowieczek to tak więcę między sobo mówim* (Jablęcna). *U nas to człowieczek i żrenica na to mówio, a już w mieście to żrenica bedzie* (Lubień). *To mówi sie człuwieczek i żrenica, to jest to samo, w oku jest* (Olenówka).

Źródła: PM, KAGP, PI, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia (zob. mapa 2).

D. lp. *człowieczka*; D. lm. *człowieczków*; wymowa: *čuoúeček, čuuúeček, čtuúeček*.
Por. *człowieczko, laleczka, lalka, panienka, patronka, patrzączka, żrenica, żronko, żrenica*.

Człowieczko ‘żrenica oka’

Człowieczko jest w oku, nim sie patrzy (Malewsczyzna). *Człowieczko to otwór w tęczówce oka* (Smólsko Duże).

Źródła: PM, KAGP, PI, MG.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego i Biłgoraja (zob. mapa 2).

D. lp. *człowieczka*; D. lm. *człowieczków*; wymowa: *čuoúečko, čuuúeček*.

Por. *człowieczek, laleczka, lalka, panienka, patronka, patrzączka, żrenica, żronko, żrenica*.

Człowiek I ‘mężczyzna żonaty’

Człowiek to sie mówiło na mężczyznne, a baba to baba i tyle (Piotrawin). *To tak można było powiedzieć, że idzie baba i człowiek, to jest kobita i chłop* (Germanicha).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *człowieka*; D. lm. *człowieków*; wymowa: *čuoúek, cuoúek, čłoúik*.

Por. *chłop, mężczyzna*.

Człowiek II ‘mężczyzna pozostający z kobietą w związku małżeńskim (w stosunku do tej kobiety)’

O, mój człowiek dzieś poszed tam (Bezwola). *Człowiek to w polu miał rubotę, a żona przy domu i przy dzieciach* (Lubień).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *człowieka*; D. lm. *człowieków*; wymowa: *čuoúek, čłoúik*.

Por. *chłop, mąż, mój, mój chłop, mój stary, stary, ślubny*.

Czoło I – tom III: 98.

Czoło II ‘czoło człowieka’

Czoło to część twarzy nad oczami (Irena). *Czoło to część głowy u ludzi* (Obrowiec). *Czoło mo wysokie, to mówio, że mądry* (Przytoczno).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *czoła*; D. lm. *czołów*; wymowa: *čuo, couo*.

Por. *lys, łysina*.

Czubek I – tom I: 81.

Czubek II – tom I: 81.

Czubek III – tom V: 120.

Czubek IV ‘wypukła końcowa część palca u ręki’

Czubek palca to na wirzchu to takie miętsze troche jakby (Osuchy). *Zakułam sie igło w czubek palca i teraz boli* (Smólsko Małe). *Czubek jest na końcu każdego palca* (Naklik).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja (zob. mapa 9).

D. lp. *czubka*; D. lm. *czubków*; wymowa: *čubek*.

Por. *brzusiec, brzuszek, członek, jagódka, opuszka, poduszczecka, poduszka, puczka*.

Czychać ‘reagować na podrażnienie błony śluzowej w nosie gwałtownymi, głośnymi wydechami przez nos’

Jak ma sie katar, to musi sie czychać (Mołodiatyczne). *Kiedys to czychać mówili, tera więcy kicha sie, kichać mówio* (Horyszów Polski). *Zaziębiony jakiś, bo tak cycha byz przerwy, a to nieładnie tak między ludźmi cychać i cychać* (Żerocin).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

Wymowa: *čyxać, cyxać*.

Por. *kichaczka, kichać*.

Czyrak ‘nagromadzenie ropy powstałe wskutek zakażenia bakteriami uszkodzonej i ulegającej martwicy tkanki’

Czyrak to wrzód, ropień na ciele (Chmielek). *Czyrak to takie zapalenie skóry, z ropo w środku tego czyraka* (Niedziałowice). *Czyraków to kiedys sie narubiło pu plecach i na sidzeniu, a to wszystko z zimna i z brudu było* (Uhnin).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *czyraka*; D. lm. *czyraków*; wymowa: *čyrak, cyrak, čyrok, cyrok*.

Por. *bolak, bolączka, brzedziona, brzedzionka, mozół, naryw, ropień, siekiernica, ślepiec, świniak, wrzedzianka, wrzód*.

Czysty ‘człowiek dbający o higienę’

On zawsze taki czysty, ładnie ubrany (Nasutów). *Czysty taki, zawsze pachniący, za dbany o siebie, fajny chłop, a una go ni chciała* (Nowiny).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *czystego*; D. lm. *czystych*; wymowa: *čysty, cysty*.

Por. *chędogi, czyścioch, ochajdożony, ochajny*.

Czyścioch ‘człowiek dbający o higienę’

Czyścioch to człowiek czysty (Telatyn). *To jakiś czyścioch wielgi, bo co pare minut to mył ręce* (Chmielnik). *Cyścioch z niego, ciągle sie myje, nowo kosule bierze* (Sulów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *czyściocha*; D. lm. *czyściochów*; wymowa: *čyściox, cyściox, čyścux*.

Por. *chędogi, czysty, ochajdożony, ochajny*.

Ćmucha ‘człowiek powolny, flegmatyk’

Ćmucha taki, zanim się ruszy, zanim coś zrobi, to trza mieć cierpliwość do takiego ćmucha (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *ćmucha*; D. lm. *ćmuchów*; wymowa: *ćmux*.

Por. *glamza, guzdrała, źmuda*.

Ćwok ‘człowiek niezdarny, niezaradny’

Jemu nigdy się nic nie ludo, bo to taki zabity ćwok (Sól). *Ćwok taki, nizarda i tyle* (Otrocz).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *ćwoka*; D. lm. *ćwoków*; wymowa: *ćfok*.

Por. *chałaciarz, ciamajda, ciapcia, ciemrak, ciućma, ciuryło, gramatyga, gramuła, gułaj, lemieża, łamaga, mazgaj, niedojda, niedotęga, niedorajda, nieumięga, nizarda, niezguła, rozkraka, ślamaga*.

Dełeda ‘człowiek, który lubi się włóczyć’

Dylęda to człowiek, który chodzi bez celu (Luchów Dolny). *Dylęda to taki, co łązi tak po wsi* (Żulice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *dełedy*; D. lm. *dełędów*; wymowa: *delenda, dylenda, dylęnda*.

Por. *polucha, włóczęga, włóczykij, włóka*.

Derczak ‘ozdobne nakrycie na łóżko’ (zob. ilustracja 12).

Derczoki były tkane z kolorowych nici i nimi przykrywało się łóżko na dzień (Rudno). *Dercok ozdobiony jest frędzlami* (Abramów).

Źródła: PM.

Geografia: Rudno, Abramów, Wielkolas (zob. mapa 35).

D. lp. *derczaka*; D. lm. *derczaków*; wymowa: *derčak, derčok, dercok*.

Por. *derka, gałganiarz, kapa, kilim, kilimek, narzuta, pasiak*.

Derka I – tom II: 54.

Derka II – tom VII: 103.

Derka III ‘długi, wąski dywanik na podłogę’

Derka to jest na podłogę, do zakrywania ty podłogi, po której się najwięcy chodzi (Krasew). *Derka jest to na podłogę utkany z pasków, resztek materiału* (Wola Osowińska).

Źródła: PM.

Geografia: Wola Osowińska, Krasew.

D. lp. *derki*; D. lm. *derek // derków*; wymowa: *derka*.

Por. *chodnik, gałganiak, gałganiarz, pasiak, szmaciak, szmatnik*.

Derka IV ‘ozdobne nakrycie na łóżko’ (zob. ilustracja 12).

Derka to do przykrycia łóżka (Wola Uhruska). *Po wsiach to były rubione derki na krosnach, to takie na łóżko, a i konia przykryć sie brało, to u nas derka była* (Wola Okrzejska). *Derka abo gałaganiorz, to z gałganów robiło sie grube derki* (Wólka Domaszewska). *Derka była gruba na łóżko do przykrycia* (Trawniki).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Okrzeja, Wola Okrzejska, Wólka Domaszewska, Trawniki, Dorohucz, Zbereże, Wola Uhruska, Stulno, Mszanna (zob. mapa 35).

D. lp. *derki*; D. lm. *derek // derków*; wymowa: *derka*.

Por. *derczak, gałganiarz, kapa, kilim, kilimek, narzuta, pasiak*.

Desperak ‘człowiek, który lubi żartować’

Z niego taki desperak, lubi pożartować (Łukowa). *Desperak to taki, co żartuje ze wszystkiego, taki wesoly człowiek* (Majdan Gromadzki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *desperaka*; D. lm. *desperaków*; wymowa: *desperak*.

Por. *dowcipiarz, wesoly, żartobliwy, żartownik*.

Diadko ‘brat matki’

Diadko mówili po chachłacku, a tera to więcy wujek (Kodeniec). *Diadko to matki brat, diadko czy wujek to na jedno wychodzi* (Lipnica).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Lipnica, Matiaszówka, Kodeniec, Wyhalew, Sławęcín, Obrowiec (zob. mapa 13).

D. lp. *diadka*; D. lm. *diadków*; wymowa: *d'atko*.

Por. *swak, ujek, wuj, wujek, wujko, wujo*.

Diadko ‘brat ojca’

Diadko to brat ojca, to mój diadko jest (Matiaszówka). *Diadko to kiedyś tak z ukraińska mówili, stryj i diadko* (Obrowiec).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Worgule, Matiaszówka, Kodeniec, Wyhalew, Sławęcín, Skryhiczyn, Obrowiec (zob. mapa 14).

D. lp. *diadka*; D. lm. *diadków*; wymowa: *d'atko*.

Por. *dziadzio, stryj, stryjek, stryjko, stryjo, wujek, wujo*.

Dłonia ‘część ręki’

To dłonia, tak, to dołonia można było powiedzieć, dołonia, ale to dłoń, sama dłoń, sama dłoń (Hołowno). *Dłonia to jest du łapania czegoś w rękę, do witania sie* (Rogatka).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *dłoni*; D. lm. *dłoniów*; wymowa: *dłońa, dłuńa, douńa*.

Por. *dłoń*.

Dłoń ‘część ręki’

W dłoń to sie coś złapie, ona do łapania jest, do trzymania (Mosty). *Dłoń to u ręki jest, w dłoń sie wszystko bierze* (Turów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *dłoni*; D. lm. *dłoniów*; wymowa: *dłoń*, *dłuń*.

Por. *dłonia*.

Doczka ‘dziecko płci żeńskiej (w stosunku do własnych rodziców)’

Doczki dwie miałam i obie udane, mądre (Dobrynka). *Doczka to po dzisiejszemu córka* (Dawidy). *Doczka to kiedyś mówili, tak z chachłacka więcy, a tera to córka* (Derewiczna).

Źródła: PM, PS.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia – zasięg rozproszony (zob. mapa 10).

D. lp. *doczki*; D. lm. *doczków*; wymowa: *dočka*.

Por. *córka*, *dziewczocha*, *dziewczyca*, *dziewczyzna*, *dziewka* // *dziwka*, *dziewucha*.

Dokładny ‘człowiek odznaczający się pozytywnymi cechami charakteru’

Człowiek, który wszystko robi tak bardzo starannie, to on jest dokładny (Chmiel). *Dokładny to taki, co robi jak trza, zachowa sie jak trza, uczciwy jest, taki dokładny człowiek* (Bukowa Wielka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *dokładnego*; D. lm. *dokładnych*; wymowa: *dokładny*, *dukładny*.

Por. *akuratny*, *charakterny*, *pocziwina*, *porządny*, *rzetelny*, *solidny*, *uczciwy*, *uważny*.

Dokuczliwiec ‘człowiek, który lubi dokuczać innym’

Dokuczliwiec to taki, co lubi tak innym robić na złość, dukuczać (Wohyń). *Dokuczliwiec to człowiek dokuczający innym* (Witulín).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *dokuczliwca*; D. lm. *dokuczliwów*; wymowa: *dokučliwec*, *dukučliwec*, *dokučlywec*, *dukučlywec*, *dokučliwec*, *dokuclywec*.

Por. *dokucznik*, *dokuta*, *pakośnik*, *zadzira*, *zapieczny*, *zapieka*, *zaraza*.

Dokucznik ‘człowiek, który lubi dokuczać innym’

To stary dukucznik, cieszy, że może komu dukuczyć (Stara Wieś). *Dokucznik to taki, co un musi ludzi ni lubi, patrzy jak tu zrobić coś na złość drugiemu* (Turów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *dokuczніка*; D. lm. *dokuczników*; wymowa: *dokučnik*, *dukučnik*.

Por. *dokuczliwiec*, *dokucznik*, *dokuta*, *pakośnik*, *zadzira*, *zapieczny*, *zapieka*, *zaraza*.

Dokuta ‘człowiek, który lubi dokuczać innym’

To dziecka to tako dokuta, czepi sie i ni spocznie, i dokucza, i dokucza (Trzebieszów). *Dokuta to taki, co dokucza innym* (Puchacze).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północna.

D. lp. *dokuty*; D. lm. *dokutów*; wymowa: *dokuta*, *dukuta*.

Por. *dokuczliwiec*, *dokucznik*, *pakośnik*, *zadzira*, *zapieczny*, *zapieka*, *zaraza*.

Doniczka ‘gliniane lub ceramiczne naczynie z ziemią, w którym rosną kwiaty’

Kwiatki rosno w duniczkach, najwięcy to gliniane su (Oszczów). *Doniczka to naczynie gliniane z ziemią, w którym rosno kwiaty* (Huszczka). *Kwiatek w domu to radość, ale jedna doniczka to za mało, tak kilka dobrze mić* (Rogózno). *Lubie mić dużo kwiatów, tera nasadziłam jeszcze cztery duniczków pylargoniów* (Wiski).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *doniczki*; D. lm. *doniczków*; wymowa: *dońička*, *duńička*, *dońicka*.

Por. *wazon*, *wazonek*, *wazonica*, *wazonik*.

Dowcipiarz ‘człowiek, który lubi żartować’

Taki, co opowiada dowcipy, tak mówi do śmiechu, to jest dowcipiarz (Ciechanki). *To wielgi duwcipiarz tyn wujek, zawsze coś śmiesznego powi* (Chmiel).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *dowcipiarza*; D. lm. *dowcipiarzów*; wymowa: *dofćipaš*, *dufćipaš*, *dofćipoš*, *dufćipoš*.

Por. *desperak*, *wesoły*, *żartobliwy*, *żartownik*.

Dracka ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapalki’

Dracka to część pudełka zapalek pokryta fosforem (Naklik). *Dracka to ścianka pudełka do pocirania ognia* (Smólsko Małe).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja (zob. mapa 37).

D. lp. *dracki*; D. lm. *draków*; wymowa: *dracka*.

Por. *boczek*, *czerkadło*, *czerkalniczka*, *czerkawka*, *drapaczka*, *drapka*, *draska*, *draśniczka*, *masa*, *pocieradło*, *potarka*, *siarka*, *siarniczka*, *tartło*, *tartka*, *zapalniczka*, *zapalnik*, *zapalecznik*, *zapłonka*.

Drandyga ‘człowiek wysoki’

Drandyga to sie mówi na take kobite, co wysoka i taka niezgrabna, nieporęczna (Kozubszczyzna). *Wyrosła taka drandyga, chodzi skulona, bo sie wstydzi, że to takie wielgie* (Dys).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Lublina.

D. lp. *drandygi*; D. lm. *drandygów*; wymowa: *drandyga*.

Por. *dryblas*, *duży*, *wielgus*, *wielkolud*, *wysoczyny*.

Dranny ‘człowiek nieposłuszny, niegrzeczny’

Dranny to nieposłuszny, to dziecko może być dranne, a i chłop dranny może być (Lipa).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *drannego*; D. lm. *drannych*; wymowa: *dranny*.
Por. *grandus, ladacy, niestuch, szkódny*.

Drań I – tom III: 105.

Drań II – tom III: 105–106.

Drań III ‘kobieta źle się prowadząca’

Drań ta baba, na nic ni patrzy, łązi z tymi chłopami jakimiś obcymi (Skowieszyn). *Drań baba, bo bardzo źle sie prowadzi* (Urzędów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *drania*; D. lm. *draniów*; wymowa: *drań*.

Por. *flądra, gałgan, gołda, latawica, łachudra, rozpusna, rozpustnica, szelma*.

Drań IV ‘mężczyzna rozpustny’

Drań to jak taki chłop rozpustny, za babami obcymi lata, no to już drań (Polichna). *Ale drania se wzina, w domu go ni ma, tylko w karczmie siedzi i obce baby koło niego* (Borownica).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *drania*; D. lm. *draniów*; wymowa: *drań*.

Por. *babiarz, gołdus, hultaj, kobieciarz, kurewnik, łajdak, rozpusny, rozpuśniak*.

Drań V ‘człowiek podły, zły’

Drań to taki człowiek podły, nikczenny, na nic nie zważa, to jest drań (Horyszów Ruski). *Drań taki, zły człowiek i tyle* (Hulcze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *drania*; D. lm. *draniów*; wymowa: *drań*.

Por. *bydlak, gadzina, hultaj, jędza, ladacy, ladaczuch, lichota, nicpoń, niepocziwy, podlec, podleca, podły, sobaka, zgarny, zotza*.

Drapaczka ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapałki’

Drapaczka je z boku pudełka do pocirania, żeby ogień sie pojawił (Jastków). *O te drapaczke to zapałko sie trze, żeby sie ruzpałiła* (Nasutów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Lublina (zob. mapa 37).

D. lp. *drapaczki*; D. lm. *drapaczków*; wymowa: *drapačka*.

Por. *boczek, czerkadło, czerkalniczka, czerkawka, dracka, drapka, draska, draśniczka, masa, pocieradło, potarka, siarka, siarniczka, tarło, tartka, zapalniczka, zapalnik, zapalcznik, zapłonka*.

Drapicha ‘choroba, podczas której na rękach robią się bardzo swędzące krostki’

Drapicha to paskudna choroba, to musi sie z brudu brało, bo tera to o tym nie słychać (Wandalin).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego.

D. lp. *drapichy*; D. lm. *drapichów*; wymowa: *draɸixa*.

Por. *parchy*, *świerzb*, *świerzba*.

Drapka ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapałki’

O drapkę sie potrze i sie zapali (Siedliska pow. Krasnystaw). *Drapka to bok pudełka od zapałków* (Korchów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Lublina, Krasnegostawu, Bychawy i Biłgoraja (zob. mapa 37).

D. lp. *drapki*; D. lm. *drapków*; wymowa: *drapka*.

Por. *boczek*, *czerkadło*, *czerkalniczka*, *czerkawka*, *dracka*, *drapaczka*, *draska*, *draśniczka*, *masa*, *pocieradło*, *potarka*, *siarka*, *siarniczka*, *tarto*, *tartka*, *zapalniczka*, *zapalnik*, *zapałecznik*, *zapłonka*.

Draska ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapałki’

Draska to ścianka pudełka od zapatek, o która pociera sie główke zapałki (Kodeń).

Draska to jest ta ścianka z boku pudełka zopalek, o która sie drapie zapałko (Garbów).

Draska to ścianka pudełka do pocierania zapałko (Ujazdów). *Draska to jest to miejsce, dzie sie pociera zapałko, żeby zaświecić* (Borki). *Draska to ścianka pudełka do pocierania zapałko* (Skoków).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia, północna i okolice Tomaszowa Lubelskiego (zob. mapa 37).

D. lp. *draski*; D. lm. *drasków*; wymowa: *draska*.

Por. *boczek*, *czerkadło*, *czerkalniczka*, *czerkawka*, *dracka*, *drapaczka*, *drapka*, *draśniczka*, *masa*, *pocieradło*, *potarka*, *siarka*, *siarniczka*, *tarto*, *tartka*, *zapalniczka*, *zapalnik*, *zapałecznik*, *zapłonka*.

Draśniczka ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapałki’

Draśniczka to z boku w zapałkach, do tarcia na ogień (Rudnik). *Draśniczka to w pudełku od zapalek jest ta ścianka pudełka do pocierania* (Majdan Gromadzki).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-środkowa, okolice Opola Lubelskiego i Kraśnika (zob. mapa 37).

D. lp. *draśniczki*; D. lm. *draśniczków*; wymowa: *draśnička*, *draśnica*.

Por. *boczek*, *czerkadło*, *czerkalniczka*, *czerkawka*, *dracka*, *drapaczka*, *drapka*, *draska*, *masa*, *pocieradło*, *potarka*, *siarka*, *siarniczka*, *tarto*, *tartka*, *zapalniczka*, *zapalnik*, *zapałecznik*, *zapłonka*.

Dreszcze ‘uczucie zimna połączone z kurczowym mrowieniem mięśni’

Dresce przechodzo bez całe ciało, trzęsie cłowieka (Ciechomin). *Dreszcze to tak trzęsie tobo, no i jeszcze mięśnie bolo, zimno tak* (Pokrówka). *Zimne dreszcze mie obleciały* (Janów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lm. *dreszczów*; wymowa: *drešče, dresce*.

Por. *ciarki, ciagoty, drygawki, drygotka, mrowie, tornie, tory, zimno*.

Drgawka ‘skurcze drgawkowe przepony brzusznej z charakterystycznym odgłosem’

Drgawku mum, napadło mie i trzyma (Międzyzylés). *Za łapczywie jadłam musi i tera mnie męczy drgawka, ni moze zahamować* (Elźbiecin).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Błotków Duży, Kąty, Elźbiecin, Międzyzylés (zob. mapa 21).

D. lp. *drgawki*; D. lm. *drgawek // drgawków*; wymowa: *drgafka*.

Por. *ckuta, czkawka, hykawka, szczuk, szczuka, szczykawka, szczykotka, skutawka, skutka*.

Dryblas ‘człowiek wysoki’

Dryblas to taki wyrusnięty, wielgi taki chłop (Bukowa). *Una maluška taka, a ten jyj chłop to dryblas taki* (Luchów Dolny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *dryblasa*; D. lm. *dryblasów*; wymowa: *dryblas*.

Por. *drandyga, duży, wielgus, wielkolud, wysoczyny*.

Drygawki ‘uczucie zimna połączone z kurczowym mrowieniem mięśni’

Drygawki mie trzęso, zimno wszędzie, musi coś mie bierze, jakoś grypa (Ulhowék). *Musi bede chora, bo mam jakieś drygawki* (Krępiec).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna – zasięg rozproszony.

D. lm. *drygawków*; wymowa: *drygafki*.

Por. *ciarki, ciagoty, dreszcze, drygotka, mrowie, tornie, tory, zimno*.

Drygotka ‘uczucie zimna połączone z kurczowym mrowieniem mięśni’

Drygutka to jak zimno i tak człowieka trzęsie (Krasnobród). *Drygutka mi chodzi po plecach, pewnie grypa mie bierze* (Hosznia Ordynacka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *drygotki*; D. lm. *drygotków*; wymowa: *drygotka, drygutka*.

Por. *ciarki, ciagoty, dreszcze, drygawki, mrowie, tornie, tory, zimno*.

Drysta ‘choroba przewodu pokarmowego, rozwolnienie’

Drysta to żołądkowa choroba, to, to rzadkie leci z ciebie dotem tu, a czasem i góro (Suchowola). *Drysta, bo to przy tym tak sie drysta takim rzadkim* (Czołki). *Ma dryste, zadryzdał sie, bo coś zaszkuodziło* (Sitaniec).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Zamościa.

D. lp. *drysty*; D. lm. *drystów*; wymowa: *drysta*.

Por. *biegunka, drystaczka, laks, laksana, przegonka, rozwolnienie, sraczka*.

Drystaczka ‘choroba przewodu pokarmowego, rozwolnienie’

Drystaczka to leci z ciebie cały czas (Łomazy). Dustała drystaczki i siedzi w wychodku (Bohukały).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *drystaczki*; D. lm. *drystaczków*; wymowa: *drystačka*.

Por. *biegunka, drysta, laks, laksana, przegonka, rozwolnienie, sraczka*.

Duchota ‘choroba charakteryzująca się silnymi napadami duszności’

Na starość to każdygo tak bierze ta duchota (Sól). Duchota to silny kaszel i tak dusi człowieka (Łukowa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja (zob. mapa 19).

D. lp. *duchoty*; D. lm. *duchotów*; wymowa: *duxota*.

Por. *asma, astma, dusznica, duszność, dycha, dychawica, jaducha, sapka, zaducha*.

Duda ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Duda to tak wystaje tu z przodu na karku (Macoszyn). Duda to z przoda na karku tak wystaje i jak sie nadusi to tak dryga (Rożki).

Źródła: PM, PS.

Geografia: Międzyzyleś, Macoszyn, Krzczonów, Rożki, Andrzejów pow. Janów Lubelski.

D. lp. *dudy*; D. lm. *dudów*; wymowa: *duda*.

Por. *Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziółek, gardziół, gardziółta, gardziółka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, tyk, tykawka, tykut, michałek, pijak, pitak, żgalka*.

Dupa I – tom I: 86-87.

Dupa II ‘tylna część ciała, na której się siedzi’

To, na czym sie siedzi, to jest dupa (Bordziłówka). Kiedyś to mówili, siedź na dupie i nie odzywaj sie, do kogoś kto przeszkadzał (Krzemień). To pakudne słowo, ale jak to nazwać, dupa i tyle (Żurawnica).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *dupy*; D. lm. *dupów*; wymowa: *dupa*.

Por. *tyłek, zadek*.

Dur brzuszny ‘choroba zakaźna z ostrym zatruciem organizmu’

To mówili dur brzuszny, tyfus brzuszny (Chmiel). Dur brzuszny to choroba straszna, cały organizm atakuje (Wiszniów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *duru brzuszniego*; D. lm. *durów brzusznych*; wymowa: *dur bżuśny*.

Por. *tyfus brzuszny*.

Durak ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Durak to tępy, głupi człowiek (Jarosławiec). Durak to człowiek głupi (Biszczka). Durak to człowiek na umyśle taki niądry (Sól). Durak to un nie jest mądry (Zosin). Z takim durakiem to nic nie zrobi, un nic ni rozumi (Worgule).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *duraka*; D. lm. *duraków*; wymowa: *durak*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat.*

Dureń ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Dureń to człowiek umysłowo chory, ma jakieś pomiesanie zmysłów (Rataj). To mówili głupi, duryń, różnie nazywali to (Krasnobród).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *durnia*; D. lm. *durniów*; wymowa: *dureń, duryń*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat.*

Durnowaty ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Durnowaty taki un, no prosto głupi (Horyszów Ruski). Durnowaty to człowiek niedorozwinięty całkiem (Przewłoka). Durnowaty to taki ani całkiem głupi, ani mądry, no taki durnowaty (Kodeniec).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *durnowatego*; D. lm. *durnowatych*; wymowa: *durnowaty*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat.*

Durny ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Durny on, oj durny, tak sie mówi, jak ktoś taki niezbyt mądry (Łukowa). Durny to taki niezupełnie głupi i niezupełnie mądry (Stojeszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *durnego*; D. lm. *durnych*; wymowa: *durny*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł,*

nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomylonny, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat.

Dusza I – tom V: 129.

Dusza II – tom VI: 145.

Dusza III ‘wkład do żelazka’

A prasowanie no to było na węgiel drzewem, bo kiedyś węgla nie było, tylko drzewem sie paliło i sie korzystało z tego, brało sie te węgielki w takie żelazko, żeby przystosowane, sie tam kładło, to sie grzała szpuna, rozgrzało sie, prasowało. Tam cały czas, co rusz trza było wychodzić na dwór, tako dusza była, żeby podmuchać (Michów). Dusze sie wkładało do żelazka (Gałęzów). Dusza to wkład żelazny do rozgrzewania żelazka (Ratoszyn). Dusza to jest kawałek rozgrzanego do czerwoności żelaza, które sie wkłada do żelazka (Chmiel). Żelazkiem sie prasowało. Tako dusza była i trza było podmuchać, żeby ono sie rozgrzało, no i tak sie prasowało (Wereszczyn). To znowu to, to z tu duszu to kładło sie, wyjmowało sie te dusze żelaznu, w grubke sie kładło, jak sie łogiń połuł, ta dusza sie musiała do czerwoności rozgrzoć i dopiro sie wkładało do środka i sie prasowało (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *duszy*; D. lm. *duszów*; wymowa: *duša, dusa*.

Dusznica ‘choroba charakteryzująca się silnymi napadami duszności’

Dusznica to choroba, przy której ciężko sie oddycha (Dutrów). Un chory na dusznice, sapie tak ciężko (Antoniówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego (zob. mapa 19).

D. lp. *dusznicy*; D. lm. *duszniców*; wymowa: *dušnica*.

Por. *asma, astma, duchota, duszność, dycha, dychawica, jaducha, sapka, zaducha*.

Duszność ‘choroba charakteryzująca się silnymi napadami duszności’

Duszność ta to ledwie człowiek złapie powietrze, tak tu ciężko na piersiach, taka duszność u mnie jest już od paru ładnych lat (Górka). Duszność to churoba, człowiek sie dusi, ocy na wirzk wyłazo, ale nic ni poradzi na to, leki jakieś so, ale i tak duszność jest (Gołąb).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Okrzeja, Wola Burzecka, Krępa, Górka, Dębica, Gołąb (zob. mapa 19).

D. lp. *duszności*; D. lm. *dusznościów*; wymowa: *dušność, duszność*.

Por. *asma, astma, duchota, dusznica, dycha, dychawica, jaducha, sapka, zaducha*.

Duży ‘człowiek wysoki’

Duży, z góry patrzy, bo głowa jest wysoko (Wywłoczka). Człowiek duży z niego wyrós, w ojca sie nie wdał (Szcuczki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *dużego*; D. lm. *dużych*; wymowa: *duży, duży*.

Por. *drandyga, dryblas, wielgus, wielkolud, wysoczyny*.

Duży palec ‘duży palec u ręki’

No duży palec jest największy (Telatyn). *Duży palec to jest ten najgrubszy* (Lisikierz).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *dużego palca*; D. lm. *dużych palców*; wymowa: *duży palec, duży pałic, duży palec*.

Por. *kciuk, kikut, kłykieć, wielgi palec*.

Dycha ‘choroba charakteryzująca się silnymi napadami duszności’

Dycha to wtedy jest, jak tak ciężko się oddycha (Skowieszyn). *On był chory, ta dycha tak meczyła pare lot* (Osiny). *Dycha to taka choroba, co zatyka człowieka, ni może oddychać, duszno tak, tu chorują na dycze ludzie* (Spiczyn). *Dycha to paskudna churoba, sapać trudno, można się udusić* (Czołki).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Puław, Lublina i Zamościa (zob. mapa 19).

D. lp. *dychy*; D. lm. *dychów*; wymowa: *dyxa*.

Por. *asma, astma, duchota, dusznica, duszność, dychawica, jaducha, sapka, zaducha*.

Dychać ‘wywoływać kaszel’

Zachlapoł się w rzyce i tero dycha (Sól). *Kaszle to mówi się, że dycha* (Chmiel). *Dziadek to dycha i dycha, musi tak dychać cały czas* (Giełczew). *Jak zaziębiony chto, no to musi dychać* (Łopiennik Dolny). *Dychać jak już flegma się odrywa* (Putnowice Wielkie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *dyxać*.

Por. *kastać, kaszleć*.

Dychawica ‘choroba charakteryzująca się silnymi napadami duszności’

Dychawica to ciężko oddychać, no i kaszel (Wandalin). *Przy dychawicy to się ciężko oddycha* (Momoty Dolne). *Dychawica to choroba, co tak ciężko się sapie, tak powietrza trudno złapać* (Hosznia Ordynacka). *Chory na dychawice to tak ciężko oddycha* (Tereszpol). *Na dychawice choruje, to so takie napady ty dychawicy* (Motwica).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony (zob. mapa 19).

D. lp. *dychawicy*; D. lm. *dychawiców*; wymowa: *dyxańica*.

Por. *asma, astma, duchota, dusznica, duszność, dycha, jaducha, sapka, zaducha*.

Dychawiczny ‘człowiek chory’

Dychawiczny to już się mówi, jak bardzo chory, a przyważnie jak taki kaszel ma (Biszczka). *Dychawiczny to chory, ni ma siły i kaszle* (Łuchów Dolny). *Dychawiczny to człowiek chory, taki ciągle kaszłacy* (Gałęzów). *Dychawiczny taki jak gruźlik, chory taki jest* (Wandalin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *dychawicznego*; D. lm. *dychawicznych*; wymowa: *dyxańiczny, dyxańiczny*.

Por. *cherlak, chora bida, chorowity, chory, chromy, gliniak, hyra, kiepski, marny, słabota, słaby, suchotnik, zdechlak, zgłęja*.

Dychoradka ‘podwyższona temperatura z dreszczami, często typu malarycznego’

*Na dychoradke to u nas nie chorowały, ale tam w tych cieplejszych krajach (Janiszko-
wice). Dychoradka to gorączka wysoka i so dreszcze (Skoków). Dychoradka to trzęsie
cłowieka, ze strach (Słotwiny).*

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego.

D. lp. *dychoradki*; D. lm. *dychoradków*; wymowa: *dychoradka*.

Por. *febra, frebra, lichoradka, ograżka, ostróbka, pohanka, zimnica, zimniczka, zimo-
cha*.

Dyfteria ‘choroba gardła z charakterystycznym nalotem’

Dyfteria to choroba gardła, migdałków, kiedyś dzieci na dyfterie chorowali (Sławatycze).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *dyfterii*; D. lm. *dyfteriów*; wymowa: *dyfteńa, dyfteńia*.

Por. *dyfteryt*.

Dyfteryt ‘choroba gardła z charakterystycznym nalotem’

*Na dyfteryt to dawali naftę do picia, że to pomagało (Huszczka). A zaraźliwa choroba
dziecięca, przy który boli gardło i dziecko dusi si to będzie dyfteryt (Chmiel). Tera to
żadnych dyfterytów ni ma, nie chorują tak dzieci jak kiedyś (Zofiówka).*

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *dyfterytu*; D. lm. *dyfterytów*; wymowa: *dyfteryt*.

Por. *dyfteria*.

Dywan ‘ozdobna tkanina, którą kładzie się na podłodze w pokoju’

*A teraz to dywany mają ludzie, same nie wiedzą jak mają chodzić po tych dywanach
(Zgoda). Dywany się robiło to już z wełny (Lechuty Małe). I takie dywany się robili,
i takie i grubsze, i takie to wszystko. No u takiego dywana nici były lniane (Wytyczno).
A taki, tako tkanine, który kładzie się na podłodze w najlepszym z pokojów to, to dy-
wan (Borzechów). Dywan to ozdoba, który kładzie się na podłodze w najlepszym pokoju
(Łańcuchów). Przecież i teraz jeszcze robio dywany (Sitno pow. Biała Podlaska). Dywan
to leży w najlepszym pokoju (Ruda Solska).*

Źródła: PM, CWP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *dywanu // dywana*; D. lm. *dywanów*; wymowa: *dywan*.

Dziadek I – tom VII: 115.**Dziadek II** – tom VII: 116.**Dziadek III** ‘ojciec ojca lub matki’

*Ojciec mojej mamy to dla mnie dziadek (Lechuty Małe). Rodzice matki lub ojca to so
dziadkowie, no dziadek i babcia (Orłów Drewniany). A jeszcze, co jak mieli dziadek
opłatkami się dzielić na Wigilie, to jeszcze kutie na powale rzucali. Ile się ziarek uczepli
tam do powały, ziarek pszenicy, to tyle będzie kup zboża (Błonie). Dziadek siali często*

du księżycza, nu tak zanim zejszło słonko, tak bardzo rano (Rogóżno). Tylko musi pracowali, tego nie pamiętam, tego mój ojciec nie opowiadali, ani dziadek, tylko dziadek mówili, ze takie były numery po trzydzieści morgów. No ji łoddawali tam ludziom, ji łodrabiali pańszczyzne, tak sie nazywała, pańszczyzna (Drzewce). No to tak to przeważnie, to jak była pamiętam przed wojno, no to żeśmy byli, matka moja była z rodzicami ze swoimi, i ojciec był jako za zięcia, no to jak przychodziła do nas, ten matki brat, bo była niedaleko, przychodził, to na, na, na pośnik, na Boże Narodzenie, no to tośmy oplatek, sie dzielili oplatkiem, to dziadek jeszcze był pamiętam żył, to ten dziadek do oplatka zawsze dawali i miód, bo oplatek kładli, no i dziadek zawsze brał czosnek (Krasnobród). Pletli, mój dziadek plót, łon umiał i te buty, kurpie takie z lipy, z byka (Mszanna). Nasze dziadki tak robiły, to i my tak robim, bo dziadek to mie dużo nauczył (Kielczewice). Dziadkowie zostajo w domu i pilnujo wnuków, a młodzi ido do pracy i po pracy uracajo, ido w pole i ktoś ze starszych pomoże im, dziadek pomoże, a jak nie ma siły, to już sami młodzi muszo sobie radzić, bo przecież so maszyny, pierw końmi uprawiało sie pole (Dzierzkowice Wola).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *dziadka*; D. lm. *dziadków*; wymowa: *żadek*.

Por. *dziadzio*.

Dziadek IV ‘laska do podpierania się’

Był taki dziadek do podpierania sie z zakrzywionym do ręki końcem (Wołoskowola). Taki ładnie wyrobiony dziadek był i tym sie podpinali, jak kto był kaleko (Kodeniec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Włodawy, Parczewa i Puław.

D. lp. *dziadka*; D. lm. *dziadków*; wymowa: *żadek*.

Por. *kula, kulas, kulbacha, kulbas, laska, paliczka, pałka*.

Dziadzio I ‘ojciec ojca lub matki’

Mój jeden dziadzio mieszkał w tym samym domu, a drugi to na drugim końcu wsi (Malewsczyzna).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *dziadzia*; D. lm. *dziadziów*; wymowa: *żažo*.

Por. *dziadek*.

Dziadzio II ‘brat ojca’

Dziadzio mówiliśmy na brata ojca, dziadzio albo stryjek (Sitno pow. Biała Podlaska).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Sitno pow. Biała Podlaska, Żerocin (zob. mapa 14).

D. lp. *dziadzia*; D. lm. *dziadziów*; wymowa: *żažo*.

Por. *diadko, stryj, stryjek, stryjko, stryjo, wujek, wujo*.

Dziąsła ‘część ust, z których wyrastają zęby’

Dziąsła no to jest to, w czym siedzo zęby (Chmiel). Jak zapalenie dziąsł czy zęby bolały, to brali te wianuszki święcone i okadzali nimi, i pomagalo na te dziąsła (Zgoda).

Dziąsła to jest ta część gęby, z który wyrastają zęby (Szuminka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *działeł* // *działstów*; wymowa: *żonsua*, *żosua*, *żusua*, *żunsua*, *żunsta*.

Dzidzikać ‘dotykać lub lekko drapać ciało w miejscach wrażliwych, pobudzając do śmiechu’

Dzidzikać to przywaźnie pod pachy (Worgule). *Nie dzidzikaj mie, bo ja sie boje* (Wólka Polinowska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

Wymowa: *żiżikać*.

Por. *gidzikać*, *gilgać*, *gilgotać*, *łachotać*, *łaskotać*, *łechtać*.

Dzieciak ‘dziecko’

Dzieciak od sąsiadów połamał mi tulipany rowerkiem (Glinny Stok). *Ale to drański dzieciuk* (Trawniki). *Tyn dzieciuk to dranny taki* (Łuszczacz).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *dzieciaka*; D. lm. *dzieciaków*; wymowa: *żęćak*, *żęćok*, *żęcuk*.

Por. *bachor*, *dziecko*.

Dziecko

Dobrze naszym dzieciom, ni muszo syroczków szyć, pójdo du sklepu, kupio (Kobyłany). *Dzieci mam troje, wychowałam. Córka ma piędziesiąt dwa lot. Syn mo czterdzieści sześć. Drugi syn mo czterdzieści dwa. Już wyrosły wielgie* (Czernięcin Główny). *Dzieci ni ma z kim zostawić, trzeba isć kopać i zimno wie pani, i co, i jedziesz, płachte sie bierz i dziecko, i to dziecko sie opantoli, opantoli, włoży sie i tam pokotysz sie troche, no i jest taki dzień, że dobrze śpi, a jest taki dzień, że nie może to dziecko spać* (Świdnik Duży). *Dziecko małutkie zachorowało, to tam sie smarowało zaraz to spirytusem czy coś, żeby to rozgrzało, takie różne swoje domowe sposoby* (Błonie). *Teraz dzieci majo trochy lżej, bo bodaj za krowami tak nie chodzo, a to idź trzy kilometry cztery razy na dzień* (Płonki). *Był taki bidny, a miał sześcioro dzieci, i siódme miało być* (Zakrzew). *Tam przódy to było po kilkoro dzieci, po łósmioro, po sześcioro, czworo, to szli na służbę* (Branew). *Dzieci to kiedys bidowały* (Wólka Kątna). *Jak sie w niedziele dziecko urodzi, to bedzie strojne i leniwe* (Mosty). *Jak dziecków było dużo, to bida była, jak byli małe, bo późni to na służbę szli* (Łowcza). *Dzieci miałam siedmioro, troje umarło, a seścioro zyje* (Rudno).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *dziecka*; D. lm. *dziecków* // *dzieci*; wymowa: *żęcko*.

Por. *bachor*, *dzieciak*.

Dziesiątek ‘opakowanie zapalek’

Zapałki so w dziesiątku (Dubienka). *To sie mówi, że dziesiątek zopalek* (Ozarów). *Zapałki so w dziesiątkach, bo łone so po dziesięć pakuwane, razem tak i stađ dziesiątek* (Sielec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *dziesiątka* // *dziesiątku*; D. lm. *dziesiątków*; wymowa: *żeśontek, żiśontek, żeśuntek, żiśuntek, żeśotek*.

Por. *krupka, paczka, pacznik, pudełko, szabaturka, zapalniczka*.

Dziewczocha I ‘dziecko płci żeńskiej (w stosunku do własnych rodziców)’

Moja dziwczocha to musiała wszystko robić, bo ja miała jeszcze czterech młodszych synów (Komodzianka). Dziewczocha mi sie udała, syn ni bardzo (Tarnawa Duża).

Źródła: PM, KAGP, PS.

Geografia: Tarnawa Duża, Komodzianka, Kocudza, Wólka Ratajska, Andrzejów pow. Janów Lubelski, Bończa, Jarosławiec, Stefankowice (zob. mapa 10).

D. lp. *dziewczochy*; D. lm. *dziewczochów*; wymowa: *żefčoxa, żifčoxa*.

Por. *córka, doczka, dziewczycza, dziewczyna, dziewczka // dziwka, dziewucha*.

Dziewczocha II ‘młoda kobieta niezamężna’

To już dziwczocha, za kawalirami sie ogląda (Gościeradów). Moja wnuczka to wyrosła na piękno dziwcoche (Bałtów).

Źródła: PM, KAGP, PS, MG.

Geografia: Skowieszyn, Bałtów, Janiszkowice, Gościeradów, Hosznia Ordynacka, Kocudza, Ciosmy.

D. lp. *dziewczochy*; D. lm. *dziewczochów*; wymowa: *żefčoxa, żifčoxa, żifcoxa*.

Por. *dziewczycza, dziewczycza, dziewczyna, dziewczka // dziwka, dziewucha, panienka, panna*.

Dziewczyca I ‘dziecko płci żeńskiej (w stosunku do własnych rodziców)’

U mnie były dwie dziewcyce, obie wyrosły i pozeniły sie (Dęba). Moja dziwczycza to miała wielgie powodzenie na zabawach (Nedeżów).

Źródła: PM, KAGP, PS, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa (zob. mapa 10).

D. lp. *dziewczycy*; D. lm. *dziewczyców*; wymowa: *żefčyca, żifčyca, żefcyca, żifcyca*.

Por. *córka, doczka, dziewczocha, dziewczycza, dziewczka // dziwka, dziewucha*.

Dziewczyca II ‘młoda kobieta niezamężna’

Kiedyś dziwczycza sama ni poszła na zabawę, a tera ido (Brzeźnica Bychawska). Tera młode dziwczycze to du miasta ucikajo, nie chco na polu robić (Gąsiory). Jak już osimnaście lat, to już dziwczycza gotowa do zyniacki (Popkowice).

Źródła: PM, KAGP, PS, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i południowa.

D. lp. *dziewczycy*; D. lm. *dziewczyców*; wymowa: *żefčyca, żifčyca, żefcyca, żifcyca*.

Por. *dziewczocha, dziewczycza, dziewczka // dziwka, dziewucha, panienka, panna*.

Dziewczyzna I ‘dziecko płci żeńskiej (w stosunku do własnych rodziców)’

Miałam dwie dziewczyn i jednego syna (Chmiel). Matka nasyje kosul dziewczynom (Gołab). Mój tata opowiadał, że jak sie gdzieś urodziło sześć dziewczyn, to jedna z nich była tcha [. . .]. Ta dziewczycza tak przyduszała ludzi, że una tako miała siłę, ze przygniutała ludzi (Latyczyn).

Źródła: PM, KAGP, PS, MG.

Geografia: zasięg rozproszony (zob. mapa 10).

D. lp. *dziewczyny*; D. lm. *dziewczyn // dziewczynów*; wymowa: *żefćyna, żifćyna, żefcyyna, żifcyyna*.

Por. *córka, doczka, dziewczocha, dziewczycza, dziewczka // dziwka, dziewucha*.

Dziewczyna II ‘młoda kobieta niezamężna’

Dziewczyny to tera ładnie sie ubirajo, majo tych strojów pełne szafy, jak to miałam tylko jedne spódnice na niedzielę i jedne bluzke, i jedne sukinke (Jawidz). Każda niedziela, to już dziewczyny szły do kuścioła, a potem na zabawę (Godziszów).

Źródła: PM, KAGP, PS, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *dziewczyny*; D. lm. *dziewczyn // dziewczynów*; wymowa: *żefćyna, żifćyna, żefcyyna, żifcyyna*.

Por. *dziewczocha, dziewczycza, dziewczka // dziwka, dziewucha, panienka, panna*.

Dziewierz ‘brat żony lub brat męża’

Dawna nazwa to dziewierz na brata męża, a potem to już szwagier mówili (Grabowiec). Dziewierz to takie stare nazwanie, z dawien dawna, to mówili na brata, ale ni swujego, tylko żony czy męża (Bohukały). Dziewierz i szwagier sie mówi, jedno i drugie (Wólka Polinowska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa i Białej Podlaskiej.

D. lp. *dziewierza*; wymowa: *żévéš*.

Por. *bracisz, szwagier*.

Dziewka // dziwka I ‘dziecko płci żeńskiej (w stosunku do własnych rodziców)’

Dziewka to po naszymu córka jest (Zielone). Moje obie dziwki to mieli powodzenie na zabawach (Brzeziny). Kiedyś to tak paskudnie nazywali, dziwka mówili, ale to ni było żadnego obrażania czy czego, to tak po prostu, z dawien dawna było, że to dziwka, ale i córka mówili (Józefów).

Źródła: PM, KAGP, PS, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa (zob. mapa 10).

D. lp. *dziewki // dziwki*; D. lm. *dziewków // dziwków*; wymowa: *żefka, żifka*.

Por. *córka, doczka, dziewczocha, dziewczycza, dziewczyna, dziewucha*.

Dziewka // dziwka II ‘młoda kobieta niezamężna’

Dziewka to młoda kobita, ale jeszcze bez męża (Hedwiżyn). Dziwki poszły na zabawę (Krzczonów). Jako dziecko to była tako sobie, a tera to wyrosła na piękne dziwke (Buśno). Dziwki na świętego Jędrzeja robiu takie jędrzejki, rzucaju psum, jak pies zje, to sie śmieju, ciesu sie, ze wyjdu za mąż (Bychawka). Z ni za młodu to była ładno dziwka (Babin).

Źródła: PM, KAGP, MSGP, PS, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa.

D. lp. *dziewki // dziwki*; D. lm. *dziewków // dziwków*; wymowa: *żefka, żifka*.

Por. *dziewczocha, dziewczycza, dziewczyna, dziewucha, panienka, panna*.

Dziewucha I ‘dziecko płci żeńskiej (w stosunku do własnych rodziców)’

Dziewucha była starsza, a syn młodszy (Braciejowice). *Moja dziwucha to mi dużo pomagała w polu* (Trzydnik Duży).

Źródła: PM, KAGP, PS, MG.

Geografia: okolice Bełżyc, Opola Lubelskiego i Kraśnika (zob. mapa 10).

D. lp. *dziewuchy*; D. lm. *dziewuchów*; wymowa: *żevuxa, żyvuxa*.

Por. *córka, doczka, dziewczocha, dziewczycza, dziewczyna, dziewczka // dziwka*.

Dziewucha II ‘młoda kobieta niezamężna’

Dziewucha to już taka, co może iść za mąż (Ossowa). *Dziewuchy przyszły na zabawę* (Gręzówka).

Źródła: PM, KAGP, PS, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i południowa.

D. lp. *dziewuchy*; D. lm. *dziewuchów*; wymowa: *żevuxa, żyvuxa*.

Por. *dziewczocho, dziewczycza, dziewczyna, dziewczka // dziwka, panienka, panna*.

Dziubaty ‘człowiek ze śladami po ospie na twarzy’

Dziubaty taki po ospie (Janiszkowice). *Dziubaty to człowiek ze znakami po ospie* (Brześć). *Dziubaty, bo ma takie dziuby po ospie na twarzy* (Łukowa). *Dziubaty to taki człowiek ospowaty, po ty chorobie, po ospie* (Ratoszyn). *Kiedyś to tych dziubatych było dużo, bo to dzieci na ospe chorowali prawie wszystkie* (Stanisławów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *dziubatego*; D. lm. *dziubatych*; wymowa: *żobaty, żubaty*.

Por. *kostrbowaty, ospowaty, raby*.

Dziumdzia ‘osoba mówiąca niewyraźnie, sepleniąca’

Dziumdzia to kobieta mówiąca cicho i przeciągle, trudno było zrozumieć (Potok Górny). *Jak tak niewyraźnie mówił ktoś, to dziumdzia nazywali* (Niedzieliska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja i Zamościa.

D. lp. *dziumdzi*; D. lm. *dziumdziów*; wymowa: *żumża*.

Por. *gimrawa, nechna, parkota*.

Dziwadło ‘człowiek inny niż pozostali lub inaczej się zachowujący’

Dziwadło takie, wszystko robi ni tak, jak ludzie (Serokomla). *Chodzi takie dziwadło, portki z dziurami, włosy jakies styrczące, ładna dziwczyna, a zrubila z siebie takie dziwadło* (Dzielce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *dziwadła*; D. lm. *dziwadłów*; wymowa: *żivadło, żywadło*.

Por. *cudak, dziwak, dziwoląg, dziwota, odmieniec, potorocze*.

Dziwak ‘człowiek inny niż pozostali lub inaczej się zachowujący’

Dziwak to taki, co inaczej się zachowuje, ubiera (Puchacze). *Człowiek, co tak dziwaczy, no to dziwok* (Trzebieszów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *dziwaka*; D. lm. *dziwaków*; wymowa: *żiwak, żiwok*.

Por. *cudak, dziwadło, dziwoląg, dziwota, odmieniec, potoroce*.

Dziwoląg ‘człowiek inny niż pozostali lub inaczej się zachowujący’

Dziwoląg, bo cały czas dziwaczy (Wołyń). Dziwoląg, bo un dziwno sie ubira, jakoś ni tak jak ludzie (Zanie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *dziwoląga*; D. lm. *dziwolągów*; wymowa: *żiwolonyk, żiwolonyk*.

Por. *cudak, dziwadło, dziwak, dziwota, odmieniec, potoroce*.

Dziwota ‘człowiek inny niż pozostali lub inaczej się zachowujący’

Dziwaczy tak, a to włosy zilone, a to dziury na kolanach, tako dziwota z ty dziwczyny (Stara Wieś). Dziwote take z siebie zrubita, włosy kolorowe, kulczyki w nosie, portki obszarpane (Serokomla).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Stara Wieś, Skoki, Serokomla.

D. lp. *dziwoty*; D. lm. *dziwotów*; wymowa: *żiwota*.

Por. *cudak, dziwadło, dziwak, dziwoląg, odmieniec, potoroce*.

Etażerka ‘rodzaj szafki ze szczeblami i półkami, na których układa się książki’

Etażerka była taka ze szczebelkami, takie bez zamknięcia, tylko otwarte wsio, tam książki, papiry jakieś kładli (Żrebce). Wszystkie swoje papiry mo pułukładane w etażerze (Sól).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *etażerki*; D. lm. *etażerków*; wymowa: *etażerka, etażerka*.

Ewy jabko ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Tu wystaje taka gula z przodu i to nazywajo Ewy jabko (Korolówka). Ewy jabko to takie wypuczone z przodu (Międzyłże). Jak chto chory na tarczyce, to to Ewy jabko tak mu wystaje na karku (Macoszyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *Ewy jabka*; D. lm. *Ewy jabków*; wymowa: *evy japko*.

Por. *duda, gagawka, gardziel, gardziela, gardziółek, gardziół, gardziółta, gardziółka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, łyk, łykawka, łykut, michałek, pijak, pitak, żgarka*.

Faja ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

To mówi, a to taka faja, un nie całkiem mądry (Tarnawa Duża). Faja to po prostu człowiek niemądry (Wólka Abramowska).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *fai*; D. lm. *fajów*; wymowa: *fai̯a*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matol, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Fajtakowaty ‘człowiek mający krzywe nogi’

On był taki fajtakowaty, miał od dziecka krzywe nogi (Chmielek). *Fajtakowty, tak zamita tymi nogami* (Dereźnia).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *fajtakowatego*; D. lm. *fajtakowatych*; wymowa: *fai̯takowaty*.

Por. *koślawiec, koślawy, krzywak, krzywisty, krzywonogi, krzywulas, paczasty*.

Fałda I – tom VII: 117–118.

Fałda II ‘fałda skóry na czole’

Im człowiek starszy, tym więcej tych fałdów się robi na czole i wszędzie (Dubica). *Fałdy mi się porobili na czole, coś muszę z tym zrobić* (Krępiec).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Dubica, Rozwadówka, Krępiec, Osuchy, Zawada, Wielacza, Sitno pow. Zamść, Łuszczacz, Zielone.

D. lp. *fałdy*; D. lm. *fałdów*; wymowa: *fa̯ɔda*.

Por. *bruzda, bruzna, karba, marszczak, marszczka, zmarszczek, zmarszczka*.

Falszywiec ‘człowiek, który kłamie’

Jak falszywiec taki jest, to nigdy nie można mu wierzyć (Łukowa). *Człowiek falszywy to inaczej falszywiec taki* (Potok Górny). *Falszywiec to strasznie kłamie* (Wandalin). *To falszywiec, jeszcze nigdy prawdy nie powiedział, a mówio, że nawet jak śpi, to oszukuje* (Chmielek).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *falszywca*; D. lm. *falszywców*; wymowa: *fa̯u̯ʃy̯úec, fa̯u̯sy̯úec*.

Por. *brechacz, cygan, judasz, kłamca, kłamczuch, kłamiac, łgus, matacz, oszukaniec, oszust, zakłamaniec*.

Familia ‘najbliższa rodzina’

Moja familia to stąd, tu matka i ojciec mieszkali, dziadki tu też mieszkali, a i moje dzieci też tu so (Żabno). *Moja familia to zza Buga, tu widać to miejsce, jak wyjść nad Bug, matka, ojciec tam zostali, ale my i dzieci już tutaj* (Świerże). *Familija to rudzina ta bliższa, a ta dalsza to kuzyny* (Górka). *U nas była dużo famieljo* (Babin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *familii*; wymowa: *fami̯i̯a, fami̯i̯i̯a, fami̯e̯i̯o*.

Por. *rodzina*.

Familiant ‘osoba spokrewniona lub skoligacona’

Fameliant taki przyszed i mówi, że my z jedny familji, a ja jego nawet ni znałam (Potok Górny). Z ty samy famili, no to familiant, taka dalsza familia (Majdan Stary). Familiant to taki trochy dalszy kuzyn (Smólsko Duże). Fameliant to z rodziny, krewne (Gałęzów). Familiant, bo to wszystko to jedno familja, jeno trocha dalszo, nawet sie może dobrze ni znajo (Sól). Familiant to troche z dalszy rodziny (Żuków).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *familianta*; D. lm. *familiantów*; wymowa: *fańilant, fańelant, fańiliiant*.

Por. *krewny, kuzyn, swojak*.

Febra ‘podwyższona temperatura z dreszczami, często typu malarycznego’

Febra to choroba z wysoko gorączko i trzęsie człowiekiem (Oszczywilk). Febra to tak trzęsie (Worgule). Opowiadali, że febra trzęsta ciotkę, jak ciotka miała febre (Turkowie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *febry*; D. lm. *febrów*; wymowa: *febra*.

Por. *dychoradka, febra, lichoradka, ograżka, ostróbka, pohanka, zimnica, zimniczka, zimocha*.

Fifrak I – tom VII: 120.

Fifrak II – tom VII: 120.

Fifrak III ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

To taki fifrak, nigdzie nie umi sie zachować (Luchów Dolny). Fifrak to taki pu prostu głupi (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *fifraka*; D. lm. *fifraków*; wymowa: *fifrak*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matol, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Fijoł ‘człowiek lekkomyślny, nieodpowiedzialny’

To fijoł i tyle, puste to i nic ni uszanuje (Radzanów). Z tego dziecka to ino fijoł wyrośnie, bo żadny odpowiedzialności w nim ni ma (Kobylany).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *fijoła*; D. lm. *fijołów*; wymowa: *fijou*.

Por. *bałaban, bałanda, fuś, lekkoduch, szałanda, szataputa, świszczypała*.

Firaneczka ‘cienka zasłona do połowy okna’ (zob. ilustracja 11).

Firaneczka to materiał, którym zasłania się okno do połowy (Ruda Solska). Taka krótka, do pół okna, to nie firanka się mówi, tylko firaneczka, to jakby połowa firanki (Bidaczów Stary).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *firaneczki*; D. lm. *firaneczków*; wymowa: *firaneczka*, *firaneczka*.

Por. *firanka*, *firanka krótka*, *firanka poprzeczna*, *zafiranka*, *zastonka*, *zastępka*, *zawieszka*, *zazdroska*.

Firanka I ‘cienka firanka w oknie’

Firanki wieszają się w oknach, żeby było ładnie (Goraj). Kupiła se du nowyy chatupy cienkie firanki i zastony (Sól). Teraz to dobrze mają, firanki kupują drogie z cieniutkiego materiału, dawniej to wycięto się firanki z bibuły i kwiaty się takie z kolorowego papieru wycinało na ściane (Bezwola). Firanka w oknie. Firanka to cienki materiał, którym zawieszają się okna dla ozdoby (Ruda Solska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *firanki*; D. lm. *firanków* // *firanek*; wymowa: *firanka*.

Firanka II ‘grubsza firanka w oknie’

Firanki są dwójakie, są cienkie i są te grube takie, kiedyś, jak tych aluzjów nie było, to zastępowali okna tymi grubymi, teraz to niektóre nawet ich nie wiszą (Dys).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *firanki*; D. lm. *firanków* // *firanek*; wymowa: *firanka*.

Por. *sztora*, *zastona*, *zastonka*.

Firanka III ‘cienka zasłona do połowy okna’ (zob. ilustracja 11).

Teraz jest normalna firanka, a za moji młodości to byli takie cienkie firanki do zasłaniania okna, ale tylko do połowy okna (Wielkopole). Jest też taka firanka, co nie się zasłania do połowy okna (Flisy). Firanko zasłania się okno do połowy (Grady).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *firanki*; D. lm. *firanków* // *firanek*; wymowa: *firanka*.

Por. *firaneczka*, *firanka krótka*, *firanka poprzeczka*, *zafiranka*, *zastonka*, *zastępka*, *zawieszka*, *zazdroska*.

Firanka krótka ‘cienka zasłona do połowy okna’ (zob. ilustracja 11).

Firanka krótka to zasłania okno do połowy (Ruda Solska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *firanki krótkiej* // *firanki krótki*; D. lm. *firanków* // *firanek krótkich*; wymowa: *firanka krutka*.

Por. *firaneczka*, *firanka*, *firanka poprzeczna*, *zafiranka*, *zastonka*, *zastępka*, *zawieszka*, *zazdroska*.

Firanka poprzeczna ‘cienka zasłona do połowy okna’ (zob. ilustracja 11).

Firanko poprzeczno zastania sie okno do połowy. Ten rodzaj zastonki jest zawieszany na tasiemce i przymocowany do ramy okiennej, do ty pory so takie w domach (Abramów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Lublina i Lubartowa.

D. lp. *firanki poprzecznej // firanki poprzeczny*; D. lm. *firanków // firanek poprzecznych*; wymowa: *firanka popšečna, firanka popšyčna, firanka popšečno, firanka popšyčno*.

Por. *firanezcka, firanka, firanka krótka, zafiranka, zastonka, zastępka, zawieszka, zadzroska*.

Firanka z papieru ‘firanka wycinana z bibuły lub papieru’ (zob. ilustracja 10).

Firanki były z papieru, no może u takich bogatszych to były firanki, ale to były takie papierowe, ja pamiętam te firanki. To były takie wycinane wycinanki różne, ładne to było, ale papierowe, białe także szybko sie niszczyło, kurz padał i darło sie to, bo to papier był później, później już tak przed trzydziestym dziewiątym rokiem, to już zaczęło być inaczej, ale jeszcze jak ja byłam mała, to jeszcze były jeszcze takie papierowe firanki (Rejowiec Fabryczny). A to z bibuły śmy robili kwiatuszki, bukieciki, firanki z papieru, z bibuły taki sie wieszalo do okna. [...] Oj, jakie tam firanki byli, nie było firanek specjalnie, z bibuły tam z czegoś, u mnie nie było, bo u mnie bieda była (Kanie). Chto tam miał firanki, z papiru wycinali i to były firanki. Firanki były z papiru, jak ni można było bibuły dostać, to grubsy papier był (Gołąb). Kupiło sie bibuły, wycięło sie i firanki z papieru były (Olszowiec-Kolonia). A na łokna tośmy kupowali białe bibiute proste, no i rysowaliśmy ruzmajite wzory na tych bibiulach, a potem kwiaty takie to, i potem sie wycinało nożyczkami, i to sie przypinało du łokien, i to firanki z papieru kiedyś (Hedwizyn). Teraz to dobrze majo, firany kupujo drogie, a dawniej to wycięło sie firany. Firanki z bibuły i kwiaty sie takie z kolorowego papieru wycinało na ściane, a jak Wielkanoc, Boże Narodzenie przyjdzie, to brało sie jodłę, jałowiec, i przybijalo sie do ściany. A firanki to ja nożyczkami wycinałam, to byli firanki z papiru (Bezwola).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *firanki z papieru*; D. lm. *firanków // firanek z papieru*; wymowa: *firanka s pađeru, firanka s papiru*.

Fiuczek ‘zabawka do gwizdania’

Fiuczek z drewna wystrugały chłopaki (Wola Gułowska). Fiuczek to z wirzby robiły i fiukały (Germanicha). Zabawków to ni było, zrobiuł se fiuczek i tyle (Kleszczówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia (zob. mapa 39).

D. lp. *fiuczka*; D. lm. *fiuczków*; wymowa: *fuček, fucek*.

Por. *fiuk, fiutak, gwizdak, gwizdałka, gwizdek, świstak, świszczatka, świustak, świustawka*.

Fiuk I – tom VI: 163.**Fiuk II** ‘zabawka do gwizdania’

Z drewna fiuki strugały i fiukały (Toczyska). Dziadek na tym fiuku to wygrał każde mylodie, taki był zdolny, ale szkół to wtedy ni było (Trzebieszów). Na fiuku grały, samymu robiły te fiuki z wirzbów przyważnie (Snopków).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Łukowa i Lublina (zob. mapa 39).

D. lp. *fiuka*; D. lm. *fiuków*; wymowa: *fuk*.

Por. *fiuczek, fiutak, gwizdak, gwizdałka, gwizdek, świstak, świszczątką, świustak, świustawka*.

Fiutak ‘zabawka do gwizdania’

Był fiutok dla dzieci, ale i starze do casem se pofiutały, pogwizdały tak (Skowieszyn).
Z wirzby rubili taki fiutak sie to nazywało, i na tym graty (Zarzeczce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław (zob. mapa 39).

D. lp. *fiutaka*; D. lm. *fiutaków*; wymowa: *fiutak, fiutok*.

Por. *fiuczek, fiuk, gwizdak, gwizdałka, gwizdek, świstak, świszczątką, świustak, świustawka*.

Flaki I – tom III: 116.

Flaki I – tom III: 116.

Flaki III – tom VI: 163.

Flaki IV ‘wnętrznosci człowieka’

To wszystko, co jest w środku w człowieku, to so flaki (Gałęzów). *Flaki to so w brzuchu* (Zdżarka).

Źródła: PM, PZ, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lm. *flaków*; wymowa: *flaki*.

Por. *bebechy, jelita, kichy, kiszki, środek, środki, wątle, wątpie, wnętrznosci*.

Flakon ‘naczynie na cięte kwiaty’

Flakon to jest na kwiaty, w niego stawia sie kwiaty (Łańcuchów). *We flakon stawia sie kwiaty* (Grądy).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *flakona* // *flakonu*; D. lm. *flakonów*; wymowa: *flakon, flakun*.

Por. *kwiatnik, wazon*.

Fładra I – tom III: 116.

Fładra II ‘kobieta źle się prowadząca’

Fładra to kobieta bezwstydna, nieporządna (Potok Górny). *Jak taka baba, co ni ma wstydu żadnego i robi, jak nie trza, no to fładra i tyle* (Niedzielska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja i Zamościa.

D. lp. *fładry*; D. lm. *fładrów*; wymowa: *flondra, flundra*.

Por. *drań, gałgan, gołda, latawica, tachudra, rozpusna, rozpustnica, szelma*.

Fleja ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Fleja to kobieta brudna i niedbająca o porządek (Susznio). Człowiek, co sie mało myje i brudny taki chodzi, to jest fleja (Mosty).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Włodawy i Parczewa.

D. lp. *fleji*; D. lm. *flejów*; wymowa: *fleja*.

Por. *borcuch, brudas, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmoleniec, smoluch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytatapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany.*

Flejtuch ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Flejtuch to człowiek bardzo brudny (Stara Wieś). Flejtuch to sie ni myje i chodzi taki brudny (Sitno pow. Biała Podlaska). Flejtuch z niego, narzucane wszędzie papierów, szmat, jakieś jedzynie, a jemu to nie przyszkadza. Sprzatnać nie putrafi (Czarnystok).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *flejtucha*; D. lm. *flejtuchów*; wymowa: *fleitux*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmoleniec, smoluch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytatapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany.*

Fotel ‘miękki sprzęt z oparciem do siedzenia dla jednej osoby’

Fotel na spodzie mo kółka, z boków mo łuparcie i z tyłu mo łuparcie, wygodny (Ruda Solska). Fotel to takie lepsze i szysze krzesło (Suchawa). Dziadkowi przywiezły fotel, to se w nim siedziol i społ (Zagórze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *fotela* // *fotelu*; D. lm. *fotelów*; wymowa: *fotel*.

Frebra ‘podwyższona temperatura z dreszczami, często typu malarycznego’

Frybra to tak trzęsie człowieka (Wandalin). Frybra to gorączka z dreszczami (Gałęzów). Frybra to taka gorączka, no temperatura z dreszczami (Janiszkowice). Frybra to jak chtoś sie trzęsie z zimna (Zawada).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna – zasięg rozproszony.

D. lp. *frebry*; D. lm. *frebrów*; wymowa: *frebra, frybra*.

Por. *dychoradka, febra, lichoradka, ograżka, ostróbka, pohanka, zimnica, zimniczka, zimocha.*

Fryga I – tom VI: 164.**Fryga II** ‘dziewczyna bardzo zwinna’

Jak tańcowała to jak fryga, taka zgrabna dziwka była (Wólka Abramowska). Fryga to taka, co i du tańca, i du ruboty (Żółkiewka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *frygi*; D. lm. *frygów*; wymowa: *fryga*.

Por. *śmiga*.

Fuś I – tom VI: 167–168.

Fuś II – tom VI: 168.

Fuś III ‘człowiek lekkomyślny, nieodpowiedzialny’

To tera pełno takich fusiów, bo za nic ni odpowiada (Nadrybie). Taki fuś mówili kiedyś, bo nic go ni ubchodzi, ani rubota, ani rudzina, fuś albo lykkoduch (Radcze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *fusia*; D. lm. *fusiów*; wymowa: *fuś*.

Por. *bałaban, bałanda, fijoł, lekkoduch, szalanda, szaląputa, świszczypała*.

Gaduła ‘człowiek gadatliwy’

Gaduła to człowiek, co dużo mówi (Wola Gułowska). Człowiek który gędzi, no to taka gaduła abo coś (Krasnobród). Gaduła to dużo mówi (Chmiel). Gaduła to człowiek, co mówi byle co, a sekretu mu ni można powierzyć (Wólka Abramowska). Gaduła to człowiek, który lubi opowiadać (Łukowa). Mówi i mówi, taka gaduła, że trudno wytrzymać (Witulín).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *gadudy*; D. lm. *gadutów*; wymowa: *gaduŭa*.

Por. *bajarz, brechun, brodziaga, gadus, gawędziarz, gęda, katarynka, kleta, klituś-bajduś, lajton, lapa, papla, trajda, trajkot, trajkotka, trajkotnia, trypło*.

Gadus ‘człowiek gadatliwy’

Gadus taki, jak zacznie mówić, to nie wi, kiedy skończy (Stanin). Z Wojtka tego mojego kuzyna, to był taki gadus, byle co, aby mówić, ale ludzie go słuchali (Skoki). Taki gadus, godo i godo, cy trza, cy nie trza to godo, i gadus nazywali kiedyś takiego (Germanicha).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *gadusa*; D. lm. *gadusów*; wymowa: *gadus*.

Por. *bajarz, brechun, brodziaga, gaduła, gawędziarz, gęda, katarynka, kleta, klituś-bajduś, lajton, lapa, papla, trajda, trajkot, trajkotka, trajkotnia, trypło*.

Gadzina I – tom III: 119–120.

Gadzina II – tom III: 120.

Gadzina III – tom III: 120.

Gadzina IV – tom III: 120.

Gadzina V – tom III: 120.

Gadzina VI – tom III: 120.

Gadzina VII – tom III: 120–121.

Gadzina VIII – tom III: 121.

Gadzina IX – tom III: 121.

Gadzina X – tom III: 121.

Gadzina XI ‘człowiek podły, zły’

Gadzina to jak ktoś złośliwy taki jest (Korytków Duży). *Gadzina to taka złośliwa baba* (Wólka Abramowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *gadziny*; D. lm. *gadzinów*; wymowa: *gażina*.

Por. *bydlak, drań, hultaj, jędza, ladacy, ladaczuch, lichota, nicpoń, niepocziwy, podlec, podleca, podły, sobaka, zgarny, zółta*.

Gagawka ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Gagawka to wystaje tak u chłopów z przodu na szyi (Obrowiec). *Gagawka to taka lata na karku z przodu* (Nielelew).

Źródła: PM, PS.

Geografia: okolice Hrubieszowa.

D. lp. *gagawki*; D. lm. *gagawków*; wymowa: *gagaśka*.

Por. *duda, Ewy jabko, gardziel, gardziela, gardziołek, gardziół, gardziola, gardziółka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, łyk, łykawka, łykut, michalek, pijak, pitak, żgałka*.

Gałgan I – tom III: 121.

Gałgan II – tom III: 121.

Gałgan III – tom III: 121–122.

Gałgan IV ‘kobieta źle się prowadząca’

A to gałgan, rozpustne to takie (Chomęciska Duże). *A to gałgan baba, lata za chłopami* (Czołki).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa.

D. lp. *gałgana*; D. lm. *gałganów*; wymowa: *gaugan*.

Por. *drań, flądra, gołda, latawica, łachudra, rozpustna, rozpustnica, szelma*.

Gałgan V ‘nieznośne dziecko, zwłaszcza chłopiec’

Gałgan to nieznośne dziecko, źle zachowujące się (Grabowiec). *Gałgan to jest taki niegrzeczny ktoś, ale to więc do dzieci się mówi* (Czołki).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa.

D. lp. *gałgana*; D. lm. *gałganów*; wymowa: *gaugan*.
Por. *gałganiarz*.

Gałganiak ‘długi, wąski dywanik na podłogę’

Gałganiak to nakrycie na podłogę utkane z nici i pasków materiału (Krasew). Gałganiak jest to kilimek utkany z pasków, resztek materiału (Wola Osowińska). Nie tak jak teraz gałganioki we zniwa, gałganioki po zniwach, kiedyś to w zimie była ta rubota (Kłoczew).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *gałganiaka*; D. lm. *gałganiaków*; wymowa: *gaugańak, gaugańok*.
Por. *chodnik, derka, gałganiarz, pasiak, szmaciak, szmatnik*.

Gałganiarz I ‘długi, wąski dywanik na podłogę’

Latoś to bedziem robić gałganiarze (Gołąb). Jak kto chcioł, żeby było kolorowe na gałganiarz, bo tkaly, ciny późni romajite resztki towarów, tam stare i robiły gałganiarze takie dywany, nazywały się gałganiarze. Kto chcioł, żeby było takie, to malowały (Świeciechów). Gałganiarz to chodnik tkany na domowym warsztacie z lichego materiału (Karczmiska). Gałganiarze się nazywały, robiło się, chodniki się robiło, te gałganiarze takie (Pogonów). Gałganiarz to chodnik utkany z pasków, resztek materiału (Krasew). Gałganiarz był na podłogę z gałganów, naciętych gałganów (Kleszczówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia.

D. lp. *gałganiarza*; D. lm. *gałganiarzów*; wymowa: *gaugańaś, gaugańoś*.
Por. *chodnik, derka, gałganiak, pasiak, szmaciak, szmatnik*.

Gałganiarz II ‘ozdobne nakrycie na łóżko’ (zob. ilustracja 12).

Łóżko przykrywały na dzień gałganiarzem (Stanin). Derka abo gałganiarz, to z gałganów robiło się grube derki (Wólka Domaszewska). Gałganiarzem przykrywo się łóżko (Skoków). Gałganiarz to przykrycie na łóżko (Wola Uhruska). Gałganiarz to nakrycie utkane z nici i pasków materiału, takie nakrycie na łóżko (Wola Osowińska). Gałganiarz jest do przykrywania łóżka na dzień (Jedlanka). Gałganiarz to kapa zszyta z gałganów (Skowieszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia, środkowo-zachodnia i okolice Włodawy (zob. mapa 35).

D. lp. *gałganiarza*; D. lm. *gałganiarzów*; wymowa: *gaugańaś, gaugańoś*.
Por. *derczak, derka, kapa, kilim, kilimek, narzuta, pasiak*.

Gałganiarz III ‘nieznośne dziecko, zwłaszcza chłopiec’

Gałganiarz to niegrzeczny, łobuzowaty chłopiec (Gałęzów). Babka to z mietło lotali i krzyczeli, ty gałganiarzu, a tyn mały się ino śmioł (Józów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Bychawy.

D. lp. *gałganiarza*; D. lm. *gałganiarzów*; wymowa: *gaugańaś, gaugańoś*.
Por. *gałgan*.

Gałgany II – tom VII: 127.**Gałgany III** ‘brudna pościel i ubrania przeznaczone do prania’

Brudne ubrania to so gałgany do prania (Ostrów). Namocłyły te wszystkie gałgany w tym popiele, mokły przez dzień. Na drugi dzień kładły z wannu na fure chłop z kobitu i wióz kobite do rzyki. [...]. Mnie jesce to dziadek nosiuł gałgany do rzyki (Świeciechów). W stawnicy moczyły gałgany (Kluczkowice).

Źródła: PM, PL, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i okolice Chełma (zob. mapa 26).

D. lm. *gałganów*; wymowa: *gaugany*.

Por. *bielizna, brudaki, brudy, chusty, łachy, szmaty*.

Gały I – tom VI: 169–170.**Gały II** ‘narząd wzroku’

U niego to wielgie i takie wytrzeszczone gały (Sól). Gały to oczy u człowieka (Łukowa). Jak spojrzoł tymi gołami, to jaż ciarki przeszły (Janiszkwowice). Widziały gały co brały, tak kiedyś mówili, jak coś było ni tak, a gały to oczy (Olenówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lm. *gałów*; wymowa: *gaųy, gały, gouy*.

Por. *bałonie, bałuchy, bały, oczy, ślepiea*.

Gamera ‘człowiek mało spostrzegawczy’

Gamera to mówi sie na take gape, to taki mało bystry człowiek, nic nie zauważy (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *gamery*; D. lm. *gamerów*; wymowa: *gamera*.

Por. *gamoń, gapa, gapowaty*.

Gamoń ‘człowiek mało spostrzegawczy’

Gamoń to jest taki nizdarny i nic ni widzi, ni putrafi (Olchowiec). Ja mówie, ty gamoniu jeden, jak ty chodzisz, całe pudłoge mi zapaskudziuł, bo wlož w gnój (Skorczyce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *gamonia*; D. lm. *gamonów*; wymowa: *gamoń*.

Por. *gamera, gapa, gapowaty*.

Gapa ‘człowiek mało spostrzegawczy’

Gapa to zawsze w coś wdepnie, coś ruzdepcze (Mokrelipie). Ty gapo jedna, nie widzisz w coś wlož (Sól). To gapa i tak nic nie zauważy (Kopina).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *gapy*; D. lm. *gapów*; wymowa: *gapa*.

Por. *gamera, gamoń, gapowaty*.

Gapowaty ‘człowiek mało spostrzegawczy’

A un taki gapowaty, wlaźie w co i nawet ni widzi (Tereszpol). *Taki gapowaty, w coś wlaźie, dzieś o coś zaczepi* (Łyniew).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *gapowatego*; D. lm. *gapowatych*; wymowa: *gapowaty, gapuwaty*.

Por. *gamera, gamoń, gapa*.

Garaczmaga ‘człowiek ułomny’

Garaczmaga taka, no to taki pokręcony, pokrzywiony chłop (Potok Górny). *Garaczmaga to krzywy człowiek* (Bukowina).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja i Janowa Lubelskiego.

D. lp. *garaczmagi*; D. lm. *garaczmagów*; wymowa: *garačmaga*.

Por. *kaleczny, kaleka, pokraka, połamaniec*.

Garbaty ‘człowiek, który ma garb’

Człowiek, który ma garba na plecach, to garbaty (Krasnobród). *Garbaty to człowiek mający garba* (Wojszyn). *Garbaty to na plecach ma garba* (Hańsk). *Garbaty to już człowiek chory. To jest zwichnięty ten człowiek i że mu wyrósł garb czy z winy ojca, czy matki, czy dzie zleciał. Ten człowiek nie rośnie jak ma być, tylko garba ma* (Kłocówka). *Garbaty, jak z garbem* (Łukowa). *Garbaty to człowiek, który jest krzywo zbudowany* (Terebela). *Garbaty, bo tak pochyło chodzi* (Janiszkwice). *Garb to jest na plecach u garbatego* (Chmiel).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *garbatego*; D. lm. *garbatych*; wymowa: *garbaty*.

Por. *garbus*.

Garbus ‘człowiek, który ma garb’

Garbus to taki mający garba (Osiny). *Garbus, bo ma garb na plecach* (Chmielnik). *Garbus to chodzi z garbem* (Wola Gułowska).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *garbusa*; D. lm. *garbusów*; wymowa: *garbus*.

Por. *garbaty*.

Gardliwy ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Gardliwy to taki człowiek, co un wiele krzyczy (Worgule). *Taki nieprzyjemny człowiek, gardliwy taki, głośny i kłóci się* (Pułankowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna – zasięg rozproszony.

D. lp. *gardliwego*; D. lm. *gardliwych*; wymowa: *gardliwy*.

Por. *chrapał, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, jarmuła, kłótniwiec, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykacza, krzykliwiec, murdziasty, parkot, parkotka, pyskacz, pyskaczka, pyskaty, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastęplivy*.

Gardło ‘otwór za jamą ustną, przez który się połyka pokarm’

Gardło mie boli, zimnego sie za dużo napiłam (Janowiec). *W zimie to gardło trza na dworze oszczędzać, bo można przymrozić* (Modryniec).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *gardła*; D. lm. *gardłów*; wymowa: *garduɔ, garuɔ, garło*.

Por. *gardziel*.

Gardziel I ‘otwór za jamą ustną, przez który się połyka pokarm’

Lodów sie najadła mała i tera gardziel boli (Wola Burzecka). *Przez gardziel jedzenie leci do żołądka* (Dorohuczka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *gardzieli*; D. lm. *gardzielów*; wymowa: *garżel, garżił*.

Por. *gardło*.

Gardziel II ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Musi przy tarczycy to ta gardziel tak wystaje, tak mi sie zdaje (Surhów). *Gurdziel to jakby chłop zjod jabko* (Opoka). *Gordziel mu wystaje* (Gościeradów).

Źródła: PM, PS.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *gardzieli*; D. lm. *gardzielów*; wymowa: *garżel, gorżel, gurżel, garżił*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziela, gardziol, gardziola, gardzioltek, gardziolka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, tyk, tykawka, tykut, michałek, pijak, pitak, żgałka*.

Gardziela ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Gardziela to takie wystające z przodu pod brodo, taka niby gula troche (Bończa).

Źródła: PM, PS.

Geografia: okolice Krasnegostawu.

D. lp. *gardzieli*; D. lm. *gardzielów*; wymowa: *garżela, garżila*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziol, gardziola, gardzioltek, gardziolka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, tyk, tykawka, tykut, michałek, pijak, pitak, żgałka*.

Gardziol ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Tu jak sie nadusi, to jest na karku z przodu taka gulka, to jest gardziul (Zosin).

Źródła: PM, PS.

Geografia: Zosin, Hrebenne, Kopyłów.

D. lp. *gardziola*; D. lm. *gardziolów*; wymowa: *garżou, garżuu*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziola, gardzioltek, gardziolka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, tyk, tykawka, tykut, michałek, pijak, pitak, żgałka*.

Gardziola ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Gardzioła to w środku, a na wirzchu jest takie wypuczone i to jest ta gardziola (Skryhiczyn).

Źródła: PM, PS.

Geografia: Międzyzyleś, Kały, Matiaszówka, Macoszyn, Skryhiczyn, Zosin, Kopyłów.

D. lp. *gardzioly*; D. lm. *gardziolów*; wymowa: *garżoua*, *garżuuu*, *garżoła*, *garżuła*.

Por. *duda*, *Ewy jabko*, *gagawka*, *gardziel*, *gardziela*, *gardziół*, *gardziotek*, *gardziotka*, *garło*, *grdyka*, *grzdyk*, *grzdyka*, *grzdyl*, *gula*, *gutak*, *hartanka*, *hartań*, *hłotok*, *hyra*, *hyrtak*, *jabko Adama*, *krtyka*, *krztań*, *krztyk*, *krztyka*, *tyk*, *tykawka*, *tykut*, *Michałek*, *pijak*, *pitak*, *żgarka*.

Gardziołek ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Gardziołek to namaca sie palcem, jak sie dotyka garła (Gościeradów).

Źródła: PM, PS.

Geografia: Gościeradów, Janiszów, Maziarka.

D. lp. *gardziotka*; D. lm. *gardziotków*; wymowa: *garżouek*, *gorżouek*, *garżuuek*.

Por. *duda*, *Ewy jabko*, *gagawka*, *gardziel*, *gardziela*, *gardziół*, *gardziola*, *gardziotka*, *garło*, *grdyka*, *grzdyk*, *grzdyka*, *grzdyl*, *gula*, *gutak*, *hartanka*, *hartań*, *hłotok*, *hyra*, *hyrtak*, *jabko Adama*, *krtyka*, *krztań*, *krztyk*, *krztyka*, *tyk*, *tykawka*, *tykut*, *Michałek*, *pijak*, *pitak*, *żgarka*.

Gardziotka ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Gardziotke to bardzi widać u mężczyzn niż u kobiet (Nadrybie). *Gardziotka to na wirzchu tu z przodu, u niektórych to tak styrczy trochy* (Matiaszówka).

Źródła: PM, PS.

Geografia: Worgule, Wólka Plebańska, Matiaszówka, Drozdówka, Rozkopaczew, Nadrybie, Ostrzyca, Staw Noakowski, Obrowiec.

D. lp. *gardziotki*; D. lm. *gardziotków*; wymowa: *garżouka*, *garżuuu*, *garżotka*.

Por. *duda*, *Ewy jabko*, *gagawka*, *gardziel*, *gardziela*, *gardziół*, *gardziola*, *gardziotek*, *garło*, *grdyka*, *grzdyk*, *grzdyka*, *grzdyl*, *gula*, *gutak*, *hartanka*, *hartań*, *hłotok*, *hyra*, *hyrtak*, *jabko Adama*, *krtyka*, *krztań*, *krztyk*, *krztyka*, *tyk*, *tykawka*, *tykut*, *Michałek*, *pijak*, *pitak*, *żgarka*.

Garłacz ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Garłacz to taki chłop czy baba, co bardzo krzyczy głośno, kłóci sie (Lipnica). *Garłacza se wzina za męża i kłóci sie byz przerwy* (Wołoskowola).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *garłacza*; D. lm. *garłaczów*; wymowa: *garuac*, *garlac*.

Por. *chrpał*, *gardliwy*, *garłaty*, *hapa*, *hapaty*, *hapol*, *jarmuła*, *klótniwiac*, *klótniarz*, *klótnik*, *krzykacz*, *krzykała*, *krzykliwiac*, *murdziasty*, *parkot*, *parkotka*, *pyskacizna*, *pyskacz*, *pyskaty*, *pyskol*, *rozdarciuch*, *rozdarty*, *trzepak*, *wrzaskotun*, *zastęplivy*.

Garłaty ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Garłaty taki, no to krzykliwy (Żulin). *Un więcy z takich garłatych i byle czego sie kłóci* (Lipnica). *Harłaty to krzyczy tak, baba mójego brata harłata była, pyskuwała ino i darła sie* (Wyryki).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *garłatego*; D. lm. *garłatych*; wymowa: *garuaty, garłaty, yaruaty*.

Por. *chrpał, gardliwy, garłacz, hapa, hapaty, hapol, jarmuła, kłótlowiec, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykała, krzykliwiec, murdziasty, parkot, parkotka, pyskacizna, pyskacz, pyskaty, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastępliwyy*.

Garło ‘zewnętrzna chrząstka krtani’

To jest garło, tak troszki wystaje taka niby gulka (Aleksandrów).

Źródła: PM, PS, MG.

Geografia: Łopiennik Górny, Łopiennik Dolny, Udrycze, Sitaniec, Malewsczyzna, Aleksandrów, Borowiec, Łukowa, Chmiełek.

D. lp. *garła*; D. lm. *garłów*; wymowa: *garuo*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziol, gardziola, gardziolek, gardziotka, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, tyk, tykawka, tykut, mi-chalek, pijak, pitak, żgałka*.

Gawędziarz ‘człowiek gadatliwy’

Gawędziarz to człowiek, co bardzo lubi opowiadać (Chmiełek). Dobry gawędziarz z niego, mówi i mówi, jak zacznie to ni może przestać, ale co ni powi, to każdyn słucha (Korcówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *gawędziarza*; D. lm. *gawędziarów*; wymowa: *gaveńżaś, gaveńżoś, gavyńżaś, gavyńżoś*.

Por. *bajarz, brechun, brodziaga, gaduła, gadus, głęda, katarynka, kleta, klituś-bajduś, lajton, lapa, papla, trajda, trajkot, trajkotka, trajkotnia, trypło*.

Gaz ‘to, czym się pali w lampie naftowej’

Gaz sie w sklepie kupowało, to do lampy naftowy był gaz (Rzeczyca Ziemiańska). Lampa była na gaz (Polichna).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *gazu*; D. lm. *gazów*; wymowa: *gas*.

Por. *kamfina, nafta*.

Gądzula ‘osoba mówiąca przez sen’

Gądzula to mówi we śnie, ale tak niwyraźnie i stąd ta gądzula (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *gądzuli*; D. lm. *gądzulów*; wymowa: *gonzula, gunzula*.

Gdowa ‘kobieta, której zmarł mąż’

Tako młodo, a już gdowa i to z dwójgiem dzieci (Sól). Gdowów to na wsiach więcy jak gdowców (Skowieszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Sól, Łukowa, Skowieszyn, Polichna.

D. lp. *gdowy*; D. lm. *gdowów*; wymowa: *gdova, gdovo*.

Por. *wdowa*.

Gdowiec ‘mężczyzna, któremu zmarła żona’

Gdowcem wcześniej został, ale nie wim czego nie chciał sie żenić, a były chętne kobity (Hucisko).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Skowieszyn, Wielkolasy, Polichna, Andrzejów pow. Janów Lubelski, Wólka Ratajska, Hucisko, Potok Górny, Luchów Dolny, Naklik, Łukowa.

D. lp. *gdowca*; D. lm. *gdowców*; wymowa: *gdóvec*.

Por. *wdowiec*.

Gęba ‘twarz’

Ta gęba u niego zawsze zapijaczona, trudno sie na nio patrzyć (Sól). Róża sie putrafiła na gębie zrobić, i bida (Łucka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *gęby*; D. lm. *gębów*; wymowa: *gemba, gymba*.

Por. *buzia, hapa, pysk, twarz*.

Gęby ‘boczne miękkie części twarzy’

Gęby ma takie czerwone, dorodna dziwcyca (Hosznia Ordynacka). Gęby ma ładniutkie, takie z doleczkami (Zubowice).

Źródła: PM, PI, MG.

Geografia: Wólka Ratajska, Rataj, Hosznia Ordynacka, Podlesie Małe, Sąsiadka, Żrebece, Zubowice, Tyszowce (zob. mapa 3).

D. lm. *gębów*; wymowa: *gemby, gymby*.

Por. *buziaki, jagody, lica, lice, tycie, mordy, policzka, policzki, poliki, półgębki, puchy, pućki, puszki, pyski, twarze*.

Giczel ‘kończyna dolna’

Takie długie ma te giczele, że ni można za nio nadażyć (Sól). Gicel to noga, ale tak troche niby w żartach, o jakie długie te giczele (Wólka Ratajska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja i Janowa Lubelskiego.

D. lp. *giczela*; D. lm. *giczelów*; wymowa: *gićel, gicel*.

Por. *giczol, gira, noga*.

Giczol ‘kończyna dolna’

Giczoły mo długie, wyrośnie wielgi chłop (Gałęzów). Giczol to inaczy noga, może być gruby giczol tu w łdce (Grabowiec).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Bychawy i Zamościa.

D. lp. *giczola*; D. lm. *giczolów*; wymowa: *gićou, gicou*.

Por. *giczel, gira, noga*.

Gidzikać ‘dotykać lub lekko drapać ciało w miejscach wrażliwych, pobudzając do śmiechu’

Ciągle chciał mie gidzikać tyn wujo, a ja sie bała (Wólka Plebańska). Un lubiał tak kogoś gidzikać pod pachy (Lubenka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

Wymowa: *giżikać*.

Por. *dzidzikać, gilgać, gilgotać, łachotać, łaskotać, techtać*.

Gil I – tom III: 128–129.

Gil II ‘śluz wyciekający z nosa podczas kataru’

U niego zawsze gil pud nosem, jakoś nie dbo tu siebie (Sól). *Gile z nosa mu zawsze wyłazili, jak był dzieckiem* (Rebizanty).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *gila*; D. lm. *gilów*; wymowa: *gil*.

Por. *cupel, glut, koza, smark, sopka*.

Gilgać ‘dotykać lub lekko drapać ciało w miejscach wrażliwych, pobudzając do śmiechu’

Wujo to dzieci lubił tak gilgać po brzuchu, pod pachy (Maszki). *Przestań mie gilgać, bo ja tego ni lubie* (Wąwolnica).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Bełżyc, Puław i Lublina.

Wymowa: *gilgać*.

Por. *dzidzikać, gidzikać, gilgotać, łachotać, łaskotać, techtać*.

Gilgotać ‘dotykać lub lekko drapać ciało w miejscach wrażliwych, pobudzając do śmiechu’

Lubiałam jak mie tak chto gilgotół pod pachy, ale tak letko (Słotwiny). *Gilgotać to nie jest tak byzpiecznie, bo można kogoś przystraszyć, niektóre dzieci to sie bardzo tego bojo* (Kozubsczyzna).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Bełżyc, Puław i Lublina.

Wymowa: *gilgotać*.

Por. *dzidzikać, gidzikać, gilgać, łachotać, łaskotać, techtać*.

Gimrawa ‘osoba mówiąca niewyraźnie, sepleniąca’

Taka gimrawa ta baba, trudno jo zrozumieć, co mówi (Ostrów). *Taka gimrawa, mówi tak gimrawo i tak sie rusza gimrawo, i nazywajo gimrawa* (Grabowiec).

Źródła: PM.

Geografia: Ostrów, Uchańka, Grabowiec.

D. lp. *gimrawy*; D. lm. *gimrawów*; wymowa: *gimrawa*.

Por. *dziumdzia, nechna, parkota*.

Gira ‘kończyna dolna’

Gira to noga (Sól). *Zabierz te giry, bo sie kto przywróci, tak jich wystawiuleś* (Grabowiec). *Giry to niezgrabne nogi* (Łukowa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i środkowa

D. lp. *giry*; D. lm. *girów*; wymowa: *gira*.

Por. *giczel, giczół, noga*.

Glamza ‘człowiek powolny, flegmatyk’

Glamza to człowiek ślamazarny, taki wolny jak żółw (Wąwolnica). *Glamza to jak ktoś bardzo wolny taki, takie stare nazwanie* (Kozubszczyzna).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Puław i Lublina.

D. lp. *glamzy*; D. lm. *glamzów*; wymowa: *glamza*.

Por. *émuch, guzdrata, żmuda*.

Głęda ‘człowiek gadatliwy’

Głęda to człowiek, co bardzo chce mówić, ale mówi nudno (Wólka Abramowska). *Przyjdzie tako głęda i tak głędzi, nic nie rób, jeno jo słuchaj* (Sól). *Głęda, a to taki, co to gada, sam nie wi co* (Chmiel).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *ględy*; D. lm. *ględów*; wymowa: *glenda, glynda*.

Por. *bajarz, brechun, brodziaga, gaduła, gadus, gawędziarz, katarynka, kleta, klituś-bajduś, lajton, lapa, papla, trajda, trajkot, trajkotka, trajkotni, trypło*.

Gliniak I – tom VI: 177.

Gliniak II ‘człowiek chory’

Gliniak to wiecznie chory jest, jakby z gliny był (Luchów Dolny). *Człowiek chorowity to gliniak po dawnemu* (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *gliniaka*; D. lm. *gliniaków*; wymowa: *glińak*.

Por. *cherlak, chora bida, chorowity, chory, chromy, dychawiczny, hyra, kiepski, marny, słabota, słaby, suchotnik, zdechlak, zgleja*.

Glut ‘śluz wyciekający z nosa podczas kataru’

Glut zawse mu wijsioł z nosa (Wierzbica pow. Kraśnik). *Tu takie gluty wyłazili z nosa, bo mróz, a te baby prały na rzyce* (Gościeradów). *Dzieci kiedyś to łotali z glutami w nosie* (Żrebce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i zachodnia oraz okolice Lubartowa i Krasnegostawu.

D. lp. *gluta*; D. lm. *glutów*; wymowa: *glut*.

Por. *cupel, gil, koza, smark, sopka*.

Głowa I – tom I: 95.

Głowa II – tom II: 65.

Głowa III – tom II: 65–66.

Głowa IV – tom III: 129.**Głowa V** ‘głowa człowieka’

Głowa to u człowieka, łeb u zwierzęcia (Chmiel). Wie pani, bo był straszny huk. Z tego huku byłem nieprzytomny, wie pani, i tak nie wiem, ile tam było tej nieprzytomności. Ale później jak już tam zaczynałem przytomność odzyskiwać, to, wie pani, tak macałem sie po ciele, czy mam wszystko na sobie. Myślałem, że może głowy nie mam. Macam, głowa jest, ręce so, nogi so, chyba żyje (Krasnobród). Głowe sie myło w jajku, w kurzym żółtku i na głowe, takie było głowy mycie. Jak se kto tłumyl głowe mydłym, mydło na głowie sie łowarzyło, to trza było loctym sputkiwać, żeby nie było białych włosów, bo były włosy siwe, takie mydło łowarzune, że grzebiń nie chciał przecesać. Aby sie późni naplięto wszów, gnidów na tych włosach łod tego mydła (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *głowy*; D. lm. *głów*; wymowa: *gɔva*.

Por. *łeb*.

Głuchelec ‘człowiek głuchy’

Głuchelec to ten, co słabo słyszy (Wola Gułowska). Głuchelec to on ni słyszy dobrze (Brzozowica Mała).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *głuchelca*; D. lm. *głuchelców*; wymowa: *gɔuxelec*.

Por. *głuchman, głuchy, głuszman*.

Głuchman ‘człowiek głuchy’

Krzycz na niego i krzycz, i ni słyszy ten głuchman (Sól). Człowiek, który nie słyszy, no to głuchman (Potok Górny). Kiedyś to ja dobrze słyszała, a teraz zy mnie już głuchman sie robi (Zalesie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *głuchmana*; D. lm. *głuchmanów*; wymowa: *gɔuxman*.

Por. *głuchelec, głuchy, głuszman*.

Głuchy ‘człowiek głuchy’

Głuchy to człowiek niebyt dobrze słyszający (Krzemień). Człowiek, który nie słyszy, no to głuchy (Drzewce). Amerykanie bombardowali. To miasto było wybite, tylko gruzu kupa. Ale od tamtej pory troche jestem głuchy (Krasnobród).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *głuchego*; D. lm. *głuchych*; wymowa: *gɔuxy*.

Por. *głuchelec, głuchman, głuszman*.

Głupak ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Głupak z niego, nic nie rozumi (Gromada). Głupak to człowiek głupi (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *głupaka*; D. lm. *głupaków*; wymowa: *gɔupak*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat.*

Głupek ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Głupek i tyle, mów mu i mów, a ten swoje, ot głupek (Stara Wieś). Głupek, bo jak inaczy powiedzieć, jak un głupi (Rogoźniczka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *głupka*; D. lm. *głupków*; wymowa: *gūpe̯k*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat.*

Głupi ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Głupi to człowiek, który nie jest mądry (Sulów). Głupi to człowiek umysłowo chory, mający pomieszanie zmysłów. To mówili głupi, dureń, różnie nazywali to (Krasnobród). Głupi to taki jakby niezbyt mądry (Łukowa). Ona jakoś śmisznie mówiła, bo kiedy żeśmy szli, to tam Boże dopomóż, dzień dobry, a toni dzień dobry, dzień dobry. To Staśka znowu mówi Boże dopomóż, dzień dobry, a toni dzień dobry. Mówie głupia (Podlesie Małe). Łun taki głupi, że sie zgodził na takie warunki, to jego krzywda (Sól). Głupiemu tyż sie czasem łudo (Babin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *głupiego*; D. lm. *głupich*; wymowa: *gūpi*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat.*

Głupiec ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Głupiec to tak na umyśle ni za bardzo jest (Horyszów Ruski). Głupiec, bo głupio robi (Naklik). U niego coś z głowo ni tak, głupiec taki (Zalesie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *głupca*; D. lm. *głupców*; wymowa: *gūpe̯c*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat.*

Głupkowaty ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Głupkowaty to człowiek niezbyt mądry (Chmielek). Un troszki głupkowaty taki od urodziny (Stanisławów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *głupkowatego*; D. lm. *głupkowatych*; wymowa: *gɥupkowaty, gɥupkuwaty*.

Por. *bałwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Głupol ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Głupol to jak taki umysłowo troche otepiiony jest, to sie mówi, że głupol (Wandalin). Tak nim pomiatajo, matka mówi dzie loziesz głupolu, no bo un taki troche na rozum ni za bardzo (Czesławice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *głupola*; D. lm. *głupolów*; wymowa: *gɥupol*.

Por. *bałwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Głuptal ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Głuptal z niego, no człowiek głupi (Sól). Głuptal, a swoje wi, nie chciał za takie piniądze pracować (Dąbrowica).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *głuptala*; D. lm. *głuptalów*; wymowa: *gɥuptal, gɥuptol*.

Por. *bałwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Głuptas ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Taki głuptas, nic mu du głowy ni wchodzi (Wola Gułowska). Głuptas to ktoś troche taki upoślydzony na głowe (Husynne).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *głuptasa*; D. lm. *głuptasów*; wymowa: *gɥuptas, gɥuptos*.

Por. *bałwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Głuszman ‘człowiek głuchy’

Głuszman to człowiek, który nie słyszy (Serokomla). Kiedyś mówili ludzie, że to głuszman (Krasnobród).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *głuszmana*; D. lm. *głuszmanów*; wymowa: *gɫuʂman, gɫuʂman*.

Por. *głuchelec, głuchman, głuchy*.

Gnat I – tom II: 66.

Gnat II – tom II: 66.

Gnat III ‘część szkieletu ludzi i zwierząt’

Gnat to kość u człowieka (Gałęzów). Bolo mie wszystkie gnaty (Zaburze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *gnata*; D. lm. *gnatów*; wymowa: *gnat, gnot*.

Por. *kość*.

Gniewek ‘człowiek często obrażający się i gniewający’

Gniewek to człowiek często się gniewający tak byle czego (Kozubszczyzna). Z tego dziecka to gniewek taki (Policzyna).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *gniewka*; D. lm. *gniewków*; wymowa: *gniewek, gniewek*.

Por. *cięty, nabzdyczony, przeciwny, sprzyka*.

Gnojowaty ‘człowiek leniwy’

Gnojowaty to taki, co jemu nie chce się pracować (Horyszów Ruski). Na niego nie licz, nic ni pumoże, bo to taki gnojowaty un (Mokrelipie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *gnojowatego*; D. lm. *gnojowatych*; wymowa: *gnojowaty, gnojowaty*.

Por. *leniuch, leń, mitrega, nieroba, próżniak, walacz, walyto, zwałaniec*.

Gołda I ‘człowiek bardzo chudy’

Taka gołda z niego, wielki, ale suchy (Wyhalew). Taki bardzo wysychnięty, to nazywajo, że to gołda taka (Zahajki pow. Włodawa).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa i Włodawy.

D. lp. *gołdy*; D. lm. *gołdów*; wymowa: *gołda*.

Por. *badył, bida, chuderlak, chuderlawiec, chudy, chudziak, chudzielec, chułyń, cienki, gruzlik, legiejdas, nędza, płucnik, suchar, suchy, świstki, zmore*.

Gołda II ‘kobieta źle się prowadząca’

Gołda to baba, co lubi z obcymi chłopami się zadawać (Gdeszyn).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa i Hrubieszowa.

D. lp. *gołdy*; D. lm. *gołdów*; wymowa: *gou̯da*.

Por. *drań, flądra, gałgan, latawica, lachudra, rozpusna, rozpustnica, szelma*.

Gołdus I ‘człowiek, który nałogowo pije alkohol’

Gołdus taki, te wódke pije i pije (Sławęcín). *Gołdus to inaczy pijak* (Siemierz).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa i Hrubieszowa.

D. lp. *gołdusa*; D. lm. *gołdusów*; wymowa: *gou̯dus*.

Por. *chlejus, chmielarz, pijaczysko, pijak, pijanica*.

Gołdus II ‘mężczyzna rozpustny’

O takim to sie nawet nie chce mówić, tyn gołdus to lata ino za babami (Malice). *Gołdus, to nie prowadzi sie taki chłop jak trzeba* (Strzelce).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Chełma i Hrubieszowa.

D. lp. *gołdusa*; D. lm. *gołdusów*; wymowa: *gou̯dus*.

Por. *babiarz, drań, hultaj, kobieciarz, kurewnik, tajdak, rozpusny, rozpuśniak*.

Gorączka ‘podwyższona temperatura ciała’

Gorączka jak jest, to zawsze kwiat lipowy trza zaparzyć (Wronów). *Gorączka jak jest, to człowiek sie źle czuje* (Telatyn). *Wysoka temperatura ciała to sie nazywa gorączka* (Dutrów). *Gorączka wielga jo złapała, lyciała bez ręce* (Chmielek). *Ma wielge gorączke* (Stanin).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *gorączki*; D. lm. *gorączek*; wymowa: *gorońčka, goruńčka, gurońčka, guruńčka, goroncka, goruncka*.

Por. *ciepłota, temperatura*.

Gościec I ‘zbity kłęb włosów na głowie, będący zewnętrznym przejawem choroby, czasem zapuszczany celowo, aby wyprowadzić chorobę na zewnątrz’

To kiedyś mówili tak stare jeszcze, że gościec włosy wije i człowiek chory z tego (Żrebce). *Gościec trza zdjąć, a po obcięciu gościa trza umyć głowe gorąco wodo i zmyć tyn gościec* (Lipa). *Na gościec dochtur nie pomoże, to jest w środku i w głowie. To łamie w kościach, głowa łupie, migocze ci przed oczami i ścisko w piersiach, a wszystko bez to, że jest tyn gościec na głowie, tyn kottun* (Turobin). *Gościec można tylko obcinać w Wielge Środe albo w Wielge Sobote, i to jak ładnie na świecie. Jak takie dziecko co chce, to jemu nie dać, to go wykręci, albo ręce, albo noge* (Żabno). *Była z dzieckiem u baby, to ji powiedziała, że mo gościec* (Sól). *Downo to mówił, ze to góździec, a drugie, ze kottun* (Kocudza).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *gościa*; D. lm. *gościców*; wymowa: *gościec, goźżec, guźżec*.

Por. *kottun*.

Gościec II ‘choroba reumatyczna’

Gościec to łamanie w kościach (Udrylicze). Goździec to choroba wewnętrzna u człowieka, w kościach musi, ale i jest u konia (Polichna). Baba zachorowała na gościec i w polu robić ni mogła, sam żem wsio robił (Deszkowice I). Dawno nazywali gościec, tera reumatyzm (Siennica Różana).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *gościca*; D. lm. *gościców*; wymowa: *goścéc, goźżec*.

Por. *boleśnica, łamanie w kościach, reumatyzm*.

Graduśnik ‘przyrząd z rtęcią do mierzenia temperatury ciała’

Taki graduśnik to zachoruje dziecko, to możesz zmierzyć gorączkę (Sól). Graduśnik to dzisiejszy termometr, kiedyś to graduśnik mówiły (Majdan Stary).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *graduśnika*; D. lm. *graduśników*; wymowa: *graduśnik*.

Por. *termometr*.

Gramatyga ‘człowiek niezdarny, niezaradny’

Na takiego człowieka niezdarne, co ni radzi sobie, to mówi się, że to tako gramatyga (Wólka Abramowska). Tak się czasem mówi ty gramatygo, jak taki niezdarne ktoś (Korytków Duży).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja i Zamościa.

D. lp. *gramatygi*; D. lm. *gramatygów*; wymowa: *gramatyga*.

Por. *chałaciarz, ciamajda, ciapcia, ciemrak, ciućma, ciuryło, ćwok, gramuła, gułaj, lemieża, łamaga, mazgaj, niedojda, niedołęga, niedorajda, nieumięga, niezdar, niezguła, rozkraka, ślamaga*.

Gramofon ‘urządzenie do odtwarzania dźwięku z płyty’

Dawni to jeszcze gramofony byli, ale tu to ino nauczycielka miała, a musi i u Żyda był (Zwierzyniec). Kiedyś, kiedyś to jeszcze ni adaptery, ale gromofony byli i ludzie sie bawili przy tym (Abramów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *gramofona* // *gramofonu*; D. lm. *gramofonów*; wymowa: *gramofon*.

Por. *adapter*.

Gramuła ‘człowiek niezdarny, niezaradny’

Gramuła to co ni weźnie, to zypsuje, taka gramuła i tyle (Teodorówka). Człowiek niezdarne no to gramuła nazywajo (Wólka Abramowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *gramuły*; D. lm. *gramułów*; wymowa: *gramuła*.

Por. *chałaciarz, ciamajda, ciapcia, ciemrak, ciućma, ciuryło, ćwok, gramatyga, gułaj, lemieża, łamaga, mazgaj, niedojda, niedołęga, niedorajda, nieumięga, niezdar, niezguła, rozkraka, ślamaga*.

Granduje robotę ‘człowiek, który pracuje byle jak’

Człowiek, który robi lichy, to mówio, że to jest jakiś można mówić, powiedzieć dokładnie tak, że granduje robote (Krasnobród). *Nie chce mu sie i ino granduje robote* (Jacnia).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

Wymowa: *granduje robote*, *granduje rubote*.

Por. *partacz*, *partak*.

Grandus ‘człowiek nieposłuszny, niegrzeczny’

Od dziecka był taki grandus, ciągle jakieś bójki zaczynał (Staw Noakowski). *Gurszego grandusa nad nigo to we wsi ni było* (Sól).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *grandusa*; D. lm. *grandusów*; wymowa: *grandus*.

Por. *dranny*, *ladacy*, *niestuch*, *szkódny*.

Grdyka ‘zewnętrzna chrząstka krtani’

Złapać mocno za grdyke ręką, to można i udusić człowieka (Sól).

Źródła: PM, KAGP, PS.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia i południowa.

D. lp. *grdyki*; D. lm. *grdyków*; wymowa: *grdyka*.

Por. *duda*, *Ewy jabko*, *gagawka*, *gardziel*, *gardziela*, *gardziol*, *gardziola*, *gardziołek*, *gardziotka*, *garło*, *grzdyk*, *grzdyka*, *grzdyl*, *gula*, *gutak*, *hartanka*, *hartań*, *hłotok*, *hyra*, *hyrtak*, *jabko Adama*, *krtyka*, *krztań*, *krztyk*, *krztyka*, *tyk*, *tykawka*, *tykut*, *miczałek*, *pijak*, *pitak*, *żgałka*.

Grubachny ‘człowiek otyły’

Grubachny, to un jest bardzo gruby (Wandalin). *Żre dużo i taki grubachny sie zrobiuł* (Bodaczów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *grubachnego*; D. lm. *grubachnych*; wymowa: *grubachny*.

Por. *czerepacha*, *grubas*, *grubaśny*, *gruby*, *kłepa*, *kloc*, *niecko*, *prukwa*, *przygruby*, *reptucha*, *rozbachany*, *rozdupniak*, *spasiony*, *telbuchasty*, *tegi*, *wańtuch*, *wieprzek*, *wypasiony*.

Grubas ‘człowiek otyły’

Grubas to człowiek otyły (Osiny). *Grubas to człowiek, który jest bardzo gruby* (Zawada). *Tera u dzieci to coraz więcej jest grubasów, bo dobrze im jest* (Uchanie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *grubasa*; D. lm. *grubasów*; wymowa: *grubas*.

Por. *czerepacha*, *grubachny*, *grubaśny*, *gruby*, *kłepa*, *kloc*, *niecko*, *prukwa*, *przygruby*, *reptucha*, *rozbachany*, *rozdupniak*, *spasiony*, *telbuchasty*, *tegi*, *wańtuch*, *wieprzek*, *wypasiony*.

Grubaśny ‘człowiek otyły’

Un taki grubaśny tera, a kiedyś był suchy (Maziły). *Grubaśny to człowiek bardzo gruby* (Łukowa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *grubaśnego*; D. lm. *grubaśnych*; wymowa: *grubaśny*.

Por. *czerepacha, grubachny, grubas, gruby, klepa, kloc, niecko, prukwa, przygruby, reptucha, rozbachany, rozdupniak, spasiony, telbuchasty, tegi, wańtuch, wieprzek, wypasiony*.

Gruby ‘człowiek otyły’

Gruba to jak już taka tęga kobieta (Bukowa). *Z niej to była grubo babsko* (Sól). *Gruby, ale gruby, to i u chłopca czy baby to samo* (Hołowno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *grubego*; D. lm. *grubych*; wymowa: *gruby*.

Por. *czerepacha, grubachny, grubas, grubaśny, klepa, kloc, niecko, prukwa, przygruby, reptucha, rozbachany, rozdupniak, spasiony, telbuchasty, tegi, wańtuch, wieprzek, wypasiony*.

Gruźlica ‘choroba płuc z kaszlem i bólem w klatce piersiowej’

Zapalenie płuc to gruźlica (Wólka Rokicka). *Gruźlica to najcięższa choroba płuc, chory schnie w oczach* (Olszowiec-Kolonia). *Kiedyś gruźlica to była często choroba, to z bida musi chorowali, z niedożywienia* (Koszoly). *Gruźlica to musi zaraźliwa była, to płuca atakowało, tera cicho o gruźlicy, może nie chorują* (Sawin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *gruźlicy*; D. lm. *gruźliców*; wymowa: *gruźlica*.

Por. *suchoty, zapalanka*.

Gruźlik ‘człowiek bardzo chudy’

Gruźlik to nazywają, jak człowiek taki bardzo chudy (Trzcianki). *Tera to mówio, że zgrabny jak taki cinki, a kiedyś to gruźlik nazywali* (Turzyniec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *gruźlika*; D. lm. *gruźlików*; wymowa: *gruźlik*.

Por. *badył, bida, chuderlak, chuderlawiec, chudy, chudziak, chudzielec, chułyń, cienki, gołda, legiejdas, nędza, płucnik, suchar, suchy, świstki, zmora*.

Grymas ‘człowiek, który marudzi’

Człowiek, który jest wybredny w jedzeniu to grymas (Chmiel).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *grymasa*; D. lm. *grymasów*; wymowa: *grymas*.

Por. *grymasa, maruda, marudnik, menda, przeborny, skrzywiony, szmanda, żmęda*.

Grymasa ‘człowiek, który marudzi’

Grymasa taka, taka osoba grymasna (Luchów Dolny). *Nic sie nie pudoba, bo to grymasa, i nie dugodzi tymu* (Wola Obszańska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *grymasy*; D. lm. *grymasów*; wymowa: *grymasa*.

Por. *grymas, maruda, marudnik, menda, przeborny, skrzywiony, szmanda, żmęda*.

Grypa ‘wirusowa choroba zakaźna z nieżytem górnych dróg oddechowych i wysoką temperaturą’

Grypa to gorączka, kaszel, katar (Chmiel). *Na grype to przyważnie w zimie sie choruje* (Turobin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *grypy*; D. lm. *grypów*; wymowa: *grypa*.

Grzbiet I – tom I: 106.

Grzbiet II – tom I: 106.

Grzbiet III – tom III: 136.

Grzbiet IV – tom IV: 271.

Grzbiet V ‘część tułowia od szyi do krzyża’

Grzbiet to tak od karku do tyłka, ta tylna część człowieka (Gąsiory). *Ma garba takiego na grzbiecie, to chyba zy starości* (Stefankowice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *grzbietu*; D. lm. *grzbietów*; wymowa: *gźbet*.

Por. *chrapec, kregostup, krzyż, pacierz, pochrzep*.

Grzdyk ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Grzdyk to tak wystaje z przodu na szyi (Ignaców). *Grzdyk taki wystający to więcy u chłopów jest* (Janiszkowice). *Grzdyk mu tak mocno wystaje* (Sitno pow. Biała Podlaska).

Źródła: PM, KAGP, PS.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia oraz okolice Opola Lubelskiego i Bełżyc.

D. lp. *grzdyka* // *grzdyku*; D. lm. *grzdyków*; wymowa: *gźdyk*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziol, gardziota, gardziotek, gardziotka, garło, grdyka, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartan, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, tyk, tykawka, tykut, michalek, pijak, pitak, żgatika*.

Grzdyka ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Grzdyka to wypukłość widoczna na przedniej stronie szyi (Głębokie). *To, co tak wystaje tu z przodu, to grzdyka* (Chmielnik).

Źródła: PM, KAGP, PS, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *grzdyki*; D. lm. *grzdyków*; wymowa: *gźdyka*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziol, gardziota, gardziotek, gardziotka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartan, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, tyk, tykawka, tykut, michalek, pijak, pitak, żgatika*.

Grzdyl ‘zewnętrzna chrząstka krtani’

My to mówili grzdyl na to. O, jakiego ma grzdyla, o ta kość o tu, o, to pijak bedzie. Jak to ma mężczyzna, to pijak bedzie, jak o tego grzdyla miot. To taka kość, nie wszyscy majo, ale niektórzy majo (Lipa).

Źródła: PM, KAGP, PS.

Geografia: Lipa, Tarnawka, Stawce, Zakrzew.

D. lp. *grzdyla*; D. lm. *grzdylów*; wymowa: *gždyl*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziol, gardziota, gardziolek, gardziołka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, gula, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, łyk, łykawka, łykut, mi-chalek, pijak, pitak, żgałka*.

Grzebień ‘grzebień do czesania włosów’

Grzybieńec to do czesania włosów jest (Worgule). *Włosy to babka miała gęste, piękne, jak wsadziła tyn grzebieńec, to ni mogła wyjąć* (Sławęcín).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *grzebieńca*; D. lm. *grzebieńców*; wymowa: *gżebeńec, gżybeńec, gżebińec*.

Por. *grzebień, grzebionka, grzebyk*.

Grzebień I – tom III: 136.

Grzebień II – tom IV: 271.

Grzebień III – tom IV: 271.

Grzebień IV – tom VII: 133.

Grzebień V – tom VII: 133.

Grzebień VI – tom VII: 133.

Grzebień VII ‘grzebień do czesania włosów’

Włosy czesze sie grzebieniem (Chmiel). *Kiedyś na wsi robiły grzebienie z krowskiego roga, krowa róg złamała, to te rogi brały i gotowały, w wojne robiły z tego te grzebienie* (Ruda Solska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *grzebienia*; D. lm. *grzebieniów*; wymowa: *gżebeń, gżebiń*.

Por. *grzebieńec, grzebionka, grzebyk*.

Grzebionka I – tom I: 106.

Grzebionka II – tom VII: 134.

Grzebionka III – tom VII: 134.

Grzebionka IV ‘grzebień do czesania włosów’

Czysali i tera czeszo grzybionko, tylko że kiedyś sami rubili, a tera kupujo (Kodeniec).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa.

D. lp. *grzebionki*; D. lm. *grzebionków*; wymowa: *gżebonka, gżybonka, gżybunka*.

Por. *grzebieniec, grzebień, grzebyk*.

Grzebyk I – tom III: 136.

Grzebyk ‘grzebień do czesania włosów’

Do włosów, do czysania to jest grzebyk (Ruda Solska). *Najlepszy grzebyk to taki z gęstymi tymi ząbkami* (Deszkowice I).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *grzebyka*; D. lm. *grzebyków*; wymowa: *gżebyk*.

Por. *grzebieniec, grzebień, grzebionka*.

Grzechotka ‘zabawka dziecięca, zwykle w kształcie kuli z rączką, zawierająca w środku kilka drobnych kuleczek grzechoczących przy potrząsaniu’

Grzechotka to zabawka kregła, co w środku grzechocze (Łańcuchów). *Grzechotku to były z ziarkami grochu w środku i to głos dawało* (Okrzeja). *Grzechotka to zabawka dla malutkiego dziecka* (Puchacze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *grzechotki*; D. lm. *grzechotek // grzechotków*; wymowa: *gżexotka, gżyxotka*.

Por. *brukawka, jargotka, szelepawka, tarachawka, tarkotka, trajkotka*.

Grzybek I – tom V: 175.

Grzybek II – tom VI: 191.

Grzybek III ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Grzybek był z otworem na płomień w lampie naftowej (Mircze). *Był taki grzybek blaszany i w nim tyn płomień był zakryty, i świeciło się* (Skowieszyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Stok, Skowieszyn, Zarzecze, Mircze, Miętkie, Kosmów, Czumów, Cichobórz, Obrowiec (zob. mapa 36).

D. lp. *grzybka*; D. lm. *grzybków*; wymowa: *gżybek*.

Por. *czapek, czapeczka, czapka, czaprak, hapa, hapka, jotoł, kapelusik, kapelus, kapeluszek, kaptur, kapturek, kołpak, kominek, maszynka, murtka, raczek, szczupak, szołomak, żabka, żydek*.

Gula ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Gula to zewnętrzna chrząstka krtani, wystająca (Mszanna). *Gula taka niektóрым tu z przodu lata pod brodo* (Brzeziny).

Źródła: PM.

Geografia: Międzyłes, Mszanna, Macoszyn, Osuchy, Jeziernia, Brzeziny.

D. lp. *guli*; D. lm. *gulów*; wymowa: *gula*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziół, gardziota, gardziołek, gardziołka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, łyk, łykawka, łykut, mi-chalek, pijak, pitak, żgałka.*

Gułaj ‘człowiek niezdarny, niezaradny’

Gułaj to jak taki tepy, niezaradny (Wandalin). Idzie, to zawsze o co zaczepi, coś ma zrobić, to zypsuje, taki gułaj z niego i tyle (Pułankowice).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego i Kraśnika.

D. lp. *gułaja*; D. lm. *gułajów*; wymowa: *guɔaj*.

Por. *chałaciarz, ciamajda, ciapcia, ciemrak, ciućma, ciuryło, ćwok, gramatyga, gramała, lemieża, tamaga, mazgaj, niedojda, niedoługa, niedorajda, nieumiega, niezdara, niezguła, rozkraka, ślamaga.*

Gunia ‘to, czym przykrywa się materac lub siennik w łóżku’

Gunia to była z płótna lnianego albo z kunopnego, ale kunopne to było twarde bardzo (Dęba).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *guni*; D. lm. *guniów*; wymowa: *guńa*.

Por. *płachetka, płachta, podściółka, prześcieradło.*

Gutak ‘zewnętrzna chrząstka krtani’

Gutak po naszymu, ale fachowo to musi jabłko Adama czy jak (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *gutaka*; D. lm. *gutaków*; wymowa: *gutak*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziół, gardziota, gardziołek, gardziołka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, hartanka, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, łyk, łykawka, łykut, mi-chalek, pijak, pitak, żgałka.*

Guz ‘zgrubienie kuliste występujące na ciele ludzi’

Guz mu sie zrobił i to go bardzo bolało (Jastków). Wiem, że jak jakiś guz był to, to była taka babcia to nożem coś kreśliła. Kreśliła nad tym guzem krzyż święty i jakoś modlitwe wymawiała, no i po kilku dniach ten guz miał zginąć. Albo robiło się te gałki takie z tego, z włókna lnianego, no to też na, na takie schorzenia (Komodzianka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *guza*; D. lm. *guzów*; wymowa: *gus*.

Guzdrała ‘człowiek powolny, flegmatyk’

Guzdrała to osoba bardzo powolna (Horyszów Ruski). Ale z niego guzdrała, jak zacznie, to skuńczyć ni może (Wywłoczka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *guzdrały*; D. lm. *guzdrałów*; wymowa: *guzdraɔa*.

Por. *ćmucha, gładza, zmuda.*

Gwizdak ‘zabawka do gwizdania’

Gwizdak to prosta zabawka do gwizdania (Łańcuchów). Gwizdak to zabawka do gwizdania kupowana na odpuscie (Chomećiska Duże). Gwizdak se kupił na odpuscie i robi dużo hałasu nim (Terebela). A co tam kiedyś było, jakaś piłka, gwizdak i tyle zabawków (Rataj). Mieli te łobuzy gwizdoki porubione z drewna i gwizdali na nich (Mokrelipie). Stary kiedyś zrobił małemu gwizdaka z wirzby, łój było łuciechy (Sól).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony (zob. mapa 39).

D. lp. *gwizdaka*; D. lm. *gwizdaków*; wymowa: *gʷizdak*.

Por. *fiuczek, fiuk, fiutak, gwizdałka, gwizdek, świstak, świszczatka, świustak, świustawka*.

Gwizdałka ‘zabawka do gwizdania’

Gwizdałke kupiły na odpuscie, latały dzieci z to gwizdałko i gwizdały (Braciejowice). Gwizdały na gwizdałkach z wirzby zrobionych (Niezdów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Braciejowice, Niezdów, Poniatowa (zob. mapa 39).

D. lp. *gwizdałki*; D. lm. *gwizdałków*; wymowa: *gʷizdaŭka*.

Por. *fiuczek, fiuk, fiutak, gwizdak, gwizdek, świstak, świszczatka, świustak, świustawka*.

Gwizdek ‘zabawka do gwizdania’

Gwizdek to prosta zabawka do gwizdania (Suszno). Gwizdek czy świustak to jedno i to samo, świustały na tym (Ruda Solska). Juz odpust, no to dziecku trza wiatracek i gwizdek kupić (Wola Okrzejska). Gwizdek to był do gwizdania, tak dla zabawy (Gałęzów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie (zob. mapa 39).

D. lp. *gwizdka*; D. lm. *gwizdków*; wymowa: *gʷizdek*.

Por. *fiuczek, fiuk, fiutak, gwizdak, gwizdałka, świstak, świszczatka, świustak, świustawka*.

Hapa I – tom III: 139–140.

Hapa II – tom III: 140.

Hapa III – tom III: 140.

Hapa IV ‘twarz’

Mówie mu, zamknij hape (Gałęzów). Hape puruzwałoł na zabawie i tero wstydzi sie ludziom pukazać (Sól). Hapa to cała twarz (Łukowa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *hapy*; D. lm. *hapów*; wymowa: *xapa, yapa*.

Por. *buzia, gęba, pysk, twarz*.

Hapa V ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Hapa to człowiek bardzo krzykliwy (Wandalin). Hapa ta sie mówi na takiego, co te hape rozodrze i kłóci sie byle czego, to un taki hapa jest (Michalów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *hapy*; D. lm. *hapów*; wymowa: *xapa, yapa*.

Por. *chrupal, gardliwy, garłacz, garłaty, hapaty, hapol, jarmuła, kłótlowiec, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykała, krzykliwiec, murdziasty, parkot, parkotka, pyskaczna, pyskacz, pyskaty, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastępliwy*.

Hapa VI ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Hapa to część lampy, blaszka z otworem na płomień (Zastawie). Hape sie nakładało i ona osłaniała płomiń w lampie (Żrebce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Tarnawa Duża, Zastawie, Kocudza, Wólka Abramowska, Hosznia Ordynacka, Latyczyn, Sasiadka, Żrebce (zob. mapa 36).

D. lp. *hapy*; D. lm. *hapów*; wymowa: *xapa, yapa*.

Por. *czapek, czapeczka, czapka, czaprak, grzybek, hapka, jołop, kapelusik, kapelusz, kapeluszek, kaptur, kapturek, kołpak, kominek, maszynka, murtka, raczek, szczupak, szołomak, zabka, żydek*.

Hapaty ‘człowiek krzykliwy i kłótlivy’

Hapaty to człowiek pyskaty (Łukowa). Taki hapaty człowiek to krzykliwy taki, kłóci sie, o byle co i drze hape, no to hapaty (Zakłodzie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *hapatego*; D. lm. *hapatych*; wymowa: *xapaty, yapaty*.

Por. *chrupal, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapol, jarmuła, kłótlowiec, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykała, krzykliwiec, murdziasty, parkot, parkotka, pyskaczna, pyskacz, pyskaty, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastępliwy*.

Hapka I – tom V: 177.

Hapka II – tom V: 177.

Hapka III ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Hapka jest na płomień w lampie naftowej (Ostrzyca). Hapka to blaszka z otworem na płomień w lampie naftowej (Stryjno Pierwsze).

Źródła: PM.

Geografia: Łopiennik Górny, Łopiennik Nadrzeczny, Stryjno Pierwsze, Ostrzyca, Staw Noakowski, Rudnik, Tarnawa Duża, Wierzchowiska, Andrzejów pow. Janów Lubelski, Wólka Ratajska, Kocudza (zob. mapa 36).

D. lp. *hapki*; D. lm. *hapków*; wymowa: *xapka*.

Por. *czapek, czapeczka, czapka, czaprak, grzybek, hapa, jołop, kapelusik, kapelusz, kapeluszek, kaptur, kapturek, kołpak, kominek, maszynka, murtka, raczek, szczupak, szołomak, zabka, żydek*.

Hapol ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Hapol to człowiek krzykliwy, klóci sie byle czego (Osiny). Taki spokojny był jako dziecko, a tera wyrós na takie hapola, takiego krzykliwego (Janów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław i Lublina.

D. lp. *hapola*; D. lm. *hapolów*; wymowa: *xapol*.

Por. *chrapal, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, jarmuła, kłótniwy, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykała, krzykliwy, murdziasty, parkot, parkotka, pyskaczna, pyskacz, pyskany, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastęplivy*.

Haraszkwaty ‘człowiek o kędzierzawych włosach’

Haraszkwaty to człowiek, któremu włosy sie kręco (Błotków Duży). Włoski takie ma śliczne, taki haraszkwaty jak dziadek (Zahajki pow. Włodawa).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *haraszkwatego*; D. lm. *haraszkwatych*; wymowa: *xaraškwaty, yaraškwaty*.

Por. *baranek, kędraty, kędzierowaty, kędzierzawiec, kędzierzawy, kręcony*.

Hartanka ‘zewnątrzna część krtani’

Hartanka to chrząstka krtani, co wychodzi na wirzech w postaci taki guli (Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski). Tak wystaje z przodu taka gula, no to hartanka nazywajo (Borowiec). Hartanka to takie wysadzone tu na karku jest, tak pod brodo (Brzeźno).

Źródła: PM, KAGP, PS.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *hartanki*; D. lm. *hartanków*; wymowa: *xartanka, yartanka*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziół, gardziola, gardziółek, gardziółka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, tyk, tykawka, tykut, michałek, pijak, pitak, żgałka*.

Hartań ‘zewnątrzna część krtani’

Hartań to tu wystaje z przodu na szyi takie coś, to jest hartań (Łukowa). Hartań mu tak tu wypuczyła z przodu (Naklik).

Źródła: PM, KAGP, PS.

Geografia: Naklik, Potok Górny, Łukowa, Miętkie, Mircze.

D. lp. *hartani*; D. lm. *hartaniów*; wymowa: *xartań*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziół, gardziola, gardziółek, gardziółka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, tyk, tykawka, tykut, michałek, pijak, pitak, żgałka*.

Heblować I – tom IV: 275.**Heblować II** ‘trzeć na tarze’

Były tary w baliach i tak sie heblowało, i sie prało (Michów). W balji sie hyblowało na ty pracze (Uhrusk).

Źródła: PM, KAGP, PS.

Geografia: Michów, Rudno, Uhrusk.

Wymowa: *xeblovać*.

Por. *pocierać*.

Hiszpanka ‘rodzaj grypy o gwałtownych objawach’

Był taki tyfus, nazywał się hiszpanka. [. . .], ono szło od Hiszpanii, przez Hiszpania, Niemcy, Polska. To więc ludzi wyginęło wtenczas na te hiszpanke jak w wojna (Bra-niewka). Hiszpanka to opowiadali, że przed wojno czy w wojne, ale to w te pierwsze wojne, to bardzo dużo ludzi umarło na hiszpanke, taki wirus zabijał (Żabno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *hiszpanki*; D. lm. *hiszpanków*; wymowa: *xišpanka*, *xišpanka*.

Hłotok ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Chłopi to często mają takie karki o wystającym z przodu hłotoku (Kodeniec).

Źródła: PM, PS.

Geografia: Kodeniec, Wyhalew, Uhnin, Dębowa Kłoda.

D. lp. *hłotoka*; D. lm. *hłotoków*; wymowa: *xuotok*, *γtotoł*.

Por. *duda*, *Ewy jabko*, *gagawka*, *gardziel*, *gardziela*, *gardziół*, *gardziola*, *gardziołek*, *gardziolka*, *garło*, *grdyka*, *grzdyk*, *grzdyka*, *grzdyl*, *gula*, *gutak*, *hartanka*, *hartan*, *hyra*, *hyrtak*, *jabko Adama*, *krtyka*, *krztań*, *krztyk*, *krztyka*, *łyk*, *łykawka*, *łykut*, *mi-chalek*, *pijak*, *pitak*, *zgałka*.

Hojda ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Hojda to bierze się szyćry kije i na nich się zawieszko płachetke, żeby to dziecko mogło w tym leżeć jak w kutyse (Gardzienice). Hujda to kołyska z płachty na kijach (Stawce).

Źródła: PM, PI, KAGP.

Geografia: Gardzienice, Stawce, Tarnawka (zob. mapa 29).

D. lp. *hojdy*; D. lm. *hojdów*; wymowa: *xojda*, *xuida*.

Por. *bujawka*, *bujda*, *hojdawka*, *huśtak*, *huśtawka*, *kobylica*, *kobyła*, *kobyłka*, *kojda*, *koleba*, *kolebajka*, *kolebak*, *kolebka*, *kołysaja*, *kołyska*, *koń*, *korbon*, *koromak*, *koza*, *koziół*, *stojak*, *trójnog*, *uwiązak*, *zajda*.

Hojdać ‘kołysać dziecko’

Aby dziecko usnyło, trzeba jego hujdać (Kołacze). Hojdać dziecko na rękach (Dubienka). Hujdać to inaczej kołysać dziecko (Orłów Murowany). Na hojdance ja lubiała się hojdać, jak dzieckiem była (Błotków Duży).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

Wymowa: *xoidać*, *xuidać*, *yoidać*.

Por. *bujać*, *huciać*, *hućkać*, *huśtać*, *kolebać*, *kołysać*, *lulać*.

Hojdanka ‘urządzenie do huśtania się w postaci deski zawieszanej na sznurach’

Dzieciom rubili takie hojdanki z deski na sznurkach (Worgule). Ja to się na taki hojdance z deski hojdata całe lato (Witulín).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *hojdanki*; D. lm. *hojdanków*; wymowa: *xoidanka*, *xuidanka*, *yoïdanka*.

Por. *bandel*, *huśtawka*.

Hojdawka ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Hojdawka to kołyska prymitywna zabierana w pole do usypiania dziecka (Stryjno Pierwsze). Hojdawke robili z płachty na polu (Siennica Różana). Hujdawki rubili dzieciom na polu, sztyry kije i płachta rozciągnięta na nich, i to taka hujdawka (Sławęcín).

Źródła: PM, PI, MG.

Geografia: okolice Parczewa, Krasnegostawu i Zamościa (zob. mapa 29).

D. lp. *hojdawki*; D. lm. *hojdawków*; wymowa: *xoidafka*, *xuidafka*, *yoïdafka*.

Por. *bujawka*, *bujda*, *hojda*, *huśtak*, *huśtawka*, *kobylica*, *kobyła*, *kobyłka*, *kojda*, *koleba*, *kolebajka*, *kolebak*, *kolebka*, *kołysaja*, *kołyska*, *koń*, *korbon*, *koromak*, *koza*, *koziół*, *stojak*, *trójnog*, *uwiązak*, *zajda*.

Holopa I ‘tylna mięsista część nogi między biodrem a kolanem’

U góry noga już nad kulanem to jest hulopa (Dawidy). Hulopa po dawnymu, a tera udo (Ossowa).

Źródła: PM, PS.

Geografia: Ossowa, Radcze, Dawidy, Opole, Kodeniec, Wyhalew (zob. mapa 7).

D. lp. *holopy*; D. lm. *holopów*; wymowa: *xolopa*, *xulopa*, *ɣolopa*.

Por. *holopka*, *tyda*, *tydka*, *pucha*, *udo*.

Holopa II ‘tylna mięsista część nogi między kolanem a stopą’

Boli mie moga tu w holopie (Kąty). Ma grube holopy i wygląda jak kaczkka, jak idzie (Koszoły).

Źródła: PM, PZ, KAGP.

Geografia: Kąty, Międzyzyleś, Koszoły, Dubica, Rozwadówka, Polubicze Wiejskie, Opole, Kodeniec, Wyhalew (zob. mapa 8).

D. lp. *holopy*; D. lm. *holopów*; wymowa: *xolopa*, *xulopa*, *ɣolopa*.

Por. *holopka*, *tyda*, *tydka*, *tysta*, *tyścianka*, *prosiątko*, *prosię*.

Holopka I ‘tylna mięsista część nogi między biodrem a kolanem’

Ni moge za bardzo chodzić, tak mie tu hulopka boli (Matiaszówka).

Źródła: PM, PS.

Geografia: Matiaszówka, Wólka Czułczycka (zob. mapa 7).

D. lp. *holopki*; D. lm. *holopków*; wymowa: *xolopka*, *xulopka*, *ɣulopka*.

Por. *holopa*, *tyda*, *tydka*, *pucha*, *udo*.

Holopka II ‘tylna mięsista część nogi między kolanem a stopą’

W górze nogi hulopka, i ud kulana tyż hulopka (Matiaszówka). Tydka tera więcy, ale dawni to hulopka mówili (Międzyzyleś).

Źródła: PM, PZ.

Geografia: Matiaszówka, Międzyzyleś (zob. mapa 8).

D. lp. *holopki*; D. lm. *holopków*; wymowa: *xolopka*, *xulopka*, *ɣulopka*.

Por. *holopa*, *tyda*, *tydka*, *tysta*, *tyścianka*, *prosiątko*, *prosię*.

Honorny ‘osoba dumna, pewna siebie’

On taki honorny, no taki dumny, pyszny (Wólka Abramowska). Honorny taki, nosa zadzira i swego pewny (Białopole). Taki honorny, tylku un i nikt więcy (Worgule).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *honornego*; D. lm. *honornych*; wymowa: *xonorny, xunorny*.

Por. *bańdziuczny, buczny, chojrak, mecyja, pindyrynda, pyszałek, pyszny*.

Honorowy ‘człowiek szczodry, hojny’

To honorowy człowiek, podzieli sie, nie zażuje innym (Gołab).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *honorowego*; D. lm. *honorowych*; wymowa: *xonorovy, xunorovy*.

Por. *szczery, szczodry, użyczny*.

Huciać ‘kołysać dziecko’

Aby dziecko usnęło, trza jego huciać, jak drańskie, to i całe noc trza huciać (Flisy). Tak huciu, huciu, sie huciało to dziecko (Zanie).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja i Janowa Lubelskiego.

Wymowa: *xućać, yućać*.

Por. *bujać, hojdać, hućkać, huśtać, kolebać, kołysać, lulać*.

Hućkać ‘kołysać dziecko’

Hućkać to kołysać dziecko na rękach (Chmielek). Jak był mały tyn mój syn, to trza było jego hućkać i hućkać, sam ni zasnuł (Biszcz).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

Wymowa: *xućkać, yućkać*.

Por. *bujać, hojdać, huciać, huśtać, kolebać, kołysać, lulać*.

Hultaj I ‘człowiek podły, zły’

Z niego to więcy hultaj taki, na nikogo ni patrzy, ludzi ma za nic (Rozięcín). Hultaj to człowiek podły, nikczenny (Horyszów Ruski).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *hultaja*; D. lm. *hultajów*; wymowa: *xultaj, xultoĵ, yultaj*.

Por. *bydlak, drań, gadzina, jędza, ladacy, ladaczuch, lichota, niepoń, niepoczciwy, podlec, podleca, podły, sobaka, zgarny, zołza*.

Hultaj II ‘mężczyzna rozpustny’

A to hultaj na baby (Sulów). Hultaj taki, bo zamiast koło swoji baby być, to za drugimi lata (Polichna).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *hultaja*; D. lm. *hultajów*; wymowa: *xultaj, xultoĵ*.

Por. *babiarz, drań, gołdus, kobieciaz, kurewnik, łajdak, rozpusny, rozpuśniak*.

Huścić ‘kołysać dziecko’

Huścić to można dziecko w kutysce, a i na rękach, aby tylko chciało spać (Dorohucza). Żeby to dziecko zasnyło, to musiała go tak z gudzine huścić, a to darło sie (Chmielnik). Oj, syna to ja sie nahuściła, nie chciało spać, i dopiero trza było huścić, żeby usnoł (Łopiennik Dolny).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *xuścić, yuścić.*

Por. *bujać, hojdać, huciać, hućkać, kolebać, kołysać, lulać.*

Huśćak ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Huśćak na polu robili, to kołyska z płachty na kijach, a i w domu wiszali takie huśćaki (Ochoża).

Źródła: PM, PI, KAGP.

Geografia: Ochoża, Wierzbica pow. Chełm (zob. mapa 29).

D. lp. *huśćaka*; D. lm. *huśćaków*; wymowa: *xuśćak.*

Por. *bujawka, bujda, hojda, hojdawka, huśćawka, kobylica, kobyła, kobyłka, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kołysaja, kołyska, koń, korbon, koromak, koza, kozioł, stojak, trójnog, uwiązak, zajda.*

Huśćawka I ‘urządzenie do huśtania się w postaci deski zawieszanej na sznurach’

Huśćawka to takie urządzenie do huśtania się w postaci zawieszanej na sznurach desce (Grabowiec). A jeszcze widzisz taki był zwyczaj no i u nas też, ale to przeważnie na każdej wiosce na Zielone Świątki, na dzień przed, na zielono sobote to chłopcy robili, to już starsi chłopcy huśćawki i tak przez całe Zielone Świątki huścili się na tych huśćawkach, bo to taka była tradycyjna zabawa na Zielone Świątki (Rejowiec Fabryczny). A jak zrobił tato, to było radości, huściliśmy się na ty hujtawce (Wólka Abramowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *huśćawki*; D. lm. *huśćawków*; wymowa: *xuśćafka, xujtafka.*

Por. *bandel, hojdanka.*

Huśćawka II ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Huśćawke na polach z płachty rubili (Urszulin). Huśćawka na polu, to była kołyska z płachty na kijach (Gardzienice).

Źródła: PM, PI, KAGP.

Geografia: Stok, Skowieszyn, Gardzienice, Kulczyn, Urszulin (zob. mapa 29).

D. lp. *huśćawki*; D. lm. *huśćawków*; wymowa: *xuśćafka.*

Por. *bujawka, bujda, hojda, hojdawka, huśćak, kobylica, kobyła, kobyłka, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kołysaja, kołyska, koń, korbon, koromak, koza, kozioł, stojak, trójnog, uwiązak, zajda.*

Hykać ‘mieć czkawkę’

Un hyka, bo ma czkawke (Zubowice). Hyka sie mnie (Kołaczce). Hykać to mić hykawke (Momoty Dolne).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia oraz okolice Janowa Lubelskiego.

Wymowa: *xykać, xikać, yykać*.

Por. *czkać, hyrkać, szczukać, szczykać, szczykotać*.

Hykawka ‘skurcze drgawkowe przepony brzusznej z charakterystycznym odgłosem’

Hykawka to takie jakby drgawki głośne (Telatyn). *Hykawka mnie sie czepiła* (Zatyle). *Hykawka to wtedy, jak sie tak hyko raz po raz* (Świerze). *Hikawka mie złapała i mie męczy* (Worgule).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia oraz okolice Janowa Lubelskiego (zob. mapa 21).

D. lp. *hykawki*; D. lm. *hykawków*; wymowa: *xykafka, yykafka, xikafka*.

Por. *ckuta, czkawka, drgawka, szczuk, szczuka, szczykawka, szczykotka, skutawka, skutka*.

Hyra I ‘człowiek chory’

Człowiek nie za bardzo zdrowy to tako hyra (Stok). *Tako hyra, ciągle coś jego boli, chory i chory* (Zarzecze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *hyry*; D. lm. *hyrów*; wymowa: *xyra*.

Por. *cherlak, chora bida, chorowity, chory, chromy, dychawiczny, gliniak, kiepski, marny, słabota, słaby, suchotnik, zdechlak, zgleja*.

Hyra II ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Na takie zimno wyszeł z gołym gardłem, aj patrze, a u niego tak lata ta hyra (Sól). *Hyra to taka gula na wirzchu w tym miejscu, dzie jest przetyk* (Potok Górny).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia, okolice Chełma i Białej Podlaskiej.

D. lp. *hyry*; D. lm. *hyrów*; wymowa: *xyra, yyra*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziół, gardziota, gardziolek, gardziotka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, tyk, tykawka, tykut, michalek, pijak, pitak, żgałka*.

Hyrkać ‘mieć czkawkę’

Po jedzyniu czasie tak sie robi, że trza hyrkać i hyrkać (Dubica). *Przy ludziach to nieładnie hyrkać* (Terebela). *Hyrkała i hyrkała, aż sie napiła wody i przystało* (Kotlice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

Wymowa: *xyrkać, yyrkać*.

Por. *czkać, hykać, szczukać, szczykać, szczykotać*.

Hyrtak ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Jak sie pomaca na karku z przodu, to ten hyrtak sie namaca, tak troszka wystaje i tak sie rusza (Hedwiżyn).

Źródła: PM, PS.

Geografia: Hedwiżyn, Panasówka, Smółsko Duże.

D. lp. *hyrtaka*; D. lm. *hyrtaków*; wymowa: *xyrtak*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziół, gardziola, gardziołek, gardziołka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyra, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, tyk, tykawka, tykut, michalek, pijak, pitak, żgałka*.

Isjasz ‘ischias, rwa kulszowa’

Choroba, jak łamie w kościach na zmianę pogody i puchno stawy, to może być isjasz (Chmiel). Isjasz to jest to samo, co reumatyz (Łukowa). Tyn isjasz jak sie choruje, to nogi drętwiejo, chodzić sie nie da i leżyć trudno (Olszanka). Ten isjasz, taki nerw kulszowy, to na to dobra do smarowania nalewka z kasztanów, tak słyszałam (Maszki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *isjasza* // *isjaszu*; D. lm. *isjaszów*; wymowa: *isiaš, iisiaš, isioš, iisioš*.

Jabko Adama ‘zewnętrzna chrząstka krtani’

Mężczyzny to majo takie bardzi wystające to jabko Adama (Ossowa).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Bezwola, Ossowa, Huszcza, Międzyzyleś, Macoszyn.

D. lp. *jabka Adama*; D. lm. *jabłek* // *jabków Adama*; wymowa: *iapko adama, iapko iadama*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziół, gardziola, gardziołek, gardziołka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, tyk, tykawka, tykut, michalek, pijak, pitak, żgałka*.

Jaducha ‘choroba charakteryzująca się silnymi napadami duszności’

Jaducha to z ukraińska jeszcze z dawna zastała, tera to i asma mówio, a kiedyś to jaducha i tyle (Międzyzyleś). Jaducha to duszność z powodu zmęczenia, ale jak chto chory jest na nio (Worgule). Jaducha to stały kaszel i duszności (Stefankowice). Jaducha to dusi i kaszel wielgi, nie idzie czasem wytrzymać (Sławatycze). Mój to miał te jaduche, jak go złapało, to prosto dusił sie (Mszanna).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia (zob. mapa 19).

D. lp. *jaduchy*; D. lm. *jaduchów*; wymowa: *iaduxa*.

Por. *asma, astma, duchota, dusznica, duszność, dycha, dychawica, sapka, zaducha*.

Jaglica ‘wirusowe zapalenie spojówek oka z żółtawobiałymi grudkami’

Jaglica sie robi na łoku, to choroba oczów (Majdan Obleszcze). Jaglica to takie grudki sie robio na oku (Mętów). Jaglica to sie robio na oku takie jak ziarenka, jak jagły, taki kolor i takie wielkości jak jagły (Sułowiec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *jaglicy*; D. lm. *jagliców*; wymowa: *iagłica*.

Jagody ‘boczne miękkie części twarzy’

Ma rumiane jagody, to mówili, że zdrowa dziewczycza (Tarnawka). *Jagody to po bokach na twarzy, mówio też policzki* (Kielczewice).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Tarnawka, Kielczewice, Gałęzów, Wola Gałęzowska (zob. mapa 3).

D. lm. *jagodów*; wymowa: *jaɡody*.

Por. *buziaki, geby, lica, lice, łycie, mordy, policzka, policzki, poliki, półgębki, puchy, pućki, puszki, pyski, twarze*.

Jagódka ‘wypukła końcowa część palca u ręki’

Jagódka to jest sam koniec palca (Elźbiecin). *Ukuł sie w palec w samo jagódke i krew leci* (Międzyłes).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Komarno, Bohukały, Kąty, Kostomłoty, Elźbiecin, Międzyłes (zob. mapa 9).

D. lp. *jagódki*; D. lm. *jagódków*; wymowa: *jaɡutka*.

Por. *brzusiec, brzuszek, członek, czubek, opuszka, poduszczečka, poduszka, puczka*.

Jargotka ‘zabawka dziecięca, zwykle w kształcie kuli z rączką, zawierająca w środku kilka drobnych kuleczek grzechoczących przy potrząsaniu’

Grzechocząca zabawka z plastyku to jargotka po naszymu (Łańcuchów). *Jargotka to nazwa zabawki dziecięcej* (Ruda Solska). *Mały jargoce i jargoce to jargotko, uszy już mie bolo od tego* (Bychawka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa.

D. lp. *jargotki*; D. lm. *jargotek // jargotków*; wymowa: *jaɡotka*.

Por. *brukawka, grzechotka, szelepałka, tarachawka, tarkotka, trajkotka*.

Jarmuła ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Jarmuła z niego, krzyczy i krzyczy (Wandalin). *Stanie koło ciebie i jarmoli, tako jarmuła, nicht jo ni lubi* (Piotrawin).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego.

D. lp. *jarmuły*; D. lm. *jarmułów*; wymowa: *jaɾmuɫa*.

Por. *chrapał, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, hapol, kłótniwić, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykała, krzykliwić, murdziasty, parkot, parkotka, pyskacizna, pyskacz, pyskaty, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastępliwy*.

Jasieczek ‘mała poduszka pod głowę’ (zob. ilustracja 13).

Dwie poduszki takie kwadratowe, dwie na kupe i taki mały jasieczek na tego, i tak na łóżko (Michów). *Sciliły łóżka wysoko i taki jasieczek na końcu* (Łukowa).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *jasieczka*; D. lm. *jasieczków*; wymowa: *jaśeček, jaśeček*.

Por. *jasiek, jasio, jaś, jaśko, poduszczečka, zagłówek*.

Jasiek II – tom IV: 96.**Jasiek III** ‘mała poduszka pod głowę’ (zob. ilustracja 13).

Pod głowe to jasiek, tako mała poduszcza (Abramów). A poduszcza pod głowe to jasiek (Borzechów). Jasiek to poduszcza pod głowe ślicznie wyszywana (Gałęzów). Na łózkach były poduszki, jaški (Gołab). Na łózkach było tak poukładane, żeby było ładnie, na wirzku jasiek jakiś wyszywany tam tego, poszewki to już tylko byli do parady (Błonie). Jaška to zamiast poduszki można położyć pod głowe (Gościeradów). Jasiek to mała poduszcza do parady na wierzch (Węglinek). Po dwie, po trzy poduszki si kładło, na wierzchu jasiek sie dawalo (Chłopiatyn). Jasiek to mała poduszcza, można na niej spać, ale i na wystrój była, tak na kape położyć (Rachanie). Jasiek to mała poduszka na kape wyłożona (Orłów Murowany).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *jaška*; D. lm. *jašków*; wymowa: *jašek, jašik*.

Por. *jasieczek, jasio, jaś, jaško, poduszcza, zagłówek*.

Jasio I – tom IV: 96.**Jasio II** – tom IV: 96–97.**Jasio III** ‘mała poduszka pod głowę’ (zob. ilustracja 13).

Jasio to był z puchu (Skowieszyn). Jasio to mała poduszcza pod głowe (Ruda Sol-ska). Pierzynów tych miała i to kładła, na to poduszki tak wysoko, i na to jeszcze jasio (Mszanka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *jasia*; D. lm. *jasiów*; wymowa: *jaśo*.

Por. *jasieczek, jasiek, jaś, jaško, poduszcza, zagłówek*.

Jaskra I – tom V: 189.**Jaskra II** ‘choroba oczu polegająca na bólu gałki ocznej i prowadząca do ślepoty’

Jaskra to sie widzi jakby bez mgły (Bordziłówka). Jaskra to może doprowadzić to cał-kowitego ślepienia, to trza operować (Baranów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *jaskry*; wymowa: *jaška*.

Jaskuliny ‘człowiek, który ma piegi’

Jaskuliny to ma na twarzy te piegi, takie brązowe plamki (Dębowa Kłoda). Jaskuliny to un w lecie jak słońce, a potem to te piegi dzieś gino (Uhnin).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Parczewa.

D. lp. *jaskuliny*; D. lm. *jaskulinych*; wymowa: *jaškuliny*.

Por. *piegal, piegaty, piegowaty, piegus, rabociniaty, raby, ryżowaty, siemieniaty, siero-paty*.

Jaś I – tom IV: 97.

Jaś II – tom IV: 97.

Jaś III ‘mała poduszka pod głowę’ (zob. ilustracja 13).

Kapo przykryte, poduszki kładzione wysoko i na wirzech jeszcze jaś albo dwa jasio, tak łóżko wyglądało (Krzczonów). Jaś to du spania i na ozdobe pułozyc na łóżku (Olszowiec-Kolonia).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Bychawy.

D. lp. *jasia*; D. lm. *jasiów*; wymowa: *jaś*.

Por. *jasieczek, jasiek, jasio, jaśko, poduszcza, zagłówek*.

Jaśko ‘mała poduszka pod głowę’ (zob. ilustracja 13).

Mała poduszcza, jaśko pod głowe to kiedyś u panów, nie u chłopów (Wyhalew). Jaśko to poduszcza do spania (Zahajki pow. Biała Podlaska).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *jaśka*; D. lm. *jaśków*; wymowa: *jaśko*.

Por. *jasieczek, jasiek, jasio, jaś, poduszcza, zagłówek*.

Jąka jęto ‘człowiek, który się jąka’

Jąka jęto to taki jąkający człowiek, tak jakby puwtarza to samo po dwa, trzy razy (Buśno).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Chełma.

D. lp. *jąka jęty*; D. lm. *jąka jętów*; wymowa: *jąkaięto, ięka jęto*.

Por. *jąkała, jąkało, jąkający, jąkol, jękaty, jękliwy, szepelawy*.

Jąkała ‘człowiek, który się jąka’

A człowiek, który się jąka, to mówili kiedyś na niego jąkała (Krasnobród). Jąkała, bo sie jąka (Puchacze). Jąkała, no tak zacina sie, jak mówi (Ignaców).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *jąkały*; D. lm. *jąkałów*; wymowa: *jąkała, iękała*.

Por. *jąka jęto, jąkało, jąkający, jąkol, jękaty, jękliwy, szepelawy*.

Jąkało ‘człowiek, który się jąka’

Jąkało to tak puwtarza po dwa razy to słowo tak w częściach, zanim go całe powi (Witulini).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *jąkały*; D. lm. *jąkałów*; wymowa: *jąkało, iękało*.

Por. *jąka jęto, jąkała, jąkający, jąkol, jękaty, jękliwy, szepelawy*.

Jąkaty ‘człowiek, który się jąka’

Jąkaty to te, co sie jąka (Horyszów Ruski). Kiedyś to tego nie leczyli, to jąkaty był od dziecka i do starości jąkaty (Dutrów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *jąkatego*; D. lm. *jąkatych*; wymowa: *joŋkaty*, *juŋkaty*.

Por. *jąkajło*, *jąkała*, *jąkało*, *jąkol*, *jękаты*, *jękliwy*, *szepelawy*.

Jąkol ‘człowiek, który się jąka’

Jąkol z niego, zanim co powi, to pare razy powtórzy (Krasienin). *Jąkol taki, trzy razy powtórzy zanim słowo wyjdzie* (Wielkolas).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Lublina, Lubartowa i Puław.

D. lp. *jąkola*; D. lm. *jąkolów*; wymowa: *joŋkol*.

Por. *jąkajło*, *jąkała*, *jąkało*, *jąkаты*, *jękаты*, *jękliwy*, *szepelawy*.

Jedynaczka ‘jedyne dziecko w rodzinie’

Dziewczyna, która nie ma siostry ani brata to iydynaczka (Chmiel). *Jedynocka była i co chciała to robiła, ni miała rudzeństwa* (Krzemień).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *jedynaczki*; D. lm. *jedynaczek* // *jedynaczków*; wymowa: *jedynačka*, *jedynacka*, *jedynocka*, *jedynočka*, *iydynačka*.

Por. *jedynak*.

Jedynak ‘jedyne dziecko w rodzinie’

Chłopiec, który nie ma brata ani siostry, to sie nazywa jydynak (Chmiel). *Jedynak to jedyny syn w rodzinie, i jedyny jako dziecko* (Trzebieszów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *jedynaka*; D. lm. *jedynaków*; wymowa: *jedynak*, *jedynok*, *iydynak*, *iydynok*.

Por. *jedynaczka*.

Jelita I – tom III: 160.

Jelita II – tom III: 160.

Jelita III ‘wnętrzości człowieka’

W środku człowiek ma jelita, kiszki (Weremowice). *To, co jest w środku, to so jelita* (Chmiel).

Źródła: PM, PZ, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lm. *jelitów*; wymowa: *iełita*, *iełyta*.

Por. *bebechy*, *flaki*, *kichy*, *kiszki*, *środek*, *środky*, *wątle*, *wątpie*, *wnętrzości*.

Jęczmień I – tom I: 114–115.

Jęczmień II ‘choroba oczu, ropne zapalenie gruczołów na brzegach powieki’

Jęczmień to krostka na powiece oka (Sól). *Jęczmień sie robi na oku* (Olszanka). *Jeczmiń to oko łzawi i bardzo boli* (Zaporze). *Jęczmiń to churoba oczów* (Janówka). *Na jęczmień to jak sie zaczon robić, to wiązali na palcu czerwone nitke i to pomagało* (Sąsiadka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *jeczmenia*; wymowa: *jeŋčmeń, jeŋčrmiń, iŋčrmiń, jencmeń, jencrmiń*.

Jędza ‘człowiek podły, zły’

Jędza to przyważnie kobita taka złośliwa, podła taka (Potok Górny). *Ale to jędza, patrzy, jak tu komu zaskodzić* (Oszczywik). *Trafiła mu sie baba jędza i męczył sie chłopina całe życie* (Siedliszcze gm. Siedliszcze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *jędzy*; D. lm. *jędzów*; wymowa: *jeŋza, iŋza*.

Por. *bydlak, drań, gadzina, hultaj, ladacy, ladaczuch, lichota, nicpoń, niepoczciwy, podlec, podleca, podły, sobaka, zgarny, zolza*.

Jękaty ‘człowiek, który się jąka’

Człowiek, który jak mówi, to zacina sie, to jękaty (Chmiel). *Jękaty mówili i tam nicht sie nie przejon tym dzieckiem, jako sie i tyle* (Borownica). *Jękaty to ten, co sie jąka* (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia, okolice Biłgoraja i Janowa Lubelskiego.

D. lp. *jękatego*; D. lm. *jękatych*; wymowa: *jeŋkaty, iŋkaty*.

Por. *jąkajło, jąkała, jąkało, jąkаты, jąkol, jękliwy, szepelawy*.

Jękliwy ‘człowiek, który się jąka’

Jękliwy, bo tak powtarza pare razy i nie może skończyć tego, co mówi (Bezwola). *Jękliwy to z mowo ma coś ni tak* (Drelów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *jękliwego*; D. lm. *jękliwych*; wymowa: *jeŋkływy, iŋkływy*.

Por. *jąkajło, jąkała, jąkało, jąkаты, jąkol, jękaty, szepelawy*.

Jęty ‘człowiek pracowity, chętny do pracy’

Jęty taki, no pracowity, chętny do roboty (Teodorówka). *Jak lubi robote, to sie nazywa jęty* (Wólka Abramowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja i Zamościa.

D. lp. *jętego*; D. lm. *jętych*; wymowa: *ienty, iŋnty*.

Por. *chciwy, chytrus, chytry, ciekawy, mrówka, pracowity, roboczy, robotny*.

Jołop I ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Jołop to już taki całkiem niemądry (Wólka Abramowska). *Wyzywo go, mówi ty jołopie, a ten nic, może nie rozumi, co ta mówi* (Łucka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *jołopa*; D. lm. *jołopów*; wymowa: *jołop*.

Por. *bałwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi*,

głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomylonny, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat.

Jołop II ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Jołop taki blaszany w lampie naftowy był, i tak przez niego to światło szło (Kolembrody). W lamie był jołop blaszanyj (Kozły).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kolembrody, Kozły, Korczówka, Łomazy (zob. mapa 36).

D. lp. *jołopa*; D. lm. *jołopów*; wymowa: *joɔp*.

Por. *czapek, czapeczka, czapka, czaprak, grzybek, hapa, hapka, kapelusik, kapelusz, kapeluszek, kaptur, kapturek, kołpak, kominek, maszynka, murka, raczek, szczupak, szołomak, żabka, żydek.*

Jopek ‘człowiek niskiego wzrostu’

Jopek to mały chłop, nie urós (Godziszów). Jopek to człowiek małego wzrostu (Popkowice). Jopek taki, bo nie urós (Wólka Abramowska). Jopek to nazywa się kogoś, kto jest małego wzrostu (Wandalin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *jopka*; D. lm. *jopków*; wymowa: *iopek*.

Por. *karakan, kociurbaty, koczkodan, kucyk, kuczka, kurdupel, kusy, kuśpitek, maleńki, malutki, mały, niedorostek, wypierdek.*

Judasz ‘człowiek, który kłamie’

Judasz to człowiek fałszywy (Luchów Dolny). Judasz z niego, nigdy prawdy ni powi (Gromada).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *judasza*; D. lm. *judaszów*; wymowa: *iudaš*.

Por. *brechacz, cygan, fałszywiec, kłamca, kłamczuch, kłamiec, łgus, matacz, oszukaniec, oszust, zakłamaniec.*

Kacap ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

A to kacap taki głupi (Horyszów Polski). Kacap to taki niedorozwinięty, coś z głowo nie tak u niego (Pilaszkowice). Kacap to jak taki głupawy, ale i na tych Ruskich to kacapy mówili, bo że to takie troche, no (Hanna).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *kacapa*; D. lm. *kacapów*; wymowa: *kacap*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomylonny, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat.*

Kaganek ‘naczyńko z olejem do świecenia’

Kaganek to tam był knot palący się w oleju (Bojary). Kaganek był do świecenia (Zarajec). Kaganek to bardzo dawne naczyńko z olejem do świecenia (Orłów Drewniany). Kaganek to małe naczyńko, w którym dawniej świeciło się oliwo lub olejem (Łańcuchów). Kaganek to było na ołyj i to się świeciło tym (Dubienka). Kaganek to naczyńko z olejem do świecenia (Karmanowice). Nafty jak ni było, to jesce takie kaganki brali i świcili nimi (Leszkowice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *kaganka*; D. lm. *kaganków*; wymowa: *kaganek*.

Por. *cyganek, kaganiec, kopciuszek, lampa, lampka, żydek*.

Kaganiec ‘naczyńko z olejem do świecenia’

Lampy ni było, ino kaganiec z olejem do świecenia (Ortel Książęcy). Zamiast lampy, bo nafta była droga, to na ołyj swoji ruboty świcili takie kagańce (Hosznia Ordynacka). Kaganiec to był na ołyj i do świecenia w chałupie (Górka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *kagańca*; D. lm. *kagańców*; wymowa: *kaganiec*.

Por. *cyganek, kaganek, kopciuszek, lampa, lampka, żydek*.

Kaleczny ‘człowiek ułomny’

Kaliczny to jak ma jakoś chorobe na nogi czy urodził się krzywy, czy jaki kulawy (Topólca).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kalecznego*; D. lm. *kalecznych*; wymowa: *kalečný, kalyčný, kałičny, kałiczny, kalecny*.

Por. *garaczmaga, kaleka, pokraka, potamaniec*.

Kaleka ‘człowiek ułomny’

Taki, jak bez, bez ręki czy bez nogi, no to kalika (Wereszczyn). Ji łojciec kaleka był ji został sam, a całe rodzine wywieźli, brata, bratowe, ji troje dzieci, ji jeden brat, jeszcze kawaler (Czarnystok).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kaleki*; D. lm. *kaleków*; wymowa: *kaleka, kalyka, kałika*.

Por. *garaczmaga, kaleczny, pokraka, potamaniec*.

Kałdun I – tom III: 166.**Kałdun II** ‘brzuch człowieka, część tułowia między kośćmi miednicy i przeponą’

Ale kałdun mu się wyszykował, jak toboł jaki z przodu nosi (Wandalin). Kałdun to tak na co dzień brzuch się mówi (Kiełczewice).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego, Bełżyc i Bychawy.

D. lp. *kałduna*; D. lm. *kałdunów*; wymowa: *kaudun*.

Por. *bebech, brzuch, wanc, wanciel, żywot*.

Kałmak ‘człowiek bezwzględny’

Kałmak to taki strasznie zły człowiek, nie uprosisz go, nic go inne nie obchodzi (Wólka Abramowska). *Poszed i prosi, że dzieci chore, a taki kałmak jeden mówi, to niech zdychają, to człowiek tak robi, nie, to kałmak* (Tarnawa Duża).

Źródła: PM.

Geografia: Tarnawa Duża, Turobin, Zastawie, Wólka Abramowska, Teodorówka.

D. lp. *kałmaka*; D. lm. *kałmaków*; wymowa: *kaɯmak*.

Por. *nieużyty, palistrant, żgaga, zmija, żulik*.

Kamfina ‘to, czym się pali w lampie naftowej’

Kiedyś to nie mówili nafta, ale kamfina, i kamfino świcili (Sławęcین).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa i Hrubieszowa.

D. lp. *kamfiny*; D. lm. *kamfinów*; wymowa: *kamfina*.

Por. *gaz, nafta*.

Kanapa I ‘łóżko zakrywane w dzień deską do siadania’ (zob. ilustracja 5).

Kanapa to sprzęt z poręczami, na którym w nocy można spać, a w dzień siedzieć (Potok Górny). *Kanapa była z desko na wierzchu* (Stryjno Pierwsze). *Kanapa to ława z szuflado do spania* (Gałęzów). *Kanapa to łóżko zakrywane w dzień desko do siedzenia* (Sąsiadka). *Kanapa to łóżko zakrywane w dzień desko, na którym się siadało* (Grabówka). *Kryta kanapa to było takie koryto, co można było spać, takie przyozdobione, z poręczami, na dzień to się zasuwano i służyło do siedzenia, na noc to się rozkładało i spało się, tam był sienniczek i spało się. [. . .]. Robili to z desek, siennik można było rzucić i chtoś spał. To się przykryło tako desko i można było siedzieć. Mówili na to kanapa* (Wojszyn). *Brato się wieko od kanapy* (Opoka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia i środkowa (zob. mapa 30).

D. lp. *kanapy*; D. lm. *kanap // kanapów*; wymowa: *kanapa*.

Por. *bambetel, kanapka, ława, połata, połatka, sofa, sofka, szlaban, tapczan, tarczan, wyrek, wyrko*.

Kanapa II ‘wyściełany mebel służący do siedzenia, zwykle z oparciem i poręczami, mogący pomieścić kilka osób’

Kanapa jest mięciutka, wyściełany czymś w sroku i na tym się siedzi, ma poręcze i oparcie (Ruda Solska). *Kanape sie w sklepie kupuje* (Grady).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kanapy*; D. lm. *kanap // kanapów*; wymowa: *kanapa*.

Kanapka ‘łóżko zakrywane w dzień deską do siadania’ (zob. ilustracja 5).

W nocy spali, a w dzień na tym siadali, to była kanapka z desko na wierzchu (Dębica). *Ja na taki kanapce spałam całe dzieciństwo* (Skoki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Dębica, Górka, Skoki (zob. mapa 30).

D. lp. *kanapki*; D. lm. *kanapków*; wymowa: *kanapka*.

Por. *bambetel, kanapa, ława, połata, połatka, sofa, sofka, szlaban, tapczan, tarczan, wyrek, wyrko*.

Kapa I – tom I: 118.

Kapa II – tom VI: 216–217.

Kapa III ‘ozdobne nakrycie na łóżko’ (zob. ilustracja 12).

Kapo sie przykrywa na dzień łóżko (Kodeniec). Kapa jest do przykrycia łóżka (Potok Górny). Kapa to nakrycie na łóżko (Gałęzów). Kapy to robiły kolorowe, z grubego płótna (Babin). Take były u mojej mamy plusiowe kapy, take ładne. A ta staro chałupa, to w to skrzynie ułożyły te kapy (Charlejów). A kapa to na łóżko jest, tera to rozmaicie, i narzuta, i kapa (Borzechów). Przędzie sie włókno i tam różności sie wyrabia, a to kilimy, a to kapy, chudniki (Hedwizyn). Takie rubili w kwiaty kapy na łóżko (Gorajec). Łóżka były przystane kapami aksamitowymi bordowymi (Branew). Kapa to materiał w kwiaty, którym przykrywa sie łóżko na dzień (Ruda Solska). Kapa jest z jednego kawałka materiału (Abramów). Kapa to grube wełniane nakrycie na łóżko (Ochoża). Byli i kapy takie więcy proste, i w kwiaty byli. To było kupowane (Uhrusk). Na tygodniu to łóżka ścieli sie kocami, a ni kapo (Sól). Kapa to narzuta taka w kwiaty (Rachanie). Kapa to narzucone na łóżko (Uchańka). Kapa do przykrycia była na łóżko w dzień, taka narzuta na łóżko (Majdan Sopocki). Kapa to ozdobne nakrycie na łóżko (Wola Dereźniańska). Kapa to jest to, czym przykrywa sie łóżko na dzień (Łańcuchów). Kapo to normalnie zaścielały łóżka (Helenów). No i później ta tkaczka to płótno rubiła, no i z tego grubszego to byli kapy, kilimy, makatki na ściany (Dorohusk). Takie rubili kapy na łóżka z ty przędzy lniany (Żrebcie). Kapa to do przykrycia łóżka (Luchów Dolny). Kapa to kulurowa była, różne kolory, różne dyseni na tych kapach (Łukowa). Kapo to przykrywa sie łóżko na dzień (Grądy). Na prządce to sie robi kapy na łóżko (Tereszpol). Mówi, kup pan płachtę na łóżko, no te, te kapy, i pokazuje mnie kape [. . .]. Tam kapów tych miał tłum na plecach, ale popatrz pan, jaka tu welenka powiada w tych kapach (Wiski).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechnie (zob. mapa 35).

D. lp. kapy; D. lm. kap // kapów; wymowa: kapa.

Por. derczak, derka, gałganiarz, kilim, kilimek, narzuta, pasiak.

Kapelusik I – tom VI: 217.

Kapelusik II ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Tu na dole u lampy był kapelusik blaszany z wycięciem na płomień (Branica Radzyńska). Płomiń w lampie zakrywał taki kapelusik z blachy (Ossowa).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Ossowa, Bezwola, Branica Radzyńska, Wołyń, Derewiczna, Radcze, Dawidy (zob. mapa 36).

D. lp. kapelusika; D. lm. kapelusików; wymowa: kapelusik.

Por. czapek, czapeczka, czapka, czaprak, grzybek, hapa, hapka, jołop, kapelus, kapeluszek, kaptur, kapturek, kołpak, kominek, maszynka, murtka, raczek, szczupak, szotomak, żabka, żydek.

Kapelusz I – tom II: 75.

Kapelusz II – tom II: 76.

Kapelusz III – tom V: 200.

Kapelusz IV – tom VI: 217–218.

Kapelusz V – tom VII: 150–151

Kapelusz VI ‘blaszany krążek nakładany na szkło w lampie naftowej’

Kapelusz jest taki na szkłe lampy (Grądy). *Kapelusz to kłosz u lampy naftowyj* (Suchawa).

Źródła: PM, ML.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *kapelusza*; D. lm. *kapeluszków*; wymowa: *kapeluś, kapelus*.

Por. *kłosz, talerz*.

Kapelusz VII ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Kapelusz jest blaszany z wycięciem na płomiń w lampie naftowyj (Zielone). *U dołu w lampie przy tym, co sie świeciło, był taki natużuny, co kapelusz sie nazywał* (Rogóżno).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Zielone, Łuszczacz, Majdan Wielki, Rogóżno (zob. mapa 36).

D. lp. *kapelusza*; D. lm. *kapeluszków*; wymowa: *kapeluś*.

Por. *czapek, czapeczka, czapka, czaprak, grzybek, hapa, hapka, jołop, kapelusik, kapeluszek, kaptur, kapturek, kołpak, kominek, maszynka, murtka, raczek, szczupak, szołomak, żabka, żydek*.

Kapeluszek ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Płomiń wychodził w ty lampie bez taki kapeluszek blaszany (Dubienka).

Źródła: PM, ML.

Geografia: Dubienka, Rogatka (zob. mapa 36).

D. lp. *kapelusza*; D. lm. *kapeluszków*; wymowa: *kapelušek*.

Por. *czapek, czapeczka, czapka, czaprak, grzybek, hapa, hapka, jołop, kapelusik, kapeluszek, kaptur, kapturek, kołpak, kominek, maszynka, murtka, raczek, szczupak, szołomak, żabka, żydek*.

Kaptur I – tom I: 119.

Kaptur II – tom II: 77.

Kaptur III – tom VI: 219.

Kaptur IV – tom VII: 152.

Kaptur V ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Kaptur to blaszka z otworem na płomiń w lampie naftowy (Lubenka). *Kaptur w lampie naftowy to ochraniał płomiń* (Sławęcin).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej, Parczewa i Zamościa (zob. mapa 36).

D. lp. *kaptura*; D. lm. *kaptureów*; wymowa: *kaptur*.

Por. *czapek, czapeczka, czapka, czaprak, grzybek, hapa, hapka, jołop, kapelusik, kapeluszek, kapturek, kołpak, kominek, maszynka, murтка, raczek, szczupak, szotomak, żabka, żydek*.

Kapturek I – tom I: 120.

Kapturek II ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Kapturek był w lampie naftowej (Toczyska). Kapturek był blaszany, z takim wycięciem na płomień (Worgule). Kapturek to blaszka z otworem na płomień w lampie naftowej (Lisikierz). Kapturek to blaszana część z wycięciem na płomień w lampie naftowej (Karmanowice). Kapturek to blaszanka z otworem na płomień w lampie (Łopatki). Przyz ten kapturek wychodził knot w lampie (Sól). Kapturek był blaszany z otworem na płomień (Łańcuchów). Kapturek był z wycięciem na płomień w lampie naftowej (Orłów Drewniany). Matka nieboszczka, o ta, o teściowa, to taka nieduża lampeczka, chyba trzeci numer, i to kapturek zdejmie, żeby mniej nafty wypalało, no i to była tragedia podług terażniejszych czasów, ale jakoś ludzie byli zadowolone, i jakoś nic innego nie widzieli, i to było im dobrze, i wszyscy jednakowo mieli, i nikt tak bardzo dobrze pobytu nie miał, i jakoś tak sie godzili i dobrze jakoś (Witulini).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia, północna i środkowa (zob. mapa 36).

D. lp. *kapturka*; D. lm. *kapturków*; wymowa: *kapturek*.

Por. *czapek, czapeczka, czapka, czaprak, grzybek, hapa, hapka, jołop, kapelusik, kapeluszek, kaptur, kołpak, kominek, maszynka, murтка, raczek, szczupak, szotomak, żabka, żydek*.

Karakan I – tom III: 167.

Karakan II – tom III: 167.

Karakan III ‘człowiek niskiego wzrostu’

Nie urós i tylko taki karakan z niego (Błotków Duży). Karakan to człowiek niski, taki mały (Wytyczno).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *karakana*; D. lm. *karakanów*; wymowa: *karakan*.

Por. *jopek, kociurbaty, koczkodan, kucyk, kuczka, kurdupel, kusy, kuśpitek, małeńki, malutki, mały, niedorostek, wypierdek*.

Karba ‘fałda skóry na czole’

Im człowiek starszy, to sie więcy robi tych karbów na czole, na twarzy, pod oczami (Pułankowice). Karbów mi sie już narubiło na gębie w ostatnich latach, kiedyś tego ni miałam (Popkowice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *karby*; D. lm. *karbów*; wymowa: *karba*.

Por. *bruzda, bruzna, fałda, marszczak, marszczka, zmarszczek, zmarszczka*.

Kark I – tom I: 120.

Kark II ‘część ciała między tułowiem a głową’

Na karku siedzi głowa (Urzędów). Kark głowo kręci (Kąkolewnica).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *karku*; D. lm. *karków*; wymowa: *kark*.

Por. *szyja*.

Kasłać ‘wywoływać kaszel’

Un tak może kasłać i kasłać cało wiosne, bo mo uczulenie (Łopiennik Górny). Kasłać to trza tak delikatnie, żeby ni zarazić nikogo (Czosnówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

Wymowa: *kasuać, kasłać*.

Por. *dychać, kaszleć*.

Kaszel ‘gwałtowne wypchnięcie powietrza z płuc połączone z rodzajem chrząkania’

Choroba dziecięca, że dziecko bez przerwy kaszle, to sie mówi, że kaszel mo (Chmiel). Ja sama na kaszel to robiłam taki syrop z kwiatów mlecza (Ożarów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kaszlu*; D. lm. *kaszlów*; wymowa: *kašel, kašyl, kasel*.

Kaszleć ‘wywoływać kaszel’

Asme jak chto mo, to tak potrafi kaszleć z ty asmy (Nowodwór). Kaszlało dziecko, chrypkę tako miało, w nosku sopkę miało (Lipa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *kašleć, kašłyć, kasleć*.

Por. *dychać, kasłać*.

Katar ‘zapalenie błony śluzowej nosa połączone ze wzmożonym wydzielaniem śluzu’

Katar mu leci z nosa, a un chodzi i robi wszystko, i zarazki sieje (Zamch). Przejebiła sie dzieś i katru dustała (Żdzarka). Nic mie ni boli, ino mum kater (Deszkowice I). Kater to ni churoba (Worgule).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kataru* // *katru*; D. lm. *katarów*; wymowa: *katar, kater*.

Por. *śpik*.

Katarynka ‘człowiek gadatliwy’

Katarynka, bo una tak prędko i dużo mówi, aby mówić (Żdzarka). Katarynka to kobita, co mówi prędko i dużo, nikt nie chce słuchać, a ta mówi (Puchaczów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *katarynki*; D. lm. *katarynków*; wymowa: *katarynka*.

Por. *bajarz, brechun, brodziaga, gaduła, gadus, gawędziarz, głęda, kleta, klituś-bajduś, lajton, lapa, papla, trajda, trajkot, trajkotka, trajkotnia, trypło*.

Kawaler ‘młody, nieżonaty mężczyzna’

A młody mężczyzna, co szuka żony, to jest kawaler (Chmiel). *Kawaler to młody powyżyj osiemnastu lat* (Łukowa). *Kawaler to młody mężczyzna bez żony* (Oblasz). *Brat był jeszcze kawaler, a ja już za chłopem* (Dereźnia). *Chodził kawaler do panny, ale cóż tam. Tata kozali, to sie kawaler żynił* (Zakrzew). *W Wielki Puniedziątek z samego rana jesce panny spały, już kawalery przychodziły i z wiadrami, to w chałupie woda na podłodze była, ji na dworze łoły tyz* (Abramów). *Siedzi za warszatem, robi, przyjechał jeden kawaler. Jaś ji sie nie widzi. [...] Ale raz siedzi za tam warszatom, wchodzi taki kawaler jakiś, ładny, spojrzata, ji spodobał ji sie, ale ojce ni chcieli, bo bidny* (Wola Okrzejska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kawalera*; D. lm. *kawalerów*; wymowa: *kawaler, kawałir*.

Kawalerczak ‘chłopiec kilkunastoletni’

Kawalerczok to tak po pitnastym roku już (Wandalin). *To taki kawalircok, łoganiol sie już za dziewuchamy, a musiol taki dziewuchy sukać, żeby nie tylko jemu, ale i łojcom si podobata* (Karczmiska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kawalerczaka*; D. lm. *kawalerczaków*; wymowa: *kawalerčak, kawalerčok, kawałirčak, kawalyrčok, kawalercak, kawalercok, kawałircok*.

Por. *młodziak, młokos, podlotek*.

Kciuk ‘duży palec u ręki’

Zakuła se kciuka i tera bida, bo to ważny palec (Wiszniów). *Kciuk to tyn palec taki najgrubszy z wszystkich, tak odstaje troche od innych* (Polskowola).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kciuka*; D. lm. *kciuków*; wymowa: *kćuk, kśćuk, xćuk*.

Por. *duży palec, kikut, kłykieć, wielgi palec*.

Kędraty ‘człowiek o kędzierzawych włosach’

Kędratymu to sie włosy same kręco (Sitaniec). *Urodziła sie z takimi długimi włoskami i takimi kędratymi, a tera wyrosła troche z tego, już ni taka kędrato* (Rachanie).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa.

D. lp. *kędratego*; D. lm. *kędratych*; wymowa: *kendraty, kyndraty*.

Por. *baranek, haraszkowaty, kędzierowaty, kędzierzawiec, kędzierzawy, kręcony*.

Kędzierowaty ‘człowiek o kędzierzawych włosach’

Kędzierowaty to człowiek o kręconych włosach (Łukowa). *Kędzierowaty to taki o naturalnych kręconych włosach* (Wandalin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kędzierowatego*; D. lm. *kędzierowatych*; wymowa: *keńżerowaty*, *kyńżerowaty*, *keńżirowaty*, *kyńżirowaty*, *keńżeruwaty*, *kyńżeruwaty*.

Por. *baranek*, *haraszkowy*, *kędraty*, *kędzierzawiec*, *kędzierzawy*, *kręcony*.

Kędzierzawiec ‘człowiek o kędzierzawych włosach’

Kędzierzawiec taki to dziecko, co same loki mo (Żdźary). *Kędzierzawiec to taki ktoś, bo jemu sie włosy tak kręco jak u barana* (Choroszczyńska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północna.

D. lp. *kędzierzawca*; D. lm. *kędzierzawców*; wymowa: *keńżeżawec*, *keńżiżawec*, *kyńżeżawec*, *kyńżiżawec*.

Por. *baranek*, *haraszkowy*, *kędraty*, *kędzierowaty*, *kędzierzawy*, *kręcony*.

Kędzierzawy ‘człowiek o kędzierzawych włosach’

Kędzierzawymu to włosy same sie kręco (Zaburze). *No kręczone włosy ma, kędzierzawy, no* (Chmiel). *Kędzierzawy, to jak mu sie włosy same kręco* (Drozdówka). *Kędzirawy taki, te włosy kędzirawe* (Komarno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kędzierzawego*; D. lm. *kędzierzawych*; wymowa: *keńżeżawy*, *keńżiżawy*, *kyńżeżawy*, *kyńżiżawy*, *keńżirawy*, *kyńżirawy*.

Por. *baranek*, *haraszkowy*, *kędraty*, *kędzierowaty*, *kędzierzawiec*, *kręcony*.

Kichaczka ‘reagowanie na podrażnienie błony śluzowej w nosie gwałtownymi, głośnymi wydechami przez nos’

Kichacka mie bierze, bo mum katar (Giełzew). *Trawy jak kwno, to już ta kichaczka jego tapie, potem to mija* (Tarnawka).

Źródła: PM, MSGP, MG.

Geografia: okolice Bychawy i Lublina.

D. lp. *kichaczki*; wymowa: *kixačka*, *kixacka*.

Por. *czychać*, *kichać*.

Kichać ‘reagować na podrażnienie błony śluzowej w nosie gwałtownymi, głośnymi wydechami przez nos’

Kicho sie wtedy, jak sie jest przeziębiony, ale trza tak kichać, żeby drugiego nie zarazić (Bochotnica). *Brzoza pyli, to una już kicho, i tak bedzie kichać całe wiosne, bo coś tam kwitnie* (Sułów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *kixać*.

Por. *czychać*, *kichaczka*.

Kichy II – tom III: 172.**Kichy III** ‘wnętrzości człowieka’

No, kichy to cały środek człowieka (Lipa). Kichy so w środku, w brzuchu u kozdego (Momoty Dolne).

Źródła: PM, PZ.

Geografia: Żabików, Krępa, Lipa, Momoty Dolne, Flisy.

D. lm. *kichów*; wymowa: *kixy*.

Por. *bebechy, flaki, jelita, kiszki, środek, środki, wątle, wątpie, wnętrzości*.

Kiepski ‘człowiek chory’

Kiepski to taki, jak już bardzo chory (Tworyczów). Mówio, że już bardzo kiepski (Sól).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kiepskiego*; D. lm. *kiepskich*; wymowa: *képski*.

Por. *cherlak, chora bida, chorowity, chory, chromy, dychawiczny, gliniak, hyra, marny, słabota, słaby, suchotnik, zdechlak, zgleja*.

Kijanka I – tom III: 174.**Kijanka II** – tom VII: 159.**Kijanka III** ‘drewniana łopatką służąca do prania bielizny’ (zob. ilustracja 17).

Kijunko tako długawo była i tu miała ręcke (Opoka). A potem jechali do krynicy prać, kijunkami bili, łoskot ino iszed. Synowa to brała wszystko i szła nad rzekę i tako kijanko prała to, prała to kijanko, że wszystko to czyściutkie było (Susiec). To sie w tym prało w mieszkaniu w ciepłyj wodzie, a później jeszcze sie brało, taka była kijanka, brało sie ten cały tobót wypranyj w mieszkaniu bielizny i szło sie du Buga, miało sie tako deske i kijanke, i jeszcze sie w Bugu prało to kijanko, waliło sie, i to sie biło, i to sie wybijało ten brud (Kryłów). A prała kiedyś kijonko. Ło tu jak bardzo był mróz, to do lasu do rzeki tam zawiózł, i to lód [. . .], i sie u rzeki prało te tolki (Pogonów). A prało tak, ja do tej pory jeszcze trzymam te kijanke (Gołab). A to jeszcze takiego, takiego narzędzia do stukania używano, kijanka, kijankami prali (Sulmice). I to sie prało kijonkami. Tak kijonkami. Obijało sie. Tłucze sie, tłucze i płucze, i znowu sie okręci (Czartowiec). Ja pamiętam kiedyś jak do babci chodziłam, to nad rzekę jeszcze chodziły, nawet tara była w domu, tylko chodziła nad rzekę, to moczyły w tej rzecie i to tłukły takimi, kijanki na to mówili. Najpierw to było moczenie i tymi kijankami w rzecie (Księżomierz). Jak kijanko wytłuk chusty przy rzyce, to dupiro były czyste (Sól). Kijanka była i tu kijanku sie tak sie młóciło z jedny struny, drugi, prało sie normalnie, biło sie tu kijanku, wodu sie pochłapywało i tak sie wyzymało, to sie wyzymo (Bukowa). Jakśmy prali. Bo dawni to sie prało u rzyki kijanku. Zojdy na plecy, i kijonke taku (Niezdów). Jidzi si do rzyki i to kijanko łupi si (Zmudź). Kijanka to łopatką, taki kijak do ubijania prania (Zółtańce). Kijonki takie były i kijonkami prały (Zółkiewka). Kijunka to narzędzie z drewna do prania bielizny (Gałęzów). U nas to tam nie jeździły do rzeki, bo nie było tako dużo osób, a jak ktoś miał więcej, to kijanko tako sie prało, biło sie te szmaty, to mamusia mi opowiadała jak przy rzecie jeszcze, na kładce, posypywało jakimś tam tugiem, tako

kijanko biły, mama mi pokazywała jak raz tam wzięła, gdzieś nad te rzeki żeśmy poszli (Karpiówka). Kijunka była z drewna do prania bielizny (Ratoszyn). Kijanka była na pół ręki i to kijanko się tak, wrzucało się w wodę z jednej strony deski, a z drugiej się prało, i te przerzucało się tak. I tak się prało kijanko, tak się pacalo, że to było żółciuchne płótno takie (Ochoża). Takie były kijanki z drzewa, i tak się prało. Woda była ze studni, albo z pompy i studnie, i lanie do bali i stołek stawiany taki długi, i prało się kijankami. [. . .]. Kijanka była z rączko i wody to nie było tak u nas, tylko jak takie no gdzieś jeziora stali, to jeszcze ze śniegu ta woda była, no to brato się tam deski kładło czy stołki i chodziło się prac, i prało się w tej wodzie, i to kijanko trza było prac jeszcze (Osiczyna). Wkiedyś to praliśmy kijankami, ta kijanka była z rączko (Czajki). Kijanka do drzewa i tym młócili, ubijali te kupki lnu, późni do wody, muczyli w wodzie i wieczorem późni przedło się (Dorohusk). Kijanka to deska do prania bielizny (Chmielek). Kijanka to drewniane narzędzie do bicia bielizny podczas prania (Brzeźnica Bychawska). Kijanka to drewniany przyrząd do prania bielizny (Grabowiec). Kijanka to jest taka, o taka, i tu o tak drzewiana, i o tak na ukos, a tu trzonek jest, i tak się stukalo, poszło się do wody bo to była lniana bielizna, bo u nas tu rzeka przechodziła (Nowodwór). Kijanka to łopatką do ubijania prania (Bukowa Mała). Kijanka to taka deska z rączko drewniano i się nio tłuło w bilizne (Wojśławice Kolonia). Kijanka, oj no tak jak deska do krojenia teraz, tylko węższa i z rękajeścią, z uchwytem (Rożęcín). Kijanka. No to taka deska była z rączko tutaj o i tak o, i tu się tak waliło. W to pranie, w te ciuchy, tak się tym waliło i się przekręcało, i waliło się. Później się płuowało, to była kijanka (Tulniki). Kijanki i się tłuło. Taka deska i rączka, i się szło i się stukalo (Uhrusk). Kijanko się uderza bielizne przy praniu w stawie lub w rzece (Chmiel). Kijonki takie były i kijonkami prały (Topólcza). Kładka była zrobiona na rzece, kijanka do trzepania, do bicia i żadnych proszków, proszek to był popiół drzewny, to był proszek do prania i szare mydło. To pamiętam. To było do prania kijanko na deske i nad rzekę kłękala na tej desce i prała (Rejowiec Fabryczny). Ło kijankami śmy prali. W olsynie to taka czysciutka woda była i odpływało, to kobity prali i ja sama prałam w olsynie (Michów). Musowo było prac kijanko, bo to tego inaczy był nie uprał (Skryhiczyn). Na drugi dzień się znowuż wyjmalo to i tyż poszło się do rzyki, kijunkami się biło, bo przecież tyn, musiało się wyprać na dobrze. Płuowało się i prało się kijunkami, żeby to tyn popiół wyszedł z tego z tych szmat (Zgoda). Pirw to trzeba prac kijunko (Bęczyn). Przy praniu w stawie lub w rzece to się bierze kijanke i nio się pierze (Wola Gałęzowska). Sie do sadzawki chodziło, przeraćbało się siekiero lód i prało się kijonko, kijonko się prało, maglownico, aż wysechło to się maglowało. (Smólsko Małe). Tako kijanka była i tu kijanku się tak się młóciło z jedny struny, drugi, prało się normalnie, biło się tu kijanku (Kocudza). A pranie to jeździły czasem do rzeki, kijonki takie były i kijonkami prały ale koszule (Smólsko Duże). Do sadzawki chodziły, przeraćbało się siekiero lód i prało się kijonko, kijonko się prało (Hedwizyn). Musowo było prac kijanko, bo to tego inaczy był nie uprał (Jarczówek). W ciplejsze dni można było prac kijanko, szli nad rzekę z bilizno do prania i kijanko (Podborcze). Wziny kijunke, tako pałka drewniano, nazywała się kijunka, biło się te szmaty, żeby tyn popiół z nich wylecioł i tak się surdało po wodzie, żeby to się todpłuowało i wyżyła (Świeciechów). Kijunka to narzędzie z drewna do prania bielizny (Ratoszyn).

Źródła: PM, ML, KAGP, TBM, MG.

Geografia: powszechnie (zob. mapa 28).

D. lp. *kijanki*; D. lm. *kijanek* // *kijanków*; wymowa: *kijanka*, *kijonka*, *kijunka*.

Por. *pracz*, *praczyk*.

Kikut ‘duży palec u ręki’

A tyn duży palec to kikut (Chmiel). Kikut to tyn taki palec z samego brzegu od środka ręki (Hosznia Ordynacka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *kikuta*; D. lm. *kikutów*; wymowa: *kikut*.

Por. *duży palec, kciuk, kłykieć, wielgi palec*.

Kilim I ‘tkanina ozdobna na ścianę’

Przędzie sie włókno i tam różności sie wyrabia, a to kilimy, a to kapy (Sokołówka). Przędzie sie włókno i tam różności sie wyrabia, to kilimy na ściany na ozdobe (Hedwizyn). Kilim był haftowany na ścianie powieszony w lepszych domach (Krzemień). Kilim tkaty na ścianie (Michów). Kilimy to haftowane tkaniny wiszące na ścianach (Łańcuchów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kilimu*; D. lm. *kilimów*; wymowa: *kiłim, kilym*.

Kilim II ‘ozdobne nakrycie na łóżko’ (zob. ilustracja 12).

Kilim to przykrywa łóżko (Oszców). A jeszcze mój ojciec robił takie, że kobiety przedli len i malowali w rozmaitych kolorach. I takie robił pasiaste, takie, takie paski tego, to to normalnie zamiast kapów to zaścielały łóżka. Kilim to już był z wełno dorabiany (Helenów). Tak samo były robione kilimy z wełny. Kilim. A to taka narzuta. To sie nazywało kilim. Na łóżko. I tam, to co leży na działce na kanapie na dworze. To jest kilim taki, robiony we własnym zakresie. I to były robione różne wzory. [. . .]. Gieńka to jej matka to robiła, jej siostry to robiły takie kilimy, takie narzuty z wełny, z owczej (Tulniki). Z tego płótna lnianego rubili kilimy na przykrycie łóżka (Dorohusk).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: okolice Parczewa, Chełma i Hrubieszowa (zob. mapa 35).

D. lp. *kilimu*; D. lm. *kilimów*; wymowa: *kiłim*.

Por. *derczak, derka, gałganiarz, kapa, kilimek, narzuta, pasiak*.

Kilimek ‘ozdobne nakrycie na łóżko’ (zob. ilustracja 12).

Kilimek przykrywa łóżko (Mołożów). Kilimek to była narzuta, przykrywała łóżko na dzień (Kryłów). Kilimok takij na łóżko to można było zrobić z wełny (Obrowiec). Kilimok to sie tak łóżko zakrywało, z lnianych nitek robili te kilimki (Moniatycze). Kilimki takie były i sie przędło i malowało na wiśniowo, na czerwono, na czarno. I to sie rubiło takie kilimki i tym sie zaścielało łóżka (Chłopiatyn).

Źródła: PM, ML, CWP, MG.

Geografia: okolice Hrubieszowa (zob. mapa 35).

D. lp. *kilimka*; D. lm. *kilimków*; wymowa: *kiłimek, kiłimok*.

Por. *derczak, derka, gałganiarz, kapa, kilim, narzuta, pasiak*.

Kipry ‘wydzielina zbierająca się w kącikach oczu’

Nichtóre to rano jak wstoję, to majo takie przy oczach kipry, takie zapchane to oko po bokach i leco takie łuski (Stefankowice). Kipry w oczach, chodzi taki kiprawy, te oczka maleńkie, ledwo patrzy (Czarnystok). Kipry w oczach to tak, że chodzi jak nieprzytomny, idzie i oczy w kiprach całe (Paszki Małe).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *kiprów*; wymowa: *kipry*.

Por. *papry*.

Kiszki I – tom III: 175.

Kiszki II – tom III: 175.

Kiszki III ‘wnętrznosci człowieka’

Cały środek w brzuchu no to kiszki sie nazywa (Krzemień). *No, to mozno tak powiedzić, ze w brzuchu to so kiski* (Wólka Ratajska). *Wy środku w brzuchu to so kiszki* (Dys).

Źródła: PM, PZ, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lm. *kiszków*; wymowa: *kiški, kiski*.

Por. *bebechy, flaki, jelita, kichy, środek, srodki, wātle, wātpie, wnętrznosci*.

Klekot I – tom III: 177.

Klekot II – tom VI: 243.

Klekot III – tom VI: 243.

Klekot IV ‘stary, niedołężny człowiek’

Klekot to człowiek stary i niezdarny (Wólka Abramowska). *Zy mnie już taki stary klekot, ledwie chodze* (Susiec).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *klekota*; D. lm. *klekotów*; wymowa: *klekot*.

Por. *pałuba*.

Kleta ‘człowiek gadatliwy’

Kleta to człowiek mówiący byle co (Hedwizyn). *Kleta to tak klecie i klecie, aby mówić* (Wólka Abramowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *klety*; D. lm. *kletów*; wymowa: *kleta, klita*.

Por. *bajarz, brechun, brodziaga, gaduła, gadus, gawędziarz, gęda, katarzynka, klituś-bajduś, lajton, lapa, papla, trajda, trajkot, trajkotka, trajkotni, tryptło*.

Kłępa ‘człowiek otyły’

Kłępa to kobieta gruba i niezdarna (Wólka Abramowska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *kłepy*; D. lm. *kłepów*; wymowa: *kłępa, klympa*.

Por. *czerepacha, grubachny, grubas, grubaśny, gruby, kloc, niecko, prukwa, przygruby, reptucha, rozbachany, rozdupniak, spasiony, telbuchasty, tęgi, wańtuch, wieprzek, wypasiony*.

Klituś-bajduś ‘człowiek gadatliwy’

Mówi i mówi byle co, taki klituś-bajduś to jest (Wólka Abramowska). *Klituś-bajduś, bo tak mówi dużo i byz celu, nicht go nie słucha, a tyn mówi, bo lubi mówić* (Leszkowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna – zasięg rozproszony.

D. lp. *klitusia-bajdusia*; D. lm. *klitusiów-bajdusiów*; wymowa: *klituz bajduś*.

Por. *bajarz, brechun, brodziaga, gaduła, gadus, gawędziarz, ględa, katarynka, kleta, lajton, lapa, papla, trajda, trajkot, trajkotka, trajkotnia, trypto*.

Kloc I – tom IV: 290.

Kloc II – tom IV: 290.

Kloc III ‘człowiek otyły’

Kloc to człowiek gruby, dużo waży (Wólka Abramowska). *Roztył sie i zrobił sie taki kloc z niego* (Otrocz).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna – zasięg rozproszony.

D. lp. *kloca*; D. lm. *kloców*; wymowa: *kloc*.

Por. *czerepacha, grubachny, grubas, grubaśny, gruby, kłępa, niecko, prukwa, przygruby, reptucha, rozbachany, rozdupniak, spasiony, telbuchasty, tęgi, wańtuch, wieprzek, wypasiony*.

Klosz ‘blaszany krążek nakładany na szkło w lampie naftowej’

Klosz był w lampie naftowy (Zagórze). *Na szkło w lampie naftowej jest nasadzony taki klosz jeszcze* (Suchawa). *Lampy były naftowe z takim kloszem* (Zawada).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *klosza*; D. lm. *kloszów*; wymowa: *kłoś, kłos*.

Por. *kapelusz, talerz*.

Kłamca ‘człowiek, który kłamie’

To kłamca, prawdy ci nie powi (Wola Gułowska). *Kłamstwa to ja ni lubie i takich kłamców to gunie jak najdali od domu* (Polubicze Wiejskie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *kłamcy*; D. lm. *kłamców*; wymowa: *kuamca*.

Por. *brechacz, cygan, fałszywiec, judasz, kłamczuch, kłamiec, łgus, matacz, oszukaniec, oszust, zakłamaniec*.

Kłamczuch ‘człowiek, który kłamie’

Człowiek, co kłamie, to kłamczuch (Krasnobród). *Z niego to wielgi kłamczuch, patrzy ci w oczy i oszukuje cie* (Serniki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *kłamczucha*; D. lm. *kłamczuchów*; wymowa: *kuamčux, kuamcux*.

Por. *brechacz, cygan, fałszywiec, judasz, kłamca, kłamiec, łgus, matacz, oszukaniec, oszust, zakłamaniec*.

Kłamiec ‘człowiek, który kłamie’

A to kłamiec paskudny, zeby tak w żywe ocy kłamać (Zdźary). Kłamiec z niego, kłamie jak z nut (Jedlanka). Kłamiec taki, ja ni lubie tego kłamca, bo jemu wierzyć ni można (Łazy).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *kłamca*; D. lm. *kłamców*; wymowa: *kuamec*.

Por. *brechacz, cygan, fałszywiec, judasz, kłamca, kłamczuch, łgus, matacz, oszukaniec, oszust, zakłamaniec*.

Kłapciasty ‘człowiek o dużych uszach’

Kłapciasty to taki, co ma obwisłe i odstające uszy (Janiszkowice). Te jich chłopaki to oba takie kłapciaste so, uszy wielgie (Strzeszkowice Duże). Kłapciasty, takie uszy wielgie i tak kłapie nimi (Zielone).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i południowa.

D. lp. *kłapciastego*; D. lm. *kłapciastych*; wymowa: *kuapćasty*.

Por. *chłapasty, chłapciasty, chłapciuch, chłapeuch, chłapeucho, chłapeuchy, kłapciuch, kłapeć, kłapeuch, kłapouch, kłapouchy, łapciasty, uchal, uszaty*.

Kłapciuch ‘człowiek o dużych uszach’

Kłapciuch taki, te uszy wielgie i odstające (Telatyn). Taki kłapciuch, te usy tak mu odstają i styrco (Lipa). Kłapciuch to sie mówi na takiego, co mo zwisające i wielgie usy (Bliskowice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i zachodnia.

D. lp. *kłapciucha*; D. lm. *kłapciuchów*; wymowa: *kuapćux*.

Por. *chłapasty, chłapciasty, chłapciuch, chłapeuch, chłapeucho, chłapeuchy, kłapciasty, kłapeć, kłapeuch, kłapouch, kłapouchy, łapciasty, uchal, uszaty*.

Kłapeć ‘człowiek o dużych uszach’

Kłapeć to nazywa sie taki, co obwisłe i odstające ma uszy (Niedźwiada). Kłapeć to ma takie bardzo odstające uszy (Świdnik Duży).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Lublina i Lubartowa.

D. lp. *kłapcia*; D. lm. *kłapciów*; wymowa: *kuapeć*.

Por. *chłapasty, chłapciasty, chłapciuch, chłapeuch, chłapeucho, chłapeuchy, kłapciasty, kłapciuch, kłapeuch, kłapouch, kłapouchy, łapciasty, uchal, uszaty*.

Kłapeuch ‘człowiek o dużych uszach’

Kłapeuch sie mówi na kogoś, co ma odstające uszy (Janowiec). Z niego to taki kłapeuch z tymi uszami jak kubły (Ossowa). Kłapeuch z długimi uszami jest (Zawada).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północna i wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *kłapeucha*; D. lm. *kłapeuchów*; wymowa: *kuapeux*.

Por. *chłapasty, chłapciasty, chłapciuch, chłapeuch, chłapeucho, chłapeuchy, kłapciasty, kłapciuch, kłapeć, kłapouch, kłapouchy, łapciasty, uchal, uszaty*.

Kłapouch ‘człowiek o dużych uszach’

Kłapouch to te uszy takie zwisające i wielgie so (Wierzbica pow. Kraśnik). Kłapouch to z odstającymi uszami (Łukowa).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Kraśnika i Biłgoraja.

D. lp. *klapoucha*; D. lm. *klapouchów*; wymowa: *kuapoux*.

Por. *chłapasty, chłapciasty, chłapciuch, chłapeuch, chłapeucho, chłapeuchy, kłapciasty, kłapciuch, kłapeć, kłapeuch, kłapouchy, łapciasty, uchal, uszaty*.

Kłapouchy ‘człowiek o dużych uszach’

Kłapouchy to ma obwisłe uszy (Międzyłes). Tyn dzieciak to taki śmisny troche z tymi odstającymi usami (Lisikierz). Kłapouchi to taki, co te uszy takie zwiszune so (Świerże). Kłapouchy to z wielgimi uszami (Brzeziny).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północna i wschodnia.

D. lp. *klapouchego*; D. lm. *klapouchych*; wymowa: *kuapouxy, kuapouxi*.

Por. *chłapasty, chłapciasty, chłapciuch, chłapeuch, chłapeucho, chłapeuchy, kłapciasty, kłapciuch, kłapeć, kłapeuch, kłapouch, łapciasty, uchal, uszaty*.

Kłab ‘staw łączący udo z tułowiem’

Boli mie noga w kłabie (Żerniki). Dawno to nie mówili biodro, tylko kłab (Malice). Kłab to sie nazywa to, co jest u góry nogi, już na samym kuńcu (Kodeniec).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Parczewa, Hrubieszowa i Tomaszowa Lubelskiego (zob. mapa 5).

D. lp. *klęba // kłaba*; D. lm. *klębów // kłabów*; wymowa: *kuomp, kump*.

Por. *biodro, kulsz, kulsza*.

Kłótliwiec ‘człowiek krzykliwy i kłótlivy’

Kłótliwiec to taki bardzo krzykliwy, czepia sie byle czego (Serokomla). Lubi sie kłócić, no to kłótliwiec jest (Stara Wieś). Kłótliwiec to taki, co nawet jak ni ma o co, to un sie pokłóci (Paszki Duże).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *klótliwca*; D. lm. *klótliwców*; wymowa: *kuutliwec*.

Por. *chrupal, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, hapol, jarmuła, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykała, krzykliwec, murdziasty, parkot, parkotka, pyskacizna, pyskacz, pyskaty, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastęplivy*.

Kłótniarz ‘człowiek krzykliwy i kłótlivy’

To mówili, a to kłótniarz z tego Wojtka, bo z wszystkimi sąsiadami sie kłóci (Żuków). Kłótniarz z niego wielgi, krzyczy na cały głos, nic mu ni pasuje (Stary Brus).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *klótniarza*; D. lm. *klótniarzów*; wymowa: *kuutniaš*.

Por. *chrupal, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, hapol, jarmuła, kłótliwiec, kłótnik, krzykacz, krzykała, krzykliwec, murdziasty, parkot, parkotka, pyskacizna, pyskacz, pyskaty, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastęplivy*.

Kłótnik ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Un taki więcy krzykliwy, kłótnik taki (Panasówka). *Z tego stryjka to kłótnik był, ze strach, jak przyszedł to krzyczał, że sie chałupa trzęsa, a dziadek to ucikali do studoty* (Rakołupy).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *klótnika*; D. lm. *klótników*; wymowa: *kuutník*.

Por. *chrpał, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, hapol, jarmuła, kłótniwić, kłótniarz, krzykacz, krzykała, krzykliweć, murdziasty, parkot, parkotka, pyskacizna, pyskacz, pyskaty, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastępliwy*.

Kłykieć ‘duży palec u ręki’

W kłykiu coś mi strzyko, taki spuchnięty tyn kłykieć (Wólka Abramowska). *Kłykieć to bardzo ważny palec do trzymania, brania czegoś* (Naklik).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Puław i Biłgoraja.

D. lp. *kłykcia*; D. lm. *kłykciów*; wymowa: *kuykéć*.

Por. *duży palec, kciuk, kikut, wielgi palec*.

Knot I – tom VI: 251.

Knot II ‘knot w lampie naftowej’

Knoty miały różne rozmiary, były do lampy piątki, do łósemki (Ruda Solska). *Knoty z flanelki robili, byli i kupcze knoty, ale tu z flanelki, bo za kupczy to trzeba zapłacić* (Worgule). *Knot był w lampie* (Grądy). *Knot palił się w lampie naftowy* (Zarajec). *Knot w lampie naftowy był z sukna jakiegoś* (Karczmiska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *knota*; D. lm. *knotów*; wymowa: *knot*.

Kobieciaz ‘mężczyzna rozpustny’

Mężczyzna, co za bardzo lubi towarzystwo kobiet, no to kobieciaz (Krasnobród). *Za innymi kobitami ogląda się, no to kobieciorz* (Przybysławice). *A to mało chtóry chłop taki, żeby nie był kobciarz, jak ładna i młoda to każdy się obejrzy* (Przytoczno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *kobeciarza*; D. lm. *kobeciarzów*; wymowa: *końećaş, kuńećaş, końećoş, końićaş, końićoş*.

Por. *babiarz, drań, gołdus, hultaj, kurewnik, łajdak, rozpustny, rozpuśniak*.

Kobieta I ‘kobieta zameżna’

Kubiety na wsi to kiedyś ciężko pracowali, w polu i przy zwierzętach, a tera letko majo (Samowicze). *Kobieta ze wsi to zawsze się różniła od ty z miasta, i ubiorem, i zachowaniem* (Otrocz). *Kobita to zawsze w domu ma co robić, kiedyś miała dużo ruboty, a i tera ma rubote* (Ujazdów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kubiety*; D. lm. *kobiet*; wymowa: *końeta, kuńeta, końita, kuńita*.

Por. *baba*.

Kobieta II ‘kobieta pozostająca z mężczyzną w związku małżeńskim (w stosunku do tego mężczyzny)’

Po ślubie to już on mówi na nią kobita (Karmanowice). Złączone w kuście to oni już mężczyzna i kobita, już razem so (Hosznia Ordynacka). Kobieta to dziś żona więc, to kobieta już jest złączona w kościele związkiem małżeńskim ze swoim chłopem (Franciszków). Po ślubie to już kobieta ona jest, moja kobieta (Drelów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kobiety*; D. lm. *kobiet*; wymowa: *kobeta, kubeta, kobita, kubita*.

Por. *baba, moja, moja baba, moja kobieta, moja stara, stara, ślubna, żona, żonka*.

Kobylica – tom IV: 294.**Kobylica II** ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Kobylica to dziecięca kołyska brana w pole (Wilków). A w pole to się take kobylice rubiło na cztery nogi, uwiązało się z płachty, i poduszke, i to dziecko się kładło (Wojszyn). Pierzynka, podusecka w tłumok na plecy, kobylica na ramie, dziecko przed siebie i w pole dwa kilometry, tak było, kiedyś tak się żyło (Pogonów). Kobylica to kołyska wiązana z płachty w polu albo w domu pod pułapem (Nasiłów).

Źródła: PM, KAGP, PI, MG.

Geografia: okolice Puław, Opola Lubelskiego i Krasnegostawu (zob. mapa 29).

D. lp. *kobylicy*; D. lm. *kobyliców*; wymowa: *kobylica, kubylica, kobylyca*.

Por. *bujawka, bujda, hojda, hojdawka, huśtak, huśtawka, kobyła, kobyłka, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kołysaja, kołyska, koń, korbon, koromak, koza, kozioł, stojak, trójnog, uwiązak, zajda*.

Kobyła I – tom I: 133.**Kobyła II** – tom III: 178.**Kobyła III** – tom IV: 294–205.**Kobyła IV** – tom VII: 164.**Kobyła V** ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Były takie, nazywały się kobyły. Drażek, na drążku uwężono płachta, swoji roboty. I małe dziecko spało w tyj kobyłe, a matka zana (Borowa). Dziecku się uwiązało w polu kubyłe, a sama plewłam czy co innego rubiłam (Krępiec). Kobyła, to płachte się uwiązało i kołysało się dziecko małe (Dys). Kobyłe uwiązali na polu i w tym dzieci spały, a to się kułysało jak wiatr powiół (Piotrawin). Kobyłe z płachty się zrubilo, tam się wsadziło dziecko i tuno se tam lyżało (Siennica Różana). Kubyłe się rubiło z płachty, wijszało na słupach i w tym się dziecko kułysało (Łopiennik Górny). Kubyłe uwiązali i kułysali dziecko w polu (Braciejowice). Kubyło się kułysało (Stojeszyn). Rubiły z płachty kubyłe i w tym dziecko kułysali w polu (Trzydnik Duży). Matka brała na pole tak zwano, nie wiem, jak to powiedzieć. Mówiło się, kobyłe tako. Właśnie tako kobyłe się brało. Matka brała na ramiona i dziecko ku sobie, a ja za matko szłam, żeby to dziecko właśnie w polu pilnować. Kołysać. Matka wiazała tako, tako niby jak, nie wiem, co to się nazywało, no i kolebka, jak kolebka, przy tym właśnie takim drażku. I ja już przy tym dziecku byłam, matka robiła, ale mając już ja po prostu osiem lat, to

też musiałam już pomagać (Gołąb). Kobyła to kołyska z płachty na stojakach (Gąsior). Dziecko spało na polu, to była, po naszymu to kobyła była, no kołyska (Ługów). Kobyła to prymitywna kołyska, brana w pole (Stok).

Źródła: PM, KAGP, PI, TBM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia oraz okolice Białej Podlaskiej, Kraśnika, Biłgoraja, Chełma i Krasnegostawu (zob. mapa 29).

D. lp. *kobyły*; D. lm. *kobyłów*; wymowa: *kobyɫa, kubyɫa*.

Por. *bujawka, bujda, hojda, hojdawka, huśtak, huśtawka, kobylica, kobyłka, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kołysaja, kołyska, koń, korbon, koromak, koza, kozioł, stojak, trójnog, uwiązak, zajda*.

Kobyłka I – tom I: 133.

Kobyłka II – tom II: 377.

Kobyłka III – tom III: 179.

Kobyłka IV – tom III: 179.

Kobyłka V – tom IV: 103.

Kobyłka VI – tom IV: 295.

Kobyłka VII – tom VII: 164.

Kobyłka VIII ‘kołyska z płachty zawieszona na czterech kijach’

A kto w pole szedł z dzieckiem, to miał kobyłkę, wiazał z prześcieradła, sie wiazało mocno, żeby to dziecko nie wyleciało, i to sie kładło, i dziecko spało w tej kobyłce, wiater jak był, to kołysało (Wojszyn). W kobyłce z płachty na polu dziecko sie kołysało (Braciejowice).

Źródła: PM, KAGP, PI.

Geografia: Wojszyn, Zarzecze, Braciejowice (zob. mapa 29).

D. lp. *kobyłki*; D. lm. *kobyłków*; wymowa: *kobyɫka, kubyɫka*.

Por. *bujawka, bujda, hojda, hojdawka, huśtak, huśtawka, kobylica, kobyła, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kołysaja, kołyska, koń, korbon, koromak, koza, kozioł, stojak, trójnog, uwiązak, zajda*.

Koc ‘przykrycie wełniane’

Koc to jest takie cienkie okrycie wełniane (Mołożów). Były koce do przykrycia (Rudno). Koc to cienkie przykrycie wełniane (Ruda Solska). Tymi watówkami śmy sie przykrywały. Za jakieś trzy, ćtery lat dupirko daly nam koce. Już było lepi sie cym przykryć (Jezioro). Koc to ciepłe przykrycie wełniane (Grady).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *koca*; D. lm. *koców*; wymowa: *koc*.

Kocioł ‘naczynie, w którym się gotuje bieliznę’

A gutowało się, to w czym kto miał, w jakiś duży kocioł czy coś tam. Kulorowych to się nie gutowało, bo kolorowe to by puściło (Stawek). Kocioł to takie duże naczynie do gotowania bielizny (Chmiel). Kocioł był do gotowania chustów (Ruda Solska).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kotta*; D. lm. *kottów*; wymowa: *koćou, koćot*.

Kociuba I – tom I: 134.**Kociuba II** – tom VI: 252–253.**Kociuba III** ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Kociuba to kobieta brzydka i brudna (Wólka Abramowska). Kociuba to już taka wysoka i brudna, zanidbana, a w chatupie brud (Sól).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *kociuby*; D. lm. *kociubów*; wymowa: *koćuba, kućuba*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, tachmaniarz, tachmyta, tazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omełtuch, osmaluch, osmoleneć, smołuch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytatapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany*.

Kociurbaty ‘człowiek niskiego wzrostu’

Kociurbaty to ktoś małego wzrostu (Maziły). O, taki kuciurbaty, mówili, nie urós (Brzeziny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *kociurbatego*; D. lm. *kociurbatych*; wymowa: *koćurbaty, kućurbaty*.

Por. *jopek, karakan, koczkodan, kucyk, kuczka, kurdupel, kusy, kuśpitek, maleńki, małutki, mały, niedorostek, wypierdek*.

Kocmołuch ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Kocmołuch to człowiek brudny, niechlujny (Horyszów Ruski). Kocmołuch to brudas, szczególnie kobieta, takie straszydło (Wólka Abramowska). Baba jak kocmołuch to już najgorsze, bo chłop to jeszcze ujdzie, ale baba taki brudas, to już ni (Skoki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *kocmołucha*; D. lm. *kocmołuchów*; wymowa: *kocmołux, kucmołux, kucmołux*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, tachmaniarz, tachmyta, tazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omełtuch, osmaluch, osmoleneć, smołuch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytatapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany*.

Koczkodan ‘człowiek niskiego wzrostu’

Koczkodan to ktoś niewyrośnięty (Żuków). Mały człowiek z niego, taki koczkodan (Słotwiny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *koczkodana*; D. lm. *koczkodanów*; wymowa: *kočkodan, kockodan*.

Por. *jopek, karakan, kociurbaty, kucyk, kuczka, kurdupel, kusy, kuśpitek, małeńki, małutki, mały, niedorostek, wypierdek*.

Kogutek I – tom III: 181.**Kogutek II** ‘lek przeciwbólowy i napotny’

Kogutek to taki proszek od bólu głowy (Sól). Kogutek to proszek na poty (Ciechanki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kogutka*; D. lm. *kogutków*; wymowa: *kogutek, kugutek*.

Por. *aspiryna, proszek*.

Kojda ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Kojda to kołyska robiona na polu z płachty na kijach (Skoków). Kojda to kołyska prymitywna z prętów leszczynowych i płachty, zabierana w pole do usypiania dziecka (Polichna). Kojda to kołyska z płachty na kijach (Grabówka). W pole się brało dzieci, drążek i łobsadzone cztery rogi, płachcie się łowiązalo i kajde take się zrobiło. W pole się brało i dziecko się kołysało. Słomy się włożyło czy siana i tak było. Płachcie się łowiązalo i kajde take się zrobiło. I dziecko się kołysało w ty kajdzie, spało, płachto się przykryło, żeby muchy nie kasały (Branew). Brały ludzie małe dzieci, jak żniwa były, na pole, i w tych kojdach, płachcie uwiązaly, dzieci tam spały, małe. To była takie, kiedyś płachty się uwiązywało, na tych kojdach huśtało się. To było na stojakach (Maziarka). Brało się dziecko w pole i tam łuno się w kojdzie kołysało, a tu się w polu rubiło (Kielczewice). Kojda to płachcie się wiażywało, w stojakach, małe dzieci jak na polu, to płachcie uwiązali i spali małe (Janiszkowice). Ja wszystkie swoje dzieci w kojdzie wykołysała, sto się w pole, tam wiażalo te kojde, to zwyczajno płachta na kołkach uwiązano, w to się kładło dziecko, łuno tam spało, a jo rubiłam, całe lato tak było (Poniatowa). Kojda to płachta uwiązana na kuniu, służyła do huśtania dzieci (Bychawka). Kojde uwiązali i siedziół w tym w polu chłopok czy dziwka (Wierchowiska). Kojde wiażalo się i kołysało się tak dzieci (Stojeszyn). W kojde się dziecko brało i się kołysało w polu (Irena). Weż go w kojde i pokułyśaj (Tarnawa Duża). Jak dzieci były małe, to się brało kojde, wiażalo się płachcie (Ługów). Downo nicht ni miół nianków du dzieci, jino kojda. Śli w pole, to brali i dzieci, stawiali na polu kołki, wiażali płachte i tam kładli dziecko w taki kojdzie (Księzomierz). Wózka nie było, miało się płachte na plecy, szło się w pole, albo kojde się zrobiło, nagięło się brzózka, uwiązalo się tako płachte, tam się wrzuciło dziecko, ono się kołysało, kołysało, usnęło, a to się w polu robiło (Lipa).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia (zob. mapa 29).

D. lp. *kojdy*; D. lm. *kojdów*; wymowa: *kojda, kajda*.

Por. *bujawka, bujda, hojda, hojdawka, huśtak, huśtawka, kobylica, kobyła, kobyłka, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kołyśaja, kołyśka, koń, korbon, koromak, koza, kozioł, stojak, trójnog, uwiązak, zajda*.

Kojko ‘prowizoryczne łóżko zbite z desek’

Kojko to inaczej łóżko do spania takie trochę prymitywne, proste bardzo (Siedliska pow. Krasnystaw). *Kojko to proste łóżko zbite z desek* (Rozięcín). *Kojko to łóżko zbite z desek* (Janiszkowice).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna południowa – zasięg rozproszony.

D. lp. *kojka*; D. lm. *kojków*; wymowa: *kojko*.

Por. *prycza, wyrko, wyro*.

Koklusz ‘choroba dziecięca charakteryzująca się uciążliwym kaszlem’

Kąklusz to paskudno churoba, i tak dziecko wymęczy, że tyle co żyje (Sól). *Koklus to paskudno churoba u dzieci, to kiedyś te dzieci dusiły się uprost, tak szczykały tym kaszlem* (Wandalin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *koklusu* // *koklusza*; D. lm. *kokluszów*; wymowa: *kokluś, koŋkluś, koklus*.

Kokosianka ‘rodzaj brodawki wyrastającej najczęściej na rękach’

Kokosianka sie zrobiła na palcu i trza wypalić (Gręzówka). *Kokosianki to kiedyś wypalali* (Leszczanka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Gręzówka, Leszczanka (zob. mapa 22).

D. lp. *kokosianki*; D. lm. *kokosianków*; wymowa: *kokośanka, kokuśanka*.

Por. *brodawka, kuracza dupa, kurczydupa, kurza dupa, kurza dupka, kurzajka, kurzawka*.

Kolano I – tom V: 213.

Kolano II – tom V: 213.

Kolano III ‘część nogi’

Kiedyś jak jeszcze sirpy byli, to ja dziewczynko byłam i inaczej nie umiałam, tylko na kolanach ženam (Majdan Leśniowski). *Jak dziećmi śmy byli, to kulana pozdirane i jakoś to nie przeszkadzało, a tera to dziećka samego nigdzie nie puszczo* (Putnowice Mniejsze). *W kuściele to sie cały cas kłęcało na kulanach, a tera młode to kucnie na jedne noge i tyle* (Majdan Obleszcze).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kolana*; D. lm. *kolanów* // *kolan*; wymowa: *kolano, kulano*.

Koleba ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Kuliba to sprzęt składający się z dwóch par skrzyżowanych palików, połączonych dłuższo żerdzio, do któryj przywiązuje się płachte i kładzie dziecko do środka (Potok Górny). *Koliba była do kołysania dziecka na polu* (Luchów Dolny). *To takie były te, takie zbite to krzyżaki dwa i wiązało się płachte lniane na tych krzyżakach, i to dziecko spało tam, w ty kolibie* (Biszczka). *Kuliba to kołyska z płachty na kijach* (Naklik).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja (zob. mapa 29).

D. lp. *koleby*; D. lm. *kolebów*; wymowa: *koleba*, *kołiba*, *kułiba*.

Por. *bujawka*, *bujda*, *hojda*, *hojdawka*, *huśtak*, *huśtawka*, *kobylica*, *kobyła*, *kobyłka*, *kojda*, *kolebajka*, *kolebak*, *kolebka*, *kołysaja*, *kołyska*, *koń*, *korbon*, *koromak*, *koza*, *koziół*, *stojak*, *trójnog*, *uwiązak*, *zajda*.

Kolebacz ‘dziecinne łóżeczko na biegunach’ (zob. ilustracja 3).

Kolibacz na biegunach był i dziecko sie kołysało (Zaporze). *Kulebacz to dziecinne łóżeczko na biegunach* (Hosznia Ordynacka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Sąsiadka, Radecznicza, Zaporze, Hosznia Ordynacka.

D. lp. *kolebacza*; D. lm. *kolebaczów*; wymowa: *kolebač*, *kulebač*, *kołibač*.

Por. *kolebeczka*, *kolebka*, *kołyska*, *łóżeczko*.

Kolebać ‘kołysać dziecko’

Żeby to dziecko uspić, to czasem trza było długo kolebać (Latyczyn). *Trza było kolibać, żeby zasnyło dziecko* (Naklik).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

Wymowa: *kolebać*, *kołibać*, *kulebać*, *kułibać*.

Por. *bujać*, *hojdać*, *huciać*, *hućkać*, *huśtać*, *kołysać*, *lulać*.

Kolebajka ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Kolibajka to kołyska z płachty brana na pole (Wola Różaniecka).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: Wola Różaniecka, Wola Obszańska (zob. mapa 29).

D. lp. *kolebajki*; D. lm. *kolebajków*; wymowa: *kolebajka*, *kołibajka*.

Por. *bujawka*, *bujda*, *hojda*, *hojdawka*, *huśtak*, *huśtawka*, *kobylica*, *kobyła*, *kobyłka*, *kojda*, *koleba*, *kolebak*, *kolebka*, *kołysaja*, *kołyska*, *koń*, *korbon*, *koromak*, *koza*, *koziół*, *stojak*, *trójnog*, *uwiązak*, *zajda*.

Kolebak ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Kolebak to kołyska połowa z płachty na kijach (Orłów Drewniany). *W kolebaku to dziecko leżało i kołysało sie wiatrem, a czasem sie tam za te płachte złapało i sie popchnęło* (Ostrzyca).

Źródła: PM, PI, ML, KAGP.

Geografia: Orłów Drewniany, Wólka Orłowska, Ostrzyca (zob. mapa 29).

D. lp. *kolebaka*; D. lm. *kolebaków*; wymowa: *kolebak*, *kołibak*.

Por. *bujawka*, *bujda*, *hojda*, *hojdawka*, *huśtak*, *huśtawka*, *kobylica*, *kobyła*, *kobyłka*, *kojda*, *koleba*, *kolebajka*, *kolebka*, *kołysaja*, *kołyska*, *koń*, *korbon*, *koromak*, *koza*, *koziół*, *stojak*, *trójnog*, *uwiązak*, *zajda*.

Kolebeczka ‘dziecinne łóżeczko na biegunach’ (zob. ilustracja 3).

W kolebeczce na bigunach dziecko sie usypiało (Siennica Nadolna). *Kolibeczki byli z drewna i na bigunach, i dziecko w tym spało* (Siennica Duża).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Krasnegostawu.

D. lp. *kolebeczki*; D. lm. *kolebeczków*; wymowa: *kolebečka*, *kołibečka*.

Por. *kolebacz*, *kolebka*, *kołyska*, *łóżeczko*.

Kolebka I ‘dziecinne łóżeczko na biegunach’ (zob. ilustracja 3).

Kolebka to dziecinne łóżeczko na biegunach (Huszcza). I kolibka była, w kolibce sie kotysało na tych biegunach, i tak sie chowało dzieci (Lipa). Kolebka to kotyska domowa (Łańcuchów). Kolebka to małe łóżeczko z biegunami dla dziecka (Rozięcín). Małeńkie dziecko to leży w kolebce (Urszulin).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kolebki*; D. lm. *kolebek* // *kolebków*; wymowa: *kolepka, kulepka, kołipka, kułipka, kolyпка*.

Por. *kolebacz, kolebeczka, kotyska, łóżeczko*.

Kolebka II ‘kotyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Brato sie dziecko, kładło w te kulebke z płachty i tuno tam tak w tym polu se lyżało w ty kulebce taki (Alojzów). Kutyska z płachty na kijach zawieszona to kolibka (Bokinka Pańska). Kolibka była z płachty na kijach (Bojary). Kolebki byli plecione i byli z płachty, na czterech sznurkach do belki na suficie zaczepiane, albo w polu na kijach (Huszcza). Takie byli kolebki jak koszyki te na kartofle, tylko to była kolebka nie taka jak koszyk, tylko taka dłuższa, i takie te linki kręcili z konopi (Worgule). Mój syn sie w płachcie kułysze, w kulibce sie kułysze (Bończa).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony (zob. mapa 29).

D. lp. *kolebki*; D. lm. *kolebków*; wymowa: *kolepka, kulepka, kołipka, kułipka*.

Por. *bujawka, bujda, hojda, hojdawka, huśtak, huśtawka, kobylica, kobyła, kobyłka, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kołysaja, kotyska, koń, korbon, koromak, koza, kozioł, stojak, trójnog, uwiązak, zajda*.

Kolka ‘napad ostrych bólów w jamie brzusznej’

Kolka to kłucie w boku albo w brzuchu (Chmiel). Kolka mie sparta i boli (Gałęzów). U nas z dzieckiem śmy pojechali, bo tak sie wiło i bolało, no to doktor powiedział, że to kolka, taki krwiak sie nazywa (Olszanka). Un miał te kolke nerkowo i to go bardzo bulato, a do szpitala iść nie chciał (Horodło). Zbierali my topian, bo na kolki pomagali, małym dzieciom sie dawalo (Brzeźno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kolki*; D. lm. *kolków* // *kolek*; wymowa: *kolka*.

Kołdra ‘ciepłe przykrycie watowane’

Kołdra to ciepłe przykrycie watowane (Ruda Solska). Tam nie było kołder gotowych, wszystko z piór i każdy trzymał gęsi, i te pióra z tych patek trza było obskubywać (Trzydnik Duży). Kołdra to ciepłe okrycie watowane (Kryłów). Jak gospodyni miała córki, to musiała trzymać gęsie i skubać ich późni. Ludzie trzymali gęsi, tera kołdry kupujo (Susiec). Prezenty obowiązkowo. Chustki jak prześcieradło wzorzyste, rzeczy przydatne jak poduszka, kołdra. Chrzestna to kupywała kołdre, chustki jak prześcieradło duże w kratke, jak koc, nikt nikomu w prezencie samochodu nie dawał, bo nie było (Brzeźno). Ligać pod kołdro (Sulów).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kołdry*; D. lm. *kołdrów*; wymowa: *kołdra*.

Kołowaty ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Kołowaty to taki człowiek trochę jakby głupi i niezaradny (Łukowa). Kołowaty taki, co u niego z głową ni tak, i tak chodzi, nie wi, dzie jest i co robi (Horyszów Ruski).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *kołowatego*; D. lm. *kołowatych*; wymowa: *kołowaty, kołowaty*.

Por. *bałwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciótek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, ffrac, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kostroperz, małol, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Kołpak I – tom I: 135.**Kołpak II** – tom VII: 170.**Kołpak III** – tom VII: 170.**Kołpak IV** ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Kołpak był w lampie naftowej, taka osłonka (Urszulin). Kołpok był blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: Kulczyn, Urszulin, Wierzbica pow. Kraśnik, Kiełczewice, Sulów, Polichna, Rzeczycza Ziemiańska, Trzydnik Duży (zob. mapa 36).

D. lp. *kołpaka*; D. lm. *kołpaków*; wymowa: *koupak, koupok*.

Por. *czapek, czapeczka, czapka, czaprak, grzybek, hapa, hapka, jołop, kapelusik, kapelusz, kapeluszek, kaptur, kapturek, kominek, maszynka, murтка, raczek, szczupak, szołomak, żabka, żydek*.

Kołtun I – tom V: 216.**Kołtun II** ‘zbity kłęb włosów na głowie, będący zewnętrznym przejawem choroby, czasem zapuszczany celowo, aby wyprowadzić chorobę na zewnątrz’

Kołtun to choroba skóry na głowie, przy której skóra pokrywa strup, a włosy zwijają się i zlepiają (Wólka Abramowska). Kołtun to włosy tak splecione, że nie można ich rozczesać (Czołki). Kołtun to włosy w nieładzie, zlepione przez chorobę (Krzemień). Kołtun to włosy zlepione na skutek choroby (Wólka Polinowska). Była tako jus starso z tem kołtunem, no i była tako, tako zawse choro, taka jakaś ospało, ale jakieś takie były znachory, chodziły i mówi tak ten znachor, ze... , bo to sie dawno chlyb piekło, to sie zawsze w tych piecach polito takie, i mówi tak, jak bedziecie polić cy tam pod grubkom, cy tam w piecu to, mówi, przygludojcie sie wkiedy, bo tun, mówi, casem sie ruso, ten kołtun. Bo to niby to downo to mówiły, ze to góździec, i tak było, bo tak to niewtyrko to, i powykrzywiało po tego jak tam, no i prawdapodobniez tak to, łopowiadały późni, ze to wstała i tako ospało, i tak sie, to tak sie schyliła tak na stole, i tak niby usnena, a te patrzu, a tu tak to ten kołtun i łuny ciach tego, a polito sie w piecu na chlib, ciach tego kołtuna i w piec, a tuna za nowy cas wstaje tako żywo, i mówio, ze jej to, ze to by jej pomogło (Kocudza).

No, jak dziecko miało z tyłu głowy takie splecione włosy, takie kottuny się nazywały, to ich właśnie nie obcinały do pięciu, sześciu lat. Dlatego, że później albo garb urósł, albo pokrzywione te nogi czy ręce, albo z umysłem coś. To jak chleb piekły to dopiero chleb matka wyjmowała, dziecko stało nad tym chlebem i dopiero temi wegielkami upalały te kottuny. No i nic się nie działo. Dziecko było zdrowe. [...] jak ktoś nie wierzył i obciął, no to później albo urósł garb albo pokrzywiło. No był taki wypadek u nas. [...], to mówiły, że właśnie matka te kottuny zawczasu ucięła i on później miał garba i kulawy był. No, ale żył później, ożenił się (Kozłówka). A włosy, to zawsze mówili do roku czasu nie obcinać włosów, bo będzie kottun (Wygnańka). Ji jak późni tyż włosy obcinały to nie wyrzucały, nie wyrzucałaś na dwór, bo powiedały, że ptok zbiroł na gniazdo, ot łapie te, zbiro włosy. Ji, ji ze z tego się może zrobić i starszym ludziom kottun. Tylko wszystko włosy były palune, a tera nie wim, co z temi włosami, gdzie wyrzucają. Mi się zdaje, że jak nase jak się obetnu, to na dwór wyrzucają. A kedyś nie wolno było wyrzucać włosy na dwór, bo ptoki na gniazdo łapały, zbirały, i może się kottun zrobić (Charlejów). To tak jak kiedyś no jak to mówili, jak kottun zrobił się, abo tak o tym kottunie, co to tam jest to mówi, a czemu ten kottun jakby się zapytać, nie, to mówi, że albo sąsiadki, bo sąsiadka mówiła. Jak boli głowa to nie myj głowy, znaczy włosów nie myj. Ona nie myła jeden tydzień, drugi i głowa przestała boleć, ale zrobił się kottun, jak to teraz te dredy. Takie kottuny na głowie były. [...]. Tylko szeptucha mogła obciąć kottuna, obciąć tak jakby specjalnymi nożyczkami (Hołowno). Były kottuny na wsi takie, co kobiety we włosach miały [...] to sześć tygodni nie wolno było tego ruszyć. A bo to ludzie spali na słomie [...], nie czesali wtedy tych włosów, mało było grzebieni, mało mydła było wtedy [...]. Kottun, to jedyny lek dla kobiety, to był barwinek moczony w piwie, i to kobiety piły, i to, że to ta głowa przestała boleć wtedy (Motycz). Kottun to coś w rodzaju dzisiejszych dredów, tak włosy skęczone, splątane, że tego się nia dało uczesać. Tego kottuna nie wolno było obciąć bez zamawiania, bo coś tam się z dzieckiem miało złego zrobić. Kottuny to robiła zmora jakaś tam (Łatyczyn). Mieli to dzieci, takie się robiło na włosach, że ni rozczesać tego w nijaki sposób nie można było. Może by i rozczesał, ale nie dawali babki i mówili, łoj, wywilo kottuna (Sułów). Kottun, no to włosy lepiu si, no trza jechać do szeptuna (Uhnin). Dziewcycom kottuny pozwiwało, żeby jem włosy poobcinać [...], kottuny z przestracu mogą być (Gielczew). Kottun to włosy zwinęte w jedne gromade na głowie, z uc będzie ciekło i łamie po rękę, po nogach, po kościach (Żdźary). Kottun to zwiwo włosy w jednu trupkę. Nożyczkami ściuć można, ale jak przestanie łomąć, bo jak w ból ściuć, to połomie ręce, nogi, a na głowie się wije taki twardy. Jak przestanie łomąć, to podetno, jeno w jasny dzień, niepochmurny (Niemce).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. kottuna; D. lm. kottunów; wymowa: kottun, kottun, kottun.

Por. gościec.

Kołyśać 'kołyśać dziecko'

Kołyśać dziecko to trza było na rękach czy w kołyście (Bronice). Przędłam ja mówie, siedziałam przedłam, dziecko kołyśałam, sznurek zaczepiony tu do kołyśki, kołyśałam dziecko, świeczka się świeciła na stole i ja przedłam (Czartowiec).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

Wymowa: kottynsać, kottynsać.

Por. bujać, hojdać, huciać, hućkać, hućkać, kolebać, lulać.

Kołysaja ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

W pole sie brało dzieci, taka kołysaja była na cztery nogi, drążek i łobsadzone cztery nogi, płachcie sie łowiążo (Branew). Płachta zawieszona w polu na czterech kijach zastępująca kołyske, było takie coś. No było różne kołyski były. Na jednym kiju była zawiązana właśnie kołyska dla dzieci. Kołysaja. Kołysaja nazywano (Chrzanów).

Źródła: PM.

Geografia: Wólka Ratajska, Biała, Chrzanów, Branew (zob. mapa 29).

D. lp. kołyjaji; D. lm. kołysajów; wymowa: kouysaja.

Por. bujawka, bujda, hojda, hojdawka, huśtak, huśtawka, kobylica, kobyła, kobyłka, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kołyska, koń, korbon, koromak, koza, kozioł, stojak, trójnog, uwiązak, zajda.

Kołyska I ‘dziecinne łóżeczko na biegunach’ (zob. ilustracja 3).

Kołyska to dziecinne łóżeczko na biegunach (Skoków). A już później były te były takie ozdobne kołyski, to robione były na biegunach. Kołyski były robione to już w dobrych domach tam bogatych, to stolarz robił eleganckie takie meblowe kołyske, już taka kołyska to już była, to już była wielka, wielki majątek (Rejowiec Fabryczny). A kołyska, w której sie trzyma dzieci, no to kołyska (Nowodwór). Kołyska to małe łóżeczko na biegunach (Potok Górny). Kołyska to łóżeczko z biegunami dla dziecka (Rozięcín). Kołyska to łóżeczko, ale na biegunach (Oblasy). Kołyska to dziecięce łóżeczko na biegunach (Dubienka). Kołyska to sprzęt na biegunach, w którym leży malutkie dziecko (Ruda Solska). Kołyski to to wszystko samoróbki byli, to że nie tak, że pojechał i kupić (Kanie). Kołyska była na biegunach (Międzyrzec Podlaski).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. kołyski; D. lm. kołysków; wymowa: kouyska, kuyska, kułyska.

Por. kolebacz, kolebeczka, kolebka, łóżeczko.

Kołyska II ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Kołyska i ju. Zabiło sie dwa kije, zawiązało na tym płachcie, tam wsadziło dziecko i tako była kołyska (Kluczkowice). Kołyske sie w polu stawiało i w tym sie dziecko kołysało (Białowola). Kułyski takie dzieciom rubili, sztery kije i na tym płachta uwiązana, no i to była tako ta kułyska, dzie dzieci w polu sie kułysało (Zielone). Ło płachta i tu dwie żerdzi, i to sąsiadki dziecko tam w ty kułysce se spało (Żulin). Rubiło sie dzieciom kułyske z płachty i tam sie jich trzymało (Udrylicze). Rubiły takie kułyski z płachty, wisiaty na kołkach i w tym dziecko sie kułysało (Zarzecze). Śtyry kołki wbili w zimie, na tym zawijsili kołyske i dziecko sie kułysało (Wola Różaniecka). W takich kułyskach z płachty wiązany na kijach dzieci te kułysali, brało sie dziecko zy sobo w pole i tam go sie w ty kułysce połużyło, i tuno spało (Zubowice). Kołyska była zwieszana na suficie na sznurach, na haku, abo w polu na kijach (Wiski). Kołysków ni było takich ani łóżeczek. Tylko kołyska była pleciona z takich tyków i cztery sznurki zaczepione było do tyj kułyski, taki gruby góźdz był wbity w bele i zaczypiona była ta kułyska i tak sie kułysało dziecko. Byli kułyski wiszące na sznurkach, płachta na sznurkach (Huta). No to tak, o jak dziecko wzieni, jak wiatery czy co, to zrobili, postawili cztery patyki, płachto nakryli, żeby na dziecko nie wiało, i dziecko sie tam kułysało sie. [...] pojechała matka na targ z garkami, kupiła te kołyski, taka bielutka była z jakiś korzonków, przyczepili cztery sznury, powiesili na takim haku i dziecko sie kułysało, jak przyszli żołnierze to mówili, że to jedzie w samolocie (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). Kołyski sie robiło

takie na cztery nogi i taki druzek, i w ten druzek sie te nogi wsadzilo, i robilo sie koty-ske dziecku, i dziecko spalo, a tu sie zyno zboze (Janiszkwice). Ja w pole miałam take kutyske. Tu drązek i tu kładło sie płachte, wiuzalo. To była kutyska polna (Łukowa). Kutyska to płachta zawieszona na czterech kijach (Chmielek). Kotyska płachciana taka była na kijach i to w pole brali (Łuszczacz).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia, okolice Łukowa i Opola Lubelskiego (zob. mapa 29).

D. lp. *kotycki*; D. lm. *kotycków*; wymowa: *kouyska, kuuyyska, kutyska*.

Por. *bujawka, bujda, hojda, hojdawka, huśtak, huśtawka, kobylica, kobyła, kobyłka, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kotysaja, koń, korbon, koromak, koza, kozioł, stojak, trójnog, uwiązak, zajda*.

Kombinator ‘człowiek sprytnie przeprowadzający jakieś interesy, często niezbyt uczciwie’

To u nich cała rudzina to takie kmbinatory, zawsze na swoje wyjdo, ale nieuczciwie (Zółtańce). A to kominator, takie małe, a już wi, jak lepi dło siebie (Zaburze). To wielgi kombinator był już od dziecka, a tera w polityke poszeł, to w sam raz dło niego (Stanin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kombinatora*; M. lm. *kombinatory*; D. lm. *kombinatorów*; wymowa: *kombinator, kominator*.

Por. *cwaniak, mankierant, miglanc*.

Kominek I – tom V: 217.

Kominek II ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Kominyk to blaszanka z otworem na płomień w lampie naftowyj (Potok Górny). Kominiek był na płomiń w lampie naftowej (Luchów Dolny). Lampa naftowa była ze szklanym kominkiem (Rozięcin). Knot był schowany w kominku, to ochraniało i światło ni gasło (Gościeradów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego, Hrubieszowa, Biłgoraja i nadwiślańskie miejscowości powiatu kraśnickiego (zob. mapa 36).

D. lp. *kominka*; D. lm. *kominków*; wymowa: *kołinek, kułinek, kołinyk*.

Por. *czapek, czapeczka, czapka, czaprak, grzybek, hapa, hapka, jołop, kapelusik, kapelusz, kapeluszek, kaptur, kapturek, kołpak, maszynka, murka, raczek, szczupak, szołomak, żabka, żydek*.

Kominiarz ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Kominiarz to jest taki człowiek bardzo brudny (Gardzienice). Kominiarz to jak ktoś brudny, taki, co sie chyba nie myje (Krzczonów).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *kominiarza*; D. lm. *kominiarzów*; wymowa: *kołińaś, kołiñoś*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, tachmaniarz, tachmyta, tazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omeltuch, osmaluch, osmolenec, smoluch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytatapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany.*

Komoda ‘szafka na bieliznę pościelowa’

A komoda to jakoś musi być (Borzechów). Komoda to mebel z szufladami (Rudno). Komoda to szafka na bieliznę (Międzyrzec Podlaski). Stara szafa to komoda (Grądy). Żadnych mebliów kiedyś ni bytu, bo już później to już rubili szafy, rubili tak zwany kumody, kumody były, to ruzmaici bytu (Kryłów).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *komody*; D. lm. *komodów*; wymowa: *komoda, kumoda*.

Por. *bieliźniarka, szafka*.

Koń I – tom I: 137.

Koń II – tom III: 184–185.

Koń III – tom VII: 173.

Koń IV ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Koń to dawna kołyska z płachty na kijach (Gardzienice). Kunia sie w polu tuwiazano i w tym cały dzień dziecko lyzało (Tarnawka). Kuń na sztyry nóg, sztyry kije były, płachta tuwiazano i w tym dziecko spało (Staw Noakowski). Kunia mu tuwiazali i siedziół w polu, to dziecko (Konopnica). Kunia sie zrubilo, w polu tuwiazano, dziecko w to wtuzyli i tam se lyzało, a jak już płakalo, to go tam troche zaruszala i daly szła du ruboty (Zawada). Kunia trza tuwiazac dziecku w polu (Kawęczyn). To był drag, w jednym końcu wywiercone było dwie dziurów z jedny struny i drugi, i dziecko sie huštało. Kuń sie nazywoł (Krzczonów). To był taki koń, byli cztery nogi i taki puprzeczniak i płachte sie wiazano, i tam dziecko sie kładło w polu, jak sie co rubilo, a to dziecko sie tam kułysalo (Ostrzyca). Trza brać kunia na plecy i jić w pole (Żurawnica). Kuń to kołyska polowa z płachty na kijach. To był taki niby drug i dwa kije, i na tym łuczypiuo płachta, dziecko wsadzune i tam sie kułysalo (Sasiadka). Dziecko sie kładło w kunia i sie kułysalo (Rożki). Koń to kołyska z płachty (Tarnawa Duża).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Lubartowa, Lublina, Bychawy, Krasnegostawu i Zamościa (zob. mapa 29).

D. lp. *konia*; D. lm. *koniów*; wymowa: *koń, kuń*.

Por. *bujawka, bujda, hojda, hojdawka, huštak, huštawka, kobylica, kobyła, kobyłka, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kołysaja, kołyska, korbon, koromak, koza, kozioł, stojak, trójnog, uwiązak, zajda*.

Kopciuch ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Człowiek brudny to taki kopciuch niemyty (Opoka). Kopciuch to ni myje sie, ni pierze ubrania, chodzi taki brudny (Kulczyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *kopciucha*; D. lm. *kopciuchów*; wymowa: *kopćux*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, lachmaniarz, lachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmolenec, smoluch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłłany, uwalany, wytalapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany*.

Kopciuszek ‘naczynko z olejem do świecenia’

Kiedyś dawno to był jeszcze taki, kopciuszek nazywali, to było takie małe na ołyj i tym świecili (Wola Idzikowska). *A byli takie kopciuszeki, to nie była lampa, ale kopciuszek* (Witulin). *Takie kopciuszeki mieli jeszcze przyd lampami, małeńkie takie, bo na lampe to trza było nafty* (Stary Orzechów). *Nie było nafty, tylko takie kopciuszeki na ołyj* (Pałecznicza). *Był małeńki kopciuszek i tym sie świeciło, na ołyj to było, ni na nafte* (Niedźwiada).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północna – zasięg rozproszony.

D. lp. *kopciuszek*; D. lm. *kopciuszków*; wymowa: *kopćušek, kopćusek, kupćušek*.

Por. *cyganek, kaganek, kaganiec, lampa, lampka, żydek*.

Koperta ‘to, co nakłada się na koldrę lub koc’

Koperda to jest zakładana na koldre (Ruda Solska). *Nie wim czego to mówio kuperta, bo po prowadzie to jest poszwa* (Wola Korybutowa). *Na koldre to już mówi sie, że to koperta, nie wim czego, ale tak jest* (Orłów Drewniany).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *koperty*; D. lm. *kopertów*; wymowa: *koperta, koperda*.

Por. *nawleczka*.

Korbon ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Jo sama to czworo dzieci wychowała zem w tym korbunie (Gromada). *Korbon to był taki kuziołek, tu dwie nogi i tu dwie nogi, a tu był kij i płachta zwyczajna taka to lniana, zawiązywało sie tu i tu, i dziecko tam sie rzuciło, to tak to wziun popchnął i to długo sie kułysało samo, a matka czy tam łojciec kartofle kupali, czy tam co* (Skryhiczyn). *Korbuny takie byli i tam sie w nich dzieci kładło* (Hedwizyn). *Korbuny takie dzieciom rubili i w tym to dziecko kładli, i łono tam se lyżało tak jak dzisiaj w wózku* (Antoniówka). *Łuwiuż tam korbun, niech sie dziecko kułysze* (Malewsczyzna).

Źródła: PM, PI, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i okolice Chełma (zob. mapa 29).

D. lp. *korbona*; D. lm. *korbonów*; wymowa: *korbon, korbon*.

Por. *bujawka, bujda, hojda, hojdawka, huśtak, huśtawka, kobylica, kobyła, kobyłka, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kołysaja, kołyska, koń, koromak, koza, kozoł, stojak, trójnog, uwiązak, zajda*.

Koromak ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Brali w pole płachte i taki kurumak z nij rubili na czterech kijach, i tam to dziecko spało na polu (Nedeżów).

Źródła: PM, PI.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego (zob. mapa 29).

D. lp. *koromaka*; D. lm. *koromaków*; wymowa: *koromak, kurumak*.

Por. *bujawka, bujda, hajda, hajdawka, huśtak, huśtawka, kobylica, kobyła, kobyłka, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kołysaja, kołyska, koń, korbon, koza, kozioł, stojak, trójnog, uwiązak, zajda*.

Korsy ‘wygięte półokrągłe płozy przy kołysce’

Korsy to bieguny u kołyski (Luchów Dolny). *Wygięte i takie półokrągłe korsy były przy dawny kołysce* (Dereźnia). *Huciało się na korsach* (Zanie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lm. *korsów*; wymowa: *korsy*.

Por. *bieguny, kosiory, płozy, słapy*.

Korzonki nerwowe ‘choroba nerwu kulszowego’

W kulszy jak bardzo boli, to są korzonki nyrwowe (Kawęczynek). *Korzonki nyrwowe jak bolo, to się ruszyć ni można* (Olchowiec). *Korzeń chrzanu jest bardzo dobry na korzonki nerwowe, okłady się robi, trze się korzeń chrzanu* (Piotrowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *korzonków nerwowych*; wymowa: *kożonki nyrwowe, kożonki nyrwowe, kużonki nyrwowe, kużonki nyrwowe*.

Kosa I – tom I: 139–141.

Kosa II – tom III: 189–190.

Kosa III ‘włosy splecione w warkocz’

Kosa to splecione włosy (Grabowiec). *Śpiewały tam różne swoji tyji pieśni, i ruzplitały kosu* (Telatyn). *Baby nosili długie kosy i zakręcali w taki krążek* (Horodyszczce).

Źródła: PM, ML, MSGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *kosy*; D. lm. *kosów*; wymowa: *kosa*.

Por. *koza, kózka, warkocz*.

Kosiory ‘wygięte półokrągłe płozy przy kołysce’

Kosiory były u kołyski (Nasutów). *Kosiory do poruszania kołyski były* (Abramów). *Kołyaska na kosiorych była* (Wojszyn). *Kosiory to są te, na czym się kołyaska kołysze* (Poniatowa).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lm. *kosiorów*; wymowa: *kośory, kuśory*.

Por. *bieguny, korsy, płozy, słapy*.

Kosooki ‘człowiek zezowaty’

Kusooki jest od urodzenia, ale to podobno można leczyć jakoś (Szuminka). *Kosaoki taki, jedno oko w jedne strune, a drugie w drugie* (Bohukały).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *kosookiego*; D. lm. *kosookich*; wymowa: *kosooóki, kusooóki, kusuooóki, kosaooóki*.

Por. *kosy, koónooki, krzywe oczy, rozokat, rozokaty, rozoki, skoóny, smutrowaty, ówi-drach, ówidrowaty, zdrakowaty, zdrygooki, zezooki, zezowaty, óergaty*.

Kostrobowaty ‘człowiek ze óladami po ospie na twarzy’

Kostrubuwaty taki to z tego, óe jak byó dzieckiem, to na odre chorowal (Korchów). Pu ospie to takie na góbie kostrobowate ludzie byó (Chmielek).

Óródła: PM, ML, MG.

Geografia: okolice Biógoraja.

D. lp. *kostrobowatego*; D. lm. *kostrobowatych*; wymowa: *kostrobowaty, kustrubuwaty, kostrubuwaty*.

Por. *dziobaty, ospowaty, raby*.

Kostroperz I ‘człowiek mający włosy w nieładzie’

Kostropryz to taki rozczochrany jest, włosy nie so czysane, w niładzie so (Órebce). Z niego to taki kostropryz, nie wim, ni czesze włosów czy spycjalnie tak robi, óeby na kostropryza wygladaó (Wierzchowiska).

Óródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *kostroperza*; D. lm. *kostroperzów*; wymowa: *kostropeš, kostropyš, kustropeš, kustropyš, kostrupyš*.

Por. *kudłaty, pokosmany, rozczochrany, roztroperz*.

Kostroperz II ‘człowiek tępy, ograniczony umysóowo’

Kostropryz to nierozsądny, nieważny, no po prostu ółupi człowiek (Wandalin). Na niego ni zwracajta uwagi, to taki ółupi, taki kostropryz (Palikije).

Óródła: PM.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego, Beóyce i Lublina.

D. lp. *kostroperza*; D. lm. *kostroperzów*; wymowa: *kostropeš, kostropyš, kustropeš, kustropyš, kostrupyš*.

Por. *baówan, baran, bawoóowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciótek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, ółupak, ółupek, ółupi, ółupiec, ółupkowaty, ółupol, ółuptal, ółuptas, joóop, kacap, koóowaty, matoó, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, póóóóówek, póóóóupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Kosy ‘człowiek zezowaty’

Kosy to jedno oko w jedne strune, a drugie w drugie, zez ma (Rogoóniczka). Kosy na oczy, taka churoba (Puchacze).

Óródła: PM, KAGP.

Geografia: Rogoóniczka, Zahajki pow. Biaóa Podlaska, Sitno pow. Biaóa Podlaska, Puchacze.

D. lp. *koóego*; D. lm. *koóych*; wymowa: *kosy*.

Por. *kosooki, koónooki, krzywe oczy, rozokat, rozokaty, rozoki, skoóny, smutrowaty, ówi-drach, ówidrowaty, zdrakowaty, zdrygooki, zezooki, zezowaty, óergaty*.

Kość ‘część szkieletu ludzi i zwierząt’

Suchy taki, że kości mu wystają (Lipowiec). *Człowiek to się przecie z kości składa, wszędzie są kości, i w nogach, i w rękach, i w krzyżu, i nawet w głowie* (Garbów). *Kość z przodu mie w nodze boli* (Żurawnica).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kości*; D. lm. *kościów*; wymowa: *kość*.

Por. *gnat*.

Koślawiec ‘człowiek mający krzywe nogi’

Koślawiec taki z krzywymi nogami (Osiny). *Koślawiec to taki pokuślawiony, te nogi krzywe takie* (Borowa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *koślawca*; D. lm. *koślawców*; wymowa: *koślawiec, kuślawiec*.

Por. *fajtakowaty, koślawy, krzywak, krzywisty, krzywonogi, krzywulas, paczasty*.

Koślawy ‘człowiek mający krzywe nogi’

Koślawy taki ten jiy chłop, nogami tak zamita (Piotrawin). *Kuślawy, to jak mo krzywe nogi* (Skorczyce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *koślawego*; D. lm. *koślawych*; wymowa: *koślawy, kuślawy*.

Por. *fajtakowaty, koślawiec, krzywak, krzywisty, krzywonogi, krzywulas, paczasty*.

Kośnooki ‘człowiek zezowaty’

Kośnooki to ma kośne oczy (Grzędówka). *Tera okulary majo i ni ma kośnookich, a kiedyś to widać było, że to kośnuoki, bo inaczej patrzył na ciebie* (Jedlanka).

Źródła: PM.

Geografia: Grzędówka, Żdzary, Jedlanka.

D. lp. *kośnookiego*; D. lm. *kośnookich*; wymowa: *kośnooki, kośnuoki*.

Por. *kosooki, kosal, krzywe oczy, rozokat, rozokaty, rozoki, skośny, smutrowaty, świ-drach, świ-drowaty, zdrakowaty, zdrygooki, zezooki, zezowaty, żergaty*.

Koza I – tom I: 148.

Koza II – tom I: 149.

Koza III – tom I: 149–150.

Koza IV – tom I: 150.

Koza V – tom III: 191.

Koza VI – tom III: 192.

Koza VII – tom III: 192.

Koza VIII – tom IV: 306.

Koza IX – tom VI: 269–270.

Koza X – tom VI: 270.

Koza XI – tom VII: 179.

Koza XII ‘włosy splecione w warkocz’

Kozy miała takie długie, śliczne te włosy zaplycione w dwie kozy (Zaburze). Kiedyś to każda dziewczynka miała kozy, krótkie włosy to chłopak, a dziewczynka kozy (Sułowiec). W koze wplyciona była kukarda (Mołożów). Do czternastu lat to ja miałam grube dwie kozy zaplycione, a potem to obcini mi te włosy, i już kozów ni było (Żrebce). Kokardka kolorowa to była zawsze brana do kozów, jak pletli małym dziewczynkom (Cichobórz). Dziewczynki to zawsze du szkoły, do kuścioła, to mieli ładnie kozy pozaplatane (Nowa Wieś). Zaplotki kolorowe do kozów byli, bo prawie każda dziewczynka kozy miała zaplycione (Zielone).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. kozy; D. lm. kozów; wymowa: koza.

Por. kosa, kózka, warkocz.

Koza XIII ‘kołyska z płachty zawieszona na czterech kijach’

Koza to była kołyska z płachty na kijach postawiona na polu, matka pracowała, a dziecko spało w ty kozie (Lubień). Koze sie w pole brało i dziecko w płachtę (Zbereże).

Źródła: PM, PI.

Geografia: okolice Włodawy i Chełma (zob. mapa 29).

D. lp. kozy; D. lm. kozów; wymowa: koza.

Por. bujawka, bujda, hajda, hojdawka, huśtak, huśtawka, kobylica, kobyła, kobyłka, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kołysaja, kołyska, koń, korbon, koromak, koziół, stojak, trójnog, uwiązak, zajda.

Koza XIV ‘śluz wyciekający z nosa podczas kataru, zeschła wydzielina’

Kozy miał w nosie całe dzieciństwo, zawsze zasmarkany i te kozy mu wylazili, ale wyrós z tego (Dzierążnia). Kozy w nosie siedzo, jak chto katar mo (Branewka). Koza to takie gęste z nosa wylatuje, jak chto zakatarzuny (Bordziłówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. kozy; D. lm. kozów; wymowa: koza.

Por. cupel, gil, glut, smark, sopka.

Kozetka ‘nierozkładany i bez oparcia mebel do spania’

Kozetka to rodzaj łóżka (Grabowiec). Trza wytrześć kozetkę (Latyczyn). Kuzetka to dawno była, kozetka sie ni składała, podłużna była, nie było toparcia (Rudno). Kozetka to takie spanie bez poręczy (Mołożów). Kozetka to równo wszędzie, jeno tu góry troska jest pod głowe, tupszyte płótnem, cztery nóg mo, sprzężyny mo (Ruda Solska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. kozetki; D. lm. kozetków; wymowa: kozetka, kuzetka.

Kozik ‘mały nóż składany z drewnianą rękojeścią’

Kozik to mały nożyk przy pasie (Krepiec). Kozik taki z obsado żyłazno był (Wyhalew). Tatusz był sprytny, miał do tego dar, to wyżynał te koniki z kory sosnowej, bo ta gruba ta kora była, i te koniki takie były ładne, czerwone, bo ta kora była czerwona taka, no nie zupełnie czerwona tylko taka, no ale podobna to tego czerwonego koloru, ciemnoczerwona. I te koniki takie były ładne, no nie tylko koniki, różne rzeczy, różne zwierzątka wyżynali. I dzieciaki, które były sprytnie takie, ale próbowali jak mogli, to próbowali, mieli zajęcie i to właśnie to kore brali na pastwisko i wyżynali tymi kuzikami na, takie nożyki były, małe kuziki i tymi kuzikami wyżynali sobie, i tak się bawili dzieciaki (Rejowiec Fabryczny). Kozik to składany nożyk kieszonkowy w drewnianyj uprawie (Rusiły). Kozik to składany nożyk malutki, do kiszeni taki (Ratoszyn).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony (zob. mapa 38).

D. lp. *kozika*; D. lm. *kozików*; wymowa: *kożik*.

Por. *cyganek, cyhańczyk, cyzoryk, nożyk, scyzoryk*.

Kozioł I – tom II: 151.

Kozioł II – tom III: 193.

Kozioł III – tom III: 193.

Kozioł IV – tom III: 193.

Kozioł V – tom IV: 306.

Kozioł VI – tom VI: 271.

Kozioł VII – tom VII: 179.

Kozioł VIII – tom VII: 180.

Kozioł IX ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Kozioł w pole brali i dziecko w tym kładli na polu (Rogatka). Kozioł to była polna kołyska z płachty na kijach (Brzeźno).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Rogatka, Uchańka, Turka, Brzeźno, Dorohusk, Świerże, Wólka Czulczycka (zob. mapa 29).

D. lp. *kozła*; D. lm. *kozlów*; wymowa: *kożou*.

Por. *bujawka, bujda, hajda, hojdawka, huśtak, huśtawka, kobylica, kobyła, kobyłka, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kołysaja, kołyska, koń, korbon, koromak, koza, stojak, trójnog, uwiązak, zajda*.

Kózka I – tom III: 195.

Kózka II ‘włosy splecione w warkocz’

Kózki to miała takie ładne du samych kolan (Sól). W jedne kózke sie zapłytałam i ładnie to wyglądało (Gromada).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *kózki*; D. lm. *kózków*; wymowa: *kuska*.

Por. *kosa, koza, warkocz*.

Krawędź (ta) ‘brzeg łóżka’

Krawędzie to so w łóżku starego typu, z ty i z tamty struny jest krawędź (Batorz). Krawędź to część łóżka przy nogach i przy głowach, i na środku (Dubienka). Krawędź to łóżko jest i w nim krawędź (Huszcza).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *krawędzi*; D. lm. *krawędziów*; wymowa: *kraveńć, kravyńć*.

Krawędź (ten) ‘brzeg łóżka’

Ten krawędź przy głowie czy przy nogach nazywa się tak samo, bo jeden jest duży, a drugi mały, krawędzie to te brzegi takie (Wisłoki). Ten krawędź przy głowie, to więc taki mały krawędź, a z boku to znów niski (Huszcza).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *krawędzia*; D. lm. *krawędziów*; wymowa: *kraveńć, kravyńć*.

Kredens ‘mebel kuchenny na naczynia, u góry ozdobny i oszklony’ (zob. ilustracja 6).

Kredens to szafa do przechowywania naczyń i pożywienia, składająca się z dwóch części, a górna zwykle oszklona (Gałęzów). Kredens albo szafa na naczynia (Stryjno Pierwsze). Kredens to jest to, co przechowuje się tam talerze, łyżki (Borzechów). Kredens to mebel do przechowywania naczyń (Batorz). Kredens to starodawny mebel kuchenny (Osmolice). Kredens to mebel w kuchni do przechowywania naczyń, przyborów stołowych, składający się zwykle z dwóch części, dolnej szafkowej z półkami i szufladami, i górnej przeważnie z matowego szkła (Krzemień). Kredens to szafa do przechowywania naczyń i pożywienia, złożona z dwóch części, górna często ozdobna i oszklona (Wisznice). Kredens był u góry ozdobny i oszklony (Suchowola). Kredens to był z desek zrobiony, umalowany (Grądy). Kredens u góry ozdobny i oszklony, to jakby dwie szafki postawione jedna na drugo, i to było do przechowywania naczyń i pożywienia (Zarajec). Kuchnia była, a w niej stół, kredens, piec, ława i stołki, w pokoju były łóżka (Krzemień). Kredens jest w kuchni, szyby mo i szuflady mo, dźwiczki so tu spodu, utwirajo się i kłuczyki so, zamki so, że się zasuwajo (Ruda Solska). Później to już rubili tak zwany kredensy na łyżki, talerze (Kryłów). Kredens to jest kuchenny (Gołębie). Kredens to szafa z góry ozdobna i oszklona (Sławęcín).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kredensu*; D. lm. *kredensów*; wymowa: *kredens, kredyns*.

Por. *szafa, szafarnia*.

Krew I – tom III: 200.

Krew II – tom III: 200.

Krew III ‘płyn w żyłach i tętnicach człowieka’

Krew jest koloru czerwonego (Chmiel). *Krew to w żyłach płynie* (Rudka). *Krew to płynie w człowieku* (Surhów). *Ile to krwi ludzki sie w wojne przylało, ile to nieszczęść* (Nadrybie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *krwi*; D. lm. *krwiów*; wymowa: *kref*.

Krewny ‘osoba spokrewniona lub skoliigacona’

Brat stryjeczny to jest mój krewny (Kolembrody). *Krewny to już taki troszke z dalszy rodziny, od ciotek, wujków* (Puchaczów). *Krewny to jak już dalsza rodzina* (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *krewnego*; D. lm. *krewnych*; wymowa: *krevny*.

Por. *familiant, kuzyn, swojak*.

Krecony ‘człowiek o kędzierzawych włosach’

Krecony, bo te włosy takie ma kręcune, same sie kręco (Kolonia Zakręcie). *Krecony to człowiek o kręconych włosach* (Chmielek). *Mówio, że kręcony, ma włosy kręcune jak baran, takie coś, kiedyś tak mówili* (Krasnobród).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kręconego*; D. lm. *kręconych*; wymowa: *krencony, kryncony, krencuny, kryncuny*.

Por. *baranek, haraszkowy, kędraty, kędzierowaty, kędzierzawiec, kędzierzawy*.

Kregosłup ‘część tułowia od szyi do krzyża’

Od karku du tyłka to idzie kregosłup (Jarczówek). *Un taki już bardzo słaby w tym kregosłupie, skrzywiuny chodzi* (Olenówka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kregosłupa*; D. lm. *kregosłupów*; wymowa: *kregosłup, kryngosłup*.

Por. *chrapeć, grzbiet, krzyż, pacierz, pochrzep*.

Krochmal ‘roztwór mączki ziemniaczanej używany do usztywniania tkanin’

Krochmal to jest do krochmalenia prania, tych pranych rzeczy (Chmiel). *Później sie dobrze płukało, troche sie krochmalilo, dodawało sie troszke krochmalu* (Kryłów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *krochmalu*; D. lm. *krochmalów*; wymowa: *kroxmal*.

Krochmalic ‘usztywniać bieliznę’

Płukanie bielizny w wodzie, do której wsypano farbke, to krochmalenie. Krochmalic to po to, żeby jo usztywnic (Chmiel). *Kiedyś nazywali płachty, ji idzie sie do rzyki, kijanko sie wylupi i na płot. Potem krochmalilo sie* (Żmudź). *Po praniu krochmalili chusty, a potem magłowali jeszcze, i to tak pachniało, było czyściutkie* (Leszczany).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *kroxmałić, kruxmałić*.

Kroczej ‘człowiek niezdarny, o szeroko rozstawionych nogach’

Un od dziecka taki kroczej, nie wyrós z tego, jak kaczką chodzi (Wólka Abramowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *kroczej*; D. lm. *kroczejów*; wymowa: *kroćaj*.

Por. *szalaputa*.

Kropacz ‘pędzel do bielenia izby wapnem’

Proso wybirały i z tego robiły taki kropacz (Polichna). *Kropocze były z prosa i tym bilyły chałupy w środku i z dworu* (Dzierzkowice).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *kropacza*; D. lm. *kropaczów*; wymowa: *kropać, kropoć, kropac, kropoc*.

Por. *bielacz, pędzel*.

Krosta ‘ropny wykwit tworzący się na skórze’

Krosty ma takie na ciele, nie wiem z czego to sie bierze (Puchacze). *Taki młody chłopak tu z sąsiedztwa, to cała twarz w tych krostach, to jakoś nazywają, że to trądzik czy jak te takie krosty na twarzy* (Pułankowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *krosty*; D. lm. *krostów*; wymowa: *krosta*.

Por. *pryszcz, wyprysk*.

Krtyka ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Krtyka mu z przodu wystaje (Paszki Małe). *Krtyka to tak z przodu lata taka gulka* (Wohyń).

Źródła: PM, PS.

Geografia: Paszki Małe, Borki, Branica Radzyńska, Wohyń.

D. lp. *krtyki*; D. lm. *krtyków*; wymowa: *krtyka*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziol, gardziola, gardziolek, gardziolka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krztań, krztyk, krztyka, łyk, łykawka, łykut, michalek, pijak, pitak, żgałka*.

Kruk I – tom III: 205.

Kruk II – tom III: 205.

Kruk III – tom VI: 279–280.

Kruk IV ‘człowiek o czarnych włosach’

Jak ma czarne włosy, to mówio, że to kruk (Dutrów). *Włosy takie jak tyn ptak kruk, bo taki czarny, no to jest i człowiek taki kruk* (Dzierążnia).

Źródła: PM, ML.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *kruka*; D. lm. *kruków*; wymowa: *kruk*.

Por. *brunet, cygan, czarnuch, czarny, murzyn, szatyn*.

Krupka I – tom I: 153.

Krupka II – tom VI: 281.

Krupka III – tom VI: 281.

Krupka IV ‘opakowanie zapalek’

Zapałki w krupkach byli, taka cała krupka to starczało na jakiś czas (Zielone). Krupka to jest na zapałki (Stanisławów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *krupki*; D. lm. *krupków*; wymowa: *krupka*.

Por. *dziesiątek, paczka, pacznik, pudełko, szabaturka, zapalniczka*.

Krzeseł I – tom IV: 312.

Krzeseł II ‘drewniany mebel do siedzenia, z oparciem’ (zob. ilustracja 4).

Krzeseł to drewniany mebel do siedzenia z oparciem (Suchawa). Już jak gdzie tam lepsze guspudarstwo, to już były krzeseła (Modryniec). Robili stoły, krzeseła, taboriki (Rebizanty). Krzeseła były ze szczyblami, twarde, ale oparcie miały (Grądy).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *krzeseła*; D. lm. *krzesel // krzesłów*; wymowa: *kšesuo*.

Krztań ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Krztań to tak troszki wystaje na karku tu z przodu i rusza sie (Sosnowica). Krztań to tu z przodu loto na karku (Wierzchowiska).

Źródła: PM, PS, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *krztani*; D. lm. *krztaniów*; wymowa: *kštań*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziół, gardziota, gardziotek, gardziotka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztyk, krztyka, tyk, tykawka, tykut, michałek, pijak, pitak, żgałka*.

Krztyk ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Jak tu nadusić z przodu pod brodo, to jest tyn krztyk (Wandalin). U chłopów to tak wystaje krztyk, u babów nie (Korolówka).

Źródła: PM, PS, KAGP, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *krztyka*; D. lm. *krztyków*; wymowa: *kštyk*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziół, gardziota, gardziołek, gardziołka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyka, tyk, tykawka, tykut, michalek, pijak, pitak, żgałka*.

Krztyka ‘zewnętrzna chrząstka krtani’

Krztyka to niektórym tak wystaje (Łazy). Krztyka jest z przodu pod brodo (Gościeradów). Nadusiut te krztyke, bo to wystaje tak (Międzyzyles).

Źródła: PM, PS, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i północna – zasięg rozproszony.

D. lp. *krztyki*; D. lm. *krztyków*; wymowa: *kštyka*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziół, gardziota, gardziołek, gardziołka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, tyk, tykawka, tykut, michalek, pijak, pitak, żgałka*.

Krzykacz ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Krzykacz taki z niego, taki człowiek krzykliwy (Brzozowica Duża). Krzyczy, kłóci sie byle czego, krzykacz taki i tyle, ale napsuje krwi człowiekowi (Siedliska pow. Łuków).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *krzykacza*; D. lm. *krzykaczów*; wymowa: *kšykač, kšykac*.

Por. *chrupal, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, hapol, jarmuła, kłótniwy, kłótniarz, kłótnik, krzykała, krzykliwy, murdziasty, parkot, parkotka, pyskaczna, pyskacz, pyskaty, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastępliwy*.

Krzykała ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Krzykała, bo łon dužo i głošno krzyczy (Puchacze). Z niego to taki krzykała, lubi se pukrzyczyć byle czego (Żdżary).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *krzykały*; D. lm. *krzykałów*; wymowa: *kšykała*.

Por. *chrupal, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, hapol, jarmuła, kłótniwy, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykała, murdziasty, parkot, parkotka, pyskaczna, pyskacz, pyskaty, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastępliwy*.

Krzykliwy ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Mój sąsiad to taki krzykliwy, byle co to już krzyczy i krzyczy (Wohyń). Krzykliwy to jest taki, co sie kłóci, wrzeszczy tak na ludzi (Siedliska pow. Łuków).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *krzykliwca*; D. lm. *krzykliwców*; wymowa: *kšyklíwec*.

Por. *chrupal, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, hapol, jarmuła, kłótniwy, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykała, murdziasty, parkot, parkotka, pyskaczna, pyskacz, pyskaty, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastępliwy*.

Krzywak ‘człowiek mający krzywe nogi’

Krzywak to taki, co jest krzywo zbudowany, taki nifurymny, nogi krzywe (Zdziechowice II).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *krzywaka*; D. lm. *krzywaków*; wymowa: *kšyvak*, *kšyvok*.

Por. *fajtakowaty, koślawiec, koślawy, krzywisty, krzywonogi, krzywulas, paczasty*.

Krzywe oczy ‘człowiek zezowaty’

Krzywe oczy mówio na niego, bo te oczy ma krzywo ustawione, każde w inne strone (Zarzeczce). Krzywe oczy to taki, co ma tego zezza (Bałtów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *krzywych oczów*; wymowa: *kšyve ocy*, *kšyve ocy*.

Por. *kosooki, kosy, kośnooki, rozokat, rozokaty, rozoki, skośny, smutrowaty, świdrach, świdrowaty, zdrakowaty, zdrygooki, zezooki, zezowaty, żergaty*.

Krzywica ‘choroba wieku dziecięcego występująca wskutek niedoboru witaminy D w organizmie’

Krzywica to choroba u dzieci (Wandalin). Kiedyś to dzieci chorowały na krzywice i potem miały takie wykrzywione nogi (Chmiel). Tera o krzywicy u dzieci sie nie słyszy, a kiedyś to dużo chorowało (Nielisz).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *krzywicy*; D. lm. *krzywiców*; wymowa: *kšyúica*.

Por. *angielka*.

Krzywisty ‘człowiek mający krzywe nogi’

Krzywisty to taki z krzywymi nogami (Sitno pow. Zamość). Krzywisty jest taki od dziecka, pokrzywiony taki (Białowola).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa i Hrubieszowa.

D. lp. *krzywistego*; D. lm. *krzywistych*; wymowa: *kšyúisty*.

Por. *fajtakowaty, koślawiec, koślawy, krzywak, krzywonogi, krzywulas, paczasty*.

Krzywonogi ‘człowiek mający krzywe nogi’

Z krzywymi nogami no to taki krzywonogi chyba (Wyhalew). Krzywonogie dzieci takie byli, potem niektóre wyrosło, a niektóre dały takie krzywonogie (Siemierz).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *krzywonogiego*; D. lm. *krzywonogich*; wymowa: *kšyvonogi*.

Por. *fajtakowaty, koślawiec, koślawy, krzywak, krzywisty, krzywulas, paczasty*.

Krzywulas ‘człowiek mający krzywe nogi’

Krzywulas to człowiek z krzywymi nogami (Łukowa). Ludzie so różne, so takie krzywulasy, co nogi krzywe majo (Suchowola).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *krzywulasa*; D. lm. *krzywulasów*; wymowa: *kšyvulas*.

Por. *fajtakowaty, koślawiec, koślawy, krzywak, krzywisty, krzywonogi, paczasty*.

Krzywy ‘utykający na jedną nogę’

Krzywy, bo ma jedne noge krótsze (Jarosławiec). *Krzywy człowiek to jak tak pokręcony* (Majdan Nepryski).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Zamościa, Hrubieszowa i Tomaszowa Lubelskiego.

D. lp. *krzywego*; D. lm. *krzywych*; wymowa: *kšyvy*.

Por. *kulas, kulawiec, kulawy*.

Krzyż I – tom III: 205.

Krzyż II ‘część tułowia od szyi do krzyża’

Krzyż to kregosłup u człowieka (Ratoszyn). *Krzyż to idzie z tyłu, tak cało długością od karku do nogów* (Gałęzów). *Bolało w krzyżu cy ręka, gorcyce tarty i kwas z kapusty na lniany szmacie taki i przykładaty. Gorcyca spryscyła, że jaz buble na skórze pozostawały i rozgrzoło to i wylazło samo, ból wyloz. Krzyż to kregosłup. Jak krzyż bolot, cy ręka, cy noga, to takie było lyncynie. Naftu wycirały, żeby nie bolało. Takie było lyncynie sie* (Świeciechów). *Tera to zara, że krzyż mie boli, jak co robi, a mie to nigdy krzyż ni bolat* (Lechuty Małe).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *krzyża*; D. lm. *krzyżów*; wymowa: *kšyš*.

Por. *chrapeć, grzbiet, kregosłup, pacierz, pochrzep*.

Krzyż III ‘część kregosłupa w okolicy miednicy’

Krzyż to tu u góry przy nogach, z tyłu jest krzyż (Zaporze). *Teścio, Jurka lojciec, to łun tak piszczał, coś tam miał w krzyżu, korzonke te [. . .]. To ja przody zbierałam mrówki, wie pani, mrówek sie nazbierało w butelke, wsadzilo sie w mrowisko te butelke i tam sie troszeczke cukru prószneło, i tych mrówek sie nasypało w te butelke, tak calenke butelke, a potem spirytusem sie zalewało te mrówki, stawiało sie na okno tak na słoneczku, postali pare dni, to taki to był zapach śliczny. Ten spirytus sie udlewało od tych mrówek w butelke druge i tym sie wyleczuł, tym sie wyleczuł* (Ostrówek).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *krzyża*; D. lm. *krzyżów*; wymowa: *kšyš*.

Por. *chrepeł, krzyże*.

Krzyże ‘część kregosłupa w okolicy miednicy’

Krzyże to tu nisko, już przy tyłku (Irena). *W krzyżach mie boli, ni moge sie chylać* (Rudnik).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Huszcza, Rudnik, Irena.

D. lm. *krzyżów*; wymowa: *kšyże*.

Por. *chrepeł, krzyż*.

Kucyk ‘człowiek niskiego wzrostu’

Kucyk taki z niego, nie urós (Wólka Abramowska). *Kucyk taki, mały i musi już nie urosnie* (Dąbrowica).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *kucyka*; D. lm. *kucyków*; wymowa: *kucyk*.

Por. *jopek, karakan, kociurbaty, koczkodan, kuczka, kurdupel, kusy, kuśpitek, maleńki, malutki, mały, niedorostek, wypierdek*.

Kuczka I – tom II: 262.

Kuczka II – tom IV: 316.

Kuczka III ‘człowiek niskiego wzrostu’

Ona była taka kuczka, i jak dzie poszła, to na palcach stawała, żeby większa była (Michałów). *Kuczka to mała, niska kobieta* (Wandalin).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *kuczki*; D. lm. *kuczków*; wymowa: *kučka*.

Por. *jopek, karakan, kociurbaty, koczkodan, kucyk, kurdupel, kusy, kuśpitek, maleńki, malutki, mały, niedorostek, wypierdek*.

Kudłaty ‘człowiek mający włosy w nieładzie’

Kudłaty taki, nie wim czego sie nie uczesz jak człowiek (Zakrzew). *Babka mu grzebyk kupiła, mówi masz wyczesz sie, a tyn mówi, że to tako moda* (Białowody).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kudłatego*; D. lm. *kudłatych*; wymowa: *kudłaty*.

Por. *kostroperz, pokosmany, rozczochrany, roztroperz*.

Kufer ‘drewniana, ozdobna skrzynia na odzież’ (zob. ilustracja 7).

Kufer to zamykana drewniana rzeźbiona skrzynia (Zagórze). *Kufer to drewniana skrzynia na ubranie* (Rozięcin). *Kufer to mebel z żelaznymi okuciami na ubrania* (Osmolice). *Kufer to rodzaj ozdobnej skrzyni* (Suchawa). *Kufer to paka drewniana na ubranie i bielizne* (Orłów Drewniany). *A tak ży ni było żadnych sygmentów jak teraz jest, tyku były, tak zwany skrzyni były, kufry były. Bilizne składało si du kufra, w skrzyni tu były ubrania puskładany* (Kryłów). *Kufer to schowek na ubrania z półokrągłym i okutym wiekiem* (Grądy). *Kufer to skrzynia drewniana na ubranie* (Wiski). *Kufer to drewniana, często zdobiona skrzynia na ubrania* (Grabowiec). *Kufer ma wieko półokrągłe i okute* (Karczmiska). *Kufer ma wieko wypukłe* (Polichna). *I kufry, tak, kufry. To w tych kufkach so takie. Skrzynia taka to. A wszystko, te gałgany, wszystkie te płachty, tam koszule, kalesony, o to tak. To kufer to stary jeszcze u nas je* (Tulniki). *Kufer to schowek na rzeczy, skrzynia z wiekiem półokrągłym, okuta* (Rudno). *Kufer ma wieko zbijane jak skrzynka i to sie zapiro, kufer jest przynośny* (Gromada). *Kufer jest półokrągły, zasuwalo sie go na skobel* (Hucisko). *Kufer jest mniejszy od skrzyni, jest żelaznymi obręczami ukuty, ma wieko wypukłe* (Ruda Solska). *Kufer to schowek na ubrania i bielizne w kształcie pudła* (Ratoszyn). *Kufer to drewniana, zdobiona skrzynia na ubrania* (Grabówka). *Kufry, skrzynie stały w komorach* (Branew). *Szafów nie było, tylko w tem kufrze wszystko*

(Lipa). *Kufer to już jak panna młoda za mąż wychodziła, to tam już mama jej nakładła to dywany, to pościel to co nakładzone miała, to wałki płótna swojej roboty narobione (Hołowno). Tak, kufer, dywany, płótno, to wszystko, to musiała panna mieć, i w posagu ojciec dawał krowe. Jak w wesele, orszak szedł weselny, to ten kufer jechał za, z tyłu od razu kufer jechał do teściów. I co najcięższy był, to była najbogatsza panna (Bojary). Kufer to drywniana, często zdobiona skrzynia, w której panna przechowywała wyprawę ślubną (Malinówka). Ważny był też kufer, który dziewczyna miała u siebie w domu. Od niego zależał stan materialny dziewczyny. Były kufry pięknie malowane i ozdabiane lub też bardzo skromne. W nim mieścił się dobytek przyszłej panny młodej (Bytyń). Na wiano to dawała matka córce kufer, żeby se te gałgany miała dzie włożyć (Gołab). Dla panny młodej wyprawa musiała być. Musiał też być duży kufer z wikliny albo z drewna (Moniatycze). Drużbany zabierają kufer, poduszki, pierzynę, wiążą na wóz już, i siadają na ten wóz, już przyjadą do młodej, to już musi ojciec wykupić. Kufer to był w kształcie pudła do przechowywania odzieży (Gałęzów). Jak w wesele, orszak szedł weselny, to ten kufer jechał za, z tyłu kufer jechał do teściów (Glinny Stok).*

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechna (zob. mapa 33).

D. lp. *kufra*; D. lm. *kufarów*; wymowa: *kufer*.

Por. *kuferek*, *sąduk*, *skrzynia*, *skrzynka*.

Kuferek ‘drewniana, ozdobna skrzynia na odzież’ (zob. ilustracja 7).

Kuferek był z wiekiem półokrągłym, okuty po bokach (Poniatowa). Kuferek był z wiekiem okrągłym (Worgule). A schówek na ubrania, bieliznę w kształcie pudła takiego to kuferek. Kiedyś takie były. Jesce mum, to prosięta woze na jarmark (Borzechów). A panna to cały majątek to chowała w tym kuferku (Bytyń). Kuferek był z drewna na ubrania (Grabówka). Kuferek to paka drewniana na ubranie i bieliznę (Wisłoki). Kuferek to zamykana drewniana rzeźbiona skrzynia (Zagórze). To takie kufereki duże kupowali, jak bugata panna to ma ciężki kuferek, a jak bidna to wyprawa już mała, i kuferek letki (Tuczna). Kuferek był na bieliznę. Kuferek to był z drzewa zrobiony, tylko dłuższy i wyższy (Wojszyn).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia i środkowo-zachodnia (zob. mapa 33).

D. lp. *kufereka*; D. lm. *kufereków*; wymowa: *kuferek*.

Por. *kufer*, *sąduk*, *skrzynia*, *skrzynka*.

Kula I – tom I: 155.

Kula II – tom I: 155.

Kula III – tom IV: 316.

Kula IV – tom IV: 316.

Kula V ‘laska do podpierania się’

Kula to taka laska z zakrzywionym do ręki końcem (Kobylany). Kule take ładne zrobiuł, a una i tak ni chciała z nio chodzić (Ortel Królewski).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *kuli*; D. lm. *kulów*; wymowa: *kula*.

Por. *dziadek, kulas, kulbacha, kulbas, laska, paliczka, pałka*.

Kulas I ‘utykający na jedną nogę’

Kulas to ma jedno noge krótszo (Zalesie). Kulas to to tako przezwa na takiego, co mo krzywo abo krótszo noge (Skowieszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *kulasa*; D. lm. *kulasów*; wymowa: *kulas*.

Por. *krzywy, kulawiec, kulawy*.

Kulas II ‘laska do podpierania się’

Kulas to taki wygodny, do ręki pasuje, tak wygładzuny, obrobiuny ładnie (Udrylicze).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa.

D. lp. *kulasa*; D. lm. *kulasów*; wymowa: *kulas*.

Por. *dziadek, kula, kulbacha, kulbas, laska, paliczka, pałka*.

Kulawiec ‘utykający na jedną nogę’

Człowiek, co ma noge take nizdatne jedne, to kulawiec (Krasnobród). Kulawiec juz z mnie na stare lata (Wola Gułowska).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *kulawca*; D. lm. *kulawców*; wymowa: *kulać*.

Por. *krzywy, kulas, kulawy*.

Kulawiec ‘kuleć na nogę’

Kulawiec na jedne noge, to tak nio pociagać, ni stawiać równo, jak sie idzie (Wólka Łabuńska). Kulawiec to jak jedne noge kto ma krótsze, to tak jo pociaga (Dzierzkowice Wola).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *kulać*.

Por. *chramować, kuleć, kuśtykać*.

Kulawy ‘utykający na jedną nogę’

Kulawy to człowiek, który ma jedne noge krótsze (Wereszczyn). Czy ona kulawa, czy nie kulawa, musiał wziąć za żonę i już (Majdan Sopocki). Na ślubie dopiro zobaczył, że una kulawo na noge, ale co miał zrobić (Janowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kulawego*; D. lm. *kulawych*; wymowa: *kulawy*.

Por. *krzywy, kulas, kulawiec*.

Kulbacha ‘laska do podpierania się’

Kulbache se wzion i chodzi tak z to kulbacho (Dęba).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *kulbacy*; D. lm. *kulbachów*; wymowa: *kulbaxa*.

Por. *dziadek, kula, kulas, kulbas, laska, paliczka, pałka*.

Kulbas ‘laska do podpierania się’

Datam babce taki ładny kulbas, a ona ni chciała z tym chodźć, przywracała sie, ale z kulbasem ni pódzie (Michałówka).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika i Janowa Lubelskiego.

D. lp. *kulbasa*; D. lm. *kulbasów*; wymowa: *kulbas*.

Por. *dziadek, kula, kulas, kulbacha, laska, paliczka, pałka*.

Kuleć ‘kuleć na nogę’

Jak noga krótsza, no musi człowiek kuleć, bo inaczy nie może iść (Ciechanki). *Tyle, że kuleje na jedne noge, a tak to postawny chłop* (Zahajki pow. Włodawa).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *kuleć*.

Por. *chramować, kulawieć, kuśtykać*.

Kulsz ‘staw łączący udo z tułowiem’

Kulsz mie jakoś boli od wczora (Dutrów). *Kulsz to jest pomiędzy udem a krzyżem* (Malice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Chmiełek, Łukowa, Borowiec, Zamch, Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski, Ułhówek, Dutrów, Telatyn, Mołożów, Malice (zob. mapa 5).

D. lp. *kulszy*; D. lm. *kulszów*; wymowa: *kułś*.

Por. *biodro, kłąb, kulsza*.

Kulsza ‘staw łączący udo z tułowiem’

Kulsza to jest to, co między tydo a krzyżem (Sól). *U nas to kulsza nazywajo, noga boli w kulszy* (Motwica). *Czego mie tak łamie w kulszy, bedzie dyszcz* (Siennica Różana). *I boli mie ta noga, jeszcze ji pobiłam sie na te noge, o tu kulsza mie boli* (Pniówno). *Kulsza albo biodro, tak i tak sie mówi* (Malewszczyzna).

Źródła: PM, KAGP, SGM, MSGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia (zob. mapa 5).

D. lp. *kulszy*; D. lm. *kulszów*; wymowa: *kułša*.

Por. *biodro, kłąb, kulsz*.

Kułak I ‘staw łączący ramię z przedramieniem’

Kułak to taki twardy, na zgięciu ręki jest kułak (Majdan Stary). *Wystawił kułaka i mówi, co chcesz sie bić* (Biszczka).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *kułaka*; D. lm. *kułaków*; wymowa: *kuuak*.

Por. *tokieć*.

Kułak II ‘dłoń ze zgiętymi, skurczonymi palcami’

Ręka zwinięta w kułak, pięść inaczej (Horyszów Ruski). Zawzięty, te ręce w kułaka zara zwija (Wólka Abramowska).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *kułaka*; D. lm. *kułaków*; wymowa: *kuɫak*.

Por. *pięstuch, pięść*.

Kum I ‘mężczyzna trzymający dziecko do chrztu’

Brało się na krzestnych kogoś z rodziny, w ogóle to mówiło się kiedyś kumy, kum i kuma (Krynica). Kuma brali z rudziny (Sawin). Ojciec prosił jego za kuma, czy un będzie (Wólka Petryłowska).

Źródła: PM, KAGP, CWP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kuma*; D. lm. *kumów*; wymowa: *kum*.

Por. *chrzesny, chrzestny ojciec, kumoter, ojciec chrzestny*.

Kum II ‘ojciec chrzestny w stosunku do matki chrzestnej i rodziców dziecka’

To był kum i była kuma, tak du siebie mówili, no bo trzymali razem dziecko u chrztu (Horodyszczce). Tak on został, a ta Marysia wyszła na Nawosiółki to, to nie lepi od nas, ale on te nasze budynki zabrał i mama jak przyjechała, Karpiński, taki chliw był z tego, to mama mówiła, bo to moja mama z nim krzcila te Maryskie, co była w sklepie Suchorczyń, jak nazywali, to mówiła, kum, oddaj dla mnie tego chliwka, ja nie mam, gdzie krowy trzymać. Ale jak Uryniuk był na Pniskach sottysem, jak on to zbierał, to napisał, kuma, ja nie mogie uratować, już. On no rozbiera. Pilnował, pilnował i nie mógł. Ta mamusia mu napisała, żeby ty, ty mój kum, ty wiesz, że ja wdowa, a ty rozebrał. Żeby ty nie miał swego katka, gdzie umierać (Jabłeczna).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kuma*; D. lm. *kumów*; wymowa: *kum*.

Kuma I ‘kobieta trzymająca dziecko do chrztu’

Kuma to krzyżmo dawata, płótno do chrztu (Łukówek). Kuma to taka, która tam gdzieś tam była za chrzestno matke (Opole). Jak w ciąży się chodziło, to nie można było być kumo. Mówili, że nie, nie można, bo to kiedyś kumy u nas się nazywali, jak dziecko do chrztu to kuma, a później to dziecko czy tego ojca, czy to matke nazywało chrzesno (Hołowno). Kuma to krzyżmo miała dać, połotno takie, dwa łokci pototna (Wólka Petryłowska). Kiedyś przyszła moja kuma i z mamą u nas gotowali te sołoduchie (Jabłeczna). Kuma kiedyś, to tera mówio matka chrzestna (Horyszów Ruski). Wicie co kumo, tak mówiłam do moji kumy, to jak drugo matka (Kocudza).

Źródła: PM, KAGP, CWP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *kumy*; D. lm. *kumów*; wymowa: *kuma*.

Por. *chrzesna, chrzestna matka, matka chrzestna*.

Kuma II ‘matka chrzestna w stosunku do ojca chrzestnego i rodziców dziecka’

Kumy, to był kum, kuma, to nawet mało, oni sobie nawet brat z siostrą nie powiedzieli na ty, tylko kumie, jeśli już trzymali razem dziecko u chrztu (Horodyszcze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kumy*; D. lm. *kumów*; wymowa: *kuma*.

Kumoter ‘mężczyzna trzymający dziecko do chrztu’

Kumoter to musi być młody i taki porządny, broń Boże pijak, bo potem takie dziecko będzie (Rudnik). Mój kumoter to był z daleka, to rzadko go widziałam, ale prezenty mi przysyłał (Trawniki).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Wola Burzecka, Okrzeja, Trawniki, Rudnik.

D. lp. *kumotra*; D. lm. *kumotrów*; wymowa: *kumoter*.

Por. *chrzesny, chrzestny ojciec, kum, ojciec chrzestny*.

Kuracza dupa ‘rodzaj brodawki wyrastającej najczęściej na rękach’

Kiedyś u nas bardzo dużo tych kurzajek było, po naszymu kuraczych dup, to u nas tak nazywali. I tymi ziołami smarować i te kuracze dupy ginyli. I teraz nie mają ludzie tak, a wpięrow to każda kobieta miała, przeważnie na rękach (Hołowno). Kiedyś to mieli na rękach te kuracze dupy (Wyhalew). Kuracza dupa to takie narośnięte między palcami (Żerniki).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia i okolice Tomaszowa Lubelskiego (zob. mapa 22).

D. lp. *kuracze dupy*; D. lm. *kuraczych dupów*; wymowa: *kurača dupa*.

Por. *brodawka, kokosianka, kurczydupa, kurza dupa, kurza dupka, kurzajka, kurzawka*.

Kurczydupa ‘rodzaj brodawki wyrastającej najczęściej na rękach’

Nichtóre to mieli takie kurczydupy na rękach (Zielone). Kurczydupy wypalali na rękach i to ginyło (Majdan Sopocki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Zielone, Łuszczacz, Majdan Sopocki, Rogóźno, Nedeżów (zob. mapa 22).

D. lp. *kurczydupy*; D. lm. *kurczydupów*; wymowa: *kurčydupa*.

Por. *brodawka, kokosianka, kuracza dupa, kurza dupa, kurza dupka, kurzajka, kurzawka*.

Kurdupel ‘człowiek niskiego wzrostu’

Kurdupel to ktoś taki niski (Uchanie). Kurdupel to drobny, mały człowiek (Łukowa). Kurdupel to człowiek, co nie urós (Franciszków). Jak nie urós, no to kurdupel (Zynie). To tak paskudnie nazywały takiego, co słabo rośnie, że to kurdupel (Słotwiny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kurdupla*; D. lm. *kurdupłów*; wymowa: *kurdupel*.

Por. *jopek, karakan, kociurbaty, koczkodan, kucyk, kuczka, kusy, kuśpitek, maleńki, malutki, mały, niedorostek, wypierdek*.

Kurewnik ‘mężczyzna rozpustny’

Kurewnik to taki chłop, co za babami lata (Przewłoka). Na takiego, co tak obce baby mu pasują, to mówio tak paskudnie, no że to jest kurewnik (Wyhalew).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *kurewnika*; D. lm. *kurewników*; wymowa: *kurevník*.

Por. *babiarz, drań, gołdus, hultaj, kobieciarz, tajdak, rozpustny, rozpuśniak*.

Kurka I – tom V: 249.**Kurka II** ‘choroba oczu, przy której człowiek nie widzi o zmroku’

Kurka mie już dopadła i o zmroku słabo widze (Sławęcín).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i okolice Parczewa.

D. lp. *kurki*; D. lm. *kurków*; wymowa: *kurka*.

Por. *kurza ślepotą, ślepe kury*.

Kurza dupa ‘rodzaj brodawki wyrastającej najczęściej na rękach’

Narośli na rękach te kurze dupy (Osuchy). Kurza dupa to boli (Chomęciska Duże).

Kurzo dupa mi sie na ręcy zrubila (Krzemień).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Parczewa, Włodawy, Chełma, Krasnegostawu, Zamościa, Biłgoraja i Janowa Lubelskiego (zob. mapa 22).

D. lp. *kurzy dupy*; D. lm. *kurzych dupów*; wymowa: *kuża dupa, kužo dupa*.

Por. *brodawka, kokosianka, kuracza dupa, kurczydupa, kurza dupka, kurzajka, kurzawka*.

Kurza dupka ‘rodzaj brodawki wyrastającej najczęściej na rękach’

Kurza dupka to takie coś narośnie tu między palcami, na rękach (Siennica Nadolna).

Kurze dupki to wypalali jakoś (Alojzów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Siennica Nadolna, Siennica Duża, Siennica Różana, Rakołupy, Majdan Leśniowski, Alojzów (zob. mapa 22).

D. lp. *kurzy dupki*; D. lm. *kurzych dupków*; wymowa: *kuża dupka*.

Por. *brodawka, kokosianka, kuracza dupa, kurczydupa, kurza dupa, kurzajka, kurzawka*.

Kurza ślepotą I – tom V: 252.**Kurza ślepotą II** ‘choroba oczu, przy której człowiek nie widzi o zmroku’

Kurza ślepotą to inaczy niewidzenie o zmierrchu (Krzemień). Kurzo ślepotą to na starość bierze (Wandalin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *kurzy ślepoty*; D. lm. *kurzych ślepotów*; wymowa: *kuża ślepotą, kužo ślepotą, kuża ślipota, kužo ślipota*.

Por. *kurka, ślepe kury*.

Kurzajka ‘rodzaj brodawki wyrastającej najczęściej na rękach’

To nie wim z czego to sie robi takie kurzajki, a tera tak ni majo, a kiedyś ukropnie mieli, to gadali, że sie zarażali (Telatyn). Kurzajki to sie rubili na rękach, tak między palcami najwięcy, a z czego to było, to nie wim (Wielkopole). Jaskólcze ziele, takie żótte, od kurzajek ono pomagalo. Ono jak sie wyrwie to taki soczek pomarańczowy z niego wychodzi. I tym smarować (Hołowno).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne (zob. mapa 22).

D. lp. *kurzajki*; D. lm. *kurzajków*; wymowa: *kużajka, kużoika*.

Por. *brodawka, kokosianka, kuracza dupa, kurczydupa, kurza dupa, kurza dupka, kurzawka*.

Kurzawka ‘rodzaj brodawki wyrastającej najczęściej na rękach’

Kurzawków mi na ręcy narosło (Dubica). Kurzawki to leczyli swojimi sposobami, wypalali jakoś, smarowali sokiem z jaskólczego ziela (Motwica).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Dubica, Horodyszcze, Rozwadówka, Łyniew, Motwica (zob. mapa 22).

D. lp. *kurzawki*; D. lm. *kurzawków*; wymowa: *kużafka*.

Por. *brodawka, kokosianka, kuracza dupa, kurczydupa, kurza dupa, kurza dupka, kurzajka*.

Kurze łapki I – tom V: 252–253.**Kurze łapki II** – tom V: 253.**Kurze łapki III** ‘zmarszczki w zewnętrznych kąciakach oczu’

Starzeje sie chtoś, to ma te kurze łapki wkoło oka (Dzwola). Taki śmieszek z nij, to kurze łapki musi zy śmichu sie porubili (Drelów). Kurzy łapki to naubkoło oczów takie jakby watki sie robio (Stanisławów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *kurzych łapek*; wymowa: *kuże łapki, kuży łapki*.

Por. *zmarszczki*.

Kusy ‘człowiek niskiego wzrostu’

Kusy to drobny, mały człowiek (Chmielek). Dwa te syny, i jeden wielgi, a drugi taki kusy, nie urós (Przybysławice).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *kusego*; D. lm. *kusych*; wymowa: *kusy*.

Por. *jopek, karakan, kociurbaty, koczgodan, kucyk, kuczka, kurdupel, kuśpitek, małeńki, malutki, mały, niedorostek, wypierdek*.

Kuśpitek ‘człowiek niskiego wzrostu’

Kuśpitek to człowiek niskiego wzrostu (Wólka Abramowska). Taki kuśpitek, ale zgrabny chłopak (Putnowice Mniejsze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *kuśpitka*; D. lm. *kuśpitków*; wymowa: *kuśpitek*.

Por. *jopek*, *karakan*, *kociurbaty*, *koczkodan*, *kucyk*, *kuczka*, *kurdupel*, *kusy*, *maleńki*, *malutki*, *mały*, *niedorostek*, *wypierdek*.

Kuśtykać ‘kuleć na nogę’

Pokuśtykoł musi do córki (Polichna). *Kuśtykać to tak nierówno chodzić* (Batorz).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *kuśtykać*.

Por. *chramować*, *kulawieć*, *kuleć*, *kuśtykać*.

Kuzyn ‘mężczyzna spokrewniony lub skoligacony’

Kuzyn to bardzo daleki krewny (Karmanowice). *Kuzyn to cioteczny, stryjeczny brat* (Łopatki). *Kuzyn to już jak z dalszy rudziny ktoś* (Telatyn). *Jak sie chłopak miał żenić, to przyszed jakiś tam tego chłopaka kuzyn* (Siedliska pow. Krasnystaw). *Kuzyn to jest familiant* (Smólsko Małe). *Kuzyn to ogólnie krewny* (Żerniki). *Kuzyn to brat ciuteczny* (Osuchy). *Kuzyn to stryjeczny brat* (Zubowice). *Kuzyn, no to tako dalszo rudzina* (Sulów). *Kuzyni, a dawni to kuzyny, to ogólnie wszystkie osoby, co so ze sobo jakoś spokrewnione* (Olszanka). *Taka stara panna była i przyszła na te zabawe, a znów taki kuzyn mówi, a po co ona tu przyszła* (Bezwola). *Jo mówie tak jak prawda, jak Bóg przykazuje*. *Żadna rodzina była do mnie i kuniec, kuzyny tylko* (Dubienka). *Jest też dalsza rodzina, kuzyny* (Witoroż). *Rodzina jest ta bliska i jest ta dalsza, ciotki, stryjki, wujki, ich dzieci, ale to już kuzyny* (Łopiennik Górny).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kuzyna*; M. lm. *kuzyni* // *kuzyny*; D. lm. *kuzynów*; wymowa: *kuzyn*.

Por. *familiant*, *krewny*, *swójak*.

Kuzynka ‘kobieta spokrewniona lub skoligacona’

Kuzynka to jak z dalszy rudziny (Żabno). *Była jedna zabawa, a taka kuzynka moja przyszła na te zabawe* (Bezwola). *Kuzynka to kubieta z dalszy taki rudziny, tak od ciotki jaki* (Dutrów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *kuzynki*; D. lm. *kuzynków*; wymowa: *kuzynka*.

Kwiatnik ‘naczynie na cięte kwiaty’

Kwiatnik to naczynie, w którym stawia się kwiaty (Michałówka). *U mnie to kwiatnik w kuchni na stole jeden, w pokoju dużym drugi, i trzeci kwiatnik w ganku na ławie, ja lubie kwiaty, to tych kwiatników se nastawiam i ciesze się* (Ruda Solska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja i Janowa Lubelskiego.

D. lp. *kwiatnika*; D. lm. *kwiatników*; wymowa: *kfatńnik*.

Por. *flakon*, *wazon*.

Lachmus ‘farbka niebieska używana do prania’

Lakmus to farbka, która dosypuje się do płukania bielizny (Wandalin). *Niebieski proszek, co dosypywało się przy płukaniu, to lachmus* (Chmiel). *Lachmus to niebieski pro-*

szek do krochmalenia pościeli, firanek (Bukowa Mała). Dawni to był lachmus, wystarczyło dać troszka du płukania (Rzeczyca Ziemiańska). A na Świątki to w każdy chałupie na podłodze lalki kładli, takie przystrojenie było, czasem w oknie tyż, na bramach te lalki, tera to już ni ma, a i nie rwio już ludzie tego tataraku, bo teraz to nie lalki a tatarak mówio. A tam daly to ziele po wsiach nazywajo. Takie przystrojenie, a był lachmus i du wapna sie troszke dudalo i już ściany ładnie wychudziły, a zawsze na święta trza było dom łobilić (Sól).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *lachmusu*; D. lm. *lachmusów*; wymowa: *laxmus, lakmus*.

Por. *sinka*.

Ladacy I – tom III: 217.

Ladacy II ‘człowiek nieposłuszny, niegrzeczny’

Ladacy to jak bardzo niedobry, nie słucho nikogo (Gałęzów). Za mału to już taki był ladacy, że ręce łopadały (Sól). Ta Zośka to była ladaca (Stryjów). To dziecko jest takie szkodne, takie ladace jest (Giełczew).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *ladacego*; D. lm. *ladacych*; wymowa: *ladacy*.

Por. *dranny, grandus, niestuch, szkodny*.

Ladacy III ‘człowiek podły, zły’

Ladacy to zły, podły człowiek, może skrzywdzić (Sosnowica). Ladacy to taki, co tylko na złość robi (Siemierz).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *ladacego*; D. lm. *ladacych*; wymowa: *ladacy*.

Por. *bydlak, drań, gadzina, hultaj, jędza, ladaczuch, lichota, niepoń, niepoczciwy, podlec, podleca, podły, sobaka, zgarny, zołza*.

Ladaczuch ‘człowiek podły, zły’

Ladaczuch to sie mówi o takim bardzo złym człowieku (Wólka Abramowska). To ladaczuch, zaszkodzi każdemu, zły taki człowiek, ni ma dla niego żadny świętości (Turkowie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *ladaczucha*; D. lm. *ladaczuchów*; wymowa: *ladačux, ladacux*.

Por. *bydlak, drań, gadzina, hultaj, jędza, ladacy, lichota, niepoń, niepoczciwy, podlec, podleca, podły, sobaka, zgarny, zołza*.

Lajton ‘człowiek gadatliwy’

Lajton taki, mówi dużo, byz przerwy klepie (Wólka Abramowska). Zeszło sie chłopów i babów całe chałupe i tyn lajton cały czas gadał, tak o byle czym, ale gęba mu sie nie zamykała (Majdan Gromadzki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *lajtona*; D. lm. *lajtonów*; wymowa: *laiton*.

Por. *bajarz, brechun, brodziaga, gaduła, gadus, gawędziarz, ględa, katarynka, kleta, klituś-bajduś, lapa, papla, trajda, trajkot, trajkotka, trajkotnia, trypło*.

Laks ‘choroba przewodu pokarmowego, rozwolnienie’

Laks to inaczej biegunka (Osiny). Chory na laks, no bo laksuje, jak to można paskudnie powiedzieć (Skowieszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *laksy*; D. lm. *laksów*; wymowa: *laks*.

Por. *biegunka, drysta, drystaczka, laksa, przegonka, rozwolnienie, sraczka*.

Laksa ‘choroba przewodu pokarmowego, rozwolnienie’

Laksa to churoba taka, takie zaburzenia jelitowe (Ignaców). Laksuje człowiek góro i do-tem, i to jest laksa, to choroba żołądkowa (Gałęzów). Laksa to jest bigunka po dzisiejszemu, kiedyś to laksa mówili (Krzemień). Krwawnik na lakse dobry, zawse dzieciom dawałam (Giełczew).

Źródła: PM, KAGP, SGM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *laksy*; D. lm. *laksów*; wymowa: *laksa*.

Por. *biegunka, drysta, drystaczka, laks, przegonka, rozwolnienie, sraczka*.

Laleczka ‘źrenica oka’

Paninka, laleczka, człwieczek, to jest to samo, ale jak sie mówi paninka, laleczka to tak przyjemnie, bo to z uczciwym człwiekiem rozmawia (Andrzejów pow. Chełm). Bo laleczke może zobaczyć tylko człowiek prawy, co ma czyste sumienie (Bończa). Między sobo mówim człwieczek, laleczka, ale już dla pani jak sie mówi, to źrynica bedzie (Udrylicze).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Andrzejów pow. Chełm, Bończa, Udrylicze, Wierzchowiska, Michałówka, Stojeszyn (zob. mapa 2).

D. lp. *laleczki*; D. lm. *laleczek // laleczków*; wymowa: *lalečka, lalecka*.

Por. *człwieczek, człwieczko, lalka, panienka, patronka, patrzączka, źrenica, źronko, źrenica*.

Lalka I – tom V: 258.

Lalka II ‘źrenica oka’

Lalka to część oka, sam środek (Sól). Lalka to jest w oka, taka malutka w samym środku oka (Opoka). Jak sie patrzy drugimu w oczy, to sie lalkę, paninke widze, to odbicie takie (Żulin). Mówimy tak przy swoich panienka, lalka, ale już przy obcych to źrynica sie mówi (Siennica Duża).

Źródła: PM, KAGP, PI, MG.

Geografia: Lubelszczyzna środkowo-wschodnia oraz okolice Biłgoraja, Kraśnika, Kocka i Puław (zob. mapa 2).

D. lp. *lalki*; D. lm. *lalek // lalków*; wymowa: *lalka*.

Por. *człwieczek, człwieczko, laleczka, panienka, patronka, patrzączka, źrenica, źronko, źrenica*.

Lampa I ‘lampa naftowa do oświetlania izby’ (zob. ilustracja 8).

Lampa była na naftę (Dubienka). Światłów nie było tylko lampy. Lampy byli na naftę. Krzyczeli, nie wykręcaj tak mocno, bo bardzo nafty dużo idzie, knoty z flanelki robili (Worgule). Późni lampa była jakiś piąty numer, bardzo marnie paliła, ale trza było żyć przy takim świetle (Zakrzew). Moja mamusia chowała się przy lampie (Rejowiec Fabryczny). Przędła, ale przedła przy lampie. Wstawała dosyć rano, może nie wiem, która godzina była i była lampa taka, taka na kominie, i matka tak przedła (Gołąb). Lampa tako tokrugło, później jest taki ten, maszynka, knot tego, i na knocie to jest czapka tako jest. Ło sie pokręca to ten i wyzy, i ten nizy to to. I lampka tako to ze szkła, i takie lampka była to sie świeciło takimi lampkami i naftu. I tego, sie łoszczędzało to bez czopka, a jak to tak trza było, żeby widnij, no to z takim czapkiem, bo to czapek był to. Czapka tako i pokręcenie było to. To potłukli to, te chłopaki, to potłukły lampe. U nas to była tako lampa nie ze szkła, tylko była blaszano tako, jak złoty kolor był ładny, lampa. To każdy tak miał lampe i taku lampu świecił (Michów). A światła nie było, tylko taka jakaś lampa, jak ja przyszła, to była taka jedna, wisząca była ta lampa (Witulini). Pierze sie darło, to na trzy lampy śmy świecili (Borowa). Lampa była na środku chatupy powiesuno (Piotrawin).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. lampy; D. lm. lamp // lampów; wymowa: lampa.

Por. lampa naftowa.

Lampa II ‘naczyńko z olejem do świecenia’

Kiedys, w dawnych czasach to ni było jeszcze lampów takich na naftę, babcia mi opowiadała tak, ino byli takie lampy na ołyj i tym świecili (Świerze).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północna i wschodnia.

D. lp. lampy; D. lm. lamp // lampów; wymowa: lampa.

Por. cyganek, kaganek, kaganiec, kopciuszek, lampka, żydek.

Lampa III ‘lampa elektryczna’

Teraz to so lampy na elektryczność, to albo wisi w górze, albo dzieś stoi, ale nafty już ni ma w ni (Grądy). Lampa to tak samo sie nazywa i ta dawna, i ta teraz do oświetlania pomieszczeń światłem elektrycznym (Ruda Solska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. lampy; D. lm. lamp // lampów; wymowa: lampa.

Lampa naftowa ‘lampa naftowa do oświetlania izby’ (zob. ilustracja 8).

Lampa naftowa to przyrząd do oświetlania domu (Ruda Solska). Lampa naftowa to była ze szklanym kominkiem i służyła do oświetlania izby (Rozięcini). Lampa naftowa to było kiedyś jydne oświetlenie chatupy (Tyszowce). A to przedtem były lampy naftowe to już za mojej pamięci, ale później już po wyzwoleniu, to już była elektryczność. Lampy naftowe. To ciemno było, były i większe, ale to gospodynie oszczędzały, bo to nafty zużywała taka lampa, duża zużywała więcej nafty. Za mojej pamięci to były takie malutkie, nazywali trójki, później piątki, później ósemki i dziesiątki, tylko cztery gatunki tych lamp, to dziesiątki jeszcze więcej świeciły, ale trzeba było dużo nafty, ale na wsi nie było tych pieniędzy, to tak robili, żeby jak najtaniej wychodziło (Rejowiec Fabryczny).

Były lampy naftowe, wcześniej to były świece, ale przeważnie lampy naftowe, naftę kupowano i lampy naftowe wszędzie służyły po wsiach. Przy świeczkach i przy lampach naftowych. Moja mamusia chowała się przy lampie (Pawłów). Lekcje odrabiała się przy lampie naftowej, bo nie było światła (Branew).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *lampy naftowej* // *lampy naftowy*; D. lm. *lamp* // *lampów naftowych*; wymowa: *lampa naftowa, lampa naftowo*.

Por. *lampa*.

Lampka I ‘naczyńko z olejem do świecenia’

Lampka była taka, takie małe naczyńko, w którym dawniej świeciło się oliwo lub olejem (Ruda Solska). Lampka to naczyńko z olejem do świecenia (Dubienka). Zaświeciło się dawni lampke na ołyj i coś tam było widać (Rozłopy). Kiedyś to były takie lampki na ołyj (Wielkolas). Lampki takie kiedyś byli na ołyj, nie widziała tego, ale słyszała, że takie byli (Lubienka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *lampki*; D. lm. *lampków*; wymowa: *lampka*.

Por. *cyganek, kaganek, kaganiec, kopciuszek, lampa, żydek*.

Lampka II ‘latarka kieszonkowa’

Lampko świecili na droge, jak dzisiaj szli, bo była cimmica (Żrebece). W zimie w wieczór to wszędzie się z lampko chudziło, w kieszyń lampke i poszeł (Puchaczów). I lampka tako to ze skła, i takie lampka była, to się świeciło takimi lampkami (Michów). Lampka to latarka na baterie (Potok Górny).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *lampki*; D. lm. *lampek* // *lampków*; wymowa: *lampka*.

Por. *bateria, baterijka, latarka*.

Lapa I ‘człowiek gadatliwy’

Lapa to taki, co mówi głupstwa, ale mówi dużo i cały czas mówi (Potok Górny). Lapa to mówi dużo, wypaple co tylko wi (Wólka Abramowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *lapy*; D. lm. *lapów*; wymowa: *lapa*.

Por. *bajarz, brechun, brodziaga, gaduła, gadus, gawędziarz, ględa, katarynka, kleta, klituś-bajduś, lajton, papla, trajda, trajkot, trajkotka, trajkotnia, trypło*.

Lapa II ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Lapa to taki chłop czy baba bardzo brudny (Wólka Abramowska). Lapa to się ni myje, chodzi brudny (Gromada).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *lapy*; D. lm. *lapów*; wymowa: *lapa*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmolenec, smoluch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytatapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany*.

Larwa ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Larwa to kobieta rozlazła i nieschludna, ubrana byle jak i brudas taki (Wólka Abramowska). *Larwa taka, niechlujna, to o babie tak mówili* (Korytków Duży).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *larwy*; D. lm. *larwów*; wymowa: *larwa*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmolenec, smoluch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytatapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany*.

Laska I – tom I: 158.

Laska II – tom V: 260.

Laska III – tom VI: 307.

Laska IV ‘laska do podpierania się’

Laska to kij z rączko do podpierania sie kupiony w sklepie (Grądy). *Laska z zakrzywionym do ręki końcem była, zaokrąglona* (Sławęcín).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *laski*; D. lm. *lasków*; wymowa: *laska*.

Por. *dziadek, kula, kulas, kulbacha, kulbas, paliczka, pałka*.

Lasować ‘rozpuszczać wapno w wodzie’

Do bilenia to trza było pierw wapno lasować (Kryłów). *W balyjach lasowali to wapno, stało dziń, dwa i dopiro bilili* (Hrebenne).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *lasować*.

Latarka I ‘latarka kieszonkowa’

Przyświecamy se po ciemku latarko tako w ręcy trzymano (Skoków). *Latarka to była na baterie i taka do kiszeni schować* (Grabówka). *To różnie mówili, bateryjka i latarka, tak do ręki i poświecić sobie, ale byli też latarki takie większe, to już do obory te drugie brali* (Kumów Majoracki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *latarki*; D. lm. *latarek // latarków*; wymowa: *latarka*.

Por. *bateria, bateryjka, lampka*.

Latarka II ‘urządzenie świetlne w obudowie, zwykle metalowej, dające się łatwo przenosić’ (zob. ilustracja 21).

Latarke sie niesto i tam był w nij knot i sie świeciło, i jak cimno było, to sie wszystko z to latarko rubiło, w uborze postawiło sie na proggu i krowe sie duiło (Kozły). Latarko sie świeciło, jak sie szło do obory (Dubienka). Obrządek sie robiło, to my mieli takie ręczne latarki do obory (Osiczyna). Latarka była potrzebna w oborze przy dojeniu krów (Karmanowice). Ta latarka to taki wystrój miała podobny do lampy naftowy, ale to w domu tym nie świecili, bo to słabe bardzo światło dawało (Sasiadka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *latarki*; D. lm. *latarek* // *latarków*; wymowa: *latarka*.

Latawica I – tom III: 217.

Latawica II ‘kobieta źle się prowadząca’

Latawica to taka baba nispokajna, lata dzieś, a w domu nic nie zrubione, swój chłop zanidbany, bo una z innymi (Nielisz). Latawice se take wzion, ino obce chłopcy jy w głowie (Kielczewice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i południowa.

D. lp. *latawicy*; D. lm. *latawiców*; wymowa: *latawica*.

Por. *drań, fładra, gałgan, gołda, łachudra, rozpusna, rozpustnica, szelma*.

Legiejda ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Legiejda to kobieta rozlazła i bardzo brudna (Wólka Abramowska). Legiejda to sie mówi na kogoś, co taki brudas jest (Zaporze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja, Szczebrzeszyna i Zamościa.

D. lp. *legiejdy*; D. lm. *legiejdów*; wymowa: *legejda*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmotuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murda, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmoleneć, smoluch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytalapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany*.

Legiejdas ‘człowiek bardzo chudy’

Taki legiejdas, taki suchy chłop (Udrycze). To z dawien dawna zastało, że to jak bardzo suchy, to nazywali lygiejdas, ale czego, to nie wim. Teraz to wcale ni nazywajo (Tuczepy).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa.

D. lp. *legiejdasa*; D. lm. *legiejdasów*; wymowa: *legejdas*.

Por. *badyl, bida, chuderlak, chuderlawieć, chudy, chudziak, chudzielec, chułyń, cienki, gołda, gruzlik, nędza, płucnik, suchar, suchy, świstki, zmore*.

Lejba I – tom VII: 197–198.

Lejba II ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Lejba to nie dba o siebie, za duże ubranie, pudarte jakieś łachmany, i tak chodzi po wsi (Potok Górny). Lejba to jak ktoś taki bardzo brudny jest (Luchów Dolny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *lejby*; D. lm. *lejbów*; wymowa: *lejba*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omełtuch, osmaluch, osmolenec, smoluch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytatapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany.*

Lejbuś ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Lejbuś taki, całkiem nie dba o swój wygląd, a przecież młody człowiek jeszcze (Wólka Abramowska). Lejbuś na niego wułali, bo zawsze taki brudny chodził (Zastawie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *lejbusia*; D. lm. *lejbusiów*; wymowa: *lejbuś*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omełtuch, osmaluch, osmolenec, smoluch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytatapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany.*

Lek ‘lekarstwo’

Nie było tyle lekarzy, co teraz jest, i nie było takich leków (Niedzieliska). Kwiat lipowy jest lekiem, herbata z tego kwiatu, bez czarny, kwiat z niego jest lekiem (Szczepreszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *leku*; D. lm. *leków*; wymowa: *lek, lyk*.

Por. *lekarstwo, proszek*.

Lekarstwo

Lekarstwo to jest do leczenia jakiś choroby (Horyszów Polski). Na tyfus, na ciotkę, na takie, co trzecio godzinie trzesło moje mame, to gdzieś jakieś lekarstwo w aptece kupiłam i pare razy po pitnaście kroplów pare dni (Pniówno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *lekarstwa*; wymowa: *lekarstfo, lykarstfo, líkarstfo*.

Por. *lek, proszek*.

Lekkoduch ‘człowiek lekkomyślny, nieodpowiedzialny’

Lekkoduch to taki, co łatwo sobie żyje, nic go nie ubchodzi (Rogoźniczka). Z tego lekkoducha to nic ni bedzie, rudziny nie utrzyma, takie to lekkomyśne i niczym sie ni przejmie (Żółkiewka). Lekkoduch to żadny odpowiedzialności, niczego (Konopnica).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *lekkoducha*; D. lm. *lekkoduchów*; wymowa: *lekkodux*.
 Por. *bałaban, bałanda, fijoł, fuś, szatanda, szataputa, świszczypała*.

Lemięza ‘człowiek niezdarny, niezaradny’

Lemięza to człowiek niezdarny (Wólka Abramowska). *Lemięza taka, idzie, przywróci się, zaczepi o coś* (Hedwizyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *lemięzy*; D. lm. *lemięzów*; wymowa: *leńenza, lîmienza*.

Por. *chałaciarz, ciamajda, ciapcia, ciemrak, ciućma, ciuryło, ćwok, gramatyga, gramuła, gułaj, łamaga, mazgaj, niedojda, niedołęga, niedorajda, nieumięga, niezdarą, niezguła, rozkraka, ślamaga*.

Leniuch ‘człowiek leniwy’

Leniuch, to mu nie chce się pracować (Nielisz). *Leniuchów to tera dużo, bo kiedyś to na wsi pracuwite ludzie byli* (Uchanie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *leniucha*; D. lm. *leniuchów*; wymowa: *leńux, lîńux*.

Por. *gnojowaty, leń, mitręga, nieroba, próźniak, walacz, walyło, zwalaniec*.

Leń ‘człowiek leniwy’

Leń no to człowiek leniwy (Terebela). *Robić mu się nie chce, taki leń z tego chłopca* (Wólka Rokicka). *Człowiek, który nie chce pracować to leń* (Chmiel). *Trzeba było wstać rano w Wigilie, aby w ciągu roku było dobre samopoczucie i żeby człowiek nie był ospały i leniwy przez cały rok, a tera co, leń i nie chce się wstać* (Putnowice Wielkie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *lenia*; D. lm. *leniów*; wymowa: *leń, lîń*.

Por. *gnojowaty, leniuch, mitręga, nieroba, próźniak, walacz, walyło, zwalaniec*.

Lewak ‘człowiek leworęczny’

Lewak to pracuje lewo ręką (Moniatyczne). *Lewak mówili na to dziecko, ale i tak lewo ręką ni pozwulili pisać* (Sławęcín). *Lewak, bo un leworęczny* (Łyniew).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia (zob. mapa 16).

D. lp. *lewaka*; D. lm. *lewaków*; wymowa: *levak*.

Por. *lewczan, leworóg, lewus, majkuciarz, majkus, majkut, majkutnik, malkuta, mantykus, mańda, mańka, mańkus, mańkut, śmaja*.

Lewczan ‘człowiek leworęczny’

Lewczun to taki, co lewo ręką się postępuje, kiedyś to ganili to, a tera można (Turkowice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Turkowice, Czermno, Malice (zob. mapa 16).

D. lp. *lewczana*; D. lm. *lewczanów*; wymowa: *lefčan, lefčun*.

Por. *lewak, leworóg, lewus, majkuciarz, majkus, majkut, majkutnik, malkuta, mantykus, mańda, mańka, mańkus, mańkut, śmaja*.

Leworóg ‘człowiek leworęczny’

Liworóg sie mówi na takiego, co wszystko na lewe rękę u niego (Kąty). Lewo rękę robi wszystko, no to sie mówi, że to leworóg (Międzyłes).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kąty, Elźbiecin, Międzyłes, Matiaszówka (zob. mapa 16).

D. lp. *leworoga*; D. lm. *leworogów*; wymowa: *levoruk, ľivoruk*.

Por. *lewak, lewczan, lewus, majkuciarz, majkus, majkut, majkutnik, malkuta, mantykus, mańda, mańka, mańkus, mańkut, śmaja*.

Lewus ‘człowiek leworęczny’

Lewus to wszystko robi lewo rękę (Gręzówka). Lewus, bo zamiast prawo rękę, to robi lewo (Stanin). Kiedyś to na lewusów krzyczeli, żeby przeszedł na prawo rękę (Telatyn). Ja patrze, a un pudpisuje sie lewo rękę, przecie to lewus jest (Ułhówek).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego, Białej Podlaskiej, Łukowa i Puław (zob. mapa 16).

D. lp. *lewusa*; D. lm. *lewusów*; wymowa: *levus*.

Por. *lewak, lewczan, leworóg, majkuciarz, majkus, majkut, majkutnik, malkuta, mantykus, mańda, mańka, mańkus, mańkut, śmaja*.

Lica I – tom II: 95.

Lica II ‘boczne miękkie części twarzy’

Lica miała już takie rumiane jak jabka (Sól). Wstydzi sie bardzo i od razu te lica czerwune so (Olenówka).

Źródła: PM, PI, KAGP.

Geografia: okolice Biłgoraja, Tomaszowa Lubelskiego, Zamościa, Krasnegostawu, Chełma i Bełżyc (zob. mapa 3).

D. lm. *liców*; wymowa: *ľica*.

Por. *buziaki, gęby, jagody, lice, łycie, mordy, policzka, policzki, poliki, półgębki, puchy, pućki, puszki, pyski, twarze*.

Lice I – tom II: 96.

Lice II ‘boczne miękkie części twarzy’

Lice to miętkie części twarzy (Smólsko Duże). Lice miała rumiane (Hołowno).

Źródła: PM, PI, KAGP.

Geografia: Dawidy, Hołowno, Kodeniec, Świerze, Obrowiec, Horyszów Polski, Zielone, Łuszczacz, Smólsko Duże, Hedwizyn, Łukowa, Osuchy, Wola Różaniecka, Naklik, Wólka Ratajska, Andrzejów pow. Janów Lubelski (zob. mapa 3).

D. lm. *liców*; wymowa: *ľice*.

Por. *buziaki, gęby, jagody, lica, łycie, mordy, policzka, policzki, poliki, półgębki, puchy, pućki, puszki, pyski, twarze*.

Lichoradka ‘podwyższona temperatura z dreszczami, często typu malarycznego’

Lichoradka to kiedy człowieka trzęsie i ma dreszcze (Buśno). Lichoradka to taka ostra gorączka z dreszczami (Bazanów Stary). Lichoradka to paskustwo, łona trzęsie czło-

wieka, lepi nawet o tym ni mówić (Sulów). *A by cie tak lichoradka złapata, tak złoży-czyli drugim (Sławęcín). Lichoradka to nazwa od licha, od złego (Alojzów). Lichoradka to tak trzesie (Komarno). Lichuradka to jak tak zimno i tylepie człuwieka (Bohukały).*

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *lichoradki*; D. lm. *lichoradków*; wymowa: *lixoradka, lyxoradka, lixoradka*.

Por. *dychoradka, febra, frebra, ograżka, ostróbka, pohanka, zimnica, zimniczka, zimocha*.

Lichota ‘człowiek podły, zły’

Lichota to chtoś taki podły, co na złość spycjalnie robi (Wywłoczka). Lichota to sie mówi o złym człowieku (Wólka Abramowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *lichoty*; D. lm. *lichotów*; wymowa: *lixota, lyxota*.

Por. *bydlak, drań, gadzina, hultaj, jędza, ladacy, ladaczuch, nicpoń, niepocziwy, podlec, podleca, podły, sobaka, zgaryny, zotza*.

Liszaj I – tom III: 224.

Liszaj II ‘choroba skóry’

Ja to bylam liszajowata, sie tam nigdy nie malowalo i do dzisz tam mnie te liszaje, bo ja, ja tako skóre mam, jak na psie cała (Tulniki). Jak liszaje były takie, to moja babcia zawsze przychodzili zamawiała ten liszaj. Przeżegnata ten liszaj i tak mówiła, liszaj, liszaj gdzieś sie pisał [. . .]. I trzy razy i poszła na okno, rosa na oknie była i z tego, tej rosy, szmatko zdjęta i posmarowała, i to mówili, ze pomaga (Ostrów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *liszaja*; D. lm. *liszajów*; wymowa: *lišaj, lyšaj, lisaj, lysoj*.

Lulać ‘kołysać dziecko’

Lulać to kołysać dziecko na rękach (Tarnawatka). Oj, ja sie olulala, już niby śpi, przystało sie drzyć, a to znów kwęko, no i trza daly lulać (Żrebce). Hak w domu był i tam sie lulalo czy nogo zaczepiało sie. [. . .]. A lulu, lulu spatki, ne ma w doma matki, aaa, eee, poszła po żołędzi, jutro w domu bedzi (Hołowno).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *lulać*.

Por. *bujać, hojdać, huciać, hućkać, huśtać, kolebać, kołysać*.

Lusterko ‘tafla szkła mająca właściwości odbijania znajdujących się przed nią przedmiotów’

Lusterko to przedmiot ze szkłem, w którym sie można przejrzeć (Ruda Solska). Dzisiaj to lusterko mówio, a kiedyś to było przejrzało (Kocudza).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *lusterka*; D. lm. *lusterek // lusterków*; wymowa: *lusterko*.

Por. *lustro, przejrzało, przerziało, zerkadło, zwierciadło*.

Lustro ‘tafla szkła mająca właściwości odbijania znajdujących się przed nią przedmiotów’

Lustro to przedmiot ze szkłem, w którym sie można przejrzeć (Ruda Solska). Dawno w Wielgi Piątek zakrywano lustra, bo nie wolno sie przyglądać w lusterku, i nie wolno cesać sie i myć, zatrzymywano zegary, gadano szeptam, no to tak jakby w chałupie był nieboszczyk (Krzemień).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *lustra*; D. lm. *luster* // *lustrów*; wymowa: *lustro*.

Por. *lusterko, przejrzało, przerzadło, zerkadło, zwierciadło*.

Luszow I – tom VI: 312.**Luszow II** ‘drewniane naczynie na trzech nogach służące dawniej do zaparzania bielizny w ługu’ (zob. ilustracja 15).

W luszow szmat nakładli, wodo zaloli i prało sie tak (Opoka). Do prania był luszow albo zolnik, to było to samo, ale nazywali tak i tak (Malice).

Źródła: PM, PI, MG.

Geografia: Opoka, Borzechów, Malice (zob. mapa 25).

D. lp. *luszowa*; D. lm. *luszowów*; wymowa: *luśof, lusof*.

Por. *balija, polewanica, polewanka, potaczka, potak, stawnica, tryfus, tryfusek, zolnica, zolnik, żłób, żlukto*.

Łachmaniarz ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Łachmaniorz z niego, narzucane wszędzie papirów, szmat, jakieś jedzynie, a jemu to nie przyszkadza. Sprzatnać nie putrafi (Czarnystok). Łachmaniarz to taki bałaganiarz, wsio porzucane, a sprzatane to nie było pewnie z rok, a sam brudny chodzi, i tyle, no taki łachmaniorz (Żrebce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *łachmaniarza*; D. lm. *łachmaniarzów*; wymowa: *ɫaxmańaś, ɫaxmańoś*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmotuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omeltuch, osmaluch, osmolenec, smoluch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utytlany, uwalany, wytałapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany*.

Łachmyta I ‘osoba, która lubi plotkować’

Łachmyta to ino plotki ruznosi po wsi (Wandalin). Łachmyta to krzywdzi innych, ploty rozpuwiada o ludziach i krzywde im robi (Strzeszkowce Duże).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Lublina i Opola Lubelskiego.

D. lp. *łachmyty*; D. lm. *łachmytów*; wymowa: *ɫaxmyta*.

Por. *bajda, bajdziarka, bajdziarz, obmowa, obmowisko, obmownica, obmownik, obmowny, pleciuga, plociuch, plota, plotka, plotkara, plotkarka, plotkarz*.

Łachmyta II ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Łachmyta to niechlujnie ubrany i brudny (Skoków). Ale to łachmyta, nie mył sie pewnie z rok (Wandalin).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego.

D. lp. *łachmyty*; D. lm. *łachmytów*; wymowa: *ɫaxmyta*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmolenec, smoluch, suswołek, śłaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utytlany, uwalany, wytałapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany*.

Łachotać ‘dotykać lub lekko drapać ciało w miejscach wrażliwych, pobudzając do śmiechu’

Łachocze mie pod kulanem (Studzianki). Łachotać pod pachy (Flisy). Łachotać to nie jest nic przyjemnego, ja nie lubiałam łachotki (Gołęb).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i okolice Biłgoraja.

Wymowa: *ɫaxotać*.

Por. *dzidzikać, gidzikać, gilgać, gilgotać, łaskotać, łechtać*.

Łachudra ‘kobieta źle się prowadząca’

Łachudra taka z ty baby, najducha se zdybała (Chomećiska Duże). Łachudra tako z ty niwiadki była, zastawiła i chłopca, i dzieci, i poszła dzieś w tango (Obrowiec).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa i Hrubieszowa.

D. lp. *łachudry*; D. lm. *łachudrów*; wymowa: *ɫaxudra*.

Por. *drań, flądra, gałgan, gołda, latawica, rozpusna, rozpustnica, szelma*.

Łachy I – tom VII: 201.

Łachy II – tom VII: 201.

Łachy III – tom VII: 201.

Łachy IV ‘brudna pościel i ubrania przeznaczone do prania’

Łachów nazbirało sie i do tego zulnika, tugu wsypały i sie tak prało (Krzemień). Łachy brudne to do prania wszysko (Ortel Książęcy).

Źródła: PM.

Geografia: Wólka Plebańska, Ortel Książęcy, Dębica, Hosznia Ordynacka, Krzemień, Kocudza (zob. mapa 26).

D. lm. *łachów*; wymowa: *ɫaxy, ɫaxi*.

Por. *bielizna, brudaki, brudy, chusty, gałgany, szmaty*.

Łajdak ‘mężczyzna rozpustny’

To taki łajdok z niego, ino za babami loto (Skowieszyn). Nie wstydzi sie łajdak, mani te kobity (Ostrzyca). Łajdaczy sie chłopca poza dumem, no to łajdak i tyle (Sławęcín).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *łajdaka*; D. lm. *łajdaków*; wymowa: *ɫajak, ɫajdok*.

Por. *babiarz, drań, gołdus, hultaj, kobieciarz, kurewnik, rozpusny, rozpuśniak*.

Łakomiec ‘człowiek chciwy, zachłanny’

Łakomiec taki z niego, tylko do siebie, łakomy na wszystko (Gałęzów). *Łakomiec to nie jest dobry człowiek, taki chciwy więc, łapie do siebie* (Kielczewice).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Bychawy.

D. lp. *łakomca*; D. lm. *łakomców*; wymowa: *ɫakomiec, ɫakumiec*.

Por. *chciwy, chępliwy, chytry, pazernik, pazerny, zawistny*.

Łamaga ‘człowiek powolny, niezdarny, niezaradny’

Łamaga tako z niego, człowiek niezdarny, niedorajda (Chmielek). *Tako łamaga z ciebie, że jaż wstyd* (Sól). *Łamaga to ktoś taki bardzo niszczący* (Sławęcín). *Ale z niego łomaga* (Skowieszyn).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja, Zamościa i Puław.

D. lp. *łamagi*; D. lm. *łamagów*; wymowa: *ɫamaga, ɫumaga, ɫomaga*.

Por. *chałaciarz, ciamałda, ciapcia, ciemrak, ciućma, ciuryło, ćwók, gramatyga, gramuła, gułaj, lemieża, mazgaj, niedojda, niedoługa, niedorajda, nieumięga, niezdara, niezguła, rozkraka, słamaga*.

Łamanie w kościach ‘choroba reumatyczna’

A o kościach łamie, to łamanie w kościach, to już na deszcz (Zagórze). *Łamanie w kościach to się mówi, jak jest ból w kościach* (Krzemień). *To łamanie w kościach to takie nie do wytrzymania, w nocy spać ni moze* (Sosnowica).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *łamanie w kościach*; wymowa: *ɫamańe f koścax, ɫumańe f koścax, ɫomańe f koścax*.

Por. *boleśnica, gościec, reumatyzm*.

Łandowaty ‘człowiek chciwy, zachłanny’

Łandowaty to człowiek łakomy, zachłanny, ni ma żadnego umiaru (Łukowa).

Źródła: PM, ML, MG

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *łandowatego*; D. lm. *łandowatych*; wymowa: *ɫandowaty, ɫanduwaty*.

Por. *chępliwy, chytry, łakomiec, landowaty, raptus, zawistny*.

Łapciasty ‘człowiek o dużych uszach’

Łapciasty, bo te uszy takie wielgie i tak mu wiszo jak łapcie (Ciechomin). *Łapciasty to mo odstające usy* (Charlejów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *łapciastego*; D. lm. *łapciastych*; wymowa: *ɫapćasty*.

Por. *chłapasty, chłapciasty, chłapciuch, chłapeuch, chłapeucho, chłapeuchy, kłapciasty, kłapciuch, kłapeć, kłapeuch, kłapouch, kłapouchy, uchal, uszaty*.

Łaskotać ‘dotykać lub lekko drapać ciało w miejscach wrażliwych, pobudzając do śmiechu’

Dziadek to lubiał tak łaskotać dzieci pod pachy, ale ja sie bardzo tego bała i ucikała (Horyszów Polski). Łaskotki to łaskotanie, takie rękami jakby drapanie pod pachy, na brzuchu, to sie nazywa łaskotać (Ułhówek). Łaskotać to tak więc pod pachy trza, pod kulanem (Świdnik Duży).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *ɥaskotać*.

Por. *dzidzikać, gidzikać, gilgać, gilgotać, łachotać, łechtać*.

Ława I – tom II: 102–103.

Ława II – tom VII: 206.

Ława III ‘ława z oparciem’

Ława to długi drewniany mebel z oparciem (Orłów Murowany). Ława stała pod ścianą w każdy chatupie, to był taki obowiązkowy mebel, u nas to miała takie uparcie jeszcze (Dobrynka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *ławy*; D. lm. *ław // ławów*; wymowa: *ɥawa*.

Por. *ława z poręczą, ławka z poręczą, ławka z zaplekiem*.

Ława IV ‘łóżko zakrywane na dzień deską do siadania’ (zob. ilustracja 5).

Ława to było łóżko z tako desko do siadania (Huszcza). Była taka rozsuwana ława do spania zakrywana na dzień desko do siadania (Wisli).

Źródła: PM.

Geografia: Huszcza, Koszoły, Wisli, Matiaszówka (zob. mapa 30).

D. lp. *ławy*; D. lm. *ław // ławów*; wymowa: *ɥawa*.

Por. *bambetel, kanapa, kanapka, połata, połatka, sofa, sofka, szlaban, tapczan, tarczan, wyrek, wyrko*.

Ława V ‘mebel długi do siedzenia i umieszczania na niej różnych przedmiotów’

No i ława, taka prosta ława była w chatupie dawny (Wojszyn). Ława to długi drewniany sprzęt do siedzenia bez oparcia (Abramów). Kiedyś domy na wsi to takie bez podłogi, cztery ściany tylko i bez podłogi, i mebli tam żadnych nie było, tylko ława taka zwyczajna, jedna ława (Bukowina). Ława to była długa i drewniana (Zagórze). Ława taka szyrsza stała pod piecem (Osmolice). W izbach tych dawnych, no to co tam stało, dwa łóżek, była ława taka długa, pod oknami stała ta ława, kutu ławy stał stół i były stolki robiony, i taki były mebli (Kryłów). Ława to podłużny mebel bez oparcia, na którym sie siada (Małoniż). Ława to ława, to siedzenie długie (Urszulini). Ława była bez oparcia (Karczmiska). Dawni łżywali ławy, była długa, drywniana, była deska i nogi były wbite (Ruda Solska). A po upieczniu to już. Tylko po pieczeniu jak wyjęta z pieca ten chlebuś, no to kładła, miały takie ławy, przecież nie było takich mebli jak teraz, tylko ława taka była, no i przyścielona jakąś może tako, tym przeważnie lnianym,

takie ścierki miały i na tym kładły, i smarowały wodą, żeby ten chlebuś był taki błyszczący (Rejowiec Fabryczny). Ława była tako do pieca sie nazywała, tako zakulasto, a to ławka, a to ławecka (Borzechów). Taka ława była i tam chlib leżał (Huta).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. ławy; D. lm. ław // ławów; wymowa: ɥava.

Por. ławka.

Ława z poręczą ‘ława z oparciem’

Była jeszcze ława z poręczą (Karczmiska). Ławy miały tyż oparcia i to mówiły, że to ława z poręczą (Skowieszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. ławy z poręczą; D. lm. ław // ławów z poręczą; wymowa: ɥava s poreŋčo, ɥava s poryŋčo.

Por. ława, ławka z poręczą, ławka z zapleckiem.

Ławka I – tom II: 103.

Ławka II – tom II: 103.

Ławka III – tom IV: 325.

Ławka IV – tom VII: 206–207.

Ławka V – tom VII: 207.

Ławka VI – tom VII: 207.

Ławka VII – tom VII: 207.

Ławka VIII – tom VII: 207.

Ławka IX ‘mebel długi do siedzenia i umieszczania na niej różnych przedmiotów’

Taka ławka była, na takiej ławce sie ustawiało i przykrywało sie czymś, kto tam co miał, to przykrywał ten chleb (Huta). Ławka to podłużny mebel bez oparcia, do siadania na nim (Kryłów). Ławka w każdym domu była długa, taka drewniana ławka (Suchawa). Tam nie było krzesłów jak dziś, to były te ławki, zastępywały krzesła (Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski). Ławka stoi przy ścianie, piec i łóżka, i to cały wystrój chatupy (Sławęcin). Ławka stojąca przy ścianie (Charlejew).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. ławki; D. lm. ławek // ławków; wymowa: ɥafka.

Por. ława.

Ławka z poręczą ‘ława z oparciem’

Ławka z poręczą to taka, co miała oparcie na plecach (Kodeniec). Ławka z poręczą to miała podparcie i można było plecy oprzyć (Rogów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *ławki z poręczą*; D. lm. *ławek // ławków z poręczą*; wymowa: *uafka s poreńčo, uafka s poryńčo*.

Por. *ława, ława z poręczą, ławka z zaplekiem*.

Ławka z zaplekiem ‘ława z oparciem’

Ławka z zaplekiem to już była taka ława z oparciem (Polichna). *Bogatsze to mieli ławki z zaplekiem w domach, to już było coś lepszego* (Wierzchowska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *ławki z zaplekiem*; D. lm. *ławek // ławków z zaplekiem*; wymowa: *uafka z zaplećkem, uafka z zoplećkem*.

Por. *ława, ława z poręczą, ławka z poręczą*.

Łazarz ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Na takiego brudnego, co ubrany jak żebrak, to sie mówi łazarz (Wólka Abramowska).

Ni myje sie, śmierdzi, no taki łazarz i tyle (Chłopków).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *łazarza*; D. lm. *łazarzów*; wymowa: *uazaś*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, fletuch, kociuba, kocmotuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omełtuch, osmaluch, osmolenec, smoluch, suswołek, śłaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytatapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany*.

Łeb I – tom I: 164.

Łeb II – tom III: 230.

Łeb III – tom III: 230.

Łeb IV – tom III: 231.

Łeb V ‘głowa człowieka’

Głowa przyważnie sie mówi albo łeb (Jarosławiec). *Łeb mie boli od rana* (Matiaszówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *łba*; D. lm. *łbów*; wymowa: *uɛp, łɛp*.

Por. *głowa*.

Łechtać ‘dotykać lub lekko drapać ciało w miejscach wrażliwych, pobudzając do śmiechu’

On tak lubi, jak jego troche połechtać pod pachy, śmieje sie mały i cieszy (Różanka).

Łechtać to inaczy drapać pod pachy (Rozkopaczew).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północna i wschodnia.

Wymowa: *uextać*.

Por. *dzidzikać, gidzikać, gilgać, gilgotać, łachotać, łaskotać*.

Łgus ‘człowiek, który kłamie’

To łgus, nigdy ci prawdy ni powi (Leopoldów). *Łgus to taki, co zawsze oszuka cie* (Bazanów Stary).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *łgusa*; D. lm. *łgusów*; wymowa: *ɥgus*.

Por. *brechacz, cygan, fałszywiec, judasz, kłamca, kłamczuch, kłamiąc, matacz, oszukańiec, oszust, zakłamaniec*.

Łokieć I – tom VII: 208.

Łokieć II – tom VII: 208.

Łokieć III ‘staw łączący ramię z przedramieniem’

Łokieć to tak jest na środku ręki (Olszanka). *Ręka mie w łokciu boli i zgiać ni moge dobrze* (Adamów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *łokcia*; D. lm. *łokciów*; wymowa: *ɥokeć, ɥokeć*.

Por. *kułak*.

Łózczo ‘dziecinne łózczo na biegunach’ (zob. ilustracja 3).

Takie łózczo bujane, takie na bigunach, łózczo na biegunach (Świerże). *Łózczo to sprzęt, w którym leży malutkie dziecko* (Ruda Solska). *Łózczo dziecinne było na biegunach* (Huszcza). *Kiedys to dziecięce łózczo było bujane i na bigunach* (Turka). *Biegunowe łózczo było, miało biguny* (Ochoża).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *łózcza*; D. lm. *łózczków*; wymowa: *ɥużećko, ɥużećko*.

Por. *kolebacz, kolebeczka, kolebka, kołyska*.

Łóżko ‘drewniany mebel przeznaczony do leżenia i spania’ (zob. ilustracja 1).

Stół i tyle było w kuchni. W drugim pomieszczeniu były łóżka, po dwa na jeden i na drugi stronie. A łóżka te były wystane wysoko, po dwie poduszek i pierzyny (Branew). *W izbach tych, no to co tam stało, dwa łóżek* (Oszczów). *Ale nie było tak jak w tych mieszkaniach, jak teraz, były łóżka, była tam jako szafa na półki, na garki i stół, i tam jakieś krzeselko dwa, trzy* (Zgoda). *Były kiedys łóżka, na łózkach były poduszki, jaśki, to było pięknie wtedy* (Gołąb). *Spało si na łózkach, ali sinników ni było, tylko była słoma, prosta słoma, na to si kładło lniane przysicradło i na tym si spało* (Kryłów). *To pomieszczenie, gdzie była kuchnia, no to tam stały łóżka, i był stół, jakiś tam musiał być, czy jakieś ławki do siedzenia* (Lipa). *Łóżko rozsuwane było, żeby sie jak najwięcy zmiściło na łózkach, bo teraz co, kiedys sam sobie prawie śpi* (Olchowiec-Kolonia). *A łóżka, były takie zwykłe łóżka z tyłkami, takie deski sie wktadało i sienniki. Łóżko było drewniane* (Wojszyn).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *łóżka*; D. lm. *łóżek* // *łóżków*; wymowa: *uško*, *uško*, *tuško*.

Ług ‘roztwór z popiołu i wrzącej wody do zaparzania bielizny’

Ług to roztwór z popiołu do zaparzania bielizny (Łopatki). Jak sie rubiło tyn ług, to sie wloło wody ciepły na tyn popiół, a potem sie zliwało, to było takie śliskie. Potem sie zlywało do ty polywanicy (Opoka). W ługu prała, był to odciąg z popiołu. [. . .]. Lała wodę, tym ługiem przemieszała, później to wykrciła, w bajdotek i na rów do prania (Mołodiatycze). Ług, który był lany z góry ściekał od spodu do szafliczka (Wola Osowińska). A kiedyś, to ten ług taki śliski, a proszków różnego rodzaju to nie było (Michów). Ług to roztwór gorący z popiołu do zaparzania bielizny (Wysokie). Ług to ukrop z popiołem służący do prania (Ratoszyn). Ług był do prania, proszków nie było (Wola Uhruska). Ług z popiołu, a był popiół to już dobrany taki był, wolszowy ji brzożowy przeważnie, takie byli popioły, żeby nie szkodziło, zrobiło sie białe płótno (Kolechowice). Ług to roztwór do zaparzania bielizny, płótna (Rusiły). Ług to z popiołu był i un był do zaparzania bielizny gorąco wodę (Ochoża). Nalewało sie, ług taki robiło sie z popiołu i nalewało sie jeszcze, tak [. . .]. Płachto zawiązywało sie, to ług, ten popiół z kuchni brało sie, w zawiązanej tej płachcie on był, polewało sie gorąco wodę i ściekała tam wodę, i on taki ciemny był, i w tym sie moczyło (Podedwórze). Ług to popiół, w którym sie prało bielizne (Gołębie). Ług brało sie go spod kuchni, może być drzewo z jabłonki lub osiki, ten popiół był taki bielusienki (Krasew). Ług to popiół z kory topolowej (Borki). Ług taki sie z pupiołu rubiło, do tego żołnika loło i te brudy tak prało, mydła nicht ni widziół, nie znoł (Staw Noakowski). Prało sie ługiem zrubionym z pupiołu (Tarnawa Duża). W potocke wodę z ługiem loło i prało sie tak (Zarzecze). W tym żulniku sie ług taki sypało i tam sie nim szmaty prało (Zubowice). No to tak samo, jak tego, to koszule miała, jak chodzili w koszulach przecież w ziemie czy tego, to też tak jak płótna, tylko to płótno było specjalne już. Dotąd jego tam prali, bielili, wypalali sie na tym, na słońcu to ono tak jak sie. O, gotowali jeszcze. [. . .]. Palili drzewo, brzoze, a z brzozy jest biały popiół. I ten popiół brali, brali w takie beczke, zaliwali jo wodę, tylko nie wiem, czy gorąco, czy tylko ciepło, i ono stało ze dwa dni. Ono taki miało zapach jakby zwykłego kiedyś proszku, proszek taki ten najgorszy był. Nieraz jak sie wsypało, jak sie wsypało tam w ten, no w jakieś. To do jakiegoś prania takiego gorszego, jak jakieś spodnie chłopskie prało sie, to wiem, mama kupywała taki proszek najtańszy. A jak on sie nazywał, to już nie wiem. O, no to tego, to taki ten miał, to nazywali to ług, ale z tego popiołu. To płótno w to wodę, w te, te pchali i ono tam mokło dwa dni, czy ile. I oni tam sie rozumieli już, ono jak zmiekkło, czy co tam, jak pożótkło, coś takiego. Bo najsamprzód jak sie to wybiela, to, to ono żółknie. To było wybielanie (Helenów). Ług taki to sie z popiołu robiło, a teraz to sie kupuje proszki, a przodziu to sie nie kupowało, tylko sie robiło z tego, z popiołu (Zgoda). Ług to wodę z popiołem (Worgule). Ług to wodę z popiołem w żolniku jeszcze (Udrylicze). Kiedyś to takie były żolniki i robiło sie ług, w ługu sie prało bilizne, pościelowo i usubisto. Lało sie do beczki gorąco wodę, a paliło sie w kuchni drzewem i najlepiej było usikowym, później sie wybierało popiół, przysiwalo sie przez jakiś tam przetak, wsypywało sie do takiego specjalnego woreczka ten popiół i wkładało sie do tego wrzątku do tego żulnika. To sie robi, jak byśmy dzisiaj dodali proszki, ży to zmiekkcza wodę [. . .], w tym sie moczyło te wszystkie najbrudniejsze rzeczy. Ług ten był żrący. To sie tym prało w mieszkaniu w ciepłej wodzie, a później jeszcze sie brało i szło sie du Buga, mjało sie tako deske i kijanke, i jeszcze sie w Bugu prało to kijanko (Kryłów). Ług to popiół, w którym sie prało bielizne (Małoniż). Ług to ukrop z popiołem służący

do prania (Gałęzów). Posypali popiołu na te płachcie i leli ukrupem, i z tego popiołu robił sie ług (Susiec). Trzeba było prac. Ług treba buło robyty i w tym ługom, bo to swojej roboty, tam nie było tych proszków tak jak tera. Ług napuszczali, ługiem i tym prali. To później już te tary przyszli, to na tarze sie szorowało, o tak. A ług z popiołu, jak pali sie drzewem i tego popiołu sie weźmie, owiażuje sie, z drewna takie beczutki byli, ale to nie beczutka była. I owiaże sie płachtu, to tako gorszo płachtu, i tu sie nasypie tego ługu, i później gorąco wodo leje sie na ten popiół, i ono tam ścieka, takie czerwone bedzie. I w tym sie moczyło, w tym sie prało, taki ług. Zapachowych proszków nie było jak teraz (Hołowno).

Źródła: PM, ML, KAGP, CWP, MG.

Geografia: powszechne (zob. mapa 24).

D. lp. ługu; D. lm. ługów; wymowa: *ɹuk, łuk*.

Por. *zoła*.

Ługować ‘zaparzać bieliznę wrzącą wodą z popiołem’

Ługować to tak tym ługiem zalać (Dębowa Kłoda). Ługować to tak. Lniane koszule, obrusy czy bielizna były układane równo w zolniku i posypywane popiołem z drzew liściastych. Całość zalewało sie gorąco wodo dotąd, aż wypływała czysta czysta. To było ługowanie albo zolenie. Potem trzeba było ubrania wypłukać nad rzeko i wybić brud kijanko (Branica Radzyńska).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *ɹugovać*.

Por. *polewać, potaczać, zaparzać, zolić, żłuktować*.

Łupa ‘niezgrabna kobieta’

Łupa to niezgrabna dziewczyna (Wandalin). Taki ktoś to łupa, nizgrabno łupa (Kluczkowice).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego.

D. lp. łupy; D. lm. łupów; wymowa: *ɹupa*.

Por. *niezgrabota*.

Łupież ‘choroba skóry głowy polegająca na łuszczeniu się naskórka’

Łupież to taki proch leci z głowy (Pokrówka). Łupież to takie płatki ze skóry leco (Dutrów). Łupież to jest na głowie we włosach (Chmiel). Łupież wy włosach kiedyś ludzie mieli, bo mówili, że za często myć ni wolno, i stąd musi tyn łupież być (Skoki). Włosy rzadko myli i pewnie stąd tego łupieżu było pełno wy włosach (Franciszków).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne (zob. mapa 23).

D. lp. łupieżu; D. lm. łupieżów; wymowa: *ɹupieš, ɹupiš*.

Por. *łupieża, papry, plechy*.

Łupieża ‘choroba skóry głowy polegająca na łuszczeniu się naskórka’

Ni ma tera ty łupieży (Ochoża). Nie ma łupieży, bo teraz ludzie dbajo o czystość (Jawidz). Na łupię to so tera sposoby, ni ma tego, włosy so czyste (Sosnowica).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: okolice Parczewa, Lubartowa, Lublina i Bychawy (zob. mapa 23).

D. lp. *tupieży*; D. lm. *tupieżów*; wymowa: *u̯u̯p̯e̯ża*, *u̯u̯p̯i̯ża*.
 Por. *tupież*, *papry*, *plechy*.

Łuszczka ‘stan zapalny oka’

Łuszczka to tako choroba oczów (Lipowiec). Łuszczka jej wlazła na toko i ni może pa-trzyć (Sól). Miałam łuszczkę i poszłam do baby, a ona mi na oko trzy razy chuchnęła, przeżegnała sie i splunęła. Już sie mnie ta łuszczka nie czypiała (Sułów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *łuszczki*; D. lm. *łuszczków*; wymowa: *u̯u̯š̯čka*, *u̯u̯s̯cka*.

Łuszczycza ‘choroba skóry’

Łuszczycza to choroba, przy której łuszczyc sie skóra i robio sie takie czerwone płaty (Chmiel). Łuszczycza jest, jak mocno swędzi i robio sie takie płaty bez skóry, no tak łuszczyc sie ta skóra i takie paskudne sie robi (Horodło).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *łuszczycy*; D. lm. *łuszczyców*; wymowa: *u̯u̯š̯čycza*, *u̯u̯s̯cycza*.

Łycie ‘boczne miękkie części twarzy’

Łycie to pu bokach na gębie so, to u nas z dawien dawna jest takie nazwanie, tera to tyż puliczki, ale i łycie (Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski (zob. mapa 3).

D. lm. *łyciów*; wymowa: *u̯y̯će*, *łyće*.

Por. *buziaki*, *gęby*, *jagody*, *lica*, *lice*, *mordy*, *policzka*, *policzki*, *poliki*, *półgębki*, *puchy*, *pućki*, *puszki*, *pyski*, *twarze*.

Łyda I ‘tylna mięsista część nogi między biodrem a kolanem’

A na te część nogi wysoko, no to sie mówi łyda (Kocudza). A część nogi między biodrem a kolanem to jest łyda (Surhów). Nie chwał sie tymi łydami, ni pokazuj tak (Bukowa). U ni łydy to byli takie jak wiadra grube (Wólka Orłowska). Łydy mo grubaśne i nie powinna w krótkich spódnicach chodzić, bo paskudnie to wygląda (Łopiennik Dolny).

Źródła: PM, KAGP, PS, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa (zob. mapa 7).

D. lp. *łydy*; D. lm. *łydów*; wymowa: *u̯y̯da*, *łyda*.

Por. *holopa*, *holopka*, *łydka*, *pucha*, *udo*.

Łyda II ‘tylna mięsista część nogi między kolanem a stopą’

Łyda to u dołu nogi (Stojeszyn). Łydy mo grube, tak sie trzęso jak idzie (Żakowola). Ma zgrabne łydy (Nedeżów).

Źródła: PM, KAGP, PZ, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony (zob. mapa 8).

D. lp. *łydy*; D. lm. *łydów*; wymowa: *u̯y̯da*.

Por. *holopa*, *holopka*, *łydka*, *łysta*, *łyścianka*, *prosiatko*, *prosię*.

Łydka I ‘tylna mięsista część nogi między biodrem a kolanem’

Łydka to nad kulanem jest (Zubowice). Na kulanem jest łydka (Telatyn).

Źródła: PM, KAGP, PS, MG.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego i Zamościa (zob. mapa 7).

D. lp. *tydki*; D. lm. *tydków*; wymowa: *ɥtka*.

Por. *holopa, holopka, tyda, pucha, udo*.

Łydka II ‘tylna mięsista część nogi między kolanem a stopą’

Łydka to z tyłu w nodze, to takie mięsiste jest, miętkie (Pogonów). *Łydka to cała część nogi od kolana do stopy* (Krzemień). *Z tyłu nogi jest łydka* (Głębokie). *A tylna część nogi od kolana do stopy to jest łydka* (Nowodwór).

Źródła: PM, KAGP, PZ, MG.

Geografia: powszechne (zob. mapa 8).

D. lp. *tydki*; D. lm. *tydków*; wymowa: *ɥtka*.

Por. *holopa, holopka, tyda, łysta, łyścianka, prosiątko, prosię*.

Łyk ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Łyk to tak wystaje i jak sie tyka, to un tak chodzi (Kodeniec).

Źródła: PM, PS.

Geografia: okolice Parczewa.

D. lp. *tyka*; D. lm. *tyków*; wymowa: *ɥyk*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziół, gardziota, gardziołek, gardziołka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, tykawka, tykut, michalek, pijak, pitak, żgałka*.

Łykawka ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Łykawka to z przodu na karku takie jak gulka wygląda (Górka). *Łykawka u chłopca bardzi jest widoczna jak u baby* (Osuchy).

Źródła: PM, PS, KAGP, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *tykawki*; D. lm. *tykawków*; wymowa: *ɥkafka*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziół, gardziota, gardziołek, gardziołka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, tyk, tykawka, tykut, michalek, pijak, pitak, żgałka*.

Łykut ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Łykut jest w krtani, ale to jak sie patrzy na człowieka, to widać jak to chodzi (Hucisko).

Łykut taki z przodu styrczy i to rusza sie jak sie tyko (Lipiny Górne).

Źródła: PM, PS.

Geografia: Hucisko, Lipiny Górne.

D. lp. *tykuta*; D. lm. *tykutów*; wymowa: *ɥykut*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziół, gardziota, gardziołek, gardziołka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, tyk, tykawka, tykut, michalek, pijak, pitak, żgałka*.

Łys II ‘człowiek łysy’

Zgoluł głowe i taki łys tera z niego (Stara Wieś). *Jak starsze chłopcy, to coraz więcej łysów jest, bo te włosy rzędziejo i wylazo* (Serokomla).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północna.

D. lp. *łysa*; D. lm. *łysów*; wymowa: *ɥys*.

Por. *łysy*.

Łys III ‘czoło człowieka’

Łys to inaczy czoło, jak chto nazwie (Krępa). *Ojciec to zawsze mówił, że zanim głupio odezwiesz się, to pierw uderz się w łys* (Toczyska).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *łysa*; D. lm. *łysów*; wymowa: *ɥys*.

Por. *czoło*, *łysina*.

Łysina I – tom III: 235.**Łysina II** ‘czoło człowieka’

Z dawna to łysina się mówiło (Krępa). *Jedne mówiwo coło, a u drugich jest łysina* (Pogonów). *Jedne coło, a drugie łysina mówiły* (Germanicha). *Łysina i coło to jedno i to samo* (Lisikierz).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *łysin*; D. lm. *łysinów*; wymowa: *ɥysina*.

Por. *czoło*, *łys*.

Łysta ‘tylna mięsista część nogi między kolanem a stopą’

Łysta to cało część nogi od kolana do stopy (Krzemień). *Łysta to jest część nogi między kolanem a pięto* (Łuszczacz). *Nogi mie w łystach bolo, ni moge chodzić* (Czernięcin Główny).

Źródła: PM, PZ, KAGP, MG.

Geografia: okolice Puław, Lublina, Janowa Lubelskiego, Szczebrzeszyna, Biłgoraja, Tomaszowa Lubelskiego i Chełma (zob. mapa 8).

D. lp. *łysty*; D. lm. *łystów*; wymowa: *ɥysta*.

Por. *holopa*, *holopka*, *łyda*, *łydka*, *łyścianka*, *prosiatko*, *prosię*.

Łysy ‘człowiek łysy’

Włosy mu wylazły i cółkiem łysy się zrobił (Trzebieszów). *Łysy jak kulano, żodnego włoska na ty głowie* (Trzcianki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *łysego*; D. lm. *łysych*; wymowa: *ɥysy*.

Por. *łys*.

Łyścianka ‘tylna mięsista część nogi między kolanem a stopą’

Łyścianka to ładnie wygląda, jak ni ma żyłaków (Białowola).

Źródła: PM, PZ.

Geografia: Białowola, Ruszów (zob. mapa 8).

D. lp. *łyścianki*; D. lm. *łyścianków*; wymowa: *uysćanka*.

Por. *holopa, holopka, łyda, łydka, łysta, prosiatko, prosię*.

Łyżnik ‘półka na łyżki i talerze’ (zob. ilustracja 9).

Łyżnik to deseczka przybita do ściany, do otworów której wstawia się łyżki trzonkami na dół (Potok Górny). Łyżnik to półeczka do wieszania łyżek (Hosznia Ordynacka). Na łyżniku to zawieszali łyżki (Orłów Drewniany). Łyżnik to półka do wieszania łyżek (Kurów). Łyżnik to przyrząd wiszący na ścianie i służący do przechowywania łyżek (Ignaców).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *łyżnika*; D. lm. *łyżników*; wymowa: *użyźnik, uyzźnik*.

Por. *łyżownik, polica, policzka, politnia, półeczka, półka, załyżnik*.

Łyżownik ‘półka na łyżki i talerze’ (zob. ilustracja 9).

Łyżki i miski były gliniane i jak zjad to te łyżke na take te półke wisali, to był łyżownik, łyżownik na łyżki (Kocudza).

Źródła: PM.

Geografia: Kocudza, Zdzisławice, Dzwola.

D. lp. *łyżownika*; D. lm. *łyżowników*; wymowa: *użyżownik, uyzżownik*.

Por. *łyżnik, polica, policzka, politnia, półeczka, półka, załyżnik*.

Łzy ‘krople przezroczystej cieczy wydzielanej przez gruczoły łzowe’

Łzy leco, no co, łzy, no to już każdy chyba tak ma. Bo niektórzy to mówio wzy. Wzy. No ale to so łzy prawdziwie, tak chyba, po pańsku (Lipa). Łzy to leco z oczów, jak sie płacze (Wyczołki). Jak ocy mi łzawio, to łzy same leco (Annopol).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *łzów // łez*; wymowa: *uży, uzy*.

Por. *ślozy*.

Macąła ‘człowiek opieszale coś robiący’

To tako macąła, zacznie, a kuńca nie widać (Wólka Abramowska). Jak taki ktoś bardzo powolny, to nazywali macąła, że to tak wolno robi, tak maca (Korytków Duży).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *macąły*; D. lm. *macąłów*; wymowa: *macaua*.

Por. *mamra, rozłazy*.

Macocha ‘druga matka’

Druga matka nazywa się macocha (Chmiel). Ja ni chciała, ale ojciec mówi, Gieniu, przyjdzie macocha, będzie ci lepiej, będzie ci lżej, ale lżej ni było (Czartowiec). Zostały same dzieci, była macocha, była bardzo niedobra dla tych dzieci (Łatyczyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *macochy*; D. lm. *macochów*; wymowa: *macoxa*.

Por. *zimna matka*.

Maćko ‘wewnętrzny narząd trawienny’

Ale mo tego maćka zdrowego, bo byle jak i byle co zjy, a maćko zdrowy (Gręzówka).

Źródła: PM.

Geografia: Gręzówka, Źdzary.

D. lp. *maćka*; D. lm. *maćków*; wymowa: *maćko*.

Por. *zołądek*.

Magiel ‘ręczne narzędzie do wygładzania upranej bielizny’ (zob. ilustracja 18).

A magiel to był taki, no długa deska i rowki (Rejowiec Fabryczny). *A tak to też bida była, magiel taki był. To po większej części to jak te poszwie, to poszewki, poszwie, to nawet był tak, taki wał sie nakręcało, najpierw sie wyciągato to* (Michów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *magła*; D. lm. *magłów*; wymowa: *maǰel*.

Por. *magielnica, maglownica, maglownik, wałkownica*.

Magielnica ‘ręczne narzędzie do wygładzania upranej bielizny’ (zob. ilustracja 18).

Magielnica była do maglowania, prasowania takiego bez zylazka (Bukowa Mała).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Chełma.

D. lp. *magielnicy*; D. lm. *magielniców*; wymowa: *maǰelńica, maǰilńica*.

Por. *magiel, maglownica, maglownik, wałkownica*.

Maglować ‘wygładzać wysuszoną bieliznę’

Maglować to inaczy wygładzać wysuszono bielizne (Kamionka). *Nie prasowało sie, tyko sie maglowało tako maglownico. To sie robiło takie gładziutkie i takie mięciutkie jakby dzisiejsze prasowane* (Kryłów). *Trza było je maglować. Była maglownica. Wymagluji si, no już było czyściutkie, białe, i dopiero sie szyło* (Ochoża). *Żeby to było takie gładkie te szmaty, no trza było rozciągnąć i wymaglować* (Chmiel). *Po praniu potem trza było maglować* (Łazy). *Mama to mówiła, uprało sie, już suche, no to bedzieta dziewczycyce maglować* (Słotwiny). *Magluje sie prześciraćla, pościel, ręczniki* (Rzeczycza Ziemiańska). *Maglowało sie przeważnie łobrusy, pościel, firany, zastuny, no takie większe materiały, przemielilo pore razy i było łuprasowane* (Świeciechów).

Źródła: PM, KAGP, CWP, MG.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *magłować*.

Por. *potaczać, taczać, wałkować*.

Maglownica ‘ręczne narzędzie do wygładzania upranej bielizny’ (zob. ilustracja 18).

Maglownica to watek z karbami (Modryniec). *Była maglownica i watek, i to sie maglowało* (Leszkowice). *Maglownica to dawny prosty przyrząd do wygładzania upranej bielizny* (Ratoszyn). *Maglownica na wałku takim dużym i tak maglowali, takie ząbki miały, kawałek deski ząbkowane tak ładnie i watek sie nakładało, na watek sie nawijało*

tam te poszewki czy poszwy, maglownica była ręczna (Rejowiec Fabryczny). Maglownica to narzędzie do maglowania (Gałęzów). Maglownica to urządzenie do maglowania bielizny (Ruda Solska). Ręczny i prosty przyrząd do maglowania to je maglownica (Chmiel). Maglownica to ręczny przyrząd do gładzenia bielizny (Potok Górny). Maglownice to drewniany przyrząd służący do maglowania (Grabowiec). Przynosili maglownice i maglowali (Łukówek). Maglownica to przyrząd, za pomocą którego prasowano duże ilości materiału (Siedliszcze gm. Dubienka). Maglownica służy do prasowania pościeli (Wierzbica pow. Chełm). Bierze się, wałkiem tak wałkuje się, i to maglownico tak jak prasują się (Leszczany). Pud maglownice wzięto chusty, wymaglowało i zawsze wyprasowane niby listek (Sól). Dodawało się troszkę krochmalu. I nie prasowało się, tylko się maglowało tako maglowanico [...], to się robiło takie gładziutki i takie mięciutkiej jakby dzisiejsze prasowanie. Były maglownicy tak zwany (Kryłów). Nie było wysuszone, to trochę takie wilgotne jeszcze takie, i na to się kręciło, na ten wał, a później taka maglownica była i tak się jeździło to, i tak się maglowało, i tak jak po żelazkach się wyjmowało, wyciągało się ten wałek. A później to poskładało w kostkę, bo takie drobne rzeczy to, bo kiedyś to i sukienki trza było, bo były kretony. Ale poszwe, poszwy, prześcieradła jeszcze lniane, jak kto miał, to wszystko na maglownice (Michów). Była jeszcze taka maglownica z zębami i nio maglowali (Szczepbrzeszyn). Maglownico, aż wysechło, to się maglowało. Lniane to czym prasować nie będzie, a wymaglować to ładnie się robi, takie niby to może ładniejsze (Smółsko Duże). To było dobre przewiewne w lecie. Wiatery przez nio przedmuchiwał. To trza specjalnie ładnie praść, ładnie zrobić, potem jak to płótno było zrobione, to była jeszcze taka maglownica z zębami i jeszcze tak tłukli, i to płótno się tak wyrobiło mięciutkie (Błonie). To, takie tu chyba so maglownice i magluje się, i ręczniki, i prześcieradła, i poszwy, bo kiedyś i poszwy, wszystko było swojej roboty, no pościel, kto tam miał kupcze, to może gdzie wyjątki jakie, tak (Hołowno). Wielka maglownica taka na wałku takim dużym. Takie ząbki miało, kawałek deski ząbkowane (Pawłów). No i potem się wyprało to, wypłukało, dopiero się powiesiło na jakimś płocie, bo tam żodnych sznurów nie było, na płocie, jak się zdymało późni z płotu, to była taka maglownica, nawijało się na wałek, takim drugim grubym, tak było, takim zębate było, tak się maglowało, takie było miętkie, a tak pachniała ta bielizna, nie tak jak teraz, teraz ta bielizna jest taka, można powiedzieć uprzykrzono dla starego człowieka. Jak się włożyły na siebie, to aż miło było chodzić, ani się nie przylepiła do pływ, ani nie było w tym gorąco, to tak poważnie było zdrowo chodzić (Bukowa). Wałek taki był i maglownica metrowa i zęby, i na ten wałek. I taka mięciutka jakby spud żylazka, bo to na tych zębach i na twardym (Uhrusk). Była maglownica i wałek, i to się maglowało (Staw). Była też maglownica karbowano. Taki był jak kij, kołek, na to się nakręcało się tubranie i się maglowało po praniu tymi karbami, tak się jeździło tym po stole wte i wewte. [...] bo to się aby w te maglownice włożyło, przemieliło porę razy i było tu prasowane (Świeciechów). Taki maglownicy byli, no zęby takie mieli i wałek. Bierze się bielizne i wałkiem tak się wałkuje i to maglownico tak się prasuje (Żmudź). Maglownica to narzędzie służące do prasowania ubrań (Wola Uhruska). Była maglownica. Już się do magli nigdzie ni nusiło, tylko swoje każda gospodyni miała. Taki wałek, na wałek się skręca, taki wałek powinien być szerokości jak te płótno. Skręcało się i na stołek, i tak się maglowało. Wymagluje się, no już było czyściutki, białe i dopiero się szyło (Ochoża). Gdzie tam by się prasowało, była maglownica, wałek i na stołku się maglowało (Sulmice). Nawijało się na wałek i drugim grubym, takim zębatem, to maglownico, tak się maglowało (Kocudza).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *magłownicy*; D. lm. *magłowniców*; wymowa: *magłovníca*, *magłwńnica*.
 Por. *magiel*, *magielnica*, *magłownik*, *wałkownica*.

Magłownik ‘ręczne narzędzie do wygładzania upranej bielizny’ (zob. ilustracja 18).

Magłownik to deska z nacięciami służąca do magłowania (Tworyczów).

Źródła: PM.

Geografia: Tworyczów, Sułowiec.

D. lp. *magłownika*; D. lm. *magłowników*; wymowa: *magłovník*.

Por. *magiel*, *magielnica*, *magłownica*, *wałkownica*.

Majcher ‘człowiek zaradny, sprytny’

Z niego taki troche majcher, sprytny taki (Wólka Abramowska). *Majcher z niego, putrafi zaradzić coś zawsze* (Wierzchowiska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *majchera*; D. lm. *majcherów*; wymowa: *maixer*.

Por. *biegły*, *spryciarz*, *szpajny*, *szparowny*, *szpieg*, *talentowny*, *zdolniuch*, *żydowski łeb*.

Majkuciarz ‘człowiek leworęczny’

Majkuciarz to robi więcy lewo ręko (Wólka Łabuńska). *Majkuciarz to taki, co zamiast prawo ręko, to lewo robi* (Wierzchowiska).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Janowa Lubelskiego i Zamościa (zob. mapa 16).

D. lp. *majkuciarza*; D. lm. *majkuciarzów*; wymowa: *maǰkućaš*, *maǰkućoš*.

Por. *lewak*, *lewczan*, *leworóg*, *lewus*, *majkus*, *majkut*, *majkutnik*, *malkuta*, *mantykus*, *mańda*, *mańka*, *mańkus*, *mańkut*, *śmaja*.

Majkus ‘człowiek leworęczny’

Majkus, bo robi lewo ręko (Ciechomin). *Kiedyś majkusów ni było, bo krzyczały na dzieci i musiały te dzieci prawo ręko robić, a tera jak chce lewo, no to lewo* (Wola Okrzejska).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia (zob. mapa 16).

D. lp. *majkusa*; D. lm. *majkusów*; wymowa: *maǰkus*.

Por. *lewak*, *lewczan*, *leworóg*, *lewus*, *majkuciarz*, *majkut*, *majkutnik*, *malkuta*, *mantykus*, *mańda*, *mańka*, *mańkus*, *mańkut*, *śmaja*.

Majkut ‘człowiek leworęczny’

Człowiek, który pracuje lewo ręko, to majkut (Krasnobród). *Jak wszystko robi lewo ręko, to jest majkut* (Chmiel). *Majkut to on postuguje sie lewo ręko, kiedyś to tępili takich* (Gałęzów). *Z nigo to majkut, ton wszystko lewo ręko robi* (Sól). *Tera uwagi ni zwracajo, ni w szkole, ni dzie, a kiedyś ukropnie ścigali, śmieli sie. Majkut i koniec, a jemu było lepij lewo, jak prawo* (Klocówka). *Kiedyś majkutów ni było, bo krzyczeli, żeby nie jeś lewo reko, nie żegnać sie, nie pisać* (Stawce).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna (zob. mapa 16).

D. lp. *majkuta*; D. lm. *majkutów*; wymowa: *maǰkut*.

Por. *lewak, lewczan, leworóg, lewus, majkuciarz, majkus, majkutnik, malkuta, mantykus, mańda, mańka, mańkus, mańkut, śmaja*.

Majkutnik ‘człowiek leworęczny’

Z niego to majkutnik, tak go nazywamy i sie śmijemy, bo co robi, to lewa ręka idzie (Rogózno).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Rogózno, Łuszczacz, Zielone (zob. mapa 16).

D. lp. *majkutnika*; D. lm. *majkutników*; wymowa: *maikutník*.

Por. *lewak, lewczan, leworóg, lewus, majkuciarz, majkus, majkut, malkuta, mantykus, mańda, mańka, mańkus, mańkut, śmaja*.

Makata ‘wyszywana na płótnie ozdoba na ścianę’

Makata to haftowana tkanina wisząca na ścianie (Grądy). Makata to w kwiaty, w jakieś wzory, bogata taka była, na ścianach wiszali (Rozięcín).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *makaty*; D. lm. *makatów*; wymowa: *makata*.

Por. *makatka, serwetka*.

Makatka ‘wyszywana na płótnie ozdoba na ścianę’

Miała te haftowane makatki na ścianie i pełno obrazów (Wola Idzikowska). No i później ta tkaczka to płótno rubiła, no i z tego potem rubili makatki na ściany (Dorohusk). Makatka to jest wyszywana na płótnie ozdoba na ścianie, ale może być i na stół (Żrebce). Makatka to wyszywana na ścianie powiejsić (Białopole). Makatki to haftowane tkaniny wiszące na ścianach (Łańcuchów). Z tego płótna lnianego rubili makatki na ściany (Rogatka). Makatka to taki namalowany widok wiszący na ścianie (Ruda Solska). Makatka to wyszywana płócienna serwetka (Kryłów). Makatka to haftowana tkanina wisząca na ścianie (Ciosmy).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *makatki*; D. lm. *makatków*; wymowa: *makatka*.

Por. *makata, serwetka*.

Maleńki ‘człowiek niskiego wzrostu’

Maleńki to jak jest małego wzrostu (Orchówek). So ludzie wysokie i so takie maleńkie (Polubicze Wiejskie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *maleńkiego*; D. lm. *maleńkich*; wymowa: *maleńki*.

Por. *jopek, karakan, kociurbaty, koczkodan, kucyk, kuczka, kurdupel, kusy, kuśpitek, malutki, mały, niedorostek, wypierdek*.

Malkuta ‘człowiek leworęczny’

Malkuta to pracuje lewo ręką (Rogów). Malkuta z niego była od dziecka, ale potem zmusili go ojce do jedzenia i pisania prawo ręką (Sławęcín).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Udrycze, Rogów, Sławęcín, Gdeszyn (zob. mapa 16).

D. lp. *malkuty*; D. lm. *malkutów*; wymowa: *malkuta*.

Por. *lewak, lewczan, leworóg, lewus, majkuciarz, majkus, majkut, majkutnik, mantykus, mańda, mańka, mańkus, mańkut, śmaja*.

Malutki ‘człowiek niskiego wzrostu’

Malutki taki, nie rós jak ludzie rosty, i zostół malutki (Białtów). *Malutki, to taki, co nie urós i taki mniejszy jak inne jest* (Wronów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego, Bełżyc i Puław.

D. lp. *malutkiego*; D. lm. *malutkich*; wymowa: *malutki*.

Por. *jopek, karakan, kociurbaty, koczkodan, kucyk, kuczka, kurdupel, kusy, kuśpitek, maleńki, mały, niedorostek, wypierdek*.

Małomówny ‘człowiek małomówny’

Który mało mówi, który milczy, to małomówny albo niemowa (Krasnobród). *Jeden dużo lubi mówić, a inszy to taki małomówny jest* (Tomaszowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *małomównego*; D. lm. *małomównych*; wymowa: *małomówny*.

Por. *milczek, mruk, niemowa, samolub*.

Mały ‘człowiek niskiego wzrostu’

Mały, bo nie wyrós, taki człowiek małego wzrostu (Błotków Duży). *Mały to człowiek niski* (Janowiec). *Mały, bo nie urós* (Pałecznicza).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *małego*; D. lm. *małych*; wymowa: *mały*.

Por. *jopek, karakan, kociurbaty, koczkodan, kucyk, kuczka, kurdupel, kusy, kuśpitek, maleńki, malutki, niedorostek, wypierdek*.

Mały palec ‘mały palec u ręki’

Mały palec po prostu, inaczy sie nie nazywa u nas (Toczyska). *Palec najmniejszy to jest mały palec* (Chmiel).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *małego palca*; D. lm. *małych palców*; wymowa: *mały palec, mały pałic*.

Por. *brzeźni palec, mizenny palec, mizi palec, mizinieć, paluszek, żydek*.

Mama ‘kobieta mająca własne dziecko (w stosunku do tego dziecka)’

Mama to jest bardzo kochana, bo to cie urodziła i wychowała (Międzyrzec Podlaski). *Mama to jest ta, co urodziła, to jest mama* (Zwiartów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *mamy*; D. lm. *mam // mamów*; wymowa: *mama*.

Por. *mamusia, matka, matula, matusia*.

Mamka ‘gumowa nasadka nakładana na szyjkę butelki lub podawana dziecku do ssania’

Mamka to tako zabawka du ssania, tam nic ni leci, ale dziecko sie cieszy (Kawęczyn). Mamka to po dzisiejszymu smoczek, to z gumy takie do usypiania dzieci, wsadziło sie dziecku do gęby i ono ssalo, i zasypialo z to mamko (Opoka). Mamki to kiedyś nie kupowały, ale kawałek szmatki w cukrze z wodo i to dziecko ssalo, to była mamka, a potem już skłypowe mamki były (Janiszów). Mamka to inaczy smoczek na butelke (Gałęzów). Mamke założyli na butelke i dziecko piło mliko (Chmielek). Mój syn to mamki nie chciał ssać (Wielącza). Dziecko w kojde i mamke do buzi, a tu sie kusiło w polu (Gościeradów). Mamka to na butelce, ale tyż byli mamki do ssania (Kodeniec). Ta jich dziwczycza to pare lat już miała, a te mamke w buzi trzymała, a z butelki to do siedmiu lat byz mamke piła mliko (Czołki). Bez mamke dziecko mleko piło (Sosnowica).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowo-wschodnia.

D. lp. *mamki*; D. lm. *mamków*; wymowa: *mamka*.

Por. *smoczek, soska, syska*.

Mamra ‘człowiek opieszale coś robiący’

Mamra to człowiek taki wolny, wolno robi, tak jakby ni robił (Żrebece). Mamra to osoba bardzo powolna (Horyszów Ruski). Jak chłop taki mamra jest, to pole zapuści i nic sie ni urodzi (Kulik).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *mamry*; D. lm. *mamrów*; wymowa: *mamra*.

Por. *macała, rozlaży*.

Mamusia ‘kobieta mająca własne dziecko (w stosunku do tego dziecka)’

Moje mamusia to umieli wszystko zrobić (Krasne). Mamusia to moja mamusia, no jest dziecko i jest jego mamusia (Żulice). Moje mamusia to zdolne byli, rubili tych różnych firanków, syrwezków, a i swedry rubili, rękawice, skarpety, a w polu tyż wszystko zrubili i przy chudobie tyż (Tuczepy).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *mamusi*; D. lm. *mamusiów*; wymowa: *mamuśa*.

Por. *mama, matka, matula, matusia*.

Mankierant ‘człowiek sprytnie przeprowadzający jakieś interesy, często niezbyt uczciwie’

Mankierant taki, patrzy jak oszukać, robić sie ni bardzo chce, a wszystko mieć sie chce (Dolhobrody). A to mówili cwaniak, mankierant kiedyś tyż mówili, że to pu chachłacku, ale ja to nie widział różnicy, pu maszemu i już (Dańce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *mankieranta*; D. lm. *mankierantów*; wymowa: *man'kierant, man'kierant*.

Por. *cwaniak, kombinator, migłanc*.

Mantykus ‘człowiek leworęczny’

Mantykus to taki, co robi wszystko lewo ręką (Brzozowica Mała). Mówio, że jak un mantykus jest, to un bardzo zdolny, bo to jakoś tak jest, że ta lewa ręka i zdolności razem (Żakowola).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Gąsior, Żakowola, Polskowola, Brzozowica Mała (zob. mapa 16).

D. lp. *mantykusa*; D. lm. *mantykusów*; wymowa: *mantykus*.

Por. *lewak, lewczan, leworóg, lewus, majkuciarz, majkus, majkut, majkutnik, malkuta, mańda, mańka, mańkus, mańkut, śmaja*.

Mańda ‘człowiek leworęczny’

Mańda to człowiek leworęczny, i na lewe rękę robi (Wola Gułowska). Mańdo nazywajo takiego, co lewo ręką mu lepi idzie niż prawo (Krępa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Wola Gułowska, Wola Okrzejska, Okrzeja, Krępa (zob. mapa 16).

D. lp. *mańdy*; D. lm. *mańdów*; wymowa: *mańda*.

Por. *lewak, lewczan, leworóg, lewus, majkuciarz, majkus, majkut, majkutnik, malkuta, mantykus, mańka, mańkus, mańkut, śmaja*.

Mańka ‘człowiek leworęczny’

Mańka z niego, lewo ręką robi zamiast prawo (Elźbiecin). Mańka z niego i tera już nie musi sie tego wstydzic, bo kiedyś to wyśmiwali take mańke (Międzyłes).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Elźbiecin, Kąty, Międzyłes, Matiaszówka, Jabłeczna (zob. mapa 16).

D. lp. *mańki*; D. lm. *mańków*; wymowa: *mańka*.

Por. *lewak, lewczan, leworóg, lewus, majkuciarz, majkus, majkut, majkutnik, malkuta, mantykus, mańda, mańkus, mańkut, śmaja*.

Mańkus ‘człowiek leworęczny’

Mańkus pracuje więc lewo ręką jak prawo (Dęba). Mańkus to robi tylko lewo ręką (Paszki Duże).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia i okolice Białej Podlaskiej (zob. mapa 16).

D. lp. *mańkusa*; D. lm. *mańkusów*; wymowa: *mańkus*.

Por. *lewak, lewczan, leworóg, lewus, majkuciarz, majkus, majkut, majkutnik, malkuta, mantykus, mańda, mańka, mańkut, śmaja*.

Mańkut ‘człowiek leworęczny’

Mańkut to człowiek leworęczny (Bezwola). Un jest mańkutom, ale nie wim jak samochodem jeździ, bo nie pytałem (Mszanka). Mańkut to wszystko u niego jest na lewo ręką (Brzeźnica Bychawska).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północna (zob. mapa 16).

D. lp. *mańkuta*; D. lm. *mańkutów*; wymowa: *mańkut*.

Por. *lewak, lewczan, leworóg, lewus, majkuciarz, majkus, majkut, majkutnik, malkuta, mantykus, mańda, mańka, mańkus, śmaja*.

Marnotrawiec ‘człowiek lekkomyślny, rozrzutny’

Marnotrawiec taki z tego chłopaka, dobrze zarobi i zara przytraci te pieniądze (Gałęzów). *Marnotrawiec to człowiek rozrzutny, lekkomyślny* (Ratoszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *marnotrawca*; D. lm. *marnotrawców*; wymowa: *marnotraúec*.

Marny ‘człowiek chory’

Marny to taki jak człowiek słaby, chorowity, to mówio, że un marny (Łukowa). *Marny taki, wiecznie chory, wiecznie kwęko* (Żrebce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *marnego*; D. lm. *marnych*; wymowa: *marny*.

Por. *cherlak, chora bida, chorowity, chory, chromy, dychawiczny, gliniak, hyra, kiepski, słabota, słaby, suchotnik, zdechlak, zgleja*.

Marszczak ‘fałda skóry na czole’

Marszczak taki sie robi i jak ni zaradzisz, to więcy bedzie (Międzyzylé). *Marszczaka to można zakryć, tylko dobry puder musi być* (Kodeń).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Międzyzylé, Kąty, Kodeń.

D. lp. *marszczaka*; D. lm. *marszczaków*; wymowa: *maršćak*.

Por. *bruzda, bruzna, fałda, karba, marszczka, zmarszczek, zmarszczka*.

Marszczka ‘fałda skóry na czole’

Marszczki mi sie zrubily pod oczami i ni ma co poradzić (Krzczonów). *Marszczki na karku, na czole to sie pirsze robio* (Mszanka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kołacze, Macoszyn, Mszanka, Krzczonów, Osuchy.

D. lp. *marszczki*; D. lm. *marszczków*; wymowa: *maršćka*.

Por. *bruzda, bruzna, fałda, karba, marszczak, zmarszczek, zmarszczka*.

Maruda ‘człowiek, który marudzi’

Maruda to z niczego niezadowolony i wykonujący jakąś czynność powoli, słamazarnie (Wandalin). *Łony sie zy sobo ni mogo zgodzić, ton straszny maruda* (Sól). *Ma męża takiego marude, jak łona z nim wytrzymuje* (Żdźary).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *marudy*; D. lm. *marudów*; wymowa: *maruda*.

Por. *grymas, grymasa, marudnik, menda, przeborny, skrzywiony, szmanda, źmęda*.

Marudnik ‘człowiek, który marudzi’

Z niego straszny marudnik, nic sie ni podoba (Brzozowica Mała). *Marudnik to bardzo ciężki w życiu człowiek* (Zalesie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *marudnika*; D. lm. *marudników*; wymowa: *marudník*.

Por. *grymas, grymasa, maruda, menda, przeborny, skrzywiony, szmanda, źmęda*.

Masa ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapalniczki’
Masa to ścianka pudełka zapalek do pocirania (Dubienka). Potrzyć trza mocno te mase i sie zapalniczka zapali (Huszcza). O, w te mase z boku sie potrze i sie tak świeci zapalniczka (Wyczołki).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północna i okolice Chełma (zob. mapa 37).

D. lp. *masy*; D. lm. *mas*; wymowa: *masa*.

Por. *boczek, czerkadło, czerkalniczka, czerkawka, dracka, drapaczka, drapka, draska, draśniczka, pocieradło, potarka, siarka, siarniczka, tarto, tartka, zapalniczka, zapalnik, zapalecznik, zapłonka*.

Maszynka ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Maszynka to takie nakładane urządzenie do wkręcania i wykrcania knota (Grady). Maszynka to część lampy, przez którą przechodzi knot (Zagórze). Maszynka nakładana była blaszana na płomiń w lampie naftowyj (Suchawa).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja, Zamościa, Bełżyc, Opola Lubelskiego, Lublina i Włodawy (zob. mapa 36).

D. lp. *maszynki*; D. lm. *maszynków*; wymowa: *mašynka, masynka*.

Por. *czapek, czapeczka, czapka, czaprak, grzybek, hapa, hapka, jołop, kapelusik, kapelus, kapeluszek, kaptur, kapturek, kołpak, komin, murtka, raczek, szczupak, szołomak, żabka, żydek*.

Matacz ‘człowiek, który kłamie’

Matacz to człowiek fałszywy, tak gmatwa i gmatwa (Kobylany). Matacz to taki, co zawsze mataczy i oszuka cie (Kozubszczyzna).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *matacza*; D. lm. *mataczów*; wymowa: *matač, motac, matac*.

Por. *brehacz, cygan, fałszywiec, judasz, kłamca, kłamczuch, kłamić, łgus, oszukaniec, oszust, zakłamaniec*.

Materac ‘rodzaj dużej, spłaszczonej poduszki wypełnionej włosiem, trawą morską, powietrzem albo zawierającej sprężyny’

Materac to kładzie sie w łóżku zamiast siennika, a kiedyś to słomy (Łańcuchów). Materac jest do łóżka (Międzyrzec Podlaski).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *materaca*; D. lm. *materaców*; wymowa: *materac*.

Materia ‘biała, gęsta ciecz wydzielająca się z rany’

Materia to biała ropa lecząca z rany (Wólka Abramowska). Materia leci z rany (Wandalin). Materia to ropa w ranie ciała (Gałęzów). Biała, gęsta ciecz wydobywająca sie z rany to materia (Chmiel). Materia to ropa z wrzodu (Terebela).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *materii*; D. lm. *materiów*; wymowa: *matẽra, matẽria, materỹja*.
Por. *ropa, sukrawica*.

Matka ‘kobieta mająca własne dziecko (w stosunku do tego dziecka)’

Ja kiedyś z swojy matku, kiedy tak burze były, klękaliśmy do pacierza (Chodel). *No to tak to przeważnie to jak była pamiętam przed wojno, no to żeśmy byli, matka moja była z rodzicami ze swoimi i ojciec był jako za zięcia* (Krasnobród).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *matki*; D. lm. *matek*; wymowa: *matka*.

Por. *mama, mamusia, matula, matusia*.

Matka chrzestna ‘kobieta trzymająca dziecko do chrztu’

Moja matka chrzestna to jest też moja ciocia (Bytyń). *Matka chrzestna to tak jak druga matka* (Kurów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *matki chrzestnej* // *matki chrzestny*; D. lm. *matek chrzestnych*; wymowa: *matka x̣ṣestna, matka x̣ṣestno, matka ḳṣestno*.

Por. *chrzesna, chrzestna matka, kuma*.

Matoł ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Matoł taki, mówio, że mu piąty klepki brakuje (Kopina). *To matoł, nic nie wi, na niego ni zwracajta uwagi* (Majdan Obleszcze).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *matola*; D. lm. *matolów*; wymowa: *matou, matol*.

Por. *bałwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, nie-okrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Matula ‘kobieta mająca własne dziecko (w stosunku do tego dziecka)’

Moje matula to pomarli w wieku dziwiedziesięciu lat (Susiec). *Matula to sie ubirali tak dlugo i więcy na cimno* (Gorajec).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *matuli*; D. lm. *matulów*; wymowa: *matula, matulo*.

Por. *mama, mamusia, matka, matusia*.

Matusia ‘kobieta mająca własne dziecko (w stosunku do tego dziecka)’

Matusia to jest matka, ale matusia to tak ładnie i przyjemnie (Tyszowce). *Mój tata to o babci inaczy ni mówił, jak moje matusia* (Zubowice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *matusi*; D. lm. *matusiów*; wymowa: *matuša*.

Por. *mama, mamusia, matka, matula*.

Mazepa ‘człowiek płacziwy’

Mazepa to osoba płacziwa, płacziwe dziecko czy dorosły (Lipiny Górne). A to mazepa, byle czego płacze (Niezdów). Siad i płacze, jak mówie coś ty taki mazepa, działaj chłopie (Sitno pow. Zamość). Mazypa to płaksiwe dziecko (Zaburze). Taki płacziwy, ruzmazany i brudny, bo byle czego to już płacze, tako mazypa (Worgule).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *mazepy*; D. lm. *mazepów*; wymowa: *mazepa, mazypa*.

Por. *beksa, mazgajowaty, mazgoń, płaczek, płaksa, płaksiwy*.

Mazgaj ‘człowiek powolny, niezdarny, niezaradny’

Take nizarda, co nic nie potrafi, to nazywali kiedyś stare ludzie mazgaj taki (Krasno-bród). Mazgaj to nic nie potrafi, tako nizarda (Studzianki). A to różnie nazywajo, mazgaj, nidorajda, nizarda, to taki co du nicego sie ni nadaje (Dąbrowa Olbięcka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *mazgaja*; D. lm. *mazgajów*; wymowa: *mazgai, mazgoi*.

Por. *chałaciarz, ciamajda, ciapcia, ciemrak, ciućma, ciuryło, ćwok, gramatyga, gramuła, gułaj, lemieża, łamaga, niedojda, niedołęga, nedorajda, nieumięga, nizarda, niezguła, rozkraka, ślamaga*.

Mazgajowaty ‘człowiek płacziwy’

Mazgajowaty to taki, co płacze zara, jak co mu sie nie widzi (Strzeszkowice Duże). Taki płaksiwy jest, taki mazgajowaty mówio na takiego (Sokolówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *mazgajowatego*; D. lm. *mazgajowatych*; wymowa: *mazgaiowaty, mazgaiuwaty*.

Por. *beksa, mazepa, mazgoń, płaczek, płaksa, płaksiwy*.

Mazgoń ‘człowiek płacziwy’

Mazgoń, bo sie maże, płacze byle czego (Irena). Za mału to strasny mazgoń z ty dziewcycy był (Polichna).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *mazgonia*; D. lm. *mazgoniów*; wymowa: *mazgoń, mazguń*.

Por. *beksa, mazepa, mazgajowaty, płaczek, płaksa, płaksiwy*.

Mądrala I ‘człowiek mądry’

To taki mądrala, wszystko wi i łatwo mu to przychodzi (Dańce). Uczony ton, mądrala taki (Stary Brus).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *mądrali*; D. lm. *mądralów*; wymowa: *mondrala, mundrala*.

Por. *mądry*.

Mądrala II ‘człowiek niemiły dla innych, źle się zachowujący’

Mądrala to człowiek zarozumiały (Stok). Za nic mo ludzi, mądrala taki, nie uważa nikogo (Polanówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *mądrali*; D. lm. *mądralów*; wymowa: *mondrala, mundrala*.

Por. *arogancki, bambaryła, bucyfał, przemądrzały, salamon, swołocz, szarańcza, zarozumialec, zmańdrzały, zuchwalec*.

Mądry ‘człowiek mądry’

Mądry, bo dużo umi i chce się uczyć (Trzebieszów). *Łon mądry bardzo, książek dużo czyta, patrzy jak inne robio i uczy się* (Zahajki pow. Biała Podlaska). *Jest takie powiedzenie, że lepi z mądrym zgubić, jak z głupim zdybać* (Ruszów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *mądrego*; D. lm. *mądrych*; wymowa: *mondry, mundry*.

Por. *mądrala*.

Mąż ‘mężczyzna pozostający z kobietą w związku małżeńskim (w stosunku do tej kobiety)’

Jak my się trochę z mężem dorobili i trochę grosza odłożyli, to my się tak pogadali, że przydało się by wystawić jakiś budynek (Luchów Dolny). *Ja miała dubrego męża, takiego bym życzyła każdy babie* (Siedliszcze gm. Siedliszcze). *Ja dwóch mężów miałam i żadnego wraz ni ma* (Rudno).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *męża*; D. lm. *mężów*; wymowa: *mońś, muńś*.

Por. *chłop, człowiek, mój, mój chłop, mój stary, stary, ślubny*.

Mdleć // zemdleć ‘tracić przytomność’

Mdleć to przewrócić się, to jak gorąco dzieś bardzo, ni ma wody (Dutrów). *Patrze, chwycie się tak, oczy zamyka, i mówie do syna, wyprowadź jo, bo zaro może mdleć* (Grabowiec).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *mdleć // zemdleć*.

Por. *mgleć // zemgleć, zastabnąć*.

Mdłości ‘stan chorobowy poprzedzający wymioty’

Mdłości mie złapli i brzuch mie boli (Kluczkowice). *Coś jakieś mdłości mam* (Wanda-lin). *Mdli mie, mam mdłości i tak mi nidobrze* (Chmiel).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *mdłościów*; wymowa: *mdłości, mdłości*.

Por. *mgłość, mlano, nudności*.

Meble ‘przenośny sprzęt służący do wyposażenie domu’

Meble to stół, krzesła, kredens razem (Grądy). *Żadnych meblów kiedyś ni było, bo już później to już rubili szafy, rubili tak zwany krydensy, kumody były, to ruzmaici były. Kutu ławy stał stół i były stołki robiony, i taki były mebli* (Kryłów). *A jakie tam meble mieli, ława, stołki, łóżka, nawet szafy ni było* (Tuchanie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *mebli* // *meblów*; wymowa: *meble*.

Por. *sprzęty*.

Mecyja ‘osoba dumna, pewna siebie’

To taka mycyja, głowe wysoko nosi i wszystko wi najlepi (Grabowiec). *Mecyja to już mówio na take, co głowe zadzira i tak idzie, że nikogo ni widzi, bo po co, jak una naj-ważniejsza* (Zatyle).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *mecyji*; D. lm. *mecyjów*; wymowa: *mecyja*, *mycyja*.

Por. *bańdziuczny*, *buczny*, *chojrak*, *honorny*, *pindyrynda*, *pyszałek*, *pyszny*.

Menda ‘człowiek, który marudzi’

Menda taka łazi i dokucza, jy sie nic ni udaje, to innym żyć ni daje (Czosnówka). *Menda to człowiek dokucliwy* (Skorczyce). *Ja już z to mendo moim chłopem wytrzymać ni moge* (Żabno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *mendy*; D. lm. *mendów*; wymowa: *menda*, *mynda*.

Por. *grymas*, *grymasa*, *maruda*, *marudnik*, *przeborny*, *skrzywiony*, *szmanda*.

Mężczyzna ‘mężczyzna żonaty’

Tak samo na wsi i w mieście, jak mężczyzna to mężczyzna (Baranów). *Mężczyzna to powinien być wysoki, postawny i ni za gruby* (Chłopków).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *mężczyzny*; D. lm. *mężczyzn* // *mężczyznów*; wymowa: *męszczyzna*, *meńszczyzna*, *męscyzna*, *myńszczyzna*, *mysczyzna*.

Por. *chłop*, *człowiek*.

Mgłęć // **zemgłęć** ‘tracić przytomność’

Moge mgłęć, bo mi sie robi mgło (Ratoszyn). *Jak ktoś zacznie mgłęć, no to trza polewać wodo go albo sztuczne oddychanie robić* (Chmiel). *Długo ni łustoji, zara mgłęć bedzie, sie mgło robi i już szukaj sidzenia* (Sól). *Mgło mi, to tak słabo, zara sie przewróce, mgłęć bede* (Janiszkowice). *Una potrafiła na każdy mszy zemgłęć, coś tam takiego było u tego dziecka, potem z tego wyrosła* (Drzewce). *Mgłęć to przewracać sie bez czucia* (Olszowiec-Kolonia). *Z głodu zymgłała* (Babin).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *mgłęć* // *zemgłęć*.

Por. *mdleć* // *zemdleć*, *zastabnąć*.

Mgłość ‘stan chorobowy poprzedzający wymioty’

Mgłość go złapała i leży blady jak ściana (Snopków). *Mgłość zara jo bierze, jak co tylko zjy* (Udrycze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *mgłości*; D. lm. *mgłościów*; wymowa: *mgłóść*.

Por. *mdłości*, *mlano*, *nudności*.

Miać ‘prac w rękach’

Tak miać trza było, mieno sie i wyciskał wode z prany bielizny (Wielkolas). Pralki ni miałam i trza było w rękach miać, żeby ten brud odloz (Batorz).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Abramów, Krasienin, Wólka Kątna, Wielkolas, Radzanów, Stulno, Stawce, Batorz, Wierzchowiska, Tarnawa Duża (zob. mapa 27).

Wymowa: *mońć*, *muńć*.

Por. *naminać*, *odcierać*, *odminać*, *odzymać*, *prac*, *trzeć*, *wycierać*, *wyminać*, *wyżymać*, *zazywać*, *żmac*, *żmykać*.

Michałek ‘zewnętrzna chrząstka krtani’

Michałek to takie latające tu z przodu na szyi, i jak sie dotyka, to lata tak taka gulka (Radzanów).

Źródła: PM, PS.

Geografia: Radzanów, Łukówek, Łowcza.

D. lp. *michałka*; D. lm. *michałków*; wymowa: *mixaulek*.

Por. *duda*, *Ewy jabko*, *gagawka*, *gardziel*, *gardziela*, *gardziol*, *gardziola*, *gardziolek*, *gardziolka*, *garło*, *grdyka*, *grzdyk*, *grzdyka*, *grzdyl*, *gula*, *gutak*, *hartanka*, *hartań*, *hłotok*, *hyra*, *hyrtak*, *jabko Adama*, *krtyka*, *krztań*, *krztyk*, *krztyka*, *tyk*, *tykawka*, *tykut*, *pijak*, *pitak*, *żgałka*.

Miednica ‘szerokie, okrągłe naczynie blaszane’

Miednica to kregła miska blaszana do mycia rąk (Skoków). Pranie było namoczone w dużej miednicy (Osiczyna). Miednica to duże, szerokie naczynie blaszane do prania i mycia sie (Ruda Solska). Miednica to naczynie, w którym myje sie ręce i twarz (Chmiel). Umywarka to była miednica (Tulniki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *miednicy*; D. lm. *miedniców*; wymowa: *medńica*, *midńica*.

Por. *miska*.

Migłanc ‘człowiek sprytnie przeprowadzający jakieś interesy, często niezbyt uczciwie’

To tera pełno znów migłanców, ładnie pugada i cie oszuka, taki to migłanc (Leszkowice). Z tego dziaciaka to migłanc rośnie, taki sprytny w gębie (Żółkiewka). To migłanc, nie słuchoj go (Sułowiec). Migłanc to taki przeciagnie na swoje, że nawet nie wiesz kiedy cie oszuko (Zynie). To jest migłanc, łod wszystkiego sie wymiguje (Korców).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *migłanca*; D. lm. *migłanców*; wymowa: *migłanc*.

Por. *cwaniak*, *kombinator*, *mankierant*.

Milczek ‘człowiek małomówny’

Taki milczek to człowiek najgorszy, nie wiesz co tuń se tam w duchu myśli (Sól). Mało mówi, taki milczek więcy z niego (Łańcuchów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *milczka*; D. lm. *milczków*; wymowa: *milček, milcek*.

Por. *małomówny, mruk, niemowa, samolub*.

Miska I – tom VI: 348.

Miska II – tom VI: 349.

Miska III ‘szerokie, okrągłe naczynie blaszane’

Miska blaszana była do mycia rąk (Grabówka). I w misce sie myło. W misce blaszany (Tulniki). Na kuchni był taki duży parnik z dwadzieścia litrów, tam sie grzoło wodę i tam sie każdy w misce z dumowników wymył, nie było że do łazinki cy co, [..]. Wode, wyszedł prosto ze drzwi, lu na dwór, nie tam do żodnego szamba cy co, ino sie wyliwalo prosto z miski (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *miski*; D. lm. *misek // misków*; wymowa: *miska*.

Por. *miednica*.

Mitrega ‘człowiek leniwy’

Ale to mitrega, siedzi i nic nie robi (Sulów). Taki człowiek leniwy, to mitrega, próźniak (Polichna). Mitrega, czas mu bez palce przylatuje, siedzi i nic ni robi, darmo mitręży czas (Rudka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *mitregi*; D. lm. *mitregów*; wymowa: *mitreŋga, mitryŋga*.

Por. *gnojowaty, leniuch, leń, nieroba, próźniak, walacz, walyło, zwalaniec*.

Mizenny palec ‘mały palec u ręki’

Mizenny palec jest z samego brzegu (Różanka). Mizenny to jest najmniejszy i najchudszy palec (Zahajki pow. Biała Podlaska). Tyn najmniejszy palec to jest mizenny palec (Dutrów). Jest pięć palców i tyn mały to jest mizenny palec (Zatyłe).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *mizennego palca*; D. lm. *mizennych palców*; wymowa: *mizenny palec, mizenny palic, mizenny palec*.

Por. *brzeźni palec, mały palec, mizi palec, miziniac, paluszek, żydek*.

Mizerota ‘najmłodsze dziecko urodzone w późnym wieku rodziców’

Mizerota to nędzne dziecko, ostatnie dziecko urodzone w późnym wieku rodziców (Wólka Abramowska). Tako późno mizerota, człowiek stary już, a to sie urodziło, ale dzięki Bogu wychowało sie (Majdan Gromadzki).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *mizeroty*; D. lm. *mizerotów*; wymowa: *mizerota, mizyrota*.

Por. *mizynek, najmłodszy, poskrobek, późniaczek, wypierdek, wyskrobek, wysmrodek*.

Mizi palec ‘mały palec u ręki’

Mizi palec to ten najcieńszy (Dębowa Kłoda). *Mizi palec to tyn nojmniejszy* (Spiczyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północna.

D. lp. *miziego palca*; D. lm. *mizich palców*; wymowa: *mizi palec*.

Por. *brzeźni palec, mały palec, mizenny palec, miziniac, paluszek, żydek*.

Miziniac ‘mały palec u ręki’

Miziniac to mały palec u ręki (Horodło). *Tak sie śpiszyła, że złapała za baniak gurący i palce poparzyła, a najgorzy to tego mizińca* (Bordziłówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *mizińca*; D. lm. *mizińców*; wymowa: *mizińec*.

Por. *brzeźni palec, mały palec, mizenny palec, mizi palec, paluszek, żydek*.

Mizynek ‘najmłodsze dziecko urodzone w późnym wieku rodziców’

Trafił sie jeszcze mizynek na stare lata (Telatyn). *Mizynek to już taki, że troche na dzieci za późno, ale tak wyszło* (Dutrów).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *mizynka*; D. lm. *mizynków*; wymowa: *mizynek*.

Por. *mizerota, najmłodszy, poskrobek, późniaczek, wypierdek, wyskrobek, wysmrodek*.

Mlano ‘stan chorobowy poprzedzający wymioty’

Mlano to u mnie było cały czas bez pirsze misiące ciąży (Kodeniec). *Mlano, no to chce sie wymiutować* (Przewłoka).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa i Włodawy.

D. lp. *mlana*; D. lm. *mlanów*; wymowa: *mlano*.

Por. *mdłości, mgłość, nudności*.

Mleczny ząb ‘ząb mleczny’

Mleczny ząb u dziecka to taki, co sam wylatuje (Wólka Abramowska). *Mlyczne zęby to tak dzieś du siedmiu lat sie trzymajo* (Niedziałowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *mlecznego zęba*; D. lm. *mlecznych zębów*; wymowa: *mlečný zomp, mleczny zomp, mlyčný zomp, mlycny zomp, mlyčný zump, mleczny zump, mlečný zump, mlycny zump*.

Por. *cielący ząb*.

Młodziak ‘chłopiec kilkunastoletni’

Młodziak to jeszcze ni kawalir (Czołki). *Młodziok juz z niego, juz ni dziecko* (Basonia).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *młodziaka*; D. lm. *młodziaków*; wymowa: *młożak, młożok, młożak*.
 Por. *kawalerczak, młokos, podlotek*.

Młokos ‘chłopiec kilkunastoletni’

To jeszcze zupełny młokos, mliko pud nosem, a już za dziwkami lata (Bończa). *Młokos jeszcze i głupoty się trzymają* (Serniki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *młokosa*; D. lm. *młokosów*; wymowa: *młokos, młokos*.

Por. *kawalerczak, młodziak, podlotek*.

Mocarz ‘człowiek bardzo mocny’

Z niego to mocarz, ćwiczy dużo i siły ma dużo (Żerdź). *Mocarz był z mojego chłopca, meter zboża na plecy i poniós* (Klementowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *mocarza*; D. lm. *mocarzów*; wymowa: *mocaś, mocoś*.

Por. *silny, siłacz, siłak*.

Moczyć // **namoczyć** ‘przygotować do prania, pozostawić na noc brudną bieliznę w wodzie z mydłem’

Popiołu napolity z drzewa, przez sitko przesiały, nagrzały wody i w bani namoczyły te wszystkie gałgany w tym popiele, mokły przez dzień (Świeciechów). *Pranie było ręczne. Jak przyszło uprać, to trzeba było pięć razy w rękę mieć każdy kawałek, co go się prało. Najpierw się namoczyło, później się prało, później się to gotowało. Po gotowaniu znów się wyjmowało i znów się prało raz. Później zalewało się wodą i z tej wody znów się prało, i nalewało wodę, i następny raz dopiero się wyciskało to i wieszano* (Stawek). *A do wody chodzili, wchodzili do wody, moczyli te chusty i potem prali* (Stulno). *Płótno w wodzie się mocało, nawet sama to robiłam jesse, jak byłam mała dziewczocha, bo to mema pomocali w takim safliku, bo to było wszystko drzewiane* (Kocudza). *Pierw trza było moczyć w ciepły wodzie te szmaty, potem się dupiro prało* (Łucka). *Bielizne namoczy, popiołem zasypie i to mokie* (Bytyń). *Na noc się namoczyło, a późni się prało* (Rejowiec Fabryczny).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *moćyć* // *namoćyć, mocyć* // *namocyć*.

Moja ‘kobieta pozostająca z mężczyzną w związku małżeńskim (w stosunku do tego mężczyzny)’

Moja to najlepi piekła tyn kurowaj, wszędzie ją prosili, przydź i pomóż, upiecz, i ona szła (Moniatycze). *Moja to z bidny rudziny, ale była najładniejszo z ni panna* (Wola Różaniecka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *mojej* // *moji*; D. lm. *moich*; wymowa: *moja*.

Por. *baba, kobieta, moja baba, moja kobieta, moja stara, stara, ślubna, żona, żonka*.

Moja baba ‘kobieta pozostająca z mężczyzną w związku małżeńskim (w stosunku do tego mężczyzny)’

Moja baba to by wiedziata, jak to idzie, ja to nie wim (Komodzianka). *Moja baba za młodu to była du tańca pierwsza klasa, sprytna taka, zwinna* (Andrzejów pow. Chełm).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *mojej* // *moji baby*; D. lm. *moich babów*; wymowa: *moja baba*.

Por. *baba, kobieta, moja, moja kobieta, moja stara, stara, ślubna, żona, żonka*.

Moja kobieta ‘kobieta pozostająca z mężczyzną w związku małżeńskim (w stosunku do tego mężczyzny)’

To już jak po ślubie, no to sie mówi moja kobita (Zahajki pow. Biała Podlaska). *Moja kobita to umi ugotować te stare potrawy* (Żyrzyn). *Moja kobita to do ty pory najładniejszo jest, choć już staro* (Gorajec).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *mojej* // *moji kobiety*; D. lm. *moich kobiet* // *kobietów*; wymowa: *moja kōbeta, moja kuβeta, moja kuβita, moja kobita*.

Por. *baba, kobieta, moja, moja baba, moja stara, stara, ślubna, żona, żonka*.

Moja stara ‘kobieta pozostająca z mężczyzną w związku małżeńskim (w stosunku do tego mężczyzny)’

A to sie różnie mówi, żona, baba, ale i moja stara, to już takie troche piszczoty so (Czerwień Główny). *Moja staro no to moja zona inac* (Krępa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *mojej* // *moji stary*; D. lm. *moich starych*; wymowa: *moja stara, moja staro*.

Por. *baba, kobieta, moja, moja baba, moja kobieta, stara, ślubna, żona, żonka*.

Mordy ‘boczne miękkie części twarzy’

Pu bokach to so mordy, takie miętkie i jak młode to ta skóra taka delikatniejsza, a już na starość, to zmarszczona (Dzierążnia). *Baby jak sie mocno pokłóciły, to pu mordach sie prały* (Zwiartów).

Źródła: PM, KAGP, PI, MG.

Geografia: Zwiartów, Dzierążnia, Zubowice, Żrebce, Sąsiadka, Zakłodzie (zob. mapa 3).

D. lm. *mordów*; wymowa: *mordy*.

Por. *buziaki, gęby, jagody, lica, lice, łycie, policzka, policzki, poliki, półgębki, puchy, pučki, puszki, pyski, twarze*.

Morowe powietrze ‘ostra, epidemiczna choroba zakaźna’

Cholera nie nazywali, to było nazwane morowe powietrze (Siennica Różana). *Morowe powietrze jak naszło, to ludzie padali jak muchy* (Wólka Orłowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Krasnegostawu.

D. lp. *morowego powietrza*; wymowa: *morove poúeťše, morove poúečše, murove puúečše*.

Por. *bida, cholera, zaraza*.

Morus ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Człowiek brudny to jest morus (Opoka). A taki człowiek bardzo brudny, zawsze brudny, no to morus (Lubycza Królewska). Morus to wiecznie umorysany, ubranie brudne (Sulów). Morus to jak bardzo ktoś brudny (Kleszczówka). Z niego to był taki morus, wiecznie brudny był, mówili, że sie ni myje, morus taki i tyle (Siedliska pow. Łuków). Co chodzi zawsze brudny, no to morus (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *morusa*; D. lm. *morusów*; wymowa: *morus*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, tachmaniarz, tachmyta, tazarz, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmolenec, smoluch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytalapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany.*

Mozół ‘nagromadzenie ropy powstałe wskutek zakażenia bakteriami uszkodzonej i ulegającej martwicy tkanki’

Mozół taki narwało, w środku materia (Rozwadówka). Mozół to po nuwemu wrzód jakiś, narwane takie i z ropy potem (Żerocin). Mozół z ropy był (Kodeniec). Mozół to strup taki paskudny (Janówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *mozołu*; D. lm. *mozołów*; wymowa: *mozuu, mozuł*.

Por. *bolak, bolączka, brzedziona, brzedzionka, czyrak, naryw, ropień, siekiernica, ślepiec, świniak, wrzedzianka, wrzód.*

Mój ‘mężczyzna pozostający z kobietą w związku małżeńskim (w stosunku do tej kobiety)’

Mój to jak już po ślubie w kościele (Alojzów). Mój to był bardzo dobry człowiek (Zakłodzie).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *mojego*; D. lm. *moich*; wymowa: *muj*.

Por. *chłop, człowiek, mąż, mój chłop, mój stary, stary, ślubny.*

Mój chłop ‘mężczyzna pozostający z kobietą w związku małżeńskim (w stosunku do tej kobiety)’

Mój chłop to dużo mi pomagał, zawsze śmy razem rubili (Palikije). To jest mój chłop, poślubiony w kuściele (Osuchy).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *mojego chłopca*; D. lm. *moich chłopów*; wymowa: *muj xłop*.

Por. *chłop, człowiek, mąż, mój, mój stary, stary, ślubny.*

Mój stary ‘mężczyzna pozostający z kobietą w związku małżeńskim (w stosunku do tej kobiety)’

Kiedyś to tam mąż sie nie mówiło, ino mój stary (Rybczewice). Mój stary to tak te kula-sze lubiał (Kawęczynek).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *mojego starego*; D. lm. *moich starych*; wymowa: *muj stary*.

Por. *chłop, człowiek, mąż, mój, mój chłop, stary, ślubny*.

Mrowie ‘uczucie zimna połączone z kurczowym mrowieniem mięśni’

Takie zimno mi sie zrubiło i takie mrowie pu całym cieie (Smólsko Małe). Mrowie mie przeszło i głowa zaczyna bolyc (Tereszpol).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *mrowia*; wymowa: *mroúe*.

Por. *ciarki, ciagoty, dreszcze, drgawki, drygotka, tornie, tory, zimno*.

Mrówka I – tom III: 249.**Mrówka** ‘człowiek pracowity, chętny do pracy’

Mrówka to taki człowiek, co sie nie leni od pracy, dużo i z ochoto pracuje (Wólka Łabuńska). Dużo pracuje, ale to mówio, że jest pracowity jak mrówka (Krasnobród).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *mrówki*; D. lm. *mrówek // mrózków*; wymowa: *mrufka*.

Por. *chciwy, chytrus, chytry, ciekawy, jęty, pracowity, roboczy, robotny*.

Mruk ‘człowiek małomówny’

Z nigo taki mruk, ni ludezwie sie do nikogo (Sól). Mruk to człowiek, co mało mówi, sie ni odezwie du ciebie (Gałęzów). Mruk to taki nieprzyjemny, ni odezwie sie i stroni od ludzi (Stok).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *mruka*; D. lm. *mruków*; wymowa: *mruk*.

Por. *małomówny, milczek, niemowa, samolub*.

Murdza ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Murdza taka, że przykro patrzyć (Biszcz). Murdza to taki, co sie rzadko myje i taki no umurdzany jest (Bortatycze). Z ni to zawsze tako murdza była, w chałupie brudno, ubranie brudne, no murdza i tyle (Żrebce). Murdza przyszła tako, bo w błocie sie tyn dzieciok umurdzoł (Pogonów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *murdzy*; D. lm. *murdzów*; wymowa: *murza*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmolenec, smoluch, suswołek*,

ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytalapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany.

Murdziasty ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Murdziasty taki był, pyskаты (Chmielek). Pyskuje tak, krzyczy, taki murdziasty człowiek, drze te morde (Maziły).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *murdziastego*; D. lm. *murdziastych*; wymowa: *murżasty*.

Por. *chrapal, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, hapol, jarmuła, kłótniwić, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykała, krzykliwić, parkot, parkotka, pyskacizna, pyskacz, pyskаты, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastępliwy.*

Murtka ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

W lampie naftowy była taka murtka i z tego knot wystawał (Sosnowica). Knot w lampie był schuwany w murcie z blachy (Dębowa Kłoda).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Glinny Stok, Sosnowica, Uhnin, Dębowa Kłoda (zob. mapa 36).

D. lp. *murtki*; D. lm. *murtków*; wymowa: *murtka*.

Por. *czapek, czapeczka, czapka, czaprak, grzybek, hapa, hapka, jołop, kapelusik, kapeluszczyk, kapeluszek, kaptur, kapturek, kołpak, kominek, maszynka, raczek, szczupak, szotomak, zabka, żydek.*

Murzyn ‘człowiek o czarnych włosach’

Jak ma czarne włosy, no to może być murzyn, albo jak inaczej, jak un czarny (Krasnobród). Ładny chłop był, ale te włosy to takie czarniutki, to mówili na takiego, że murzyn. Murzyna se wzina za męża (Łaszczówka).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *murzyna*; D. lm. *murzynów*; wymowa: *mużyn*.

Por. *brunet, cygan, czarnuch, czarny, kruk, szatyn.*

Myć się

Człowiek musi myć się, bo by brudem zarós (Chmiel). Takie było downi mycie. Jedno drugimu plecy wymyło, bo jak se mógł tam dosięgnąć. Takie generalne mycie było na święta, to już się przynosiło duży wanne do mieszkania, wody dużo i dopiero się całym myło, gornuskim poliwoł się po plecach, po głowie jak się wymyło, a nie było szamponów do głów, żelów, nie żelów, mydło. [. . .]. Gdzie kto się mył co dzień, jak był bardzo łód roboty łukurzyny cy młóciut, cy gnój wyrzucił, to się przysed i toptoknuł, znacy łobmył co niebądź. Ale nikt tam się nie mył co dzień tak jak tera, nikt się nie mył (Świeciechów). Taka higiena to o, taka, no myć się myło tam, ale już nie tak jak teraz. Tylko umył raz i nikt, i nie malował, tylko buraka brali niektóre ji się malowali. Buraka rozkroili (Tulniki). No to jak czysto jest, myć się, prać szmaty, to będzie higiena (Turobin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

Wymowa: *myć sé, myć śa, myć śi.*

Mydlić ‘pocierać mydłem’

Mydłem trza mydlić te szmaty, tak nacierać mydłem (Gielczew). Mydlić to mydłem, mydłem sie pomydliło, pomydliło (Tulniki). Chusty były przyważnie brudne mocno i trza było mocno mydlić, żeby tyn brud puściło (Majdan Wielki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

Wymowa: *mydlić, mydlyć.*

Mydliny ‘woda z rozpuszczonym mydłem, zwykle jako pozostałość po praniu’

Mydliny to ta piana, co sie robi przy praniu (Żurawnica).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lm. *mydlin // mydlinów*; wymowa: *mydłiny, mydłyny.*

Por. *mydłowiny, piana, szum.*

Mydło I – tom V: 313.

Mydło II

Woda i mydło, i pranie gotowe, baba ręce zakasała i prała mydłem, kiedyś proszków ni było (Franciszków). Mydłem sie pomydliło, pomydliło. A to różnie było. Jakie warunki były. Bo jak były dobre warunki, to można było mydło kupić. A jak nie, to sie robiło samemu mydło. [. . .]. A, przeważnie to tak, pamiętam, jak ja pamiętam, to prosiaki, jak zdychały prosiaki czy coś tego, to te prosiaki sie rozgotowywało, sode kaustycznie sie sypało. To wszystko prze tego, przegryzało, tak że to rozpadało sie na płyn taki. I to sie wylewało, jak to sie już rozgotowało wszystko, to sie wylewało na tako blache, tak jak do pieczenia chleba i sie kroilo w kostke i to było mydło do mycia (Tulniki). I mydło. Później zaczynały być proszki, podobno też, mnie sąsiadka mówiła, że gotowali, palili brzoze, i tym drzewnym brzozowym drzewem taki popiół sie robił, podobno to było bardzo dobre do prania, no bo nie było tylko mydłem, a i mydła były takie byle jakie. No, ale ludzie sobie radzili, jak mogli tak sobie radzili (Wierzbica pow. Chełm). Mydło robili z masła czy z jajek, bo nie było można kupić mydła. Także z pupiołu. Przeważnie usike paliło sie i z tego pupiołu. Gutowało sie wode i te wode sie zalewało, i na tym sie prało, bo nie było proszku (Moniatycze). Mydło robili z czego tak tylko było można, tak samemu rubili, i sie prało tym niby mydłem, a proszków żadnych ni było (Stawek). No tak jak sie robi mydło no, a był taki czas, że sie samemu robiło, soda kaustyczna, tłuszcz jakiś przeważnie wołowy, no i tak sie gotowało, babcia też gotowała, a twoja prababcia też właśnie gotowała takie mydło (Rejowiec Fabryczny). Mydła nie było, tak jak dziś, ino tym popiołem sie tam wszystko prało (Zakrzew).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *mydła*; D. lm. *mydeł // mydłów*; wymowa: *mydło.*

Mydło szare z jeleniem

Było mydło szare z jelenim, potarły gdzie kołnierzyki, gdzie mankiety bardzi zabrudzone. To znowu było takie pranie. Ale z tymi, jak tu kobita w dumu na ty tarze wytarta, wyprała, to tyż do rzyki trza było iść. [. . .]. Każdy sie mydłym szarym z jelenim

wymył, bo żodnego wicy nie było, każdy sie tym wymył. Było mydło szare z jelenim, potarty gdzie kołnierzyki, gdzie mankiety bardzi zabrudzone. To znowu było takie pranie (Świeciechów). Prało sie ręcami, mydlić trza było mydłem, a było takie mydło szare, to mówili mydło szare z jeleniem i tym mydliło sie (Goraj).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *mydła szarego z jeleniem*; D. lm. *mydeł // mydłów szarych z jeleniem*; wymowa: *mydɫo šare z jɛlɛnɛm, mydɫo sare z jɛlɛnɛm, mydɫo šare z jɛlɛnim, mydɫo šare z iylɛnɛm*.

Mydłowiny ‘woda z rozpuszczonym mydłem, zwykle jako pozostałość po praniu’

Mydłowiny to woda po praniu bielizny (Grabowiec). Mydłowiny to piana z mydła (Kotlice). Mydłowiny to piana z mydłem (Trawniki).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lm. *mydłowinów*; wymowa: *mydɫoʋiny*.

Por. *mydliny, piana, szum*.

Nabzdyczony ‘człowiek często obrażający się i gniewający’

Nabzdyczony to taki nadęty i byle czego sie gniewa (Gardzienice). Jak coś mu sie nie podoba, to już sie tak nabzdyczy i taki nabzdyczony chodzi (Żrebce). Coś sie tak nabzdyczył, mówili, jak ktoś taki gniewny był (Krasienin).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *nabzdyczonego*; D. lm. *nabzdycznych*; wymowa: *nabzdycɔny, nabzdycɔny, nabzdycɔny, nabzdycɔny*.

Por. *cięty, gniewek, sprzeciwny, sprzyka*.

Nafta ‘to, czym się pali w lampie naftowej’

Nafta to ciecz, która sie pali w lampie naftowej (Ruda Solska). Gospodynie oszczędzały, bo to nafty zużywała taka lampa, duża zużywała więcej nafty. Za mojej pamięci to były takie małe, nazywali trójki, później piątki, później ósemki i dziesiątki, tylko cztery gatunki tych lamp, to dziesiątki jeszcze więcej świeciły, ale trzeba było dużo nafty, ale na wsi nie było tych pieniędzy, to tak robili, żeby jak najtaniej wychodziło (Rejowiec Fabryczny). Należy sie naftę do lampy i świeci (Sawin). Bez nafty lampa by nie świeciła (Karczmiska). Nafta była potrzebna do oświetlenia domu, bo byli tylko lampy naftowe (Orłów Drewniany).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *nafty*; D. lm. *naftów*; wymowa: *nafta*.

Por. *gaz, kamfina*.

Nagniot ‘odcisk na nodze’

Nagniot to takie nagniecenie powstałe na palcach nóg (Ratoszyn). Nagnioty to sie robio na palcach nóg (Gałęzów).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *nagniota*; D. lm. *nagniotów*; wymowa: *nagniot*.

Por. *nagniotek, odbit, odcisk, odgniot, odgniotek*.

Nagniotek ‘odcisk na nodze’

Porobili mi sie nagniotki na stopach i butów ni moge wsadzić (Worgule). Nagniotków mi sie narubiło, bo buty za ciasne (Komarno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *nagniotka*; D. lm. *nagniotków*; wymowa: *nagniotek*.

Por. *nagniot, odbit, odcisk, odgniot, odgniotek*.

Najadki ‘choroba skóry, zmiany w kącikach ust’

Najadki to takie boloki w kącikach ust (Wólka Abramowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lm. *najadków*; wymowa: *najadki*.

Por. *zajady*.

Najdka ‘nieślubne dziecko’

Nojdka to panięskie dziecko (Sasiadka). Najdka to takie zdybane dziecko, mówili poszła w kapuste i dziecko zdybała, i tera najdke chowa (Staw Noakowski).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: Sasiadka, Żrebce, Sułów, Nielisz, Staw Noakowski (zob. mapa 18).

D. lp. *najdki*; D. lm. *najdków*; wymowa: *najdka, nojdka*.

Por. *bachor, bajstruk, basak, bękart, najduch, najdur, najdus, najduszek, niewiadomski, przychówek, przypalitka, zdybaniec, zdybel, znajda, znajdek, znajduch, znajdus*.

Najduch ‘nieślubne dziecko’

Nojduch to dziecko, które kobita urodziła bez ślubu i bez ojca (Hosznia Ordynacka). Najduch to nieślubne dziecko (Telatyn). Najduch to dziecko panny (Gałęzów). Najduchy to kiedyś sie zdarzali i ludzie to bardzo potępiali, a i to dziecko, tyn najduch, ni miało łatwego życia (Łaszczówka). Najducha to ni traktowały tak jak innych dzieci, to był najduch i tyle (Lipa).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i okolice Białej Podlaskiej (zob. mapa 18).

D. lp. *najducha*; D. lm. *najduchów*; wymowa: *najdux, nojdux*.

Por. *bachor, bajstruk, basak, bękart, najdka, najdur, najdus, najduszek, niewiadomski, przychówek, przypalitka, zdybaniec, zdybel, znajda, znajdek, znajduch, znajdus*.

Najdur ‘nieślubne dziecko’

Najdura urodziła, a chłopca ni ma (Jawidz). Najdur to dziecko, co jego bez męża kobieta urodziła (Nasutów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Jawidz, Nasutów, Niemce (zob. mapa 18).

D. lp. *najdura*; D. lm. *najdurów*; wymowa: *najdur, nojdur*.

Por. *bachor, bajstruk, basak, bękart, najdka, najduch, najdus, najduszek, niewiadomski, przychówek, przypalitka, zdybaniec, zdybel, znajda, znajdek, znajduch, znajdus*.

Najdus ‘nieślubne dziecko’

Najdus to dziecko dziwki (Czernięcin Główny). Najdus, ale zdolny był i wyszedł na ludzi, byz ojca sie chował (Krępiec). To dziecko to nojdus, ojca ni ma (Krzczonów).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: Dys, Kozubszczyzna, Konopnica, Krępiec, Zakrzów, Gardzieniace, Krzczonów, Łopiennik Górny, Tarnawa Duża, Hosznia Ordynacka, Sasiadka, Czernięcin Główny (zob. mapa 18).

D. lp. *najdusa*; D. lm. *najdusów*; wymowa: *najdus*, *nojdus*.

Por. *bachor*, *bajstruk*, *basak*, *bękart*, *najdka*, *najdych*, *najdur*, *najduszek*, *niewiadomski*, *przychówek*, *przypalitka*, *zdybaniec*, *zdybel*, *znajda*, *znajdek*, *znajdych*, *znajdus*.

Najduszek ‘nieślubne dziecko’

Najduszek to dziecko, które urodziła dziwka (Biała). Najduszek taki śliczny, ale nojduszek (Ignaców). Najduszek to nieślubne dziecko (Dutrów). To ni dziecko, ale ino nojduszek taki (Polichna). To tak mówili z przykory, tak niby pieszczutliwie, że to najduszek (Ulhówek).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: Ługów, Ozarów, Ignaców, Poniatowa, Borzechów, Wierzbica pow. Kraśnik, Trzydnik Duży, Stojeszyn, Polichna, Sulów, Biała, Wierzchowiska, Andrzejów pow. Janów Lubelski, Ulhówek, Żerniki, Dutrów, Telatyn, Małoniż (zob. mapa 18).

D. lp. *najduszka*; D. lm. *najduszków*; wymowa: *najdusek*, *nojdusek*, *najdusek*, *nojdusek*.

Por. *bachor*, *bajstruk*, *basak*, *bękart*, *najdka*, *najdych*, *najdur*, *najdus*, *niewiadomski*, *przychówek*, *przypalitka*, *zdybaniec*, *zdybel*, *znajda*, *znajdek*, *znajdych*, *znajdus*.

Najmłodszy ‘najmłodsze dziecko urodzone w późnym wieku rodziców’

Najmłodszy to jest syn, który urodził się jak córki miały już po kilkanaście lat (Krzemień). Najmłodszy, bo urodził się ostatni w rodzinie (Wryki).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *najmłodszego*; D. lm. *najmłodszych*; wymowa: *naǰmłodŝy*, *noǰmłodŝy*, *naǰmłodŝy*, *noǰmłodŝy*.

Por. *mizerota*, *mizynek*, *poskrobek*, *późniaczek*, *wypierdek*, *wyskrobek*, *wysmrodek*.

Najstarszy ‘ten, który się pierwszy urodził spośród kilkorga dzieci’

Najstarszy z dzieci to najwcześnie urodzony (Hucisko). Najstarszy to ten, który się pierwszy urodził (Rogatka). Najstarszy syn jest, a potem córka (Ortel Książęcy).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *najstarszego*; D. lm. *najstarszych*; wymowa: *naǰstarŝy*, *noǰstarŝy*, *naǰstarsy*, *noǰstarsy*.

Por. *pierworodny*.

Naminać ‘prac w rękach’

Kiedyś pralków ni było, to trza było w rękach naminać smaty (Borowa). Ja wszystko w rękach naminałam, i było czyściutkie (Tarnawka).

Źródła: PM, PI, MG.

Geografia: Gołęb, Borowa, Tarnawka, Zakrzew (zob. mapa 27).

Wymowa: *na'minać*.

Por. *miać, odcierać, odminąć, odżywać, prać, trzeć, wycierać, wyminąć, wyżywać, zażywać, żmać, żmykać*.

Napiernik ‘wewnętrzna powłoka pierzyny lub poduszki’

Napiernik to worek do poduszki lub pierzyny, do którego sypie się pióra (Wyhalew).
W napiernik pióra sypali (Zahajki pow. Włodawa).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Włodawy i Parczewa.

D. lp. *napiernika*; D. lm. *napierników*; wymowa: *na'perník, napirník*.

Por. *sypialnica, wsyp, wsypa, wsypka, zapał*.

Naryw ‘nagromadzenie ropy powstałe wskutek zakażenia bakteriami uszkodzonej i ulegającej martwicy tkanki’

Narwało taki naryw i to będzie pękać potem, ale ból nie do wytrzymania (Podlesie Małe). *Naryw taki się zrobił z ropy na nodze i to strasznie buląło* (Rakówka).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *narywu*; D. lm. *narywów*; wymowa: *naryf*.

Por. *bolak, bolączka, brzedziona, brzedzionka, czyrak, mozół, ropień, siekiernica, ślepiec, świniak, wrzedzianka, wrzód*.

Narzuta ‘ozdobne nakrycie na łóżko’ (zob. ilustracja 12).

Narzuta to materiał w pasy, którym przykrywa się łóżko na dzień (Ruda Solska). *Narzuta to przykrycie łóżka na dzień* (Batorz). *Narzuto przykrywa się łóżko na dzień* (Mołozów). *Narzuta to jest takie przykrycie, czym przykrywa się łóżko na dzień* (Łańcuchów). *To rozmaicie i narzuta jest do przykrycia, i upiększone jakieś prześcieradła* (Borzechów).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: zasięg rozproszony (zob. mapa 35).

D. lp. *narzuty*; D. lm. *narzutów*; wymowa: *nażuta*.

Por. *derczak, derka, gałganiarz, kapa, kilim, kilimek, pasiak*.

Nawleczka ‘to, co nakłada się na kołdrę lub koc’

Nawleczka to bielizna do powlekania pościeli (Wiski). *Nawleczke na koc i to najlepsze odzinie na lato* (Orłów Murowany).

Źródła: PM, ML.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *nawleczki*; D. lm. *nawleczków*; wymowa: *navlečka, navlyčka*.

Por. *koperta*.

Nawłoczka I ‘zewewnętrzna powłoka pierzyny’

Nawłoczka to jest do nakładania na pierzynie (Bokinka Pańska). *Nawłoczka, bo jest do powłykania pierzyny* (Stary Brus).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *nawłoczki*; D. lm. *nawłoczków*; wymowa: *navuočka, navuučka*.

Por. *poszew, poszwa, powłoczka, powłoka*.

Nawłoczka II ‘zewnętrznna powłoka poduszki’

Nawłoczka to jest do nakładania na poduszke (Bokinka Pańska). Nawłoczke oblekła na poduszke i jest świeże, czyściutkie du spania (Kołacze).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *nawłoczki*; D. lm. *nawłoczków*; wymowa: *navuoc̥ka, navuuc̥ka*.

Por. *obłoczka, poszewka, powłoczka, powłoka*.

Nechna ‘osoba mówiąca niewyraźnie, sepleniąca’

Tu była tako nechna, trudno jo było zrozumieć, tak jakoś przyz nos mówiła, tak niewyraźnie (Żrebce).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *nechny*; D. lm. *nechnów*; wymowa: *nexna, nyxna*.

Por. *dziumdzia, gimrawa, parkota*.

Nerki ‘narząd wewnętrzny służący do wytwarzania moczu, wydalanego przez moczowody’

Nerki to bardzo ważny organ u człowieka (Chmiel). So dwie nerki i jak chtëra ni działa, to bida (Bodaczów). Una miała kaminie w nerkach i jak una sie zwiwała z bólu, bo to straszne bóle so (Mszanna). Na nerki, jak kamienie byli, czy ktoś nie może moczu oddać, to rwały kiedyś świńskie trawe, to było lecznicze, zaparzyć i wypić (Czesławice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *nerki*; D. lm. *nerek // nerków*; wymowa: *nerki*.

Nerwus ‘człowiek porywczy’

Człowiek, który sie często złości, to nerwus (Krasnobród). Nerwus to taki nerwowy tyn człowiek, złości sie byle czego (Chmiel). Nerwus to nidobry człowiek, nerwus z byle czego (Zwiartów). Nerwus to człowiek, który sie często złości (Kulik).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *nerwusa*; D. lm. *nerwusów*; wymowa: *nervus*.

Por. *awanturnik, paliwoda, raptus, złosny, zrywny*.

Nędza I – tom III: 261.

Nędza II – tom V: 317.

Nędza III ‘człowiek bardzo chudy’

Człowiek bardzo chudy to już jest nędza (Słodków). Babcia mówi, doj mu co jeść, bo tako nędza, same kości (Skorczyce).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *nędzy*; D. lm. *nędzów*; wymowa: *nenza, nynza*.

Por. *badył, bida, chuderlak, chuderlawiec, chudy, chudziak, chudzielec, chułyń, cienki, gołda, gruzlik, legiejdas, płucnik, suchar, suchy, świstki, zmora*.

Nicpoń ‘człowiek podły, zły’

Nicpoń to ktoś taki podły, wszystkim szkodzi (Horyszów Ruski). Nicpoń to paskudny człowiek z charakteru, zły po prostu (Wołoskowola).

Źródła: PM, ML.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *nicponia*; D. lm. *nicponiów*; wymowa: *ńicpoń, ńicpuń*.

Por. *bydlak, drań, gadzina, hultaj, jędza, ladacy, ladaczuch, lichota, niepocziwy, podlec, podleca, podły, sobaka, zgarny, zotza*.

Niechluj ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Niechluj to bardzo brudny jest, nie dba o siebie (Wilków). Jak sie ni myje i chodzi brudny, to jest niechluj i tyle (Maszki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *niechluj*a; D. lm. *niechlujów*; wymowa: *ńexluj*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmotuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj*a, *nieuchajny, oberdziad, omeltuch, osmaluch, osmolenc, smoluch, suswołek, śłaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utytlany, uwalany, wytałapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany*.

Niechluja ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

*Niechluj*a to inaczy brudas (Potok Górny). To baba *niechluj*a, obore z chatupy zrubila (Tworyczów). Nie sprząta, ni myje niczego dobrze, ot, tako *niechluj*a i tyle (Kawęczynek). Ale z niego *niechluj*a, aż paskudnie patrzeć (Samowicze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *niechlui*; D. lm. *niechlujów*; wymowa: *ńexluj*a, *ńixluj*a.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmotuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj*, *nieuchajny, oberdziad, omeltuch, osmaluch, osmolenc, smoluch, suswołek, śłaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utytlany, uwalany, wytałapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany*.

Niecko ‘człowiek otyły’

Niecko to człowiek bardzo gruby (Łukowa). Roztył sie, taki niecko sie zrobił z niego (Wola Różaniecka).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *niecka*; D. lm. *niecków*; wymowa: *ńecko*.

Por. *czerepacha, grubachny, grubas, grubaśny, gruby, kłepa, kloc, prukwa, przygruby, reptucha, rozbachany, rozdupniak, spasiony, telbuchasty, tęgi, wańtuch, wieprzek, wypasiony*.

Niedoja ‘człowiek powolny, niezdarny, niezaradny’

Niedoja to taki mało energiczny, no tako niedoja (Skoków). Wzion se babe nidojde i sam musi krowe doić, bo una a to mliko wyleje, a to krowa jo kopnie, tako nidojda baba i tyle (Dzielce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *niedojdę*; D. lm. *niedojdów*; wymowa: *ńedojda, ńidojda*.

Por. *chałaciarz, ciamajda, ciapcia, ciemrak, ciućma, ciuryło, ćwok, gramatyga, gramała, gułaj, lemieża, łamaga, mazgaj, niedoługa, niedorajda, nieumięga, niezdara, niezguła, rozkraka, ślamaga*.

Niedoługa ‘człowiek powolny, niezdarny, niezaradny’

Niedoługa to człowiek niezdarny (Wólka Abramowska). Niedoługa to taki puwolny i nic mu sie nie udaje (Białowola).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *niedołęgi*; D. lm. *niedołęgów*; wymowa: *ńedouęnga, ńeduuęnga, ńedouynga, ńidouęnga*.

Por. *chałaciarz, ciamajda, ciapcia, ciemrak, ciućma, ciuryło, ćwok, gramatyga, gramała, gułaj, lemieża, łamaga, mazgaj, niedojda, niedorajda, nieumięga, niezdara, niezguła, rozkraka, ślamaga*.

Niedorajda ‘człowiek powolny, niezdarny, niezaradny’

Niedorajda to człowiek niezdarny, nic nie putrafi, robi wolno i co ni weźnie to zypsuje (Wólka Abramowska). Z tym niedorajdo to niczego sie ni durobi, ale uparta sie, bo sie zakuchala w nim, a tera co, niedurajda chłop i tyle (Jacnia).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *niedorajdy*; D. lm. *niedorajdów*; wymowa: *ńedoraıda, ńeduraiıda, ńidoraiıda, ńiduraiıda*.

Por. *chałaciarz, ciamajda, ciapcia, ciemrak, ciućma, ciuryło, ćwok, gramatyga, gramała, gułaj, lemieża, łamaga, mazgaj, niedojda, niedoługa, nieumięga, niezdara, niezguła, rozkraka, ślamaga*.

Niedorostek ‘człowiek niskiego wzrostu’

Nedorostek mówio, bo łon jest małego wzrostu (Godziszów). Taki niedorostek chłop, baba wyższa od niego (Polichna). U nas to niedorostków mało jest, więc ludzie wyższe takie, pustawne (Siedliszcze gm. Dubienka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *nedorostka*; D. lm. *nedorostków*; wymowa: *ńedorostek, ńedurostek, ńidurostek, ńidorostek*.

Por. *jopek, karakan, kociurbaty, koczkodan, kucyk, kuczka, kurdupel, kusy, kuśpitek, maleńki, malutki, mały, wypierdek*.

Niemowa ‘człowiek małomówny’

A człowiek, który niewiele mówi, to niemowa (Krasnobród). Niemowa to człowiek, co mało mówi (Jarosławiec). To tako nimowa, przejdzie, nie odezwie sie (Mokrelipie). Tam cała rudzina to byli takie nimowy, słowo od nich ciężko było wyciągnąć (Żrebce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *niemowy*; D. lm. *niemowów*; wymowa: *ńemova, ńimova*.

Por. *małomówny, milczek, mruk, samolub*.

Nieokrzesany ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Nieukrzysany taki, bo nie wi, jak sie zachować, co powiedzieć, prostak taki, nieukrzesany (Horyszów Polski). Nieokrzesany to taki cimny umysłowo (Udrycze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *nieokrzesanego*; D. lm. *nieokrzesanych*; wymowa: *ńeokšesany, ńeukšysany, ńeukšesany, ńiukšysany*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciułowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matol, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Niepamiętający ‘człowiek zapominający’

Na starość to ja już taki więcy niepamiętający jezdem (Opoka). Ja już stara i już taka nipamiętająca, to trza do młodszego jakiego iść (Skokówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *niepamiętającego*; D. lm. *niepamiętających*; wymowa: *ńepańementajõncy, ńepańin-tajõncy, ńipańementajõncy, ńipańementajõncy*.

Por. *zabudko*.

Niepocziwy ‘człowiek podły, zły’

Niepocziwy, żeby nie powiedzieć, że to zły, podły człowiek (Sulów). Taki, co po nim niczego sie dobrego nie można spodziwać, taki niepocziwy cłowiek (Słodków).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *niepocziwego*; D. lm. *niepocziwych*; wymowa: *ńepoćiwy, ńepoćiwy, ńipoćiwy*.

Por. *bydlak, drań, gadzina, hultaj, jedza, ladacy, ladaczuch, lichota, nicpoń, podlec, podleca, podły, sobaka, zgarny, zółza*.

Nieroba ‘człowiek leniwy’

Nieroba to człowiek leniwy (Zaporze). Dawno jeszcze po staremu nieroba, a dzisiejsze to już ładni leniuch sie mówi (Ciechanki). Trza dać mu jakieś zajęcie, bo to nieroba z nigo rośnie, nic więcy (Sól). Nieroba, bo nie chciał robić (Kryłów). Tera na uści to pełno nierobów, pieniądze dajo, to biero, a pole odłogiem leży (Leszczanka). Wzion sobie chłop nierobe tako (Dereźnia).

Źródła: PM, MSGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *nieroby*; D. lm. *nierobów*; wymowa: *ńeroba, ńiroba*.

Por. *gnojowaty, leniuch, leń, mitrega, próźniak, walacz, walyło, zwałaniec*.

Niestuch ‘człowiek nieposłuszny, niegrzeczny’

Niestuch to dziecko czy już dorosły, taki ktoś nieposłuszny (Chodel). Niestuch to taki, co nic do niego nie dochodzi, możesz mówić, a ten i tak nie posłuch (Wandalin).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego.

D. lp. *niestucha*; D. lm. *niestuchów*; wymowa: *ńesux*.

Por. *dranny, grandus, ladacy, szkódny*.

Niestrawność ‘choroba żołądkowa’

Coś zaszkodzi, jakieś jydzenie, i robi sie niestrawność (Bychawka). *Na niestrawność to pioletun dobry* (Brzeście).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *niestrawności*; wymowa: *niestrawność, nistrawność*.

Nieuchajny ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Nieuchajny, bo sie nie myje i brudny chodzi (Zubowice). *Stary, no to stary, ale tak sie opuściuł, że jaż nieuchajny taki sie zrobiuł* (Michalów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *nieuchajnego*; D. lm. *nieuchajnych*; wymowa: *nieuchajny, niuuuchajny*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmolenec, smoluch, suswotek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłtany, uwalany, wytalapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany*.

Nieudaniec ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Nieudaniec, bo sie nie udał, taki tępawy jest (Kielczewice). *Nieudaniec to człowiek niedorozwinięty* (Błazek).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *nieudańca*; D. lm. *nieudańców*; wymowa: *nieudańec, niuuudańec*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matol, nieokrzesany, nieuk, pacan, pomyleniec, pomylony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Nieuk ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

No, jak nic nie umie robić, to jest nieuk (Chmiel). *Nieuk taki, ledwie pisać i czytać potrafi, do głowy w szkole nic mu ni wchodziło, coś musi tam jakieś chore jest w ty głowie* (Puchaczów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *nieuka*; D. lm. *nieuków*; wymowa: *nieuk, nieuk*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matol, nieokrzesany, nieudaniec, pacan, pomyleniec, pomylony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Nieumięga ‘człowiek powolny, niezadarny, niezaradny’

Nieumięga taka, idzie, przywróci sie, nic nie potrafi, nawet o siebie zadbać (Rzeczycza Ziemiańska). *Nieumięga to tako niezdara, i tyle* (Polichna).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *nieumięgi*; D. lm. *nieumięgow*; wymowa: *nieu^umeŋga, niu^umiŋga, niu^umeŋga*.

Por. *chałaciarz, ciamajda, ciapcia, ciemrak, ciućma, ciuryło, ćwok, gramatyga, gramuła, gułaj, lemieża, łamaga, mazgaj, niedojda, niedolega, niedorajda, niezdera, niezguła, rozkraka, ślamaga*.

Nieustępliwy ‘człowiek uparty’

Taki człowiek nieustępliwy, uprze się i musi być jego racja (Sulów). *Nieustępliwy taki z niego człowiek, ciężko z nim wytrzymać, bo tylko jego musi być na wirzku* (Stanisławów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *nieustępliwego*; D. lm. *nieustępliwych*; wymowa: *nieustempliwy, niuustempliwy, nieustympliwy*.

Por. *uparciuch, uparty, zacięciuch, zaudaniec, zaudany, zawzięty*.

Nieuzyty ‘człowiek bezwzględny’

Nieuzyty ktoś to niezyczliwy, nieustłuzny, tylko śmieje się, jak ci krzywdą się dzieje (Wandalin). *Nieuzyty człowiek to może nawet krzude zrobić, a pomoc to na pewno ni pomoże* (Jacnia).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *nieuzytego*; D. lm. *nieuzytych*; wymowa: *nieużyty, niużyty, nieuzyty*.

Por. *kałmak, palistrant, żgaga, żmija, żulik*.

Niewiadomski ‘nieślubne dziecko’

Niewiadomski, bo to dziecko jest niewiadomego pochodzenia (Rogów). *Nicht nie wi, skąd się wzino, no to taki niewiadomski na dziecko mówio* (Sławęcín).

Źródła: PM.

Geografia: Sławęcín, Rogów, Horyszów Polski, Czółki, Udrycze (zob. mapa 18).

D. lp. *niewiadomskiego*; D. lm. *niewiadomskich*; wymowa: *nie^uadomski, ni^uadomski, nie^uadumski*.

Por. *bachor, bajstruk, basak, bękart, najdka, najduch, najdur, najdus, najduszek, przychówek, przypalitka, zdybaniec, zdybel, znajda, znajdek, znajduch, najdus*.

Niewiastka ‘żona syna’

Niewiastka to kiedyś mówili na żonę syna, tera już mni, ale jeszcze u nas mówio (Czarnystok). *Kiedyś niewiastka to była z ty samy wsi, a tera to sprowadzajo ni wiadomo skąd* (Lisikierz). *Niewiastka jeszcze młodo, to niech robi* (Sól). *Moja niewiastka to dobro kobicina, syn dobrze wybroł* (Tarnawka). *Tyściowo tak mówila, chodź teraz niewiastko do mnie, to jo ci teraz pokoze, jak sie miedli* (Kocudza).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północna, wschodnia i środkowa (zob. mapa 12).

D. lp. *niewiastki*; D. lm. *niewiastek // niewiastków*; wymowa: *nie^uastka, ni^uastka, ni^uastka*.

Por. *synowa, synówka*.

Niezdara ‘człowiek powolny, niezdarny, niezaradny’

Niezdara to człowiek powolny, nic nie potrafi, no tako nizarda (Zaporze). Niezdara to taki ktoś nizardny, nizaradny (Komarno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *niezdary*; D. lm. *niezdarów*; wymowa: *ńezdara, ńizarda*.

Por. *chałaciarz, ciamajda, ciapcia, ciemrak, ciućma, ciuryło, ćwok, gramatyga, gramuła, gułaj, lemieża, łamaga, mazgaj, niedojda, niedoługa, niedorajda, nieumiega, niezguła, rozkraka, ślamaga*.

Niezgrabota ‘niezgrabna kobieta’

Grube to jak beka, i tako nizgrabota sie zrubila, a była ładna dziwka z ni, pu dzieciach tak sie zminila (Bukowa). Nizgrabota to więcy na babe mówili, bo chłop, to wystarczy, że ma portki, i już dobry jest (Deszkowice I).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja, Szczebrzeszyna i Zamościa

D. lp. *niezgraboty*; D. lm. *niezgrabotów*; wymowa: *ńezgrabota, ńizgrabota*.

Por. *łupa*.

Niezguła ‘człowiek powolny, niezdarny, niezaradny’

Niezguła to taki człowiek niezdarny (Wólka Abramowska). Niezguła tako, nic nie potrafi i nic ję nie wychodzi, co zrobi (Kamionka). Nizguła z tego chłopaka (Sulmice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *niezguły*; D. lm. *niezgułów*; wymowa: *ńezguła, ńizguła*.

Por. *chałaciarz, ciamajda, ciapcia, ciemrak, ciućma, ciuryło, ćwok, gramatyga, gramuła, gułaj, lemieża, łamaga, mazgaj, niedojda, niedoługa, niedorajda, nieumiega, niezdzara, rozkraka, ślamaga*.

Nijaki ‘człowiek brzydki’

Nijaki to człowiek bardzo brzydki (Chmiełek). Nijaki to paskudny, ni można patrzeć na niego (Wola Gałęzowska). Urody to w nim ni ma, taki nijaki (Stefankowice). Taki nijaki, no to nie ma żadny wartości chyba, nie ma ty urody, co inne (Urzędów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *nijakiego*; D. lm. *nijakich*; wymowa: *ńijaکی*.

Por. *brzydaj, obrzyda, ohyda, ohydny, paskuda, paskudnik, paskudny, szpetny, wre-dota*.

Noga I – tom III: 264.

Noga II – tom IV: 331.

Noga III – tom VII: 234.

Noga IV – tom VII: 234.

Noga V – tom VII: 234.

Noga VI 'kończyna dolna'

Miałam dziesięć lat, tom noge sirpem ukaliczyła (Błonie). Ji moja babcia jesce chodziła, mówiła, ze nie było takiego łobucia, nic, tylko w zimie to takie były obrzynki nazywane, gołe nogi, bez puńcoch, przez nicego (Drzewce). I po tem pośniku, jak już wszyscy zjedli, no jeszcze tak sie kładło, żeby nie bolały nogi, nie łomało w nogach, to trzeba było siekiera położyć pod stół i na siekierze trzymać nogi, to wtedy już nie łamało tak w kościach (Wólka Kątna).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *nogi*; D. lm. *nóg* // *nogów*; wymowa: *noga*.

Por. *giczel, giczol, gira*.

Nos I – tom II: 113.

Nos II – tom III: 265.

Nos III 'narząd węchu'

Nos jest do wachania, do zapachów różnych (Kanie). Jak długi nos u kogo, to paskudny taki człowiek (Chmiel). Mówili kiedyś, że jak chto ma długi nos, to ni można jemu wierzyć (Strzelce). Z długim nosem chtëp czy baba, to ino oszukuje (Krzemień).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *nosa*; D. lm. *nosów*; wymowa: *nos*.

Nożyk 'mały nóż składany z drewnianą rękojeścią'

Dustalem od tojca składany nożyk kieszonkowy w drewniany oprawie, ale to była radość (Załucze Stare). Taki nożyk był składany, co sie w kiseni nusiło, taki cyganek, nożyk (Janiszkowice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej, Włodawy, Lubartowa, Puław i Opola Lubelskiego (zob. mapa 38).

D. lp. *nożyka*; D. lm. *nożyków*; wymowa: *nożyk, nożyk*.

Por. *cyganek, cyhańczyk, cyzoryk, kozik, scyzoryk*.

Nudności 'stan chorobowy poprzedzający wymioty'

Coś z nim ni tak, bo te nudności nie ustępują (Majdan Gromadzki). W pierszych tygodniach ciąży, to ja nic ni jadłam, bo zara nudności (Łucka). Coś musiałam zjeść takiego, że mie cały czas nudzi, straszne nudności (Brzeźnica Bychawska). Nudzi mie, tom nudności i musi bede rzygać (Rataj). Nie wytrzymom, jak tak będzie cały cas mie nudzić, to ni do zniszenia te nudności (Zarajec). Robi mi sie niedobrze, no to mam nudności, chce mi sie wymiotować (Brzeziny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lm. *nudności*; wymowa: *nudności*.

Por. *mdłości, mgłość, mlano*.

Nudziarz ‘człowiek, który nudzi’

Nudziarz taki z niego, mówi i mówi, a nicht go ni słucha, tak ciężko z nim wytrzymać, męczący taki jest (Trzebieszów). *Taki nudziarz z niego, głądzi tak, ale to nic ciekawego* (Żdźary).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *nudziarza*; D. lm. *nudziarzów*; wymowa: *nużaś, nužoś*.

Por. *uprzykrzny*.

Oberdziad ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Oberdziad to taki, co nie dba o swój wygląd (Wandalin). *Oberdziad to inaczej brudas* (Skoków).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego.

D. lp. *oberdziada*; D. lm. *oberdziadów*; wymowa: *oberżat, oberżot, uoberżot*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmotuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, omettuch, osmaluch, osmolenec, smoluch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłtany, uwalany, wytałapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany*.

Obłoczka ‘zewnątrzna powłoka poduszki’

Obłuczke nakłada się na poduszke (Siedliska pow. Krasnystaw). *Obłuczka jest zakładana na poduszke* (Wola Idzikowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *obłoczki*; D. lm. *obłoczków*; wymowa: *obuoc̣ka, obuuc̣ka*.

Por. *nawłoczka, poszewka, powłoczka, powłoka*.

Obmowa ‘osoba, która lubi plotkować’

Obmowa, bo innych obmawia (Olbiecin). *Jest taki paskudny człowiek, chodzi tako łobmowa po całej wsi i łobmawio ludzi* (Janiszów). *Ubmowa to krzywdę innym robi, bo ploty ruznosi* (Jeziernia).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *obmowy*; D. lm. *obmowów*; wymowa: *obmova, uobmova, ubmova*.

Por. *bajda, bajdziarka, bajdziarz, łachmyta, obmowisko, obmownica, obmownik, obmowny, pleciuga, plociuch, plota, plotka, plotkara, plotkarka, plotkarz*.

Obmowisko ‘osoba, która lubi plotkować’

Taka moja ciotka zy strony matki, to obmowisko na nio mówili, bo latała po wsi i obmawiała (Polichna). *Obmowisko to taki człowiek, co musi źle mówić o innych, plotki i nic wiący* (Bliskowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *obmowiska*; wymowa: *obmoŃisko, uobmoŃisko*.

Por. *bajda, bajdziarka, bajdziarz, łachmyta, obmowa, obmownica, obmownik, obmowny, pleciuga, plociuch, plota, plotka, plotkara, plotkarka, plotkarz*.

Obmownica ‘osoba, która lubi plotkować’

Obmownica to taka kobita, co plotki roznosi i wszystkich obmawia (Klementowice). U nas to takich ni było, ale tu po sąsiedzku na drugi wsi to była tako łobmownica, co ino plotkami sie zajmowała (Jaszczów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *obmownicy*; D. lm. *obmowniców*; wymowa: *obmovńica*, *ɔbmovńica*.

Por. *bajda*, *bajdziarka*, *bajdziarz*, *łachmyta*, *obmowa*, *obmowisko*, *obmownik*, *obmowny*, *pleciuga*, *plociuch*, *plota*, *plotka*, *plotkara*, *plotkarka*, *plotkarz*.

Obmownik ‘osoba, która lubi plotkować’

Obmownik, bo obmawio innych, plotkuje cały cas (Bronice). Obmownik to jest tu taki chłop, co ni ma co robić, ino plotki ruznosi po wsi (Kleszczówka). Lata ta baba po wsi i plotki ino, taki ubmownik z nij (Majdan Sopocki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *obmownika*; D. lm. *obmowników*; wymowa: *obmovńik*, *ɔbmovńik*, *ubmovńik*.

Por. *bajda*, *bajdziarka*, *bajdziarz*, *łachmyta*, *obmowa*, *obmowisko*, *obmownica*, *obmowny*, *pleciuga*, *plociuch*, *plota*, *plotka*, *plotkara*, *plotkarka*, *plotkarz*.

Obmowny ‘osoba, która lubi plotkować’

Człowiek taki plotkuje, obmawiać kogoś, i jego można nazwać, że obmowny taki czy lubi obmawiać kogoś (Krasnobród). Obmowny taki był, z tymi plotkami latał po wsi (Majdan Nepryski).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *obmownego*; D. lm. *obmownych*; wymowa: *obmovny*, *ɔbmovny*, *ubmovny*.

Por. *bajda*, *bajdziarka*, *bajdziarz*, *łachmyta*, *obmowa*, *obmowisko*, *obmownica*, *obmownik*, *pleciuga*, *plociuch*, *plota*, *plotka*, *plotkara*, *plotkarka*, *plotkarz*.

Obraz ‘wizerunek świętego na ścianie’

Obraz to tylko święty obraz, innych kiedyś ni było na ścianach (Łańcuchów). W każdym domu były obrazy świętych na ścianie (Ruda Solska). Obrazy świętych na ścianach wisiaty (Grądy). Obraz jest oprawiony w ramki (Borzechów). U każdego było dość sporo tych obrazów. Ta ciotka tu mieszkała, to tam ona miała tam prawie na trzech ścianach, wkóło tych obrazów, tych świętych (Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski). A łobrazów było nałokoło nawieszano (Lubycza Królewska). Obrazów na ścianie było duzo, wielgie, osiem obrazów, siedem, i różge robili, i bibuło przystrajali (Baltów). Na ścianach to sie ubirało obrazy liścami z lipy, teraz tak ni robio, a kiedyś to były takie radosne święta zielone (Nowa Wieś). Ściany byli ubierane jedlino, świerkiem, jałowcem, bardzo sie ten jałowiec pach, kwiaty z bibuły nad obraz (Modryniec). Wianeczki sie święci i potem ten wianuszek wieszka sie w domu przy świętym obrazie, to chroni od złego (Brzeźno). Obrazy strojono kwiatami z bibuły, krepiny, z bibutki robiło sie też łańcuchy na choinka (Huta). U nas to łobrazy sie ubierało na święta, z tego z jodły krzyżyczkami tymi. To kaźden łobraz był naokolo łubrany tymi krzyżyczkami. A łobrazów było duzo w domu, to jak to było wesolo, jak to było zieloniutko po ścianach. Tu choinka, tu po ścianach łobrazy ubrane tymi, tymi. Ale to sie wybirało z tych gałazek same takie te krzyżyczki. I przybijalo sie, nitkami sie wiazalo, a potem sie zakladalo na łobraz, goździczkami

sie tam troszka wzmocniło. Bardzo ładnie wyglądali łobrazy, ubrane byli to jodło tymi tymi, krzyżyczkami zielone. I pachniało w domu, o długo to było w domu, bardzo długo to ubranie (Błonie). To było tak jakoś świeżo, miło, i te różgi na Boże Narodzenie koło obrazów przybijali, takie różne róże, kwiaty, przybijali, kokardy takie były (Gołąb). A jak jychali du tego młudego od młody, to zegar ze ściany brały. A potem już łobrazy zdejmowały ze ściany. Tam jakieś zdjęcia to już co, to porywały, żeby rodzina wcale tego nie widziała (Dereźnia).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *obraz* // *obrazu*; D. lm. *obrazów*; wymowa: *obras*, *uobras*.

Obrus ‘nakrycie na stół jadalny’

Ubrusem sie przykrywa stół do jedzenia (Mołozów). Obrusem przykrywa sie stół, żeby ładnie bylo (Grądy). A lniane płótno to na ubrusy na stoły (Susiec). Łoj co tam chcié. Kiedyś to to przykrywały przeważnie tymi zgrzebnymi obrusami (Borzechów). A co sie z płótna szyło. A ło prosze pañ. Obrusy. Na stole leży (Barbarówka). Len lepsy na kosule, prześcieradła, obrusy i recniki (Krzemień). Było, to jest z dawna, że siano pod obrus i pod stołem było, bo Pan Jezus sie narodził na sianie (Kolonja Moniatycze). Przy wieczerzy wigilijnej był taki zabobon, że ciągnęło sie siano spod obrusa, żeby przepowiedzieć sobie długość życia (Putnowice Wielkie). Stół wielkanocny był nakryty obrusem bieluteńkim, czyściutkim (Moniatycze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *obrusa* // *obrusu*; D. lm. *obrusów*; wymowa: *obrus*, *uobrus*.

Por. *obrusek*, *serweta*.

Obrusek ‘nakrycie na stół jadalny’

Obruskim to sie przykrywa stół, jak sie ma jeść (Kryłów). Kiedyś to, to przykrywały przeważnie tymi zgrzebnymi płótnami, to było uciecha, jak było przykryte, a tera to jakieś łobruski (Borzechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *obraska* // *obrasku*; D. lm. *obrasków*; wymowa: *obrusek*, *uobrusek*.

Por. *obrus*, *serweta*.

Obrzyda ‘człowiek brzydki’

Łobrzyda to człowiek ohydny, to znaczy taki, że patrzeć na niego ni można (Potok Górny). Obrzyda tako, a wzion se tako ładno dziwke (Wola Dereźniańska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *obrzydy*; D. lm. *obrzydów*; wymowa: *obrzyda*, *uobrzyda*

Por. *brzydal*, *nijaki*, *ohyda*, *ohydny*, *paskuda*, *paskudnik*, *paskudny*, *szpetny*, *wredota*.

Obtoknąć I – tom VI: 362.

Obtoknąć II ‘usuwać mydło z pranej bielizny’

Te szmaty to tyż trzeba jeszcze obtoknąć, żeby to mydło zeszło całkiem (Toczyska). Szmaty sie obtoko du czysta, i garki trza obtoknąć czysto wodo (Ożarów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i środkowa.

Wymowa: *optoknońc*, *optoknuńc*, *uoptoknońc*.

Por. *optuknać*, *plukać*, *poplukać*, *potoknać*, *wyplukać*.

Ochajdożony ‘człowiek dbający o higienę’

Ochajdożony to ubrany ładnie, czysto (Dobrynka). *Dzisiaj nie ma starych ludzi w kościele, wszystko ochajdożone, wszystko ładne i czegoż to grzeszyć, toż to radość niesamowita* (Worgule).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *ochajdożonego*; D. lm. *ochajdożonych*; wymowa: *oxajdożony*, *uoxajdożuny*.

Por. *chędogi*, *czysty*, *czyścioch*, *ochajny*.

Ochajny ‘człowiek dbający o higienę’

Łochajny to czyściutki, taki pachniący (Borowiec). *Ochajny to jak umyty i ubrany czysto* (Podlesie Małe). *Stary już, ale ochajny taki, dba o czystość* (Wólka Abramowska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja, Zamościa i Tomaszowa Lubelskiego.

D. lp. *ochajnego*; D. lm. *ochajnych*; wymowa: *oxajny*, *uoxajny*.

Por. *chędogi*, *czysty*, *czyścioch*, *ochajdożony*.

Ochrypnać ‘stracić częściowo głos w wyniku przeziębienia lub krzyku’

Jak dużo mówi, to zara ochrypnie, u niego to już chorobliwe musi jest (Zaporze). *Ochrypnać to można z churoby, jak garło boli* (Majdan Obleszcze).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *oxrypnońc*, *uoxrypnońc*, *uxrypnuńc*.

Por. *zachrypnać*.

Oczy I – tom III: 268.

Oczy II ‘narząd wzroku’

Ocamy to sie patrzy, do tego oni so (Charlejów). *Oczy zdrowe to skarb jest, bo jak sie psujo, to już bida* (Tworyczów). *Człowiek ma oczy do widzenia, nimi widzi* (Dutrów). *Oczy to oczy, so do patrzenia* (Nowodwór).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *oczu* // *oczów*; wymowa: *oçy*, *uoçy*, *ocy*, *uocy*.

Por. *bałonie*, *bałuchy*, *bały*, *gały*, *ślepia*.

Odbijać się ‘odbijać się po jedzeniu’

Jak sie za dużo zyj, to sie może odbijać to jydzenie (Kotlice). *Nie wim, co to było, ale dziadek to, co by nie jad, to przy tym tak mu sie odbijać musiało* (Jedlanka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *odbijać še*, *uodbijać še*.

Por. *bekać*.

Odbit ‘odcisk na nodze’

Łodbit to miejsce bolące pod spodem stopy, to od chodzenia boso kiedyś było, tera od butów (Wandalin). Odbit to sie robi na podeszwie stopy, jak chodzi sie boso po twardej drodze (Chmiel).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *odbita*; D. lm. *odbitów*; wymowa: *odbit*, *ɔdbit*.

Por. *nagniot*, *nagniotek*, *odcisk*, *odgniot*, *odgniotek*.

Odcierać ‘prać w rękach’

Pralków ni było, no to trza było odcierać w rękach i tyż było czyste to pranie (Branica Radzyńska). Odcirają z brudu, to sie odcirają w rękach te szmaty (Gąsiory).

Źródła: PM, ML, PI, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia (zob. mapa 27).

Wymowa: *otćerać*, *otćirać*, *oććerać*, *oććirać*, *ɔoććirać*.

Por. *miać*, *naminać*, *odminąć*, *odżymać*, *prać*, *trzeć*, *wycierać*, *wyminać*, *wyżymać*, *zazymać*, *zmać*, *zmykać*.

Odcisk ‘odcisk na nodze’

Odcisków mi sie od tych butów narobiło na nogach (Wólka Plebańska). Kiedyś to w butach mało chudzili, ale odciski sie rubili od twardej dróg, bo boso szel i nastąpił na kamiń, na grude, a buty to jedne mieli w rudzinie, i za ciasne wsadził, poszedł do kościoła w tych butach i już odgniot na nodze (Siedliszcze gm. Siedliszcze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *odcisku*; D. lm. *odcisków*; wymowa: *otćisk*, *oććisk*, *ɔoććisk*.

Por. *nagniot*, *nagniotek*, *odbit*, *odgniot*, *odgniotek*.

Odgniot ‘odcisk na nodze’

Miejsca odgniecione na nogach, jak masz ciasne buty, to odgnioty (Chmiel). Mom bardzo bolący odgniot na palcu, nijak ni bedziesz chodzić (Sól).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *odgniota*; D. lm. *odgniotów*; wymowa: *odgniot*, *ɔodgniot*.

Por. *nagniot*, *nagniotek*, *odbit*, *odcisk*, *odgniotek*.

Odgniotek ‘odcisk na nodze’

Odgniotek to taki odcisk na nodze (Rożki). Odgniotków mi sie narubiło na stopie (Wólka Abramowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *odgniotka*; D. lm. *odgniotków*; wymowa: *odgniotek*, *ɔodgniotek*.

Por. *nagniot*, *nagniotek*, *odbit*, *odcisk*, *odgniot*.

Odgródka ‘schowek z wieczkiem przy krótszej ścianie wewnętrznej skrzyni’

Łodgródka to w skrzyni schowek z wieczkiem, tak przybity na tyj krótszy ścianie (Brzeźnica Bychawska).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Brzeźnica Bychawska, Niedźwiada (zob. mapa 34).

D. lp. *odgródki*; D. lm. *odgródków*; wymowa: *odgrutka*, *uodgrutka*.

Por. *pólskrzynek*, *przedskrzynek*, *przegródka*, *przyskrzynek*, *przystawka*, *skrzyneczka*, *skrzynka*, *szuflada*, *szufladka*.

Odmieniec ‘człowiek inny niż pozostali lub inaczej się zachowujący’

Ale nieraz, dziecko było no, jakieś nieudane, no bo dzieci to su różne, to tam głowe dużu miało [...]. To już był łodminiec. No już nazywali, ze to jes łodminiec (Niedzów). Odmieniec to jak różni sie od innych ludzi wyglądem (Wólka Abramowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *odmieńca*; D. lm. *odmieńców*; wymowa: *odmieńec*, *uodmieńec*, *odmieńec*, *uodmieńec*.

Por. *cudak*, *dziwadło*, *dziwak*, *dziwołag*, *dziwota*, *potorocze*.

Odminać ‘prac w rękach’

Łodminąć to tak prac, ale tylko w ręcach (Zakrzów). Z brudu to w ręcach trza było odminąć te szmaty brudne (Krępiec).

Źródła: PM, PI, MG.

Geografia: okolice Lublina, Bychawy i Kraśnika (zob. mapa 27).

Wymowa: *odmínać*, *uodmínać*.

Por. *miąć*, *naminać*, *odcierać*, *odżymać*, *prac*, *trzeć*, *wycierać*, *wyminać*, *wyżymać*, *zazymać*, *zmać*, *zmykać*.

Odra ‘choroba wirusowa wieku dziecięcego z plamistą wysypką’

Choroba u dzieci, jak na ciele pojawiajo sie czerwone plamki, to jest musi ten, czekaj, czekaj, odra (Chmiel).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *odry*; D. lm. *odrów*; wymowa: *odra*, *uodra*.

Odżymać ‘prac w rękach’

Odżymać musiata w ręcach, bo nic innego du prania ni było (Koszoły). Odżymało sie wszystko ręcami, woda i mydło, i tyle (Ossowa).

Źródła: PM, PI, KAGP.

Geografia: Koszoły, Huszcza, Ossowa (zob. mapa 27).

Wymowa: *odżymać*, *uodżymać*, *ożżymać*.

Por. *miąć*, *naminać*, *odcierać*, *odminąć*, *prac*, *trzeć*, *wycierać*, *wyminać*, *wyżymać*, *zazymać*, *zmać*, *zmykać*.

Ognik I – tom III: 269.

Ognik II – tom V: 324.

Ognik III – tom V: 324.

Ognik IV – tom V: 324.

Ognik V ‘skorupka oddzielająca ranę od środowiska zewnętrznego’

Mówi sie ognik, jak so te strupy na twarzy i rękach (Sławęcín). Ognik jak sie zrobi już, to ta rana już sie zagoi wnet (Horyszów Polski).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa i Hrubieszowa.

D. lp. *ognika*; D. lm. *ogników*; wymowa: *ognik*, *uognik*.

Por. *ostuda*, *strup*.

Ograzka ‘podwyższona temperatura z dreszczami, często typu malarycznego’

Ogroška to zakaźna gorączka z dreszczami (Gościeradów). Łograska to choroba zakaźna (Lipa).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *ograzki*; D. lm. *ograzków*; wymowa: *ograzka*, *ograska*, *uograska*, *ogroska*.

Por. *dychoradka*, *febra*, *frebra*, *lichoradka*, *ostróbka*, *pohanka*, *zimnica*, *zimniczka*, *zimocha*.

Ohyda ‘człowiek brzydki’

Taka ohyda baba, wielga, wysoka jak tyczka, taka brzydka (Wólka Abramowska). Ohyda, że patrzyć ni można, ale był bugaty i to wystarczyło (Bidaczów Stary).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *ohydy*; D. lm. *ohydów*; wymowa: *oxyda*, *uoxyda*.

Por. *brzydal*, *nijaki*, *obrzyda*, *ohydny*, *paskuda*, *paskudnik*, *paskudny*, *szpetny*, *wredota*.

Ohydny ‘człowiek brzydki’

Ohydny to jak taki, że patrzeć ni można, paskudny na gębie i taki niforymny w sobie (Dobrynka). Ohydny człowiek to taki, jak z wyglądu taki paskudny (Worgule).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *ohydny*; D. lm. *ohydnych*; wymowa: *oxydny*, *uoxydny*.

Por. *brzydal*, *nijaki*, *obrzyda*, *ohyda*, *paskuda*, *paskudnik*, *paskudny*, *szpetny*, *wredota*.

Ojce ‘matka i ojciec’

Ojcy to razem matka i ojciec, to so ojcy (Brzeziny). Ojcy dawali młodemu morgi, krowe (Bytyń). My zawsze tak mówili na to hak, a i nasze łojce tak mówili, to i tak musi jest (Kawęczyn).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *ojców*; wymowa: *oice*, *oicy*, *uoice*.

Por. *ojcowie*, *rodzice*.

Ojciec ‘mężczyzna mający dziecko (w stosunku do tego dziecka)’

Ojciec to ten, który jest ojciec rodny (Gręzówka). A w zniwa to szli skoro świt, żeby być na polu jak drugie bedo szli. Mój ociec to zawsze mówił, pamiętajta, żeby to zawsze wam

ludzie mówili Boże dupomóż, a nie wy drugim (Żrebce). Zwykła taka była jedna izba, i tam mama gotowała, i ojciec koła wyrabiał, i my tam wszyscy spaliśmy, dzieci razem, a ojce razem. W środku zwyczajnie, inaczej niż teraz, ale ja wiem, normalnie (Dobryń). My młode byli, a nam ojca zabrali Nimce (Wisłoki). Łoćec mój du końca trzymał wszystko w gości, nic nie doł (Sól).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. ojca; D. lm. ojców; wymowa: o*j*ćec, o*o*ćec, u*o*ićec, u*o*ćec.

Por. tata, tatko, tato, tatunio, tatuś.

Ojciec chrzestny ‘mężczyzna trzymający dziecko do chrztu’

Mój ojciec chrzestny to zawsze mi jakiś prezent na święta dawał, dobry był (Głębokie). Na ojca chrzestnego to brali jakiegoś młodego z rudziny (Jaszczów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. ojca chrzestnego; D. lm. ojców chrzestnych; wymowa: o*j*ćec x*š*estny, o*o*ćec x*š*estny, u*o*ićec x*š*estny, u*o*ćec x*š*estny.

Por. chrzesny, chrzestny ojciec, kum, kumoter

Ojcok ‘drugi ojciec, ojczym’

Ojcok to nie jest rodzony ojciec, ale drugi mąż matki (Rudy). Jak sie trafi dobry ojczym, to jak rodzony casem (Klementowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. ojczyma; D. lm. ojczymów; wymowa: o*o*ćok.

Por. ojczym, zimny ojciec, zimny tato.

Ojcowie ‘matka i ojciec’

Mojego męża potem łojcowie wymarli. Była siostra kaleka, też przy mnie dożywała. A potem już to wszystko wymarło (Dereźnia). Stąd to pochodzi mojego męża ojcowie, a moje to so na drugi wsi (Czarnystok).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lm. ojców; wymowa: o*o*ćo*o*ve, u*o*ićo*o*ve.

Por. ojce, rodzice.

Ojczym ‘drugi ojciec, ojczym’

A drugi ojciec to jest ojczym (Chmiel). Ja miałam ojczyma, bo ojciec umar (Komo-dzianka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. ojczyma; D. lm. ojczymów; wymowa: o*o*ćym, u*o*ićym, u*o*ćym, o*o*ćym.

Por. ojczym, zimny ojciec, zimny tato.

Omętuch ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Omętuch to tak lichy ubrany, obdarty (Wólka Abramowska). Omętuch to taki brudas jest, brudny, oberwany (Tereszpol).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *omełtucha*; D. lm. *omełtuchów*; wymowa: *omeɥtux*, *ɥomeɥtux*.

Por. *borcuch*, *brudas*, *fleja*, *flejtuch*, *kociuba*, *kocmołuch*, *kominiarz*, *kopciuch*, *lapa*, *larwa*, *legiejda*, *lejba*, *lejbuś*, *łachmaniarz*, *łachmyta*, *łazarz*, *morus*, *murdza*, *niechluj*, *niechlujka*, *nieuchajny*, *oberdziad*, *osmaluch*, *osmolenec*, *smoluch*, *suswołek*, *ślaja*, *śmierciuch*, *śmierdziel*, *śmierdziuch*, *trepla*, *upaciany*, *upaskudzony*, *utyłtany*, *uwalany*, *wytałapany*, *zafajdany*, *zafolowany*, *zamurdzany*, *zwalany*.

Opłuknąć I – tom VI: 371.

Opłuknąć II ‘usuwać mydło z pranej bielizny’

Jak sie wypierze, to na koniec trza jeszcze to pranie opłuknąć z mydła (Kozły). *Opłuknąć, to w wodzie do czysta, żeby mydła ni było na ubraniu* (Ortel Królewski).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

Wymowa: *opuɥknońć*, *opuɥknuńć*.

Por. *obtoknąć*, *ptukać*, *popłukać*, *potoknąć*, *wyptukać*.

Opuszka ‘wypukła końcowa część palca u ręki’

Opuszka to taka delikatna część palca (Majdan Stary). *Opuszka to takie wypukłe na końcu każdego palca* (Zakrzów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Zakrzów, Zofiówka, Rybczewice, Gardzienice, Majdan Stary, Aleksandrów, Łukowa, Rakówka (zob. mapa 9).

D. lp. *opuszki*; D. lm. *opuszków*; wymowa: *opuška*, *ɥopuška*.

Por. *brzusiec*, *brzuszek*, *członek*, *czubek*, *jagódka*, *poduszczecka*, *poduszka*, *puczka*.

Osmaluch ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Osmaluch taki brudny, taki brudas, kocmołuch (Wąwolnica). *Osmaluch, bo wiecznie osmulony jest* (Braciejowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław i Opola Lubelskiego.

D. lp. *osmalucha*; D. lm. *osmaluchów*; wymowa: *osmalux*, *ɥosmalux*.

Por. *borcuch*, *brudas*, *fleja*, *flejtuch*, *kociuba*, *kocmołuch*, *kominiarz*, *kopciuch*, *lapa*, *larwa*, *legiejda*, *lejba*, *lejbuś*, *łachmaniarz*, *łachmyta*, *łazarz*, *morus*, *murdza*, *niechluj*, *niechlujka*, *nieuchajny*, *oberdziad*, *omełtuch*, *osmoleniec*, *smoluch*, *suswołek*, *ślaja*, *śmierciuch*, *śmierdziel*, *śmierdziuch*, *trepla*, *upaciany*, *upaskudzony*, *utyłtany*, *uwalany*, *wytałapany*, *zafajdany*, *zafolowany*, *zamurdzany*, *zwalany*.

Osmoleniec ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Z niego to taki osmoleniec, nie myje sie czy jak (Kały). *Osmoleniec to człowiek brudny* (Elźbiecin). *Una to już do dum nie wpuszczala jego, bo mówi taki usmoleniec, to mi zapaskudzi wszystko* (Kostomłoty).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *osmołeńca*; D. lm. *osmołeńców*; wymowa: *osmołeńec*, *usmołeńec*.

Por. *borcuch*, *brudas*, *fleja*, *flejtuch*, *kociuba*, *kocmołuch*, *kominiarz*, *kopciuch*, *lapa*, *larwa*, *legiejda*, *lejba*, *lejbuś*, *łachmaniarz*, *łachmyta*, *łazarz*, *morus*, *murdza*, *niechluj*,

niechlujna, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, smoluch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłtany, uwalany, wytałapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany.

Ospa ‘choroba objawiająca się wysypką na skórze’

Choroba, która zostawia dzioby na twarzy to jest ospa (Chmiel). Ospa to choroba z takimi paskudnymi krostami na skórze (Jezioro).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *ospa*; D. lm. *ospów*; wymowa: *ospa*, *ɔspa*.

Por. *wiatrówka, wietrzna ospa*.

Ospowaty ‘człowiek ze śladami po ospie na twarzy’

Ospowaty, bo po ospie ma znaki na twarzy (Radcze). Ospowaty, bo był pu ospie i miał takie doły na gębie (Worgule).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *ospowatego*; D. lm. *ospowatych*; wymowa: *ospowaty*, *ospuwaty*, *ɔspowaty*.

Por. *dziobaty, kostrobowaty, raby*.

Ostróbka ‘podwyższona temperatura z dreszczami, często typu malarycznego’

Łostróbka to ciężka choroba, tera nie słyhać o ni, ale to gorączka i tak rzuca człowiekiem aż z ty gorączki (Skowieszyn). Łostróbka to wytrzęśta tak mocno, a piołun kazały w wódce moczyć i pić te wódke z piołunem (Płonki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *ostróbki*; D. lm. *ostróbków*; wymowa: *ostrupka*, *ɔostrupka*.

Por. *dychoradka, febra, frebra, lichoradka, ograżka, pohanka, zimnica, zimniczka, zimocha*.

Ostuda ‘skorupka oddzielająca ranę od środowiska zewnętrznego’

Ostuda to strupy na rękach i twarzy (Terebela). Ostuda to su takie strupki z ranami, powyrzucane na twarzy z przeziębienia (Kodeniec).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *ostudy*; D. lm. *ostudów*; wymowa: *ostuda*, *ɔostuda*.

Por. *ognik, strup*.

Oszukaniec ‘człowiek, który kłamie’

Człowiek, co kłamie, to oszukaniec (Serokomla). Nie powie prawdy, to taki zły człowiek, oszukaniec (Czemierniki). Oszukaniec to zawsze oszukuje (Różanka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *oszukańca*; D. lm. *oszukańców*; wymowa: *ośukańec*, *ɔośukańec*, *osukańec*, *ɔosukańec*.

Por. *brechacz, cygan, fałszywiec, judasz, kłamca, kłamczuch, kłamiac, łgus, matacz, oszust, zakłamaniec*.

Oszust ‘człowiek, który kłamie’

Oszust to taki, co okłamuje innych (Wola Gułowska). *Oszukuje innych, no to jest oszust* (Żdźary).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *oszusta*; D. lm. *oszustów*; wymowa: *ośust, ʊośust, osust, ʊosust*.

Por. *brechacz, cygan, fałszywiec, judasz, kłamca, kłamczuch, kłamięc, łgus, matacz, oszukaniec, zakłamaniec*.

Pacan ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Pacan to taki głupi człowiek, nie rozumie niczego (Horyszów Ruski). *Był taki troche tępy, wzywali go dzieci, bo to taki pacan, już się taki urodził* (Staw).

Źródła: PM, ML.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *pacana*; D. lm. *pacanów*; wymowa: *pacan*.

Por. *bałwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matol, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Pacha ‘wglębienie pod stawem ramiennym między wewnętrzną stroną ramienia a bokiem klatki piersiowej’

Pacha to tu pod ramieniem jest (Zwierzyniec). *Pod pache to tyrmometr się wsadza* (Wermowice). *Mój to zawsze tak spucuny pod pochami jest, nie wiem z czego to, bo na dworze zimno, a łon spucuny pod pacho* (Sulów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *pachy*; D. lm. *pachów*; wymowa: *paxa*.

Pacierz ‘część tułowia od szyi do krzyża’

Pacierz to tak prawidłowo jest kregostup, ale tu pacierz się mówi (Łukowa). *Pacierz mu się tak wygion, taki skulony chodzi* (Osmolice).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: okolice Biłgoraja i Bychawy.

D. lp. *pacierza*; D. lm. *pacierzów*; wymowa: *paćeś, paćiš*.

Por. *chrapec, grzbiet, kregostup, krzyż, pochrzep*.

Paczasty ‘człowiek mający krzywe nogi’

Paczasty to się mówi na takiego człowieka, co ma krzywe nogi (Chmielek). *Takie krzywe nogi, to un tak chodzi dziwnie, jakby paczuł się, taki paczasty jest* (Borowiec).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *paczastego*; D. lm. *paczastych*; wymowa: *pačasty*.

Por. *fajtakowaty, koślawiec, koślawy, krzywak, krzywisty, krzywonogi, krzywulas*.

Paczka II – tom VI: 377.

Paczka III ‘opakowanie zapalek’

Zapałki so w paczkach (Polskowola). *Paczka to na pare dni był, bo du wszystkiego te zapałki byli putrzebne* (Huszcza). *Zapałki so w paczce* (Skoków).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *paczki*; D. lm. *paczków*; wymowa: *pačka, packa*.

Por. *dziesiątek, krupka, pacznik, pudełko, szabaturka, zapalniczka*.

Pacznik ‘opakowanie zapalek’

Pacznik zapalek i można świcić było lampe (Wisli). *Zapałki so w paczniku* (Wyczółki).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *pacznika*; D. lm. *paczników*; wymowa: *paćnik*.

Por. *dziesiątek, krupka, paczka, pudełko, szabaturka, zapalniczka*.

Padaczka ‘choroba przejawiająca się atakami drgawek, pojawieniem się piany na ustach’

Trzęsie go tak, to jes padaczka (Chmiel). *Padaczka bierze, to człowiek leci na ziemie, piana w ustach, trzęsie go tak, rzuca nim* (Krepiec). *Padaczka to człowiek dostaje takich drgawek* (Janiszkowice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie (zob. mapa 20).

D. lp. *padaczki*; D. lm. *padaczków*; wymowa: *padačka, padacka*.

Por. *choroba świętego Antoniego, choroba świętego Walentego, choroba świętego Wita, przypadek, słabość, słabość świętego Walentego, słabota, wielga choroba, wielka niemoc*.

Pakośnik ‘człowiek, który lubi dokuczać innym’

Pakośnik to człowiek złośliwy (Potok Górny). *Pakośnik z niego, męczy tak człowieka, musi komuś dogryźć* (Biszcz).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *pakośnika*; D. lm. *pakośników*; wymowa: *pakośnik*.

Por. *dokuczliwiec, dokucznik, dokuta, zadzira, zapieczny, zapieka, zaraza*.

Palec I – tom I: 214.

Palec II – tom IV: 355.

Palec III ‘jeden z pięciu członków stanowiących zakończenie ręki’

No palcy, no to palcy (Hołowno). *Skaleczyłem palca, jak krajałem chlib* (Ługów). *Człowiek ma pu pięć palców u rąk, i pu pięć u nogów* (Wola Korybutowa).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *palca*; M. lm. *palce // palcy*; D. lm. *palców*; wymowa: *palec, pałic*.

Por. *paluch*.

Paliczka I – tom VI: 379.**Paliczka II** ‘laska do podpierania się’

Paliczka to laska do podpierania sie (Czarnystok). Pakliczke w rękę i poszeł na wieś (Zanie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja i Zamościa.

D. lp. *paliczki*; D. lm. *paliczków*; wymowa: *pałička*.

Por. *dziadek, kula, kulas, kulbacha, kulbas, laska, pałka*.

Palistrant ‘człowiek bezwzględny’

Taki łobuz, palistrant, co ino patrzy, co by komu dopić, a prosić, ni prosić, nic nie może, zrobi swoje (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *palistranta*; D. lm. *palistrantów*; wymowa: *pałistrant*.

Por. *kałmak, nieużyty, żgaga, żmija, żulik*.

Paliwoda ‘człowiek porywczy’

Ud dziecka taki paliwoda był z niego, zara du bicia, awantury, i to du starości mu zustało (Tuczna). Z tym paliwodo to nie wiadomo jak gadać (Huszcza).

Źródła: PM, MSGP.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *paliwody*; D. lm. *paliwodów*; wymowa: *pałiwoda*.

Por. *awanturnik, nerwus, raptus, złośny, zrywny*.

Paluch I – tom VI: 381.**Paluch II** – tom VI: 381.**Paluch III** ‘jeden z pięciu członków stanowiących zakończenie ręki’

Zgrubiały mi paluchy od ty ruboty (Dąbrowica). Paluch jest u ręki i u nogi (Zwiartów). Paluch albo palec, tak i tak może być (Zosin). Te paluchy byli takie grube, twarde, bo sie ciężko pracowało na polu, a tera to delikatniutki paluchy so, bo już sie siedzi więcej w domu (Zahajki pow. Włodawa).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *palucha*; D. lm. *paluchów*; wymowa: *palux*.

Por. *palec*.

Paluszek ‘mały palec u ręki’

Najchudszy i najbliższy z samego brzegu palec to jest paluszek (Siennica Nadolna). Paluszek, no to tyn najmnniejszy jest (Żulice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *paluszka*; D. lm. *paluszków*; wymowa: *pałušek, palusek*.

Por. *brzeźni palec, mały palec, mizenny palec, mizi palec, mizinieć, żydek*.

Pałka I – tom VI: 381–382.

Pałka II – tom VI: 382.

Pałka II ‘laska do podpierania się’

Taka pałka równa i dobra do ręki (Jarosławiec). Nogi mie bardzo bolo, już bez pałki ni pójde (Sławęcin).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Hrubieszowa i Zamościa.

D. lp. *pałki*; D. lm. *pałków*; wymowa: *paŭka, pałka*.

Por. *dziadek, kula, kulas, kulbacha, kulbas, laska, paliczka*.

Pałuba ‘stary, niedołężny człowiek’

Człowiek stary, nidułyżny to już niputrzebny, mówio, że to już staro pałuba (Sól). To kiedyś tak mówili na starych, że to pałuba (Wola Dereźniańska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *pałuby*; D. lm. *pałubów*; wymowa: *paŭuba*.

Por. *klekot*.

Pamiętliwy ‘człowiek mający dobrą pamięć’

Łon taki pamiętliwy, że ci het mówi co było kilkadziesiąt lat temu (Sól). Pamiętliwy to taki, co długo wszystko pamięta (Brody Małe). Idźta do Kaški, una powi, co kiedyś było, bo una bardzo pamiętliwa jest (Mokrelipie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *pamiętliwego*; D. lm. *pamiętliwych*; wymowa: *paŭmentliwy, paŭmintliwy*.

Panienka I – tom V: 341.

Panienka II – tom V: 341.

Panienka III – tom V: 341.

Panienka IV ‘młoda kobieta niezamężna’

Z ni już paninka, za chłopami sie ogląda (Niedźwiada). Paninków to tera na wsi mało, do szkół wszystko wyjechało (Zubowice). A to zyniate czy panianki, bo jak panianki, to u nas so przystojne kawaliry (Lipa).

Źródła: PM, PS, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *panienki*; D. lm. *panienek // panienków*; wymowa: *pańenka, pańinka, pańanka*.

Por. *dziewczocha, dziewczycza, dziewczyna, dziewczka // dziwka, dziewucha, panna*.

Panienka V ‘żrenica oka’

Jak sie mówi paninka, lalczka to tak przyjemnie, bo to z uczciwym człuwiekiem ruzmawia (Andrzejów pow. Chełm). Lalczke i panienke może zobaczyć tylko człowiek prawy, co ma czyste sumienie, a złodziej, krętacz to ino człuwieczka zobaczy (Stryjów). My tośmy mówili panianka. Ale pewnie żrenica to chyba jest fachowo (Lipa). Sie fachowo

to musi żrenica una nazywa sie, młode to tak na to mówio, a my po swojemu paninka (Olenówka). To różnie nazywali, żrenica i panienka, że to niby taka ładniutka jak panienczka, a to ważna część w oku, bo tym każdyn patrzy (Bodaczów). U nas dawnio jesce to panianka, lalka była, o tam w toku jest panianka, ale tera to żrenica (Gołab).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i środkowo-wschodnia (zob. mapa 2).

D. lp. *panienki*; D. lm. *panienek // panienków*; wymowa: *pańenka, pańinka, pańanka*.

Por. *człowieczek, człowieczko, laleczka, lalka, patronka, patrzączka, żrenica, żronko, żrenica*.

Panna I – tom III: 278.

Panna II – tom III: 278.

Panna III – tom V: 342.

Panna IV ‘młoda kobieta niezamężna’

Jak kiedyś byłam młodo panno, to byli te czuchraczki (Sułów). W Wigilie panny i kawalery wyciągały źdźbła siana spod obrusa (Krynica pow. Krasnystaw). Panna to una jeszcze nie ma męża (Dutrów). Na tych łobiraczkach były panny i chłopaki (Branew). Panna ja była, dorastała, i ni miała sie w co ubrać (Wisiki). Du kuściota przyszła, ładna panna stoi, ubrana, naperfumowana, a tu, kurrdka, wesz jej maszeruje tędy po szyi (Stawek). Było więcej ludzi takich, więcej bogobojnych, chociaż potańcowali, byli tam, todprowadził kawaler panne, ale rzadko sie gdzie zdarzało, żeby tam gdzieś panna miała dziecko, każdy sie tego bał jak ognia, czekał do ty pory aż przyjdzie tyn czas, że wyjdzie za muž panna (Olchowiec-Kolonia).

Źródła: PM, ML, PS, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *panny*; D. lm. *pannów // panien*; wymowa: *panna*.

Por. *dziewczocha, dziewczycza, dziewczyna, dziewczka // dziwka, dziewucha, panienka*.

Panna po losach ‘kobieta, która nie wyszła za mąż’

Na take, co już starsza panna i ni ma męża, to mówi, że to panna po losach (Gdeszyn). Mówili, że to panna po losach, bo jy czas na żyniaczke minuł (Czołki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Zamościa i Hrubieszowa.

D. lp. *panny po losach*; D. lm. *pannów // panien po losach*; wymowa: *panna po losax*.

Por. *stara dziwka, stara panna*.

Panna z dzieckiem ‘panna z nieślubnym dzieckiem’

Inaczy nie mówi, tylko panna z dzieckiem (Ortel Książęcy). U nas tak normalnie sie mówi, panna z dzieckiem i tyle (Motycz).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *panny z dzieckiem*; D. lm. *pannów // panien z dzieckiem*; wymowa: *panna z żeckiem*.

Por. *bastrecha, panna ze znajduchem, przeskoczka, skurwiona, zawitka, zdebuszka*.

Panna ze znajduchem ‘panna z nieślubnym dzieckiem’

Znalazła se dziecko, no to panna ze znajduchem (Orłów Drewniany). *Ma znajducha, a ni ma męża, no to panna ze znajduchem* (Zbereże).

Źródła: PM, ML.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *panny ze znajduchem*; D. lm. *pannów // panien ze znajduchem*; wymowa: *panna ze znaiduxem, panna zy znaiduxem*.

Por. *bastrecha, panna z dzieckiem, przeskoczka, skurwiona, zawitka, zdebuszka*.

Papla ‘człowiek gadatliwy’

Papla to człowiek, co lubi dużo mówić i nie zawsze w zgodzie z prawdą (Luchów Dolny). *Papla to człowiek, co dużo mówi i nieprawdziwie* (Horyszów Ruski). *Papla to człowiek mówiący byle co, nidotrzymujący sekretu* (Wólka Abramowska). *Papla to człowiek, co nie dochowuje tajemnicy, mówi głupstwa i dużo mówi* (Potok Górny). *Papla to człowiek, który nie umie dochować tajemnicy* (Kozubszczyzna). *Do tyj papli to nic nie mówić, bo będzie zara cało wieś wiedzić, bo un musi zawsze coś mówić* (Sól). *Papla to człowiek, co niepotrzebnie dużo mówi* (Wyhalew).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *papli*; D. lm. *paplów*; wymowa: *papla*.

Por. *bajarz, brechun, brodziaga, gaduła, gadus, gawędziarz, głęda, katarynka, kleta, klituś-bajduś, lajton, lapa, trajda, trajkot, trajkotka, trajkotnia, trypło*.

Papry I ‘choroba skóry głowy polegająca na łuszczeniu się naskórka’

Papry w głowie, no taki jakby proszek leci z włosów (Czernięcin Główny). *Papry to so takie, co leco z głowy płatki skóry złuszczony* (Wandalin). *Papry to so wy włosach, na głowie tam, dzie so włosy* (Rudnik).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia i południowo-środkowa (zob. mapa 23).

D. lm. *paprów*; wymowa: *papry*.

Por. *tupież, tupieża, plechy*.

Papry II ‘wydzielina zbierająca się w kąciakach oczu’

Papry albo kipry w oku sie mówi (Biszczka). *Rano sie wstaje i takie papry so przy oczach* (Zynie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lm. *paprów*; wymowa: *papry*.

Por. *kipry*.

Parchy ‘choroba, podczas której na rękach robią się bardzo swędzące krostki’

Parchy to choroba skórna (Wólka Abramowska). *Parchy to choroba, kiedy na rękach robio sie bardzo swędzące krosteczki* (Dutrów). *Jakie ja miałam parchy, bo to kiedyś takie parchy, świerz, taki świerz* (Biszczka). *Parchy to so takie krusteczki swędzące między palcami najwięcy, to churoba trocha wstydliva, takie parchy* (Sól). *Parchy na nogach, sparsane, w takie małe bąble nogi* (Opoka). *Parchy to so bardzo swędzące* (Skowieszyn).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lm. *parchów*; wymowa: *parxy*.

Por. *drapicha, świerzb, świerzba*.

Parkot ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Parkot to kłóci się byz przerwy (Mokrelipie). *Taki parkot z ty baby, chłop to ucieko du sąsiadów, a ta parkocze* (Wólka Abramowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa – zasięg rozproszony.

D. lp. *parkota*; D. lm. *parkotów*; wymowa: *parkot*.

Por. *chrapal, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, hapol, jarmuła, kłótniwienc, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykała, krzykliwienc, murdziasty, parkotka, pyskaczna, pyskacz, pyskaty, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastępliwy*.

Parkota ‘osoba mówiąca niewyraźnie, sepleniąca’

Człowiek mówiący pod nosem, tak coś byłkoce, parkota taka (Luchów Dolny). *Bez nos mówi, tak coś tam parkocze, taka parkota i tyle* (Wola Różaniecka). *Parkota to coś mówi, a ty chcesz zrozumieć, a ni możesz* (Zanie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *parkoty*; D. lm. *parkotów*; wymowa: *parkota*.

Por. *dziumdzia, gimrawa, nechna*.

Parkotka ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Parkotka to baba kłótkliwa, tak parkocze ci nad uchem i parkocze (Żrebce). *Parkotka to bardzo lubi dużo krzyczyć i kłócić się* (Zaburze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa – zasięg rozproszony.

D. lp. *parkotki*; D. lm. *parkotków*; wymowa: *parkotka*.

Por. *chrapal, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, hapol, jarmuła, kłótniwienc, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykała, krzykliwienc, murdziasty, parkot, pyskaczna, pyskacz, pyskaty, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastępliwy*.

Partacz ‘człowiek, który pracuje byle jak’

Partocz, bo partaczy, robi byle jak (Sulów). *Mówi się, że spartaczył robote, bo to partacz* (Chmiel). *Partacz w rubocie może być* (Uhnin). *Partacz to spartoli robote* (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *partacza*; D. lm. *partaczy // partaczów*; wymowa: *partač, partoč, partac, partoc*.

Por. *granduje robotę, partak*.

Partak ‘człowiek, który pracuje byle jak’

Partak to robi byle jak (Tarnawa Duża). *Mówi się, że spartaczył robote. Partak taki* (Chmiel).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *partaka*; D. lm. *partaków*; wymowa: *partak, partok*.

Por. *granduje robotę, partacz*.

Pasiak I ‘ozdobne nakrycie na łóżko’ (zob. ilustracja 12).

Pasiak to taka narzuta na łóżko w pasy (Głębokie). Pasiok jest szyty z kolorowych paszków (Abramów). Pasiak to grube wełniane nakrycie na łóżko w paski (Ochoża).

Źródła: PM.

Geografia: Abramów, Wólka Kątna, Głębokie, Olchowiec, Ochoża (zob. mapa 35).

D. lp. *pasiaka*; D. lm. *pasiaków*; wymowa: *paśak, paśok*.

Por. *derczak, derka, gałganiarz, kapa, kilim, kilimek, narzuta*.

Pasiak II ‘długi, wąski dywanik na podłogę’

Pasiak to jakby taki dywanik do zakrywania podłogi, po który się najwięcej chodzi (Załucze Stare). Pasiak to wąski długi kawałek tkaniny, który kładzie się na podłodze (Łańcuchów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Załucze Stare, Nadrybie, Puchaczów, Łańcuchów.

D. lp. *pasiaka*; D. lm. *pasiaków*; wymowa: *paśak*.

Por. *chodnik, derka, gałganiak, gałganiarz, szmaciak, szmatnik*.

Pasierb ‘syn z pierwszego małżeństwa’

No jak ktoś ma dziecko i żeni się po raz drugi to, to przybrane dziecko nazywa się pasierb (Sułowiec). Ji si czypili tego pasierba. A ten pasierb prowadził towarzystwo z Cyganami, więc to raczej była cygańska robota, z Cyganami (Sosnowica).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pasierba*; D. lm. *pasierbów*; wymowa: *paśerp, paśirp*.

Pasierbica ‘córka z pierwszego małżeństwa’

Miałam dwie córki i jeszcze wychowałam pasirbice (Piotrawin). Pasirbica to jak ni swoja córka, ale męża drugiego córka, to ona dla mnie pasirbica jest (Komodzianka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pasierbicy*; D. lm. *pasierbiców*; wymowa: *paśerbica, paśirbica*.

Paskuda ‘człowiek brzydki’

Paskuda to taki z wyglądu ktoś odrażający (Tworyczów). Paskuda dziwka, ale bugato i miała powodzenie, a te ładne, ale bidne sidziały w dumu (Wola Korybutowa). Paskuda to dziecko było, a chłop wyrós niczego sobie (Żrebce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *paskudy*; D. lm. *paskudów*; wymowa: *paskuda*.

Por. *brzydal, nijaki, obrzyda, ohyda, ohydny, paskudnik, paskudny, szpetny, wredota*.

Paskudnik ‘człowiek brzydki’

Paskudnik to człowiek wstrętny z wyglądu (Wólka Abramowska). Pakudnik to taki albo za gruby, albo za wielgi, gęba paskudna, i to paskudnik (Wola Korybutowa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *paskudnika*; D. lm. *paskudników*; wymowa: *paskudnik*.

Por. *brzydal, nijaki, obrzyda, ohyda, ohydny, paskuda, paskudny, szpetny, wredota*.

Paskudny ‘człowiek brzydki’

Paskudne to dziecko było, a tera wyrosła ładna dziwczynka (Latyczyn). Paskudny to człowiek bardzo brzydki (Łukowa).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *paskudnego*; D. lm. *paskudnych*; wymowa: *paskudny*.

Por. *brzydal, nijaki, obrzyda, ohyda, ohydny, paskuda, paskudnik, szpetny, wredota*.

Pasożyt ‘człowiek wyzyskujący innych’

Człowiek, który dokucza innym, każe jim na siebie pracować, to można go określić jakby jakiś był pasożyt albo coś (Krasnobród). Pasożyt to człowiek wyzyskujący innych w rubocie czy w pieniądzach (Wólka Plebańska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *pasożyta*; D. lm. *pasożytów*; wymowa: *pasożyt, pasozyt*.

Por. *rabuś, rabuśnik, wyzyskiwacz, złodziej*.

Patałach ‘człowiek roztrzepany, niedbały’

Patałach to baba tako roztrzepano (Wólka Abramowska). Patałach to taki niedbały w pracy, wszystko byle jak, nad niczym ni panuje (Wandalin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *patałacha*; D. lm. *patałachów*; wymowa: *patauax*.

Patronka ‘żrenica oka’

Patrunka, bo przez nio sie głównie patrzy (Stok). Patronka jest w oku (Okrzeja). Bez patronke to sie patrzy, to bardzo ważne jest w łoku ta patronka (Rudy).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: Okrzeja, Bazanów Stary, Krępa, Pogonów, Osiny, Żerdź, Rudy, Skowieszyn, Stok (zob. mapa 2).

D. lp. *patronki*; D. lm. *patronek // patronków*; wymowa: *patronka, patrunka*.

Por. *człowieczek, człowieczko, laleczka, lalka, panienka, patrzączka, żrenica, żronko, żrenica*.

Patrzączka ‘żrenica oka’

Patrzącko to sie patrzy, pewnie stąd patrzączka sie nazywa (Germanicha). Patrzącka to w oku jest to, czym sie patrzy to patrzączka (Lisikierz).

Źródła: PM, PI, KAGP.

Geografia: Germanicha, Lisikierz, Ciechomin, Jarczówek (zob. mapa 2).

D. lp. *patrzączki*; D. lm. *patrzączek // patrzączków*; wymowa: *paťšončka, paťšoncka*.

Por. *człowieczek, człowieczko, laleczka, lalka, panienka, patronka, żrenica, żronko, żrenica*.

Pazernik ‘człowiek chciwy, zachłanny’

Taki bardzo chciwy, taki pazernik z niego (Wólka Abramowska). Pazernik on taki jest, no taki chciwy (Żółkiewka). Pazernik to ni lubi, jak coś chtoś ma czy sie komuś coś udaje, bo tylko du siebie ciagnie, i un tylko ma prawo mieć (Turkowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna – zasięg rozproszony.

D. lp. *pazernika*; D. lm. *pazerników*; wymowa: *pazernik, pazyrnik*.

Por. *chciwy, chętny, chytry, łakomec, pazerny, zawistny*.

Pazerny ‘człowiek chciwy, zachłanny’

Pazerny to lubi wszystko do siebie garnąć (Stok). Pazerny to chciwy na co, żarłoczny, łapczywy (Gałęzów). Pazyrny to człowiek skąpy, chciwy (Rzeczyca Ziemiańska). Pazerny, du siebie wsio, nic nikomu nie da, ni pumoże, bo wsio musi być jego (Żrebce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *pazernego*; D. lm. *pazernych*; wymowa: *pazerny, pazyrny, pażyorny*.

Por. *chciwy, chętny, chytry, łakomec, pazernik, zawistny*.

Paznokiec ‘lekką wypukłą płytką rogową pokrywającą końce palców’

Paznokiec to takie twarde zakończenie palca (Franciszków). Zębami trza obgryzać te paznokcie dziecku, to bieru obgryzaju, a nożyckami nie obcinaju (Zofiówka). W Wielko Niedziele paznokci nie można było obcinać, bo krowy, bo dobytek będzie załamywał swoje racice (Mosty).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *paznokcia*; D. lm. *paznokci // paznokciów*; wymowa: *paznokeć, paznokeć, paznoćeć, paznoké*.

Por. *pazur*.

Pazur ‘lekką wypukłą płytką rogową pokrywającą końce palców’

Pazur to zrogowaciałe zakończenie palca (Dutrów). Palce zakuńczone so pazurami, u nas tak na to mówio, może dzieś indzi inaczy (Sól). Pazory to so inaczy paznokcie na palcach u człowieka (Łukowa).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *pazura*; D. lm. *pazurów*; wymowa: *pazur, pazor*.

Por. *paznokiec*.

Pędzel ‘pędzel do bielenia izby wapnem’

Pędzel do bilenia ścian jest zrobiony z pruśnianki (Chmiel). Przed Wielkanoco to już bielito sie, bo to już święta, to na Wielkanoc, żeb czysto było. Mazali chaty, bo to nie tak jak teraz tam wałkami, ino pędzłami, mazali chatu, i jak kto miał z nadworu bielone tylko chatupy, bo wpiaru takie byli, dużo, nie tak jak teraz murowanych, ino drewniane byli, bielone, to mazali pędzlem, żeb horosze było, żeb czyszczyj było (Hołowno). Pędzel do bielenia chatupy to kiedyś był z prosa (Urzędów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *pędzla*; D. lm. *pędzli // pędzlów*; wymowa: *penzel, penzyl, pynzel*.

Por. *bielacz, kropacz*.

Piana ‘woda z rozpuszczonym mydłem, zwykle jako pozostałość po praniu’

Piana robi sie z mydła (Błotków Duży). *Prąło sie w taki pianie, mydło i woda* (Antoniówka). *Z mydła piany sie narubiło, i sie prąło w ty pianie* (Niedrzwica Duża).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *piany*; D. lm. *pianów*; wymowa: *paña*, *piána*.

Por. *mydliny*, *mydlowiny*, *szum*.

Piecówka ‘firanka osłaniająca piec do gotowania potraw’

Picufka to kawałek materiału, który zawiesza sie u okapu, aby osłonić przed kurzem naczynia kuchenne (Potok Górny). *Piecówka to firanka jakby, co piec opasywała, te fajerki* (Naklik).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *piecówki*; D. lm. *piecówków*; wymowa: *pecufka*, *picufka*.

Por. *zasłonka*, *zastępka*.

Piegal ‘człowiek, który ma piegi’

Piegal to ma piegi na nosie (Żabików). *Piegalów to duzo chodzi, bo to prawie co drugi to piegal* (Żdźary).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *piegala*; D. lm. *piegalów*; wymowa: *pegal*, *pegol*.

Por. *jaskuliny*, *piegaty*, *piegowaty*, *piegus*, *rabociniaty*, *raby*, *ryżowaty*, *siemieniaty*, *sieropaty*.

Piegaty ‘człowiek, który ma piegi’

Piegaty to ten, co ma piegi (Wandalin). *Piegaty to taki w rude plamki* (Bałtów). *W lecie to więcy tych pigatych chodzi, bo na słońcu bardzi widać piegi* (Wronów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *piegatego*; D. lm. *piegatych*; wymowa: *pegaty*, *pigaty*.

Por. *jaskuliny*, *piegal*, *piegowaty*, *piegus*, *rabociniaty*, *raby*, *ryżowaty*, *siemieniaty*, *sieropaty*.

Piegi ‘małe brązowe plamki na twarzy’

Brażowe, drobne plamki na twarzy to so piegi (Chmiel). *Mądry chłopak, ale tych piegów to miał i na twarzy, i na karku, i na rękach pełno* (Orchówek). *Piegi to so ni w każdym miesiącu, so tera takie kremy, że gino. A u innych człowiek sie czarny robi ud piegów, tak marcowy wiatier wyciągnie* (Telatyn).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *piegów*; wymowa: *pegi*.

Piegowaty ‘człowiek, który ma piegi’

Człowiek, który ma na twarzy od słońca małe brązowe plamki od słońca, to ma chyba piegi. Jest piegowaty (Krasnobród). Piegowaty to człowiek, co ma na twarzy rude plamki (Trzcianki). U nich to cała rudzina takie pieguwate (Obrowiec).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *piegowatego*; D. lm. *piegowatych*; wymowa: *piegowaty, piguwaty, piguwaty*.

Por. *jaskuliny, piegal, piegaty, piegus, rabociniaty, raby, ryzowaty, siemieniaty, sieropaty*.

Piegus ‘człowiek, który ma piegi’

Piegus to ma na twarzy plamki, piegi sie nazywajo (Zarzecze). Piegus, bo ma piegi (Brzozowica Mała). Piegus to człowiek w takie rude plamki na twarzy (Wohyń).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *piegusa*; D. lm. *piegusów*; wymowa: *piegus, pigus*.

Por. *jaskuliny, piegal, piegaty, piegowaty, rabociniaty, raby, ryzowaty, siemieniaty, sieropaty*.

Piersi ‘piersi kobiece’

Piersi mo takie wielgie, że wstydzi sie tego (Krępiec). Du dwóch lat piersi ssoł, ale wyros chłop silny, wysoki (Leszkowice). Coś mi ustatio tak ciężko tu na piersiach, jakby coś mi lyżało (Krasne).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *piersi // piersiów*; wymowa: *persi, pirsí*.

Por. *cycki*.

Pierworodny ‘ten, który się pierwszy urodził spośród kilkorga dzieci’

Pierworodny to pierwszy urodzony w rodzinie (Krzemień). Pierworodny to jest najstarszy syn (Hucisko). Pierworodny sie urodził chłopak, a potem to jeszcze dwie dziwki były (Osuchy).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pierworodnego*; D. lm. *pierworodnych*; wymowa: *perworodny, pirvorodny, pervurodny, pirvurodny*.

Por. *najstarszy*.

Pierzyna ‘wypełniona pierzem wsypa do przykrywania się w nocy’

Pierzyna to była wypełniona pierzem i służyła do przykrywania sie w nocy (Grabowiec). A tera ni moze spać pod pierzami. A pierzynie z puchu, jaku mam pięknu pierzynie, i wyniosłam na strych (Michów). Pierzyna to duży worek napelniony pierzem, służący do przykrywania sie (Grady). Pościel była ubliczona, pierzyny były z piór, z pierza, i poduszki były też z pierza (Kryłów). Pierzyno nakrywali sie w nocy, bo było zimno (Grabówka). Dawno to było pierzyny i każdy trzymał te gęsi, aby te pióra miał i te poduszki byli i pierzyny byli, i każdyn se sam uchował i tak to było (Susiec). Przeważnie nie było kołdrów, tylko robiło sie pierzyny i poduszki z pierzy (Zubowice). Robiło sie pierzyny i poduszki z pierzy, to trzymało sie gęsi czy kaczki i ubdzirato sie te gęsi przeważnie

tam dwa razy do roku (Stawek). Pirzyna to duży worek napęczniony pierzem służący do przykrywania się (Mołożów). Jak ktoś chciał drzyć pierze, bo przeważnie nie było kołdrów, tylko robiło się pierzyny i poduszki z pierzy, to trzymało się gęsi czy kaczki i ubdzirało się te gęsi przeważnie tam dwa razy do roku, i robiło się tak zwany pierzak. A dla panny młody wyprawa musiała być zrobiona duża. Musiały być ładne, puchowe pierzyny i różne poduchy. Musiał też być duży kufer z wikliny albo z drewna (Moniatycze). Pierzyna to bardzo gruba kołdra, i musi być z piór (Majdan Sopocki). Dawno to i pierzyny były potrzebne, tera to nie, [..], a dawni to musieli być pierzyny, poduszki (Szperówka). My siedzieli z tym bratem w łóżku pud pirzyno, bu zimno, ji zimno było pud pirzyno (Stryjów). Tak, z pierza tak, bo teraz to z pierza mało kto śpi, tylko kupujecie takie pościel, ale i ja już pod tako kołdro śpie i mnie ciepła, kiedyś to pierzyno sie ukrywałam (Hołowno). Pierzyn sie nie używa, każdy pod kołdrami śpi, pod kocem, a kiedyś to było tradycyjne, bo na wiano musiała być pierzyna, poduszka, jak córka za mąż wychodziła. I całym wieczorami to trza było siedzieć i skubać te pióra aż palce bolały. A kiedyś gotowych nie było, tylko trzeba było to samej drzeć te pióra (Błonie). Na weselu to śpiewali dajcie, dajcie na pierzyny, żeby byli ładne syny, dajcie, dajcie na togórki, żeby byli ładne córki (Kawęczyn). Posag, to najważniejsza była pierzyna i poduszka (Krynica). Ale jedny nocy śpie, a to przysto ji tak piu, piu, piu, a to po siano sie łoblega. A ja sie z płachtu, ni bojałym sie, alem sie złuk. Nakryłym sie pirzyno ji schowałym sie (Jeziuro). Jak chlib kipioł pod tu pierzynu, to gospodyni wyjmala (Karczmiska).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pirzyny*; D. lm. *pirzyn // pierzynów*; wymowa: *peżyna, piżyna*.

Por. *pierzynka*.

Pierzynka ‘wypełniona pierzem wsypa do przykrywania się w nocy’

Obiłem słumo, żeby sie pirzynka nie wolała (Opoka). Pirzynka to była z piórami do przykrywania (Sąsiadka). Późni kazdy to se zrobiuł cy pierzynke, cy poduske, co tam kumu pasowało (Świeciechów). Pierzynka to wypełniona pierzem wsypa do przykrywania się (Skoków). Pierzynka, podusecka w tłumok na plecy, kobylica na ramie, dziecko przed siebie i w pole dwa kilometry, tak było kiedyś (Pogonów).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pirzynki*; D. lm. *pirzynków*; wymowa: *peżynka, piżynka*.

Por. *pierzyna*.

Pieszczoch ‘człowiek, który lubi się pieścić’

To taki mały piescoch, pieści sie i pieści (Żdźary). Piescoch taki to dziecko, leci, całuje, tuli sie (Leopoldów). Pieszczoch to jak lubi sie ktoś przytulać, taki miły jest (Rakówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pieszczocha*; D. lm. *pieszczochów*; wymowa: *peščox, pęscox*.

Pięstuch ‘dłoń ze zgiętymi, skurczonymi palcami’

Pięstuch to jak zaciśnięta ręka jest (Majdan Obleszcze). Jak sie złoży ręke, to to je pięstuch, takim pięstuchem można dobrze puzdrowić kogo (Sól).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pięstucha*; D. lm. *pięstuchów*; wymowa: *penstux, pinstux, pęstux*.
Por. *kułak, pięść*.

Pięść ‘dłoń ze zgiętymi, skurczonymi palcami’

Pięść to mocno zaciśnięta ręka (Turów). Już mało siły, pięści już tak mocno jak kiedyś nie zacisne (Sławatycze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pięści*; D. lm. *pięści* // *pięściów*; wymowa: *peńść, pińść*.
Por. *kułak, pięstuch*.

Pięta ‘tylna, dolna część nogi’

Pięta to dolna część nogi, ta od tyłu, co idzie (Motycz). Pięte mi buty obtarty (Chmiel). Buty so takie, co na pięty zachodzi, i so bez piętów na lato (Samowicze).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pięty*; D. lm. *pięt* // *piętów*; wymowa: *penta, pinta*.

Pijaczysko ‘człowiek, który nałogowo pije alkohol’

Pijaczysto taki z niego, co dzień pijany (Lipnica). Pijaczysko takie, co mo to przepije (Krepa). Pracy ni może zdybać, bo to pijaczysko i nikt nie chce go wziąć du pracy (Radzanów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *pijaczyska*; D. lm. *pijaczysków*; wymowa: *pijačysko, pijacysko*.
Por. *chlejus, chmielarz, gołdus, pijak, pijanica*.

Pijak I ‘człowiek, który nałogowo pije alkohol’

Ja ni chciała, co to za pijaka póde, ale mówio, jaki to pijak, jak ludzie przynosili. Siostra mówi, ty głupia, we młynie robi, to na uszach ci maki przyniesie (Huszcza). Pijak to człowiek, który lubi pić wódkę, no pijak (Krasnobród). Pijak pije wódkę i sie upija (Chmiel). Pijok to ten, co byz przerwy wódkę pije (Skowieszyn). Oj, ty pijaku jeden, skaranie boskie z takim chłopem (Bychawka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pijaka*; D. lm. *pijaków*; wymowa: *pijak, pijok*.

Por. *chlejus, chmielarz, gołdus, pijaczysko, pijanica*.

Pijak II ‘zewnątrzna chrząstka krtani’

Pijok albo jabko Adama to jest tu przy krtani (Lisikierz). Pijok to tak skacze tu z przodu (Olenówka). Pijak, bo un wystaje, jakby pić chciał (Malice).

Źródła: PM, PS, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia i północna.

D. lp. *pijaka*; D. lm. *pijaków*; wymowa: *pijak, pijok*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziot, gardziota, gardziotek, gardziotka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartan, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, tyk, tykawka, tykut, michalek, pitak, żgałka*.

Pijanica ‘człowiek, który nałogowo pije alkohol’

To ni chłop, to pijanica, napije sie i leży dzieś w rowie (Skowieszyn). Ta moja kuzynka to pijanice tako se wzina za męża, bo to stolarz, a tera sie męcy z nim, bo ten co dziń pijany (Leopoldów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *pijanicy*; D. lm. *pijaniców*; wymowa: *pijańica, piiońica*.

Por. *chlejus, chmielarz, gołdus, pijaczysko, pijak*.

Pindyrynda ‘osoba dumna, pewna siebie’

Pindyrynda to pyszałek, człowiek zadzierający nosa (Wólka Abramowska). To taka pindyrynda, baba, co siebie uważa ino i jest taka dumna z tego (Teodorówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *pindyryndy*; D. lm. *pindyryndów*; wymowa: *pindyrynda*.

Por. *bańdziuczny, buczny, chojrak, honorny, mecyja, pyszałek, pyszny*.

Pitak ‘zewnętrzna chrząstka krtani’

Pitok to taka wystająca gułka z przodu na szyi widoczna (Janiszkowice). Pitok taki z przodu styrcy i to rusa sie jak sie tyko (Łaziska). Pitok wystaje z przodu, casem to tako gula sie robi (Opoka).

Źródła: PM, PS, KAGP, MG.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego, Kraśnika, Włodawy i Białej Podlaskiej.

D. lp. *pitaka*; D. lm. *pitaków*; wymowa: *pitak, pitok*.

Por. *duda, Ewy jabko, gagawka, gardziel, gardziela, gardziol, gardziola, gardziolek, gardziotka, garło, grdyka, grzdyk, grzdyka, grzdyl, gula, gutak, hartanka, hartań, hłotok, hyra, hyrtak, jabko Adama, krtyka, krztań, krztyk, krztyka, tyk, tykawka, tykut, michatek, pijak, żgałka*.

Plaskuleta ‘dzieci prawnuków’

Plaskoleta to za prawnukami ido (Ignaców). Taki mały plaskul tu lata, jest jeden, ale może bedo inne plaskuleta (Jawidz).

Źródła: PM, PS, KAGP, MG.

Geografia: okolice Bychawy, Lublina, Puław i Lubartowa (zob. mapa 11).

D. lp. *plakulecia // plaskula*; D. lm. *plaskulat*; wymowa: *plaskulenta, plaskolenta, plaskulinta*.

Por. *plazgory, płaszczeta, praprawnuczki, praprawnuki, praskulaki, praskulotka, praskuleta, praskurzeta, praszczaki, praszczeta, prazgoleta*.

Platfus ‘człowiek mający płaskostopie’

Plastus to te stopy mo takie całkiem plaskate (Irena). Platfus to ni ma tego takiego wygięcia tu pud stopo, tylko proste idzie (Wołoskowola). Platus to jak chto ma platfusa u nogi, to bida, bo potem żadne buty ni pasujo (Stanisławów). Kiedyś to te dzieci latały takie platfusy, a tero to jakoś leczo to (Spiczyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *platfusa*; D. lm. *platfusów*; wymowa: *platfus*.

Plazgory ‘dzieci prawnuków’

Plazgory to już dalse pokolenie, to babcia musi być bardzo stara, zeby docekać plazgorów (Stok). Plazgory to mało u kogo so, bo to so dzieci od prawnuków (Gołab).

Źródła: PM, PS, KAGP, MG.

Geografia: okolice Puław, Bychawy i Kraśnika (zob. mapa 11).

D. lp. *plazgora*; D. lm. *plazgorów*; wymowa: *plazgory*.

Por. *plaskuleta, płaszczeta, praprawnuczki, praprawnuki, praskulaki, praskulotka, praskuleta, praskurzeta, praszczaki, praszczeta, prazgoleta*.

Plechy ‘choroba skóry głowy polegająca na łuszczeniu się naskórka’

Plechy to so płatki łuszczący sie skóry głowy (Ignaców). Leco taki jak malutkie wiórki zy skóry głowy przyważnie, ale i na rękach potrafiło być plechy (Szczuczki).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: Ługów, Ożarów, Szczuczki, Ignaców, Poniatowa, Borzechów, Grądy, Wronów, Konopnica, Kozubszczyzna (zob. mapa 23).

D. lm. *plechów*; wymowa: *plexy*.

Por. *tupież, tupieża, papry*.

Pleciuga ‘osoba, która lubi plotkować’

Pleciuga to chtoś taki, baba czy chłop, co lubi roznosić plotki (Łukowa). Pleciuga to człowiek, który niepotrzebnie dużo mówi na innych (Wólka Polinowska). Pleciuga to ma długi język (Sławęcín). Pleciuga to kobieta, która lubi plotkować (Serokomla).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pleciugi*; D. lm. *pleciugów*; wymowa: *plećuga, pływuga*.

Por. *bajda, bajdziarka, bajdziarz, tachmyta, obmowa, obmowisko, obmownica, obmownik, obmowny, plociuch, plota, plotka, plotkara, plotkarka, plotkarz*.

Plecy ‘tylna górna część ciała’

Plecy to człowiek ma z tyłu (Turobin). Na plecach lubie najbardzi spać (Kulczyn). W plecach mie boli, nie wim, co to jest, może płuca (Wynanka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *pleców*; wymowa: *plecy*.

Plociuch ‘osoba, która lubi plotkować’

Plociuch lubi dużo mówić i roznosić plotki (Dęba). Ale z niego plociuch, chłop i taki plociuch, aż dziwne (Paszki Duże). Plociuch to baba, co plotkuje (Wołyń).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *plociucha*; D. lm. *plociuchów*; wymowa: *plóćux*.

Por. *bajda, bajdziarka, bajdziarz, tachmyta, obmowa, obmowisko, obmownica, obmownik, obmowny, pleciuga, plota, plotka, plotkara, plotkarka, plotkarz*.

Plota ‘osoba, która lubi plotkować’

Plota to roznosi plotki i lubi plotki (Horyszów Ruski). Plota taka przyszła, siadła na ławie i niby spała, a słuchała o czym mówio, a potem po wsi roznuśiła (Mokrelipie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *ploty*; D. lm. *plotów*; wymowa: *plota*.

Por. *bajda, bajdziarka, bajdziarz, łachmyta, obmowa, obmowisko, obmownica, obmownik, obmowny, pleciuga, plociuch, plotka, plotkara, plotkarka, plotkarz*.

Plotka ‘osoba, która lubi plotkować’

Plotka to ino ruznosi plotki i nic więcy (Biszczka). *Plotka to u nas taka kobieta, co kłamie o innych, nie mówi prawdy* (Panasówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *plotki*; D. lm. *plotków*; wymowa: *plotka*.

Por. *bajda, bajdziarka, bajdziarz, łachmyta, obmowa, obmowisko, obmownica, obmownik, obmowny, pleciuga, plociuch, plota, plotkara, plotkarka, plotkarz*.

Plotkara ‘osoba, która lubi plotkować’

Plotkara to lubi opowiadać rzeczy nieprawdopodobne i roznosić plotki (Brzozowica Mała). *Plotkara to baba, co lubi plotkować* (Wola Gułowska). *Ale z niej plutkara, każdego obmówi i tatke przypnie* (Dorohuczka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *plotkary*; D. lm. *plotkarów*; wymowa: *plotkara, plutkara*.

Por. *bajda, bajdziarka, bajdziarz, łachmyta, obmowa, obmowisko, obmownica, obmownik, obmowny, pleciuga, plociuch, plota, plotka, plotkarka, plotkarz*.

Plotkarka ‘osoba, która lubi plotkować’

Plotkarka z niej, bardzo lubi plotkować (Witulin). *Taka ładna dziewczyna, młoda, a już taka plotkarka, patrzy co tam o kim złęgo powiedzieć* (Serniki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *plotkarki*; D. lm. *plotkarków*; wymowa: *plotkarka, plutkarka*.

Por. *bajda, bajdziarka, bajdziarz, łachmyta, obmowa, obmowisko, obmownica, obmownik, obmowny, pleciuga, plociuch, plota, plotka, plotkara, plotkarz*.

Plotkarz ‘osoba, która lubi plotkować’

Plotkarz lubi dużo mówić, opowiadać rzeczy nieprawdopodobne i paskudnie obmawiać innych (Wandalin). *To plotkarz, nie trza mu wierzyć* (Żurawnica). *Jak plotkuje, to jest plotkarz* (Chmiel). *Plotkarz to człowiek, co niepotrzebnie dużo mówi* (Suchowola).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *plotkarza*; D. lm. *plotkarzów*; wymowa: *plotkaś, plotkoś*.

Por. *bajda, bajdziarka, bajdziarz, łachmyta, obmowa, obmowisko, obmownica, obmownik, obmowny, pleciuga, plociuch, plota, plotka, plotkara, plotkarka*.

Płachetka ‘to, czym przykrywa się materac lub siennik w łóżku’

Płachetka był lniana na łóżko (Kawęczyn). *Płachetka to do przykrywania łóżka na noc* (Mołożów). *Płachetki to byli z lnianego płótna, ale troszke lepszego* (Kawęczynek).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *plachetki*; D. lm. *plachetków*; wymowa: *puaxetka*.

Por. *gunia, płachta, podściółka, prześcieradło*.

Płachta I – tom I: 226.

Płachta II – tom VII: 272.

Płachta III – tom VII: 272.

Płachta IV ‘to, czym przykrywa się materac lub siennik w łóżku’

Dawniej tam wszystko lniane płachty, wszystko było swojej roboty (Smólsko Duże). Płachta to płótno lniane, co na długość czy na wielkość była taka sama jak prześcieradło, miała dwa metry długości i półtora szerokości (Ruda Solska). Płachty były z płótna lnianego (Hanna). Kiedyś to nie nazywało się prześcieradło, tylko płachta (Obłasy). Słuma i lniana płachta, i pierzyne, poduszki na to (Wojszyn). Takie płachty śmy mieli, to grube płótno i z tego płachty (Gołęb). Kiedyś to płachta była, tera mówio prześcieradło (Wandalin). Z tego płótna szyło się worki, bo gotowych nie było, na zboże na ziemniaki, na wszystko, płachty na łóżka, koszule. To nie było jak teraz jedwabne, bawełniane, jakie tylko, a to z twardego sztywnego płótna były koszule i wszystko (Błonie). Szyli z tego płótna worki, płachty na łóżka (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). To płótno, a później coś z tego się szyło czy powiedzmy płachty tak zwane, czyli prześcieradła po naszymu (Dzierzkowice Wola). Przecież to były, robili z tego płachty, przeważnie płachty, no i na koszule przecież z tego były robione (Babin). Tkacz przeważnie robił płachty takie o, prześcieradła (Barbarówka). To trzeba było i na koszule, i na płachty, i na worki, a i na portki tak, kalesony (Kocudza). Uprało się te motki, zaniosło się do tkacza, wyrobiły i szyło się płachty na łóżko (Dzierzkowice). Płachto się przykrywa siennik (Skoków). W popiele ta bielizna tam mokła, te płachty, te kalesony (Susiec). Z lnu to rubili płachty na łóżka (Żrebce). W tem kufrze wszystko. A jak nie to był drażek taki o. Tam w tej izbie był drażek u powały i powiesiło i tam weźmy płachta, bo to nie było prześcieradło tak, o jak dzisiaj, bo to płachta no równa prześcieradłowi, tylko że to było lniane czy tam weźmy konopne, z konopi czy tam ze lnu. No i tam jak to ubranie wisi tam, to, to przykryło, żeby się nie kurzyło (Lipa). Płachta to pod spód. Tera mówio prześcieradło, upierw płachta. Na zgrzebnej płachcie, mówi, zrobiony (Janisz-kowice). Płachta samodziółowa do nakrywania słomy lub siennika w łóżku (Ochoża). Z lnu płachty szyli (Uhrusk). Rozścielają tam płachte, obrus i siadają dookoła i nalewają w jedne miskie i wszystkie, nie po talerzykach nie, nie, i nik nie chorował od tego, nie tak, że tego o, kto by te talerzyki tam woził, miseczki na pole (Jabłeczna).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *płachty*; D. lm. *płachtów*; wymowa: *puaxta, plaxta*.

Por. *gunia, plachetka, podściółka, prześcieradło*.

Płaczek ‘człowiek płaczący’

Z niego taki płaczek, byle czego już płacze (Żyrzyn). Nie bądź taki płaczek, ino weź się do roboty, matka tak zawsze do siostry mówili, bo ta byle czego płakała (Baranów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *placzka*; D. lm. *placzków*; wymowa: p̥uáček, p̥uacek.
 Por. *beksa, mazepa, mazgajowaty, mazgoń, płaksa, płaksiwy*.

Płaksa ‘człowiek płacziwy’

Od dziecka z niej była taka płaksa, byle czego już płacze (Leszczanka). *Płaksa, bo ciągle płacze, nawet nie bardzo wiadomo, o co chodzi z tym płaczem* (Kostomłoty).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *płaksy*; D. lm. *płaksów*; wymowa: p̥uaksa.

Por. *beksa, mazepa, mazgajowaty, mazgoń, płaczek, płaksiwy*.

Płaksiwy ‘człowiek płacziwy’

To dziecko to takie płaksiwe, cały czas płacze (Wilków). *Płaksiwy, to taki, co jak to mówio, mo oczy na mokrym miejscu* (Serniki). *Płaksiwy to taki, co byle czego płacze* (Wólka Rokicka). *Łon taki więcy płaksiwy, zara płacze* (Słodków).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *płaksiwego*; D. lm. *płaksiwych*; wymowa: p̥uakšivý.

Por. *beksa, mazepa, mazgajowaty, mazgoń, płaczek, płaksa*.

Płaszczęta ‘dzieci prawnuków’

Płaszczęta to mało dzie so, bo to musi już dzieci prawnuków (Małoniż). *So wnuki, prawnuki, i dopiero potem te płaszczęta* (Czartowiec).

Źródła: PM, PS.

Geografia: Małoniż, Czartowiec, Żulice (zob. mapa 11).

D. lp. *płaszczęcia*; D. lm. *płaszcząt*; wymowa: p̥uáščenta, p̥uáščynta.

Por. *plaskuleta, plazgory, praprawnuczki, praprawnuki, praskulaki, praskulątka, praskuleta, praskurzęta, praszczaki, praszczęta, prazgoleta*.

Płozy ‘wygięte półokrągłe płozy przy kołysce’

Kołyśka sie kołyśze na płozach (Orłów Murowany). *Płozy wygięte so w kołysce, tak na wpół so zaokrąglone i na nich sie porusza kołyśka* (Wólka Orłowska).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Krasnegostawu.

D. lm. *płozów*; wymowa: p̥uozy.

Por. *bieguny, korsy, kosiory, stapy*.

Płuca I – tom III: 300.

Płuca II ‘wewnętrzny narząd oddechowy’

Płuca to so do oddychania (Chmiel). *Jak chto na płuca choruje, to najlepszy krwawnik młodziutki, te listki i z tego przez maszynke sok wyciśnięty, to na płuca* (Brzeście). *Chory na płuca to bardzo kaszle* (Zbereże).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *płuców*; wymowa: p̥uoca.

Płucnik ‘człowiek bardzo chudy’

Jak chtoś taki bardzo cinki, to mówio, że płucnik, bo pewnie chory (Bochotnica). Jak same kości, to już taki człowiek chory musi być, to taki płucnik po naszymu (Wola Domaszewska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *płucnika*; D. lm. *płucników*; wymowa: *płucnik*.

Por. *badył, bida, chuderlak, chuderlawiec, chudy, chudziak, chudzielec, chułyń, cienki, gołda, gruzlik, legiejdas, nędza, suchar, suchy, świstki, zmore*.

Płukać ‘usuwać mydło z pranej bielizny’

Wyprano bielizne trza płukać jeszcze (Chmiel). Płukać to po to trza, żeby mydło całkiem zmyć z tego, co prane jest (Orłów Murowany). Na końcu prania, to te chusty sie płucze du czysta (Wólka Kańska).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

Wymowa: *płukać, płukać*.

Por. *obtoknąć, optuknąć, popłukać, potoknąć, wypłukać*.

Pochrzep ‘część tułowia od szyi do krzyża’

Pochrzep mie boli, ni moze siedzieć (Wola Burzecka). Cały ten grzbiet z tyłu od karku w dół to nazywało sie pochrzep (Okrzeja).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *pochrzepu*; D. lm. *pochrzepów*; wymowa: *pošsep*.

Por. *chrapec, grzbiet, kregostup, krzyż, pacierz*.

Pocierać ‘trzeć na tarze’

Brudne byli te szmaty i trza było mocno pocierać na tarze, żeby to puściło (Zofiówka). Tara to drewniana w ramie, a w środku falowana taka, metalowa, to sie pocierało na tarze bielizne (Rozięcín).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechna.

Wymowa: *poćerać, pućirać, poćirać*.

Por. *heblować*.

Pocieradło ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapałki’

Pocieradło z boku paczki zapałków było, wąski taki bok (Skokówka). Zapałke sie zaświeci, jak sie potrze o pocieradło, co jest z boku pudełka (Wielącza).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa (zob. mapa 37).

D. lp. *pocieradła*; D. lm. *pocieradłów*; wymowa: *poćeradu, poćiradu*.

Por. *boczek, czerkadło, czerkalniczka, czerkawka, dracka, drapaczka, drapka, draska, draśniczka, masa, potarka, siarka, siarniczka, tarło, tartka, zapalniczka, zapalnik, zapalcznik, zapłonka*.

Pociotek ‘syn ciotki’

Pociotek to jest syn ciotki (Wandalin). *Pociotek to czekaj, czekaj, to dzieci so ciotki. Pociotek to ciotki dziecko, no syn siostry* (Chmiel). *Pociotek to ktoś z dalszej rodziny, od ciotki* (Rudy). *Pociotek to już dziesiąta woda po kiślu* (Klementowice). *Pociotek to dalszy krewny* (Rudka). *Pociotek to syn ciotki* (Andrzejów pow. Janów Lubelski). *Pociotek to bardzo daleki krewny* (Gościeradów). *Pociotek to z troche dalszy rodziny* (Gręzówka).
Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pociotka*; D. lm. *pociotków*; wymowa: *poćotek, pućotek*.

Por. *brat cioteczny*.

Pocziwina ‘człowiek odznaczający się pozytywnymi cechami charakteru’

Pocziwina człowiek, un taki dobry i pocziwiy, że aż za bardzo, ludzie to wykorzystuju (Potok Górny). *Z nim nic ni załatwisz, bo to za bardzo tako pocziwina, nie zakombinuje nic, dobry człowiek, pocziwina taka* (Nielisz).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *pocziwiny*; D. lm. *pocziwinów*; wymowa: *poćiwińa, poćiwińa, pućiwińa*.

Por. *akuratny, charakterny, dokładny, porządny, rzetelny, solidny, uczciwy, uważny*.

Podbicie ‘górna część stopy między palcami a kostką’

Podbicie to idzie od palców do kostki w nodze (Flisy). *Podbicie to górna część stopy w nodze* (Zwierzyniec).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *podbicia*; D. lm. *podbiciów*; wymowa: *podbiće, pudbiće*.

Por. *pol, zazucie*.

Podgłówek ‘część materaca lub rodzaj małej poduszki jako podwyższenie pod głowę’

Podgłówek to jest mała poduszczecka kładziona pod poduszkę (Ruda Solska). *Podgłówek to sie kładzie pod poduszkę, żeby wyży było* (Gręzówka).

Źródła: PM, MAGP.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *podgłówka*; D. lm. *podgłóweków*; wymowa: *podguuwek, pudguuwek*.

Podlec ‘człowiek podły, zły’

Podlec to taki człowiek podły (Wandalin). *Podlec to jest bardzo zły człowiek* (Niedrzwica Duża). *Ale to podlec, patrzy, jak kogo zniszczyć* (Wólka Tarnowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *podleca*; D. lm. *podleców*; wymowa: *podlec, podlyc*.

Por. *bydlak, drań, gadzina, hultaj, jędza, ladacy, ladaczuch, lichota, nicpoń, niepo-cziwiwy, podleca, podły, sobaka, zgarny, żołta*.

Podleca ‘człowiek podły, zły’

A to podleca, tylko patrzy co kumu na złość zrobić (Wólka Abramowska). Jak zły i źle robi, to jest podleca, taki podleca (Chłopków).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Zamościa i Biłgoraja.

D. lp. *podlecy*; D. lm. *podleców*; wymowa: *podleca, pudleca*.

Por. *bydlak, drań, gadzina, hultaj, jędza, ladacy, ladaczuch, lichota, nicpoń, niepo-cziwy, podlec, podły, sobaka, zgarny, zółta*.

Podłotek I ‘chłopiec kilkunastoletni’

To sie chodziło na wieczory już takim podłotkiem, późni kawaleram (Karczmiska). Takim pudłotkiem jeszcze byłem, ale już to pamiętam dobrze (Sól). Kiedyś to chodziliśmy po dunaju, zbierali się już takie większe, takie podłotki kawalery (Chmielek).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *podłotka*; D. lm. *podłotków*; wymowa: *podłotek, pudłotek*.

Por. *kawalerczak, młodziak, młokos*.

Podłotek II ‘dziewczyna kilkunastoletnia’

Dziewczyna tak mni więcej od czternastu do osiemnastu lat to pudłotek (Chmiel). Podłotek to jeszcze ni panna (Bordziłówka). Podłotkiem byłem, ale już na wysela chodziłam i tańcowałam z kawaleryami (Ciosmy).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *podłotka*; D. lm. *podłotków*; wymowa: *podłotek, pudłotek*.

Podły ‘człowiek podły, zły’

Podły to jak bardzo zły ktoś taki, robi źle (Choroszczyńska). Podły, no to podły, źle robi, innych krzywdzi (Czosnowka). Podły człowiek to jest bardzo zły człowiek (Lipowiec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *podłego*; D. lm. *podłych*; wymowa: *podły*.

Por. *bydlak, drań, gadzina, hultaj, jędza, ladacy, ladaczuch, lichota, nicpoń, niepo-cziwy, podlec, podleca, sobaka, zgarny, zółta*.

Podróżnik I – tom V: 362.

Podróżnik II – tom V: 362.

Podróżnik III – tom V: 363.

Podróżnik IV – tom V: 363.

Podróżnik V ‘człowiek, który odbywa dalekie podróże’

Z niego to taki pudróżnik, ciągle gdzieś jedzie, i to w dalekie strony (Kulczyn). Podróżnik to taki, co gdzieś daleko jeździ, gdzieś w inne kraje, coś zwiedza, podróżuje, no to podróżnik jest (Mętów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *podróżnika*; D. lm. *podróżników*; wymowa: *podruźnik, pudruźnik, podruzniik*.

Por. *wędrowca, wędrowiec, wędrownik*.

Podstawka I – tom VI: 427.

Podstawka II ‘zbiornik na naftę w lampie naftowej’

Lampa miała take podstawke i tam była nafta (Suchawa). *Podstawka to pękata taka na dole w lampie, i ona na naftę była* (Bukowa Wielka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *podstawki*; D. lm. *podstawków*; wymowa: *potstafka, pocstafka, pusctafka*.

Por. *bańka*.

Podściółka ‘to, czym przykrywa się materac lub siennik w łóżku’

Na koszule czy na podściółki, nieraz i na spodni jak z niemieckich czasów, to sie robiło spodni dla męża, dla dzieci, koszuli sie szyło, podściółki (Sitno pow. Biała Podlaska). *Podściółka to ino lniana, gruba* (Worgule).

Źródła: PM, CWP.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *podściółki*; D. lm. *podściółek // podściółków*; wymowa: *potścauka, poćścauka, pućścauka*.

Por. *gunia, płachetka, płachta, prześcieradło*.

Poduszczałka I ‘mała poduszka pod głowę’ (zob. ilustracja 13).

Spała ino na poduszczałce, bo poduszałka to było dla mnie za wielgie (Dubienka). *Pierzynka, poduszczałka w tłumok na plecy i w las, bo tu Niemcy* (Majdan Wielki). *Była mała poduszczałka pod głowe* (Sąsiadka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *poduszczałki*; D. lm. *poduszczałków*; wymowa: *poduśečka, puduśečka, podusecka*.

Por. *jasieczek, jasiek, jasio, jaś, jaśko, zagłówek*.

Poduszczałka II ‘wypukła końcowa część palca u ręki’

Podusecka to to takie miętkie na końcu palca (Stanin). *Poduszczałka to koniec palca* (Jedlanka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Stanin, Jedlanka, Germanicha, Ciechomin, Lisikierz, Siedliska pow. Łuków (zob. mapa 9).

D. lp. *poduszczałki*; D. lm. *poduszczałków*; wymowa: *poduśečka, pudusecka, podusecka*.

Por. *brzusiec, brzuszek, członek, czubek, jagódka, opuszka, poduszka, puczka*.

Poduszka I – tom I: 236.

Poduszka II – tom II: 136.

Poduszka III – tom II: 136–137.

Poduszka IV – tom II: 137.**Poduszka V** – tom VII: 284.**Poduszka VI** ‘rodzaj worka wypchanego czymś miękkim, najczęściej pierzem’

A łózka te były wysłane wysoko, po dwie poduszki i pierzyny (Branew). Jak sie chowało gęsi cy kacki, kiedyś tam nie były kołdry w modzie, tylko były pierzyny i poduski. Poduski były jesce na wirzchu łukładane jako łozdoba w chatupie (Świeciechów). Kiedyś to tako moda była sprzed wojnu, dwie poduszki takie kwadratowe, dwie na kupe, taki mały jasiocek na tego, i tak na łózko (Michów). Puduszki były też z pierza (Kryłów). Poduszke kładzie sie pod głowe (Grądy). Dawno to było pierzyny i każdy trzymał te gęsi, aby te pióra miał i te poduszki byli i pierzyny byli i każdyn se sam uchował i tak to było (Ruda Solska). Robiło sie pierzyny i poduszki z pierzy (Małoniż). Ludzie gęsi trzymali, aby te pióra miał i te poduszki były (Łańcuchów). Teraz tak nie jest, teraz gotowe poduszki, wszystko (Kawęczyn). Kiedyś jeszcze poduszki na, na łózka, może tu widziałyście tam na dole chyba so, takie na wierzchu poduchy dwie sie kładło, i jasiczek i to takie przywozili wiano już (Hołowno). Kiedyś na każdym podwórku byli gęsi, a teraz nie ma gęsi i nie ma pierza. [. . .]. Kupuje sie kołdry czy tam poduszke i z głowy, załatwione. [. . .]. A gdzieś jak sie szykowało wesele, to trzeba było jeszcze i poduszki wykładowe byli. [. . .]. Dwie poduchy i ze dwa jaški (Kąkolewnica). Każda gospodyn trzymała gęsi, na pierzynke, na poduszke (Trzydnik Duży). Tam przychodziły inne baby, narobiły my jedzenia, pierogów napiekły, zasiadałyśmy tak naobkoło siebie i poduszki żeśmy robiły z pierza (Brzeźno). Na wiano musiała być pierzyna, poduszka, jak córka za mąż wychodziła (Zakłodzie). Dla panny młodej wyprawa to puchowe pierzyny i różne poduszki (Moniatycze). Tańcowali cało noc, świtem już sie wybierali do młodego, brali obraz, w płachcie związana pierzyna i dwie poduszki (Susiec). Drużbanty zabierają kufer, kładli poduszki, pirzynie, wiążują na wóz już, i siadają na ten wóz, już przyjadą do młodej, to już musi ojciec wykupić (Jableczna). Dzieże tak okrywała mama zawsze tym jeszcze w poduszki, żeby to ciasto rośło, żeby nie zamarzło (Rejowiec Fabryczny). Dzieciom prezenty pod poduszke kładli na Mikołaja (Rozłopy). Dawali dzieciom prezenty pod poduszke, tam byle co, aby coś pod poduszke podłożyć. Ja pamiętam jak mnie podkładali, to sie spało w nocy, sie przebudziło i pod poduszke. To tam było byle, co może jabko, może orzechy, może ciastko. I już to, że to święty Mikołaj przyniósł. Tak podkładali, pod poduszke (Błonie).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *poduszki*; D. lm. *poduszek // poduszków*; wymowa: *poduška, puduška, poduska, puduska*.

Poduszka VII ‘wypukła końcowa część palca u ręki’

Poduszka to tyn sam czubek palca (Spiczyn). Poduska to u palca bardzo cułe miejsce (Lipa). Poduszka to to miętkie w palcu na samym końcu (Dys).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Jawidz, Nasutów, Spiczyn, Dys, Snopków, Lipa (zob. mapa 9).

D. lp. *poduszki*; D. lm. *poduszek // poduszków*; wymowa: *poduška, puduška, poduska*.

Por. *brzusiec, brzusek, członek, czubek, jagódka, opuszka, poduszcza, puczka*.

Pohanka ‘podwyższona temperatura z dreszczami, często typu malarycznego’

Pohanka to dawna churoba, to tak trzęsie człowieka, zimno takie, umirali ludzie na to (Podedwórze). Pohanka nazywali i febra, ale to dawne bardzo churoby, tera o tym ni słyhać (Opole).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa.

D. lp. *pohanki*; D. lm. *pohanków*; wymowa: *poxanka, puxanka*.

Por. *dychoradka, febra, frebra, lichoradka, ograżka, ostróbka, zimnica, zimniczka, zimocha*.

Pokazujący palec ‘wskazujący palec u ręki’

Pokazujący palec to tyn w samych środku ręki (Telatyn). Un do pokazywania tyn palec i pewnie stąd nazywo jego pukazujący palic (Żulice).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *pokazującego palca*; D. lm. *pokazujących palców*; wymowa: *pokazuioncy palec, pukazuioncy palec, pukazuioncy palic*.

Por. *rozkazujący palec, wskazujący palec*.

Pokosmany ‘człowiek mający włosy w nieładzie’

Pokosmany taki, ale to tera taka moda jest, że wygląda jak pokosmany (Żuków). Grzebyka ni ma czy co, chodzi taki pokosmany (Zahajki pow. Włodawa).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *pokosmanego*; D. lm. *pokosmanyh*; wymowa: *pokosmany, pukosmany, puku-smany*.

Por. *kostroperz, kudłaty, rozczochrany, roztroperz*.

Pokraka ‘człowiek ułomny’

Pukraka to taki człowiek niezgrabny, upoślydzony (Luchów Dolny). Taki jakiś pokrecuny jest, pokrzywiuny, tak dziwnie chodzi, no prosto taka pukraka to jest (Bukowina).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *pokraki*; D. lm. *pokraków*; wymowa: *pokraka, pukraka*.

Por. *garaczmag, kaleczny, kaleka, połamaniec*.

Pokwapny ‘człowiek zbyt energiczny’

Pokwapny taki, zanim pomysli, to już powi (Kielczewice). Pokwapny to taki niespokojny, prędki człowiek (Słodków). Pokwapny taki, nie usiedzi, musi już, musi sie spieszyć cały czas (Majdan Leśniowski).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pokwapnego*; D. lm. *pokwapnych*; wymowa: *pokfapny, pukfapny*.

Por. *popęda, popędliwy, postrzeleniec, sznytki*.

Pol ‘górną część stopy między palcami a kostką’

W polu boli ma noga (Skowieszyn). *Pol to idzie od góry stopy aż do samych palców* (Bazanów Stary).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *polu*; D. lm. *polów*; wymowa: *pol*.

Por. *podbicie, zazucie*.

Polewać ‘zaparzać białiznę wrzącą wodą z popiołem’

Polywać to w polywanicy wrząco wodo, tych szmatów takie polywanie robiły (Wierzbica pow. Kraśnik). *Poliwać trza wrząco wodo popiół* (Andrzejów pow. Janów Lubelski).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia.

Wymowa: *polewać, polywać, pulewać, poliwać*.

Por. *ługować, potaczać, zaparzać, zolić, żłuktować*.

Polewanica ‘drewniane naczynie na trzech nogach służące dawniej do zaparzania białizny w ługu’ (zob. ilustracja 15).

Polewanica to naczynie do polewania wrzątkiem w nim białizny (Wólka Abramowska).

Polewanica to jest to samo co tryfusek. Płachte się rozpościrało, popiół sypało i gorąco wodę na to łoto, tak zaparzało się te szmaty w ty polywanicy (Wierzbica pow. Kraśnik).

Trza było odeprać, to jak było z tego brudu większego odeprane, to wtedy się wkładało w taku, polywanica się nazywało i popiół się, kładło się take szmate na wirzchu i popiół się nasypywało tu, i gotowała się woda, poliwało się tu wodu, tak długo, aż ze spodu zoła leciała gorąco. Leciła już ta zoła gorąco, to potem wyciągali to i brali z powrotem w takie podkijenia (Kocudza).

Przodzie to było lniane, to się poliwało w poliwanicy (Zgoda). *Polywanica to była. Zamiast proszku to się brało tyn popiół na gorąco wodę.*

I woda się odstawała i później się wlewało to wszystko, żeby ten brud cofał ten popiół na spodzie. Popiół został na szmacie w ty polywanicy (Opoka).

Polywanica, tryfusek to tak downo jak pralka dzisiaj, bo downo pralków nie było, a było naczynie takie kregłe na trzech nogach stoła, tu z boku dziura była, dziure zatkali tam czym, szmat nalożuł, ług z popiołu zrubili, posypali tym ługiem i wodo gorąco przeliwali. Tak pare razy, potem dziure odetkoł, woda wyleciała i znów kilka razy to samo, jaż woda czyściutko była, i te szmaty zrubili się bilutkie. A potem baby brali na plecy te pranie, do rzyki, i łupali kijunko aż furczało (Sulów).

Polewanica to dawne drewniane naczynie na trzech nogach do parzenia w gorącym ługu brudnej białizny (Andrzejów pow. Janów Lubelski).

Polywanica to drewniane naczynie w kształcie balii u góry węższe, na trzech nogach, z boku ma otwór, którym spuszcza się niepotrzebno wodę, służy do moczenia białizny (Wandalin).

Te duże garki, bo jes jeden jes gar duży po Nowacyńskim Henryku. Un już nie żyje pare lat. Un go zrobił, to się nazywa poliwanica. Poliwanica, tryfusek dawno, a tera to nazywamy pralka (Bęczyn).

Polywanica się nazywało i kładło się szmate na wirzchu, i popiół się nasypywało, i ze spodu zoła leciała gorąco (Bukowa).

Jo to jesce tero mum polywanice i casem w ni jesce piere, bo to lepsze jak pralki te (Trzydnik Duży).

Polewanica to naczynie do polewania w nim chustów (Dąbrowa Olbiecka).

Źródła: PM, ML, PI, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia (zob. mapa 25).

D. lp. *polewanicy*; D. lm. *polewaniców*; wymowa: *polewańca, pulewańca, polywańca, polywańca, poliwańca*.

Por. *balija, luszow, polewanka, potaczka, potak, stawnica, tryfus, tryfusek, zolnica, zolnik, żłób, żtukto*.

Polewanka ‘drewniane naczynie na trzech nogach służące dawniej do zaparzania bielizny w ługu’ (zob. ilustracja 15).

Polywanka była z klepek i w nim parzyły szmaty (Janowiec). To było takie na trzech nogach, jak beczka podobne i z dziure w spodzie, i w tym prali, to była potaczka i polewanka, jedne tak, a drugie tak mówili, i to było do prania (Zarzecze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Janowiec, Zarzecze (zob. mapa 25).

D. lp. *polewanki*; D. lm. *polewanków*; wymowa: *polewanka, polywanka*.

Por. *balija, luszow, polewanica, potaczka, potak, stawnica, tryfus, tryfusek, zolnica, zolnik, żłób, żtukto*.

Polica I – tom I: 238.

Polica II ‘półka na łyżki i talerze’ (zob. ilustracja 9).

Polica to na miski i łyżki (Szuminka). Polica to była półka na naczynia (Bokinka Pańska). Polica była na łyżki kłaść (Kodeń).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *policy*; D. lm. *policów*; wymowa: *połica, pułica*.

Por. *tyżnik, tyżownik, policzka, politnia, półeczka, półka, załyżnik*.

Policzka I ‘boczne miękkie części twarzy’

Policzka ma gładziutki, ani zmarszczki żadny (Toczyska). Po zabawie pucalowała mie w policka i wiedziołem, ze sie podobam, no i moja babo została (Ożarów).

Źródła: PM, PI, KAGP.

Geografia: Toczyska, Gręzówka, Ossowa, Kodeniec, Lubień, Załucze Stare, Żdzarka, Zbereże, Macoszyn, Radzanów, Ożarów, Ługów, Ignaców, Malice, Małoniz (zob. mapa 3).

D. lm. *policzków*; wymowa: *połička, pułička, polička, pulyčka*.

Por. *buziaki, gęby, jagody, lica, lice, łycie, mordy, policzki, poliki, półgębki, puchy, pućki, puszki, pyski, twarze*.

Policzka II ‘półka na łyżki i talerze’ (zob. ilustracja 9).

Policzka była do wieszania tyżek (Worgule). Policzka to dawna półka na naczynia, tyżki na ni kładli (Huszcza).

Źródła: PM, PI, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *policzki*; D. lm. *policzków*; wymowa: *połička, pułička*.

Por. *tyżnik, tyżownik, polica, politnia, półeczka, półka, załyżnik*.

Policzki ‘boczne miękkie części twarzy’

Policzki to so na twarzy, pu obu bokach (Krzemień). Policzki to so boczne części twarzy (Nadrybie). Mama wycalowała mie w policzki, przytulila, i już było dobrze, bo ja sie w te wojne bardzo bałam i bardzo płakałam (Brzozowica Duża).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie (zob. mapa 3).

D. lm. *policzków*; wymowa: *połički, pułički, połicki, pułycki, pułyčki*.

Por. *buziaki, gęby, jagody, lica, lice, łycie, mordy, policzka, poliki, półgębki, puchy, pućki, puszki, pyski, twarze*.

Poliki ‘boczne miękkie części twarzy’

Poliki to miała takie rumiane zawsze (Branica Radzyńska). *Poliki to boczne części twarzy* (Skoki).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Branica Radzyńska, Skoki, Paszki Duże, Paszki Małe (zob. mapa 3).

D. lm. *polików*; wymowa: *połiki, pułiki, polyki*.

Por. *buziaki, gęby, jagody, lica, lice, łycie, mordy, policzka, policzki, półgębki, puchy, pućki, puszki, pyski, twarze*.

Politnia ‘półka na łyżki i talerze’ (zob. ilustracja 9).

Naczynia, miski, kubki to na politni stawiały (Wierzbica pow. Kraśnik). *Była kiedyś politnia, to takie półki złączone razem, jak szafka, ale bez zamknięcia, coś takiego było* (Popkowiec).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *politni*; D. lm. *politniów*; wymowa: *połitńa, pulitńa*.

Por. *tyżnik, tyżownik, polica, policzka, półeczka, półka, załyżnik*.

Polucha ‘człowiek, który lubi się włóczyć’

Pulucha to taki, co lubi się włóczyć (Potok Górny). *Pulucha po wsi łązi i słucha, co dzie sie dzieje* (Bukowina).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *poluchy*; D. lm. *poluchów*; wymowa: *poluxa, puluxa*.

Por. *dełeda, włóczega, włóczykij, włóka*.

Polamaniec ‘człowiek ułomny’

Polamaniec to człowiek taki z ułomnością jakoś, na nogi coś ni tak czy co (Potok Górny).

Polamaniec to na noge nidumaga, pokrzywiony jest (Stary Brus).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *połamańca*; D. lm. *połamańców*; wymowa: *poɥamańec, puɥamańec, poɥomańec, puɥumańec*.

Por. *garaczmagą, kaleczny, kaleka, pokraka*.

Połata ‘łóżko zakrywane w dzień deską do siadania’ (zob. ilustracja 5).

Połata drewniane, takie łóżko zakrywane w dzień deską, a w nocy było do spania (Macoszyn). *W dzień na połacie się sidziało, a w nocy spało* (Radzanów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Macoszyn, Mszanna, Radzanów (zob. mapa 30).

D. lp. *połaty*; D. lm. *połatów*; wymowa: *poɥata, puɥata*.

Por. *bambetel, kanapa, kanapka, ława, połatka, sofa, sofka, szlaban, tapczan, tarczan, wyrek, wyrko*.

Połatka ‘łóżko zakrywane w dzień deską do siadania’ (zob. ilustracja 5).

Pałatka to łóżko zbite z desek, inaczej tapczan, na dzień desko zasuwany (Wólka Plebańska). *Połatka to jakby łóżko zbite z desek, słuma i przykryte desko* (Kodeniec). *Połatka to takie prymitywne łóżko zbite i na wirzch desko zakrywane* (Rogów). *Pałatka to łóżko z kilku desek na żerdkach i u góry deska do nakrycia* (Mołodiatyczne).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony (zob. mapa 30).

D. lp. *połatki*; D. lm. *połatków*; wymowa: *połatka, pułatka*.

Por. *bambetel, kanapa, kanapka, ława, połata, sofa, sofka, szlaban, tapczan, tarczan, wyrek, wyrko*.

Pomylenieć ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Pomylenieć taki, no człowiek niezupełnie głupi i taki niezupełnie mądry (Chmiel). *Pomylenieć to taki, co jemu piąty klepki brakuje* (Stara Huta).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *pomylenieca*; D. lm. *pomylenieców*; wymowa: *pomylenieć, pumylenieć, pomylynieć, pumylynieć*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, ma-toł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomylony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Pomylony ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Pomylony, a to człowiek taki niezupełnie głupi i niezupełnie mądry. No to może to troche pomylony taki (Krasnobród). *Pumylony, bo un niezbyt mądry* (Łukowa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pomylonego*; D. lm. *pomylonych*; wymowa: *pomylony, pumylony, pomyluny, pumyluny*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, ma-toł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomylenieć, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Popęda ‘człowiek zbyt energiczny’

Popęda taka, nie usiedzi w miejscu, taki pośpieszny (Opole). *Pupęda, bo cały czas dzieś leci, prędko wszystko robi* (Mosty).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa.

D. lp. *popędy*; D. lm. *popędów*; wymowa: *popenda, pupenda, popynda, pupynda*.

Por. *pokwapny, popędliwy, postrzeleniec, sznytki*.

Popędliwy ‘człowiek zbyt energiczny’

Popędliwy to taki, co za bardzo wszędzie się śpieszy (Glinny Stok). Taki popędliwy, już by chciał, ni może czekać (Uhnin). Wszędzie mu się śpieszy, taki popędliwy jest (Skowieszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *popędliwego*; D. lm. *popędliwych*; wymowa: *popendliwy, pupendliwy, popyndliwy, pupyndliwy*.

Por. *pokwapny, popęda, postrzeleniec, sznytki*.

Popłukać I – tom VI: 438.**Popłukać II** ‘usuwać mydło z pranej bielizny’

Trza namydlić, wyprać, a potem to na końcu popłukać czysto wodo (Ignaców). Popłukać musowo pranie, żeby mydło czy proszek ni zostało na chustach (Majdan Leśniowski).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

Wymowa: *popłukać, pupłukać*.

Por. *obtoknąć, opłuknąć, płukać, potoknąć, wyplukać*.

Porządny ‘człowiek odznaczający się pozytywnymi cechami charakteru’

Tyn swat to człowiek dobry, porządny (Białowody). Porządny to jest taki, co robi wszystko jak trzeba (Kąkolewnica).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *porządnego*; D. lm. *porządnych*; wymowa: *pożondny, pużondny, požundny, pużundny, požunny, pużunny*.

Por. *akuratny, charakterny, dokładny, poczcwiwina, rzetelny, solidny, uczciwy, uważny*.

Poskrobek I – tom VI: 441.**Poskrobek II** ‘najmłodsze dziecko urodzone w późnym wieku rodziców’

A to poskrobek, udał się już tak późno, starsze byli dwadzieścia lat od niego różnicy (Zamch). Poskrobek to jak taki ostatni z dzieci, drobny, mały, bo już w starszym wieku rodziców urodzony (Łukowa).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *poskrobka*; D. lm. *poskrobków*; wymowa: *poskrobek, puskbobek*.

Por. *mizerota, mizynek, najmłodszy, późniaczek, wypierdek, wyskrobek, wysmrodek*.

Postrzał ‘zastrzał palca’

Postrzał to choroba palca za paznokciem (Radecznicza). Postrzał to puważne jest, bo może się z tego zrobić bolak na palcu (Stryjów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *postrzału*; D. lm. *postrzałów*; wymowa: *pošťsau*, *poščau*, *pošťsou*.
 Por. *przeźrzał*, *zastrzał*.

Postrzeleniec ‘człowiek zbyt energiczny’

Postrzeleniec, to się mówi o kimś bardzo energicznym, ni wiadomo, co mu do głowy strzeli (Wandalin). *Taki postrzyleniec, mówio, że za bardzo wsędzie jego peńno* (Michałówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *postrzeleńca*; D. lm. *postrzelenów*; wymowa: *pošťšeleńec*, *poščelińec*, *pušťšeleńec*, *pošťšyłyńec*.

Por. *pokwapny*, *popęda*, *popędliwy*, *sznytki*.

Poszew ‘zewnętrzna powłoka pierzyny’

Poszew to jest do oblykania pierzyny czy kołdry (Gąsiory). *Poszew to jest do powlekania pierzyny* (Dubienka). *Poszew jest zakładana na pirzyne, kołdre, koc* (Ruda Solska). *Poszew to bielizna do powlekania pierzyny* (Karmanowice). *Poszew się nakłada na pirzyne* (Kołacze). *Poszew to je do powlekania pościeli* (Wisiki).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *poszwy*; D. lm. *poszwów*; wymowa: *pošef*, *posef*.

Por. *nawłoczka*, *poszwa*, *powłoczka*, *powłoka*.

Poszewka I – tom IV: 383.

Poszewka II ‘zewnętrzna powłoka poduszki’

Poszewki były z koronki i powstawiane, a zapal różowy, żeby ładnie przebijało (Branew). *Poszewka to powłoka na poduszke* (Teodorówka). *Poszewka jest do powlekania poduszki* (Wysokie). *Poszewke nakłada się na poduszke* (Łańcuchów). *I te poszewki ukrochmaliła matka te białe, to były kiedyś łózka, na łózkach były poduszki, jaški, to było pięknie wtedy* (Gołab). *Poszewka jest wkładana na poduszke* (Ruda Solska). *Na watek się nawijało tam te poszewki czy poszwy, a magłownica była ręczna* (Rejowiec Fabryczny). *Z poszewki sukienke się miało, takimi tasiemkami była ozdobiona, no i tak się ubirało po wojnie, bo nie było nic* (Biszczka).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *poszewki*; D. lm. *poszewków*; wymowa: *pošefka*, *pošyfyka*, *posefka*, *pušefka*.

Por. *nawłoczka*, *obłoczka*, *powłoczka*, *powłoka*.

Poszwa ‘zewnętrzna powłoka pierzyny’

Poszwa jest do powlekania pierzyny (Dubienka). *Poszwa to jest na pierzyne* (Łańcuchów). *Poszwa to powłoka na kołdre lub pierzyne* (Wólka Abramowska). *Poszwe nakłada się na kołdre lub koc* (Mołożów). *Poszwa na pierzyne, no to na wsype idzie* (Borzechów). *Poszwa to jest na kołdre* (Łopiennik Nadrzeczny). *Poszwa to powłoka na kołdre lub pierzyne, ale poszwa więcę na pirzyne* (Ciechanki). *Poszwe nakłada się na pierzyne* (Grądy). *Poszwa to puwłoczka pirzyny lub puduszki* (Ochoża). *Poszwy na pirzyne ido* (Uhrusk). *Poszwa była na pierzyne, i tera jest poszwa, i jo tak samo się nakłada na pierzyne* (Janiszkowice).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *poszwy*; D. lm. *poszwów*; wymowa: *pošfa, posfa*.

Por. *nawłoczka, poszew, powłoczka, powłoka*.

Pościeł I – tom I: 242.

Pościeł II ‘bielizna pościelowa’

Dziewczyna to pościeł musiała mieć, pierzynie obowiązkowo, poduszki jakie, pare ściereczek, ręcznik (Bytyń). No i z tego właśnie było, i też pościeł z tego szyły kobiety, tak, że oni prawie że samowystarczalni byli (Rejowiec Fabryczny). Pościeł to poduszki, pierzyna, kołdra razem (Ruda Solska). W tej skrzyni pościeł, co tam miała, pierzyny, poduszki, to powiązane w płachtach na tej skrzyni (Godziszów). Pościeł obleczone w czysto zmiane. A w siennikach ponapychane świeże siano (Putnowice Wielkie). Pirzyny, poduszki i to obleczenie na nich to taka pościeł (Łukowa). Pościł to poduszki, pierzyna, kołdra, prześcieradło, poszewka razem (Mołożów). Pościeł była ubliczona, pierzyny były z piór z pierza, i puduszki były też z pierza (Kryłów). A takie to tubuzy swaty nakładło tam pulanów w tyn pościł, no i tuni jido spać (Świerze).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pościeli* // *pościela*; D. lm. *pościelów*; wymowa: *pościel, pościł*.

Por. *bielizna, chusty, pościela*.

Pościela I – tom I: 242.

Pościela II ‘bielizna pościelowa’

Pościela to kiedyś była lniana, ze swojego płótna, a tera kupujo (Wyhalew). Pościela to dla mnie najlepsza tera jest z kory (Stary Orzechów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Włodawy i Parczewa.

D. lp. *pościeli*; D. lm. *pościelów*; wymowa: *pościela, puściela*.

Por. *bielizna, chusty, pościel*.

Pościelić ‘pościć łóżko na dzień’

Trza puścielić łóżko na noc i spać na nim, a potem inaczy puścielić na dzień (Uhnin). Łóżko na noc trza pościelić (Siedliska pow. Krasnystaw). Pościelić to na dzień łóżko (Grądy).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *pościelić, puścielić*.

Por. *ścielić, zaścielić*.

Pośladek I – tom II: 142.

Pośladek II ‘pionowa część łóżka od strony nóg’ (zob. ilustracja 2).

Pośladek to część łóżka przy nogach (Grabówka). Od nóg to łóżko to będzie pośladek (Basonia).

Źródła: PM, ML.

Geografia: Grabówka, Basonia, Księżomierz (zob. mapa 32).

D. lp. *poślodka*; D. lm. *pośladków*; wymowa: *pośladek*, *puśladek*.

Por. *pośledni tyłek*, *przyczołek*, *szczyt*, *szczyt mały*, *szczyto*, *tył*, *tyłek*, *zatyłek*.

Pośladek III ‘jedna część tylnej dolnej części ciała’

So dwa pośladki i one składajo sie na tyłek i na tym sie siedzi (Adamów). *Puśladek to jedna część tyłka u ludzi* (Obrowiec).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *poślodka*; D. lm. *pośladków*; wymowa: *pośladek*, *puśladek*.

Por. *półdupek*.

Pośledni tyłek ‘pionowa część łóżka od strony nóg’ (zob. ilustracja 2).

To od nóg pośledni tyłek, bo jest przedni tyłek i pośledni (Borzechów). *Z tyłu to idzie w łóżku pośledni tyłek, ale to w tych starych łózkach* (Wronów).

Źródła: PM, ML.

Geografia: Borzechów, Grądy, Wronów (zob. mapa 32).

D. lp. *pośledniego tyłka*; D. lm. *poślednich tyłków*; wymowa: *pośledni tyłek*.

Por. *pośladek*, *przyczołek*, *szczyt*, *szczyt mały*, *szczyto*, *tył*, *tyłek*, *zatyłek*.

Potaczać I ‘zaparzać białiznę wrzącą wodą z popiołem’

Potoca sie w potocce, tam sie leje wode i daje ług i to sie mówi, że to potocanie, potocac musowo (Wola Gułowska). *Potaczać to ługiem brudne bielizne* (Polskowola).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

Wymowa: *potaćać*, *potacać*, *potocać*.

Por. *ługować*, *polewać*, *zaparzać*, *zolić*, *żłuktować*.

Potaczać II ‘wygładzać wysuszoną białiznę’

Potaczać to trza chusty po wypraniu (Borowiec). *Potaczać to wyprostować białizne przy pomocy wałka i magłownicy* (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

Wymowa: *potaćać*, *potacać*, *potocać*.

Por. *magłować*, *taczać*, *wałkować*.

Potaczka ‘drewniane naczynie na trzech nogach służące dawniej do zaparzania białizny w ługu’ (zob. ilustracja 15).

Potocka to jest taka beczulka niewysoka, tylko szerokaśna, u góry węższa, u dołu szersza, na takich trzech nogach, te nogi był z desek łączone razem, wrobione w boki tej beczulki. We dnie była wywiercona dziura, do tej dziury brało sie kija kawalek i kilka słom, zawijało sie na tym patyku i wkładało sie do tej dziury, słomka wystawała z tej dziury dziesięć centymetrów i po niej właśnie ściekał ten ług (Wola Osowińska). *Parzyło sie szmaty w potacce* (Dębica). *Potacka była jak becka na trzech nogach, tu góry węższa, tu dołu sersa, na dnie miała dziure, co sie jo zatykało kołkiem. Prało sie bilyzne na balii w ługu, potem sie ściśło tukładało w potacce, gotowało sie ług ji znowu sie zalewało*

gorącym, rano to bielizna była bieluchna, to dziś w żadnym kotle tak nie wygotuje (Nowodwór). Potacka na nogach jak beczka, wzięto sie w płachcie popiołu, leciała ta woda pod spód i polewano sie te wode na tyn popiół (Toczyska). Potacka na trzech nóżkach, dno miała w postaci becki, a dzisiaj nie potacajo, tylko gotujo (Wilków). Potocka do smat i potocalo sie (Rudy). Potocka to było takie jak saflik, tu dołu miała dziure, dzie sie wode spuscalo, a tak to sie kładło smaty, wode z ługiem loło i prało sie tak (Zarzece). Potocka to naczynie do zamocenia bielizny w wodzie z popiołem, z ługiem (Żerdź). Potocka to naczynie do zamocenia bielizny w wodzie z popiołem, z ługiem (Wola Okrzejska). Potocki były, a to becka na trzy nogi, to, i tego, tam dziura była tako wywiercono, ji tam sadzali jakieś słomy, coś tego, tylko nie za ciężko, tylko lekko. I to popiołu było nasypane na wierzch, tam jakoś płachta, cy tak zwano grubso, prześcieradła nikt tam nie położył, albo jakiś worek juz kiepski, i popiołu nasypali i woda, i leli woda, i tak to, to przeciekało, i taki sposób mieli (Germanicha). Potocki z drzewa, tu góry wężse, tu dołu syrse, w tam kobity prały pupiołem (Ługów). Potocka to sie potacalo, becutecka miała nogi, miała dziure we dnie, wsadzało sie ze słumy i tono odsikało. To potaczka sie nazywało (Pogonów). Takie potaczki były. Trzeba było znowuż to mydlić, nie było takich koszul jak dziś, tyko były lniane, jedynie były kołnierzyki i te tutaj, jak sie nazywały, zapomniałam. Poszewki te były też przy rękawach, trza było to namydlać. Do taki potaczki kłaść i wode gotujaco, taki z popiołem jakimś, lać w te potaczke i to ciekała woda, takie sąki były w tej potaczce nisko, takie jak wiecheć sie nazywało czy tam coś, i ta woda, dotąd sie lało, że musiała już woda lecieć gorąca, że musiała przez te, że musiała dość dużo było tej bielizny lnianej, cała taka duża jak, potaczka jak beczka po prostu, i musiało sie lać dotąd, ta woda taka była z popiołem, żeby to wyzarta, chyba to bielizna, aż woda była ta, takie ług nazywany, aż była ciepła, gorąca, dopiero przestawała sie lać woda w to. No i tak było przez noc, a w nocy wybierało sie znowuż te bielizne i do wody w drugi dzień. Pierszy dzień sie prało i, jak mówiłam, namydlało sie to, a potem już do czysta sie prało (Gołab). Dawnij to nie znoł nicht kotła, to w potocce sie parzyło, wode sie gotowało, włożyło sie w potocce kosiule, wode sie loło, wypotycało sie (Borowa).
Źródła: PM, ML, PI, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia (zob. mapa 25).

D. lp. potaczki; D. lm. potaczków; wymowa: potačka, potočka, potacka, potocka, putocka. Por. balija, luszow, polewanica, polewanka, potak, stawnica, tryfus, tryfusek, zolnica, zolnik, żłób, żukto.

Potak I – tom VII: 291.

Potak I – tom VII: 291–292.

Potak III ‘drewniane naczynie na trzech nogach służące dawniej do zaparzania bielizny w ługu’ (zob. ilustracja 15).

Był drewniany potak na trzech nogach i w nim szmaty sie układało, i wodo gorąco przelywało (Bezwola). Szmaty, chusty prały w potaku na takich nogach, na spodzie z dziuro, żeby te brudy wyleciały (Ossowa).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: Branica Radzyńska, Bezwola, Ossowa, Derewiczna (zob. mapa 25).

D. lp. potaka; D. lm. potaków; wymowa: potak, potok.

Por. balija, luszow, polewanica, polewanka, potaczka, stawnica, tryfus, tryfusek, zolnica, zolnik, żłób, żukto.

Potarka ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapalki’

Zapalkę aby zapalić, to trza o potarkę pudełka potrzyć nio (Białowody). *Potarka to jest ta część pudełka z siarko* (Weremowice).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Zamościa, Hrubieszowa i Chełma (zob. mapa 37).

D. lp. *potarki*; D. lm. *potarków*; wymowa: *potarka, putarka*.

Por. *boczek, czerkadło, czerkalniczka, czerkawka, dracka, drapaczka, drapka, draska, draśniczka, masa, pocieradło, siarka, siarniczka, tarło, tartka, zapalniczka, zapalnik, zapalecznik, zaplonka*.

Potoknąć I – tom VI: 442.

Potoknąć II ‘usuwać mydło z pranej bielizny’

Potoknąć to zmyć na dobre mydło ze smatów (Jarczówek). *Potoknąć bilizne trza było na końcu prania, i to było czyściutkie, pachniało* (Łazy).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego i Łukowa.

Wymowa: *potoknońć, potoknuńć, putoknońć*.

Por. *obtoknąć, optuknąć, ptukać, popłukać, wypłukać*.

Potorocze ‘człowiek inny niż pozostali lub inaczej się zachowujący’

Jak takie dziwadło z kogo, to si mówiło, że to potorocze, no taki dziwny człowiek (Hanna). *Putorocze to tam taki nieużyteczny człowiek, bo un dziwny jest, inszy jak ludzie* (Dołhobrody).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Włodawy.

D. lp. *potorocza*; wymowa: *potoroče, putoroče*.

Por. *cudak, dziwadło, dziwak, dziwoląg, dziwota, odmieniec*.

Potulczywy ‘człowiek bardzo łagodny’

Putulczywy to taki łagodny, potulny, miły taki (Potok Górny). *Un potulczywy taki, na wszystko sie zgodzi* (Luchów Dolny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *potulczywego*; D. lm. *potulczywych*; wymowa: *potulčyvy, putulčyvy*.

Powieka ‘fałda skórno-mięśniowa chroniąca oko przed światłem’

Powieka to jest przykrycie oka (Chmiel). *Wieczór to już same pawieki łopadajo, tak sie chce spać* (Sól).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *powieki*; D. lm. *powiek // powieków*; wymowa: *poŕeka, paŕeka*.

Por. *wiejka*.

Powłoczka I ‘zewnątrzna powłoka pierzyny’

Powłoczka należy do bielizny do powlekania pierzyny (Dubienka). *Powłoczka to zewnątrzna powłoka pierzyny* (Kozły). *Powłoczka jest do powlekania pierzynki* (Hosznia

Ordynacka). *Powłoczka to nałożona jest na wypełniono pierzem wsype do przykrywania sie* (Huszcz).
Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *powłoczki*; D. lm. *powłoczków*; wymowa: *povʋočka, puvʋočka, povuocka, puvuocka*.

Por. *nawłoczka, poszew, poszwa, powłoka*.

Powłoczka II ‘zewnętrzną powłoka poduszki’

Powłoczke sie nakłada na poduszke (Uhnin). Powłoczka to ta część, co sie nakłada na poduszke (Kryłów). Powłoczka to poszewka na poduszke (Kanie).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *powłoczki*; D. lm. *powłoczków*; wymowa: *povʋočka, puvʋočka, povuocka, puvuocka*.

Por. *nawłoczka, obłoczka, poszewka, powłoka*.

Powłoka I ‘zewnętrzną powłoka pierzyny’

Powłoka to jest na pirzynie oblyc (Dubienka). Powłoka jest na pierzynie spycjalnie uszyta (Łańcuchów). Powłoke sie zakłada na pierzynie (Grądy).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *powłoki*; D. lm. *powłoków*; wymowa: *povʋoka, puvʋoka*.

Por. *nawłoczka, poszew, poszwa, powłoczka*.

Powłoka II ‘zewnętrzną powłoka poduszki’

Powłoka troche mniejsza to jest na poduszke (Abramów). Puwłoka jest i mniejsza, ta jest do powlykania puduszki (Wysokie).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *powłoki*; D. lm. *powłoków*; wymowa: *povʋoka, puvʋoka*.

Por. *nawłoczka, obłoczka, poszewka, powłoczka*.

Półdupek ‘jedna część tylnej dolnej części ciała’

Półdupek to jedna część tego z tyłu, to tego tyłka (Lubenka). Paskudnie tak nazywa sie, no to jest pułowa tyłka, ale to nazywajo półdupek (Rozłopy).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *półdupka*; D. lm. *półdupków*; wymowa: *puʋdupek*.

Por. *pośladek*.

Półeczka ‘półka na łyżki i talerze’ (zob. ilustracja 9).

Do wiszania tyżek byli takie półeczki na ścianie (Siennica Duża). Na półeczce z desków tak jedna nad drugo te półeczki, i wiszali, i kładli łyżki i talyrze (Rozwadówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *półeczki*; D. lm. *półeczek // półeczków*; wymowa: *puʋečka*.

Por. *tyżnik, tyżownik, polica, policzka, politnia, półka, załyżnik*.

Półgębki ‘boczne miękkie części twarzy’

Półgębki miała takie z doteczkami (Nadrybie). *Półgębki mi sie opaliły przy zniwach, bo tak to nicht sie nie opaloł* (Piotrawin).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: Nadrybie i okolice Opola Lubelskiego (zob. mapa 3).

D. lm. *półgębków*; wymowa: *puugempki, puugympki*.

Por. *buziaki, gęby, jagody, lica, lice, łycie, mordy, policzka, policzki, poliki, puchy, pućki, puszki, pyski, twarze*.

Półglówek ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Półglówek to taki człowiek przyglupi, ni za mądry (Brzozowica Mała). *Ani to mądry, ani głupi, taki półglówek* (Skoki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *półglówka*; D. lm. *półglówek*; wymowa: *puuguuuek*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matot, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półglupek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Półglupek ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Półglupek to mówio, jak ktoś niezbyt mądry (Łukowa). *Półglupek taki nic nierozgarnięty* (Wandalin). *Półglupek to człowiek przyglupi trochy* (Skoki). *Ani on mądry, ani głupi, taki półglupek i tyle* (Trzebieszów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *półglupka*; D. lm. *półglupków*; wymowa: *puuguupek*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matot, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półglówek, prostak, tuman, tumanisko, wariat*.

Półka I – tom I: 245.

Półka II – tom VII: 293–294.

Półka III – tom VII: 294.

Półka IV ‘półka na łyżki i talerze’ (zob. ilustracja 9).

Półka to deseczka na talerze, kubki, przybita do ściany (Ruda Solska). *Naczynia stały na półce, co na ścianie wisiata* (Branew). *Półka była do wieszania tyżek* (Macoszyn).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *półki*; D. lm. *pólek // półków*; wymowa: *puuka*.

Por. *tyżnik, tyżownik, polica, policzka, politnia, półeczka, załyżnik*.

Półskrzynek ‘schowek z wieczkiem przy krótszej ścianie wewnętrznej skrzyni’

Półskrzynek to przegródka wewnątrz skrzyni na drobiazgi (Wólka Abramowska). Półskrzynek to schowek przy krótszej ścianie skrzyni (Wisłoki). Półskrzynek to wąska przegroda w kufrze (Udrysze). Półskrzynek to małe pudełeczko przytwierdzone w środku do krótszy ścianki kufra (Ruda Solska). Półskrzynek to szufladka w skrzyni (Żrebce). Półskrzynek to jest przegródka w kufrze do chowania drobniejszych rzeczy (Osmolice). Półskrzynek to przegródka w skrzyni do przechowywania jakiś nici, igłów, guzików, stażek (Łukowa). Półskrzynek to wąska przegroda w kufrze (Stok).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne, bez Lubelszczyzny północno-wschodniej (zob. mapa 34).

D. lp. *półskrzyńka*; D. lm. *półskrzyńków*; wymowa: *puuśkšynek, puskszynek*.

Por. *odgródka, przedskrzynek, przegródka, przyskrzynek, przystawka, skrzyńeczka, skrzyńka, szuflada, szufladka*.

Późniaczek ‘najmłodsze dziecko urodzone w późnym wieku rodziców’

Późniaczek to najmłodsze dziecko w rodzinie (Policzyna). Późniaczek się urodził i teraz jest na starość kawaler młody, tamte dzieci już mają dawno rudziny, a ten z nami jest (Telatyn).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego, Hrubieszowa i Bychawy.

D. lp. *późniaczka*; D. lm. *późniaczków*; wymowa: *puźńaćek, puźńoček*.

Por. *mizerota, mizynek, najmłodszy, poskrobek, wypierdek, wyskrobek, wysmrodek*.

Prababcia ‘matka babci lub dziadka’

Moja prababcia to miała już blisko sto lat, jak umarła (Strzelce). To ja znam to jeszcze łód babciów, łód prababciów (Gołab).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *prababci*; D. lm. *prababciów*; wymowa: *prabapća*.

Por. *prababka*.

Prababka ‘matka babci lub dziadka’

A matka dziadka to prababka (Chmiel). Prababka to mnie nauczyła tych haftów, bo łona to łumiała (Krzemień). Prababki to ja nie pamiętam, babcie to tak (Tuchanie).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *prababki*; D. lm. *prababków*; wymowa: *prabapka*.

Por. *prababcia*.

Pracowity ‘człowiek pracowity, chętny do pracy’

Pracowity to taki, co mu się chce pracować, nie leni się (Chmielek). Wszędzie pójdzie, wszystkim pomoże, to człowiek pracowity (Chmiel). Ostry do roboty to pracowity (Łukowa). To cała rudzina takich pracowitych, u nich to już jest od zawsze (Turzyniec).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pracowitego*; D. lm. *pracowitych*; wymowa: *pracouity, pracuivity*.

Por. *chciwy, chytrus, chytry, ciekawy, jęty, mrówka, roboczy, robotny*.

Pracz ‘drewniana łopatką służąca do prania bielizny’ (zob. ilustracja 17).

Pracz to taki prosty przyrząd służący do prania na rzece (Korolówka). Dawni praczami prali, pracz to kij i deska (Dubica). Pracz to była drewniana jakby łopatką służąca dawni na wsi do prania brudnych chustów (Żuków). Tam takie pracze byli. To po polsku to chyba nie pracz, tylko kijanka chyba się zwała. Tak mnie się zdaje. A pracz to po naszymu, po mojemu, tak jak ja howoru. Tak. To takie o drewniane i tam stukalo sie (Hołowno). Taki byli pracze. Kiedyś nazywaliśmy kijanka, tera pracze. Tera i nie ma ich (Barbarówka). Chusty bili praczem (Kodeniec).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia i środkowo-wschodnia (zob. mapa 28).

D. lp. *pracza*; D. lm. *praczów*; wymowa: *prač*.

Por. *kijanka, praczyk*.

Praczka I ‘kobieta, która pierze’

Krynica była taka zrobiona, łapki były pokładzone i na tych łapkach przyszła, przyszli praczki, to jedna na jednym końcu druga na drugim, taka była pralnia. To może było z dziesięć tych ławek, i tak siadali praczki nad wodę, i tak się prało chusty, bilizne (Sulmice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *praczki*; D. lm. *praczków*; wymowa: *pračka, pracka*.

Praczka II ‘drewniana deska do podkładania w czasie prania na rzece’

Te szmaty wieźli na rzekę i była tako pracka, tako deska do prania. Żeby nie przymokli plecy, to się deske, te pracke kładło (Opoka).

Źródła: PM.

Geografia: Opoka, Maziarka.

D. lp. *praczki*; D. lm. *praczków*; wymowa: *pračka, pracka*.

Praczka III ‘przyrząd z falistej blachy służący do ręcznego prania bielizny’ (zob. ilustracja 16).

W balji się hyblowało na ty pracze (Uhrusk). Pierze się na pracze i potem trza wyptukać (Bytyń).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Uhrusk, Bytyń, Mszanka.

D. lp. *praczki*; D. lm. *praczków*; wymowa: *pračka*.

Por. *tara*.

Praczyk ‘drewniana łopatką służąca do prania bielizny’ (zob. ilustracja 17).

A na kijanki nazywali praczyki, bo ma taki ogon (Dubica).

Źródła: PM.

Geografia: Dubica, Horodyszcze, Połubicze Wiejskie (zob. mapa 28).

D. lp. *praczyka*; D. lm. *praczyków*; wymowa: *pračyk*.

Por. *kijanka, pracz*.

Prać I ‘usuwać brud z bielizny, odzieży’

A kiedyś to trza było prać, to praliśmy kijankami (Czajki). Prało sie, może to, nie wiem, czy opowiadać to, może to śmieszne, ale ja byłam delikatno dziewczyno i ja sie strasznie bałam w zimie prać u wody. Ale potem już musiałam, to pamiętam, pośliśmy na Boże Narodzenie, było tak zimno, mróz wtedy, że ojciec wyrąbał przereble w wodzie, obstawił snopkami słomy, żeby wiatr tak nam nie, nie tego na nas, nie wiał, i praliśmy. To praliśmy, to ja pamiętam, byłam młodo dziewczyno, miałam tak ręce czerwone jak, ale było mi ciepło. A prało sie, ja do tej pory jeszcze trzymam te kijanke (Gołab). Prać trzeba brudno bilizne, żeby była czysta (Chmiel). Potem jechali do krynicy prać, kijankami bili, ino tylko łoskot szedł (Susiec). Brudno bielizne, żeby była czysta, to trza było prać (Jaszczów). No, w zimie mróz był i prało sie na wodzie, nie tak jak teraz, że wszystko po domach. Tam na dole byli źródła i była ławka. Ja chodziła nawet z Mańkim, z tym Mańkim śmy chodzili prać, un mnie pomagał kijankom, bo to kiedyś dużo było tej bilizny, a to wszystko było grube, nie tak jak dziś cienkie. Tylko wszystko lniane było (Sulmice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

Wymowa: prać.

Prać II ‘prać w rękach’

A prać to sie prało ręcznie (Michów). Pranie to było ciężkie, bo to trza było prać rękami (Ortel Książęcy). W rękach sie prało, a to ciężko było prać (Kolembrody). Prać trza było ręczne i jeszcze na tarze (Moniatycze). A prać to potocka była, kijunko i w rękach potem trza było jesce prać (Borowa).

Źródła: PM, PI, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i północna, sporadycznie na południowym wschodzie (zob. mapa 27).

Wymowa: prać.

Por. *miać, naminać, odcierać, odminać, odzynać, trzeć, wycierać, wyminać, wyżynać, zażywać, zmać, zmykać.*

Pradziad ‘ojciec dziadka lub babci’

So stare zdjęcia, i widziałam jak mój pradziad wyglądał (Skryhiczyn). Pradziada to ja ni znała (Uchańka).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *pradziada*; D. lm. *pradziadów*; wymowa: prażat.

Por. *pradziadek*.

Pradziadek ‘ojciec dziadka lub babki’

Stare im opowiadali, dziadkowie, może pradziadkowie. Ży tu było duże miasto, i zapadło sie. Pradziadek podobno mówił tak (Wiszniów). Prababka, i pradziadek, to razem pradziadkowie (Chmiel). Pradziadek to już bardzo dawno żył, ale był bardzo porządny chłop, dziadek mi opowiadali o nim (Olenówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *pradziadka*; D. lm. *pradziadków*; wymowa: prażadek.

Por. *pradziad*.

Pralka ‘urządzenie mechaniczne służące do prania tkanin’

To była kijanka, tara, a potem już pralka była, co miała na imie Frania (Czemierniki). Nie było pralek. Pralki nikt nie znał, w ogóle nie wiedział co to jest. Balia, balia była (Rejowiec Fabryczny). Pralka pierze, a pirw trza było rękami (Opoka). Teraz to praca kobiet jest bardzo letka, telewizor, radio, no gotowanie, pranie, ale to nie to co kiedyś, pralka pierze, a dawno to cięższa była robota jak teraz ta praca, bo kiedyś trza było i naprząć, i wyrobić, i dzieciom ugotować, i jeszcze w polu robić, za koso, do kartofli, i do zniwa, i do wszystkiego, tak było (Lechuty Małe). A teraz to maju pralki, maju rozmajite, maju wszystko, romajite dogody, i wyzmie pralka, i upierze pralka, nie tak jak przodziu, no ale co zrobić, jak tak nie było, jak tera (Zgoda).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. pralki; D. lm. pralków; wymowa: pralka.

Pranie ‘usuwanie brudu z bielizny, odzieży’

Pranie polegało na uderzaniu kijanko, a potem ptukaniu w wodzie w rzece (Podborcze). A do prania to tam wzioł do sadzawki, kto tam wtedy prał w chałupie, nie prało się w chałupie nic, wszystko na dworze się prało (Smólsko Duże). A kiedyś jak się prało, to się chodziło do rzyki, posło się odeprało się pirw u rzyki (Zgoda). Pranie, to pójdzie do rzeki, to nie tak jak tera pierze się, tylko na łąki, to jest całkiem rzeka zamarnięta, odbija się taki kawałek, kładzie się deski (Czartowiec). A pranie to jeździły casem do rzeki prac, kijonki takie były i kijonkami prały (Smólsko Małe). Pranie to tak, bielizne namoczy, idzie do wody popiołem, przyjdzie popiołem zsybie, popiołem i [. . .], becške popiołem nasypie i weźmie wody zagotuje, i kamienia wrzuci tam, i wody naleje, i tak się gotuje ta bielizna. Na drugi dzień wyciągnie się, idzie do wody prac do Buga czy tam do rzeki, takie było pranie. O, to pranie było babskie, niejedna poszła spać, bo majtków kiedyś nie było, tylko taka spódniczka cienka, a mróz jeszcze nie wykęcisz, a już [. . .], to ogień kładli, durny byli ludzie, mordowali się. To nad jeziorem niedaleko je to zimowo poro to zakłada człowiek konia czy tam pare, nabiera się tych kobietów do tego do prania, bierziesz piłę, przerzniesz lód, zrobisz take te [. . .], duże i one ukłękają tam, podkładają pod noge to słome, jakieś szmaty i tam dawaj. A człowiek pali ognia, a później już weźmiesz w wodę wsadzisz ręce i tak, o tak było, no gorąco, siedzisz sobie gorąco, tylko z początku zimno (Stulno). Poszło się prac do przerebli (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). Pranie było ręczne. Jak przyszło uprać, to trzeba było pięć razy w rękę mieć każdy kawałek, co go się prało. Najpierw się namoczyło, później się prało, później się to gotowało. Po gotowaniu znów się wyjmowało i znów się prało raz. Później zalewało się wodą i z tej wody znów się prało, i nalewało wody, i następny raz dopiero się wyciskało to i wieszano. Prało się na tarze. Były takie balie ukragle i w tych baliach się prało. A gutowało się, to w czym kto miał, w jakiś duży kocioł czy coś tam. Kulorowych to się nie gutowało, bo kolorowe to by puściło (Stawek). Pranie, to przecież nie było pralki, nie było nic takiego, tylko balie były takie dreuniane, okragłe, duże tak mniej więcej metr średnicy, tak było i takiej wysokości dwadzieścia pięć centymetrów, może prawie ze czterdzieści centymetrów, i tak się lało w to balie wodę, no i prało się (Rejowiec Fabryczny). Pranie no to, w miednicy czy w tym. Popiołu no tego zaparzyli. Nie było tak mydłów. Namoczyli, prali potem, do rzeki szli płukać albo i w zimie snopka kładli, żeby nie wiało tak, i to pali kijanko (Tulniki). Pranie to było w rzece i kijanko (Zaporze). Jak było pranie, to dawni nie było tam prosków czy co, późni powstało tak zwane bielidło, [. . .]. A nojpirw wszystkie takie lniane rzeczy, tam koszule, ręcniki, chłopskie koszule, teraz portki, to napoliły popiołu i to trza było popiół albo wirzbowy albo lipowy, to był taki jasny popiół,

przez sitko kobita wysioła, zeby nie było węglin, nagrzoła wody w balji i w tym popieli to wszystko namocyla. Takie było pranie. [. . .]. Późni zacynały być takie te tkaniny lżyjsze, to późni dopiro prały w tym proszku, to już późni była tara, to znowu sie w ty wannie, w ty balji mocyla, no ale kobita mydłym tym szarym z jelynim brała i tak pocirala proszkim i na ty tarze to wszystko dopiro prała. I tyż trza była to do rzyki wozić. Nieroz to brała na plecy te mokre gałgany w taku suchu szmate, płachte i nieśta do rzyki. Tyż to to w ty rzyce prała. Nie było, że tam kto w dumu tuproł, tylko do rzyki sie szło. Dopiro za jakiś cas, jak już te studnie zacynny powstawać, zeby każdy mioł w podwórku studnie swoju, to naciugnyły ty wody w te balje, wiadra i to to płukała w dumu w przydumowy studni. A tak to wszystko to rzyki trza było, kobity jak posty prac, to jedna na drugu przy gnioździe cekala. Takie było pranie, wspólne, nie tak jak tera, rzuci w pralke, poprzytko i może ksiużkę cytać. Takie było pranie downo (Świeciechów). A jak pościł sie prało, to namoczato sie. Na plecy sie wzino zojdy i do rzyki, i takie to było pranie (Opoka). Łoj pranie to takie było, nagrzało sie wody, tugu sie zrobio z popiołu, z popiołu sie zrobilo, ji tak sie prało (Tomaszowice). Jak już czwartek w Wielkim Tygodniu to ni wolno było już wtedy prac, prania nie można było robić ani w domu, ani kijanku do rzeki chodzić (Rzeczycza Ziemiańska). Od Wielgiego Czwartku nie wolno było robić prania kijanko, co by pioruny nie biły, rabać drzewa, młócić i przuć, i tak przez sześć dni (Krzemień).

Źródła: PM, PI, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *prania*; wymowa: *prańe*.

Praprawnuczki ‘dzieci prawnuków’

Pierw so wnuczki, potem prawnuczki, a dupiro potem te praprawnuczki (Żmudź). Chciała doczekać by praprawnuczków, ale musiała jeszcze by troche pożyć, bo dupiro prawnuczka ma kilka lat (Rogatka).

Źródła: PM, PS, MG.

Geografia: Wólka Plebańska, Jableczna, Rogatka, Dubienka, Andrzejów pow. Chełm, Żmudź (zob. mapa 11).

D. lp. *praprawnuczek*; D. lm. *praprawnuczków*; wymowa: *praprawnučki*.

Por. *plaskuleta, plazgory, płaszczeta, praprawnuki, praskulaki, praskulątka, praskuleta, praskurzeta, praszczaki, praszczeta, prazgoleta*.

Praprawnuki ‘dzieci prawnuków’

Praprawnuki to już so dzieci prawnuków, to mało chto doczeko (Nowodwór). Moje babcia to doczykali praprawnuków, ale już ni mieli siły sie z nimi bawić (Orłów Drewniany). Jeszcze jednego praprawnuka to można mieć, ale już więcy to ni za bardzo, bo to trza dożyć długich lat (Stefankowice).

Źródła: PM, PS, KAGP, MG.

Geografia: powszechna (zob. mapa 11).

D. lp. *praprawnuka*; D. lm. *praprawnuków*; wymowa: *praprawnuki*.

Por. *plaskuleta, plazgory, płaszczeta, praprawnuczki, praskulaki, praskulątka, praskuleta, praskurzeta, praszczaki, praszczeta, prazgoleta*.

Pras ‘narzędzie do prasowania tkanin nagrzewane rozżarzonym węglem drzewnym’ (zob. ilustracja 19).

Był taki pras nazywali na węgle drzewne, taki żar sypali do prasu, dmuchali i potem już można było prasować (Szuminka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Włodawy.

D. lp. *prasu*; D. lm. *prasów*; wymowa: *pras*.

Por. *tras*, *żelazko*.

Praskulaki ‘dzieci prawnuków’

Praskulaki to jakby to byli dzieci mojej prawnuczki, a ja jednego praskulaka sie nawet doczykała żem (Niedźwiada). *Praskuloki to mało kumu to jest pisane, żeby mić praskuloki* (Borownica).

Źródła: PM, PS.

Geografia: Niedźwiada, Brzeźnica Bychawska, Stojeszyn, Borownica (zob. mapa 11).

D. lp. *praskulaka*; D. lm. *praskulaków*; wymowa: *praskulaki*, *praskuloki*.

Por. *plaskuleta*, *plazgory*, *plaszczeta*, *praprawnuczki*, *praprawnuki*, *praskulotka*, *praskuleta*, *praskurzeta*, *praszczaki*, *praszczeta*, *prazgoleta*.

Praskulotka ‘dzieci prawnuków’

Praskuletko to moja starszo siostra miała, jedno praskulotko miała (Chodel). *Praskulotka to już so dzieci jaż prawnuków* (Józwów).

Źródła: PM, PS, MG.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego, Bełzyc, Bychawy i Zamościa (zob. mapa 11).

D. lp. *praskulotka*; D. lm. *praskulotków*; wymowa: *praskulontka*, *praskoluntka*.

Por. *plaskuleta*, *plazgory*, *plaszczeta*, *praprawnuczki*, *praprawnuki*, *praskulaki*, *praskuleta*, *praskurzeta*, *praszczaki*, *praszczeta*, *prazgoleta*.

Praskuleta ‘dzieci prawnuków’

Praskuleta to dzieci od prawnuków (Wilków). *Praskulecie małe takie, a dwa to praskuleta* (Surhów). *Praskuleta to takie zapomniane słowo, niby wiadomo co znaczy, ale sie nie używa* (Flisy).

Źródła: PM, PS, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i środkowa (zob. mapa 11).

D. lp. *praskulecia*; D. lm. *praskulat*; wymowa: *praskulenta*, *praskolinta*, *praskolenta*.

Por. *plaskuleta*, *plazgory*, *plaszczeta*, *praprawnuczki*, *praprawnuki*, *praskulaki*, *praskulotka*, *praskurzeta*, *praszczaki*, *praszczeta*, *prazgoleta*.

Praskurzeta ‘dzieci prawnuków’

Jak so praskorzeta, to babka już sie mocno zestarzała (Wielacza). *Aż purośli praskorzeta, a ze lnu robili krawatki, uszewki na koszule i na ręce tu uszywki* (Niedzieliska).

Źródła: PM, PS, MG.

Geografia: okolice Lublina i Zamościa (zob. mapa 11).

D. lp. *praskurzecia*; D. lm. *praskurzat*; wymowa: *praskużenta*, *praskużynta*, *praskożenta*.

Por. *plaskuleta*, *plazgory*, *plaszczeta*, *praprawnuczki*, *praprawnuki*, *praskulaki*, *praskulotka*, *praskuleta*, *praszczaki*, *praszczeta*, *prazgoleta*.

Prasować ‘wygładzać żelazkiem bieliznę, odzież’

A prasować, to sie prasowało żelazkiem na takie węgle gaszone (Michów). *Prasowało sie żelazkiem z ogniem, nabierało sie ogień w żelazko i tem sie prasowało, drzewiany ogień musiał być, z drzewa ogień* (Osiczyna). *Prasować to trza po upraniu, bo to zmięte*

wszystko jest (Chmiel). *Niedawno zaczęło się prasować i gotować tak bilizne jak tera* (Sulmice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

Wymowa: *prasować*.

Praszczaki ‘dzieci prawnuków’

Praszczaki to so praprawnuki, jak chto dożyje stu lat, to może mieć praszczaki (Łukowa). *Prascoki to mało dzie sie zdarzajo babkom* (Momoty Dolne).

Źródła: PM, PS, KAGP, MG.

Geografia: Łukowa, Chmiełek, Obrowiec, Zamch, Wola Różaniecka, Flisy, Momoty Dolne (zob. mapa 11).

D. lp. *praszczaka*; D. lm. *praszczaków*; wymowa: *praščaki, prascoki*.

Por. *plaskuleta, plazgory, płaszczeta, praprawnuczki, praprawnuki, praskulaki, praskulatka, praskuleta, praskurzeta, praszczeta, prazgoleta*.

Praszczeta ‘dzieci prawnuków’

Praszczeta to od prawnuka mogo być (Aleksandrów). *Trza mieć wnuki, potem prawnuki, i dopiro wtedy od prawnuków mogo być praszczeta* (Hucisko).

Źródła: PM, PS, MG.

Geografia: Hucisko, Aleksandrów (zob. mapa 11).

D. lp. *praszczecia*; D. lm. *praszcząt*; wymowa: *praščenta, praščynta*.

Por. *plaskuleta, plazgory, płaszczeta, praprawnuczki, praprawnuki, praskulaki, praskulatka, praskuleta, praskurzeta, praszczaki, prazgoleta*.

Prawnuczki ‘dzieci wnuków’

Prawnuczek to takie gałgaństwo, ze wylezie na taboretke, i złożyć nie chce (Stok). *Jak krowy paslam, to byłam taka dziewczuszka jak to moja prawnuczka* (Gołęb). *No już podobno prawnuczka w drodze czy prawnuk* (Tuczna). *Mam dwóch synów, córke, wnuczki i prawnuczke* (Wojślawice Kolonia).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *prawnuczka* // *prawnuczki*; D. lm. *prawnuczków*; wymowa: *pravnučki, pravnucki*.

Por. *prawnuki*.

Prawnuki ‘dzieci wnuków’

I dwóch prawnuków. Dwoch macie prawnuków (Koszoły). *Mum nie tylko wnuki, ale i dwa prawnuki od wnuczki* (Nowodwór).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *prawnuka* // *prawnuczki*; D. lm. *prawnuków*; wymowa: *pravnuki*.

Por. *prawnuczki*.

Prazgoleta ‘dzieci prawnuków’

Prazgoleta, no to tak, so prawnuki i dopiero ich dzieci to dla ty ich babki so prazgoleta (Nadrybie). *Prazgoleta to już majo w takim sędziwym wieku, tak z dziewięćdziesiąt lat musi mieć babka* (Chodel).

Źródła: PM, PS, KAGP, MG.

Geografia: Nadrybie, Slotwiny, Janiszkowice, Chodel, Gościeradów, Hosznia Ordynacka, Tarnawa Duża, Żrebce (zob. mapa 11).

D. lp. *prazgołecia* // *prazgola*; D. lm. *prazgołat*; wymowa: *prazgolenta*, *prazgulentą*.

Por. *plaskuleta*, *plazgory*, *plaszczeta*, *praprawnuczki*, *praprawnuki*, *praskulaki*, *praskulątka*, *praskuleta*, *praskurzeta*, *praszczaki*, *praszczeta*.

Prępel ‘wygórowanie naskórka wypełnione zwykle płynem wysiękowym’

Prępel to sie robi jak cie coś ugryzie (Glinny Stok). *To były pluskwie. Jich ni gryźły, bo te pluskwie sie przyzwycayjły do nich. A nas tak ścini, ze prępel przy pręplu był* (Jezioro).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa.

D. lp. *prępla*; D. lm. *pręplów*; wymowa: *prempel*, *prympel*.

Por. *bąbel*.

Prosiatko I – tom III: 310.

Prosiatko II ‘tylna mięsista część nogi między kolanem a stopą’

Prosiatka miała takie zgrabne, kształtne i tak umiała jich pokazać (Potok Górny).

Źródła: PM, PZ.

Geografia: Potok Górny (zob. mapa 8).

D. lp. *prosiatka*; D. lm. *prosiątek* // *prosiatków*; wymowa: *prośontko*, *pruśontko*.

Por. *holopa*, *holopka*, *tyda*, *tydka*, *tysta*, *tyścianka*, *prosię*.

Prosię I – tom III: 310.

Prosię II ‘tylna mięsista część nogi między kolanem a stopą’

Prosie to ta tylna część nogi, taka mięsista (Braciejowice). *Prosie i tyda u nogi u nas mówi sie, jeden tak powi, drugi tak* (Krzczonów).

Źródła: PM, PZ, KAGP, MG.

Geografia: Potok Górny, Krzczonów, Skowieszyn, Stok, Braciejowice, Janiszkowice, Piotrawin, Kluczkowice (zob. mapa 8).

D. lp. *prosięcia*; D. lm. *prosiąt*; wymowa: *prośe*.

Por. *holopa*, *holopka*, *tyda*, *tydka*, *tysta*, *tyścianka*, *prosiatko*.

Prostak ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Prostak taki, taki człowiek niezbyt mądry (Chmielek). *Prostaka sobie wzina za męża i późni sie męczyła całe życie, co z tego, że bugaty, jak prostak* (Chrzanów). *Prostak, bo un nic ni pojmuje, taki tępawy jest* (Polichna).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *prostaka*; D. lm. *prostaków*; wymowa: *prostak*.

Por. *batwan*, *baran*, *bawołowaty*, *cep*, *cepak*, *chamowaty*, *ciemniak*, *ciemnota*, *ciolek*, *ciulowaty*, *ciura*, *durak*, *dureń*, *durnowaty*, *durny*, *faja*, *fifrak*, *głupak*, *głupek*, *głupi*, *głupiec*, *głupkowaty*, *głupol*, *głuptal*, *głuptas*, *jołop*, *kacap*, *kołowaty*, *kostroperz*, *matoł*, *nieokrzesany*, *nieudaniec*, *nieuk*, *pacan*, *pomyleniec*, *pomylony*, *półgłówek*, *półgłupek*, *tuman*, *tumanisko*, *wariat*.

Proszek I ‘lekarstwo’

Szła tego proszka jakiegoś kupić od bólu głowy, od bólu ogólnego. Od bólu mięśnia jakiegoś. Mnie to tera tak nic nie boli, tylko głowa (Malinówka). Proszki i tyle, tak lykarstwami nikt tego ni nazywał, proszki mówiło sie i tera tak mówio, no bo jak (Horyszów Ruski).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *proszku* // *proszka*; D. lm. *proszków*; wymowa: *prošek, prosek*.

Por. *lek, lekarstwo*.

Proszek II ‘lek przeciwbólowy i napotny’

Jak coś bolało, to sie brało proszek od przeziębienia, tak sie nazywa, i tyle (Kawęczyn). Proszek od bólu głowy i gorączki, to proszek i tyle (Chmiel). Prosek bierze sie taki, to i na ból głowy, i na gorące (Janiszów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *proszku* // *proszka*; D. lm. *proszków*; wymowa: *prošek, prosek*.

Por. *aspiryna, kogutek*.

Próżniak ‘człowiek leniwy’

No ale jak nie chce pracować, może, a nie chce, to sie nazywa próżniok (Braciejowice). Próżniak to człowiek leniwy, co mu sie nic nie chce (Glinny Stok). Próżniak taki, leżyć tylko i aby było co zjeść, robić sie nie chce (Drelów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *próżniaka*; D. lm. *próżniaków*; wymowa: *pruźniak, pruzniok, pruźniak, pruzniok*.

Por. *gnojowaty, leniuch, leń, mitrega, nieroba, walacz, walyło, zwalaniec*.

Prukwa ‘człowiek otyły’

Prukwa to baba gruba i więcy stara, ale so i młode prukwy (Wólka Abramowska). Zrubiła sie tako prukwa z ty Zoški, a kiedyś to chude było (Wólka Ratajska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *prukwy*; D. lm. *prukwów*; wymowa: *prukfa*.

Por. *czerepacha, grubachny, grubas, grubaśny, gruby, klepa, kloc, niecko, przygruby, reptucha, rozbachany, rozdupniak, spasiony, telbuchasty, tęgi, wańtuch, wieprzek, wypasiony*.

Prycza ‘prowizoryczne łóżko zbite z desek’

Byli pryczy, krzestów ni było, ławy byli i pryczy (Wola Różaniecka). Prycze kiedyś nazywali, to takie koziołki zbite, postawione, i na to deski, słoma i koniec (Kobyłany). Prycza to zbite z desek spanie dzieś w stajni (Grabowiec). Prycza to stała w sieniach (Kąty).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *pryczy*; D. lm. *pryczów*; wymowa: *pryča*.

Por. *kojko, wyrko, wyro*.

Pryszcz ‘ropny wykwit tworzący się na skórze’

Malutkie takie jakby ranki to pryszcze (Chmiel). Pryszcz to je taki, jak już ropny na skórze sie robi (Sól). Mówi sie, że to taki pryszczowaty, bo so te pryszcze na skórze (Sławęcin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pryszcz*; D. lm. *pryszczów*; wymowa: *pryšč, pryśc*.

Por. *krosta, wyprysk*.

Przeborny ‘człowiek, który marudzi’

Przeborny to taki przebierający, wybredny (Kawęczynok). On strasnie przeborny w jedzynie (Józwów). To ni pasuje, i to ni pasuje, to sie mówi, że to ktoś przeborny taki (Niedziałowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *przebornego*; D. lm. *przebornych*; wymowa: *pšeborny*.

Por. *grymas, grymasa, maruda, marudnik, menda, skrzywiony, szmanda, żmęda*.

Przedskrzynek ‘schowek z wieczkiem przy krótszej ścianie wewnętrznej skrzyni’

Przedskrzynek w kufrze był, to był taki schowek z nakryciem przyczepiony do ściany kufra (Huszcza). Przedskrzynek to w kufrze takie jakby pudyleczko przyczypione, takie długie i przy samyj ścianie kufra (Matiaszówka).

Źródła: PM.

Geografia: Koszoły, Huszcza, Matiaszówka (zob. mapa 34).

D. lp. *przedskrzynka*; D. lm. *przedskrzynków*; wymowa: *pšetskšynek, pšytskšynek*.

Por. *odgródka, półskrzynek, przegródka, przyskrzynek, przystawka, skrzyneczka, skrzynka, szuflada, szufladka*.

Przegonka ‘choroba przewodu pokarmowego, rozwolnienie’

Przegonka to jest rozwolnienie i wyrzucanie tego oddawanego jedzenia, co ni strawiło sie (Rzeczyca Ziemiańska). Przegonka, bo to w ty chorobie, to przeguni cłowieka, jak to mówio na ctery kuńce (Borownica).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Kraśnika i Janowa Lubelskiego.

D. lp. *przegonki*; D. lm. *przegonków*; wymowa: *pšegonka, pšygonka, pšegunka*.

Por. *biegunka, drysta, drystaczka, laks, laksa, rozwolnienie, sraczka*.

Przegródka ‘schowek z wieczkiem przy krótszej ścianie wewnętrznej skrzyni’

Przegródka to małe pudełeczko przyczepione do krótszyj ściany kufra, tam jakies drobne coś trzymali, nici, guziki (Mołożów). W przegródce w kufrze to był dudatkowy schowek na drobne rzeczy (Wiszniów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Parczewa, Tomaszowa Lubelskiego i Hrubieszowa (zob. mapa 34).

D. lp. *przegródki*; D. lm. *przegródków*; wymowa: *pšegrutka, pšygrutka*.

Por. *odgródka, półskrzynek, przedskrzynek, przyskrzynek, przystawka, skrzyneczka, skrzyńska, szuflada, szufladka*.

Przejrzadło ‘tafla szkła mająca właściwości odbijania znajdujących się przed nią przedmiotów’

Dzisiaj to lusterko mówio, a kiedyś przejrzało, kiedyś to było przejrzało (Kocudza). Po dawnemu przejrzało, bo przejrzeć się można (Siedliska pow. Krasnystaw).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Janowa Lubelskiego i Krasnegostawu.

D. lp. *przejrzała*; D. lm. *przejrzałów*; wymowa: *pšejżadu*.

Por. *lusterko, lustro, przerzało, zerkadło, zwierciadło*.

Przemądrzały ‘człowiek niemący dla innych, źle się zachowujący’

Przemądrzały on taki, traktuje innych źle, jakby nikim byli (Zaporze). Przemądrzały to człowiek, co za nic ma innych, tylko on sam najważniejszy (Osiny). Przemądrzały to człowiek, który lubi być najważniejszy, wszystko wie najlepší, inne się nie liczo (Łukowa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *przemądrzałego*; D. lm. *przemądrzałych*; wymowa: *pšemonďauy, pšemonžauy*.

Por. *arogancki, bambaryła, bucyfał, mądrala, salamon, swołocz, szarańcza, zarozumialec, zmańdrzały, zuchwalec*.

Przepuklina ‘pęknięcie powłok brzusznych i przemieszczanie się narządów wewnętrznych’

Tera pódzie, zrobi operacje i spokój, a kiedyś to męczyli się z to przepuklino, do doctora nicht nie szel (Susiec). Przepukliny byli, ale tyz nie jeździli na operacje, tylko chodził, chodził, aż się wysunęło wysko (Huszczka). Dziadek miał przepukline i chodził z tym i wsio robił w polu (Zrebce). Miał te przepukline i wiazał tu se tyn brzuch sznurkiem, jak mu wylazło (Tworyczów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *przepukliny*; D. lm. *przepuklinów*; wymowa: *pšepukłina, pšypukłina*.

Przerzało ‘tafla szkła mająca właściwości odbijania znajdujących się przed nią przedmiotów’

Przerzało to do przejrzenia się jest, to tak u nas z dowien downa nazywo się (Skowieszyn). Przerzało to inacy lusterko, ale stare, jeszcze moje babcia to tylko przerzało rozumieli (Klementowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *przerzała*; D. lm. *przerzałów*; wymowa: *pšeržaduo*.

Por. *lusterko, lustro, przejrzało, zerkadło, zwierciadło*.

Przeskoczka ‘panna z nieślubnym dzieckiem’

Przeskoczka nazywali take, co panno dziecko miała (Zawada). Przeskoczka, bo ona przeskoczyła i znalazła se znajducha (Brzeźnica Bychawska). Take, co miała dziecko za panny, to nazywali przeskocka (Rudy).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Lubartowa, Puław, Bychawy i Zamościa.

D. lp. *przeskoczki*; D. lm. *przeskoczków*; wymowa: *pšeskočka, pšeskocka*.

Por. *bastrecha, panna z dzieckiem, panna ze znajduchem, skurwiona, zawitka, zдебuшка*.

Przestrach I – tom V: 375.

Przestrach II – tom V: 375.

Przestrach III – tom V: 375–376.

Przestrach IV – tom V: 376.

Przestrach V ‘choroba dzieci’

Przestrach to był u dzieci, tam sie zlékło czegoś i to przestrach. No, to zbirali ziola, był ten przestrach taki kołacy i go zbirali, i tym lyczli (Kawęczyn). Przestrach to choroba od przestraczu dzieci (Wólka Abramowska). A len jak dziecko jest przestraszzone czy w ogóle człowiek starszy nawet, też można spalić len, coś od przestraczu (Huta). Jak dzieci w nocy zrywali sie, płakali, spać nie mogli, to szło sie do takich ludzi, żeby len z tej święconej świecy spalili, żeby zamówić przestrach (Putnowice Wielkie). Jak sie dziecko przestraszyło psa albo kogoś, to kadzidłem jakoś tam walczyli z przestraczem. Ja nie wiem, ale przestrach to straszne to było (Lipa). Patyczki na lukos i to sie tyn wosk wylewa. To sie wyleje, to coś wyjdzie. Przeważnie od przestraczu to sie robi dzieciom. Jak dziecko płacze, jak przestraszzone, to go okadzić, okadzić tym kadzidłem (Sułów). Roztopili wosk i wode, i nad tym dzieckiem wylewali wosk. To znaczy tego sie przestraszyło. Jakoś pod stołem przesadzali tak o to dziecko. [. . .]. Dwie osoby stały i tak to dziecko. I jakoś brali kalisony, czyste kalisony wyprane, bo to były męskie musiały i przez te kalisony dziecko to przesadzali. I tak krzyczy dziecko, bo tak jemu ciasno, przez te wyciągajo, to krzyczy dziecko. Ta babka nasza tak zawsze robiła (Ostrów). Jak dzieciak sie przestraszy, to mówio, że wosk sie grzeje na gorąco, późni dzieciak śpi to nad, trzyma sie tak miske z wodo zimno, i dopiro sie tyn wosk gorący byz miotle leje, że ono sie tam coś wyleje jakieś takie, że to późni poznajo, co to, cy to pies przestraszył, cy to człowiek, cy to kot, to oni tak po tym poznajo późni. Na tym wosku jak un sie zaskrzepi tu un, tak go odwracajo na druge strone, że takie jakieś tam wzory takie ma, że od czego ono sie przestraszyło [. . .]. Ja tego nie robiłam, bo moje dzieci jakoś tak nie były w przestraczach (Zofiówka).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *przestraczu*; D. lm. *przestraczów*; wymowa: *pšestrax*.

Przestrzał ‘zastrzał palca’

Przestrzał to coś takiego sie robiło za paznokciem, że siny palec i bolało bardzo (Tuczepy). Przestrzał to był z zakłucia, a może i troche z brudu, bo ludzie w polu pracuwali (Gdeszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Zamościa i Hrubieszowa.

D. lp. *przestrzału*; D. lm. *przestrzałów*; wymowa: *pšestšau, pšesčau*.

Por. *postrzał, zastrzał*.

Prześcieradło ‘to, czym przykrywa się materac lub siennik w łóżku’

Były jeszcze i prześcieradła z tego lnu do spania (Gołąb). Prześcieradło to cienkie płótno, którym przykrywa się materac lub siennik (Ruda Solska). Kiedyś bo były prześcieradła lniane (Charlejew). Prześcieradła robili też z kunopi i jak spał chłop albo kobita, to czasem drzazga w tyłek weszła (Stawek). Prześcieradła kiedyś były lniane, nie było ze to kupić, bo choć gadają że kiedyś było dobrze, pani jakie my case pamiętamy, to dopiro była wtedy bida, a tera to je dobrze jeste. Jeste gadają, że bida (Pogonów). Lniane prześcieradła, bardzo zdrowe. Ja i teraz jeszcze na lnianym śpie. Ono takie pachnące, jak się wypierze, pachnie takim, ja wiem. Kupcze nie tak pachno. Teraz to dobrze, kupcze prześcieradło założy się już, ale to na to prześcieradło, to ile to roboty było, tak (Hołowno). Prześcieradło to teraz z płótna fabrycznego, kiedyś lniane (Ochoża). I późni tkaczka to płótno robiła, no i z tego byli prześcieradła (Dorohusk). Prześcieradło no tak jak teraz nazywacie, takie wyszywane całe, śliczne prześcieradło (Barbarówka). Prześcieradłem to przykrywa się siennik (Grądy).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *prześcieradła*; D. lm. *prześcieradeł*; wymowa: *pšešćeraduo*, *pšešćiraduo*.

Por. *gunia*, *plachetka*, *plachta*, *podściółka*.

Przeziębienie ‘choroba objawiająca się niezłym górnych dróg oddechowych’

Przeziębienie to jeszcze ni churoba, ale kater jest, kaszel może być (Hańsk). Bez czarny, kwiat z niego jest lekiem na przeziębienie (Kawęczynek). Czosnek. No w bibule się nacie-rato i potem się krupilo. To się zakładało dzieciom na piersi i to przeziębienie wyciągał czosnek (Sulmice). Kwiat lipowy jest lekiem, herbata z tego kwiatu, bez czarny, kwiat z niego jest lekiem od przeziębienia (Błonie). Lipa była na przeziębienie (Janowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *przeziębienia*; wymowa: *pšezėmbeńe*, *pšezimbeńe*.

Por. *zaziębienie*.

Przodek I – tom II: 148.

Przodek II – tom II: 148.

Przodek III – tom II: 148.

Przodek IV – tom VII: 308.

Przodek V ‘pionowa część łóżka od strony głowy’

Przodek to łóżko przy głowie (Łańcuchów). Przodek to część łóżka od głowy (Poniatowa).

Źródła: PM.

Geografia: Poniatowa, Szczuczki, Nadrybie, Głębokie, Łańcuchów, Zakrzów (zob. ma-pa 31).

D. lp. *przodka*; D. lm. *przodków*; wymowa: *pšodek*.

Por. *przód*, *przyczółek*, *przyglówek*, *szczyt*, *szczyt większy*, *szczyt*, *tył*, *tyłek*, *zagłówek*, *zatyłek*, *zatyłek przedni*.

Przód I – tom II: 148–149.

Przód II – tom II: 149.**Przód III** ‘pionowa część łóżka od strony głowy’

Przód łóżka to jest to, dzie głowe sie kładzie (Międzyrzec Podlaski). *Część łóżka przy głowie to przód* (Ruda Solska).

Źródła: PM.

Geografia: Międzyrzec Podlaski, Rogoźniczka, Ciosmy, Ruda Solska (zob. mapa 31).

D. lp. *przodu*; D. lm. *przodów*; wymowa: *pšut*.

Por. *przodek, przyczołek, przyglówek, szczyt, szczyt większy, szczyto, tył, tyłek, zagłówek, zatylek, zatylek przedni*.

Przychówek ‘nieślubne dziecko’

Przychówek to dziecko bez ojca, które panna urodziła (Kluczkowice). *Przychówek do dom przyniesła* (Wandalin). *Przychówek, to jak dziwka urodzi* (Szperówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Kluczkowice, Wandalin, Wierzbica pow. Kraśnik, Żrebce, Sąsiadka, Szperówka, Kawęczyn, Kawęczynek, Wielacza, Zawada (zob. mapa 18).

D. lp. *przychówka*; D. lm. *przychówków*; wymowa: *pšyxuvek*.

Por. *bachor, bajstruk, basak, bękart, najdka, najduch, najdur, najdus, najduszek, niewiadomski, przypalitka, zdybaniec, zdybel, znajda, znajdek, znajduch, znajdus*.

Przyczołek I – tom IV: 390–391.**Przyczołek II** ‘pionowa część łóżka od strony głowy’

Przyczołek to część łóżka od głowy (Siedliska pow. Krasnystaw). *Przyczołek to pionowa część łóżka przy głowie* (Dubienka). *Przyczołek to łóżko od strony głowy* (Wysokie). *Łóżka dryuniiane i słuma spod cepa. Miały dwa przyczołki i dwie deski tak* (Łukowa).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i środkowo-wschodnia (zob. mapa 31).

D. lp. *przyczołka*; D. lm. *przyczołków*; wymowa: *pšyčouček, pšyčotek*.

Por. *przodek, przód, przyglówek, szczyt, szczyt większy, szczyto, tył, tyłek, zagłówek, zatylek, zatylek przedni*.

Przyczołek III ‘pionowa część łóżka od strony nóg’ (zob. ilustracja 2).

Przyczołek to część łóżka przy nogach (Sąsiadka). *Łóżka dryuniiane i słuma spod cepa. Miały dwa przyczołki i dwie deski tak* (Łukowa). *Przyczołek to przy nogach w łóżku* (Dubienka).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i środkowo-wschodnia (zob. mapa 32).

D. lp. *przyczołka*; D. lm. *przyczołków*; wymowa: *pšyčouček, pšyčotek*.

Por. *pośladek, pośledni tyłek, szczyt, szczyt mały, szczyto, tył, tyłek, zatylek*.

Przyglówek ‘pionowa część łóżka od strony głowy’

Przyglówek to część łóżka przy głowach (Stryjno Pierwsze). *Pionowa część łóżka przy głowie to jest przyglówek* (Polichna).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Janiszkowice, Skoków, Sulów, Polichna, Trzydnik Duży, Zakrzów, Stryjno Pierwsze, Dorohucza, Gardzienice, Kulczyn (zob. mapa 31).

D. lp. *przyglówka*; D. lm. *przyglówek*; wymowa: *pšyguuuek*.

Por. *przodek, przód, przyczotek, szczyt, szczyt większy, szczyto, tył, tyłek, zagłówek, zatyłek, zatyłek przedni*.

Przygruby ‘człowiek otyły’

Przygruby mężczyzna taki, no taki otyły (Luchów Dolny). *Musi mu sie dobrze puwodzi, bo taki przygruby sie zrobił, taki jak trzeba chłop* (Rożki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *przygrubego*; D. lm. *przygrubych*; wymowa: *pšygruby*.

Por. *czerepacha, grubachny, grubas, grubaśny, gruby, klepa, kloc, niecko, prukwa, rep-tucha, rozbachany, rozdupniak, spasiony, telbuchasty, tegi, wańtuch, wieprzek, wypasiony*.

Przyjma ‘adoptowane dziecko’

Wzieni take przyjme, a on potem ich okrad i ucik (Nielisz). *Dzieci swoich ni mieli, ale w wojnie przyjme wzieni, sirote, co ojców Nimce zabili, i jo wychuwali i ciszyli sie, bo dobre dziecko było ta przyjma* (Czarnystok).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *przyjmy*; D. lm. *przyjmów*; wymowa: *pšyima*.

Por. *wychowaniec*.

Przyjmak ‘zięć przychodzący na gospodarstwo żony’

Przyjmak to jak idzie za zięcia, to jest przyjmak w ty nowy rodzinie (Majdan Stary). *Przyjmak to jak nie u siebie gospodaruje, ale poszed za zięcia du żony* (Komarno). *Ja był za pryjmaka* (Błotków Duży).

Źródła: PM.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *przyjmaka*; D. lm. *przyjmaków*; wymowa: *pšyimak, pryimak*.

Por. *zięcio, zięć*.

Przypadek ‘choroba przejawiająca się atakami drgawek, pojawieniem się piany na ustach’

Tak go rzuciło na podłogę, tak nim trzęsto, to miał ten przypadek, te chorobe (Worgule). *Wił sie tak, jakby tak nim rzucało, to kiedyś nazywali przypadek* (Uchańka). *Tera to lekarstwa so, a kiedyś jak chorowoł na przypadek, to ratunku nie było* (Okrzeja). *Przypadek kiedyś, tera to padaczka mówio więcy* (Skowieszyn). *Przypadek męczy jego* (Krasne). *Przypadek go rzucił tak raz, drugi, ta churoba, a ta jego baba nawet nie wiedziata, co robić, bo chto mógł wiedzić, że un ma przypadek, że na to chory, bogaty był i to tojcom wystarczyło, a o churobach nie mówili nawet* (Rogatka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północna i wchodnia – zasięg rozproszony (zob. mapa 20).

D. lp. *przypadka*; D. lm. *przypadków*; wymowa: *pšypadek*.

Por. *choroba świętego Antoniego, choroba świętego Walentego, choroba świętego Wita, padaczka, słabość, słabość świętego Walentego, słabota, wielga choroba, wielka niemoc*.

Przypalitka ‘nieślubne dziecko’

Przypalitka to dziecko takie przyplątane (Majdan Stary). O, to mała przypalitka (Zanie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja (zob. mapa 18).

D. lp. *przypalitki*; D. lm. *przypalitek*; wymowa: *pšypalitka*.

Por. *bachor, bajstruk, basak, bękart, najdka, najduch, najdur, najdus, najduszek, niewiadomski, przychówek, zdybaniec, zdybel, znajda, znajdek, znajduch, najdus*.

Przyskrzynek ‘schowek z wieczkiem przy krótszej ścianie wewnętrznej skrzyni’

Przyskrzynek to małe pudełeczko przytwierdzone ud środka do krótszej ścianki kufra (Kryłów). Przyskrzynek to schowek w skrzyni na ubranie (Bokinka Pańska).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wchodnia (zob. mapa 34).

D. lp. *przyskrzynka*; D. lm. *przyskrzynków*; wymowa: *pšyskšynek, pšyskšynok*.

Por. *odgródka, półskrzynek, przedskrzynek, przegródka, przystawka, skrzyneczka, skrzynka, szuflada, szufladka*.

Przystawka ‘schowek z wieczkiem przy krótszej ścianie wewnętrznej skrzyni’

Przystawka to małe i długie pudełeczko przyczepione do kufra w środku (Siedliska pow. Krasnystaw). W skrzyni jeszcze była podłużna przystawka na drobne rzeczy (Zawada).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Siedliska pow. Krasnystaw, Łopiennik Górny, Żulin, Stryjno Pierwsze, Zawada (zob. mapa 34).

D. lp. *przystawki*; D. lm. *przystawek // przystawków*; wymowa: *pšystafka*.

Por. *odgródka, półskrzynek, przedskrzynek, przegródka, przyskrzynek, skrzyneczka, skrzynka, szuflada, szufladka*.

Przystojny ‘człowiek urodziwy, dobrze zbudowany’

O, to przystojny mężczyzna, wysoki i taki w sobie (Czołki). Człowiek bardzo ładny, przystojny (Krasnobród).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *przystojnego*; D. lm. *przystojnych*; wymowa: *pšystojny*.

Por. *składny, urodliwy, urodny, walny, zgrabny*.

Przywłoka ‘synowa z innej wsi’

Żynili sie kiedyś w swoji wsi, ale było tak, że przyprowadził przywłokę z sąsiedni wsi, długo ojce sie ni mogli z tym pogodzić, w końcu musieli, ale to była przywłoka i tyle (Grabowiec). Kiedyś, bardzo dawno jeszcze, w tych dawnych czasach, babcia opowiali, że żynili sie tylko tak u siebie, w swoji wsi, a jak który wziun se babe z inny wsi, to już nazywali, że przyprowadził przywłokę, no bo obco (Osiczyzna).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *przywłoki*; D. lm. *przywłoków*; wymowa: *pšyvuoka*.

Pucha ‘tylna mięsista część nogi między biodrem a kolanem’

Pucha to jest w górze nogi, niektóre kobiety to majo takie grubachne te puchy (Trzydnik Duży).

Źródła: PM, PS.

Geografia: Trzydnik Duży, Rzeczycza Ziemiańska (zob. mapa 7).

D. lp. *puchy*; D. lm. *puchów*; wymowa: *puxa*.

Por. *holopa, holopka, tyda, tydka, udo*.

Puchy ‘boczne miękkie części twarzy’

O, jakie mo puchy ładne (Wawolnica). *Łona na puse mo siniok* (Giełczew). *Zdrowo panna, puchy mo takie cerwune* (Wandalin). *Taki tłusty, pełny na twarzy i te puchy takie pyzate* (Wólka Abramowska).

Źródła: PM, PI, KAGP, SGM, MSGP.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i środkowa (zob. mapa 3).

D. lm. *puchów*; wymowa: *puxy*.

Por. *buziaki, gęby, jagody, lica, lice, łycie, mordy, policzka, policzki, poliki, półgębki, pućki, puszki, pyski, twarze*.

Puczka ‘wypukła końcowa część palca u ręki’

Na samym czubku palca to jest puczka (Pokrówka). *To takie dość grube, to jak puczka palca* (Witaniów). *Boli puczka zakłuta jigło* (Siennica Różana). *Puczka to część palca, to łatwo sobie jak sie szyje, to łatwo igło sie zakłuć* (Tyszowce).

Źródła: PM, KAGP, SGM, MSGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia i środkowa (zob. mapa 9).

D. lp. *puczki*; D. lm. *puczków*; wymowa: *pućka, pucka*.

Por. *brzusiec, brzuszek, członek, czubek, jagódka, opuszka, poduszczecka, poduszka*.

Pućki ‘boczne miękkie części twarzy’

Pućki to boczne części twarzy, z jedny strony i z drugi (Dębica). *Pućki ma rumiane, to mówili, że ładna panna* (Skoki).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Dębica, Skoki (zob. mapa 3).

D. lm. *pućków*; wymowa: *pućki*.

Por. *buziaki, gęby, jagody, lica, lice, łycie, mordy, policzka, policzki, poliki, półgębki, puchy, puszki, pyski, twarze*.

Pudełko ‘opakowanie zapalek’

Pudełko zapalek, bo zapalki to byli do świecenia i podpalania w piecu (Dubienka). *Zapalki so w pudełku* (Ostrzyca).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *pudełka*; D. lm. *pudełków // pudełek*; wymowa: *pudeuko, pudełko*.

Por. *dziesiątek, krupka, paczka, pacznik, szabaturka, zapalniczka*.

Pulsa ‘okolica głowy człowieka wyznaczona zasięgiem kości skroniowej’

Pulsa to boczna część czoła (Janiszkowice). Pulsa jiy tak chudziły, że bałam sie to nio (Olenówka). Pulsa to jak gęba to całe z przodu, to u góry gęby bliży włosów to so pulsa, bo tam jak sie palec przytknie, to tak pulsuje tam, i to so pulsa (Żulice).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie (zob. mapa 4).

D. lm. *pulsów*; wymowa: *pulsa*.

Por. *pulse, pulsy, skronia, skronie, śpiki, wiski*.

Pulse ‘okolica głowy człowieka wyznaczona zasięgiem kości skroniowej’

Pulse to z prawy i lewy części czoła (Branica Radzyńska).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Branica Radzyńska, Paszki Duże (zob. mapa 4).

D. lm. *pulsów*; wymowa: *pulse*.

Por. *pulsa, pulsy, skronia, skronie, śpiki, wiski*.

Pulsy ‘okolica głowy człowieka wyznaczona zasięgiem kości skroniowej’

Głowa mie w pulsach boli, te pulsy tak mi chodzo (Dawidy). Pulsy to so tak pu bokach oczów z przodu głowy (Ostrzyca).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Zahajki pow. Biała Podlaska, Sitno pow. Biała Podlaska, Dubica, Dawidy, Motwica, Kodeniec, Gołąb, Ostrzyca, Zubowice, Nedeżów (zob. mapa 4).

D. lm. *pulsów*; wymowa: *pulsy*.

Por. *pulsa, pulse, skronia, skronie, śpiki, wiski*.

Puszki ‘boczne miękkie części twarzy’

Puszki tak nadyna i śmieje sie ta dziwczynka (Żółkiewka). Takie pulchne ma te puszki (Rożki).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Rożki, Żółkiewka (zob. mapa 3).

D. lm. *puszków*; wymowa: *puški*.

Por. *buziaki, gęby, jagody, lica, lice, łycie, mordy, policzka, policzki, poliki, półgębki, puchy, pučki, pyski, twarze*.

Pysk I – tom III: 323–324.

Pysk II – tom III: 324.

Pysk III – tom III: 324.

Pysk IV – tom III: 324.

Pysk V ‘twarz’

Pysk to tak troche grubiańsko sie mówi na całe twarz (Chmielek). Pysk to u zwierząt więcy, ale i u ludzi sie mówi, że majo pysk, dał mu w pysk (Husynne).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *pyska*; D. lm. *pysków*; wymowa: *pysk*.

Por. *buzia, gęba, hapa, twarz*.

Pyskacizna ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Pyskacizna to człowiek pyskaty (Chmielek). *Pyskacizna baba, ruzedrze gębe i wrzeszczy* (Rebizanty).

Źródła: PM, PI.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *pyskacizny*; D. lm. *pyskaciznów*; wymowa: *pyskaćizna*.

Por. *chrapał, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, hapol, jarmuła, kłótniwić, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykała, krzykliwić, murdziasty, parkot, parkotka, pyskacz, pyskaty, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastępliwy*.

Pyskacz ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Pyskacz z niego, kłóci sie, pyskuje matce (Łukowa). *Od małego był taki pyskacz, i tera też z nikim w zgodzie nie żyje, z każdym sie kłóci* (Bodaczów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pyskacza*; D. lm. *pyskaczów*; wymowa: *pyskać, pyskac, pyskoć, pyskoc*.

Por. *chrapał, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, hapol, jarmuła, kłótniwić, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykała, krzykliwić, murdziasty, parkot, parkotka, pyskacizna, pyskacz, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastępliwy*.

Pyskaty ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Pyskaty taki, wygadany, wyszczekany (Czesławice). *Moja tyściowa to była taka pyskata, z cało rudzino sie kłóciła, wszystkim pyskuwała* (Brody Małe).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pyskatego*; D. lm. *pyskatych*; wymowa: *pyskaty*.

Por. *chrapał, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, hapol, jarmuła, kłótniwić, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykała, krzykliwić, murdziasty, parkot, parkotka, pyskacizna, pyskacz, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastępliwy*.

Pyski ‘boczne miękkie części twarzy’

Pocałowała go w pyski, przytuliła i już było dobrze (Żuków). *Pyski ma takie kształtne, takie kregłutkie, ładna dziewczuszka* (Załuże Stare).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Żuków, Różanka, Szuminka, Załuże Stare, Krasne, Siedliska pow. Tomaszów Lubelski (zob. mapa 3).

D. lm. *pysków*; wymowa: *pyski*.

Por. *buziaki, gęby, jagody, lica, lice, łycie, mordy, policzka, policzki, poliki, półgębki, puchy, pućki, puszki, twarze*.

Pyskol ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Pyskol to pyskuje, taki człowiek pyskaty (Wandalin). *Łon to ma skaranie boskie ze swojo babo, bo to taki pyskol z ni, byz przerwy o coś sie kłóci* (Łaziska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego.

D. lp. *pyskola*; D. lm. *pyskolów*; wymowa: *pyskol*.

Por. *chrapal, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, hapol, jarmuła, kłótlowiec, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykała, krzykliwiec, murdziasty, parkot, parkotka, pyskacz, pyskacz, pyskaty, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastępliwy*.

Pyszałek ‘osoba dumna, pewna siebie’

Pyszałek to człowiek zadzierający nosa (Wólka Abramowska). Z niego to pyszałek taki, nikogo ni widzi jak idzie (Turka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pyszalka*; D. lm. *pyszalków*; wymowa: *pyšaunek, pysaunek, pyšounek, pypounek*.

Por. *bańdziuczny, buczny, chojrak, honorny, mecyja, pindyrynda, pyszny*.

Pyszny ‘osoba dumna, pewna siebie’

A pyszny, pyszny jest, to taka pycha chodzi, zarozumiały, że strach (Chmiel). Pyszny to człowiek zarozumiały (Wandalin). Pyszny taki jakby kija połknoł (Ujazdów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *pysznego*; D. lm. *pysznych*; wymowa: *pyšny, pysny*.

Por. *bańdziuczny, buczny, chojrak, honorny, mecyja, pindyrynda, pyszałek*.

Rabociniaty ‘człowiek, który ma piegi’

Rabociniaty taki, ma na twarzy brązowe plamki (Zalesie). Rabociniate dziecko, całe w piegach (Rozwadówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *rabociniatego*; D. lm. *rabociniatych*; wymowa: *raboćniaty, rabućniaty*.

Por. *jaskuliny, piegal, piegaty, piegowaty, piegus, raby, ryżowaty, siemieniaty, sieropaty*.

Rabuś ‘człowiek wyzyskujący innych’

To taki rabuś, patrzy tylko jak kogoś wykorzystać i na swoje wyjść (Przybysławice). Rabuś, bo na krzywdzie innych żyje, wykorzystuje ludzi, żeby sie z bogacić (Wólka Kątna).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *rabusia*; D. lm. *rabusiów*; wymowa: *rabuś*.

Por. *paszyt, rabuśnik, wyzyskiwacz, złodziej*.

Rabuśnik ‘człowiek wyzyskujący innych’

Rabuśnik z nigo, du diabła z takim kuzynem, jak to rabuśnik przykłyty (Zielone). Rabuśnik to ukradnie kogo i wyzysko innego, bo un niczego, nawet Pana Boga, sie ni boi (Rogóžno).

Źródła: PM, SGM, MG.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego.

D. lp. *rabuśnika*; D. lm. *rabuśników*; wymowa: *rabuśnik*.

Por. *paszyt, rabuś, wyzyskiwacz, złodziej*.

Raby I – tom III: 325.**Raby II** ‘człowiek ze śladami po ospie na twarzy’

Raby to ma na gębie takie ślady po ospie (Zahajki pow. Włodawa). Po ospie to zostawały takie doły na twarzy, znaki takie, i mówili, że to raby jest (Dołhobrody). Raby taki jest pu ospie (Komarno).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *rabego*; D. lm. *rabych*; wymowa: *raby*.

Por. *dziobaty, kostrobowaty, ospowaty*.

Raby III ‘człowiek, który ma piegi’

Raby to taki z pigami na twarzy (Kolembrody). Raby to ma takie drobne brązowe plamki (Kozły).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *rabego*; D. lm. *rabych*; wymowa: *raby*.

Por. *jaskuliny, piegal, piegaty, piegowaty, piegus, rabociniaty, ryżowaty, siemieniaty, sieropaty*.

Raczek ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Raczek był z takim otworem na płomień w lampie naftowej (Stryjno Pierwsze). Raczek to część lampy naftowej (Gardzienice).

Źródła: PM.

Geografia: Stryjno Pierwsze, Gardzienice, Łopiennik Górny, Łopiennik Nadrzeczny (zob. mapa 36).

D. lp. *raczka*; D. lm. *raczków*; wymowa: *raček*.

Por. *czapek, czapeczka, czapka, czaprak, grzybek, hapa, hapka, jołop, kapelusik, kapelusz, kapeluszek, kaptur, kapturek, kotpak, kominiek, maszynka, murka, szczupak, szołomak, żabka, żydek*.

Radio ‘odbiornik radiowy’

U nas taka sąsiedzka babcia przychodziła do tego radia. I jak zaczynał mówić chłop, to mówiła, że tam diabeł siedzi (Hedwiżyn). Wkiedyś było inaczej, radio to było jedno czy dwa na wsi i sie zbirali ludzie razem i słuchali (Strzelce). Radiów to kiedyś ni było, było jedno na drugim końcu wsi, tośmy latali słuchać (Wółka Czuczycycka). Przez to, że radia nie było, ni telewizji, ludzie musieli znaleźć jakoś rozrywkę, i było wyseli jak tera (Dubica).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *radia*; D. lm. *radiów*; wymowa: *rad'o, radyjo*.

Rana ‘miejsce skaleczone’

Na rany to rumianek trzeba stosować, bo to od zapalenia, od ropy jest rumianek (Piotrowice). Na rany stosowano podbiał, olszowe lub bobkowe liście i maść z żywicy świerka (Lipa). Przynosiła takie liście te babki takie, jak my sie tam nas ugryz nas komar, mucha, jakiś ślad był taki, te babki te takie liście szerokie. To leć po babke, te liście sie

rwalo, ślinito sie i przykladato do tej rany (Księżomierz). *Podróżnik rośnie przy drogach, na ścieżkach, na polach, i tym kiedyś leczyli rany* (Przewłoka). *Babka jak kto rane miał, taki podorożnyk po naszymu, u nas tak mówiło, on przy drodze rósł, taka babka. I sie przekładało. Teraz to do lekarza jedziem, bo maście czy coś tam dajo. A kiedyś to przemyto sie ten listeczek, przyłożyło sie i to goiło* (Hołowno).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. rany; D. lm. ran // ranów; wymowa: rana.

Raptus ‘człowiek porywczy’

Raptus to taki du bitki skory, krzykliwy taki (Żółkiewka). *Z tym raptusem to ta baba miała za swoje, tam wrzaski ino było słyhać* (Żerniki).

Źródła: PM, MSGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. raptusa; D. lm. raptusów; wymowa: raptus.

Por. awanturnik, nerwus, paliwoda, złosny, zrywny.

Reptucha I – tom II: 152.

Reptucha II ‘człowiek otyły’

Reptucha to kobita otyła, gruba taka reptucha (Latyczyn). *Jak bardzo gruby chtoś, to nazywali reptucha, o idzie reptucha* (Wólka Abramowska).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. reptuchy; D. lm. reptuchów; wymowa: reptuxa, ryptuxa.

Por. czerepacha, grubachny, grubas, grubaśny, gruby, kłępa, kloc, niecko, prukwa, przygruby, rozbachany, rozdupniak, spasiony, telbuchasty, tegi, wańtuch, wieprzek, wypasiony.

Reumatyzm ‘choroba reumatyczna’

Reumatyz to ból w kościach (Krzemień). *A kogo to tera ni łomie ten rematyz, młodych i starych* (Sól). *Jak ktoś ma reumatyzm, to już dwa dni, trzy dni bedzie wcześni wiedział, że bedzie deszcz* (Chodel). *Na reumatyzm miodunka dobra* (Uhrusk). *Jakiś taki rematyz mam w głowie, ży ło mie boli, boli, o tera o pięć tygodni leżała, to małam już nie umierła* (Łowcza). *Potem znówem stara sie zrobiła, pani, i teraz mnie nic niemile, bo zdrowia ni ma, noga mnie boli, dostałam jakiegoś rematyzmu* (Pniówno). *Rymatyz mie męcy już pare lat* (Babin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. reumatyzmu; D. lm. reumatyzmów; wymowa: reumatyzm, reumatys, rematys, rematyzm, rymatys.

Por. boleśnica, gościec, łamanie w kościach.

Ręcznik I – tom VII: 315.

Ręcznik II ‘obrębiony płat tkaniny w kształcie wydłużonego prostokąta, służący do wycierania się po myciu’

A długi kawałek płótna do wycierania się to jest ręcznik (Chmiel). Nawet prześciraadła lniane były, ręczniki były lniane. [...] Ręcznik był tuktany z lnu, tuszyty, z frędzlami, łozdobiuuny mereszku, każdy się tym wycirot i nie było, że każdy miał swój ręcznik, jednym ręcznikiem cało rodzina, a w dumu było po łosim ludzi, po dziesięć ludzi, każdy się wytar jednym ręcznikiem (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *ręcznika*; D. lm. *ręczników*; wymowa: *reńčnik, ryńčnik, rencńik, ryncńik*.

Ręka ‘kończyna górna’

Na rubotach u Nimców, to mi ręce marzły, ani tam rękawiców ni jakich nie było, ni czego na te wojne. Chodziłam do kopalni do kamienia tam twardego, to z rąk mi skóra złaziła (Zastawie). Ręka, to chyba cała była ręka (Hołowno). Ręka, noga, głowa i to wszystko było od zawsze, i tak nazywały nawet wtedy, jak były ludzie ciemne (Lipa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *ręki*; D. lm. *rać // rąk*; wymowa: *reŋka, ryŋka*.

Robaki ‘choroba pasożytnicza wywołana przez robaki’

Kiedyś to dzieci rubaki mieli, taka churoba (Derewiczna). Na robaki to dzieci chorowały, to babcia brała wrotycz i to było od robaków (Kolonja Drzewce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *robaków*; wymowa: *robaki, rubaki*.

Roboczy ‘człowiek pracowity, chętny do pracy’

Roboczy to taki człowiek pracowity, chętny do roboty (Łukowa). Tako roboczno była ta moja, zawsze i wszędzie pierwszo, i zawsze miała wszystko zrubione na czas (Zdzisławice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *roboczego*; D. lm. *robocznych*; wymowa: *robočy, rubočy*.

Por. *chciwy, chytrus, chytry, ciekawy, jęty, mrówka, pracowity, robotny*.

Robotny ‘człowiek pracowity, chętny do pracy’

Robotny, to robota w rękach mu się pali (Sawin). Robotny to taki chętny do roboty (Dębowa Kłoda).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *robotnego*; D. lm. *robotnych*; wymowa: *robotny, rubotny*.

Por. *chciwy, chytrus, chytry, ciekawy, jęty, mrówka, pracowity, roboczy*.

Rodzice ‘matka i ojciec’

Matka i ojciec to rodzice (Chmiel). Kiedyś to młode mieszkali razem ze swoimi rodzicami, przyd wojno to w jedny chałupie, potem już rodzice w jednym domie, a młode

w drugim, ale blisko (Skryhiczyn). *No to tak, to przeważnie to jak było pamiętam przed wojno, no to żeśmy byli, matka moja była z rodzicami ze swoimi* (Krasnobród).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *rodziców*; wymowa: *rożice, rużice*.

Por. *ojce, ojcowie*.

Rodzina ‘najbliższa rodzina’

A później wróciła ta moja rodzina. Bracia z dziećmi, jeden kawaler był jeszcze, ji już potem to już łojciec dozywał przy synie ji przy unukach (Czarnystok). *Rodzice, dzieci, to wszystko razem nazywa sie rodzina* (Olchowiec-Kolonia). *Ji byłam przy łojcach, a w czasie łokupacji niemieckiej to całe moje rodzine wywieźli do Niemiec. A ja byłam na jinnej wiosce. To ja zostałam w domu* (Dereźnia). *I dwanaście rodzin w jednym domu mieszkało. Dwanaście rodzin. Tak, bardzo było trudno, ciężko i tak sie, tak sie żyło* (Radcze). *Rodziny były bardzo liczne, były takie i rodziny z dziesięć osób* (Łyniew). *U nas po sąsiedzku mieszkała taka rodzina, gdzie dzieci do swoich rodziców nie powiedzieli inaczej jak wy, nie matko, ojcze, tylko na wy* (Siedliska pow. Krasnystaw). *To już po Rezurekceji to święcone trzeba było zjadać. No i kto najbliższo rodzine miał, czy gdzieś siostry, czy brata, czy coś, to zapraszali do siebie na to święcone. I takie, nawet ludzie sie dzielili. Jak ktoś nie miał, to nosili* (Bezwola). *Jeden ktoś z rudziny szed pu siano, jeden szed pu króla, a potem koledy śpiwali* (Miętkie).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *rodziny*; D. lm. *rodzin*; wymowa: *rożina, rużina*.

Por. *familia*.

Ropa ‘biała, gęsta ciecz wydzielająca się z rany’

Ropa to leci z wrzoda tak ciecz, jak woda gęsta, ale cimna taka (Różanka). *Skaleczulem sie i w ty ranie coś ropa sie zbiro, nie wim czego* (Krzczonów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *ropy*; D. lm. *ropów*; wymowa: *ropa*.

Por. *materia, sukrawica*.

Ropień ‘nagromadzenie ropy powstałe wskutek zakażenia bakteriami uszkodzonej i ulegającej martwicy tkanki’

Ropień to sina, ropiejąca krosta (Krzemień). *Ropiń to jak z rany ropa leci* (Ruszów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *ropnia* // *ropienia*; D. lm. *ropniów*; wymowa: *ropeń, ropiń*.

Por. *bolak, bolączka, brzedziona, brzedzionka, czyrak, mozół, naryw, siekiernica, ślepiec, świniak, wrzedzianka, wrzód*.

Rozbachany ‘człowiek otyły’

Rozbachany to taki bardzo otyły, bo za dużo żre i stąd taki rozbachany (Wólka Abramowska). *Jak gruby taki, no to nazywajo, że rozbachany, bo brzuch wielgi* (Borowiec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *rozbachanego*; D. lm. *rozbachanych*; wymowa: *rozboxany, ruzboxany*.

Por. *czerepacha, grubachny, grubas, grubaśny, gruby, kłępa, kłoc, niecko, prukwa, przygruby, reptucha, rozdupniak, spasiony, telbuchasty, tegi, wańtuch, wieprzek, wypasiony*.

Rozczochrany ‘człowiek mający włosy w nieładzie’

Rozczochrany to ma takie potargane włosy (Łukowa). *Grzebyka ni ma czy co, że chodzi taki rozzczochrany* (Korczówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *rozczochranego*; D. lm. *rozczochranych*; wymowa: *roščoxrany, ruščoxrany, roščuxrany, ruščuxrany, roscoxrany, ruscoxrany*.

Por. *kostroperz, kudłaty, pokosmany, roztroperz*.

Rozdarcuich ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Rozdarcuich to taki krzykliwy mocno (Wierzchowiska). *Krzyczy i krzyczy byle czego, taki rozdarcuich z niego* (Biała).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *rozdarcuicha*; D. lm. *rozdarcuichów*; wymowa: *rozdarćux, ruzdarćux*.

Por. *chrpał, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, hapol, jarmuła, kłótniwiac, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykała, krzykliwiac, murdziasty, parkot, parkotka, pyskacizna, pyskacz, pyskaty, pyskol, rozdarty, trzepak, wrzaskotun, zastępliwy*.

Rozdarty ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Rozdarta baba, wrzeszczy i kłóci sie z wszystkimi (Rakówka). *Rozdarty to człowiek krzykliwy* (Maziarka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *rozdartego*; D. lm. *rozdartych*; wymowa: *rozdarty, ruzdarty*.

Por. *chrpał, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, hapol, jarmuła, kłótniwiac, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykała, krzykliwiac, murdziasty, parkot, parkotka, pyskacizna, pyskacz, pyskaty, pyskol, rozdarcuich, trzepak, wrzaskotun, zastępliwy*.

Rozdupniak ‘człowiek otyły’

Rozdupniak to człowiek gruby i niezgrabny (Wólka Abramowska). *Rozdupniak nazywajo, bo to najwięcy tego sie w tym jednym miejscu zbira* (Zielone).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja i Tomaszowa Lubelskiego.

D. lp. *rozdupniaka*; D. lm. *rozdupniaków*; wymowa: *rozdupniak, ruzdupniak*.

Por. *czerepacha, grubachny, grubas, grubaśny, gruby, kłępa, kłoc, niecko, prukwa, przygruby, reptucha, rozbachany, spasiony, telbuchasty, tegi, wańtuch, wieprzek, wypasiony*.

Rozkazujący palec ‘wskazujący palec u ręki’

Jak co sie pokazuje, to tym palcem i z tego sie mówi, że to rozkazujący palec, bo un taki jest (Dutrów). *Palce sie tyż nazywajo, jest palec ruzkazujący, jest kciuk, i so jeszcze inne* (Czermino).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego i Hrubieszowa.

D. lp. *rozkazującego palca*; D. lm. *rozkazujących palców*; wymowa: *roskazujōncy palec, ruskazujōncy palec*.

Por. *pokazujący palec, wskazujący palec*.

Rozkraka ‘człowiek powolny, niezdarny, niezaradny’

Tak lazie wolno, taki powolny, niezdara taka, rozkraka, nic mu sie nie udaje (Potok Górny). *Ruzkraka to taki ruzlaźniety człowiek, tak idzie, ni idzie, robi, ni robi* (Branewka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa – zasięg rozproszony.

D. lp. *rozkraki*; D. lm. *rozkraków*; wymowa: *roskraka, ruskraka*.

Por. *chałaciarz, ciamajda, ciapcia, ciemrak, ciućma, ciuryło, ćwok, gramatyga, gramała, gutaj, lemieża, łamaga, mazgaj, niedojda, niedołego, nedorajda, nieumiega, niezdara, niezguła, ślamaga*.

Rozlazły ‘człowiek opieszale coś robiący’

Ta jy synowa to taka rozlazła więcy, powolna, taka mało rozgarnięta jak na młode usobe (Potok Górny). *Ojciec tak wolno robił, mama to mówili, że ruzlazły jest* (Białopole).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *rozlazłego*; D. lm. *rozlazłych*; wymowa: *rozlazųy, ruzlazųy*.

Por. *macała, mamra*.

Rozokat ‘człowiek zezowaty’

Rozokat to człowiek, co ma zeza (Ratoszyn). *Nie patrzy równo, tylko te oczy mu tak latajo, nazywa sie rozokat taki człowiek* (Niezdów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego.

D. lp. *rozokata*; D. lm. *rozokatów*; wymowa: *rozokat, ruzokat*.

Por. *kosooki, kosi, kośnooki, krzywe oczy, rozokaty, rozoki, skośny, smutrowaty, świ-drach, świdrowaty, zdrakowaty, zdrygooki, zezooki, zezowaty, żergaty*.

Rozokaty ‘człowiek zezowaty’

Rozokaty to patrzy zezem (Bazanów Stary). *Rozokaty to sie mówi, ze zyzuje* (Skowieszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *rozokatego*; D. lm. *rozokatych*; wymowa: *rozokaty, ruzokaty*.

Por. *kosooki, kosi, kośnooki, krzywe oczy, rozokat, rozoki, skośny, smutrowaty, świ-drach, świdrowaty, zdrakowaty, zdrygooki, zezooki, zezowaty, żergaty*.

Rozoki ‘człowiek zezowaty’

Łon rozoki, mo zeza (Janiszkowice). *Rozoki to jedno oka na jedne strune, a drugie na druge, ni patrzy tak, jak inny* (Gościeradów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia.

D. lp. *rozokiego*; D. lm. *rozokich*; wymowa: *rozoki*, *ruzoki*.

Por. *kosooki*, *kosy*, *kośnooki*, *krzywe oczy*, *rozokat*, *rozokaty*, *skośny*, *smutrowaty*, *świ-drach*, *świdrowaty*, *zdrakowaty*, *zdrygooki*, *zezooki*, *zezowaty*, *żergaty*.

Rozpusna ‘kobieta źle się prowadząca’

Za chłopami lata bez umiaru, no to rozpusna baba (Maziarka). *Mówili, ze rozpusna taka była za młodu, i zaden chłop jo nie chciał, i sama zustata* (Opoka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *rozpusnej* // *rozpusny*; D. lm. *rozpusnych*; wymowa: *rospusna*, *ruspusna*.

Por. *drań*, *flądra*, *gałgan*, *gołda*, *latawica*, *łachudra*, *rozpusznica*, *szelma*.

Rozpusny ‘mężczyzna rozpustny’

Ma swoje babe, a lata za innymi jak kogut, taki rozpusny chłop (Dołhobrody). *Rozpusny to taki chłop, to jak za babami lata, a już żeniaty* (Wycznanka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *rozpusnego*; D. lm. *rozpusnych*; wymowa: *rospusny*, *ruspusny*.

Por. *babiarz*, *drań*, *gołdus*, *hultaj*, *kobieciarz*, *kurewnik*, *łajdak*, *rozpuśniak*.

Rozpusznica ‘kobieta źle się prowadząca’

Jak zachowuje sie ni tak z tymi chłopami, to una rozpusznica jest (Dobryń). *Rozpusznica taka, ni patrzy na te dzieci, a tu każde z innym* (Worgule).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *rozpusznicy*; D. lm. *rozpuszniców*; wymowa: *rospusznica*, *ruspusznica*.

Por. *drań*, *flądra*, *gałgan*, *gołda*, *latawica*, *łachudra*, *rozpusna*, *szelma*.

Rozpuśniak ‘mężczyzna rozpustny’

To taki rozpuśniak, kawalirem taki był, a tera żunaty i to samo, baby ino w głowie, ale obce (Bordziłówka). *To taki rozpuśniak jest, a te kobity takie głupie i wierzo w to, co un mówi, a un du każdy to samo* (Wyczółki). *Rozpuśniak to taki chłop, co lata za innymi, a ma być przy swoji babie* (Skowieszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *rozpuśniaka*; D. lm. *rozpuśniaków*; wymowa: *rospuśniak*, *ruspuśniak*, *rospuśnok*.

Por. *babiarz*, *drań*, *gołdus*, *hultaj*, *kobieciarz*, *kurewnik*, *łajdak*, *rozpusny*.

Roztroperz ‘człowiek mający włosy w nieładzie’

Roztroperz to człowiek rozczochrany, musi długo sie ni czesał (Chrzanów). *Roztroperz to taki z rozczochrano głowo* (Wąwolnica).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *roztroperza*; D. lm. *roztroperzów*; wymowa: *rostropeš*, *rustropeš*, *rostopyš*, *rustro-pyš*.

Por. *kostroperz*, *kudłaty*, *pokosmany*, *rozczochrany*.

Rozwolnienie ‘choroba przewodu pokarmowego, rozwolnienie’

Rozwolnienie to goni człowieka z góry i z dołu (Krzemień). Rozwulnienie to choroba, jak coś zaszkodzi, jakieś jydzenie (Sławęcín). Coś zjod i takie jelitowe dostot rozwulnienie (Górka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *rozwolnienia*; wymowa: *rozvolńńe, ruzvolńńe, rozvulńńe, ruzvolńńie, rozvulńńie*.

Por. *biegunka, drysta, drystaczka, laks, laksa, przegonka, sraczka*.

Róża I – tom V: 398.

Róża II – tom V: 398.

Róża III – tom V: 398–399.

Róża IV ‘choroba zakaźna objawiająca się silnym zaczerwienieniem skóry i opuchlizną’

Te chorobe róże to można spalić, bierze sie lniane szmate, lniane przedziwo, robi sie dziewięć galek z tygo lnu, chore miejsce przykrywo sie szmato, kładzie sie te gałki i pud-palo sie to zopałko. Pudobno pumago pu takij, co pirszo lud matki (Sól). Róże spalano, robiło sie takie kuleczki z tego lnu otrzeganego, podpalało sie te kuleczki, one w górze szły, spadały na chorego, kadzono też zioła i ten zapach miał coś zdziałać nad chorym (Siedliska pow. Krasnystaw). Ja tam pamiętam, jak mi spalała róże. A te zioła i te pakuły spalała, i coś tam mówiła. No i to mi pomogło. A leki mi nie pomogły (Chodel). Jest takie przedziwo lniane, to robisz po dziewięć galek, albo po trzy, a można po jeden. Czyste lniane szmatke, tam gdzie masz te róże, to przeważnie taka wysypka, przeżegnasz sie i mówisz, Matko Boska pomóż, żeby zginęła. Wtenczas bierzesz te gałki i zapalasz po jeden. To późni chuchniesz i przeżegnasz sie (Sułów). Róże spalali, to takie kłębki zy lny rubili i tu sie nakryło głowe płachto, i tam sie paliło nad to głowo i modlili sie. I tem duchem sie oddychało (Kawęczyn). I to to róże spalało, to jakieś, brało łod ze świecy, co był lan, łokrecona świeca, gromnica. To na gromnicy okrecało zawsze ten lan wkolo i wstażko przykrywało to, to. To później no to jak, mówiły, łó róża, róża, dzieś, puchło dzieś to. I te róże spalało, takie gołki z tego lnu robiło i to zapalało. Przechodziło to (Lipa). Ja pamiętam jak Dudkowa róże spaliła, paliła. To tak jak coś tam bolało czy głowa, czy ząb, to łona umiała palić róże. Nakrywała lniano jakoś szmato głowe i robiła ze lnu takie galeczki i tak puszczała, podpalała na głowie i to leciało, tak łó żeby sie nie zapaliła ta szmata, a to leciało w górze to płomień. Ta róża to musi robiła takie kłębki z tego lnu i kazała sie nakryć, ale sama sie modliła. Pacierz jakiś mówiła. Może normalnie Ojczy nasz, Zdrowaś Mario. Mówiła w te pore, czy jakoś coś tam mówiła, a tu sie paliło na głowie. I to potem trza sie było tak nakryć tem duchem i to przestawało. I tak spalała te róże. Tera tego nie robio (Błonie). A jak takie wypieki na twarzy to dostawało sie nieraz, to kazali róża, treba spaliti tuju różu. [. . .] Tak, takie czerwona bedzie twarz, a tu treba spalili ji różu. Nakrywało sie czerwono szmato czy tam troche kolorowa była z kwiatami, tako szalinówko czy tam jednolita, i brało sie z gromnicy tam było o przedziwo, tego przedziwa robiło sie takie malutkie galeczki i podpalało sie, i te przedziwo leciało do góry, i to pomagalo. Sześć galeczek chyba sie robiło i to tak puszczało sie do góry, i później już odeszło. Oj tam przeżegnato sie i podpalało sie, znak krzyża i podpalałam, i te włoski polecio do góry, bo jak spada na szmate, gdzie troche

to, żeby nie zapaliło się, bo to takie malutkie robiło się nie to, że dużo tego przędziwa, bo jak dużo, to ono mogło upaść na to szmate i mogło się i zapalić, bo to różnie bywało, a tu takie malutkie galeczki się skręcało, ono dmuchnie i poleciało w górę (Hołowno). Ona coś szeptała, zamawiała, paliła róże, róże to taki len, z lnu takie gałki robili i nakrywali [...] i taki pan miał cało twarz tak trochę opuchnięto, czerwono i takie drobniuskie pryszczki, jak ziarenka maku, takie drobniste. [...] cała pierś też [...] ta babcia coś poszeptala, kazala sie polozyć, te róże spaliła i gdzieś poszła na dwór. [...] kiedyś robiło się z trawy suchej takie pędzle, nazywaliśmy rogożka [...] patrze, ta babcia przynosi ten pędzel, umoczyła w wodę i wzięła ten pędzel, włożyła do popiołu i mówi do niego, rozpinaj soroczku, żeby koszule rozpiął. [...]. A ona tym pędzlem po twarzy, po tego, aż każdy zadrzał, coż ta babka wyrabia. Całego jego wysmarowała tym popiołem (Ostrów). Pasemkiem lnu obwiązywano gromnice, święcone w kościele w uroczystość Matki Bożej Gromnicznej, zdjęte ze świecy, poświęcone włókna lnu palono w celach leczniczych nad chorymi cierpiącymi na róże i inne zakaźne rumienie (Krzemień). Do mnie siostra z Jarostawia przyjeżdżała. Miała w szpitalu leczono róże dość długo i zaczęło się to jej wreszcie jątrzyć. Lekarze nie mają sposobu, nie widzą co. Przyjechały do nas, była chyba u nas ze trzy dni. Przychodził dziadek Dudyk i mama spalała róże. I minęto kobiecie (Opole). To jak słonko zachodziło, to się spalało te róże (Janowice). Róże spala się po zachodzie albo przed wschodem słońca. Nie wtedy, jak słońce świeci. To jest czas spalania róży (Mosty). Jak róże co na gębie się sprzeciwi, to chustecka czerwono na gębie się nakryje i troski lnu się bierze, i trzy gołeczki się zrobi i podpoli gromnicku, i mówi się róży występu, bo cie posieko, bo cie porębio, żebyś posła na puste kraje, na bory, na lasy, przezegno zaro w pocutkach, a więcę to ni, a tako czarownica to po cichutku se zamawio (Niemce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. róży; D. lm. różów; wymowa: ruża, ruza.

Por. różycza.

Różycza I – tom III: 332.

Różycza II – tom V: 400.

Różycza III ‘choroba zakaźna objawiająca się silnym zaczerwienieniem skóry i opuchlizną’

Sina ręka po same ramie. Przyszli te babcia, popatrzyli na te ręce, ale mówio tak, Adam ty mosz różycze. Przynieś tego lnu, dziewczuszki zrobią dziewięć po dziewięć, dziewięć gołek po dziewięć. I jak będzie słonko zachodzić, to ja bede te różycze spalać (Janowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. różycy; D. lm. różyców; wymowa: rużycza, ruzyca.

Por. róża.

Rudas ‘człowiek o rudych włosach’

Był tu jeden taki, co krzyczeli za nim rudas, bo te włosy miał takiego koloru (Telatyn). Rudas to chłopok z rudymi włosami (Basonia).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *rudasa*; D. lm. *rudasów*; wymowa: *rudas*.

Por. *rudy*, *rudzielec*, *ryży*, *żary*, *żółty*.

Rudy ‘człowiek o rudych włosach’

Rudy to człowiek o rudych włosach (Dutrów). *Nikt nie patrzył, że był rudy, u nas się nie naśmiewali* (Telatyn). *Był jeden rudy na wsi u mojej ciotki, ale to bardzo miły był człowiek, choć rudy* (Szperówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *rudego*; D. lm. *rudych*; wymowa: *rudy*.

Por. *rudas*, *rudzielec*, *ryży*, *żary*, *żółty*.

Rudzielec ‘człowiek o rudych włosach’

Rudzielec ma rude włosy (Klementowice). *Rudzielec to jak ma rude włosy, takie też piegi* (Nasilów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *rudzielca*; D. lm. *rudzielców*; wymowa: *rużelec*.

Por. *rudas*, *rudy*, *ryży*, *żary*, *żółty*.

Ryżowaty ‘człowiek, który ma piegi’

Takie, co ma te piegi, to ryżowaty nazywają, bo może to tego, że te plamki to jak ryż so (Mszanka). *Ryżowaty to z tego, że te plamki są rude, takie ryże, to i człowiek ryżowaty* (Macoszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Chełma i Włodawy.

D. lp. *ryżowatego*; D. lm. *ryżowatych*; wymowa: *ryżowaty*, *ryżowaty*.

Por. *jaskuliny*, *piegal*, *piegaty*, *piegowaty*, *piegus*, *rabociniaty*, *raby*, *siemieniaty*, *sieropaty*.

Ryży ‘człowiek o rudych włosach’

On tak był wysoki, troszku ryżawy ten ich ojciec, no może ni całkiem ryży (Wólka Polinowska). *Człowiek o rudych włosach to jest ryży* (Chmiel). *Ryży to jak jest o rudych włosach* (Horyszów Ruski).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *ryżego*; D. lm. *ryżych*; wymowa: *ryży*.

Por. *rudas*, *rudy*, *rudzielec*, *żary*, *żółty*.

Rzetelny ‘człowiek odznaczający się pozytywnymi cechami charakteru’

Rzetelny to człowiek dobry, porządny (Biszczka). *To rzetelny człowiek, nic mu ni zarzucisz* (Końskowola).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *rzetelnego*; D. lm. *rzetelnych*; wymowa: *żetelny*, *żytelny*.

Por. *akuratny*, *charakterny*, *dokładny*, *pocziwina*, *porządny*, *solidny*, *uczciwy*, *uważny*.

Rzęsy ‘sztywne, krótkie włoski na brzegach powieki’

Rzęszy to otaczają oko (Czartowiec). Rzęsy to chronią oko, żeby się nic tam nie przedostało (Brzeście). Oczy nibieskie, a te rzęsy to ma takie czarniutki, ładna dziewczynka (Chmiel).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Chełma i Włodawy.

D. lm. *rzęsów*; wymowa: *żęsy, żensy, żynsy*.

Rzygać ‘wyrzucać zawartość żołądka przez przełyk i jamę ustną na zewnątrz’

W ciąży to można rzygać i trzy miesiące, u mnie tak było (Abramów). Rzygo jak kot, coś nie popasowało na żołądek (Luchów Dolny).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *żygać*.

Por. *wonitować, wymiotować, wywiekać, zwracać*.

Rzygowiny ‘wydalana na zewnątrz zawartość żołądka przez przełyk i jamę ustną’

Rzygowiny to jest to wszystko to, co się zwymiotuje (Potok Górny). To, co leci przy rzyganiu, to so rzygowiny (Bohakaly).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lm. *rzygowinów*; wymowa: *żygoviny, żyguúiny*.

Por. *wieki, wonity, wymioty*.

Salamon ‘człowiek niemiły dla innych, źle się zachowujący’

Salamon taki, mędrka udaje, a innych z góry traktuje (Bukowa). Salamon taki z niego, bo nikogo ni widzi, inny człowiek to taki śmić dla niego (Alojzów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa – zasięg rozproszony.

D. lp. *salamona*; D. lm. *salamonów*; wymowa: *salamon*.

Por. *arogancki, bambaryła, bucyfał, mądrala, przemądrzały, swołocz, szarańcza, zarozumialec, zmądrzały, zuchwalec*.

Samolub ‘człowiek małomówny’

Samolub to sam dla siebie, mało mówi, nie odzywo się, idzie koło ciebie i nic (Wola Dereźniańska). Samolub, bo nie odzywa się wcale, może tylko du siebie mówi (Ciosmy).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *samoluba*; D. lm. *samolubów*; wymowa: *samolup*.

Por. *małomówny, milczek, mruk, niemowa*.

Sapać ‘oddychać z trudem’

Un był już taki chory, że jak spał, to sprawdzałam czy sapie (Potok Górny). Przeszedł taki zasapany, tak musiał sapać i sapać, coś niedobrze z nim (Dobryń). Jak ciężko coś sapie, to może być chore dziecko (Mętów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *sapać*.

Sapka ‘choroba charakteryzująca się silnymi napadami duszności’

Sapka to duszność taka złapie, tak sie ciężko sapie przy tym (Sól). Sapka to churoba, ta dychawica, bo to sapka i dychawica mówio, bo tak sie sapie, dechu trudno złapać (Kocudza).

Źródła: PM.

Geografia: Ciosmy, Ruda Solska, Sól, Kocudza (zob. mapa 19).

D. lp. *sapki*; D. lm. *sapków*; wymowa: *sapka*.

Por. *asma, astma, duchota, dusznica, duszność, dycha, dychawica, jaducha, zaducha*.

Sąduk I – tom VI: 492.

Sąduk II ‘drewniana, ozdobna skrzynia na odzież’ (zob. mapa 7).

Sąduk był zamykany i rzeźbiony, to taki schówek na ubrania wszelkie (Suchawa). Sąduk to paka drewniana na ubrania i bielizne (Żdźarka). Kiedyś to do sąduka chowali ubrania, do kufra (Janiszkowice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Włodawy i Opola Lubelskiego (zob. mapa 33).

D. lp. *sąduka*; D. lm. *sąduków*; wymowa: *sonduk, sunduk*.

Por. *kufer, kuferek, skrzynia, skrzynka*.

Schaby ‘kości tworzące szkielet klatki piersiowej, łukowato wygięte, połączone z kręgosłupem’

Przewróciła sie i dwa schaby złamała (Glinny Stok). Schaby wystajo mójemu, bo taki chudy (Motwica). Schaby to inaczy żebra, ido pu bokach tego tułowia u ludzi (Dębowa Kłoda).

Źródła: PM, PS, MG.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej, Radzyna Podlaskiego, Parczewa, Włodawy, Chełma i Biłgoraja (zob. mapa 6).

D. lm. *schabów*; wymowa: *sxaby*.

Por. *chabory, chaby, ziobra, żebra*.

Scyzoryk ‘mały nóż składany z drewnianą rękojeścią’

Scyzoryk to składany nożyk kieszonkowy oprawiony w drewno (Poniatowa). Tyn scyzoryk był za pasem na sznurku i taki ważny był (Kolechowice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony (zob. mapa 38).

D. lp. *scyzoryka*; D. lm. *scyzoryków*; wymowa: *scyzoryk*.

Por. *cyganek, cyhańczyk, cyzoryk, kozik, nożyk*.

Serce ‘narząd wewnętrzny człowieka’

Serce to bardzo ważne jest, bo jak ni bije, to i życia ni ma (Stary Orzechów). Serce mi tak mocno biło, bo tu wszędzie Nimce, a my w ty kryjówce z krowo (Wólka Ratajska). Serce to un ma na dłoni, każdemu pumoże (Susiec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *serca*; D. lm. *serc*; wymowa: *serce*.

Sercowy palec ‘serdeczny palec’

Jest mały palec i jest sercowy palec, tak nazywają ten w środku (Jarczówek). Palec w środku, to jest syrcowy palec (Jedlanka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Jarczówek, Ciechomin, Gózd, Jedlanka.

D. lp. *sercowego palca*; D. lm. *sercowych palców*; wymowa: *sercowy palec, syrcowy palec*.

Por. *serdeczny palec, średni palec*.

Serdeczny palec ‘serdeczny palec’

Ten palec przy małym to jest serdeczny palec (Ignaców). Serdeczny palec to on jest od serca (Siennica Różana).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *serdecznego palca*; D. lm. *serdecznych palców*; wymowa: *serdeczny palec, serdeczny palec*.

Por. *sercowy palec, średni palec*.

Serweta ‘nakrycie na stół jadalny’

Serweta to taki obrus na stół (Strzelce). Serweto się przykrywa stół, kiedyś to byli takie wyszywane syrwety (Mołożów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *serwety*; D. lm. *serwetów*; wymowa: *serveta, syrveta*.

Por. *obrus, obrusek*.

Serwetka ‘wyszywana na płótnie ozdoba na ścianę’

Serwetka to jest haftowana tkanina do powieszenia na ścianie (Wółka Tarnowska). Łona wyszywała takie serwetki na ścianie, oj narobiła się tego, ale ładnie to wychodziło, miała do tego dryg (Międzyrzec Podlaski).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *serwetki*; D. lm. *serwetek // serwetków*; wymowa: *servetka, syrvetka*.

Por. *makata, makatka*.

Siarka I – tom VI: 502.

Siarka II ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapalki’

Siarko nazywamy te boczne take wąskie ścianki pudełka zapalek (Różanka). Siarka znajduje się na brzegach zapalniczki i służy do rozpalania przez pocieranie zapalek (Dubienka). Siarka jest na boku pudełka od zapalek (Ruda Solska).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia i południowa (zob. mapa 37).

D. lp. *siarki*; D. lm. *siarków*; wymowa: *śarka*.

Por. *boczek, czerkadło, czerkalniczka, czerkawka, dracka, drapaczka, drapka, draska, draśniczka, masa, pocieradło, potarka, siarniczka, tarło, tartka, zapalniczka, zapalnik, zapalecznik, zapłonka*.

Siarniczka ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapaliki’

Siarniczka do pocierania zapaliki służy i z tego sie bierze ogień (Gdeszyn). *O siarniczke trza było potrzyć, żeby sie zapaliło* (Grabowiec). *O siarniczke sie zapalke potrze i jest ogień* (Witoroż).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej, Hrubieszowa i Zamościa (zob. mapa 37).

D. lp. *siarniczki*; D. lm. *siarniczków*; wymowa: *śarniicka*.

Por. *boczek, czerkadło, czerkalniczka, czerkawka, dracka, drapaczka, drapka, draska, draśniczka, masa, pocieradło, potarka, siarka, tarło, tartka, zapalniczka, zapalnik, zapalecznik, zapłonka*.

Siekiernica ‘nagromadzenie ropy powstałe wskutek zakażenia bakteriami uszkodzonej i ulegającej martwicy tkanki’

Siekiernica to coś w rodzaju bolaka, tylko w pachach u nóg (Polichna). *Maścio owijało sie te nogi i na palcach sie chodziło, bo ni można było stanąć, tylko sie ugiętało. To tu sie robiła taka gula, o tutaj o od tego kulawienia. No to jak zrobiła sie ta gula, nazywało to siekiernica. Przynieś siekiera. No to poszedem, przynizem siekiera, położyłem na podłodze, stanonem to nogo na sikiro, a matka węgiel wzięła z grubki, z pieca, i poza koszulo. O tak trzeba było dulić koszule i ten węgiel trzy razy przerzuciała bez te koszula. No to rano już tyj guli nie było* (Lipa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia – wąski zasięg.

D. lp. *siekiernicy*; D. lm. *siekierniców*; wymowa: *śekierńica, śekirńica*.

Por. *bolak, bolączka, brzedziona, brzedzionka, czyrak, mozół, naryw, ropień, ślepiec, świniak, wrzedzianka, wrzód*.

Siemieniaty ‘człowiek, który ma piegi’

Ładny, postawny chłopak, ale siminiaty, bo bardzo taki z tymi na twarzy brązowymi plamkami (Smólsko Duże). *Siminiaty, bo ma piegi* (Naklik).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *siemieniatego*; D. lm. *siemieniatych*; wymowa: *śeńienaty, śimieniaty*.

Por. *jaskuliny, piegal, piegaty, piegowaty, piegus, rabociniaty, raby, ryżowaty, sieropaty*.

Siennik ‘worek ze słomą kładziony w łóżku’

Siennik to materac do łóżka wypchany słomo (Grabowiec). *A to siennik musiał by być dziurawy i takie barło niezastane zostało z tego* (Borzechów). *Siennik to worek ze słomo w łóżku* (Grądy). *Siennik był uszyty z jakiegoś materiału i napchało sie słomy* (Wojszyn). *Bo to sienniki były, no też te lniane, ale sie napychało te sienniki, bo kiedyś cepami sie specjalnie młóciło* (Michów). *Tera nazywajo siennik, a kiedyś nicht nie robił*

sienników, a worek jak był słomo wypchany, to na podłodze spali na nim (Ruda Sol-ska). *Siennik to worek do spania napchany słomo* (Grabówka). *Siennik to worek ze słomo znajdujący się w łóżku* (Łańcuchów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *siennika*; D. lm. *sienników*; wymowa: *šeńnik, śińnik*.

Sieropaty ‘człowiek, który ma piegi’

Sieropaty to inaczej człowiek piegowaty, z piegami taki (Chmielek). *Taki sieropaty, tych piegów pełno na twarzy* (Aleksandrów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *sieropatego*; D. lm. *sieropatych*; wymowa: *šeropaty, śiropaty*.

Por. *jaskuliny, piegal, piegaty, piegowaty, piegus, rabociniaty, raby, ryżowaty, siemie-niaty*.

Sierota I – tom III: 338.

Sierota ‘dziecko, które nie ma rodziców’

Dziecko, któremu umarli rodzice to je sierota (Chmiel). *Ja sirota była, to poszła za byle kogo* (Mosty). *Tatusz mi zmarł w trzydziestym siódmym roku, zostałam się sierotą* (Huszcza). *Smutne miałam panieństwo, bo wszystkie mają tojców, matków, a ja sierota* (Pniówno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *sieroty*; D. lm. *sierotów*; wymowa: *šerota, śirotą*.

Silny ‘człowiek bardzo mocny’

To silny chłop, takie ciężary nosi, że strach (Łaszczówka). *Silny taki, meter mąki złapał i na plecy, i tak cały wóz załadował* (Bukowa Wielka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *silnego*; D. lm. *silnych*; wymowa: *šilny*.

Por. *mocarz, siłacz, siłak*.

Siłacz ‘człowiek bardzo mocny’

Siłacz to człowiek bardzo silny (Majdan Gromadzki). *Siłacz z niego, ni ma, że ciężko, zarzuci na plecy i niesie jakby to było piórko jakie, a ni ciężar* (Putnowice Mniejsze). *Jak ma dużo siły, to siłacz* (Trzebieszów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *siłacza*; D. lm. *siłaczów*; wymowa: *šiuąc, śiuąc, śiuoć*.

Por. *mocarz, silny, siłak*.

Siłak ‘człowiek bardzo mocny’

Siłak to un jest bardzo zdrowy i taki mocny (Chmiel). *Siłak to człowiek bardzo mocny, ma siłę dźwigać* (Majdan Obleszcze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Kraśnika, Bychawy i Lublina.
D. lp. *siłaka*; D. lm. *siłaków*; wymowa: *śiuak*, *śiuok*.
Por. *mocarz*, *silny*, *siłacz*.

Siniak I – tom V: 415.

Siniak II ‘miejsce zasinione na ciele od uderzenia’

Siniaków se narobiłam, bo na kulanach żem myła pudłogi (Podborcze). *Sine miejsce to jest siniak* (Polskowola).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *siniaka*; D. lm. *siniaków*; wymowa: *śińak*, *śińok*.

Sinka ‘farbka niebieska używana do prania’

Sinki dodawali do płukania i te chusty były takie ładniejsze (Alojzów). *Sinke sine take dodawali do prania* (Bohukały). *Taka farbka była, sinka sie nazywała i ona tak troszki na sino malowała* (Hanna).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *sinki*; wymowa: *śinka*.

Por. *lachmus*.

Siostra ‘córka tych samych rodziców w stosunku do innej córki lub syna’

Miałam młodszo siostrę od siebie i brata, brata małego i musiałam go na plecach nosić (Gołab). *Oj, panie nos było siedem dus. Bracia i siostry. Ostało nos zaledwie dwoje. [. . .]. Miałam dwie siostry i trzech bratów* (Niezdów). *Ja się położyłam, bo z siostru spałam, z młodszu. Ja wlażłam łód te, łód brzegu, a ta siostra spała łód ściany* (Zdziechowice II). *A siostra przyjechała z Niemiec. Już później, tak siostra poszła do łojca ji już ta siostra z łojcem gospodarzyła na tej gospodarce. Tam gdzieś jeszcze może z rok gospodarzyła z łojcem* (Czarnystok). *Myśmy byli w Zamościu, to matkę zabrali i siostry, siostry byli małe, młodoletnie, trzy lat miała najstarsza. I przywieźli ich do Zamościa za druty* (Krasnobród). *Kiedyś to moje siostry, jak młode były, i panny po sąsiedzku przychodziły, i w dzień andrzejek brały wstążki, i leciały one do drzewa wiśniowego, i każda sobie swojo gałązke znalazła, i na niej wstążkę zawiązała* (Dorohusk). *Siostrów nas było sześć, to ja byłam najciekawsza, dwie żyje jeszcze, a te poumierali już* (Rudno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *siostry*; D. lm. *siostrów*; wymowa: *śostra*.

Por. *brejdaczka*.

Siostra cioteczna ‘córka ciotki’

Miałam dwie siostry cioteczne, ale żadna już ni żyje (Siedliszcze gm. Siedliszcze). *Z siostrą cioteczno to my byli jak rodzone, lubielim się bardzo* (Sielec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *siostry ciotecznej* // *siostry cioteczny*; D. lm. *siostrów ciotecznych*; wymowa: *śostra cotečna*, *śostra cotečna*, *śostra cotečno*, *śostra cotečna*, *śostra cotečno*.

Siostra stryjeczna ‘córka brata ojca’

Córka stryja to siostra stryjeczna (Borki). *Stryjek miał córke i ona dla mnie to była siostra stryjeczna* (Łomazy).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *siostry stryjecznej* // *stryjeczny*; D. lm. *siostrów stryjecznych*; wymowa: *śostra stryjęcna, śostra stryjęcno, śostra stryjęcna, śostra stryjęcno*.

Siostrzanka ‘córka siostry’

Córka mojej siostry to dla mnie siostrzanka (Wąwolnica). *Siostrzanka moja ślub tera brała* (Sasiadka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *siostrzanki*; D. lm. *siostrzanków*; wymowa: *śośtśanka, śośčanka, śośtśonka, śośčonka, śośtśunka, śośčunka, śustśanka, śuščanka*.

Por. *siostrzenica*.

Siostrzenica ‘córka siostry’

Siostrzynica to córka siostry (Malewsczyna). *Mam dwie siostrzeńców od jedny siostry, druga ni ma dzieci* (Międzyrzec Podlaski).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *siostrzenicy*; D. lm. *siostrzeniców*; wymowa: *śośtśeńica, śośčeńica, śośtśyńica, śośčyńica, śustśeńica, śuščyńica*.

Por. *siostrzanka*.

Siostrzeniec ‘syn siostry’

Siostrzyniec to syn od siostry (Jabłeczna). *Siostrzeniec to mój taki ulubiony był, bo to był jedyny chłop z dzieci w rudzinie* (Karmanowice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *siostrzeńca*; D. lm. *siostrzeńców*; wymowa: *śośtśeńec, śośčeńec, śośtśyńec, śośčyńec, śustśeńec, śuščyńec*.

Por. *siostrzonek*.

Siostrzonek ‘syn siostry’

To jest mój siostrzonek, ud siostry chłopak (Komodzianka). *Chłopak siostry to dla mnie siostrzonek* (Dzwola).

Źródła: PM, KAGP, SGM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *siostrzonka*; D. lm. *siostrzonek*; wymowa: *śośtśonek, śośčonek, śośtśunek, śośčunek, śustśonek, śuščunek*.

Por. *siostrzeniec*.

Skapiec ‘człowiek bardzo skąpy’

To skapiec, nikomu nic nie da i nawet nie pożyczy (Rozkopaczew). *Un bardzo skąpy, skapiec taki* (Żuków). *Bugaty taki tyn nasz kuzyn, ale skapiec* (Leopoldów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *skapca*; D. lm. *skapców*; wymowa: *skompec*, *skumpec*.

Por. *skapinda*, *skapiradło*, *skapota*, *skapy*.

Skapinda ‘człowiek bardzo skapy’

Skapinda z niego, ni da i nie pomoże nikomu w niczym (Dobryń). *Skapinda taka z niego była, wode potrafił mierzyć, ile sie bierze du mycia* (Wyczółki).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *skapindy*; D. lm. *skapindów*; wymowa: *skompinda*, *skumpinda*.

Por. *skapiec*, *skapiradło*, *skapota*, *skapy*.

Skapiradło ‘człowiek bardzo skapy’

Skapiradło takie, niech mu sie zypsuje, ale innemu nie da (Brody Małe). *Skapiradło z niego, na wszystko skapi* (Puchacze). *Z takim skapiradłem to ciężko żyć, bo na wszystkim skapi* (Antoniówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *skapiradła*; D. lm. *skapiradeł* // *skapiradłów*; wymowa: *skompiraduo*, *skumpiraduo*.

Por. *skapiec*, *skapinda*, *skapota*, *skapy*.

Skapota ‘człowiek bardzo skapy’

To taka skapota była z tego mójgo wujka, z nikim sie nie podzielił niczym (Suszno). *Nawet dzieciom jednego cukierka nie dał, taka skapota była z tego wujka* (Zbereże).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa i Włodawy.

D. lp. *skapoty*; D. lm. *skapotów*; wymowa: *skompota*, *skumpota*.

Por. *skapiec*, *skapinda*, *skapiradło*, *skapy*.

Skapy ‘człowiek bardzo skapy’

Skapy to człowiek zachłanny, inny sie nie liczy (Łukowa). *Skapy to taki, co na wszystko skapi, szkoda mu wydać pieniądze, coś kupić* (Leszczanka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *skapego*; D. lm. *skapych*; wymowa: *skompy*, *skumpy*.

Por. *skapiec*, *skapinda*, *skapiradło*, *skapota*.

Składny ‘człowiek urodziwy, dobrze zbudowany’

Taki składny chłop z tego mójgo zięcia, zgrabny, dobrze ubrany (Wólka Abramowska). *Składny to taki, jak trzeba chłop* (Zamch).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *składnego*; D. lm. *składnych*; wymowa: *skuadny*.

Por. *przystojny*, *urodliwy*, *urodny*, *walny*, *zgrabny*.

Skośny ‘człowiek zezowaty’

Skośny, bo mo skośne oczy, no zeza mo (Hosznia Ordynacka). *Skośny, bo tak patrzy bokiem, ni na ciebie, ale z tobo rozmawia* (Pilaszkowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *skośnego*; D. lm. *skośnych*; wymowa: *skośny*.

Por. *kosooki, kosy, kośnooki, krzywe oczy, rozokat, rozokaty, rozoki, smutrowaty, świ-drach, świdrowaty, zdrakowaty, zdrygooki, zezooki, zezowaty, żergaty*.

Skóra I – tom IV: 159.

Skóra II – tom V: 417.

Skóra III – tom VI: 508.

Skóra IV – tom VI: 508.

Skóra V ‘zewewnętrzna powłoka ciała człowieka’

Skóra to pokrywa całe ciało ludzkie (Maszki). *Jakaś wrażliwa skóra na słońce jest u mnie* (Dutrów). *Suche skóre, jak była, a to niektóre chcieli, to se buraka, rozrosiła se buraka ji posmarowała sie, i późni to letko tak startła, żeby nie widać mocno* (Tulniki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *skóry*; wymowa: *skura*.

Skronia ‘okolica głowy człowieka wyznaczona zasięgiem kości skroniowej’

Skronia to boczne części głowy, tu z przodu przy włosach so skronia (Piotrawin). *Skronia mie bolo, głowa w tych skruniach* (Ulhówek).

Źródła: PM, PI, KAGP.

Geografia: Piotrawin, Ulhówek, Żerniki, Posadów (zob. mapa 4).

D. lm. *skroniów*; wymowa: *skrońa, skruńa*.

Por. *pulsa, pulse, pulsy, skronie, śpiki, wiski*.

Skronie ‘okolica głowy człowieka wyznaczona zasięgiem kości skroniowej’

Skronie to boczna część czoła (Łukowisko). *To sie mówi, że on coś mie w skroniach ćmi, skronie z przodu głowy* (Nadrybie). *Skronie to po obu bokach głowy, u góry i z przodu* (Niele dew). *No skronie to skronie, nie ma inszych nazwów* (Nowodwór).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie (zob. mapa 4).

D. lp. *skroni*; D. lm. *skroniów*; wymowa: *skrońe, skruńe*.

Por. *pulsa, pulse, pulsy, skronia, śpiki, wiski*.

Skrzyneczka ‘schówek z wieczkiem przy krótszej ścianie wewnętrznej skrzyni’

Na krótszy ścianie skrzyni była skrzyneczka przytwierdzona, to był taki schówek zamykany (Tuczępy). Schówek z wieczkiem przy krótszej ścianie w środku kufra to była skrzyneczka (Husynne).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Rogów, Tuczępy, Obrowiec, Husynne (zob. mapa 34).

D. lp. *skrzyneczki*; D. lm. *skrzyneczek // skrzyneczków*; wymowa: *skšyńečka*.

Por. *odgródka, półskrzynek, przedskrzynek, przegródka, przyskrzynek, przystawka, skrzynka, szuflada, szufladka*.

Skrzynia I – tom II: 169.

Skrzynia II – tom II: 169–170.

Skrzynia III – tom IV: 408.

Skrzynia IV – tom VI: 513.

Skrzynia V ‘drewniana, ozdobna skrzynia na odzież’ (zob. ilustracja 7).

Skrzynia była z wiekiem półokrągłym, okuta (Sławęcín). A tak ży ni było żadnych segmentów jak teraz jest, tyku były tak zwany skrzyni były, kufrы były (Kryłów). Skrzynia to mebel do przechowywania odzieży (Batorz). Skrzynia to paka drewniana na ubrania i bielizne (Sąsiadka). Skrzynia jest malowana, duża, ni ma skobla jino zamek w środku, kiedyś szafów ni było, jeno wszystko w skrzyni było (Ruda Solska). Skrzynia to schówek na ubrania w kształcie pudła z płaskim wiekiem (Siedliska pow. Krasnystaw). Skrzynia była zamykana, tako drewniano rzeźbiono skrzynia (Zagórze). Skrzynia jest duża i jest z kwiatami, wieko równe i zapiro sie, może być na kołach (Krzemień). Skrzynia była ozdobna do przechowywania ubrań (Łańcuchów). Skrzynia to schówek na ubrania w kształcie pudła, ale z drewna (Grady). No to jak ta sień była, jak sie weso ze dworu do sieni, to take stare skrzynie były, jesse tam jedna skrzynia to stoi [. . .]. To w to skrzynie ułożyły te kapy, take chustki to jesse mum, i śpie na niej, jednyj takej chustce, to take chustki były dubeltowe (Charlejew). Skrzynia ma wieko płaskie (Karczmiska). Były skrzynie takie w kumorze, i tak w tych skrzyniach chowali to wszystko (Łukowa). Kupujo skrzynie takie i w te skrzynie już nakładajo tam tego płótna, ubrusów, ręczników (Jabłeczna). Skrzynie dawały, takie wielgie, malowane, drywniane (Kocudza). Skrzynie stały w komorach. Skrzynie na buciory, na szmaty (Branew). A potem już jak łodstąpiła do domu na pożegnanie z matko. Matka bardzo płakała to nio, a tego jak do męża jichała, to jechały fury ji zabierała takie skrzynie, a w tej skrzyni były łubrania rozmajite, ji tam naczynia. A ta družyna co była z nio, to tak prawie porywała jo, żeby jo nikt nie widział w domu. Zegar ze ściany brały, łobrazy zdejmowały ze ściany. Tam jakieś zdjęcia to już co, to porywały, żeby rodzina wcale tego nie widziała. A jej to dawali skrzynie, a w skrzyni łubrania ji kładli bułke chleba. Tak żeby to, no żeby sie mogła dorabiać (Dereźnia). Młoda posag miała w skrzyniach i kuferkach (Krynica).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie (zob. mapa 33).

D. lp. *skrzyni*; D. lm. *skrzyniów*; wymowa: *skšyńia*.

Por. *kufer, kuferek, sąduk, skrzynka*.

Skrzynka I – tom I: 288–289.

Skrzynka II – tom II: 170.

Skrzynka III – tom IV: 408–409.

Skrzynka IV – tom IV: 409.

Skrzynka V – tom VII: 334.

Skrzynka VI ‘drewniana, ozdobna skrzynia na odzież’ (zob. ilustracja 7).
Była taka skrzynka drewniana na ubrania i bielizne, bo szafów ni miały ludzie (Kozubszczyzna). Skrzynka była zamykana i rzeźbiona w drewnie (Suchawa).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: Żuków, Suchawa, Osiny, Stok, Poniatowa, Ignaców, Kozubszczyzna, Konopnica, Wierzbica pow. Kraśnik (zob. mapa 33).

D. lp. *skrzyńki*; D. lm. *skrzyńek // skrzyńków*; wymowa: *skšyńka*.

Por. *kufier, kuferek, sąduk, skrzynia*.

Skrzynka VII ‘schowek z wieczkiem przy krótszej ścianie wewnętrznej skrzyni’

W ty skrzyni była jeszcze taka skrzynka długa i tam trzymali różne drobne rzeczy (Wisłki). Skrzynka to małe pudełeczko przytwierdzone wewnątrz do krótszej ścianki kufra (Małoniż).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Dobryńka, Wisłki, Huszcza, Matiaszówka, Niedźwiada, Brzeźnica Bychawska, Małoniż, Ułhówek, Chłopiatyn (zob. mapa 34).

D. lp. *skrzyńki*; D. lm. *skrzyńek // skrzyńków*; wymowa: *skšyńka*.

Por. *odgródka, półskrzynek, przedskrzynek, przegródka, przyskrzynek, przystawka, skrzyńeczka, szuflada, szufladka*.

Skrzywiony ‘człowiek, który marudzi’

Skrzywiony taki człowiek i un taki wiecznie niezadowolony (Luchów Dolny). Marudzi tak, taki smutny, niezadowolony, no taki nazywa się skrzywiony taki (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *skrzywionego*; D. lm. *skrzywionych*; wymowa: *skšyŷony, skšyŷuny*.

Por. *grymas, grymasa, maruda, marudnik, menda, przeborny, szmanda, żmęda*.

Skurwiona ‘panna z nieślubnym dzieckiem’

Skurwiona, bo mo najducha (Hosznia Ordynacka). Na take, co se zdybała dziecko, znajduje takiego, to mówio, że skurwiona (Zaporze). Skurwiona, bo skurwiła się z chłopem (Sąsiadka). Taka panna to już nie jest poważana, paskudnie tak na nią mówio, no ale już powim, to jest skurwiuna (Niele dew).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *skurwionej // skurwiony*; D. lm. *skurwionych*; wymowa: *skurŷona, skurŷuna*.

Por. *bastrecha, panna z dzieckiem, panna ze znajduchem, przeskoczka, zawitka, zdebuszka*.

Słabość ‘choroba przejawiająca się atakami drgawek, pojawieniem się piany na ustach’

Słabość jak złapie i trzesie człowiekiem, piana na ustach i rzuca nim o ziemię (Lipa). Słabość jego się uczypila i męczy, mówio, że nidługo umrze, ale co namęczy się chłop (Huszcza). Słabość go męczy od urodzynie, jak złapie to tłucze nim, rzuca o zimie (Małewszczyzna).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa, Huszcza, Koszoły, Matiaszówka (zob. mapa 20).

D. lp. *słabości*; wymowa: *słabość*.

Por. *choroba świętego Antoniego, choroba świętego Walentego, choroba świętego Wita, padaczka, przypadek, słabość świętego Walentego, słabota, wielga choroba, wielka niemoc*.

Słabość świętego Walentego ‘choroba przejawiająca się atakami drgawek, pojawieniem się piany na ustach’

Słabość świętego Walentego to choroba straszna, bo może człowieka zamęczyć (Udrycze). A to różnie nazywajo, słabość, słabość świętego Walentego, takie nazwy so (Gościeradów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Bończa, Sulmice, Udrycze, Gościeradów (zob. mapa 20).

D. lp. *słabości świętego Walentego*; wymowa: *słabość świętego walentego, słabość świętego walentego, słabość świętego walentego*.

Por. *choroba świętego Antoniego, choroba świętego Walentego, choroba świętego Wita, padaczka, przypadek, słabość, słabota, wielga choroba, wielka niemoc*.

Słabota I ‘człowiek chory’

Słabota to taki, co często choruje, taki słaby jest, siły ni ma (Alojzów). Słabota to taki wiecznie chorujący człowiek (Błazek). To już słabota, musi długo nie pożyje (Skowieszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *słaboty*; wymowa: *słabota*.

Por. *cherlak, chora bida, chorowity, chory, chromy, dychawiczny, gliniak, hyra, kiepski, marny, słaby, suchotnik, zdechlak, zgleja*.

Słabota II ‘choroba przejawiająca się atakami drgawek, pojawieniem się piany na ustach’

Słabota tłucze i rzuca człowiekiem (Wólka Abramowska). Tera więc padacka, a kiedys to słabota, ale to tak samo rzuciło i męczyło człowieka (Momoty Dolne).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Janowa Lubelskiego i Biłgoraja (zob. mapa 20).

D. lp. *słaboty*; wymowa: *słabota*.

Por. *choroba świętego Antoniego, choroba świętego Walentego, choroba świętego Wita, padaczka, przypadek, słabość, słabość świętego Walentego, wielga choroba, wielka niemoc.*

Słaby ‘człowiek chory’

Słaby to taki człowiek chory, chorowity (Łukowa). Nasze mama słabe już so (Jarosławiec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *słabego*; D. lm. *słabych*; wymowa: *słaby*.

Por. *cherlak, chora bida, chorowity, chory, chromy, dychawiczny, gliniak, hyra, kiepski, marny, słabota, suchotnik, zdechlak, zgleja.*

Słapy ‘wygięte półokrągłe płozy przy kołysce’

Słapy so w kołysce do usypiania dzieci (Osuchy). Na słapach kołyska sie porusza (Wola Różaniecka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lm. *słapów*; wymowa: *słapy*.

Por. *bieguny, korsy, kosiory, płozy.*

Słomiak ‘beczka ze słomy’ (zob. ilustracja 22).

Słomiak to takie jakby beczka zy słomy na różne szmaty chować (Pokrówka). Słomiaki to kosze były. One plecione z gałązek brzożowych były (Rozięcin).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Chełma.

D. lp. *słomiaka*; D. lm. *słomiaków*; wymowa: *słomańak*.

Por. *słomieniak, słomienik*.

Słomieniak ‘beczka ze słomy’ (zob. ilustracja 22).

Słomieniaki to one plecione z gałązek brzożowych były, ale i słome brali, u nas to słomieniaki mówili (Rozięcin). Słomieniaki zy słomy też pletli, i nawet ubrania w tym trzymali, bo w słomie to dobrze sie przechowywało (Weremowice).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Chełma.

D. lp. *słomieniaka*; D. lm. *słomieniaków*; wymowa: *słomeńiak*.

Por. *słomiak, słomienik*.

Słomienik ‘beczka ze słomy’ (zob. ilustracja 22).

Słomienik to duży pleciony pojemnik ze słomy (Grabowiec). Słomienik to skrzynia na różne rzeczy, cała zy słomy (Sławęcín).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Zamościa i Hrubieszowa.

D. lp. *słomienika*; D. lm. *słomieników*; wymowa: *słomeńnik*.

Por. *słomiak, słomieniak*.

Smark ‘śluz wyciekający z nosa podczas kataru’

Smarki mu leco z nosa (Końskowola). *Jakieś zaziębiony jest, bo z nosa smarki wylatują* (Łukowisko).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *smarka*; D. lm. *smarków*; wymowa: *smark*.

Por. *cupel, gil, glut, koza, sopka*.

Smoczek ‘gumowa nasadka nakładana na szyjkę butelki lub podawana dziecku do ssania’

Dzisiaj czasem podają smoczek, a wtedy podawali cukier w lnianej szmatce i tak zawiązany ten cukier, i tak się smoktało (Dubica). *Smoczok bez mleka, ale samo guma ta jest do ssania* (Przewłoka). *Smoczek to z gumy du ssania przyz dziecko* (Sosnowica). *Złapał smoczuk i tak dyndał nim i ssał przez cały dzień, a już był duży chłopak* (Sławęcín).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *smoczka*; D. lm. *smoczków*; wymowa: *smoček, smočok, smočuk, smoček*.

Por. *mamka, soska, syska*.

Smoluch I – tom V: 422.**Smoluch II** – tom V: 422.**Smoluch III** – tom V: 422–423.**Smoluch IV** ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Smoluch to człowiek brudny (Uhnin). *Smoluch to inaczej brudny, brudas taki* (Wanda-lin). *Smoluch, bo un taki brudny jak smarowóz* (Brzeziny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *smolucha*; D. lm. *smoluchów*; wymowa: *smolux*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omeltuch, osmaluch, osmoleneć, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytalapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwałany*.

Smutrowaty ‘człowiek zezowaty’

Smutrowaty to taki, że jedno oka w tamte strone, a drugie w te, i tak patrzy (Andrzejów pow. Janów Lubelski). *Smutrowaty to tak inaczej patrzy jak wszystkie, zezowaty inaczej* (Rataj).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Janowa Lubelskiego.

D. lp. *smutrowatego*; D. lm. *smutrowatych*; wymowa: *smutrowaty*.

Por. *kosooki, kosy, kośnooki, krzywe oczy, rozokat, rozokaty, rozoki, skośny, świdrach, świdrowaty, zdrakowaty, zdrygooki, zezooki, zezowaty, żergaty*.

Sobaka I – tom III: 347.

Sobaka II ‘człowiek podły, zły’

Sobaka to mówi się na złego człowieka (Kodeniec). Sobaka to pies, ale i człowiek taki zły, to jest jak pies, taka subaka (Janówka). Sobaka to złośliwy człowiek (Skowieszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *sobaki*; D. lm. *sobaków*; wymowa: *sobaka, subaka*.

Por. *bydlak, drań, gadzina, hultaj, jędza, ladacy, ladaczuch, lichota, niepoń, niepozcziwy, podlec, podleca, podły, zgarny, zołza*.

Sofa ‘łóżko zakrywane w dzień deską do siadania’ (zob. ilustracja 5).

A jeszcze u nas na górze tam jest taka sofa, co się rozsuwało. I tak deski zrobione to zwyczajnie i ju, takie meble byli, tak (Tulniki). Sofa to drewniany mebel do spania (Grabowiec). Sofa to łóżko zakrywane desko na dzień, a rozsuwane na noc (Wisłki). Sofa to łóżko zakrywane w dzień desko do siadania (Dubienka). Sofa to sprzęt z poręczami, w którym w nocy się śpi, a w dzień można pościel schować do środka i siadać jak na ławie (Kryłów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony (zob. mapa 30).

D. lp. *sofy*; D. lm. *sofów*; wymowa: *sofa*.

Por. *bambetel, kanapa, kanapka, ława, połata, połatka, sofka, szlaban, tapczan, tarczan, wyrek, wyrko*.

Sofka ‘łóżko zakrywane w dzień deską do siadania’ (zob. ilustracja 5).

Sofka to drewniana ława wyścielona słomą lub sianem, służąca do spania (Horyszów Ruski). I były jeszcze tak zwany sofki, drywniane były i udkrywało się. Było na tym wieko pułżone (Kryłów). Na noc zdymuje się wieko z sofki i śpi na niej (Sól). Sofka to łóżko zakrywane w dzień desko do siadania (Dubienka). Sofka to sprzęt z poręczami, w którym w nocy się śpi, sofka była zakrywana desko (Mołożów). Sofka to drewniane zrobione i to z wierzchu się zdymało, i chtoś spał. Przyszło rano, zabirało się to i się przykrywało. Sofki się na wierzchu nakrywało (Łukowa). Jeszcze takie byli, to nazywajo sofka, sofka du spania (Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski). Późnij zaczęli wprowadzać taki, tak zwany sofki. I już byli rozsuwane. Już to było taki ala ławka, czyli jak to dzisiaj te, kanapy. To się ruzsuwało, wiekim przykrywał i miał ławke cały dzień. A du spania, wzoł blat zdjoł, ruzsunął (Dołhobyczów). Mie mama w domu normalnie na sofce urodziła, baby pomogli i tyle (Szperówka).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia i środkowa (zob. mapa 30).

D. lp. *sofki*; D. lm. *sofków*; wymowa: *sofka*.

Por. *bambetel, kanapa, kanapka, ława, połata, połatka, sofa, szlaban, tapczan, tarczan, wyrek, wyrko*.

Solidny ‘człowiek odznaczający się pozytywnymi cechami charakteru’

Człowiek, który zawsze mówi prawdę. Prawde mówi, to solidny człowiek taki jest (Krasnobród). U niego wady żadny nie zdybiesz, taki solidny ze wszystkim jest (Kopina).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *solidnego*; D. lm. *solidnych*; wymowa: *sołidny*.

Por. *akuratny, charakterny, dokładny, pocziwina, porządny, rzetelny, uczciwy, uważny*.

Sopka ‘śluz wyciekający z nosa podczas kataru’

Kaszlało dziecko, chrypkę tako miało, w nosku sopkę miało (Lipa). *Sopka ta z nosa wyłazi, chory musi jakiś jest* (Irena).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lipa, Irena, Janiszów, Maziarka.

D. lp. *sopki*; D. lm. *sopków*; wymowa: *sopka*.

Por. *cupel, gil, glut, koza, smark*.

Soska ‘gumowa nasadka nakładana na szyjkę butelki lub podawana dziecku do ssania’

Soske nadziół na butelkę i dziecko piło mleko (Gałęzów). *W pole dziecko wzieni, kubyte uwiązali, soske dali, sało i spało w tym polu, a matka do ruboty sta* (Oszczywik). *Soska to paskudnie, to stare nazwanie, u starych się używa, ale ładnie i już po nowemu to smoczek* (Stojeszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia, środkowo-zachodnia, okolice Biłgoraja i Zamościa.

D. lp. *soski*; D. lm. *sosków*; wymowa: *soska*.

Por. *mamka, smoczek, syska*.

Spasiony ‘człowiek otyły’

Spasiony taki, no to człowiek bardzo gruby (Chmielek). *Dobrze mu, bo taki spasiony, dobrze wygląda, spas się* (Zakłodzie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *spasioneo*; D. lm. *spasionych*; wymowa: *spasóny, spaśuny*.

Por. *czerepacha, grubachny, grubas, grubaśny, gruby, kłępa, kloc, niecko, prukwa, przygruby, reptucha, rozbachany, rozdupniak, telbuchasty, tegi, wańtuch, wieprzek, wypasiony*.

Spryciarz ‘człowiek zaradny, sprytny’

Spryciarz to taki, co jak kot zawsze na cztery łapie spadnie (Radecznicza). *Taki spryciarz to on już od dziecka był, siostry to pięć razy mógł kupić i sprzedać, a una nawet nie widziała, co się dzieje* (Nielisz). *A to spryciarz, zawsze na swoje wyjdzie* (Branica Radzyńska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *spryciarza*; D. lm. *spryciarzów*; wymowa: *spryciaś, sprycioś*.

Por. *biegły, majcher, szpajny, szparowny, szpieg, talentowny, zdolniuch, zdolny, żydowski łeb*.

Sprzeciwny ‘człowiek często obrażający się i gniewający’

Sprzeciwny człowiek to łatwo się obraża (Gromada). *Sprzeciwny to taki obraźliwy* (Wólka Abramowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *sprzeciwnego*; D. lm. *sprzeciwnych*; wymowa: *spšećivny, spšyćivny*.

Por. *cięty, gniewek, nabzdyczony, sprzyka*.

Sprzęty ‘przenośny sprzęt służący do wyposażenia domu’

Sprzęty to wszelkie stołki, szafy, łóżka, takie kiedyś sprzęty były (Zarajec). *Sprzęty to kiedyś bardzo skromne były, łóżko jakieś, ława, stół, i tyle* (Karczmiska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *sprzętów*; wymowa: *spšenty, spšynty*.

Por. *meble*.

Sprzyka ‘człowiek często obrażający się i gniewający’

Sprzyka to taki, co sie ciągle z niczym ni zgadza, obrazi sie i nie odżywo (Bychawka). *Sprzyka to ktoś narzekający ciągle, niezgadający sie z niczym* (Wandalin). *Sprzyka taka stara sie z tego mojego chłopca zrubila* (Braciejowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *sprzyki*; D. lm. *sprzyków*; wymowa: *spšyka*.

Por. *cięty, gniewek, nabzdyczony, sprzeciwny*.

Sraczka ‘choroba przewodu pokarmowego, rozwolnienie’

Sraczka to choroba jelitowa (Siennica Różana). *Zachorowała na sraczkę, jakieś jedzynie zaszkodzić musiało* (Toczyska). *To takie, że leci z człowieka, taka jelitowa churoba ta sraczka* (Krasne). *Pędzi go, bo mo sracke* (Bałtów). *Loto i loto za studołe, kiedyś mówili, bo sracki dostał* (Wólka Ratajska). *Mieć sraczkę, to srać byz przerwy* (Worgule). *Najod sie zielonych trześni i tera mo sracke* (Popkowice). *Pędzi go sracka* (Skowieszyn).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *sraczki*; D. lm. *sraczków*; wymowa: *sračka, sracka*.

Por. *biegunka, drysta, drystaczka, laks, laksa, przegonka, rozwolnienie*.

Stara ‘kobieta pozostająca z mężczyzną w związku małżeńskim (w stosunku do tego mężczyzny)’

Ja to mówie, że to stara, żona ni mówie, stara i tyle, chyba, że kochana stara (Stulno). *Stara to na wsi na żone sie tak mówi* (Olbięcin).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *stary*; D. lm. *starych*; wymowa: *stara, staro*.

Por. *baba, kobieta, moja, moja baba, moja kobieta, moja stara, ślubna, żona, żonka*.

Stara dziwka ‘kobieta, która nie wyszła za mąż’

To stara dziwka, mo już trzydzieści lat i nikt jo nie chciał (Bortatycze). *Stara dziwka to kiedyś była, jak już miała po dwudziestce, ale tera to tego nie uznajo* (Sułowiec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa – zasięg rozproszony.

D. lp. *starej* // *stary dziwki*; D. lm. *starych dziwek* // *dziwków*; wymowa: *stara źifka, staro źifka*.

Por. *panna po losach, stara panna*.

Stara panna ‘kobieta, która nie wyszła za mąż’

Była jedna zabawa, a taka kuzynka moja, ona taka stara panna była i przyszła na te zabawy (Bezwola). Stara panna to już taka po dwudziestce kiedyś była, a tera to powim, że po trzydziestce to już stara panna (Wywłoczka). Jak zyzula kuka, to takie dziewczynki, kiedy wyjde za mąż, to liczo za ile lat, takie już po dwudziestce, to liczo za ile miesięcy, a stare panny panny, to liczo za ile dni (Zielone).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *starej* // *stary panny*; D. lm. *starych pannów*; wymowa: *stara panna, staro panna*.

Por. *panna po losach, stara dziwka*.

Stary ‘mężczyzna pozostający z kobietą w związku małżeńskim (w stosunku do tej kobiety)’

Stary to na maza sie mówi (Biała). Stary to sie mówi tak w domu, przy swoich, chodź stary, przecie ni bede mówić, chodź mężu, ale stary chodź (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *starego*; D. lm. *starych*; wymowa: *stary*.

Por. *chłop, człowiek, mąż, mój, mój chłop, mój stary, ślubny*.

Stary kawaler ‘starszy mężczyzna nieżonaty’

Jak sie nie ożyniul, a mo już tam ze czterdzieści lat, no to stary kawalir z niego (Niedzów). Stary kawaler to taki mężczyzna, co nie zdążył sie ożenić, a wiek minoł (Chmiel). Panny ze wsi ucikajo du miasta, a stare kawaliry zustajo, bo żadna młoda nie chce na wsi być, bo tu trza robić (Józefów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *starego kawalera*; D. lm. *starych kawalerów*; wymowa: *stary kawaler, stary kawalir*.

Stawnica ‘drewniane naczynie na trzech nogach służące dawniej do zaparzania bielizny w ługu’ (zob. ilustracja 15).

Stawnica była do prania szmat, z klepek i na trzech nogach, a w dnie była dziura zatykana i odykana, jak chciał wode wyłóć (Braciejowice). W stawnicy moczyły gałgany i lały wode (Kluczkowice). Pranie było w stawnicy i prały ługiem (Basonia).

Źródła: PM, PI, MG.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego (zob. mapa 25).

D. lp. *stawnicy*; D. lm. *stawniców*; wymowa: *stawnica*.

Por. *balija, luszow, polewanica, polewanka, potaczka, potak, tryfus, tryfusek, zolnica, zolnik, żłób, żlukto*.

Stojak I – tom II: 177.

Stojak II – tom VII: 350.

Stojak III – tom VII: 351.

Stojak IV – tom VII: 351.

Stojak V ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Stupek, styry nogi i płache wiązały, i tam dziecko kładły i kuływały w tym stojoku (Ługów). *Stojaki rubili na polu z płachty i kijów, i to była kułyaska taka* (Horyszów Polski).
Źródła: PM, PI, MG.

Geografia: Ługów, Ożarów, Horyszów Polski, Łukowa (zob. mapa 29).

D. lp. *stojaka*; D. lm. *stojaków*; wymowa: *stojak, stojok*.

Por. *bujawka, bujda, hojda, hojdawka, huśtak, huśtawka, kobylica, kobyła, kobyłka, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kołysaja, kołyaska, koń, korbon, koromak, koza, kozioł, trójnog, uwiązak, zajda*.

Stolec I – tom I: 303.

Stolec II – tom I: 303.

Stolec III – tom II: 179.

Stolec IV – tom IV: 417.

Stolec V – tom VI: 531.

Stolec VI – tom VII: 351–352.

Stolec VII – tom VII: 352.

Stolec VIII ‘stołek bez oparcia, służący do siedzenia i do jedzenia’

Stolec był niski i drywniany (Suchawa). *Stolec to du siadania, ale ni było sie jak oprzyć, bo to bez uparcia* (Orchówek). *No, stolcy tu były kiedyś* (Lubycza Królewska).
Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *stolca*; D. lm. *stolców*; wymowa: *stolec, stolyc*.

Por. *stoliczek, stolik, stołeczek, stołek*.

Stoliczek ‘stołek bez oparcia, służący do siedzenia i do jedzenia’

Był niski stoliczek do siedzenia i do jedzenia na nim (Horodyszcze). *Stuliczek drywniany i na nim jedli, a jak zjedli, to siedzieć można było* (Worgule).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *stoliczka*; D. lm. *stoliczków*; wymowa: *stoliček, stuliček, stuličyk*.

Por. *stolec, stolik, stołeczek, stołek*.

Stolik I ‘stołek bez oparcia, służący do siedzenia i do jedzenia’

Do siedzenia i do jedzenia na nim to był taki niski stolik (Bodaczow). *Stolik to sprzęt domowy do siedzenia bez oparcia, rodzaj krzesła bez oparcia* (Batorz). *Stolik to okragły albo kwadrat na cztery nogi* (Zamch). *Stolik był taki bez oparcia i na nim sie i sidziało, i jadło* (Maziarka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *stolika*; D. lm. *stolików*; wymowa: *stołik*.

Por. *stolec*, *stoliczek*, *stołeczek*, *stołek*.

Stolik II ‘szufada w stole’

Stolik to wysuwana część stołu (Wisli). Stolik to wysuwana skrzynka stołu (Łomazy). W downym stole był wysuwany stolik na drobne rzeczy kłaść (Gościeradów). W stoliku w tym stole, co był, to sie trzymało różne papiery, a potem i łyżki (Derewiczna). Stolik był w dawnym stole (Stryjno Pierwsze).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia i południowo-zachodnia.

D. lp. *stolika*; D. lm. *stolików*; wymowa: *stołik*.

Por. *szuflada*, *szufladka*.

Stołeczek I – tom VII: 352.

Stołeczek II ‘stołek bez oparcia, służący do siedzenia i do jedzenia’

Stołeczek był mały i drewniany do siedzenia (Skoków). Siadali na małych stołeczkach na takich, każdy miał stołeczek (Biszcz). Stołeczek to sprzęt domowy do siedzenia, bez oparcia (Wisli). Stołeczek to sprzęt domowy do siedzenia, ale ni miał oparcia (Sąsiadka). Stołeczek to stołek mały (Grady). Krowe sie doilo, baby siedziały na takich stołeczkach (Smólsko Duże). Stołeczek był do dojenia krów inny, a inny do sidzenia w domu (Żrebce). No właśnie tak dzisiaj oglądałem, tam tych wszystkich stołeczków zabrakło gdzieś, i dziwiłem sie, gdzie to sie podziało (Rebizanty). Kładli na stołeczku i psa zawułali, i które pies złapał te gałke, ta panna miała wyjść za męż, tak wróżyli w Andrzeja (Dubienka).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *stołeczka*; D. lm. *stołeczków*; wymowa: *stou̯eček*, *stuu̯eček*, *stou̯eček*, *stuu̯eček*.

Por. *stolec*, *stoliczek*, *stolik*, *stołek*.

Stołek I – tom IV: 418–419.

Stołek II – tom VII: 352.

Stołek III – tom VII: 352.

Stołek IV – tom VII: 352–353.

Stołek V ‘stołek bez oparcia, służący do siedzenia i do jedzenia’

Każdym miol w chałupie taki drewniany stołek (Zagórze). Stołek to krzesło bez oparcia (Łopatki). Stołek to sprzęt domowy do siedzenia, bez oparcia (Wysokie). A jeść jedli na takich małych stołkach, stołki takie to, a do siedzenia jeszcze takie niższe (Gromada). Przy jednym stołku długim i cała czeladź jadła z jedny miski (Łukowa). Jedli na takich małych stołkach i wszystkie tak wkoło tego, o tak jak tera koło stołu, to tak kiedyś na stołkach (Bukowina). Taboretka, a dawno stołek (Suchowola). Stołek był niski, drywniany, do jedzenia (Siedliska pow. Krasnystaw). Taki był stołek specjalny zrobiony, szyszy, miał meter, ale był za krótki, jak była duża rodzina, to półtora metra miol, tak

był na długości, postawiło się tam na tym miski, łyżki, siadali ludzie każdyn na swoim stołku, jedli wszyscy z jedny miski (Ruda Solska). Takie stołki byli i na tych stołkach poobsiadali. A jak jeszcze dzieci więcy było, najmłodsze klęczeli koło tego stołka i jedli tak z jedny miski (Biszczka). Stołek służył też do dojenia krów (Stryjno). Stołek brały do wszystkiego, i do jedzenia, i do dojenia krów (Karczmiska). Bierze stołek, staje na stołku. Kto tam, przeważnie družba, staje na stołku, bierze nóż, dzielić ten korowaj (Barbarówka).

Źródła: PM, ML, KAGP, SGM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *stołka*; D. lm. *stołków*; wymowa: *stouək*.

Por. *stolec, stoliczek, stolik, stołeczek*.

Storgnać ‘stracić czucie, ścierpnać’

Noge jak trzyma się tak w jednym miejscu, to może storgnać, musi się trochę nie ruszać (Górka). Ręka mi całkiem storgła, tak od czasu do czasu putrafi mi ręka czy noga storgnąć (Ciechomin).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Ciechomin, Lisikierz, Górka, Dębica.

Wymowa: *storgnońć, storgnuńć*.

Por. *stornieć, ścierpnać, zdrętwieć*.

Stornieć ‘stracić czucie, ścierpnać’

Stornieć to tak nie można nogo ruszyć nijak (Dęba). Stornieć to starcić czucie w ręce czy nodze (Skowieszyn).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Puław.

Wymowa: *stornieć, stornieć*.

Por. *storgnać, ścierpnać, zdrętwieć*.

Stół I – tom VII: 354.

Stół II ‘mebel składający się z blatu opartego na czterech nogach’

Stół przydaje się, przecież jedzo ludzie przy stole (Huta). Robili stoły z drewna, krzesła, taborki (Rebizanty). Stół to sprzęt, przy którym się jada (Grądy). A w środku stół stół przysłany tobrusem. Na stole bukiet jakiś postawiony był (Branew). Na Wilkanoc stół nakryty był białuskim obrusikiem, na środku na talerzyku z zielonym owsem stała figurka baranka z cukru albo pieczony baranek z chragiewko. Na stole przymusowo musiały być pisanki (Putnowice Wielkie). Stół normalnie jak stół, innych nazwów nie ma (Turzyniec).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *stoła* // *stołu*; D. lm. *stołów*; wymowa: *stuu, stuł*.

Strach ‘człowiek, który się boi’

Strach taki z niego, wszystkiego się boi (Paszki Małe). Z niego to strach jest, więcy bojący taki (Putnowice Mniejsze). Strach taki z tego dziecka, jeszcze nic nie zobaczył, a już się zląk (Branica Radzyńska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.
 D. lp. *stracha*; D. lm. *strachów*; wymowa: *strax*.
 Por. *bojaźliwiec*, *bojaźliwy*, *bojek*, *strachliwiec*, *strachulec*.

Strachliwiec ‘człowiek, który się boi’

Strachliwiec taki był jako chłopok i jego spycjalnie stroszali, a ton łuciekół (Łazy). Wzionem go na polowanie, ale łucik, bo to taki strachliwiec (Wola Burzecka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.
 D. lp. *strachliwca*; D. lm. *strachliwców*; wymowa: *straxliwéc*.
 Por. *bojaźliwiec*, *bojaźliwy*, *bojek*, *strach*, *strachulec*.

Strachulec ‘człowiek, który się boi’

Strachulec, bo boi sie cimności, strachów. Jak opowiadali kiedyś o tych strachach, to zaraz sie sum trząs zy strachu, a to bajki były (Przybysławice). Co ja z nim miała, w nocy sie budził i krzyczał, strachulec straszny, dopiro dzieś jak du szkoły poszeł, to jakoś przestał sie bać (Wojciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.
 D. lp. *strachulca*; D. lm. *strachulców*; wymowa: *straxulec*.
 Por. *bojaźliwiec*, *bojaźliwy*, *bojek*, *strach*, *strachliwiec*.

Strup ‘skorupka oddzielająca ranę od środowiska zewnętrznego’

Strup mi sie na ty ranie zrobiuł taki czyrwony (Białopole). Rana sie goi ładnie, już sie strup zrobił, to dobrze jest (Żerocin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.
 D. lp. *strupa*; D. lm. *strupów*; wymowa: *strup*.
 Por. *ognik*, *ostuda*.

Stryj I – tom I: 305.

Stryj II ‘brat ojca’

Stryj to był ojca brat, a stryjenka to była żona (Dubica). No to, to był stryj, stryjna. To było normalne takie powiedzenie. Inaczej sie nie mówiło. Tylko jak był to brat ojca, to był stryj, siostra to była ciotka i wujo. Tak stryj już mało kto mówi (Tulniki). Troche nos tyn stryj popirol (Opoka). Idziem, do Jaśka już niedaleko, to znaczy do stryja (Ruszów). U nas sie woła stryju, stryj to ojca brat (Jacnia).

Źródła: PM, ML, PI, KAGP, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony (zob. mapa 14).
 D. lp. *stryja*; D. lm. *stryjów*; wymowa: *stryj*.
 Por. *diadko*, *dziadzio*, *stryjek*, *stryjko*, *stryjo*, *wujek*, *wujo*.

Stryjeczny brat ‘syn brata ojca’

Dwa stryjeczne braty u mnie były (Lipnica). Był stryj i stryjeczny brat, jego syn (Chmiel). Stryjeczny brat to jest od stryja chłopak (Komodziańska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *stryjecznego brata*; D. lm. *stryjecznych braci // bratów*; wymowa: *stryjėcny brát, strẏjecny brát*.

Stryjek ‘brat ojca’

A na brata ojca, a to stryjek, to nie mówiu, tero wszystko wujek, wszystko wujek, ale to stryjek jest (Kocudza). *No to na brata ojca to trza wołać stryjek* (Pogonów). *Stryjik to ojca brat* (Tuczępy). *Przyszła i mówi stryjek mi pumoże, no to co miałem robić, poszłem, bo to mojego brata córka* (Ossowa).

Źródła: PM, ML, PI, KAGP, MG.

Geografia: powszechna (zob. mapa 14).

D. lp. *stryjka*; D. lm. *stryjków*; wymowa: *stryjėk, strẏjik*.

Por. *diadko, dziadzio, stryj, stryjko, stryjo, wujek, wujo*.

Stryjenka ‘żona brata ojca’

Stryjenka, żona stryjka to też stryjenka, i stryjenka to była siostra (Dubica). *Przychodzim ci do stryja, a tam niezamknięte mieszkanie, ognia pełny piec, bo stryjenka chleb piekła, trzy bochenki chleba w piecu, jeden bochenek na łopacie, dziza stoi z chlebem, żywyj duszy nie ma* (Ruszów). *Stryjanka przyszli i żeby jechać na odpust, bo uni ni majo czym* (Gromada).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *stryjenka*; D. lm. *stryjenków*; wymowa: *stryjėnka, strẏjinka, strẏjanka*.

Por. *ciocia, ciotka, stryjna*.

Stryjko ‘brat ojca’

Stryjko to brat ojca (Udrysze). *Ja choć już starszom, ale zawsze wołom stryjku, a tera to dzieci pu imieniu wulajo* (Sól).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej, Radzynia Podlaskiego, Puław, Zamościa, Tomaszowa Lubelskiego i Biłgoraja (zob. mapa 14).

D. lp. *stryjka*; D. lm. *stryjków*; wymowa: *strẏjko*.

Por. *diadko, dziadzio, stryj, stryjek, stryjo, wujek, wujo*.

Stryjna ‘żona brata ojca’

A stryjna to żona stryja (Karmanowice). *Nasi stryjna mieli tego kottuna* (Snopków). *A stryjna opowiadała jeszcze, że jakiś drażek wisiał pod sufitem* (Tulniki).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *stryjnej // stryjny*; D. lm. *stryjnych*; wymowa: *strẏjna, strẏjno*.

Por. *ciocia, ciotka, stryjenka*.

Stryjo ‘brat ojca’

Stryjo mi dużo pomóg w budowie (Łazy). *Stryjo to sie woła na brata ojca, kiedyś to diadko tyż był* (Skryhiczyn). *Cała nasza rudzina tutejsza, a zara koło nas mieszka stryjo* (Stara Wieś).

Źródła: PM, ML, PI, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północna i okolice Bychawy, Chełma, Zamościa (zob. mapa 14).

D. lp. *stryja*; D. lm. *stryjów*; wymowa: *stryjo*.
 Por. *diadko, dziadzio, stryj, stryjek, stryjko, wujek, wujo*.

Suchar ‘człowiek bardzo chudy’

Idzie taki suchar, mało sie ni złamie (Witulín). *Taki suchar jak z kogo, to jaż nieładnie to wygląda* (Zalesie). *Suchar to un taki, że kości i skóra* (Kodeniec).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *suchara*; D. lm. *sucharów*; wymowa: *suxar*.

Por. *badyl, bida, chuderlak, chuderlawiec, chudy, chudziak, chudzielec, chułyń, cienki, gołda, gruzlik, legiejdas, nędza, płucnik, suchy, świstki, zмора*.

Suchotnik ‘człowiek chory’

Suchotnik to człowiek słaby, chory (Polanówka). *Jak ktoś tak kaszle, no to suchotnik, chory to suchotnik* (Chmiel).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *suchotnika*; D. lm. *suchotników*; wymowa: *suxotnik*.

Por. *cherlak, chora bida, chorowity, chory, chromy, dychawiczny, gliniak, hyra, kiepski, marny, słabota, słaby, zdechlak, zgleja*.

Suchoty ‘choroba płuc z kaszlem i bólem w klatce piersiowej’

Przeważnie to były tak zwane suchoty. To była taka pospolita choroba na płuca, to nie było uleczalne, bo to nie było leku ji na płuca [. . .], ale to przeważnie to były te suchoty, nazywali. [. . .]. Tak. O, nazywali suchoty. Tam taki był Kostańczuk, to tam było ich jedenaścioro dzieci, wszyscy poumierali w wieku młodym, średnim. Wszyscy chorowali na płuca, na te suchoty. Był ojciec, był chory na suchoty, i później te dzieci tak samo, przechodziło to na nich. I tam było ich. Kazik taki był z mojego roku, to umarł. Dwadzieścia siedem, może ze trzydzieści lat, Józio ze trzydzieści, Maniek może ze czterdzieści. To wszystko tak wcześniej umierali, bo to takie były choroby (Tułniki). *Na suchoty to ni było leków* (Zawada).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *suchotów*; wymowa: *suxoty*.

Por. *gruźlica, zapalanka*.

Suchy ‘człowiek bardzo chudy’

Suchy to człowiek, który jest bardzo cienki (Chmiel). *Un taki suchy, może chory* (Deszkowice I). *Suchy, same kości, tera to modne, ale kiedyś to na żone sie taka dziwka ni nadawała, bo co taka sucha mogła w polu zrobić, jak una może chora* (Wielącza).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *suchego*; D. lm. *suchych*; wymowa: *suxy*.

Por. *badyl, bida, chuderlak, chuderlawiec, chudy, chudziak, chudzielec, chułyń, cienki, gołda, gruzlik, legiejdas, nędza, płucnik, suchar, świstki, zмора*.

Sukrawica ‘biała, gęsta ciecz wydzielająca się z rany’

Z rany czy wrzodu to leci taka paskudna sukrawica (Macoszyn). *Sukrawica leci z rany, ale z taki paskudny rany* (Komarno). *Sukrawicia to ropa z krwio z rany* (Worgule).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *sukrawicy*; D. lm. *sukrawiców*; wymowa: *sukra'vica, sukra'vica*.

Por. *materia, ropa*.

Suswołek ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Suswołek albo brudas to taki, co nie dba o siebie, brudny zawsze (Karczmiska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Puław i Opola Lubelskiego.

D. lp. *suswołka*; D. lm. *suswołków*; wymowa: *susfo'ulek*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmotuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omełtuch, osmaluch, osmolenec, smoluch, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłtany, uwalany, wytałapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany*.

Swach ‘teść wobec teścia’

To mój swach jest, od synowy (Telatyn). *Swach, swachy to mówio teście jedne do drugich* (Gielczew). *Swachy to tych młodych ojcy* (Huta).

Źródła: PM, ML, SGM, MSGP, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *swacha*; D. lm. *swachów*; wymowa: *s'fax, s'fox*.

Por. *swat*.

Swacha ‘teściowa wobec teścia i teściowej’

Moja swacha to jeszcze całkiem młoda kobita, można sie nawet zakochać (Chłopków). *Swacha to sie wnukami nie chce zajmować, a przecież jest babko* (Wólka Abramowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *swachy*; D. lm. *swachów*; wymowa: *s'f'axa*.

Por. *swasia, swatowa*.

Swak I – tom VII: 362–363.**Swak II** ‘brat matki’

Swok to inaczy wujek (Stawce). *Swok to jest wuj* (Hosznia Ordynacka). *Swok to bardzo stare nazwanie na wujka, wuja* (Jawidz). *Łopowim to tym swoim swoku. Tera to sie mówi wujek, a kiedyś to swok* (Gielczew).

Źródła: PM, PI, TBM, KAGP, MG.

Geografia: Osiny, Skowieszyn, Jawidz, Piotrawin, Gielczew, Krzczonów, Tarnawka, Stawce, Wierchowiska, Tarnawa Duża, Hosznia Ordynacka, Wólka Ratajska, Krzemień, Momoty Dolne, Flisy, Zielone (zob. mapa 13).

D. lp. *swaka*; D. lm. *swaków*; wymowa: *s'fak, s'fok*.

Por. *diadko, ujek, wuj, wujek, wujko, wujo*.

Swak III ‘mąż siostry matki lub siostry ojca’

Swok to ciotki mąż (Siennica Nadolna). *Ojca siostry mąż to był swok* (Jawidz). *Swok to jest taki wuj, ale z dalszy rodziny* (Hosznia Ordynacka). *Ale nie ja pamiętam jeszcze moja matka jakoś swok mówiła. Swok to jakby wujek, prawda. Wujek, tak jakby tera wujek, ale taki dalszy* (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). *Downo to swok na takiego mówili, swoku wułały na tego od ciotki* (Wólka Ratajska). *Swak to bardzo dawno sie mówiło* (Łukowa).

Źródła: PM, PS, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i południowa (zob. mapa 15).

D. lp. *swaka*; D. lm. *swaków*; wymowa: *sfak, sfok*.

Por. *wuj, wujek, wujko, wujo*.

Swasia ‘teściowa wobec teściowej’

Swasia to ja mówie na matke mojego zięcia (Chmielek). *My so swasie dla siebie z moji synowy matko* (Hosznia Ordynacka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony

D. lp. *swasi*; D. lm. *swasiów*; wymowa: *sfaśa*.

Por. *swacha, swatowa*.

Swat ‘teść wobec teścia’

Swat to ojciec wobec ojca tych młodych (Księżomierz). *Swat to ojciec panny młodej dla ojca pana młodego* (Łukowa). *Swat to teść wobec teścia* (Telatyn). *Swat to ojciec synowej lub zięcia* (Grabowiec). *Tam za Radzyniem, skąd mój zięć jest to dopiro zacofane ludzie su. Przyjechał swat, no zięcia tata, to my sie z nim ni mogli dugadać, każdyn swoje* (Miętkie). *Swot mówili, swat, no to takiego, córki teść to swat* (Karpiówka). *U naszoho swata murowana chata, tak spiwali na wyselu* (Hołowno). *A ty, swacie, co w kozuchu, mas piniędzy za pazuchu, tak spiwali du tego swata* (Górka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *swata*; D. lm. *swatów*; wymowa: *sfat, sfot*.

Por. *swach*.

Swatowa I ‘teściowa wobec teściowej’

Swatowo to dla mnie matka zięcia mujego (Polichna). *Moja swatowa to robi te makatki na ściane* (Dutrów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *swatowej* // *swatowy*; D. lm. *swatowych*; wymowa: *sfatowa, sfatowo*.

Por. *swacha, swasia*.

Swatowa II ‘matka męża lub żony’

Moja swatowa to jeszcze całkiem młoda była, jak był nasz ślub (Stawce). *Ja zawsze ze swojo swatowo dobrze żyłam, dobra była kobicina i syna dobrze wychowała* (Janiszko-wice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *swatowej* // *swatowy*; D. lm. *swatowych*; wymowa: *sfatova, sfatovo*.
Por. *świekra, świekrucha, teścia, teściowa*.

Swojak ‘osoba spokrewniona lub skoligacona’

Swojak to taki z troszki dalszy rudziny, ale tyż z rudziny (Kobyłany). *Swojaki to une so kuzyny dla nas* (Susšno). *Swojok to chtoś z rodziny* (Skowieszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *swojaka*; D. lm. *swojaków*; wymowa: *sfojāk, sfojōk*.

Por. *familiant, krewny, kuzyn*.

Swołocz ‘człowiek niemiły dla innych, źle się zachowujący’

Człowiek paskudnie sie do innych odzywający, źle sie zachowuje, no swołocz i tyle (Horyszów Ruski). *Swołocz to swołocz, nie licz, że ci pomoże, może tylko zaszkodzić* (Czumów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Hrubieszowa i Zamościa.

D. lp. *swołoczy*; D. lm. *swołoczy* // *swołoczów*; wymowa: *sfouoč*.

Por. *arogancki, bambaryła, bucyfał, mađrala, przemađrzały, salamon, szarańcza, zarozumialec, zmađrzały, zuchwalec*.

Syn ‘syn – dziecko płci męskiej’

No ja sie doczekałam syna, już odkąd ten syn turósł, to mieszkam przy synie (Dereźnia). *Mum syna i dwie córki* (Czesławice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *syna*; Msc. lp. *synu* // *synie*; D. lm. *synów*; wymowa: *syn*.

Por. *chłopak*.

Synowa ‘żona syna’

A żona syna to u nas synowa (Chmiel). *Fajny chleb piecze synowa* (Smólsko Duże). *Idziem plić z synowo czy z dziewczynkami* (Żabików). *Z synowo to ja dobrze żyje* (Komodzianka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne (zob. mapa 12).

D. lp. *synowy*; D. lm. *synowych*; wymowa: *synova, synovo*.

Por. *niewiastka, synówka*.

Synowiec ‘syn brata’

Synowiec to jest syn mójego brata (Korchów). *Wstąpiułym du synowca, synowiec też był w radzie, upowiedziałym mu to, no i pomóg* (Niedzieliska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *synowca*; D. lm. *synowców*; wymowa: *synoúec*.

Synówka ‘żona syna’

Synówka to mi sie udała, rubotno i o syna dbo, a w domu cyściutko (Górka). *Moja synówka to była dobra kobiecina, o syna dbała i o dzieci, ale churoba zmogła jo* (Bezwola).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego i Kocka (zob. mapa 12).

D. lp. *synówki*; D. lm. *synózków*; wymowa: *synufka*.

Por. *niewiastka*, *synowa*.

Sypialnica ‘wewnętrzna powłoka pierzyny lub poduszki’

Sypialnica była na poduszki i do niej sypało się pióra (Abramów). *Sypialnica, wsypa, to była na pióra, a potem zakładały poszwe* (Nowodwór).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Lubartowa.

D. lp. *sypialnicy*; D. lm. *sypialniców*; wymowa: *syłańnica*.

Por. *napiernik*, *wsyp*, *wsypa*, *wsypka*, *zapał*.

Syska ‘gumowa nasadka nakładana na szyjkę butelki lub podawana dziecku do ssania’

Syski gumowe dla dzieci byli du ssania to już późni, a dawno to kawałek szmatki z wodą w cukrze (Kodeniec). *Syske dziecko ssało* (Wyhalew).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Parczewa.

D. lp. *syski*; D. lm. *sysków*; wymowa: *syska*.

Por. *mamka*, *smoczek*, *soska*.

Szabaturka ‘opakowanie zapalek’

Na zapaliki jest szabaturka, kupuje si w szabaturce zapaliki (Husynne). *Szabaturka po starymu to jest to samo, co pudełko zapalek* (Dubienka).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Chełma.

D. lp. *szabaturki*; D. lm. *szabaturków*; wymowa: *šabaturka*.

Por. *dziesiątek*, *krupka*, *paczka*, *pacznik*, *pudełko*, *zapałniczka*.

Szabrownik ‘człowiek ze skłonnościami do kradzieży’

Szabrowniki w czasie wojny grasowali (Maziły). *Z niego szabrownik już od małego był, jajka z gniazdów wykrad naukoło u wszystkich sąsiadów, i tak mu zostało do dziś* (Dzielce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *szabrownika*; D. lm. *szabrowników*; wymowa: *šabrovnik*, *sabrovnik*.

Por. *złodziejowaty*.

Szafa I ‘mebel na ubrania’

Szafa to mebel do przechowywania ubrania (Grądy). *Szafa to już nowszy mebel na ubrania* (Ruda Solska). *Szafa to była zrobiona przez stolarza, taka prosta szafa z desek. Szafy były dwudrzwiowe, drewniane* (Wojszyn). *Późnij to już rubili szafy, rubili tak zwany krydensy, kumody były, to ruzmaici bytu* (Kryłów). *Łóżka, szafy wszystko sie robiło, a tera juz człowiek stary, już sie nie chce, tera syn robi* (Babin). *Szafów kiedyś na ubrania nie było* (Branew). *Źadnyj szafy ni było, tylko taki drag u powaty* (Naklik).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. szafy; D. lm. szafów; wymowa: *šafa, safa*.

Szafa II ‘mebel kuchenny na naczynia, u góry ozdobny i oszklony’ (zob. ilustracja 6).

Naczynia stały na półkach w takich szafach. Te szafy były łód same powały do same podłogi. Talerze były głębokie, ładne, z kwiatami, z kogutami. Szkiele dawni nie było, półeczki takie były ładne. Taka szafa miała wyrzeźbione boki, tak przystrojona była ta szafa (Branew). Szafa to było kilka półek jedna nad drugo do stawiania naczyń (Polichna).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Janowa Lubelskiego i Kraśnika.

D. lp. szafy; D. lm. szafów; wymowa: *šafa, safa*.

Por. *kredens, szafarnia*.

Szafa z lustrem ‘szafka na drobiazgi z lustrem u góry’

Meble były proste, była to szafa z lustrem, był to kredens (Mołodiatycze). Szafa z lustrem to już była dla kobit, żeby się przyjrzyć mogła, włosy puprawić, tam umalować, ale to tylko bugatsze mieli te szafy z lustrami (Tworyczów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. szafy z lustrem; D. lm. szafów z lustrem // szafów z lustrami; wymowa: *šafa z lustrem, safa z lustrem*.

Por. *toaletka*.

Szafarnia I – tom VI: 538.

Szafarnia II ‘mebel kuchenny na naczynia, u góry ozdobny i oszklony’ (zob. ilustracja 6).

Szafarnia to staro szafa na naczynia (Niezdów). A tako szafe starodawno to tyż mogle pani pokazać, jak ona wygląda. Szafarnia sie nazywała, szafarnia (Janiszkowice). Szafarnia to dawny kredens kuchenny (Wandalin). Szafarnia u góry ozdobna i oszklona albo dwie szafki postawione jedna na drugo, do przechowywania naczyń i pożywienia (Zarajec). Sofarnie były na naczynia (Karczmiska). W szafarni so talirze (Siennica Różana). Naczynia to były w szafarni chowane (Zielone). Szafarnia to starodawna szafka na naczynia i pożywienie, to drzwi w górnej części miała oszklone (Ratoszyn).

Źródła: PM, KAGP, MSGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i południowa.

D. lp. szafarni; D. lm. szafarniów; wymowa: *šafarńa, safarńa, sofarńa*.

Por. *kredens, szafa*.

Szafka ‘szafka na bieliznę pościelową’

Na te pościel, na ręczniki to była taka spycjalna szafka, prosta, zbita z drzewa (Mołozów). Już po tych kufrach, to całe pościel to trzymali w taki szafce zrobiony z drewna (Olchowiec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *szafki*; D. lm. *szafków*; wymowa: *šafka, sofka, safka*.

Por. *bielizniarka, komoda*.

Szałanda ‘człowiek lekkomyślny, nieodpowiedzialny’

To taki niepozbirany jakiś, lekkomyślny, no taka szalanda (Motwica). *Szałanda to taki, co nic mu sie nie chce, i powinno łatwo wszystko przyjść, a un nawet jak co ma, co przytraci* (Janówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *szalandy*; D. lm. *szalandów*; wymowa: *šauanda, šalanda*.

Por. *bałaban, bałanda, fijoł, fuś, lekkoduch, szalputa, świszczypała*.

Szałputa I ‘człowiek lekkomyślny, nieodpowiedzialny’

Taki byzmyślny tyn chłop, no szalputa i tyle (Różanka). *Związała sie z takim szalputo i sama musi o wszystko dbać* (Kostomłoty).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *szalputy*; D. lm. *szalputów*; wymowa: *šauaputa, šalputa*.

Por. *bałaban, bałanda, fijoł, fuś, lekkoduch, szalanda, świszczypała*.

Szałputa II ‘człowiek niezdarne, o szeroko rozstawionych nogach’

Szałputa to tak idzie jakby coś w portkach miał, takie te nogi ruzstawia naukoło (Korytków Duży). *Szałputa taki, chodzi nizdarnie, tak te nogi na boki mu leco* (Wólka Abramowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *szalputy*; D. lm. *szalputów*; wymowa: *šauaputa*.

Por. *kroczej*.

Szarańcza I – tom III: 355.

Szarańcza II ‘człowiek niemiły dla innych, źle się zachowujący’

A to szarańcza, upadnie i krzyczy, bije, nie wi, jak sie zachować (Hulcze). *Szarańcza to taki, co nie lubi ludzi, tylko na złość robi* (Horodło). *Wpadła taka szarańcza i rozstawio wsich po kątach* (Horyszów Polski).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *szarańczy*; D. lm. *szarańczów*; wymowa: *šarańča*.

Por. *arogancki, bambaryta, bucyfał, mądrala, przemądrzały, salamon, swołocz, zarozumialec, mądrzały, zuchwalec*.

Szatyn ‘człowiek o czarnych włosach’

Szatyn ma czarne włosy (Telatyn). *Szatyn to włosy czarne takie mocno musi mieć* (Kanie). *Szatyn to już tak po miejsku troche, nowsza nazwa* (Bidaczów Stary). *Mnie zawsze sie szatyny podobali, ale wyszła za mąż za blundyna, bo ojce kazali, i już* (Czermno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *szatyna*; D. lm. *szatynów*; wymowa: *šatyn, satyn*.

Por. *brunet, cygan, czarnuch, czarny, kruk, murzyn*.

Szczery ‘człowiek szczodry, hojny’

Szczery to życzliwy, lubi ludzi i lubi pumagać (Potok Górny). *Szczery to człowiek taki otwarty dla innych, szczyry taki, co powi, to tak jest* (Nowiny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *szczerego*; D. lm. *szczerych*; wymowa: *ščery, ščyry, scery, scyry*.

Por. *honorowy, szczodry, użyczny*.

Szczęka ‘szczęka, w której osadzone są zęby’

Zęby siedzą w szczęce (Chmiel). *Szczęka to w gębie jest, tam są zęby w szczękach u dołu i u góry* (Dorohucza).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *szczęki*; D. lm. *szczęk*; wymowa: *ščęjka, ščyjka, scejka, scyjka*.

Por. *zuchawica, zuchwa*.

Szczodry ‘człowiek szczodry, hojny’

Szczodry to taki, co nie żatuje i innym daje (Olchowiec-Kolonia). *Szczodry to dobry człowiek, podzieli się z innymi* (Dzierzkowice Wola).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *szczodrego*; D. lm. *szczodrych*; wymowa: *ščodry, scodry*.

Por. *honorowy, szczery, użyczny*.

Szczuk ‘skurcze drgawkowe przepony brzusznej z charakterystycznym odgłosem’

Szczuk jo dusi (Józwów). *Jak się zacznie tak szczukać, to trudno żeby tyń szczuk puścił* (Stawce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Stawce, Tarnawka, Józwów, Wola Gałęzowska (zob. mapa 21).

D. lp. *szczuka*; D. lm. *szczuków*; wymowa: *ščuk, scuk*.

Por. *ckuta, czkawka, drgawka, hycawka, szczuka, szczykawka, szczykotka, skutawka, skutka*.

Szczuka ‘skurcze drgawkowe przepony brzusznej z charakterystycznym odgłosem’

Szczuka mie dusi i ni może zahamować tego (Wólka Abramowska). *Scuka jak złapie, to trza wody sie napić tak trzy po trzy razy i odpuści* (Wólka Ratajska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Wólka Ratajska, Wólka Abramowska (zob. mapa 21).

D. lp. *szczuki*; D. lm. *szczuków*; wymowa: *ščuka, scuka*.

Por. *ckuta, czkawka, drgawka, hycawka, szczuk, szczykawka, szczykotka, skutawka, skutka*.

Szczukać ‘mieć czkawkę’

Już od poru minut tak scuco i scuco (Błażek). Szczukać to po jydzeniu zaczyna sie, coś tam ni tak wpadnie chyba czy co, nie w te dziurke (Wierzbica pow. Kraśnik).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Kraśnika i Janowa Lubelskiego.

Wymowa: *ščukać, scukać.*

Por. *czkać, hykać, hyrkać, szczukać, szczykać, szczykotać.*

Szczupak I – tom III: 357.**Szczupak II** ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Scupak to taki kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowy (Nasutów).

Na dole taki szczupak był i w tym był knot w lampie (Kozłówka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Nasutów, Jawidz, Kozłówka (zob. mapa 36).

D. lp. *szczupaka*; D. lm. *szczupaków*; wymowa: *ščupak, scupak.*

Por. *czapek, czapeczka, czapka, czaprak, grzybek, hapa, hapka, jołop, kapelusik, kape-lusz, kapeluszek, kaptur, kapturek, kołpak, kominek, maszynka, murтка, raczek, szoło-mak, żabka, żydek.*

Szczykać ‘mieć czkawkę’

Scykać to mić ckawke (Dąbrowa Olbięcka). Scykać to takie coś z garła idzie, takie dźwięki sie wydaje (Bliskowice). Przystań szczykać, bo mie denyrwujesz (Siennica Ró-żana). Szczykać to taki głos wydawać z siebie, taki dziwny, tak kłap, kłap (Stawce).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

Wymowa: *ščykać, scykać.*

Por. *czkać, hykać, hyrkać, szczukać, szczykotać.*

Szczykawka ‘skurcze drgawkowe przepony brzusznej z charakterystycznym odgłosem’

Jak szczykawka złapie, to człowiek sie męczy bardzo (Rudnik). Dzieci to często szczy-kawka łapie (Kawęczyn). Syckawka to paskudne takie, bo to wymęcy cłowieka (Po-lichna).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa (zob. mapa 21).

D. lp. *szczykawki*; D. lm. *szczykawek // szczykawków*; wymowa: *ščykafka, scykafka.*

Por. *ckuta, czkawka, drgawka, hykawka, szczuk, szczuka, szczykotka, skutawka, skutka.*

Szczykotać ‘mieć czkawkę’

Dziecku coś zalyciało i zaczęno tak szczykotać, boje sie, że coś mu sie stanie (Majdan Wielki). Szczykotke mo i szczykocze (Staw Noakowski).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja, Szczebrzeszna, Zamościa i Tomaszowa Lubelskiego.

Wymowa: *ščykotać, šcykutać.*

Por. *czkać, hykać, hyrkać, szczukać, szczykać.*

Szczykotka ‘skurcze drgawkowe przepony brzusznej z charakterystycznym odgłosem’

Męczy sie z to szczykutko, napiła sie wody, ale ni pomogło (Michalów). Wody sie trza napić, ale trzy razy tak z przerwo, troszeczkę tylko, tyk, i potem znouu trzy razy, i jeszcze trzy razy, i tak zadusi sie szczykutke (Żrebce).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja, Szczebrzeszyna, Zamościa i Tomaszowa Lubelskiego (zob. mapa 21).

D. lp. *szczykotki*; D. lm. *szczykotków*; wymowa: *ščykotka, ščykutka*.

Por. *chuta, czkawka, drgawka, hykawka, szczuk, szczuka, szczykawka, skutawka, skutka*.

Szczyt I – tom II: 184.

Szczyt II – tom II: 184.

Szczyt III – tom IV: 434.

Szczyt IV – tom IV: 434.

Szczyt V ‘pionowa część łóżka od strony głowy’

Szczyt to część łóżka od głowy (Międzyrzec Podlaski). Szczyt to pionowa część łóżka przy głowie (Suszno). Szczyt jest w łóżku koło głowy (Janówka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia (zob. mapa 31).

D. lp. *szczytu*; D. lm. *szczytów*; wymowa: *ščyt*.

Por. *przodek, przód, przyczołek, przyglówek, szczyt większy, szczyto, tył, tylek, zagłówek, zatylek, zatylek przedni*.

Szczyt VI ‘pionowa część łóżka od strony nóg’ (zob. ilustracja 2).

Szczyt to część łóżka przy nogach (Bokinka Pańska). Szczyt łóżka to jest w nogach (Stary Orzechów). Szczyt to przy łóżku tam dzie nogi (Wołoskowola).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia (zob. mapa 32).

D. lp. *szczytu*; D. lm. *szczytów*; wymowa: *ščyt*.

Por. *pośladek, pośledni tylek, przyczołek, szczyt mały, szczyto, tył, tylek, zatylek*.

Szczyt mały ‘pionowa część łóżka od strony nóg’ (zob. ilustracja 2).

Szczyt mały jest w łóżka od nóg (Żerocin). Przy nogach to jest w łóżku szczyt mały (Wisli).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: Żerocin, Sitno pow. Biała Podlaska, Międzyrzec Podlaski, Kozły, Koszoły, Wisli (zob. mapa 32).

D. lp. *szczytu małego*; D. lm. *szczytów małych*; wymowa: *ščyt mały*.

Por. *pośladek, pośledni tylek, przyczołek, szczyt, szczyto, tył, tylek, zatylek*.

Szczyt większy ‘pionowa część łóżka od strony głowy’

Szczyt większy to część łóżka od głowy (Łukowisko). Przy głowach w łóżku jest taki szczyt większy, no takie obudowane to łóżko (Sitno pow. Biała Podlaska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Łukowisko, Międzyrzec Podlaski, Sitno pow. Biała Podlaska (zob. mapa 31).

D. lp. *szczytu większego*; D. lm. *szczytów większych*; wymowa: *ščyd úejkšy*.

Por. *przodek, przód, przyczołek, przyglówek, szczyt, szczyto, tył, tylek, zagłówek, zatylek, zatylek przedni*.

Szczyto I ‘pionowa część łóżka od strony głowy’

Szczyto to łóżko przy głowach (Drelów). Od głowy to było szczyto w łóżku (Żerocin).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Żakowola, Gąsior, Drelów, Żerocin, Sitno pow. Biała Podlaska, Łukowisko (zob. mapa 31).

D. lp. *szczyta*; D. lm. *szczytów*; wymowa: *ščyto*.

Por. *przodek, przód, przyczołek, przyglówek, szczyt, szczyt większy, tył, tylek, zagłówek, zatylek, zatylek przedni*.

Szczyto II ‘pionowa część łóżka od strony nóg’ (zob. ilustracja 2).

Szczyto to łóżko od nóg z ty strony (Sitno pow. Biała Podlaska). Przy nogach ta część łóżka to jest szczyto (Żerocin).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Łukowisko, Leszczanka, Żerocin, Sitno pow. Biała Podlaska (zob. mapa 32).

D. lp. *szczyta*; D. lm. *szczytów*; wymowa: *ščyto*.

Por. *pośladek, pośledni tylek, przyczołek, szczyt, szczyt mały, tył, tylek, zatylek*.

Szelepawka ‘zabawka dziecięca, zwykle w kształcie kuli z rączką, zawierająca w środku kilka drobnych kuleczek grzechoczących przy potrząsaniu’

Szelepawka to dziecienna zabawka (Worgule). Szelepawka, bo tak selepi, jak sie tym trzęsie (Huszcza). Ni szelepaj już tak, połóż te szelepawke (Siennica Różana).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *szelepawki*; D. lm. *szelepawków*; wymowa: *šelepafka, šelypafka, šylepafka, šylypafka*.

Por. *brukawka, grzechotka, jargotka, tarachawka, tarkotka, trajkotka*.

Szelma ‘kobieta źle się prowadząca’

To mówio, że szelma z ni, za bardzo za chłopami lata (Tarnawatka). Mówili tu na jedne, co tak sie pruwadziła z tymi chłopami, że to szelma jest, tak mówili na nio (Sitno pow. Zamość). To ładno szelma i tak se radzi z tymi chłopami, każdego obkręci wkoto palca, ale tyn chłopina, maż niby, to bidny (Zielone).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego i Zamościa.

D. lp. *szelmy*; D. lm. *szelmów*; wymowa: *šelma*.

Por. *drań, flądra, gałgan, gołda, latawica, łachudra, rozpusna, rozpustnica*.

Szepelawy ‘człowiek, który się jąka’

Szepelawy taki, pare razy powtarza i trudno zrozumieć, co mówi (Wólka Plebańska). Tera to lyczno, a kiedyś to jak był szypylawy, to i tak już zostało (Worgule).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej.

D. lp. *szepelawego*; D. lm. *szepelawych*; wymowa: *šepelawy, šypylawy*.

Por. *jąkajło, jąkała, jąkało, jąkaty, jąkol, jękaty, jękliwy*.

Szkarlatyna ‘choroba zakaźna wieku dziecięcego z bólem głowy, gardła, gorączką, wymiotami i wysypką’

Na szkarlatyne to kiedyś dzieci chorowali, to potem jakiś ślad zostawiało na zdrowiu (Stary Brus). I ten krzyż dwuramienny stoi, a ktoś przyjeżdża i pyta się dlaczego. Bo, wiecie, tu kiedyś panowała szkarlatyna, i tu umierali, umierały dzieci, mojemu dziadkowi zmarło dwóch synków jednocześnie. I on, tu jeszcze było pole czyste, jeszcze ojciec budował potem nam, i postawił ten krzyż (Wólka Kątna).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *szkarlatyny*; D. lm. *szkarlatynów*; wymowa: *škarlatyna*.

Szkiełko ‘szkło w lampie naftowej’

Szkiełko zakładało się na lampę, żeby blasku nie było, żeby dołem świeciło, a góro ni (Ruda Solska). Szkiełko u lampy było (Karczmiska). Szkiełko miało różne rozmiary, musi u nas to piątka być (Urszulin).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *szkiełka*; D. lm. *szkiełków*; wymowa: *škeuko, škeuko*.

Por. *szkło*.

Szkło ‘szkło w lampie naftowej’

W każdy lamie naftowy już późni to było szkło (Zagórze). Lampa stała na stole, szkło załóżone i w środku knot, i nafto się świeciło (Staw).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne

D. lp. *szkła*; D. lm. *szków*; wymowa: *škuo, škuo*.

Por. *szkiełko*.

Szkódny ‘człowiek nieposłuszny, niegrzeczny’

Szkódny to taki, co robi szkodę, niegrzeczny (Olszanka). To dziecko jest takie szkodne, ale szkodno to może być też krowa, jak się ni słucho (Gielczew).

Źródła: PM, SGM, MSGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *szkódnego*; D. lm. *szkódnych*; wymowa: *škudny, skudny*.

Por. *dranny, grandus, ladacy, niestuch*.

Szkutać ‘mieć czkawkę’

Żeby przestać szkutać, to trza się napić trzy razy po trzy wody, i to przejdzie (Ożarów). Nie trza prędko jeść, bo będzie się szkutać (Ciechomin).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia.

Wymowa: *škutać, skutać*.

Por. *czkać, hykać, szczykać, szczykotać, szczukać*.

Szkutawka ‘skurcze drgawkowe przepony brzusznej z charakterystycznym odgłosem’

Skutawka go złapała i skuta, i skuta, przestać ni moze (Abramów). *Szkutawka to po jedzeniu sie robi* (Konopnica).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Parczewa, Lubartowa, Lublina, Bełżyc i Bychawy (zob. mapa 21).

D. lp. *szkutawki*; D. lm. *szkutawków*; wymowa: *škutaŕka, skutafka*.

Por. *ckuta, czkawka, drgawka, hykawka, szczuk, szczuka, szczykawka, szczykotka, skutka*.

Szkutka ‘skurcze drgawkowe przepony brzusznej z charakterystycznym odgłosem’

Skutka to tak męcy i męcy (Siedliska pow. Łuków). *Szkutka mie złapała i nie moge przestać szkutać* (Zakowola). *Szkutka to w czasie jedzynie łapie* (Wandalin).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Łukowa, Radzyna Podlaskiego, Puław, Opola Lubelskiego i Bychawy (zob. mapa 21).

D. lp. *szkutki*; D. lm. *szkutków*; wymowa: *škutka, skutka*.

Por. *ckuta, czkawka, drgawka, hykawka, szczuk, szczuka, szczykawka, szczykotka, skutawka*.

Szlaban ‘łóżko zakrywane w dzień deską do siadania’ (zob. ilustracja 5).

Szlaban to na noc, a w dzień zakryty desko do siadania (Cichobórz). *Ślaban to na nim w nocy sie śpi, a w dzień można siadać jak na ławie* (Gołębie).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: Cichobórz, Gołębie, Małoniż, Kryłów, Mołożów, Wiszniów (zob. mapa 30).

D. lp. *szlabana*; D. lm. *szlabanów*; wymowa: *šlaban, ślaban*.

Por. *bambetel, kanapa, kanapka, ława, połata, połatka, sofa, sofka, tapczan, tarczan, wyrek, wyrko*.

Szlachcianka ‘elegancka dziewczyna’

Dziewczyna, która lubi sie ubierać ładnie, to szlachcianka (Krasnobród). *Ślachcianka na nio mówili, bo taka aleancka była, jak z panów urodzona* (Jacnia).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa.

D. lp. *szlachcianki*; D. lm. *szlachcianków*; wymowa: *šłaxćanka, śłaxćanka*.

Por. *szlachetka*.

Szlachetka ‘elegancka dziewczyna’

Szlachetka to kubieta ubierająca sie ładnie, gustownie (Wólka Abramowska). *Szlachetka taka, ślicznie ubrana, głowa podnisiona, i poszła* (Hedwizyn).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *szlachetki*; D. lm. *szlachetków*; wymowa: *ślaxetka, ślaxetka*.

Por. *szlachcianka*.

Szmaciak ‘długi, wąski dywanik na podłogę’

Szmaciak to długi, wąski kawałek gruby tkaniny, który kładzie się na podłogę (Łańcuchów). Szmaciak to jest z nici i pasków materiału, jest to nakrycie na podłogę (Krasew). Szmaciok jest to kilimek utkany z pasków, resztek materiału, ale kładziony na podłogę w pokoju (Wola Osowińska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego i Łęcznej.

D. lp. *szmaciaka*; D. lm. *szmaciaków*; wymowa: *šmaćak, šmaćok*.

Por. *chodnik, derka, gałganiak, gałganiarz, pasiak, szmatnik*.

Szmanda ‘człowiek, który marudzi’

Szmanda to dokucza innym ludziom, nigdy się niczym nie cieszy (Janówka). Szmanda to taki, co jemu zawsze jest źle, i zawsze wina kogo innego, ni jego (Ujazdów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Włodawy.

D. lp. *szmandy*; D. lm. *szmandów*; wymowa: *šmanda*.

Por. *grymas, grymasa, maruda, marudnik, menda, przeborny, skrzywiony*.

Szmatnik ‘długi, wąski dywanik na podłogę’

Szmatnik kiedyś, to je to samo co chodnik na podłogę (Ostrów). Szmatnik zy szmatów tkali, cieni szmaty na paski i z tego wychodził szmatnik na podłogę (Lipa).

Źródła: PM.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *szmatnika*; D. lm. *szmatników*; wymowa: *šmatník*.

Por. *chodnik, derka, gałganiak, gałganiarz, pasiak, szmaciak*.

Szmaty I – tom VII: 373.

Szmaty II – tom VII: 373.

Szmaty III ‘brudna pościel i ubrania przeznaczone do prania’

Zolnik do prania, dawno w tym szmaty prali (Żulin). W potocke się kładło szmaty, wodę z ługiem łoło i prało się tak (Zarzecze). W tryfus się szmat nakładło, wodę z ługiem zalowało i prało do czysta (Krepiec). W zulniku się ług taki sypało i tam się nim szmaty prało (Zubowice). Szmaty to kijanko tako się prało, biło się te szmaty (Karpiówka). Dziś szmatów ni pierze, bo usysko pralka pierze (Opoka). Brudne szmaty do prania (Orłów Murowany). Brudnyje szmaty no to brudnyje soroczki, portki, jich trza prać (Sławęcín). Brudne szmaty to ido do prania (Krzemień). Dopiro te ciepłe były zoła takie, ji dopiro trzeba było już tego, wody nie gotować, nie lać, ze to już dobrze, te szmaty to już bedo dobre (Tomaszowice). Szmaty kiedyś prało się w balyji i ług robiony z popiołu zamiast proszków (Żabików). Na Agate się wisza na płocie szmaty, że już wysychają, że już mrozu nie bedzie (Zagórze).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie (zob. mapa 26).

D. lm. *szmatów*; wymowa: *šmaty, smaty*.
 Por. *bielizna, brudaki, brudy, chusty, gałgany, łachy*.

Sznytki ‘człowiek zbyt energiczny’

Sznytki taki, wszędzie mu pilno (Komarno). *A to sznytki taki, prędko wszystko robi i tak od razu, nie namyśla się* (Skokówka).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *sznytkiego*; D. lm. *sznytkich*; wymowa: *šnytki*.

Por. *pokwapny, popęda, popędliwy, postrzeleniec*.

Szołomak ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Szołomak to ta część lampy, w który siedzi knot i wychodzi płomień (Malice). *Świcił lampo naftowo z takim szołomakiem, w którym siedział knot* (Czermno).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Malice, Zubowice, Tyszowce, Czermno (zob. mapa 36).

D. lp. *szołomaka*; D. lm. *szołomaków*; wymowa: *šoʋomak, šuoʋomak, šuuʋomak*.

Por. *czapek, czapeczka, czapka, czaprak, grzybek, hapa, hapka, jołop, kapelusik, kapełusz, kapeluszek, kaptur, kapturek, kołpak, kominek, maszynka, murтка, raczek, szczupak, żabka, żydek*.

Szpajny ‘człowiek zaradny, sprytny’

Człowiek szpajny mówili, bo un taki sprytny, wszędzie sobie radzi (Potok Górny). *Szpajnego chłopca dustała i poradzi sobie, bo un sprytny* (Luchów Dolny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *szpajnego*; D. lm. *szpajnych*; wymowa: *špajny*.

Por. *biegły, majcher, spryciarz, szparowny, szpieg, talentowny, zdolniuch, zdolny, żydowski łeb*.

Szparowny ‘człowiek zaradny, sprytny’

Szparowny taki, wszędzie se poradzi (Potok Górny). *Szparowny człowiek, jak go drzwiami wyrzucę, wlozie oknem* (Stara Huta).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja i Zamościa.

D. lp. *szparownego*; D. lm. *szparownych*; wymowa: *šparowny*.

Por. *biegły, majcher, spryciarz, szpajny, szpieg, talentowny, zdolniuch, zdolny, żydowski łeb*.

Szpetny ‘człowiek brzydki’

Szpetny chłop, ale bugaty i wziun se take ładne babe, co to morgi robiły (Lipiny Górne). *Chłop to mógł być szpetny, ale kobita jak szpetna, to już było źle, chyba że bugata była, to już morgi to, że szpetna, w całości załatwiły* (Adamów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *szpetnego*; D. lm. *szpetnych*; wymowa: *špetny, spetny*.

Por. *brzydali, nijaki, obrzyda, ohyda, ohydny, paskuda, paskudnik, paskudny, wredota*.

Szpieg ‘człowiek zaradny, sprytny’

Szpieg to taki człowiek ciekawy i zaradny (Luchów Dolny). *Un sprytny, taki mały szpieg, poradzi sobie* (Bukowina).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *szpiega*; D. lm. *szpiegów*; wymowa: *špek*.

Por. *biegły, majcher, spryciarz, szpajny, szparowny, talentowny, zdolniuch, zdolny, żydowski teb*.

Sztora ‘grubsza firanka w oknie’

Sztore zawieszają się na całe okno, żeby było ciemno w pokoju (Grądy). *Sztora to już nowsze nazwanie, bo kiedyś to firanka i tyle, tam nie dzielili, a to taka, a to taka* (Kumów Majoracki).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *sztory*; D. lm. *sztorów*; wymowa: *štora, stora*.

Por. *firanka, zasłona, zasłonka*.

Sztułak ‘staw łączący ramię z przedramieniem’

Inne takie są, że wliżo w sam środek, bo tumio rozpychać się sztułakami (Sól). *Sztułak to starodawne nazwanie łokcia* (Dereźnia).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *sztułaka*; D. lm. *sztułaków*; wymowa: *štułak*.

Por. *kułak, łokieć*.

Szuflada I ‘wysuwana część stołu’

Wysuwana skrzynka stołu to szuflada (Siennica Duża). *Szuflada kiedyś była w każdym stole* (Stryjno Pierwsze). *Szuflada w stole to był taki schowek jakby* (Urszulin). *A łyżki, widelce i inne tam to w szufladzie leżały* (Borzechów). *Szuflada to wysuwana część stołu* (Dubienka). *Szuflada to jest wysuwana część w starodawnym stole* (Wisłok). *Szuflada to u stołu, tera ni ma, ale w starych stołach to zawsze szuflada była* (Orłów Drewniane). *Mebli tyle ni mieli, to w szufladzie w stole chowali różne rzeczy, naczynie takie drobne jak łyżki czy noże* (Sąsiadka). *Szuflada to wysuwana część stołu na łyżki, noże, widelce* (Ruda Solska). *Szuflada to wysuwana część stołu, w której można przechowywać łyżki, noże, widelce* (Łańcuchów). *A wysuwana część stołu, w której można chować różne rzeczy, tam można przechowywać łyżki, widelce i inne drobiazgi takie domowe, to będzie szuflada* (Grądy).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *szuflady*; D. lm. *szuflad // szufladów*; wymowa: *šufłada, suflada*.

Por. *stolik, szufladka*.

Szuflada II ‘schowek z wieczkiem przy krótszej ścianie wewnętrznej skrzyni’

Szuflada w kufrach była, takie małe pudełeczko przytwierdzone w środku do krótszy ścianki kufra (Kryłów). A przegroda wewnątrz skrzyni do chowania drobniejszych jakiś przedmiotów to była szuflada (Borzechów). Szuflada to taki schowek z wieczkiem przy ty krótszy ścianie skrzyni (Kołacze).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej, Włodawy, Chełma, Hrubieszowa i Bełżyc (zob. mapa 34).

D. lp. *szuflady*; D. lm. *szuflad* // *szufladów*; wymowa: *šuflada*.

Por. *odgródka*, *pótskrzynek*, *przedskrzynek*, *przegródka*, *przyskrzynek*, *przystawka*, *skrzyneczka*, *skrzynka*, *szufladka*.

Szufladka I ‘wysuwana część stołu’

Wysuwana skrzynka stołu to szufladka (Lisikierz). W stole starym to mieliśmy szufladke na papiry schować (Ignaców). Stół z przodu miał szufladke wysuwane (Ciecho-min).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia.

D. lp. *szufladki*; D. lm. *szufladek* // *szufladków*; wymowa: *šuflatka*.

Por. *stolik*, *szuflada*.

Szufladka II ‘schowek z wieczkiem przy krótszej ścianie wewnętrznej skrzyni’

Szufladka to małe pudełeczko w środku kufra (Dawidy). Szufladka to schowek z wieczkiem przy krótszej ścianie wewnętrznej skrzyni (Huszczza). Nic innego ni było, to sie chowało ubranie du kufra, a te drubniejsze rzeczy to w tym kufrze do taki szufladki (Staw Noakowski).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia i Rożki, Tarnawa Duża, Staw Noakowski, Nielisz (zob. mapa 34).

D. lp. *szufladki*; D. lm. *szufladek* // *szufladków*; wymowa: *šuflatka*.

Por. *odgródka*, *pótskrzynek*, *przedskrzynek*, *przegródka*, *przyskrzynek*, *przystawka*, *skrzyneczka*, *skrzynka*, *szuflada*.

Szum I – tom VI: 548–549.**Szum II** ‘woda z rozpuszczonym mydłem, zwykle jako pozostałość po praniu’

Szum to jest piana z mydła (Korchów). Szum sie taki robił z wody i mydła, i w tym prali (Dębowa Kłoda).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *szumu*; wymowa: *šum*.

Por. *mydliny*, *mydlowiny*, *piana*.

Szwagier I ‘brat żony lub brat męża’

Brat żony to szwagier (Łopatki). Szwagier to brat męża, to dla mnie un szwagier (Spiczyn).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *szwagra*; D. lm. *szwagrów*; wymowa: *šfađer, šfager, sfađer, sfager*.

Por. *bracisz, dziewierz*.

Szwagier II ‘mąż siostry żony lub siostry męża’

Mam siostrę i ona ma chłopca, i ten chłopiec to jest dla mojego chłopca, to jest szwagier (Naklik). Brat, no i każdy dalszy to szwagier, ja najbardziej to lubię tego szwagra od siostry męża (Żabików).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *szwagra*; D. lm. *szwagrów*; wymowa: *šfađer, šfager, sfađer, sfager*.

Szwagierka I ‘żona brata’

A to się mówi i bratowa, ale szwagierka na nio (Nowiny). Szwagierka to mi się udała, dobro i mądro żone wzion se brat (Rozkopaczew).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Krasnegostawu, Świdnika i Łęcznej.

D. lp. *szwagierki*; D. lm. *szwagierków*; wymowa: *šfađerka*.

Por. *bracicha, bratowa, bratowicha, bratówka*.

Szwagierka II ‘żona brata męża lub brata żony’

Na żonę brata mojego męża, to ja mówię, że to szwagierka jest (Kolonja Zakręcie). Czy mojego brata żona, czy brata męża, to tak samo, szwagierka się mówi (Karmanowice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowa.

D. lp. *szwagierki*; D. lm. *szwagierków*; wymowa: *šfađerka, sfađerka*.

Szwagierka III ‘siostra męża lub siostra żony’

Siostra mojego to dla mnie jest szwagierka (Uchańka). Szwagierka to siostra mojego męża, ale ja to po imieniu mówię do ni (Stanisławów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *szwagierki*; D. lm. *szwagierków*; wymowa: *šfađerka, šfagerka, sfađerka, sfagerka*.

Por. *bratowa*.

Szyderca ‘człowiek, który lubi szydzić z innych’

Kpi sobie z innych, taki szyderca z niego, za nic ma drugich, tylko się naśmiwa (Żabików). Nie lubię go, bo to taki szyderca, naśmiać się i tyle (Witulini).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *szydercy*; D. lm. *szyderców*; wymowa: *šyderca, syderca*.

Szyja ‘część ciała między tułowiem a głową’

Głowa obraca się na szyi (Borownica). *Głowa siedzi na szyi i szyja kręci głowę* (Wojciechów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *szyi*; D. lm. *szyjów*; wymowa: *šyja, syja*.

Por. *kark*.

Ścielić ‘pościłać łóżko na dzień’

Ścieliły łóżka wysoko, wysoko ścieliły, i przyścirałem czy kołdro przykryli, na tym poduszki i taki jasieczek na końcu (Łukowa). *Ścielić łóżko to konieczne było na dzień, żeby ładnie wyglądało* (Rozkopaczew).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *ścielić*.

Por. *pościelić, zaścielić*.

Ścierpnąć ‘stracić czucie, ścierpnąć’

Ścierpnąć to się mówi o ręce, nodze, ścierpła mi noga (Luchów Dolny). *Ścierpła noga czy ręka, bo za długo w jednej pozycji się było* (Trawniki).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *ścierpnońć, ścierpnuńć, ścierpnońć, ścierpnuńć*.

Por. *storgnąć, stornieć, zdrętwieć*.

Ścigły ‘człowiek sprawny fizycznie’

Ścigły to zrabny, szybki (Wólka Abramowska). *Ścigły to taki, że i fikołka robi, i pu dragach się owinie, na każde drzewo włoży, taki u nas był chłopak, ale co potem z nim było, to nie wiem* (Hedwizyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *ścigłego*; D. lm. *ścigłych*; wymowa: *ściɡuy*.

Por. *chodny, chutki, żwawy, żywy*.

Ślaja ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Ślaja to jest taki, co się nie myje (Zgoda). *Ślaja to człowiek brudny* (Piotrawin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego.

D. lp. *ślai*; D. lm. *ślajów*; wymowa: *ślaja*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmolenc, smoluch, suswołek, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utytlany, uwalany, wytatapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany*.

Ślamaga ‘człowiek powolny, niezdarny, niezaradny’

Ślamaga tako, slamazara, przewraco się, nic nie potrafi (Kamionka). *Ale to ślamaga, znacznie coś i kuńca nie widać* (Dys).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Lublina i Lubartowa.

D. lp. *ślamagi*; D. lm. *ślamagów*; wymowa: *ślamaga*.

Por. *chałaciarz, ciamajda, ciapcia, ciemrak, ciućma, ciuryło, ćwok, gramatyga, gramuła, gułaj, lemieża, łamaga, mazgaj, niedojda, niedotęga, niedorajda, nieumiega, niezdera, niezguła, rozkraka*.

Ślepak I – tom III: 365.

Ślepak II ‘człowiek słabo widzący’

Ślepek to człowiek niezbyt dobrze widzący (Krzemień). Ni widzi dobrze, to un ślepak jest (Jarosławiec). Ślepek na oczy, bo dobrze ni widzi (Trzydnik Duży).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *ślebaka*; D. lm. *ślepaków*; wymowa: *ślepak, ślepek*.

Por. *ciemny, ślepiec, ślepotą, ślepy*.

Ślepe kury ‘choroba oczu, przy której człowiek nie widzi o zmroku’

Ślepe kury mnie łapiu (Stok). Ślepe kury to churoba tako, że jak jasno, to sie widzi, a jak sie ścimni, to ni widzi sie (Klementowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lm. *ślepych kur*; wymowa: *ślepe kury*.

Por. *kurka, kurza ślepotą*.

Ślepia I – tom III: 365.

Ślepia II ‘narząd wzroku’

Patrzy sie ślipiami (Sitaniec). Ślepia to duże, wytrzeszczone oczy (Sól). Ślypia mo jak u kota takie zilune i takie zmrużune (Gałęzów). Tak świdrowoł tymi ślypiami (Bychawka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lm. *ślepiów*; wymowa: *ślepa, ślypa, ślipa*.

Por. *bałonie, bałuchy, bały, gały, oczy*.

Ślepiec I ‘człowiek słabo widzący’

Ślepiec to człowiek niewidomy lub taki, co słabo widzi (Brzozowica Duża). Ślepiec to sie człowiek robi na starość (Hulcze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *ślepcą*; D. lm. *ślepców*; wymowa: *ślepec*.

Por. *ciemny, ślepek, ślepotą, ślepy*.

Ślepiec II ‘nagromadzenie ropy powstałe wskutek zakażenia bakteriami uszkodzonej i ulegającej martwicy tkanki’

Ślypiec mi sie zrobiuł na tyłku i ni mogła siedzić (Staw Noakowski). Z zimna sie takie ślepece rubili i dokąd to ni pękło, to strasznie buląło (Rudnik).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Zamościa i Krasnegostawu.

D. lp. *ślepcza*; D. lm. *ślepców*; wymowa: *ślepec*, *ślypec*.

Por. *bolak*, *bolączka*, *brzedziona*, *brzedzionka*, *czyrak*, *mozół*, *naryw*, *ropień*, *siekier-nica*, *świniak*, *wrzedzianka*, *wrząd*.

Ślepotą ‘człowiek słabo widzący’

Ślepotą to człowiek niezbyt dobrze widzący (Krzemień). Ja to już ślypotą taka, ni widze, co tu pisze (Trzebieszów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *ślepoty*; D. lm. *ślepotów*; wymowa: *ślepotą*, *ślypotą*.

Por. *ciemny*, *ślepak*, *ślepiec*, *ślepy*.

Ślepy ‘człowiek słabo widzący’

Człowiek, który nie widzi, no to ślepy, ciemny (Krasnobród). Juz jak postam plić, to wyrwałam nie to co trza, bom ślepo, ji juz ni dojrzałam, ji łocy mum małe juz (Jastków).

Ślepy to taki, co źle widzi (Puchacze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *ślepego*; D. lm. *ślepych*; wymowa: *ślepy*.

Por. *ciemny*, *ślepak*, *ślepiec*, *ślepotą*.

Ślozy ‘krople przezroczystej cieczy wydzielanej przez gruczoły łzowe’

Łoły mu sie ślozy, ni móg sie puhamować, ale już sie ni wróci (Sól). W wojne jak si-dzieli my w tym kryjówce, to ja tak sie bała i mudliła, a ślozy mi lyclieli same z oczów (Dołhobrody).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lm. *ślózów*; wymowa: *ślózy*.

Por. *łzy*.

Ślubna ‘kobieta pozostająca z mężczyzną w związku małżeńskim (w stosunku do tego mężczyzny)’

Ja zy ślubno pīdziesiąt prawie lat przeżył i zawsze było dobrze (Dańce). Ślubna, bo ja z nio ślub brałem w kuściele (Karmanowice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *ślubnej* // *ślubny*; D. lm. *ślubnych*; wymowa: *ślubna*, *ślubno*.

Por. *baba*, *kobieta*, *moja*, *moja baba*, *moja kobieta*, *moja stara*, *stara*, *żona*, *żonka*.

Ślubny ‘mężczyzna pozostający z kobietą w związku małżeńskim (w stosunku do tej kobiety)’

Ślubny, bo w kościele braliśmy ślub, a nie w urzędzie, tylko w kościele, i z tym moim ślubnym ja całe życie przeżyła (Komodzianka). Ślubny to tyn, z którym wzina żem ślub (Hanna).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *ślubnego*; D. lm. *ślubnych*; wymowa: *ślubny*.

Por. *chłop, człowiek, mąż, mój, mój chłop, mój stary, stary*.

Śmaja ‘człowiek leworęczny’

Śmaja to taki mańkut (Kluczkowice). *Jak dziecko było leworęczne, to sie śmioty, ze to śmaja, tak nazywały śmaja* (Wandalin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Kluczkowice, Wandalin, Chodel, Borzechów (zob. mapa 16).

D. lp. *śmai*; D. lm. *śmajów*; wymowa: *śmaja*.

Por. *lewak, lewczan, leworóg, lewus, majkuciarz, majkus, majkut, majkutnik, malkuta, mantykus, mańda, mańka, mańkus, mańkut*.

Śmieciuch ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Śmieciuch to oberwaniec, brudas (Józwów). *Z niego takie śmieciuch, zapuścił sie, brudne to i pijane* (Nowa Wieś).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *śmieciucha*; D. lm. *śmieciuchów*; wymowa: *śmiecux, śmiécux*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmoleneć, smoluch, suswołek, ślaja, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utytlany, uwalany, wytałapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany*.

Śmierdziel I – tom V: 448.

Śmierdziel II – tom V: 448.

Śmierdziel III ‘człowiek, który puszcza gazy’

Śmierdziel to taki, co ud niego smród idzie, bo un se bąka puścił (Rozięcín). *Ty śmierdzielu, na niego mówili, bo wiecznie mu te gazy odchodziły* (Olbięcín).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *śmierdziela*; D. lm. *śmierdzielów*; wymowa: *śmierżel, śmierżil*.

Por. *bździuch*.

Śmierdziel IV ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Śmierdziel to człowiek, który nieprzyjemnie pachnie (Zakowola). *Taki, co śmierdzi to jest śmierdziel* (Żdzary). *Na starość to z niego taki śmierdziel sie zrobił* (Turzyniec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *śmierdziela*; D. lm. *śmierdzielów*; wymowa: *śmierżel, śmierżil*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmoleneć, smoluch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utytlany, uwalany, wytałapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany*.

Śmierdziuch I – tom V: 448.**Śmierdziuch II** ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Śmierdziuch to ni myje sie, no i z tego śmierdzi (Stara Wieś). Nie dba o czystość i tak nieprzyjemno śmierdzi, i stąd mówi sie, że to śmierdziuch (Bidaczów Stary).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *śmierdziucha*; D. lm. *śmierdziuchów*; wymowa: *śmierżux, śmirżux*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omęttuch, osmaluch, osmoleneć, smoluch, suswołek, śłaja, śmieciuch, śmierziel, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłłany, uwalany, wytałpany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany.*

Śmiga I – tom IV: 443–444.**Śmiga II** – tom VII: 385.**Śmiga III** ‘dziewczyna bardzo zwinna’

Ładna dziwka i taka śmiga z ni (Wólka Abramowska). Coś weźnie to raz dwa zrobi, taka śmiga ta dziwuszka (Majdan Wielki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *śmigi*; D. lm. *śmigów*; wymowa: *śmiga*.

Por. *fryga*.

Śpik ‘zapalenie błony śluzowej nosa połączone ze wzmożonym wydzielaniem śluzu’

Przeziębłam sie i już pare dni śpik mi leci z nosa (Rożłopy). Śpik już taki gęsty leci z nosa, a wczoraj to było jak woda, musiała sie dzieś przeziębć i sama nie wim dzie i kiedy (Łaszczówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *śpiku*; D. lm. *śpików*; wymowa: *śpik*.

Por. *katar*.

Śpiki ‘okolica głowy człowieka wyznaczona zasięgiem kości skroniowej’

Śpiki to po obu stronach czoła so (Komarno).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Komarno (zob. mapa 4).

D. lm. *śpików*; wymowa: *śpiki*.

Por. *pulsa, pulse, pulsy, skronia, skronie, wiski*.

Śpioch I – tom V: 451–452.

Śpioch II ‘człowiek, który lubi spać’

Śpiuch to człowiek, który lubi dużo spać (Dzielce). Na stare lata to z niego sie straszny śpioch zrobił, rano długo śpi i potem, siądzie i już śpi (Wojciechów). Ja to do spiuchów ni nalyżała, raniutko już na nogach była (Lechuty Małe).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *śpiocha*; D. lm. *śpiochów*; wymowa: *śpox, śpux*.

Por. *zaspaniec*.

Średni palec ‘serdeczny palec’

Ten w środku to nazywamy średni palec (Krasne). Średni palec to tyn, na którym nosi sie pierścionek (Chmiel).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *średniego palca*; D. lm. *średnich palców*; wymowa: *średni palec*.

Por. *sercowy palec, serdeczny palec*.

Środek I – tom III: 366.

Środek II – tom V: 353.

Środek III – tom VI: 553.

Środek IV ‘wnętrznosci człowieka’

To, co jest w brzuchu, te wszystkie to jest środek (Węglinek). Brzuch to w środku zawiera cały środek, te wszystkie narządy (Polskowola).

Źródła: PM, PZ, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *środką*; D. lm. *środków*; wymowa: *środek*.

Por. *bebechy, flaki, jelita, kichy, kiszki, środki, wątle, wątpie, wnętrznosci*.

Środki I – tom III: 366.

Środki II ‘wnętrznosci człowieka’

Środki to jest wszystko w brzuchu człowieka, te bebechy (Aleksandrów). Środki to sie nazywa to, co w brzuchu jest, w tym żołądku też (Miętkie).

Źródła: PM, PZ.

Geografia: Aleksandrów, Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski, Miętkie.

D. lm. *środków*; wymowa: *śrotki*.

Por. *bebechy, flaki, jelita, kichy, kiszki, środek, wątle, wątpie, wnętrznosci*.

Środkowy palec ‘środkowy palec’

W środku ręki, no to środkowy palec, no bo jak (Naklik). Śrudkowy to też duży, no już ni tak duży (Telatyn). Jest jeszcze środkowy palec (Hańsk).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *środkowego palca*; D. lm. *środkowych palców*; wymowa: *śrotkowy palec, śrutkowy palec*.

Świdrach ‘człowiek zezowaty’

Świdrach to człowiek zezujący (Trzydnik Duży). Świdrach taki, jak cie przeszyje tymi oczami, to strach, bo to jeszcze jedno oko w jedne, a drugie w drugie strone leci (Olbięcín).
Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *świdracha*; D. lm. *świdrachów*; wymowa: *śfidrax*.

Por. *kosooki, kosy, kośnooki, krzywe oczy, rozokat, rozokaty, rozoki, skośny, smutrowaty, świdrowaty, zdrakowaty, zdrygooki, zezooki, zezowaty, żergaty*.

Świdrowaty ‘człowiek zezowaty’

Świdrowaty to mo krzywo ustawione oko (Węglinek). Świdrowaty to na jedno oko w jedne, a na drugie w drugie strone patrzy (Lipa).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *świdrowatego*; D. lm. *świdrowatych*; wymowa: *śfidrowaty, śfidruwaty*.

Por. *kosooki, kosy, kośnooki, krzywe oczy, rozokat, rozokaty, rozoki, skośny, smutrowaty, świdrach, zdrakowaty, zdrygooki, zezooki, zezowaty, żergaty*.

Świeca ‘rodzaj pałeczki z parafiny, stearyny lub wosku z knotem w środku’

Świeca to długi przedmiot z wosku i z knotem, do świecenia w domu (Ruda Solska). Nasza historia taka ma tradycję. Garcarze mieli cech garcarski. Świece lali. I te garcarze tak wyglądali. Każdy garcarz tu taki był ufolowany tu, tu świecu, bo miały te surduty takie długie, a to łoni on ich tak lały, bo ja tam jeszcze nie pamiętam, jak to ja tylko opowiadali, że jak oni to, to lali, to tam z tym woskiem sie tak obliwali, bo to tam casem sie popili, to, to, to było (Bęczyn). Świecili za mojej pamięci, podobno kiedyś świecili świecami albo tam jakieś takie łuczywa były, ale tego to ja nie pamiętam, to takie smolne szczapy i tam zakładali jakieś mieli takie coś, żeby założyć to szczape, żeby tam podpalić, ale za mojej pamięci, już później to świece były (Rejowiec Fabryczny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *świecy*; D. lm. *świec // świeców*; wymowa: *śfeca, śfica, śfyca*.

Por. *świeczka*.

Świeczka ‘rodzaj pałeczki z parafiny, stearyny lub wosku z knotem w środku’

Jak światła ni było, to lampa albo świeczka była (Kulik). Świeczka to z wosku jest (Ujazdów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *świeczki*; D. lm. *świeczek // świeczków*; wymowa: *śfēcka, śfīcka, śfēccka, śfīcka, śfycka*.

Por. *świeca*.

Świekier ‘ojciec męża lub ojciec żony’

Świekier to ojciec żony lub męża (Alojzów). Świekier mój to był dobry chłop (Ochoża). Świekier decydował o wszystkim, co sie robić bedzie i na co ido pieniądze (Osuchy).

Świekor był zrywny bardzo i ni dało sie z nim ruzmawiać, no i my poszli na swoje, bida była, ale spokój (Sławęcín). Świekor to po dawnymu, tera bedzie teść (Hołowno).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *świekra*; D. lm. *świekrów*; wymowa: *śfeker, sfekor*.

Por. *teścio, teść*.

Świekra ‘matka męża lub matka żony’

No świkra, no to to samo było co teściowo (Karpiówka). Sama świekra nic ni robi, jeno łobserwuje synowo i duradzo, a to tak ma być, a to inaczy (Sól). Świekra jak sie trafi tako nidobra, to sie ino swarzy (Luchów Dolny). Moja świekra to żyła ponad dziewiędziesiąt lat (Bytyń). Świekra to zawsze zła jest dla niwiastki (Dobrynka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *świekry*; D. lm. *świekrów*; wymowa: *śfekra, sfikra*.

Por. *swatowa, świekrucha, teścia, teściowa*.

Świekrucha ‘matka męża lub matka żony’

Świekrucha to matka męża (Nowosiółki). Świkrocha to inaczy teściowa (Sól). To już ni putrzebuje swojij tam świekruchi mówić, daj mie, tylko ma swoje (Matiaszówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *świekruchy*; D. lm. *świekruchów*; wymowa: *śfektuxa, sfikruxa, sfikroxa*.

Por. *swatowa, świekra, teścia, teściowa*.

Świerzb ‘choroba, podczas której na rękach robią się bardzo swędzące krostki’

Świerzb to choroba skóry z takimi na rękach bardzo swędzącymi krostkami (Telatyn). Na swierzb tu taka jedna robiła maść i smarowali to, swoji roboty robiła te maść i mówili, żeby to jak chleb sie piecze, żeby tak het już pod wieczór, żeby troche w ten piec wliźić, i żeby sie to nagrzało, i że to swierzb ten zejdzie (Biszcz). Świerzb, taki swierzb jak był, to radzili, żeby w piecu pu chlebie sie grzać, ale ja nie wchodziłam tam, ale jakie ja miałam strupy na głowie (Bukowina). Na swirzb to ludzie kiedyś chorowały, tera ni słychać (Janiszkowice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *świerzbu*; D. lm. *świerzbów*; wymowa: *śfěšp, sfšp*.

Por. *drapicha, parchy, swierzba*.

Świerzba ‘choroba, podczas której na rękach robią się bardzo swędzące krostki’

Świerzba to jest choroba skórna (Sól). Choroba taka, że bardzo swędzi skóra i robio sie małe krostki, tu przyważnie w szparach między palcami, to była swierzba (Chmiel). No to swirzba ta. Ja sama na piecu spałam, bo Kaźmirz miał. [...], ale później to go wujo zabrał do Warszawy, i tam wykapali, wysmarowali. Raz, dwa zginęto. A tu paciali takimi rozmaitemi, smarowali, i to nic nie pomagato, tylko swierzba i krosty darto sie (Tulniki). Świrzba na ręce, albo wrzedziunka na dupie, to mówily, że to jest tak samo (Bochotnica). Świrzby dawni więcy było, tera swirzby ni ma (Huszcz).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *świerzby*; D. lm. *świerzbów*; wymowa: *śfeźba, śfiźba*.

Por. *drapicha, parchy, świerzb*.

Świniak I – tom III: 368.

Świniak II ‘nagromadzenie ropy powstałe wskutek zakażenia bakteriami uszkodzonej i ulegającej martwicy tkanki’

Świniok mi sie zrobiuł na plecach (Lipa). Świniok to taki z ropy był (Irena).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lipa, Irena, Zdziechowice II.

D. lp. *świniaka*; D. lm. *świniaków*; wymowa: *śfińak, śfińok*.

Por. *bolak, bolączka, brzedziona, brzedzionka, czyrak, mozół, naryw, ropień, siekier-nica, ślepiec, wrzedzianka, wrzód*.

Świnka I – tom III: 368.

Świnka II – tom V: 458.

Świnka III – tom VI: 554.

Świnka IV ‘choroba gardła, opuchnięcie szyi i podgardła’

Na świnkę to dzieci chorują, ale jak ktoś jako dziecko ni przejdzie, to może i potem dostać świnki (Nowosiółki). Mój to na świnkę chorował już jako kawalir, ni jako dziecko (Baranów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *świnki*; D. lm. *świnków*; wymowa: *śfińka, sfynka*.

Świstak I – tom III: 369.

Świstak II ‘zabawka do gwizdania’

Zabawki dla dzieci to jakieś tam były i kiedyś, o, ja to miałem świstok z wirzby zrobiony (Siedliska pow. Łuków). Świstak to była taka zabawka do gwizdania (Łańcuchów). Kazdyn jeden chłopok to miał świstok, i świstoł na nim (Momoty Dolne). Świustali na tych świstakach (Skryhiczyn). Bardzo ładne takie, coś ludowego bardzo sie podoba, każdy chce tam świstaki dla dzieci to, zeby coś kupić takie. Zrobimy, jak sie zaśwista, to bardzo zadowolone so z tego (Urzędów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie (zob. mapa 39).

D. lp. *świstaka*; D. lm. *świstaków*; wymowa: *śfiśtak, śfiśtok, sfystok*.

Por. *fiuczek, fiuk, fiutak, gwizdak, gwizdatka, gwizdek, świszczatka, świustak, świustawka*.

Świstki ‘człowiek bardzo chudy’

Świstki to jak bardzo szczupły taki, cienutki (Olbięcín). Jak same kości, to mówili na takiego, ze świstki jest (Polichna).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *świsckiego*; D. lm. *świsckich*; wymowa: *śfistki*.

Por. *badył, bida, chuderlak, chuderlawiec, chudy, chudziak, chudzielec, chutyń, cienki, gołda, gruzlik, legiejdas, nędza, płucnik, suchar, suchy, zmora*.

Świszczałka ‘zabawka do gwizdania’

Świszczałka był taka zabawka, na tym gwizdali (Jarosławiec). Świszczałka to służyła do grania, różne myłodie wychudzili z tego, jak chto był muzykalny (Zakłodzie). Świszczałke złapał i świstał (Worgule).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej, Parczewa, Krasnegostawu, Hrubieszowa, Zamościa i Szचेbrzeszyna (zob. mapa 39).

D. lp. *świszczałki*; D. lm. *świszczałków*; wymowa: *śfiščauka, śfiščuuuka, śfiščouka, śfiščuuuka*.

Por. *fiuczek, fiuk, fiutak, gwizdak, gwizdałka, gwizdek, świstak, świustak, świustawka*.

Świszczypała ‘człowiek lekkomyślny, nieodpowiedzialny’

Co to ma w ty głowie, siano musi, bo taka świszczypała i nic go nie ubchodzi, co w domu, co z dziećmi (Wółka Idzikowska). Za młodu to z niego niezła świszczypała była, a tera sie ustatkował (Żakowola). Takiego świszczypałe se za męża wzina, ale jakoś żyjo (Żółtańce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *świszczypały*; D. lm. *świszczypałów*; wymowa: *śfiščypaυa, śfiscypaυa*.

Por. *bałaban, bałanda, fijoł, fuś, lekkoduch, szalanda, szalaputa*.

Świustak ‘zabawka do gwizdania’

Świustali na świustakach takich na odpuscie kupowanych (Luchów Dolny). Świustak, bo do świustania jest (Wola Dereźniańska). Świustok to zabawka do gwizdania (Ruda Solska). Krowy pasły i te świustaki rubiły (Zynie). Zabawków nie było takich jak teraz, że dzieci całe sklepy w dumu majo, a kiedyś to zrobił małemu świustak z wierzby i to była zabawa (Sól). Świustoki to byli strugane, a bugatsze i te, co nie potrafili sami zrobić, to na odpustach kupowali, to już takie lepsze byli te świustoki (Żrebce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia (zob. mapa 39).

D. lp. *świustaka*; D. lm. *świustaków*; wymowa: *śfustak, śfustok*.

Por. *fiuczek, fiuk, fiutak, gwizdak, gwizdałka, gwizdek, świstak, świszczałka, świustawka*.

Świustawka ‘zabawka do gwizdania’

Świustawki, to na tym różne myłodie wygrywały (Potok Górny). Świustawka to więcy dla dzieci, taka jakby zabawka z drewna (Łukowisko).

Źródła: PM.

Geografia: Łukowisko, Rogoźniczka, Sitno pow. Biała Podlaska, Potok Górny, Luchów Dolny (zob. mapa 39).

D. lp. *świustawki*; D. lm. *świustawków*; wymowa: *śfustafka*.

Por. *fiuczek, fiuk, fiutak, gwizdak, gwizdałka, gwizdek, świstak, świszczałka, świustak*.

Taborecik ‘sprzęt domowy do siedzenia bez oparcia, wyższy stółek’

Taborecik to wysoki stolik do siedzenia na nim (Majdan Obleszcze). Kiedyś to sie taborecik obsiadło dookoła, jak było dużo dzieci, były talerze blaszane i drewniane łyżki albo gliniane talerze, a kartofle to z baniaka jedli (Ostrzyca).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *taboreciku*; D. lm. *taborecików*; wymowa: *taborećik, taburećik*.

Por. *taborek, taboret, taboretek, taboretka, taborka, zydel*.

Taborek ‘sprzęt domowy do siedzenia bez oparcia, wyższy stółek’

Taborek to sprzęt domowy do siedzenia, taki bez oparcia (Różanka). Robili stoły, krzesła, taborki (Rebizanty). Taborek to drewniany stółek (Zagórze). Taborek to krzesło bez oparcia (Karmanowice). Taborek to stółek drewniany do siedzenia (Batorz). U nas był taborek z szuflado na nóż i łyżkę (Osmolice). Wnuczka to mie pyta, czego ty babciu mówisz taborek, jak to stółek (Flisy).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *taborka*; D. lm. *taborków*; wymowa: *taborek*.

Por. *taborecik, taboret, taboretek, taboretka, taborka, zydel*.

Taboret ‘sprzęt domowy do siedzenia bez oparcia, wyższy stółek’

Taboret to niewielgi, drewniany stółek (Rozięcín). Taboret to sprzęt domowy do siedzenia bez oparcia (Dubienka). Taboret to z drewna krzesło, ale bez oparcia (Skoków). Taboret jest do siadania, a i jedli na nim (Huszczka). A jak jadły, to nie tak, jak teraz, że każdy tam ma swój talerz, talerzyk, widelec, łyżkę. Tylko stawiało się jedne duże miske, tam czy kartofle, czy tam jakieś kluski, jakiś barszcz, czy kapuśniak albo coś tam. I cała rodzina siadała wkoło. Jedli na taboretach (Stawek). Były takie taborety, to stawały na tych taboretach i wszyscy jedli z jednej miski. Nie trza było sprzątać. Jedne misce sie wymyło i spokój. Tera to i noże dadzo. Kiedyś nie było tego, nie (Moniatyże). Po mszy wracali do domu, to młodzi chłopcy czy młodzi panowie wychodzili, na środku drogi stawiali taboret, na taborecie butelkę wody, to było jak wracali z kościoła. Chłopcy chcieli, żeby im dać wypić, butelka stała, konie sie zatrzymywali, i taki družba wychodził, dawał im tam ćwiartkę czy ile, i jechali dalej, chleb też leżał, jak kto chciał to zastawiał tak droge. Jak młody jechał do młodej, to też tak droge zastawiali, przy bramie na taborecie czy stołku jakim tam stawiali butelkę i chleb. Jak kto chciał to ustawiał taboret z butelką i chlebem przy bramie (Brzeźno). Taboret to nie jest krzesło, kiedyś krzesłów nie było, ino taborety (Orłów Murowany).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *taboretu*; D. lm. *taboretów*; wymowa: *taboret*.

Por. *taborecik, taborek, taboretek, taboretka, taborka, zydel*.

Taboretek ‘sprzęt domowy do siedzenia bez oparcia, wyższy stółek’

Taboretek to sprzęt domowy do siedzenia, ale bez oparcia (Bokinka Pańska). Mówi, nie dostane tak, no to na taboretek i na taboretku ukłęknie na kolana i miesza go. I w piecu paliła i piekła ten chleb (Jableczna).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *taboretka*; D. lm. *taboretków*; wymowa: *taboretək*.

Por. *taborecik, taborek, taboret, taboretka, taborka, zydel*.

Taboretka ‘sprzęt domowy do siedzenia bez oparcia, wyższy stółek’

Taboretka to jak krzesło, ale ni miało oparcia (Wysokie). *Taboretka to sprzęt domowy do siedzenia bez żadnego oparcia* (Dubienka). *Taboretka to stółek wyższy bez oparcia* (Malice). *Taboretka to niski stolik do siedzenia i do jedzenia na nim* (Dorohucza). *Taboretka to ni ma oparcia* (Mokrelipie). *Taboretka, a dawno mówili stółek* (Suchowola). *Taboretka to niski mały stół do jedzenia* (Wólka Polinowska). *A prawnucek to takie gałgaństwo, ze wylezie na taboretce, wylezie, tu krzyczyć na niego, nie krzyczyć, a jak sie bawi to ładne dziecko* (Stok).

Źródła: PM, ML, KAGP, SGM, MSGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *taboretki*; D. lm. *taboretków*; wymowa: *taboretka*.

Por. *taborecik, taborek, taboret, taboretək, taborka, zydel*.

Taborka ‘sprzęt domowy do siedzenia bez oparcia, wyższy stółek’

Taborka to taki drewniany stółek (Suchawa). *Taborka to drywniano była, to takie jakby krzesło bez oparcia* (Zarzecze). *Taborki rubili ludzie sami na usiach* (Worgule).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *taborki*; D. lm. *taborków*; wymowa: *taborka*.

Por. *taborecik, taborek, taboret, taboretək, taboretka, zydel*.

Taczać ‘wyglądać wysuszoną bieliznę’

Taczać szmaty to trzeba było przy pomocy wałka i magłownicy (Potok Górny). *Taczać chusty trza było, tak jich wyglądać jak wysechli* (Naklik).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Parczewa, Biłgoraja i Opola Lubelskiego.

Wymowa: *taćać*.

Por. *magłować, potaczać, wałkować*.

Talentowny ‘człowiek zaradny, sprytny’

Talentowny to potrafi sam wszystko zrobić (Dzierzkowice). *Talentowny to ton jest, poradzi sobie zawsze, ale uczyć mu sie nie chciało tymu mójimu prawnukowi, mówi, że studia mu nipotrzebne do niczego i sobie poradzi. Ale tak to wszystko robi* (Wandalin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Opola Lubelskiego i Kraśnika.

D. lp. *talentownego*; D. lm. *talentownych*; wymowa: *talentovny, talyntovny*.

Por. *biegły, majcher, spryciarz, szpajny, szparowny, szpieg, zdolniuch, zdolny, żydowski leb*.

Talerz I – tom VI: 555.

Talerz II ‘blaszany krążek nakładany na szkło w lampie naftowej’

Talerz to jest na lampie naftowy taki nałożony na szkło (Siedliska pow. Krasnystaw). *Lampa miała jeszcze na szkło taki talerz nasadzony* (Żulin).

Źródła: PM, ML.

Geografia: okolice Krasnegostawu.

D. lp. *talerza*; D. lm. *talerzów*; wymowa: *taleš*.

Por. *kapelusz*, *klosz*.

Tapczan I ‘łóżko zakrywane w dzień deską do siadania’ (zob. ilustracja 5).

Tapczan taki był zakrywany w dzień desko do siedzenia (Głębokie). *Tapczan to prymitywne łóżko z desek, deski i słuma i deska na wirzchu, nie wim czego to nazywane było tapczan* (Bazanów Stary).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia i północna – zasięg rozproszony (zob. mapa 30).

D. lp. *tapczanu*; D. lm. *tapczanów*; wymowa: *tapčan*.

Por. *bambetel*, *kanapa*, *kanapka*, *tawa*, *połata*, *połatka*, *sofa*, *sofka*, *szlaban*, *tarczan*, *wyrək*, *wyrko*.

Tapczan II ‘miękki mebel do spania bez oparcia’

Tapczan to taka wersalka bez oparcia (Sitno pow. Zamość). *Tapczan to miętkie łóżko do spania* (Czosnówka). *Tapczan taki miętki to już późni było, pierw takich du spania ni było, bo to już nowszy wymys tyn tapczan* (Puchaczów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *tapczanu*; D. lm. *tapczanów*; wymowa: *tapčan*, *tapcan*.

Por. *tarczan*.

Tara ‘przyrząd z falistej blachy służący do ręcznego prania bielizny’ (zob. ilustracja 16).

Tara miała metalowe fale (Udrylicze). *Tara to urządzenie z blachy do prania* (Dorohusk). *Tara to drewniana w ramie, prostokątna, a w środku falowana taka, metalowa. Tara to takie fale metalowe miała i sie tarło mokre rzeczy tam, gdzie brudne było* (Rozięcín). *Taro to prałaś, ale potem to sie z rzeki przynosiło namoczone, ponieważ rzeka była blisko i sie balie, tako drewniano babcia miała, i na tej tarze dopiero z mydłem. Najpierw to było moczenie i tymi kijankami w rzece, a później na tej tarze to kładła, smarowała mydłem. To było pranie właśnie na tarze* (Księżomierz). *Były takie blaszane, upierało sie o brzeg tej balii, tara sie nazywała* (Przewłoka). *Tara była do prania* (Wola Uhruska). *Tara to narzędzie do prania* (Czajki). *Tara to przyrząd do prania, ubranie pocierało sie na tym* (Siedliszcze gm. Dubienka). *Tara to żelazne narzędzie do prania* (Kryłów). *Tara to kawał falistyj blachy do tarcia bielizny* (Żmudź). *Na początku byli te tary* (Leszczany). *A później były takie drewniane balie duże i w tych baliach na tarze było pranie, a tara to była taka specjalna tara* (Żółtańce). *Kiedys kijunku prały, a teraz tary maju* (Giełczew). *A kiedys to tary, balie, tary i ręcznie prały* (Karpiówka). *Tara, to już później to nastali te tary* (Opoka). *Po gotowaniu znów sie wyjmało i znów sie prało raz. Później zalewało sie wodo i z tej wody znów sie prało, i nalewało wody, i następny raz dopiero sie wyciskało to i wieszalo. Prało sie na tarze, na tarze w baliach sie prało* (Stawek). *A później, później, to już było tak, że już były tary, to już sie na tarze, to już było lepij, bo tak sie wzieno namocyoło, i później były proszki, to sie nasypało, to sie prało dobrze* (Tomaszowice). *A później do prania do tego zolnika to sie zmykało na tarze, wszystko na tarach było prane. Pranie było na tarze. Wpierw było tak, że tej tary nie było, a jak już ta tara nastala, to już było o wiele lżej* (Osiczyzna). *Pranie to było na tarach, i sie prało ręcznie* (Michów). *Tara to była taka specjalna tara. To już później, ale to były i drewniane,*

bo później były blaszane, a były robione i drewniane (Rejowiec Fabryczny). W zolnikach już ni prali, ale tara dalej była w użyciu (Tworyczów). Późni zaczynały być takie te tkaniny lżyjsze, to późni dopiro prały w tym proszku, to już późni była tara, to znowu sie w ty wannie, w ty balji mocyla, no ale kobita mydłym tym szarym z jelynim prała i tak pocirala proszkim i na ty tarze to wszystko dopiro prała [...]. Ale z tymi, jak tu kobita w dumu na ty tarze wytarla, wyprała, to tyż do rzyki trza było iść (Świeciechów).

Źródła: PM, ML, SGM, MSGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *tary*; D. lm. *tarów*; wymowa: *tara*.

Por. *praczka*.

Tarachawka ‘zabawka dziecięca, zwykle w kształcie kuli z rączką, zawierająca w środku kilka drobnych kuleczek grzechoczących przy potrząśnięciu’

Tarachawko trzęsie i to taracha (Sławęcin). Tarakawke to na odpuscie kiedyś sie kupowało (Wyhalew).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *tarachawki*; D. lm. *tarachawków*; wymowa: *taraxafka, tarakafka*.

Por. *brukawka, grzechotka, jargotka, szelepawka, tarkotka, trajkotka*.

Tarczan I ‘łóżko zakrywane w dzień deską do siadania’ (zob. ilustracja 5).

Tarczan to takie łóżko zakrywane desko, na tym można było siadać na ty desce (Miętkie). Tam takie koło nas byli sąsiedzi. Ziomki sie nazywali. Chałupina była strzecho kryta, okna byli tak niziutko, i nie było podłogi tylko ziemia. W jednym kącie troche drzewa leżało, w drugim kącie troche kartofli i oni tam takie łóżka, tarczany takie rubili z desek, i na wirch deska, na piecu spali, pod piecem, na zapiecku, na ławce. Oj, bidota tam była, laboga bidota (Biszcz).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia (zob. mapa 30).

D. lp. *tarczanu*; D. lm. *tarczanów*; wymowa: *tarčan*.

Por. *bambetel, kanapa, kanapka, ława, połata, połatka, sofa, sofka, szlaban, tapczan, wyrek, wyrko*.

Tarczan II ‘miękki mebel do spania bez oparcia’

Tarczany byli kiedyś, wysalków ni znali (Rozłopy). Tarczan to ni miał łoparcia ani poręczów, taki był do leżenia, miętki taki (Dzielce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna – zasięg rozproszony.

D. lp. *tarczanu*; D. lm. *tarczanów*; wymowa: *tarčan, tarcan*.

Por. *tapczan*.

Tarczyca ‘choroba związana z niedoczynnością lub nadczynnością gruczołu dokrewnego, znajdującego się w przedniej dolnej części szyi’

Choroba, przy który grubieje przednia część karku to jest tarczyca (Chmiel). Choroba tarczycy to może być groźna dla człowieka (Samowicze). Ja choruje na tarczyce, czegoś tam jest, już nie wim, za mało czy za dużo (Turka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *tarczycy*; D. lm. *tarczyców*; wymowa: *tarčycya*, *tarcyca*.

Tarkotka ‘zabawka dziecięca, zwykle w kształcie kuli z rączką, zawierająca w środku kilka drobnych kuleczek grzechoczących przy potrząsaniu’

Tarkotka to dla dzieci kupowana zabawka w sklepie (Potok Górny). Tarkotka to już kupcze, zy sklepu jest, samymu ni zrobi (Luchów Dolny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *tarkotki*; D. lm. *tarkotków*; wymowa: *tarkotka*.

Por. *brukawka*, *grzechotka*, *jargotka*, *szelepawka*, *tarachawka*, *trajkotka*.

Tarło I – tom III: 370.

Tarło II ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapalniczki’

Tarło to ścianka pudełka do pocierania (Kołacze). Pocirało sie zapalke o tarło na pudełku (Suchawa).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubień, Kołacze, Suchawa (zob. mapa 37).

D. lp. *tarła*; D. lm. *tarłów*; wymowa: *taruo*, *tarło*.

Por. *boczek*, *czerkadło*, *czerkalniczka*, *czerkawka*, *dracka*, *drapaczka*, *drapka*, *draska*, *draśniczka*, *masa*, *pocieradło*, *potarka*, *siarka*, *siarniczka*, *tartka*, *zapalniczka*, *zapalnik*, *zapalecznik*, *zapłonka*.

Tartka I – tom VI: 557.

Tartka II ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapalniczki’

O tartke sie trze zapalke, zeby zaświecić (Rozwadówka). Tartka jest na pudełku i o nio trze sie zapalke (Korolówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Międzyzyleś, Dubica, Rozwadówka, Wisznice, Matiaszówka, Motwica, Dańce, Żuków, Suszno, Korolówka, Kluczkowice (zob. mapa 37).

D. lp. *tartki*; D. lm. *tartków*; wymowa: *tartka*.

Por. *boczek*, *czerkadło*, *czerkalniczka*, *czerkawka*, *dracka*, *drapaczka*, *drapka*, *draska*, *draśniczka*, *masa*, *pocieradło*, *potarka*, *siarka*, *siarniczka*, *tarło*, *zapalniczka*, *zapalnik*, *zapalecznik*, *zapłonka*.

Tata ‘mężczyzna mający dziecko (w stosunku do tego dziecka)’

Mój tata to był bardzo mądry i dobry człowiek (Szuminka). Tak to było kiedyś ładni, bo to jak nieraz tata wychodził łorać, to ziemie żegnał, to różaniec todmawiali, to tak inaksze życie było (Błonie).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *taty*; D. lm. *tatów*; wymowa: *tata*.

Por. *ojciec, tatko, tato, tatunio, tatuś*.

Tatko ‘mężczyzna mający dziecko (w stosunku do tego dziecka)’

Moje tatko to dużo umieli zrobić tak ze sprzętów domowych (Dobrynka). Tatko to zawsze mówili, że jak chto uczciwy i pracuwity, to Pan Bóg mu pumoże (Lechuty Małe).

Źródła: PM, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *tatki*; D. lm. *tatków*; wymowa: *tatko*.

Por. *ojciec, tata, tato, tatunio, tatuś*.

Tato ‘mężczyzna mający dziecko (w stosunku do tego dziecka)’

Tato mie uczuł każdy ruboty, bo może sie w życiu przydać (Policzyna). Tato to zawsze żegnał pole i święcił na Wilkanoc (Sąsiadka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *taty*; D. lm. *tatów*; wymowa: *tato*.

Por. *ojciec, tata, tatko, tatunio, tatuś*.

Tatunio ‘mężczyzna mający dziecko (w stosunku do tego dziecka)’

Tatunio no to inaczy ojciec, ale ojciec to tak poważnie, a my mówili tatuniu (Lipnica). Tatunio to tak pieszczotliwie du ojca sie mówiło (Pułankowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *tatunia*; D. lm. *tatuniów*; wymowa: *tatuńo*.

Por. *ojciec, tata, tatko, tato, tatuś*.

Tatuś ‘mężczyzna mający dziecko (w stosunku do tego dziecka)’

Szliśmy wszyscy w pole, tatuś z koso, przy rozpoczynanym kawałku zdejmował czapkę z głowy i mówił Boże dupomóz (Rogóžno). W Wigilie tatuś wchodzi, wiązke słomy, ile móg tam związać, no ji już na podłodze najpiersze kładzie (Łopiennik Górny).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *tatusia*; D. lm. *tatusiów*; wymowa: *tatuś*.

Por. *ojciec, tata, tatko, tato, tatunio*.

Telbuchasty ‘człowiek otyły’

Telbuchasty to jest taki człowiek bardzo gruby (Worgule). Zrobiuł sie tera taki telbuchasty, paskudnie wygląda (Kozły).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *telbuchastego*; D. lm. *telbuchastych*; wymowa: *telbuxasty*.

Por. *czerepacha, grubachny, grubas, grubaśny, gruby, klepa, kloc, niecko, prukwa, przygruby, reptucha, rozbachany, rozdupniak, spasiony, tęgi, wańtuch, wieprzek, wypasiony*.

Telbusiasty ‘człowiek z wielkim brzuchem’

Telbusiasty taki, bo ma bardzo duży brzuch (Zdziechvice II). Ale telbusiasty sie zrobił, brzuch mu tak styrczy, wielgi taki (Polichna).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kraśnika.

D. lp. *telbusiastego*; D. lm. *telbusiastych*; wymowa: *telbuśasty*.

Por. *brzuchacz, brzuchal, brzuchaty*.

Telewizor ‘odbiornik telewizyjny’

Teraz ni ma nic, teraz kaźden głowe wsadzi w telewizor, ja jako dziecko to ni widziała, jak telewizor wygląda (Bukowa). Kiedyś tylywizorów ni było i ludzie byli razem, bawili sie, ciszyli, a tera telywizor i tyle (Ruda Solska). Jak we wsi był pierwszy telewizor, tośmy szli trzy kilometry, żeby w klubie obejrzeć film w telewizorze (Hedwiżyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *telewizora*; D. lm. *telewizorów*; wymowa: *telewizor*.

Temperatura ‘podwyższona temperatura ciała’

Temperatura to inaczy ciepłota ciała, tak gorąco jest na całym cieie (Chmielek). Miała gorąco głowe i temperature musi ze czterdzieści (Chmiel). Jak sie mówi, że chtoś ma temperature, to sie mówi, że un jest chory (Rozkopaczew).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *temperatury*; D. lm. *temperaturów*; wymowa: *temperatura, tempyratura, tympyratura*.

Por. *ciepłota, gorączka*.

Termometr ‘przyrząd z rtęcią do mierzenia temperatury ciała’

Przyrząd do mierzenia gorączki to jest termometr z tako podziałko (Chmiel). Termometrem sie mierzy gorączkę u ludzi (Bończa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *termometra*; D. lm. *termometrów*; wymowa: *termometr, tyrmometr*.

Por. *graduśnik*.

Teścia ‘matka męża lub żony’

Jest teścio i teścia, jego żona (Worgule). Moja teścia to długo żyła, musi po dziwiedzisiutce miała (Wyhalew).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej i Parczewa.

D. lp. *teści*; D. lm. *teściów*; wymowa: *teśća*.

Por. *swatowa, świekra, świekrucha, teściowa*.

Teścio ‘ojciec męża lub żony’

A już jak byli, zapalynie było, łojciec chyba, teścio, Jurka łojciec (Ostrówek). Mój teścio to sioł tatarke (Zagórze). Ojciec i matki męża czy żony to teścio i teściowa (Chmiel). Przyd ślubem przychudził ten teścio i swoje uzgadniali (Łukowa).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *teścia*; D. lm. *teściów*; wymowa: *teśco*.

Por. *świekier*, *teśc*.

Teściowa ‘matka żony lub męża’

Matka męża to teściowa, i tak samo matka żony też teściowa (Chmiel). *Matka męża czy żony to tyściowa* (Drozdówka). *Teściowa przynosiła mi jagody i mówiła, jedz, bo już po tym święcie, po Janie* (Zagórze). *Przyd ślubem przyszli te teście i swoje uzgadniali, a mówiła to więc tyściowa, teśc siedział tylko* (Rakówka). *Jeszcze tkąta na warsztacie moja teściowa. Żona już nie przędła* (Dorohusk). *Cebule zanurzali teściowa w kwasie kapuściany, na drugi dzień zliwali i wysadzali na polu. Nie robaczywiata i pewnie nie wystrzeliwata* (Rogóźno). *Powata to paskudne, to stare mówiły, moja tyściowo tak mówi, ale to wieśniak jeszcze taki stary daty* (Stojeszyn). *Zachorowata teściowa tak dzieś za rok, dziecko już mieli pół roku, zachorowata i trza sie było nio opikowac i dzieckiem* (Pniówno).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *teściowy*; D. lm. *teściowych*; wymowa: *teścova*, *teścovo*, *tyścova*.

Por. *swatowa*, *świekra*, *świekrucha*, *teścia*.

Teśc ‘ojciec męża lub żony’

Rodzice męża no teście najwięcej, teśc i teściowa (Chmiel). *Ojciec męża czy żony to bedzie teśc* (Komodzianka). *Jide du ruboty, załatwiam swoje sprawy, kubieta z dziećmi jest tu teścia* (Wólka Łabuńska). *A mój teśc to łon jak strzelało, burza naszła, to łon nie był w domu ino pod progiem albo pod oboro, i miał, bo to sie dawni chleb piekło, łopate trzymał. Z to łopato stał. Wtedy sie nie bał, że może nie strzeli czy coś, ja nie wiem. Wychodził i brał łopate i stał z łopato pod ściano* (Błonie).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *teścia*; D. lm. *teściów*; wymowa: *teśc*.

Por. *świekier*, *teścio*.

Tęczówka ‘błona gałki ocznej, w której jest źrenica’

W oku jest źrznica, ta panienka, i ona siedzi w tęczowce (Wola Gałęzowska). *Tęczówka to jest w oku, to część oka jest* (Przybysławice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *tęczówki*; D. lm. *tęczówek*; wymowa: *teńcyfka*, *tyńcufka*, *tencufka*, *tyncufka*.

Tęgi ‘człowiek otyły’

Człowiek, który jest bardzo gruby, no to tęgi (Chmiel). *Tęgi to może być i chłop, i baba, no prosto bardzo gruby, to tak ładni powiedzić, że tęgi* (Rachanie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *tęgiego*; D. lm. *tęgich*; wymowa: *tenği*, *tyngi*.

Por. *czerepacha, grubachny, grubas, grubaśny, gruby, kłępa, kloc, niecko, prukwa, przygruby, reptucha, rozbachany, rozdupniak, spasiony, telbuchasty, wańtuch, wieprzek, wypasiony*.

Toaletka ‘szafka na drobiazgi z lustrem u góry’

Były takie toaletki na różne tam przybory, no i w górze było doczepione lustro, to był jeden mebel z lustrem (Żrebce). Kiedyś też byli ładne meble, takie toaletki byli z lustrami, bardzo ładne to było (Zaburze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *toaletki*; D. lm. *toaletków*; wymowa: *toaletka, tualetka*.

Por. *szafa z lustem*.

Tornie ‘uczucie zimna połączone z kurczowym mrowieniem mięśni’

Zimno się zrubilo mi i takie tornie latały po całym ciele (Nasutów). Tornie takie mie łapio, takie zimno (Jawidz).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Nasutów, Jawidz, Niemce.

D. lm. *torni*; wymowa: *torńe*.

Por. *ciarki, ciagoty, dreszcze, drgawki, drygotka, mrowie, tory, zimno*.

Tory ‘uczucie zimna połączone z kurczowym mrowieniem mięśni’

To jakby mrówki oblażyły tak się człowiek czuł, jak te tory go obstały (Płonki). Tak trzęsie człowieka, to mówi się, że tory złapały (Skowieszyn).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Puław.

D. lm. *torów*; wymowa: *tory*.

Por. *ciarki, ciagoty, dreszcze, drgawki, drygotka, mrowie, tornie, zimno*.

Trajda ‘człowiek gadatliwy’

Trajda to mówi i mówi, ale głupoty (Wólka Abramowska). Trajda taka z tego dziecka, buzia się nie zamyka (Rachanie). Każda trajda to dużo mówi (Podlesie Małe).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *trajdy*; D. lm. *trajdów*; wymowa: *trajda*.

Por. *bajarz, brechun, brodziaga, gaduła, gadus, gawędziarz, ględa, katarynka, kleta, klituś-bajduś, lajton, lapa, papla, trajkot, trajkotka, trajkotnia, trypło*.

Trajkot ‘człowiek gadatliwy’

Kobieta, która mówi dużo i szybko to trajkot (Brzozowica Mała). Na każdy wsi taki trajkot był, u nas to chudziła po wsi, tu siadła, tam siadła i gadała cały czas (Wólka Czulczycka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *trajkota*; D. lm. *trajkotów*; wymowa: *trajkot*.

Por. *bajarz, brechun, brodziaga, gaduła, gadus, gawędziarz, ględa, katarynka, kleta, klituś-bajduś, lajton, lapa, papla, trajda, trajkotka, trajkotnia, trypło*.

Trajkotka I ‘człowiek gadatliwy’

Trajkotka, bo trajkocze i trajkocze cały czas (Wola Gułowska). *Trajkotka to kobieta, która mówi dużo* (Stara Wieś). *Przydzie du chatupy i trajkocze, nazywali take babe, bo to przyważni baby byli, to nazywali trajkotka. O, już trajkotka idzie, bedzie trajkotać* (Sasiadka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *trajkotki*; D. lm. *trajkotek*; wymowa: *trajkotka*.

Por. *bajarz, brechun, brodziaga, gaduła, gadus, gawędziarz, głęda, katarynka, kleta, klituś-bajduś, lajton, lapa, papla, trajda, trajkot, trajkotnia, trypło*.

Trajkotka II ‘zabawka dziecięca, zwykle w kształcie kuli z rączką, zawierająca w środku kilka drobnych kuleczek grzechoczących przy potrząsaniu’

Trajkotka to zabawka, co robi dużo hałasu (Żrebce). *Jak to trajkotko zaczun trajkotać, to uszy buleli* (Nielisz).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *trajkotki*; D. lm. *trajkotek*; wymowa: *trajkotka*.

Por. *brukawka, grzechotka, jargotka, szelepawka, tarachawka, tarkotka*.

Trajkotnia ‘człowiek gadatliwy’

Trajkotnia to mówi dużo i prędko tak, to przeważnie baby so takie (Trzebieszów). *Trajkotnia to baba gadatliwa, ale niektóre chłopcy tyż putrafio* (Wólka Plebańska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północna – zasięg rozproszony.

D. lp. *trajkotni*; D. lm. *trajkotniów*; wymowa: *trajkotnia*.

Por. *bajarz, brechun, brodziaga, gaduła, gadus, gawędziarz, głęda, katarynka, kleta, klituś-bajduś, lajton, lapa, papla, trajda, trajkot, trajkotka, trypło*.

Tras ‘narzędzie do prasowania tkanin nagrzewane rozżarzoną węglą drzewnym’ (zob. ilustracja 19).

Prasowało sie trasem na węgiel (Międzyłes). *Tras był na węgiel, takie starodawne żylazko do prasowania* (Rozwadówka).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Międzyłes, Rozwadówka.

D. lp. *trasu*; D. lm. *trasów*; wymowa: *tras*.

Por. *pras, żelazko*.

Trepla ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Trepla to baba, która nie dba o siebie, o swój wygląd, taka nichlujna jest ta trepla (Ciosmy). *Chodzi byle jak, jak na co dzień, tak i du święta, istna trepla* (Sól).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja, Szczebrzeszyna i Zamościa.

D. lp. *trepli*; D. lm. *treplów*; wymowa: *trepla*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmotuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj*,

niechlujaj, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmoleneć, smoluch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytałapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany.

Trójnog ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

W trójnogu sie dziecko kładło na polu i kołysało (Sosnowica). *Trójnog to była prymitywna kołyska z płachty uwiązana na kijach* (Hanna).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Jabłeczna, Janówka, Hanna, Motwica, Glinny Stok, Dębowa Kłoda, Sosnowica, Uhnin (zob. mapa 29).

D. lp. *trójnogu*; D. lm. *trójnogów*; wymowa: *truinok*.

Por. *bujawka, bujda, hojda, hojdawka, huśtak, huśtawka, kobylica, kobyła, kobyłka, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kołysaja, kołyska, koń, korbon, koromak, koza, koziół, stojak, uwiązak, zajda.*

Tryfus I – tom VI: 565.

Tryfus II ‘drewniane naczynie na trzech nogach służące dawniej do zaparzania bielizny w ługu’ (zob. ilustracja 15).

Tryfus to naczynie drewniane z klepek służące do zaparzania szmatów w ługu (Osmolice). *Tryfus to żołnik jest, taki żołnik do prania, dawno w tym szmaty prali* (Łopiennik Górny). *Tryfus, to sie w nim dawno bilizne zoliło, łód spodu miał dziurkę, przykręcało sie wichutek słomy i zola ciekła* (Krzczonów). *Tryfus, to parzyło sie w tym bilizne* (Zbereże). *Poliwały bilizne wodu i wkładały do tryfusa* (Piotrków). *Tryfus, to zaparali i popiół sypali, i tak sie prało szmaty* (Bychawka). *W tryfus sie szmat nakładło, wodo z ługiem zaloto i prało du czysta, bo mydła to nicht na łoczy ni widzioł, nawet pany i to go ni miały, a co mówić dopiro bidny chłop* (Krępiec). *Tryfus mo trzy nóg, do tryfusa wkładały bilizne, łoty wodu i zole zamiast proszku* (Giełczew). *Tryfus to taka beczka była, tryfus sie nazywał. I to było tam sypane jakieś popiół, i lana woda* (Motycz). *Tryfus to beczka do prania* (Kodeniec). *Tryfus był du prania, nic innego ni było* (Dawidy).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego, Parczewa, Włodawy, Lubartowa, Lublina, Bełżyc, Bychawy i Krasnegostawu (zob. mapa 25).

D. lp. *tryfusa*; D. lm. *tryfusów*; wymowa: *tryfus*.

Por. *balija, luszow, polewanica, polewanka, potaczka, potak, stawnica, tryfusek, żołnica, żołnik, żłób, żłukto.*

Tryfusek ‘drewniane naczynie na trzech nogach służące dawniej do zaparzania bielizny w ługu’ (zob. ilustracja 15).

Tryfusek to drewniane naczynie na trzech nogach do parzenia w gorącym ługu brudnej bielizny (Dębowa Kłoda). *Tryfusek na trzech nogach stoł, płachcie sie rozpościrało, popiół sypało i goruço wode na to łoto, tak zaparzało sie te szmaty w ty polywanicy, tym tryfusk* (Wierzbica pow. Kraśnik). *Tryfusek to drewniany kocioł do odkazania ługiem pranej bielizny* (Czerńcien Główny). *Tryfusek to tak downo jak pralka dzisioj* (Sulów). *Tryfuski to były na trzech nogach stoły, no i kobity szmaty w niego kładli, płachcie rozpościerali. Ji jak sie wybrało z tego tryfusa, poszło sie do ryki i na desce sie prało, prało. Tu takie wissiały gluty z tego lodu, bo w zimie. Nie było tak jak dzisioj, że pójdzie gospodyni do, do tego, do wanny, upierze, wyptucze. Teraz wygotuje w pralce i dobrze, a pirw*

to trzeba prac kijunko. To nie tak, jak mam osiemdziesiąt lat, to też dużo pamiętam. Dużo pamiętam rzeczy dawnych, dużo (Bęczyn).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: Ossowa, Glinny Stok, Dębowa Kłoda, Uhnin, Gardzienice, Wierzbica pow. Kraśnik, Bęczyn, Sulów, Tarnawa Duża, Czernięcin Główny (zob. mapa 25).

D. lp. *tryfuska*; D. lm. *tryfusków*; wymowa: *tryfusek*.

Por. *balija, luszow, polewanica, polewanka, potaczka, potak, stawnica, tryfus, zolnica, zolnik, żłób, żłukto*.

Trypło ‘człowiek gadatliwy’

Trypło, tak nazywali kiedyś człowieka, co gadał dużo (Janówka). *Trypło takie, mówi prędko i tak byle co, aby mówić* (Dańce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *trypła*; D. lm. *trypłów*; wymowa: *trypuo, trypło*.

Por. *bajarz, brechun, brodziaga, gaduła, gadus, gawędziarz, ględa, katarynka, kleta, klituś-bajduś, lajton, lapa, papla, trajda, trajkot, trajkotka, trajkotnia*.

Trzeć ‘prac w rękach’

Trzy trza było w rękach, bo pralków ludzie ni miały (Wilków). *To trza było mieć siłę w rękach, żeby tak te chusty dobrze trzeć, a to wszystko było brudne, nie to, co tera, że jeszcze czyste, a już pierze* (Żulin).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: zasięg rozproszony (zob. mapa 27).

Wymowa: *tšec, čšec, čšyć*.

Por. *miać, naminać, odcierać, odminać, odżywać, prac, wycierać, wyminać, wyżywać, zażywać, zmac, zmykać*.

Trzepak I – tom VI: 566–567.

Trzepak II ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Trzepak to człowiek pyskаты i byle czego sie kłóci (Łukowa). *Trzepak taki, bo kłóci sie byz przerwy* (Zamch).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *trzepaka*; D. lm. *trzepaków*; wymowa: *tšepak*.

Por. *chrapal, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, hapol, jarmuła, kłótniwiac, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykała, krzykliwiac, murdziasty, parkot, parkotka, pyskaciżna, pyskacz, pyskаты, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, wrzaskotun, zastępliwy*.

Trzymanek ‘syn chrzestny’

Trzymanek to chrześniak, co sie jego trzyma do chrztu (Udrylicze). *Trzymanek to chłopczyk trzymany do chrztu w kuściele* (Chomećciska Duże).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa.

D. lp. *trzymanka*; D. lm. *trzymanków*; wymowa: *tšymanek*.

Por. *chrześniak, chrześnik, trzymaniec*.

Trzymanica ‘córka chrzestna’

Trzymanica moja już ma trzy wnuki (Momoty Dolne). *Ale to śliczna ta twoja trzymanica i taka mądra* (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Janowa Lubelskiego i Biłgoraja.

D. lp. *trzymanicy*; D. lm. *trzymaniców*; wymowa: *tšymania*.

Por. *chrześniaczka, chrześnica, chrześniczka, trzymanka*.

Trzymaniec ‘syn chrzestny’

Ten mój trzymaniec wdał się w ojca (Majdan Stary). *Trzymaniec to jest chłopak podawany do chrztu* (Ciosmy). *Trzymaniec to jest syn chrzesny, kiedyś trzymaniec mówili* (Łuszczacz). *Po dawnymu to trzymaniec, bo trzymany do chrztu* (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja i Tomaszowa Lubelskiego.

D. lp. *trzymania*; D. lm. *trzymaniańców*; wymowa: *tšymania*.

Por. *chrześniak, chrześnik, trzymanek*.

Trzymanka ‘córka chrzestna’

To trzymanka moja, no chrześniaczka po dzisiejszemu (Udrylicze). *Trzymanka to jest córka chrzesna* (Hedwiżyn). *Trzymanka to dziecko, co się podaje do chrztu* (Zynie).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa i Biłgoraja.

D. lp. *trzymanki*; D. lm. *trzymanków*; wymowa: *tšymanka*.

Por. *chrześniaczka, chrześnica, chrześniczka, trzymanica*.

Tuman ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Tuman taki, no taki człowiek głupi i tępy (Horyszów Ruski). *Tuman to człowiek głupi, ograniczony na umyśle* (Luchów Dolny). *Tako baba tuman, nic nie rozumi* (Żrebece).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *tumana*; D. lm. *tumanów*; wymowa: *tuman*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tumanisko, wariat*.

Tumanisko ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Tumanisko takie z tego chłopca, coś z głowo ni tak u niego (Potok Górny). *Taki mądry i fajny był chłop, a co to na starość się zrubilo, tumanisko takie i tyle, idzie, nie wi dzie idzie, mówi od rzeczy* (Panasówka).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *tumaniska*; D. lm. *tumanisków*; wymowa: *tumańisko*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł*,

nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomylonny, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, wariat.

Twarz ‘twarz’

Twarz to ślachetnie, bo na wsi to gęba mówili przyważnie (Siemierz). Twarz miał take rumiane, zdrowy taki był (Sulmice).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *twarzy*; D. lm. *twarżów*; wymowa: *tfaš*.

Por. *buzia, gęba, hapa, pysk*.

Twarze ‘boczne miękkie części twarzy’

Te miętkie fałdy z boku nosa i ust, to so twarze (Jedlanka). Twarze ma rumiane i takie różowe (Sławatycze).

Źródła: PM, PI, MG.

Geografia: Jedlanka, Branica Radzyńska, Komarno, Bohukały, Koszoły, Sławatycze, Jabczna, Matiaszówka, Oszczów (zob. mapa 3).

D. lm. *twarżów*; wymowa: *tfaže*.

Por. *buziaki, gęby, jagody, lica, lice, łycie, mordy, policzka, policzki, poliki, półgębki, puchy, pučki, puszki, pyski*.

Tyfus ‘ostra choroba zakaźna z wysoką temperaturą i utratą świadomości’

A tak kiedyś chorowali przed wojno, w czasie wojny na tyfus (Chmiel). To była, był tyfus, to moja matka umarła na tyfus, babka umarła na tyfus, [. . .]. w tamtych latach prawie co roku to ktoś w szkole umierał, jakieś dziecko. Nie było leków (Tulniki). Kiedyś to ludzie chorowali na tyfus. Był taki tyfus, co ludzie marli jak muchy (Dzwola). Choreśmy byli na tyfus (Gołab). Chorowała na tyfus jak dzieckiem była, włosy mi wylazły i męczyła sie długo (Huszczza). Łojciec na tyfus w jeden czwartek zachorował, a w drugi umar (Pniówno).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *tyfusu*; D. lm. *tyfusów*; wymowa: *tyfus*.

Tyfus brzuszny ‘choroba zakaźna z ostrym zatruciem organizmu’

To mówili dur brzuszny, tyfus brzuszny (Chmiel). Kiedyś to chorób było sporo, bo ludzie dochtarów ni znali, jak ten tyfus brzuszny, to mówili, o, coś mu zaszkużyło i umar (Janiszkowice).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *tyfusu brzuszneho*; D. lm. *tyfusów brzusznych*; wymowa: *tyfuz bžušny*.

Por. *dur brzuszny*.

Tył I – tom II: 203.

Tył II – tom II: 203.

Tył III – tom IV: 453.

Tył IV ‘pionowa część łózka od strony głowy’

Ta wyższa część łózka przy głowie to nazywana jest tył (Dębica). Tył jest z przodu łózka, i tył jest z tyłu, tam dzie nogi, a tu z przodu to jest tył tam, dzie głowa jest (Skoki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Dębica, Górka, Skoki (zob. mapa 31).

D. lp. *tyłu*; D. lm. *tyłów*; wymowa: *tyu*.

Por. *przodek, przód, przyczołek, przyglówek, szczyt, szczyt większy, szczyto, tyłek, zagłówek, zatyłek, zatyłek przedni*.

Tył V ‘pionowa część łózka od strony nóg’ (zob. ilustracja 2).

Tył to część łózka od nóg (Międzyrzec Podlaski). Tył to pionowa część łózka przy nogach (Ruda Solska).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Dębica, Górka, Międzyrzec Podlaski, Sitno pow. Biała Podlaska, Ruda Solska, Ciosmy (zob. mapa 32).

D. lp. *tyłu*; D. lm. *tyłów*; wymowa: *tyu*.

Por. *pośladek, pośledni tyłek, przyczołek, szczyt, szczyt mały, szczyto, tyłek, zatyłek*.

Tyłek I – tom II: 203.

Tyłek II – tom II: 203.

Tyłek III – tom II: 203–204.

Tyłek IV – tom IV: 453.

Tyłek V ‘tylna część ciała, na której się siedzi’

Na tyłku to sie siedzi, to mówio jeszcze tak gorzy, ale tego ni powim (Sułów). To jak spał w studole chłop albo kobita, to czasem drzazga w tyłek weszła (Stawek). I w tyłek jedno drugiego tym powróstem, tak sie ciszyły dzieci z ty słomy na święta (Nowiny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *tyłka*; D. lm. *tyłków*; wymowa: *tyuek*.

Por. *dupa, zadek*.

Tyłek VI ‘pionowa część łózka od strony głowy’

Tyłek to pionowa część łózka przy głowie (Grabówka). Tyłek to z przodu łózka (Karczmiska). A część łózka od głowy to był tyłek (Borzechów). Tyłek był przy głowie i przy nogach, ale tyłek przy głowach był wyższy (Abramów). Tyłek to w głowach łózka (Toczyńska).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia (zob. mapa 31).

D. lp. *tyłka*; D. lm. *tyłków*; wymowa: *tyuek*.

Por. *przodek, przód, przyczołek, przyglówek, szczyt, szczyt większy, szczyto, tył, zagłówek, zatyłek, zatyłek przedni*.

Tyłek VII ‘pionowa część łózka od strony nóg’ (zob. ilustracja 2).

Tyłek to część łózka od nóg (Poniatowa). Tyłek to jest z tyłu łózka, tam dzie nogi ido (Karczmiska). Przedni tyłek i pośledni, ale to wszystko tyłek jest nazwane (Borzechów).

Tylek to pionowa część łózka przy nogach (Wola Okrzejska). Tylek to część łózka od nóg (Łańcuchów). Tylek to w dawnym łózku ta część łózka przy nogach (Skoków). Tylek od nóg jest trochę niższy (Abramów). Tylek łózka to w nogach (Grzędówka).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia (zob. mapa 32).

D. lp. *tyłka*; D. lm. *tyłków*; wymowa: *ty^uek*.

Por. *pośladek, pośledni tyłek, przyczołek, szczyt, szczyt mały, szczyto, tył, zatylek*.

Uchal ‘człowiek o dużych uszach’

Łuchol to mo odstające usy (Borowa). Uchal to człowiek o dużych uszach (Żerdź). Uchol to jak takie zwiszone te uszy (Gościeradów).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia.

D. lp. *uchala*; D. lm. *uchalów*; wymowa: *uxal, uxol, uuxal, uuxol*.

Por. *chłapasty, chłapciasty, chłapciuch, chłapeuch, chłapeucho, chłapeuchy, kłapciasty, kłapciuch, kłapeć, kłapeuch, kłapouch, kłapouchy, łapciasty, uszaty*.

Uczciwy ‘człowiek odznaczający się pozytywnymi cechami charakteru’

Człowiek, który zawsze mówi prawdę to uczciwy (Chmiel). To bardzo uczciwy chłop, taki jak nie wim co (Korczkówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *uczciwego*; D. lm. *uczciwych*; wymowa: *u^ćiviy, u^ćiviy, u^ućiviy, u^ućiviy*.

Por. *akuratny, charakterny, dokładny, pocziwina, porządny, rzetelny, solidny, uważny*.

Udo ‘tylna mięsista część nogi między biodrem a kolanem’

Udo to górna część nogi nad kulanem (Olenówka). U nij to bardzo grube so uda (Nadrybie).

Źródła: PM, KAGP, PS, MG.

Geografia: powszechne (zob. mapa 7).

D. lp. *uda*; D. lm. *udów*; wymowa: *udo, u^udo*.

Por. *holopa, holopka, tyda, tydka, pucha*.

Ujek ‘brat matki’

Mój ujek to do Ameryki wyjechał i tam sie został (Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski).

Łujek to jest od matki, to brat matki jest (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Miętkie, Wierzbica pow. Tomaszów Lubelski, Siedliska pow. Tomaszów Lubelski (zob. mapa 13).

D. lp. *ujka*; D. lm. *ujków*; wymowa: *u^{ie}ek, u^uie^uek*.

Por. *diadko, swak, wuj, wujek, wujko, wujo*.

Ułomny ‘człowiek ułomny’

Ułomny to taki, co ma jakieś niedomagania, jakiś pokręcony, chory od urodzenia (Pawłów). Ułomny to jakiś ma feler taki od urodzenia (Świdnik Duży).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *ułomnego*; D. lm. *ułomnych*; wymowa: *uɔmny*, *uɔuɔmny*, *uɔumny*.

Por. *garaczmagą, kaleczny, kaleka, pokraka, połamaniec*.

Upaciany ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Un zawsze upaciany taki, taki brudny (Potok Górny). *Upaciany taki chodzi, nie dba o siebie, a młody jeszcze człowiek* (Dołhobyców).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *upacianego*; D. lm. *upacianych*; wymowa: *upaćany*, *uupaćany*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmoleneć, smoluch, suswołek, śłaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaskudzony, utytlany, uwalany, wytalapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany*.

Uparciuch ‘człowiek uparty’

Uparciuch, bo taki uparty jak osioł (Dereźnia). *Uparciuch to człowiek, który sie upiera* (Dutrów). *Taki uparciuch i zawsze jego musi być na wirzchu* (Paszki Małe).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *uparciucha*; D. lm. *uparciuchów*; wymowa: *uparćux*, *uuparćux*.

Por. *nieustepliwy, uparty, zacięciuch, zaudanieć, zaudany, zawzięty*.

Uparty ‘człowiek uparty’

Uparty to jest ten, co sie upiera przy swoim (Telatyn). *Un tak łuparty, że nie przemówisz, na swoim pustawi i tyle* (Strzelce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *upartego*; D. lm. *upartych*; wymowa: *uparty*, *uuparty*.

Por. *nieustepliwy, uparciuch, zacięciuch, zaudanieć, zaudany, zawzięty*.

Upaskudzony ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Upaskudzony to taki już bardzo brudny (Luchów Dolny). *Upaskudzony taki, bo ni myje sie chyba, ni pierze ubrania, i tak chodzi taki upaskudzony* (Kulik).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *upaskudzonego*; D. lm. *upaskudzonych*; wymowa: *upaskużony*, *upaskużuny*, *uupaskużony*, *uupaskużuny*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmoleneć, smoluch, suswołek, śłaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, utytlany, uwalany, wytalapany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwalany*.

Uprzykrzny ‘człowiek, który nudzi’

Uprzykrzny to nudny człowiek, tak sie czegoś i ni można go sie pozbyć (Potok Górny).

Uprzykrzny to taki, co każdy jego wyrzuca, a un włazi i coś tam mówi, a nicht jego ni słucha (Uchańka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *uprzykrznego*; D. lm. *uprzykrzonych*; wymowa: *up̣szyḳsny*, *ụup̣szyḳsny*.

Por. *nudziarz*.

Urodliwy ‘człowiek urodziwy, dobrze zbudowany’

Ładny, przystojny, no to sie mówi, że urodliwy (Wólka Abramowska). *Ale ma turodliwego syna, jaż miło pupatrzeć na nigo* (Sól). *Urodliwy z niego kawalir* (Komodzianka).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *urodliwego*; D. lm. *urodliwych*; wymowa: *uroḍliwy*, *uruḍliwy*, *ụuroḍliwy*, *ụuruḍliwy*.

Por. *przystojny*, *składny*, *urodny*, *wałny*, *zgrabny*.

Urodny ‘człowiek urodziwy, dobrze zbudowany’

Byłam za bidno, tylko dwa morgi, tylko byłam urodno (Nasiłów). *Znaloz se dziewuche młodu, turodnu, to lojcum morgi nie pasowały* (Karczmiska). *Urodny to człowiek dobrze zbudowany* (Chmielek). *Mosz urodne dzieci, jest sie czym cieszyć* (Wandalin).

Urodny to ktoś taki ładny (Bronice).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *urodnego*; D. lm. *urodnych*; wymowa: *urodny*, *ụurodny*.

Por. *przystojny*, *składny*, *urodliwy*, *wałny*, *zgrabny*.

Usta ‘część ciała’

Usta mo takie wielgie, wypuczone, jeszcze tak wymaluje na czyrwono (Bodaczów). *Usta se mocno wymalowała i na zabawie* (Chmielnik).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lm. *ust* // *ustów*; wymowa: *usta*, *ụusta*.

Uszaty ‘człowiek o dużych uszach’

Uszaty taki sie mówi, bo te uszy takie obwisłe, odstające (Wólka Tarnowska). *Uszaty to człowiek o dużych uszach* (Macoszyn). *Uszy mu wiszo, udstajo tak, no taki uszaty sie mówi* (Przewłoka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *uszatego*; D. lm. *uszatych*; wymowa: *ụšaty*, *ụụšaty*.

Por. *chłapasty*, *chłapciasty*, *chłapciuch*, *chłapeuch*, *chłapeucho*, *chłapeuchy*, *klapciasty*, *klapciuch*, *klapeć*, *klapeuch*, *klapouch*, *klapouchy*, *łapciasty*, *uchal*.

Uszy I – tom III: 380.

Uszy II – tom VII: 404.

Uszy III ‘narząd słuchu’

Uszy to nimi sie słyszysz, to ważne jest dla ludzi (Motwica). *Uszy, no to uszy, bo jak inaczy* (Chmiel).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *uszu* // *uszów*; wymowa: *uśy*, *uśy*, *usy*, *uusy*.

Utyłłany ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Utyłłany to ktoś bardzo brudny (Teodorówka). *Utyłłł sie przy mlóceniu i tak chodzi taki utyłłany* (Wólka Abramowska). *Jak koso kusili, to tych utyłłanych było pełno, bo każdyn był taki utyłłany, ale niktóre to sie po ty rubocie nawet nie umyli* (Posadów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *utyłłanego*; D. lm. *utyłłanych*; wymowa: *utyłłany*, *utyłłany*.

Por. *borcuch*, *brudas*, *fleja*, *flejtuch*, *kociuba*, *kocmołuch*, *kominiarz*, *kopciuch*, *lapa*, *larwa*, *legiejda*, *lejba*, *lejbuś*, *łachmaniarz*, *łachmyta*, *łazarz*, *morus*, *murdza*, *niechluj*, *niechlujka*, *nieuchajny*, *oberdziad*, *omełtuch*, *osmaluch*, *osmoleneć*, *smoluch*, *suswołek*, *ślaja*, *śmieciuch*, *śmierdziel*, *śmierdziuch*, *trepla*, *upaciany*, *upaskudzony*, *uwalany*, *wytałapany*, *zafajdany*, *zafolowany*, *zamurdzany*, *zwalany*.

Uwalany ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Przyszeł uwalany jakimś błotem czy czym, musi sie ni myje (Opoka). *Lepi sie z brudu, wody ni widział, uwalany taki, że paskudnie patrzyć* (Nowosiółki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *uwalanego*; D. lm. *uwalanych*; wymowa: *uwalany*, *uwalany*.

Por. *borcuch*, *brudas*, *fleja*, *flejtuch*, *kociuba*, *kocmołuch*, *kominiarz*, *kopciuch*, *lapa*, *larwa*, *legiejda*, *lejba*, *lejbuś*, *łachmaniarz*, *łachmyta*, *łazarz*, *morus*, *murdza*, *niechluj*, *niechlujka*, *nieuchajny*, *oberdziad*, *omełtuch*, *osmaluch*, *osmoleneć*, *smoluch*, *suswołek*, *ślaja*, *śmieciuch*, *śmierdziel*, *śmierdziuch*, *trepla*, *upaciany*, *upaskudzony*, *utyłłany*, *wytałapany*, *zafajdany*, *zafolowany*, *zamurdzany*, *zwalany*.

Uważny ‘człowiek odznaczający się pozytywnymi cechami charakteru’

Uważny to ostrożny, poważny, uczciwy (Luchów Dolny). *Nachwalić sie ni może tego zięcia, taki uważny we wszystkim* (Kurów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *uważnego*; D. lm. *uważnych*; wymowa: *uważny*, *uważny*, *uważny*, *uważny*.

Por. *akuratny*, *charakterny*, *dokładny*, *poczciwina*, *porządny*, *rzetelny*, *solidny*, *uczciwy*.

Uwiązak I – tom I: 321.

Uwiązak II ‘kołyska z płachty zawieszona na czterech kijach’

A jest taka kołyska, która zawieszona jest, z płachty jest zrobiona, zawieszona sie na polu na żerdziach. Kołyska z płachty. Myśmy jo uwiązak nazywali, bo sie płachte brało, tu sie tak uwiązywowało (Nowodwór).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Nowodwór, Kozłówka, Kamionka (zob. mapa 29).

D. lp. *uwiązaka*; D. lm. *uwiązaków*; wymowa: *uószak*, *uószak*, *uószak*, *uószak*.

Por. *bujawka, bujda, hojda, hojdawka, huśtak, huśtawka, kobylica, kobyła, kobyłka, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kołysaja, kołyska, koń, korbon, koromak, koza, kozioł, stojak, trójnog, zajda*.

Użyczny ‘człowiek szczodry, hojny’

Użyczny człowiek, to jak życzliwy dla innych, chętny do pomocy (Radecznicza). Użyczny taki tyn zięć, coś pomóc, to zara jest (Wólka Abramowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *użycznego*; D. lm. *użycznych*; wymowa: *użyčný, użycný, użycny, użycyny*.

Por. *honorowy, szczery, szczodry*.

Walacz ‘człowiek leniwy’

Ale to walacz, nic mu sie nie chce, tylko by leżał (Potok Górny). Ma dwie lewe ręce do ruboty, walacz i tyle (Bidaczów Stary).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *walacza*; D. lm. *walaczów*; wymowa: *walač*.

Por. *gnojowaty, leniuch, leń, mitrega, nieroba, próżniak, walyto, zwalaniec*.

Walny ‘człowiek urodziwy, dobrze zbudowany’

Walny chłop, taki właściwy w sobie, dorodny (Grabowiec). Walny taki kawalir, w sobie tu i na gębie (Turka).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *walnego*; D. lm. *walnych*; wymowa: *walny*.

Por. *przystojny, składny, urodliwy, urodny, zgrabny*.

Walyto ‘człowiek leniwy’

Walyto sie mówi, bo taki leny, że strach, babka na niego robi (Luchów Dolny). Walyto nazywali takiego, co mu sie robić nie chce, tylko leży du góry brzuchem (Lipiny Górne).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *walyty*; D. lm. *walitów*; wymowa: *waliuo*.

Por. *gnojowaty, leniuch, leń, mitrega, nieroba, próżniak, walacz, zwalaniec*.

Wałek I – tom I: 332.

Wałek II – tom II: 208.

Wałek III – tom II: 208.

Wałek IV – tom II: 395.

Wałek V – tom IV: 456.

Wałek VI – tom VI: 574.

Wałek VII – tom VI: 574–575.

Wałek VIII – tom VII: 407.

Wałek IX – tom VII: 407.

Wałek X – tom VII: 407.

Wałek XI ‘wałek do magłowania białizny’

Wałek taki wchodzi do ty magłownicy (Osmolice). To przy magłownicy, na co nawija sie białizne, to jest wałek (Giełczew). Magłownica była i wałek, i tak magłowali. Takie ząbki miały, kawalek deski ząbkowane tak ładnie i wałek sie nakładało, na wałek sie nawijało tam te poszewki czy poszwy (Rejowiec Fabryczny). Taki magłownicy byli, no zęby taki mieli, i du tego wałek. Bierze sie wałkiem tak wałkuje sie, i to magłownico tak jak prasuj si (Leszczany). Wałek jest przy magłownicy (Stanin). Taki wałek. Na wałek sie skręca. Taki wałek powinien być szerokości jak te płótno. Skręcało sie i na stołek, i tak sie maglowało (Ochoża). Był wałek taki do magłownicy i tym wałkiem tak taczali (Łukówek). Wałek taki był i magłownica (Uhrusk). Wałek do wałkowania płótna (Kodeń). I tupiero już składajo na wpół te płótno. Wyciągajo dobrze, i bierze wałka, i na wałek kręci, kręci, aż pokąd te wszystkie płótno, ile tam wyrubiła. No i tupiero wałka wyjmie i dobrze przydusi te płótno (Matiaszówka).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. wałka; D. lm. wałków; wymowa: vaʋək, vatek.

Wałkować I – tom VI: 575.

Wałkować II ‘wygładzać wysuszoną białiznę’

Bierze sie białizne i wałkiem tak sie wałkuje i to magłownico tak sie prasuje (Żmudź). Wałkować białizne to wałkiem takim, a potem magłownico (Kodeń). Wałkować to tak wygładzać wysuszone szmaty (Andrzejów pow. Janów Lubelski). Taka była zwana magłownica i tak sie wałkowało to białizne (Ostrówek).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

Wymowa: vaʋkovać.

Por. maglować, potaczać, taczać.

Wałkownica ‘ręczne narzędzie do wygładzania upranej białizny’ (zob. ilustracja 18).

Wałkownycio sie wałkowało, maglowało po dzisiejszemu (Hołowno). Prali, a potem to sechło i trza było wałkować wałkownico chusty (Worgule).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. wałkownicy; D. lm. wałkowniców; wymowa: vaʋkownica, vaʋkownyća, vaʋkownica.

Por. magiel, magielnica, magłownica, magłownik.

Wanc ‘brzuch człowieka, część tułowia między kośćmi miednicy i przeponą’

Ale duży wanc wyhodował, musi mu dobrze sie powodzić (Ratoszyn). *Wanc wydęty taki nosi z przodu* (Wronów).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: okolice Bełżyc i Opola Lubelskiego.

D. lp. *wanca*; D. lm. *wanców*; wymowa: *wanc*.

Por. *bebech, brzuch, kałdun, waniel, żywot*.

Waniel I – tom III: 381.**Waniel II** ‘brzuch człowieka, część tułowia między kośćmi miednicy i przeponą’

Waniel to inaczy brzuch (Luchów Dolny). *Ale wielgi waniel, musi ciężki taki nosić przyd sobo, ale i jeść to un jiy, że strach* (Lipowiec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *waniela*; D. lm. *wanielów*; wymowa: *wańcel, wańcil*.

Por. *bebech, brzuch, kałdun, wanc, żywot*.

Wanienka ‘zeliwne naczynie do kąpieli i do prania’ (zob. ilustracja 14).

Wanienka była żelazna, stała pod płotem (Horyszów Ruski). *Wanienki kręgle, tak troche wydłużone byli, i w tym sie myli i prali szmaty* (Rudka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wanienki*; D. lm. *wanienek // wanienków*; wymowa: *wańenka, wańinka*.

Por. *balia, wanna*.

Wanna ‘zeliwne naczynie do kąpieli i do prania’ (zob. ilustracja 14).

Wanna to blaszane, podłużne naczynie, w którym sie kąpie (Przewłoka). *Nie było tak jak dzisiaj, że pójdzie gospodyni do, do tego, do wanny, upierze, wypłucze, teraz wygotuje w pralce i dobrze, a pirwo trzeba prac kijunko w taki wannie na dworze* (Bęczyn). *Stala tam pod płotem taka wanna i w te wanne wode leli, i co było trza, prali i myli sie* (Osiczyna).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wanny*; D. lm. *wannów*; wymowa: *vanna, vanno*.

Por. *balia, wanienka*.

Wańtuch I – tom III: 381.**Wańtuch II** ‘człowiek otyły’

Jak chto był obzarty i miał wielgi brzuch, to go nazywali wańtuch (Gościeradów). *Taki wańtuch lozie, ledwie sie ruso, bo taki gruby* (Opoka).

Źródła: PM, SGM, MSGP.

Geografia: Gościeradów, Opoka, Janiszów.

D. lp. *wańtucha*; D. lm. *wańtuchów*; wymowa: *wańtux*.

Por. *czerepacha, grubachny, grubas, grubaśny, gruby, klępa, kloc, niecko, prukwa, przygruby, reptucha, rozbachany, rozdupniak, spasiony, telbuchasty, tęgi, wieprzek, wypasiony*.

Wariat ‘człowiek tępy, ograniczony umysłowo’

Człowiek, który nie jest mądry, jest umysłowo chory, ma pomieszanie zmysłów, no to wariat (Chmiel). *Z niego wariat, na umyśle nie tego coś, ale nie jest szkodliwy dla ludzi, nic nie wi, ale krzywdy ni robi* (Policzyzna). *Wariotów to tera ni brakuje, musi z tego dobrobyta sie coś w głowe robi* (Oblasy).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wariata*; D. lm. *wariatów*; wymowa: *wa'rat, wa'riat, wa'rot*.

Por. *batwan, baran, bawołowaty, cep, cepak, chamowaty, ciemniak, ciemnota, ciołek, ciulowaty, ciura, durak, dureń, durnowaty, durny, faja, fifrak, głupak, głupek, głupi, głupiec, głupkowaty, głupol, głuptal, głuptas, jołop, kacap, kołowaty, kostroperz, matoł, nieokrzesany, nieudaniec, nieuk, pacan, pomyleniec, pomyłony, półgłówek, półgłupek, prostak, tuman, tumanisko*.

Warkocz ‘włosy splecione w warkocz’

Kiedyś każda miała włosy długie i splatany z włosów warkocz (Chmiel). *Tyko dawno to było wszystko warkocze, dziwczyny miały warkocze* (Modryniec). *Łojciec wtedy wziun takie słomiaki, upłótt taki warkoc ze słumy, jak to kobity warkoce miały* (Dzierzkowice).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *warkocza*; D. lm. *warkoczów*; wymowa: *varkoč, varkoc*.

Por. *kosa, koza, kózka*.

Wazon I ‘gliniane lub ceramiczne naczynie z ziemią, w którym rosną kwiaty’

Wazon to gliniane takie z ziemi i w tym rosno kwiaty (Grabówka). *Kwiatów miałam całe okno, wazon przy wazonie stał* (Łańcuchów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wazona*; D. lm. *wazonów*; wymowa: *vazon, vazun*.

Por. *doniczka, wazonek, wazonica, wazonik*.

Wazon II ‘naczynie na cięte kwiaty’

W wazonie stawia sie kwiaty (Grądy). *Wazon to jest na kwiaty, wody sie naleje i kwiaty mogo i tydzień stać w wazonie* (Łańcuchów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wazona*; D. lm. *wazonów*; wymowa: *vazon, vazun*.

Por. *flakon, kwiatnik*.

Wazonek ‘gliniane lub ceramiczne naczynie z ziemią, w którym rosną kwiaty’

Wazonek no to kwiatek rosący w domu, doniczka (Rogóżno). Wazonek to gliniane naczynie na kwiaty, żeby rosły (Skoków). Paprotke sie brało z wazonka do różnych ozdób una była (Putnowice Wielkie).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wazonka*; D. lm. *wazonków*; wymowa: *vazonek, vazunek*.

Por. *doniczka, wazon, wazonica, wazonik*.

Wazonica ‘gliniane lub ceramiczne naczynie z ziemią, w którym rosną kwiaty’

Wazonice gliniane najlepsze so na kwiaty (Łuszczacz). Na oknach wazonice postawiła i pięknie było z drogi widać, te kwiaty tak ładnie kwitli (Nedeźów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego.

D. lp. *wazonicy*; D. lm. *wazoniców*; wymowa: *vazonica, vazuńica*.

Por. *doniczka, wazon, wazonek, wazonik*.

Wazonik ‘gliniane lub ceramiczne naczynie z ziemią, w którym rosną kwiaty’

Wazonik to inaczy doniczka na kwiaty (Babin). W wazoniku rosno kwiaty, une stojo na oknie i kiedyś to byli tylko takie na oknach, co mieli kwiaty (Wisiki).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wazonika*; D. lm. *wazoników*; wymowa: *vazonik, vazuńik*.

Por. *doniczka, wazon, wazonek, wazonica*.

Wąsacz ‘człowiek, który ma długie wąsy’

Wąsacz sie z niego zrobił, musi pare miesięcy sie ni goli (Trzebieszów). Wąsy zapuścił i z niego tera wąsacz (Łuszczówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wąsacza*; D. lm. *wąsaczów*; wymowa: *vonsač, vosač, vusač, vosač, vusač, vunsáč*.

Por. *wąsal*.

Wąsal ‘człowiek, który ma długie wąsy’

Wąsalów tera dużo, kiedyś to ino stare dziadki wąsy mieli (Leszczanka). Wąsal to chłop, co ma wąsy długie (Pułankowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wąsala*; D. lm. *wąsalów*; wymowa: *vunsal, vosal, vusal, vosal, vusal*.

Por. *wąsacz*.

Wąsy I – tom IV: 181.

Wąsy II – tom V: 479.

Wąsy III ‘zarost pd nosem’

Wąsy to so pod nosem u chłopów (Chmiel). Wąsy mu urosli i nawet mu z tymi wąsami ładnie, taki bardzi jak chłop, a ni jak chłopczyk (Rogów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lm. *wąsów*; wymowa: *vɔsy, vʊsy, vɔnsy, vʊnsy*.

Wątle I – tom III: 382.**Wątle II** ‘wnętrzości człowieka’

Wątle to cały środek człowieka (Braciejowice). Wątle to tam w środku so, pod skórą w brzuchu (Wilków).

Źródła: PM, PZ.

Geografia: Braciejowice, Wilków, Polanówka, Janiszkowice, Kluczkowice.

D. lm. *wątlów*; wymowa: *vontle, vuntle*.

Por. *bebechy, flaki, jelita, kichy, kiszki, środek, środki, wątpie, wnętrzości*.

Wątpie I – tom III: 383.**Wątpie II** ‘wnętrzości człowieka’

Wątpie to wszystkie te narządy w brzuchu (Basonia). Wątpie to narządy wewnętrzne, te kiszki i wszystko, co jest w środku to so wątpie, tera już tak nie mówio, ale kiedyś mówiły wątpie (Krasienin).

Źródła: PM, PZ, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia.

D. lm. *wątpiów*; wymowa: *vontpɛ, vuntpɛ*.

Por. *bebechy, flaki, jelita, kichy, kiszki, środek, środki, wątle, wnętrzości*.

Wątroba I – tom III: 383.**Wątroba II** ‘gruczoł układu pokarmowego, wydzielający żółć, położony w jamie brzusznej’

W środku w człowieku to wątroba, nerki cy co innego jesce, różne narządy so (Lipa). A łód wątroby to tera mamy rapacholin (Malinówka). Od wątroby to jest dziurawiec (Piotrowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *wątroby*; D. lm. *wątrobów*; wymowa: *vontroba, vuntroba*.

Wdowa ‘kobieta, której zmarł mąż’

Kobieta, co umarł ji mąż to jest wdowa (Chmiel). Mój dziadek to ożenił sie z tako wdowo, co miała dwoje dzieci (Kolonja Drzewce). Ona była wdowo, to jak wchodziła do czyjegoś domu, to tak stawiała na progu z głową w górę, żeby wyższa była, tak sie przypodobać chciała (Radecznicza). Wdowów to jest więcy jak wdowców (Dorohuczka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *wdowy*; D. lm. *wdów // wdowów*; wymowa: *vdova, vdovo*.

Por. *gdowa*.

Wdowiec ‘mężczyzna któremu zmarła żona’

Wdowiec to chłop, co żona mu umarła (Chmiel). *Żona mu umarła, został sie wdowiec i ta piątka drobiu, małych dzieci* (Kolechowice). *Tu użenił sie jeden wdowiec z młodo panno, i potem tego załował du końca życia* (Kopina).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wdowca*; D. lm. *wdowców*; wymowa: *vdoúec*.

Por. *gdowiec*.

Wersalka ‘miękką kanapą rozkładaną’

Wersalka to może służyć do spania (Hucisko). *Wersalka to sztuczne takie łózko* (Michów). *No to teraz jest wersalka, kiedyś to była kanapa* (Borzechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wersalki*; D. lm. *wersalek // wersalków*; wymowa: *wersalka, vursalka*.

Wesoły ‘człowiek, który lubi żartować’

Wesoły to nazywali tak, że to taki człowiek, który lubi żartować, pośmiać sie (Chmielek). *To wesoły człowiek, bo un zawsze wesoły, przydzie, pożartować lubi* (Turzyniec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wesołego*; D. lm. *wesołych*; wymowa: *vesouy, vysouy*.

Por. *desperak, dowcipiarz, żartobliwy, żartownik*.

Wędrowca ‘człowiek, który odbywa dalekie podróże’

Wędrowca to jest taki, co wędruje po różnych krajach, a i po Polsce (Bychawka). *Nie usiedzi w domu, bo wędrowca, musi dzieś jechać* (Osmolice).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Bychawy.

D. lp. *wędrowcy*; D. lm. *wędrowców*; wymowa: *vendrofca*.

Por. *podróżnik, wędrowiec, wędrownik*.

Wędrowiec ‘człowiek, który odbywa dalekie podróże’

Jak dzieś daleko jeździ, tak dzieś w góry czy coś, i tak wędruje tam, tak chodzi i chodzi po obcych tyrenach, to jest po mojemu wędrowiec (Dębica). *Wędrowiec to światowy człowiek, jeździ w różne miejsca i ni boi sie* (Siennica Duża).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wędrowca*; D. lm. *wędrowców*; wymowa: *vendroúec, vyndroúec*.

Por. *podróżnik, wędrowca, wędrownik*.

Wędrownik ‘człowiek, który odbywa dalekie podróże’

Jak wędruje, no to wędrownik, no bo jak (Kawęczynek). *Mój kuzyn to taki więcy wędrownik, dzie on nie był już* (Kakolewnica).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wędrownika*; D. lm. *wędrowników*; wymowa: *vendrovník, vyndrovník*.

Por. *podróżnik, wędrowca, wędrowiec*.

Wiatrówka I – tom IV: 462.

Wiatrówka II – tom VII: 413.

Wiatrówka III ‘choroba objawiająca się wysypką na skórze’

Wiatrówka albo ospa wietrzna, jak jest ta choroba z takimi krostami (Wólka Abramowska). *Jak krostki na skórze, no to wiatrówka nazywali* (Derewiczna).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *wiatrówki*; D. lm. *wiatrówków*; wymowa: *úatruŕfka*.

Por. *ospa, wietrzna ospa*.

Wiejka ‘fałda skórno-mięśniowa chroniąca oko przed światłem’

Wiejka zakrywa oko (Kobylany). *Wiejka to musi z tego, że to tak sie otwira i zapira oko* (Samowicze). *Puwieka, ale z dawna to wiejka nazywali* (Bohukały).

Źródła: PM.

Geografia: Bohukały, Samowicze, Błotków Duży, Kobylany.

D. lp. *wiejki*; D. lm. *wiejków*; wymowa: *úeįka, úiįka*.

Por. *powieka*.

Wieki ‘wydalana na zewnątrz zawartość żołądka przez przełyk i jamę ustną’

Wieki to leco z człowieka, jak sie zatruje (Krzemień). *Coś zjed i mu zaszkodziło, i tera wieki z niego leco* (Batorz).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Janowa Lubelskiego.

D. lm. *wieków*; wymowa: *úeki*.

Por. *rzygowiny, wonity, wymioty*.

Wielga choroba ‘choroba przejawiająca się atakami drgawek, pojawieniem się piany na ustach’

Na wielge chorobe to tu jeden chorował, to tak go rzucała, piana z gęby mu leciała (Koszoły). *Un musi na wielge churobe chorował* (Wyczółki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Koszoły, Huszcza, Wyczółki (zob. mapa 20).

D. lp. *wielgi choroby*; D. lm. *wielgich chorobów*; wymowa: *úelga xoroba, úelga xuroba*.

Por. *choroba świętego Antoniego, choroba świętego Walentego, choroba świętego Wita, padaczka, przypadek, słabość, słabość świętego Walentego, słabota, wielka niemoc*.

Wielgi palec ‘duży palec u ręki’

Wielgi palec to jest najgrubszy i nim sie łapie, jak coś sie bierze (Łyniew). *Wielgi palec to jeden z pięciu u ręki, od środka tyn* (Studzianki). *Wielgi palec to jest najważniejszy u ręki* (Łuszczacz).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *wielgiego palca*; D. lm. *wielgich palców*; wymowa: *úelgi palec, úelgi palyc*.

Por. *duży palec, kciuk, kikut, kłykieć*.

Wielgus ‘człowiek wysoki’

Wielgus to człowiek wysokiego wzrostu (Potok Górny). Tyn Zoški kuzyn to wielgus wyrós, musi zy dwa metry ma (Putnowice Mniejsze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *wielgusa*; D. lm. *wielgusów*; wymowa: *úelgus, úilgus*.

Por. *drandyga, dryblas, duży, wielkolud, wysoczyny*.

Wielka niemoc ‘choroba przejawiająca się atakami drgawek, pojawieniem się piany na ustach’

Wielka niemoc to paskudna choroba, niszczy ludzi, tłucze nimi (Jawidz). Jak ktoś chorował na wielko niemoc, to ni można go było samego zastawiać, bo jak złapał go atak, to mogło źle sie skończyć, to piana na ustach i tak rzucało nim po zimi (Nasutów).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Jawidz, Nasutów, Snopków (zob. mapa 20).

D. lp. *wielki niemocy*; D. lm. *wielkich niemoców*; wymowa: *úelka niemoc*.

Por. *choroba świętego Antoniego, choroba świętego Walentego, choroba świętego Wita, padaczka, przypadek, słabość, słabość świętego Walentego, słabota, wielga choroba*.

Wielkolud ‘człowiek wysoki’

Wielkolud, bo Pan Bóg miare zgubił (Skowieszyn). Jak tak rośnie bez umiaru, to mówili, że to wilkolud. Ni bardzo takie ludzie byli poważane, bo to już inne jak wszystkie, to już troche taki ktoś odminny był (Żrebce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *wielkoluda*; D. lm. *wielkoludów*; wymowa: *úelkolut, úilkolut*.

Por. *drandyga, dryblas, duży, wielgus, wysoczyny*.

Wieprzek I – tom III: 385.**Wieprzek II** – tom III: 386.**Wieprzek III** ‘człowiek otyły’

*Człowiek, który jest bardzo gruby, to taki jak wieprzek (Krasnobród). Wieprzek to ob-
rażliwe takie nazwanie na grubego takiego i z wielgim brzuchem (Brzeziny).*

Źródła: PM.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego.

D. lp. *wieprzka*; D. lm. *wieprzków*; wymowa: *úepšek*.

Por. *czerepacha, grubachny, grubas, grubaśny, gruby, kłępa, kloc, niecko, prukwa, przy-
gruby, reptucha, rozbachany, rozdupniak, spasiony, telbuchasty, tegi, wańtuch, wypa-
siony*.

Wieszadółko ‘wieszak na ubrania przyczepiony na ścianie’

*Na ścianie przy drzwiach było takie zawieszune wieszadółko i tam te grube ubrania wi-
szali (Rakołupy). Wieszadółko było na ścianie na grubsze ubrania (Udrycze).*

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa i Chełma.

D. lp. *wieszadetka*; D. lm. *wieszadetków*; wymowa: *úešadeuko, úišadeuko, úiışadeuko*.
 Por. *wieszadło, wieszak*.

Wieszadło ‘wieszak na ubrania przyczepiony na ścianie’

Wijszadło było przyczepione do ściany (Stryjno Pierwsze). W sini wijsiało takie wijszadło i tak te grube takie ubrania wijszali, takie du ruboty (Zakłodzie).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *wieszadła*; D. lm. *wieszadet*; wymowa: *úešaduo, úišaduo, úiışaduo, úisaduo, úissaduo*.

Por. *wieszadetko, wieszak*.

Wieszak ‘wieszak na ubrania przyczepiony na ścianie’

Wiszak, co sie ubrania wiesz na nim, bo jakby ramiona miał, a tu to takie zaczepiane było (Rudno). Wieszak był taki z kołkami (Łańcuchów). Wiszszak był na ścianie na chusty, kurtki, płaszcze, czapki, co tak chto miał, to wiszszak (Ruda Solska). To tak w kufrach ubrania albo gdzieś tak na wieszaku (Tułniki).

Źródła: PM, ML.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *wieszaka*; D. lm. *wieszaków*; wymowa: *úešak, úišak, úiışak, úissok, úiışak, úišok, úisok, úisak*.

Por. *wieszadetko, wieszadło*.

Wietrzna ospa ‘choroba objawiająca się wysypką na skórze’

Krosteczki takie zsypane na skórze to była wietrzna ospa, zaraźliwa churoba (Sielec). No to te churobe z tako wysypko, to wieczna ospa nazywali (Chmiel).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *wietrznej // wietrzny ospy*; wymowa: *úeťšna ospa, úečna ospa, úečno ospa, úečno uospa*.

Por. *ospa, wiatrówka*.

Wisiki ‘okolica głowy człowieka wyznaczona zasięgiem kości skroniowej’

Wisiki to pu bokach u góry z przodu głowy (Matiaszówka). U nas to wisiki, skrunie i śpiki nazywało sie (Komarno).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Komarno, Matiaszówka (zob. mapa 4).

D. lm. *wisków*; wymowa: *úisiki*.

Por. *pulsa, pulse, pulszy, skronia, skronie, śpiki*.

Włosy I – tom III: 390.

Włosy II ‘nitkowate zrogowiałe wytwory naskórka głowy’

Włosy to miała takie bujne, geste (Staw). Kiedyś dziecku, jak włosy obcinały co miało rok, pierwszy rok, pierszy raz, to na górze za krokwe wkładały, nie wyrzucały tego. Taki był, to taki był zwycaj. Ji jak późni tyz włosy obcinały, to nie wyrzucały, nie wyrzucałaś

na dwór, bo powiedały, że ptok zbiroł na gniazdo, ot łapie te, zbiro włosy. Ji, ji ze z tego sie może zrobić i starszym ludziom kottun. Tylko wszysko włosy były palune, a tera nie wim, co z temi włosami, gdzie wyrzucaju. Mi sie zdaje, że jak nase jak sie obetnu, to na dwór wyrzucaju. A kedyś nie wolno było wyrzucać włosa na dwór, bo ptoki na gniazdo łapały, zbirały i może sie kottun zrobić (Charlejów). Macierzanka jest od porostu włosów, zapobiega łysieniu. So, którzy majo marne włosy, teraz ni ma tej macierzanki, a kiedys to w tym myły włosy i poprawiało sie (Bronice). Oj, rwie sie za głowe, włosy wyrywwo z głowy (Stanin).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechna.

D. lm. włosów; wymowa: vuoŝy.

Włóczęga I – tom IV: 196.

Włóczęga II – tom V: 490.

Włóczęga III ‘człowiek, który lubi się włóczyć’

Ta baba to włóczęga, łazi po cały wsi od rana do wiczora (Brzozowica Mała). Włóczęga to taki, co tak chodzi byz celu po wsi (Dołhobyczów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. włóczęgi; D. lm. włóczęgów; wymowa: vuočęnga, vuočynga, vuočęnga.

Por. delęda, polucha, włóczykij, włóka.

Włóczykij ‘człowiek, który lubi się włóczyć’

Włóczykij to taki, co sie wiecznie włóczy (Kozły). Włóczykije to so przyważnie baby, co ni majo nic do ruboty i tak sie włóczo i słuchajo, co tam chto powi (Wohyń).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna – zasięg rozproszony.

D. lp. włóczykija; D. lm. włóczykijów; wymowa: vuočykij, vuočykij.

Por. delęda, polucha, włóczęga, włóka.

Włóka I – tom II: 212.

Włóka II ‘człowiek, który lubi się włóczyć’

To jest włóka, bo lubi tak chodzić bez celu (Potok Górny). Włóka, bo łazi po wsi od rana do wiczora, ni ma ni do roboty czy jak (Klocówka).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. włóki; D. lm. włóków; wymowa: vuoŝka, vuoŝka.

Por. delęda, polucha, włóczęga, włóczykij.

Wnętrznosci I – tom III: 390.

Wnętrznosci II ‘wnętrznosci człowieka’

W środku w brzuchu so wnętrznosci u każdego z ludzi (Konopnica). Wnętrznosci to siedzo w brzuchu (Wielkopole). Wnętrznosci, no to jest cały środek człuwieka, tak można puwiedzić (Witaniów).

Źródła: PM, PZ, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *wnętrżności*; wymowa: *vneńčności, vneńšności, vnyńčności, vnyčności*.

Por. *bebechy, flaki, jelita, kichy, kiszki, środek, środki, wątle, wątpie*.

Wnuczek ‘syn córki lub syna’

To ja swemu wnuczкови tak nieraz upuwiadam te bajki (Łowcza). Wnuczek to dla każdy babki wielka radość, ja to mam dwa wnuczki i jedne wnuczke (Otrocz).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *wnuczka*; D. lm. *wnuczków*; wymowa: *vnuček, vnucek*.

Por. *wnuk*.

Wnuczka ‘córka córki lub syna’

Wnuczka to już córka córki czy syna (Chmiel). A tera mieszkam z synem i swojo wnuczko (Dereźnia). Wnuków macie u Heli troje, u Jadzi czworo, wnuczki dwie (Tuczna). Wychowała trójke dzieci i docekała sie pięciu wnucek (Charlejów). A nasa wnuczka jak była mała, jak to przyjeżdżały z nio z zachodu, tośmy dwie poduszek kładły, nie było kołyski w domu (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). Ja to nazywam dryga i teraz, bo to tak drygo, ale moja wnuczka to sie złości na mnie i mówi, to galareta babciu (Żrebe).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *wnuczki*; D. lm. *wnuczków*; wymowa: *vnučka, vnuczka*.

Wnuk ‘syn córki lub syna’

Twojej córki syn to dla ciebie wnuk jest (Chmiel). Mieszkam z moim wnukiem, tak, z dwoma wnukami, jeden jeszcze kawalir (Czarnystok).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *wnuka*; D. lm. *wnuków*; wymowa: *vnuk*.

Por. *wnuczek*.

Wonitować ‘wyrzucać zawartość żołądka przez przełyk i jamę ustną na zewnątrz’

Coś zjadła niedobrego i tera już od rana wonituje (Gałęzów). Jak coś zaszkodzi, to sie potem wonituje (Bychawka). Od rana coś z nim ni tak, cały czas wonituje (Babin).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *vońitować, vuńitować*.

Por. *rzygać, wymiotować, wywiekać, zwracać*.

Wonity ‘wydalana na zewnątrz zawartość żołądka przez przełyk i jamę ustną’

Wonity to jest, co sie oddaje, jak sie wonituje (Wólka Abramowska). Wonity leco z żołądka, bo coś zaszkodziło (Tarnawka). Na wonity mnie si zebrało (Janówka). Wzino go na wonity (Babin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lm. *wonitów*; wymowa: *vońity, vuńity*.

Por. *rzygowiny, wieki, wymioty*.

Wredota ‘człowiek brzydki’

Wrydota to bardzo paskudny człowiek tak z wyglądu (Potok Górny). Wredota taka chodzi, nimrawe, takie jakieś pokrecone, patrzeć ni można, ale bugaty, i co z tego, że wrydota, jak un ma morgi (Żerniki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *wredoty*; D. lm. *wredotów*; wymowa: *wredota, wrydota*.

Por. *brzydal, nijaki, obrzyda, ohyda, ohydny, paskuda, paskudnik, paskudny, szpetny*.

Wrzaskotun ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Wrzaskotun, bo jak sie zacznie kłócić, to wrzeszczy (Łyniew). Wrzaskotun to człowiek bardzo krzykliwy (Hanna).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *wrzaskotuna*; D. lm. *wrzaskotunów*; wymowa: *vżaskotun*.

Por. *chrapal, gardliwy, garłacz, garłaty, hapa, hapaty, hapol, jarmuła, kłótniwiac, kłótniarz, kłótnik, krzykacz, krzykała, krzykliwiac, murdziasty, parkot, parkotka, pyskaciżna, pyskacz, pyskаты, pyskol, rozdarciuch, rozdarty, trzepak, zastępliwy*.

Wrzedzianka ‘nagromadzenie ropy powstałe wskutek zakażenia bakteriami uszkodzonej i ulegającej martwicy tkanki’

Wrzedzianka to małe takie paskustwo (Kołacze). Wrzedziunka na tyłku to najbardzi paskudne, bo sięć ni można (Bochotnica). Wrzedziunka mi sie zrobiła na ramieniu (Bazanów Stary). Zrobiła mi sie wrzedziunka na plecach i boli (Babin).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północna.

D. lp. *wrzedzianki*; D. lm. *wrzedzianków*; wymowa: *vżeżanka, vżeżonka, vżeżunka, vżożanka, vżożunka*.

Por. *bolak, bolączka, brzedziona, brzedzionka, czyrak, mozół, naryw, ropień, siekier-nica, ślepiec, świniak, wrzód*.

Wrzód ‘nagromadzenie ropy powstałe wskutek zakażenia bakteriami uszkodzonej i ulegającej martwicy tkanki’

Wrzód to sina, ropiejąca krosta (Krzemień). Wrzody to leczyły naparem z pokrzywy majowy (Janowice). Podróżnikiem, co rośnie przy drogach, na ścieżkach, na polach, to kiedyś leczyli wrzody (Przewłoka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wrzodu*; D. lm. *wrzodów*; wymowa: *vżut*.

Por. *bolak, bolączka, brzedziona, brzedzionka, czyrak, mozół, naryw, ropień, siekier-nica, ślepiec, świniak, wrzedzianka*.

Wskazujący palec ‘wskazujący palec u ręki’

Palec, którym się pokazuje, to jest palec wskazujący (Tyszowce). Wskazujący palec jest u ręki (Serniki).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *wskazującego palca*; D. lm. *wskazujących palców*; wymowa: *fskazujoncy palec, fskazujujuncy palec, fskazujujuncy palic*.

Por. *pokazujący palec, rozkazujący palec*.

Wsyp ‘wewnętrzna powłoka pierzyny lub poduszki’

Wsyp to wewnętrzna powłoka pierzyny (Gołab). Pióra sypali we wsyp i to była pierzyna (Flisy).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *wsypu*; D. lm. *wsypów*; wymowa: *fsyp*.

Por. *napiernik, sypialnica, wsypa, wsypka, zapal*.

Wsypa ‘wewnętrzna powłoka pierzyny lub poduszki’

Wsypa to wewnętrzna powłoczka pierzyny (Dubienka). Wsypa to worek od poduszki, w który sypie się pierze (Abramów). Wsypa była na pióra (Janiszkowice). Kiedyś to tylko trzeba było wsypie kupić, a te pióra, to wszystko było swoje (Kąkolewnica). Wsypa to sam środek od poduszki, do którego sypie się pierze (Wola Idzikowska). Wsypa to wewnętrzna powłoczka poduszki, do której wsypuje się pierze (Ruda Solska). Była taka wypełniona pierzem wsypa do przykrywania się (Huszczka). Wsypa to worek do pierzyny, w który wsypuje się puch lub pierze (Łańcuchów). Wsypa to była na pierzynie (Stok).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *wsypy*; D. lm. *wsypów*; wymowa: *fsypa*.

Por. *napiernik, sypialnica, wsyp, wsypka, zapal*.

Wsypka ‘wewnętrzna powłoka pierzyny lub poduszki’

Wsypka to wewnętrzna powłoczka pierzyny (Sasiadka). Wsypka to worek do poduszki czy pierzyny, do którego sypie się pióra gęsie (Skowieszyn).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: zasięg rozproszony.

D. lp. *wsypki*; D. lm. *wsypków*; wymowa: *fsypka*.

Por. *napiernik, sypialnica, wsyp, wsypa, zapal*.

Wuj I ‘brat matki’

Wuj to brat matki, dla mnie on jest wuj (Krzemień). Wuja, tego matki brata, to ja bardzo lubiałam, to był bardzo dobry człowiek (Orłów Drewniany). A ty wuju bogaty, mas na sobie ładne saty, taka była przyspiwka (Górka).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony (zob. mapa 13).

D. lp. *wuja*; D. lm. *wujów*; wymowa: *vui*.

Por. *diadko, swak, ujek, wujek, wujko, wujo*.

Wuj II ‘mąż siostry matki lub siostry ojca’

Wuj to mąż ciotki (Dorohuczka). Wuj to mąż siostry matki (Branica Radzyńska). Ciotka i ję chłop, no to wuj jest (Obrowiec).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony (zob. mapa 15).

D. lp. *wuja*; D. lm. *wujów*; wymowa: *vuj*.

Por. *swak, wujek, wujko, wujo*.

Wujeczny brat ‘syn brata matki’

Wujeczny brat to jest syn wujka (Wereszczyn). Rodzonego brata ja ni miała, ale był wujeczny brat, to jak rudzony był (Kulczyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wujecznego brata*; D. lm. *wujecznych braci // bratów*; wymowa: *vujęcny brat, vujęcny brat*.

Wujek I ‘brat matki’

Dzieci mówio na brata matki swojej wujek (Kocudza). Wujek mówił, że to jakoś od palca do palca to dwadzieścia centymetrów (Tulniki). A dziecko na brata matki to mówi wujek (Pogonów).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: powszechne (zob. mapa 13).

D. lp. *wujka*; D. lm. *wujków*; wymowa: *vujek*.

Por. *diadko, swak, ujek, wuj, wujko, wujo*.

Wujek II ‘brat ojca’

A na brata ojca, a to stryjek to nie mówiu, tero wszystko wujek, wszystko wujek (Kocudza). Tak samo stryj też już mało kto mówi, tylko wujek (Tulniki).

Źródła: PM, PI, MG.

Geografia: Jabłeczna, Tulniki, Glinny Stok, Kocudza, Malice (zob. mapa 14).

D. lp. *wujka*; D. lm. *wujków*; wymowa: *vujek*.

Por. *diadko, dziadzio, stryj, stryjek, stryjko, stryjjo, wujo*.

Wujek III ‘mąż siostry matki lub siostry ojca’

Wujek to mąż siostry matki (Międzyrzec Podlaski). Wujek taki od ciotki to już dalsza rudzina (Jabłeczna).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia (zob. mapa 15).

D. lp. *wujka*; D. lm. *wujków*; wymowa: *vujek*.

Por. *swak, wuj, wujko, wujo*.

Wujenka ‘żona brata matki’

Wujenka to żona brata matki (Dutrów). A żona wuja to wujenka (Chmiel). I to było bardzo, a późni, no bardzo ładne robili pisanki, pamiętam moja wujenka to takie ładne pisanki pisała, to takie farbki mieli rozmaitego gatunku, pani, to różne takie, z tym w grabki takie, w jodełki, jakieś świerki, różne różnego rodzaju, piękne to byli pisanki, piękne (Krasnobród). My z wujenką cało noc podawaliśmy im wodę przez okno, wychodziliśmy i świeciliśmy im świeczko (Chrzanów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *wujenki*; D. lm. *wujenków*; wymowa: *vui̯enka*, *vui̯anka*, *vui̯inka*.

Por. *ciocia*, *ciotka*, *wujna*.

Wujko I ‘brat matki’

A dzieci siostry to na mnie wułajo wujko (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). *Tera mówio wujko* (Żerniki). *Wujko był ud mamy pare lat starszy* (Aleksandrów).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i sporadycznie na pozostałym obszarze (zob. mapa 13).

D. lp. *wujka*; D. lm. *wujków*; wymowa: *vui̯ko*.

Por. *diadko*, *swak*, *ujek*, *wuj*, *wujek*, *wujo*.

Wujko II ‘mąż siostry matki lub siostry ojca’

Wujko to jest ciotka, mamy siostry, no i jy chłop to jest wujko (Wiszniów). *Tego wujka od ciotki to ja bardzo lubiała, taki był wysoły* (Worgule).

Źródła: PM.

Geografia: Worgule, Ulhówek, Wiszniów (zob. mapa 15).

D. lp. *wujka*; D. lm. *wujków*; wymowa: *vui̯ko*.

Por. *swak*, *wuj*, *wujek*, *wujo*.

Wujna ‘żona brata matki’

Jest wujko i wujna, jego żona (Ciosmy). *Wujna to jest żona wuja* (Żdźary). *Wujna to nam pomagata, bo u nas dzieci było dużo* (Zatyle).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *wujny*; D. lm. *wujnów*; wymowa: *vui̯na*.

Por. *ciocia*, *ciotka*, *wujenka*.

Wujo I ‘brat matki’

Brat matki to jest wujo (Toczyska). *Tylko jak był to brat ojca, to był stryj, siostra to była ciotka i wujo to był brat matki* (Tulniki). *Wuja to ja ni znała, Nimce ubili na wojnie* (Radzanów).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północna i środkowa (zob. mapa 13).

D. lp. *wuja*; D. lm. *wujów*; wymowa: *vui̯o*.

Por. *diadko*, *swak*, *ujek*, *wuj*, *wujek*, *wujko*.

Wujo II ‘brat ojca’

Wujo to ojca brat i matki brat (Ługów). *Tera ni mówio stryjo, ale na wszystkich wujo* (Piotrowice).

Źródła: PM, PI, MG.

Geografia: Ługów, Ożarów, Czesławice, Piotrowice (zob. mapa 14).

D. lp. *wuja*; D. lm. *wujów*; wymowa: *vui̯o*.

Por. *diadko*, *dziadzio*, *stryj*, *stryjek*, *stryjko*, *stryjo*, *wujek*.

Wujo III ‘mąż siostry matki lub siostry ojca’

A mąż ciotki to wujo (Łazy). Ciotka to była siostra mojej mamy, a on tyn wujo to był jyj chłop (Żakowola).

Źródła: PM.

Geografia: Łazy, Gąsiory, Żakowola (zob. mapa 15).

D. lp. *wuja*; D. lm. *wujów*; wymowa: *vuijo*.

Por. *swak, wuj, wujek, wujko*.

Wychowaniec ‘adoptowane dziecko’

Wychowańca se przysposobili, bo swoich dzieci ni mieli (Wólka Abramowska). Traktowali tego wychowańca jak swoje dziecko i wyrós na mądrego człowieka, na stare lata radość (Nielisz).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wychowańca*; D. lm. *wychowańców*; wymowa: *vychovaniéc, vychuvaniéc*.

Por. *przyjma*.

Wycierać ‘prac w rękach’

Późni sie przysto do dumu, wycirato sie te szmaty w rękach, poliwało sie, bo były lniane, przodziu to były lniane koszule, kalisuny, nie tak jak teraz, co maju wszystko cinkie, jedwabne, a wycirato sie rękami (Zgoda).

Źródła: PM, KAGP, PI, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia (zob. mapa 27).

Wymowa: *vyćerać, vyćirać*.

Por. *miąć, naminać, odcierać, odminać, odżymać, prac, trzeć, wyminać, wyżymać, zażymać, żmac, żmykać*.

Wykręcać ‘wyciskać wodę z pranej bielizny’

Wykręcać to wode z bielizny przy praniu (Wysokie). Żeby z mokryj bielizny wycisnąć wodę, to trza jo wykręcać (Chmiel). Wykręcać trza pierw suroczku z wody i dupiro suszyć (Sławęcin). Wykręca sie chusty z wody, żeby ta woda wyleciała (Worgule).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *vykrencać, vykryncać*.

Wyminać ‘prac w rękach’

Wyminać to inaczy prac w rękach (Niedźwiada). To sie w rękach wyminało te szmaty do czysta (Pilaszkowice).

Źródła: PM, KAGP, PI, MG.

Geografia: Niedźwiada, Brzeźnica Bychawska, Wólka Rokicka, Jawidz, Bychawka, Krzczonów, Pilaszkowice (zob. mapa 27).

Wymowa: *vyminać*.

Por. *miąć, naminać, odcierać, odminać, odżymać, prac, trzeć, wycierać, wyżymać, zażymać, żmac, żmykać*.

Wymiotować ‘wyrzucać zawartość żołądka przez przełyk i jamę ustną na zewnątrz’

Wymiotować mi się chce po ty sałatce (Piotrków). *Wymiutować to mieć wymioty* (Wywłoczka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *vy̯motovać, vy̯mutovać*.

Por. *rzygać, wonitować, wywiekać, zwracać*.

Wymioty ‘wydalana na zewnątrz zawartość żołądka przez przełyk i jamę ustną’

Wymioty to na rzyganie kiedyś mówili (Chmiel). *Wymioty to paskudne takie, to bardzo męczy człowieka* (Krzemień).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *wymiotów*; wymowa: *vy̯moty*.

Por. *rzygowiny, wieki, wonity*.

Wypasiony ‘człowiek otyły’

Wypasiony taki un, gruby, tłusty taki (Potok Górny). *Dobrze mu, to się wypas i chodzi taki wypasiuny, brzuch na meter w przodzie* (Dzielce).

Źródła: PM.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *wypasionego*; D. lm. *wypasionych*; wymowa: *vypaśony, vypaśuny*.

Por. *czerepacha, grubachny, grubas, grubaśny, gruby, kłępa, kloc, niecko, prukwa, przygruby, reptucha, rozbachany, rozdupniak, spasiony, telbuchasty, tegi, wańtuch, wieprzek*.

Wypirdek I ‘najmłodsze dziecko urodzone w późnym wieku rodziców’

Wypirdek to jest to z dzieci, co najpóźniej urodzone (Sokołówka). *Wypirdek to jest najmłodsze dziecko, jak dużo jest tych dzieci* (Zawada). *Wypirdek to dziecko ostatnie, najmłodsze, w późnym, już starszym wieku rodziców rodzone* (Wąwolnica). *Wypirdek to nędzne dziecko, ostatnie dziecko urodzone w późnym wieku rodziców* (Wólka Abramowska). *Wypirdek to najmłodszy syn* (Sąsiadka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *wypierdka*; D. lm. *wypierdków*; wymowa: *vy̯perdek, vy̯pirdek*.

Por. *mizerota, mizynek, najmłodszy, poskrobek, późniaczek, wyskrobek, wysmrodek*.

Wypirdek II ‘człowiek niskiego wzrostu’

Wypirdek to człowiek małego wzrostu (Wołoskowola). *Mie tam to ni przyszkadzało, ale mój to nie chciał tego zięcia, bo co to za chłop, taki wypirdek, małe to i suche, może jakie chore* (Wojsławice Kolonia).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *wypierdka*; D. lm. *wypierdków*; wymowa: *vy̯perdek, vy̯pirdek*.

Por. *jopek, karakan, kociurbaty, koczkodan, kucyk, kuczka, kurdupel, kusy, kuśpitek, maleńki, malutki, mały, niedorostek*.

Wyplukać ‘usuwać mydło z pranej bielizny’

Na końcu te smaty trza wyplukać w cysty wodzie (Biała). Wyplukać trza na końcu chusty w czysty wodzie (Podedwórze).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *vypłukać*.

Por. *obtoknąć, opluknąć, płukać, popłukać, potoknąć*.

Wyprysk ‘ropny wykwit tworzący się na skórze’

Wyprysk to krosta na twarzy, przyważnie na brodzie (Choroszczynka). Na wszelkie wypryski to była pokrzywa (Janowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *wyprysku* // *wypryska*; D. lm. *wyprysków*; wymowa: *vyprysk*.

Por. *krosta, pryszcz*.

Wyrek ‘łóżko zakrywane w dzień deską do siadania’ (zob. ilustracja 5).

Łóżko zakrywane w dzień desko do siedzenia to taki wyrek nazywali (Wola Burzecka). Wyrek to łóżko zbite z desek, w mieszkaniu sie na tym spało, a w dzień desko sie zastłono i na ty desce sie siadało (Skowieszyn).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia (zob. mapa 30).

D. lp. *wyrka*; D. lm. *wyrków*; wymowa: *vyrek*.

Por. *bambetel, kanapa, kanapka, ława, potata, połatka, sofa, sofka, szlaban, tapczan, tarczan, wyrko*.

Wyrko I ‘łóżko zakrywane w dzień deską do siadania’ (zob. ilustracja 5).

Wyrko to skrzynia zbita z desek napchana słomo i na tym sie spało (Siedliska pow. Krasnystaw). Ma takie w kuchni wyrko zastępowane w dzień desko, i na nim śpi całymi dniami (Sól). A ława z szuflado do spania to kanapa albo wyrko (Borzechów). A dawni jak było po mieszkaniach, to nie tak jak teraz. Jak nieraz ktoś bidny był człowiek, to nawet sie ni miotł na czym i przespać, wyrko se zrobił w mieszkaniu i spał (Zgoda). Wyrko to takie łóżko do spania zakrywane desko (Grabowiec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Koszów, Wiski, Borzechów, Braciejowice, Zgoda, Łopiennik Górny, Siedliska pow. Krasnystaw, Sulów, Wierzchowiska, Ciosmy, Sól, Grabowiec, Horyszów Polski (zob. mapa 30).

D. lp. *wyrka*; D. lm. *wyrków*; wymowa: *vyrko*.

Por. *bambetel, kanapa, kanapka, ława, potata, połatka, sofa, sofka, szlaban, tapczan, tarczan, wyrko*.

Wyrko II ‘prowizoryczne łóżko zbite z desek’

Łóżko zbito naprędce i to takie wyrko było, dzieś tam przespać (Karczmiska). Wyrko to łóżko z desek zbite i stawiane w stajni (Grądy). Wyrko to łóżko z desek zbite, taka skrzynka w stajni (Majdan Wielki).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *wyrka*; D. lm. *wyrków*; wymowa: *wyrko*.

Por. *kajko, prycza, wyro*.

Wyro ‘prowizoryczne łóżko zbite z desek’

Wyro to łóżko naprędce zbite (Wereszczyn). Koni pilnowali, bo kiedyś kradli, to w stajni było wyro do spania (Osmolice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Wereszczyn, Krępiec, Osmolice, Hosznia Ordynacka.

D. lp. *wyra*; D. lm. *wyrów*; wymowa: *vyro*.

Por. *kajko, prycza, wyrko*.

Wyskrobek I – tom VI: 590.

Wyskrobek II ‘najmłodsze dziecko urodzone w późnym wieku rodziców’

Wyskrobek to dziecko ostatnie, najmłodsze, w starszym wieku rodziców rodzone (Wąwolnica). Wyskrobek to najmłodszy syn (Sąsiadka). Wyskrobek to nędzne dziecko, ostatnie dziecko urodzone w późnym wieku rodziców (Wólka Abramowska). Wyskrobek to syn, który urodził się najpóźniej, było sześć dzieci, i za parę lat jesce sie trafił wyskrobek (Krzemień).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *wyskrobka*; D. lm. *wyskrobków*; wymowa: *vyskrobek*.

Por. *mizerota, mizynek, najmłodszy, poskrobek, późniaczek, wypierdek, wysmrodek*.

Wysmrodek ‘najmłodsze dziecko urodzone w późnym wieku rodziców’

Wysmrodek to dziecko, co jest urodzone, jak już starsze szkoły kończyli (Wólka Abramowska). Starsze już po dwadzieścia lat majo, a tu wysmrodek, ni chcieli tego dziecka, ale potem na stare lata to przy nim dożywali, przy tym wysmrodku (Hedwizyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *wysmrodka*; D. lm. *wysmrodków*; wymowa: *vysmrodek*.

Por. *mizerota, mizynek, najmłodszy, poskrobek, późniaczek, wypierdek, wyskrobek*.

Wysoczyny ‘człowiek wysoki’

Wysuczyny to taki już jak za bardzo wysoki (Luchów Dolny). Wyrós wysoczyny, a taki cinki (Bukowina).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja i Janowa Lubelskiego.

D. lp. *wysoczynego*; wymowa: *vysočyny, vysučyny*.

Por. *drandyga, dryblas, duży, wielgus, wielkolud*.

Wytałapany ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Wytałapany taki, obłocony, brudny, i tak chodzi (Mazily). Wytałapany to po prostu bardzo brudny człowiek, i tyn brud mu nie przyszkadza (Borowiec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego i Biłgoraja.

D. lp. *wytałapanego*; D. lm. *wytałapanych*; wymowa: *vytaʋapany*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omeltuch, osmaluch, osmoleneć, smoluch, suswołek, śłaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany, zwałany*.

Wywiekać ‘wyrzucać zawartość żołądka przez przelyk i jamę ustną na zewnątrz’

Zjad coś i tera siedzi i wywieka to z siebie (Andrzejów pow. Janów Lubelski).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Janowa Lubelskiego.

Wymowa: *vyúekać*.

Por. *rzygać, wonitować, wymiotować, zwracać*.

Wyzyskiwacz ‘człowiek wyzyskujący innych’

Wyzyskuje innych, no to wyzyskiwacz (Jarosławiec). *Kiedys byli te dzidzice, to tyn dzie-dzic to był taki wyzyskiwacz, bo sie rubiło za marne grosze* (Gardzienice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *wyzyskiwacza*; D. lm. *wyzyskiwaczów*; wymowa: *wyzyskívać, wyzyskívoć, wy-zyskívac, wyzyskívoc*.

Por. *pasozyt, rabuś, rabuśnik, złodziej*.

Wyżymać ‘prać w rękach’

Biło sie tu kijanku, wodu sie pochłapywało i tak sie wyżymało, to było recami (Kocudza).

Wyżymać to prać rękami i wyciskać wodę ze szmatów (Karmanowice).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia i północna (zob. mapa 27).

Wymowa: *vyžymać, wyżymać*.

Por. *miać, naminać, odcierać, odminąć, odżymać, prać, trzeć, wycierać, wyminać, zaży-mać, żmać, żmykać*.

Zabudko ‘człowiek zapominający’

Zabudko to taki chłop czy baba, co prędko zapomina (Skryhiczyn). *Z niego to na stare lata zrobił sie zabudko, nic ni pamięta* (Worgule).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *zabudki*; D. lm. *zabudków*; wymowa: *zabutko*.

Por. *niepamiętający*.

Zachłanny ‘człowiek, który wszystkim zazdrości’

Un wszystkim zazdrości, zachłanny taki jest (Krasnobród). *Zachłanny to chciałby wszystko mieć, i każdemu zazdrości* (Chmielek).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zachłannego*; D. lm. *zachłannych*; wymowa: *zaxuanny*.

Por. *zazdrosny*, *zazdrośnik*.

Zachrypnąć ‘stracić częściowo głos w wyniku przeziębienia lub krzyku’

Zjadła wczora jednego loda i zachrypla po nim, bo u mnie to po byle czym zimniejszym już moge zachrypnąć (Stanisławów). *W lecie to z goruća tyż można zachrypnuć, bo sie czegoś napije i już gutowe* (Żółkiewka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *zaxrypnońć*, *zaxrypnuńć*.

Por. *ochrypnąć*.

Zacięciuch ‘człowiek uparty’

Zacięciuch to taki człowiek uparty, nie da sie jego przekonać, że ni ma racji (Luchów Dolny). *Taki zacięciuch, tak zatnie sie i musi być pu jego* (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa – zasięg rozproszony.

D. lp. *zacięciucha*; D. lm. *zacięciuchów*; wymowa: *zaceńćux*, *zacińćux*.

Por. *nieustepliwy*, *uparciuch*, *uparty*, *zaudaniec*, *zaudany*, *zawzięty*.

Zaćma ‘choroba oczu polegająca na zmętnieniu soczewki oka połączona z częściową lub całkowitą utratą wzroku’

Zaćma to na starość sie pojawia, trza na operacje iść (Kopina). *Na zaćme to duzo choruje ludzi starszych, u młodych to nie słyszała, żeby to było* (Kotlice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zaćmy*; D. lm. *zaćmów*; wymowa: *zaćma*.

Zadek I – tom II: 219.

Zadek II ‘tylna część ciała, na której się siedzi’

Zadek to kaźden ma z tyłu (Krzemień). *Szeroka w zadku takaja ta jego baba* (Hołowno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zadka*; D. lm. *zadków*; wymowa: *zadek*.

Por. *dupa*, *tyłek*.

Zaducha ‘choroba charakteryzująca się silnymi napadami duszności’

Zaducha to je choroba, przy której ciężko sie oddycha (Dutrów). *Zaducha, to człowiek tak ciężko sapie* (Zawada). *Zaducha, bo to taki ciężar na piersiach, że sie człowiek prawie dusi, dechu ni może tupać i stąd zaducha* (Małewszczyzna). *Choruje na zaduche, ciężko mu sie oddycha* (Przewłoka). *Zaducha to taka churoba, że ciężko sobie radzić, najgorzy jak w nocy tak sie to nasili, to oddechu trudno złapać* (Wola Obszańska).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i okolice Parczewa (zob. mapa 19).

D. lp. *zaduchy*; D. lm. *zaduchów*; wymowa: *zaduxa*.

Por. *asma, astma, duchota, dusznica, duszność, dycha, dychawica, jaducha, sapka*.

Zadzira ‘człowiek, który lubi dokuczać innym’

Zadzira to człowiek dokuczający, ni daje innym spokoju (Stok). *Pcho sie wszędzie, tako zadzira, nieroz to i w tęb dustanie, bo chtoś sie zyzłości* (Rudy). *To tako mało zadzira z tego chłupoka* (Rozłopy).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *zadziry*; D. lm. *zadzirów*; wymowa: *zażira, zożira*.

Por. *dokuczliwiec, dokucznik, dokuta, pakośnik, zapieczny, zapieka, zaraza*.

Zafajdany ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Zafajdany to zabrudzony, nie dba o czystość taki ktoś (Zwierzyniec). *Czym tak sie zafajdałeś, pytam, a un patrzy i nie wi, o co mi chodzi, a tu taki cały zafajdany, jakby nigdy wody ni widział i nie mył sie* (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *zafajdanego*; D. lm. *zafajdanych*; wymowa: *zafajdany*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, fletuch, kociuba, kocmotuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmoleneć, smoluch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytalapany, zafolowany, zamurdzany, zwałany*.

Zafiranka ‘cienka zasłona do połowy okna’ (zob. ilustracja 11).

Zafiranko sie zastłania do połowy okna (Kąty). *Zafiranke w oknie sie powisiło i zastłoniła od ludzi troszke, bo troszke trza było pokazać* (Międzyłes).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kąty, Kobylany, Elżbiecin, Międzyłes.

D. lp. *zafiranki*; D. lm. *zafiranków*; wymowa: *zafiranka*.

Por. *firaneczka, firanka, firanka krótka, firanka poprzeczna, zastłonka, zastępka, zawieszka, zazdrośka*.

Zafolowany ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Zafolowany to jak bardzo brudny (Luchów Dolny). *Zafolowany taki chodzi, no taki brudny* (Tarnawka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa – zasięg rozproszony.

D. lp. *zafolowanego*; D. lm. *zafolowanych*; wymowa: *zafolowany, zafolowany*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, fletuch, kociuba, kocmotuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmoleneć, smoluch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytalapany, zafajdany, zamurdzany, zwałany*.

Zagłówek II ‘pionowa część łóżka od strony głowy’

Zagłówek to pionowa część łóżka przy głowie (Międzyrzec Podlaski). Zagłówek to część łóżka od głowy (Grądy).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Międzyrzec Podlaski, Sitno pow. Biała Podlaska, Huszcza, Koszoly, Borzechów, Grądy, Tarnawka, Tarnawa Duża, Stawce, Sasiadka, Żrebce, Alojzów, Buśno (zob. mapa 31).

D. lp. *zagłówka*; D. lm. *zagłówek*; wymowa: *zaguuvek*.

Por. *przodek, przód, przyczołek, przygłówek, szczyt, szczyt większy, szczyto, tył, tylek, zatylek, zatylek przedni*.

Zagłówek III ‘mała poduszka pod głowę’ (zob. ilustracja 13).

Zagłówek to mała poduszcza pod głowę kładziona (Ruda Solska). Zagłówek pod głowę i spał, nie trza było poduszki (Lisikierz). Zagłówek to jakby dziś powiedzieć poduszka mała (Hrebenne). Zagłówek to inaczej mała poduszka, kładziona na większo poduszke (Uhnin).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *zagłówka*; D. lm. *zagłówek*; wymowa: *zaguuvek*.

Por. *jasieczek, jasiek, jasio, jaś, jaśko, poduszcza*.

Zajady ‘choroba skóry, zmiany w kącikach ust’

Zajady najprzedy sie dustaje, jak sie nie jiy swojo tyżko, kaźdyn powinien pilnować swojyj (Sól). Zajady to takie jakby krosty, strupki w kącikach ust (Krzemień). Zajady to takie małe ranki przy wargach (Zakłodzie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *zajadów*; wymowa: *zajady*.

Por. *najadki*.

Zajda ‘kołyska z płachty zawieszanej na czterech kijach’

Zajde robili, take kołyske z płachty na kijach (Sitaniec). Zajde z płachty na polu postawili, zajda, koń nazywali tyż, i tam dziecko sie huśtało (Zawada).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Zamościa (zob. mapa 29).

D. lp. *zajdy*; D. lm. *zajdów*; wymowa: *zajda*.

Por. *bujawka, bujda, hojda, hojdawka, huśtak, huśtawka, kobylica, kobyła, kobyłka, kojda, koleba, kolebajka, kolebak, kolebka, kołysaja, kołyska, koń, korbon, koromak, koza, kozioł, stajak, trójnog, uwiązak*.

Zakłamaniec ‘człowiek, który kłamie’

Zakłamaniec to taki, co oszukuje cały czas innych (Trzebieszów). Zakłamaniec, bo oszuka cie i jeszcze mówi, że ni, to ni on mówił, zrobił, to inny ktoś (Turów).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północna.

D. lp. *zakłamańca*; D. lm. *zakłamańców*; wymowa: *zakłamańec*.

Por. *brechacz, cygan, fałszywiec, judasz, kłamca, kłamczuch, kłamić, łgus, matacz, oszukaniec, oszust*.

Zakryć ‘zasłonić firankę w oknie’

Okno zakrywali firankami (Radcze). Trza zakryć okna firankami, bo tak to widać, co sie robi w chatupie (Dawidy). Okna zakrywało sie na noc (Skowieszyn).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Parczewa i Puław.

Wymowa: *zakryć*.

Por. *zasłonić, zastąpić, zatkać*.

Załyżnik ‘półka na łyżki i talerze’ (zob. ilustracja 9).

Załyżnik to taka półeczka do wieszania łyżek (Dęba). Takie starodawne półki na łyżki do wisania, i na talerze do stawiania, to nazywały sie załyżnikami (Skowieszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *załyżnika*; D. lm. *załyżników*; wymowa: *zaużyżnik, zaużyżnik*.

Por. *łyżnik, łyżownik, polica, policzka, politnia, półeczka, półka*.

Zamurdzany ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Zamurdzany taki, brudny, przykro na niego patrzeć (Potok Górny). Zamurdzany taki przyszeł, jakby sie z tydzień nie mył (Zwiartów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *zamurdzanego*; D. lm. *zamurdzanych*; wymowa: *zamurżany*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmołuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmoleneć, smoluch, suswołek, ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytatapany, zafajdany, zafolowany, zwalany*.

Zapalanka I – tom VI: 605.**Zapalanka II** – tom VI: 605–606.**Zapalanka III** ‘choroba płuc z kaszlem i bólem w klatce piersiowej’

Zapalonka to choroba płuc, kiedyś to chorowali i umirali na zapalonke (Potok Górny).

Zapalanka albo suchoty nazywały te churobe, ludzie umirali na to (Hucisko).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *zapalanki*; D. lm. *zapalaneć // zapalanków*; wymowa: *zapalanka, zapalonka*.

Por. *gruźlica, suchoty*.

Zapalniczka I ‘opakowanie zapalek’

Zapalniczka to opakowanie zapalek (Dubienka). W zapalniczeć jest chyba zy szyśdzie-siąć zapalek (Stefankowice). Zapalniczka to inaczy jedno opakowanie zapalek (Przytočno).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zapalniczki*; D. lm. *zapalniczków*; wymowa: *zapalniczka, zapolniczka, zopalniczka, zopolniczka, zapalniczka, zapolniczka*.

Por. *dziesiątek, krupka, paczka, pacznik, pudełko, szabaturka*.

Zapalniczka II ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapalniczki’

Zapalniczka stąd, bo ta część pudełka do zapalania służy (Krasnobród). Ścianka pudełka do pocierania zapalniczki to zapalniczka jest (Majdan Sopocki). Zapalniczka to ścianka pudełka zapalek do pocierania (Dubienka).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: Dubienka, Rogatka, Antoniówka, Zielone, Majdan Sopocki, Krasnobród, Borowiec, Zamch, Łukowa, Aleksandrów (zob. mapa 37).

D. lp. *zapalniczki*; D. lm. *zapalniczków*; wymowa: *zapalniczka*, *zapolniczka*, *zopalniczka*, *zopolniczka*.

Por. *boczek, czerkadło, czerkalniczka, czerkawka, dracka, drapaczka, drapka, draska, draśniczka, masa, pocieradło, potarka, siarka, siarniczka, tarło, tartka, zapalnik, zapalecznik, zapłonka*.

Zapalnik ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapalniczki’

Zapalnik to jest to, co z boku pudełka z siarko (Huszczka). Trze sie zapalnik w to miejsce, w tyn zapalnik, i świci sie zapalnik (Koszoly).

Źródła: PM.

Geografia: Huszcza, Koszoly (zob. mapa 37).

D. lp. *zapalniku* // *zapalnika*; D. lm. *zapalników*; wymowa: *zapalnik*.

Por. *boczek, czerkadło, czerkalniczka, czerkawka, dracka, drapaczka, drapka, draska, draśniczka, masa, pocieradło, potarka, siarka, siarniczka, tarło, tartka, zapalniczka, zapalecznik, zapłonka*.

Zapał I – tom VI: 606.**Zapał II** ‘wewnętrzna powłoka pierzyny lub poduszki’

Zapał to wewnętrzna powłoczka pierzyny (Sąsiadka). Łóżka te były wystane wysoko, po dwie poduszki i pierzyny. Poszewki były z koronki powstawiane, a zapał różowy, żeby ładnie przebijało. Zapał to pióra siedzo w niem, w poszewkach (Branew).

Źródła: PM, ML, KAGP.

Geografia: okolice Zamościa, Szczebrzeszyna i Janowa Lubelskiego.

D. lp. *zapału*; D. lm. *zapałów*; wymowa: *zapau*, *zapou*.

Por. *napiernik, sypialnica, wsyp, wsypa, wsypka*.

Zapalecznik ‘ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapalniczki’

Zapalecznik to wąski bok w pudełku zapalek i tym sie zapalo, i ogień z tego jest (Łomazy). Zapalnik sie trze o zapalecznik (Kozły).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kozły, Kolembrody, Łomazy (zob. mapa 37).

D. lp. *zapalecznika*; D. lm. *zapaleczników*; wymowa: *zapauecznik*.

Por. *boczek, czerkadło, czerkalniczka, czerkawka, dracka, drapaczka, drapka, draska, draśniczka, masa, pocieradło, potarka, siarka, siarniczka, tarło, tartka, zapalniczka, zapalnik, zapłonka*.

Zapałka I – tom VI: 606.

Zapałka II ‘to, czym pociera się o pudełko, żeby rozpałić ogień’

Po rusku świcзки, a po ukraińsku zapałki, no po polsku tylko zapałki (Stulno). Zapałko pociera sie o pudełko, żeby rozpałić ogień (Grądy). Ogień podpałalo sie zapałko (Chmiel). Zaczyrknąłem zapałkę, nie chciała sie świecić, powietrza nie było (Krasno-bród). Tera zapałek to mało używajo, ale kiedyś to byz tego nie można było ani zaświcić, ani ruzpałić pod kuchnio (Kumów Majoracki). Zapałko pocira sie o pudełko, żeby rozpałić ogień (Żyrzyn). Nie było zapałków, to ogień na kamieniu rozpałali, pocirali tyn kamień (Orłów Drewniany).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zapałki*; D. lm. *zapałków*; wymowa: *zapałka, zapouka, zopałka, zapałka*.

Zaparzać ‘zaparzać bieliznę wrzącą wodą z popiołem’

Zaparzać to ługiem, bo bez ługu to ni by ne zrobił (Ortel Królewski). Smaty sie zaparzało w gorącym ługu (Janiszkowice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Białej Podlaskiej, Opola Lubelskiego i Hrubieszowa.

Wymowa: *zapażać*.

Por. *ługować, polewać, potaczać, zolić, żłuktować*.

Zapieczny ‘człowiek, który lubi dokuczać innym’

Zapieczny taki, lubi dokuczyć innym (Luchów Dolny). To taki zapieczny człowiek, tak dogryzie innemu, tak mu utrudni życie (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. *zapiecznego*; D. lm. *zapiecznych*; wymowa: *zapečny, zapieczny*.

Por. *dokuczliwiec, dokucznik, dokuta, pakośnik, zadzira, zapieka, zaraza*.

Zapieka ‘człowiek, który lubi dokuczać innym’

Zapieka to człowiek, co lubi innym dukuczać (Czołki). Zapieka to człowiek dokuczliwy, niedobry (Wólka Abramowska). Zapieka to bardzo dokuczliwe dziecko (Potok Górny). Zopieka to niegrzeczne, rozkrzyczane i dokuczliwe dziecko (Wandalin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zapieki*; D. lm. *zapieków*; wymowa: *zapeka, zopeka*.

Por. *dokuczliwiec, dokucznik, dokuta, pakośnik, zadzira, zapieczny, zaraza*.

Zapłonka ‘ścianka pudełka od zapałek, o którą pociera się główkę zapałki’

Z boku w pudełku jest zapłonka z siarko i po tym tak sie zapałko drapie, żeby zaświecić (Serokomla). Świci sie tam, dzie jest ta zapłonka (Żabików).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Kocka, Radzyna Podlaskiego i Łukowa (zob. mapa 37).

D. lp. *zapłonki*; D. lm. *zapłonek*; wymowa: *zapońska, zapuńska, zopuńska*.

Por. *boczek, czerkadło, czerkalniczka, czerkawka, dracka, drapaczka, drapka, draska, draśniczka, masa, pocieradło, potarka, siarka, siarniczka, tarło, tartka, zapalniczka, zapalnik, zapatecznik*.

Zaraza I ‘ostra, epidemiczna choroba zakaźna’

Jak przyszła zaraza, to całe wsie wygineli, tak kiedyś bywało (Huszczca). To tako zaraza była widziana, kobieta tako, idź ty w imie Matki Boski na góry, lasy i nie męcz ludzi, takie było zaklęcie ty zarazy (Ciechomin). Zaraza to była cholera (Germanicha).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. zarazy; D. lm. zarazów; wymowa: zaraza, zoraza, zuraza.

Por. bida, cholera, morowe powietrze.

Zaraza II ‘człowiek, który lubi dokuczać innym’

Zaraza to taki człowiek dokuczliwy, niedobry (Wólka Abramowska). A to jest z niego zaraza, łązi i wszystkim dokucza (Topólcza).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. zarazy; D. lm. zarazów; wymowa: zaraza, zoraza, zuraza.

Por. dokuczliwiec, dokucznik, dokuta, pakośnik, zadzira, zapieczny, zapieka.

Zarozumialec ‘człowiek niemiły dla innych, źle się zachowujący’

Zarozumialec to taki nieprzystępny człowiek, zarozumiaty (Skowieszyn). Zarozumialec to wyłoży wszystko na stół i masz kawę na ławę. Było, ni było, a musisz uwierzyć, że było, bo un ci każe tak (Dutrów). Zarozumialec, bo un jest zarozumiaty taki (Terebela).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. zarozumialca; D. lm. zarozumialców; wymowa: zarozu^{ma}lec, zaruzu^{ma}lec.

Por. arogancki, bambaryła, bucyfał, mądrala, przemądrzały, salamon, swołocz, szarańcza, zmądrzały, zuchwalec.

Zasłabnąć ‘tracić przytomność’

Zasłabnąć to przewrócić się bez czucia (Telatyn). Tako słabo jest, zara po churobie, to wyjdzie i od razu może zasłabnąć (Nielisz).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

Wymowa: zas^uabno^ńć, zas^uabnu^ńć.

Por. mgleć // zemgleć, mdleć // zemdleć.

Zasłona ‘grubsza firanka w oknie’

Zasłona jest w oknie, nio okno zasłaniamy (Międzyrzec Podlaski). Zasłona to gruby materiał, którym zawiesza się całe okno, żeby było ciemno (Ruda Solska). Zasłone sie wisza na całe okno, żeby było ciemno w pokoju (Abramów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. zasłony; D. lm. zasłon // zasłonów; wymowa: zas^uona, zas^uona.

Por. firanka, sztora, zasłonka.

Zasłonić ‘zasłonić firankę w oknie’

Okno trzeba zasłonić firanko (Grądy). Firanke w oknie trza zasłonić, bo słońce w oczy grzeje (Siedliska pow. Krasnystaw).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *zasuonić, zasunić*.

Por. *zakryć, zastąpić, zatkać*.

Zasłonka I ‘grubsza firanka w oknie’

Zasłonka to gruby materiał, którym zawieszają się całe okna (Ruda Solska). Zasłonkę zawieszają się na okno, żeby było zasłonięte od ciekawskich ludzi (Grądy).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *zasłonki*; D. lm. *zasłonek*; wymowa: *zasuonka, zasunka*.

Por. *firanka, sztora, zasłona*.

Zasłonka II ‘cienka zasłona do połowy okna’ (zob. ilustracja 11).

Zasłonka to firanka do połowy okna (Łukówek). Zasłonek nie było, nie, niskie domki to okna były niziutko, a zasłonek nie było, to podglądali zawsze pod oknami, potem takie do pół okna wiszali (Tuczna). Zasłonka to na okno do połowy (Międzyrzec Podlaski). Zasłonko zasłania się okno tylko do połowy (Józefów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *zasłonki*; D. lm. *zasłonek*; wymowa: *zasuonka, zasunka*.

Por. *firanečka, firanka, firanka krótka, firanka poprzeczna, zafiranka, zastępka, zawieszka, zazdroška*.

Zasłonka III ‘firanka osłaniająca piec do gotowania potraw’

Zasłonka była do pieca, żeby zasłonić (Radecznicza). Zasłonka była i te kape się nią zasłaniało (Wojszyn).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *zasłonki*; D. lm. *zasłonek*; wymowa: *zasuonka, zasunka*.

Por. *piecówka, zastępka*.

Zaspaniec ‘człowiek, który lubi spać’

Zaspaniec to taki, co bardzo lubi spać (Trzebieszów). Z niego to zawsze był zaspaniec, rano trudno było dobudzić (Zaporze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Łukowa i Zamościa.

D. lp. *zaspańca*; D. lm. *zaspańców*; wymowa: *zaspańec*.

Por. *śpioch*.

Zastąpić ‘zasłonić firankę w oknie’

Okno to trza zastąpić firankę (Cichobórz). Zastąp firankę, bo trza zastąpić, żeby nie było widać z dworu, co się w chatupie dzieje (Jarosławiec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

Wymowa: *zastompić, zastumpić*.

Por. *zakryć, zasłonić, zatkać*.

Zastępka I ‘cienka zasłona do połowy okna’ (zob. ilustracja 11).

Zastępka zasłania do połowy okno (Modryniec). *Zastępka to jest w oknie na takim sznurczku jakim ozdobnym powieszona* (Wisznów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *zastępki*; D. lm. *zastępek* // *zastępków*; wymowa: *zastempka*, *zastympka*.

Por. *firaneczka*, *firanka*, *firanka krótka*, *firanka poprzeczna*, *zafiranka*, *zastonka*, *zawieska*, *zazdroska*.

Zastępka II ‘firanka osłaniająca piec do gotowania potraw’

Zastępka była do pieca, żeby zasłonić, jak już ogień wygaśnie (Sułowiec). *Zastępka to u kapy na kominie* (Żrebce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *zastępki*; D. lm. *zastępek* // *zastępków*; wymowa: *zastempka*, *zastympka*.

Por. *piecówka*, *zastonka*.

Zastępliwy ‘człowiek krzykliwy i kłótniwy’

Zastępliwy człowiek to bardzo kłótniwy (Józwów). *Taki zastępliwy jest, z każdym się pokłóci* (Rybczewice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Bychawy, Krasnegostawu i Świdnika.

D. lp. *zastępliwego*; D. lm. *zastępliwych*; wymowa: *zastempliwy*, *zastympliwy*.

Por. *chrapał*, *gardliwy*, *garłacz*, *garłaty*, *hapa*, *hapaty*, *hapol*, *jarmuła*, *kłótniwiac*, *kłótniarz*, *kłótnik*, *krzykacz*, *krzykała*, *krzykliwiac*, *murdziasty*, *parkot*, *parkotka*, *pyskacizna*, *pyskacz*, *pyskaty*, *pyskol*, *rozdarciuch*, *rozdarty*, *wrząskotun*, *trzepak*.

Zastrzał ‘zastrzał palca’

Zastrzał to jest u palca za paznokciem (Wólka Abramowska). *Zastrzał to boli palec, sinieje, puchnie, a nic nie widać* (Motwica). *Zastrzał to z zakłócia robi się, i to jest ropienie od kości* (Stok).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zastrzału*; D. lm. *zastrzałów*; wymowa: *zastšau*, *zaščau*, *zastšou*, *zaščou*.

Por. *postrzał*, *przestrzał*.

Zaścielić ‘pościelić łóżko na dzień’

Trza łóżko na dzień zaścielić kapo (Siedliska pow. Krasnystaw). *Zaścielić to oporządzić na dzień łóżko* (Grądy). *Zaścielić trza na dzień łóżko, bo musi być porządek w chałupie* (Niele dew). *Zaścielić to przykryć kapo na dzień łóżko* (Wola Idzikowska).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

Wymowa: *zaščelić*, *zoščelić*.

Por. *pościelić*, *ścielić*.

Zatkać ‘zasłonić firankę w oknie’

Zatkać to okno firanko trzeba (Grądy). *Zatkać to zasłonić okno* (Łuszczacz). *Okno firankami zatkać musowo* (Wólka Kańska).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i zachodnia.

Wymowa: *zatkanć*.

Por. *zakryć, zasłonić, zastąpić*.

Zatrucie ‘dolegliwości żołądkowe związane z niestrawnością’

Coś musiała zjeść takiego, że to zatrucie jo tak męczy, może niświeże było czy co (Dańce). Piolun to był dobry przy zatruciach żołądkowych (Janowice). Piolun zbirały i piolun w zatruciach żołądkowych du picia dawali (Żółtańce).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *zatrucia*; D. lm. *zatruc* // *zatruciów*; wymowa: *zatrucé, zotrucé*.

Zatyłek I – tom II: 224.

Zatyłek II – tom II: 224–225.

Zatyłek III – tom IV: 485.

Zatyłek IV ‘pionowa część łóżka od strony głowy’

Zatyłek to pionowa część łóżka z przodu (Batorz). Zatyłek to część łóżka od głowy (Stojeszyn).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Żakowola, Gąsiory, Trawniki, Dorohucz, Kielczewice, Sulów, Tarnawka, Tarnawa Duża, Batorz, Wólka Ratajska, Andrzejów pow. Janów Lubelski, Momoty Dolne, Flisy, Stojeszyn, Trzydnik Duży, Polichna, Wierzbica pow. Kraśnik (zob. mapa 31).

D. lp. *zatyłka*; D. lm. *zatyłków*; wymowa: *zatyłək, zotyłək*.

Por. *przodek, przód, przyczolek, przyglówek, szczyt, szczyt większy, szczyto, tył, tylek, zagłówek, zatyłek przedni*.

Zatyłek V ‘pionowa część łóżka od strony nóg’ (zob. ilustracja 2).

Zatyłek to część łóżka od strony nóg (Siedliska pow. Krasnystaw). Downe łózko miało przy nogach zatyłek i przy głowie drugi (Dąbrowa Olbięcka). Zatyłek to część łóżka przy nogach (Skorczyce). Zatyłek to pionowa część łóżka z tyłu (Batorz). Zatyłek to tam, dzie so nogi w łózku (Wólka Abramowska). Zatyłek to łózko od nogów (Bojary). Zatyłek jest w nogach, to ta stojąca część łóżka (Żabno). Zatyłek jest tam, dzie sie trzyma nogi w łózku (Krzemień).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego, Parczewa, Krasnegostawu, Bychawy, Kraśnika i Janowa Lubelskiego (zob. mapa 32).

D. lp. *zatyłka*; D. lm. *zatyłków*; wymowa: *zatyłək, zotyłək*.

Por. *pośladek, pośledni tylek, przyczolek, szczyt, szczyt mały, szczyto, tył, tylek*.

Zatyłek przedni ‘pionowa część łóżka od strony głowy’

Zatyłek przedni to ta część łóżka, dzie sie kładzie głowe (Krzczonów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Krzczonów, Olszanka (zob. mapa 31).

D. lp. *zatyłka przedniego*; D. lm. *zatyłków przednich*; wymowa: *zatyŭek pšedni*.
 Por. *przodek, przód, przyczolek, przyglówek, szczyt, szczyt większy, szczyto, tył, tylek, zagłówek, zatyłek*.

Zaudaniec ‘człowiek uparty’

Zaudaniec to człowiek, który drugiemu nie ustąpi i nie da się przekonać (Maszki). *Zaudaniec to człowiek uparty* (Wandalin).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zauდანica*; D. lm. *zauდანców*; wymowa: *zauდანec, zauųaudанec*.

Por. *nieustepliwy, uparciuch, uparty, zacięciuch, zaudany, zawziętus, zawzięty*.

Zaudany ‘człowiek uparty’

Tak się zaudo na człowieka, zaudał się, żeby to zrobić (Józów). *Zaudany to zawzięty, uparty* (Wąwolnica).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zaudanego*; D. lm. *zaudanych*; wymowa: *zaudany, zauųaudany*.

Por. *nieustepliwy, uparciuch, uparty, zacięciuch, zaudaniec, zawziętus, zawzięty*.

Zawieska ‘cienka zasłona do połowy okna’ (zob. ilustracja 11).

Zawieska to krótka zastonka na okno (Ostrów). *Zawieska to jest do wieszania w oknie, ale tak tylko do połowy okna* (Uhnin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *zawieski*; D. lm. *zawiesków*; wymowa: *zavieska, zavіska*.

Por. *firaneczka, firanka, firanka krótka, firanka poprzeczna, zafiranka, zastonka, zastępka, zazdroška*.

Zawistny ‘człowiek chciwy, zachłanny’

Zawistny to taki człowiek chciwy, do siebie garnie (Pilaszkowice). *Zawistny to bardzo taki chciwy, łakomy, zachłanny, wszystkim zazdrości wszystkiego* (Chmielek).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zawistnego*; D. lm. *zawistnych*; wymowa: *zavіstny, zavіsny*.

Por. *chciwy, chętny, chytry, łakomiec, pazernik, pazerny*.

Zawitka ‘panna z nieślubnym dzieckiem’

Zawitka to panna z dzieckiem (Lipa). *Na take panne, co miała dziecko bez ślubu, to mówili zawitka* (Naklik). *Zawitka to kobieta mająca nieślubne dziecko* (Wólka Abramowska). *Ten chłopak, co tu przychodzi do naszygo, to je tyj zawitki syn* (Sól). *Zawitka to panna, co ma dziecko bez ślubu* (Dutrów). *Zawitka to ni bardzo była we wsi widziano, casem rudzina sie nawet wyrzykała* (Węglinek).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa.

D. lp. *zawitki*; D. lm. *zawitków*; wymowa: *zavіtka, zoіitka*.

Por. *bastrecha, panna z dzieckiem, panna ze znajduchem, przeskoczka, skurwiona, zdebuszka*.

Zawziętus ‘człowiek uparty’

Zawziętus to człowiek, który się upiera i stawia na swoim (Telatyn). Ale to zawziętus, nic nie pumoże, musi po swujemu (Zaporze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zawziętusa*; D. lm. *zawziętusów*; wymowa: *zavżentus, zavżintus*.

Por. *nieustepliwy, uparciuch, uparty, zacięciuch, zaudaniec, zaudany, zawzięty*.

Zawzięty ‘człowiek uparty’

Taki zawzięty, nie ustąpi, upira się przy swoim i tyle (Bochotnica). Zawzięty człowiek to uprze się i już, ale jest jeszcze taki złośliwy, krzywde może zrobić (Nielisz).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zawziętego*; D. lm. *zawziętych*; wymowa: *zavżenty, zavżinty*.

Por. *nieustepliwy, uparciuch, uparty, zacięciuch, zaudaniec, zaudany, zawziętus*.

Zazdroška ‘cienka zasłona do połowy okna’ (zob. ilustracja 11).

Zazdroška to firanka do połowy okna, żeby zazdrošny sąsiad mógł zajrzeć i zobaczyć, co się robi w chałupie, niby zasłonięte, ale też można zajrzeć, bo nic ni ma ta rudzina do ukrycia (Siedliska pow. Krasnystaw). Zazdroško zastania się okno do połowy (Wola Idzikowska). Zazdroška to firanka do zastaniania okna tylko do połowy (Łańcuchów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna środkowa.

D. lp. *zazdroški*; D. lm. *zazdrošków*; wymowa: *zazdroška, zazdroška*.

Por. *firaneczka, firanka, firanka krótka, firanka poprzeczna, zafiranka, zasłonka, zastępka, zawieszka*.

Zazdrošny ‘człowiek, który wszystkim zazdrości’

Un jest o wszystko zazdrošny (Zalesie). Moja synowa to bardzo zazdrošna, a już taki jak kto zazdrošny, to nie jest dobry człowiek (Mętów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zazdrošnego*; D. lm. *zazdrošnych*; wymowa: *zazdrošny, zozdrošny*.

Por. *zachłanny, zazdrošnik*.

Zazdrošnik ‘człowiek, który wszystkim zazdrości’

Człowiek, który wszystkim zazdrości, to zazdrošnik (Chmielnik). Zazdrošnik taki z niego jest, tak to pracuwity chłop, ale z ty zazdrości to nie wim, co by zrobił, bo nie może zniść, że się komuś coś udaje (Gorajec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zazdrošnika*; D. lm. *zazdrošników*; wymowa: *zazdrošnik, zozdrošnik*.

Por. *zachłanny, zazdrošny*.

Zaziębienie ‘choroba objawiająca się nieżytem górnych dróg oddechowych’

Zaziębienie to choroba powstała z przemarznięcia (Dąbrowica). Nabawiłam się dzisiaj zaziębienia, kaszel mi męczy (Siemień). Zaziębinie to wtedy, jak się przymarznie i zachuruje (Niele dew). Lipowy kwiat to od zaziębienia dobry (Szperówka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zaziębienia*; wymowa: *zazembeńie, zażimbeńie, zażembińie*.

Por. *przeziębienie*.

Zazucie ‘górną część stopy między palcami a kostką’

Noge ma wysoko w zazuciu, ni każde buty pasują (Gościeradów). Zazucie to u góry w nodze, u góry stopy po drugi stronie (Przytoczno).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zazucia*; wymowa: *zazuće, zozuće*.

Por. *podbicie, pol*.

Zażymać ‘prac w rękach’

Zażymało się kiedyś w rękach i było wyprane jak trza (Dubica). Zażymać to prac w rękach ubrania ciepło wodą i mydłem (Rozwadówka).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: Dubica, Rozwadówka, Matiaszówka (zob. mapa 27).

Wymowa: *zażymać*.

Por. *miać, naminać, odcierać, odminąć, odżymać, prac, trzeć, wycierać, wyminąć, wyżymać, żmac, żmykać*.

Zdebuszka ‘panna z nieślubnym dzieckiem’

Zdebuszka, bo sobie zdybała bajstruka (Niedziałowice). Zdebuszka nazywali, bo przywiezła znajducha (Pokrówka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Chełma.

D. lp. *zdebuszki*; D. lm. *zdebuszków*; wymowa: *zdebuška, zdybuška*.

Por. *bastrecha, panna z dzieckiem, panna ze znajduchem, przeskoczka, skurwiona, zawitka*.

Zdechlak ‘człowiek chory’

Zdechłok to chorowity człowiek, on wiecznie chory (Gałęzów). Taki zdechlak z niego i jeszcze ma łochote na żarty (Sól). Zdechlak taki, młody chłop, a wiecznie chory i wiecznie jęczy (Józefów). Zdechłok taki z niego, zawse coś go boli (Biała).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zdechlaka*; D. lm. *zdechlaków*; wymowa: *zdexlak, zdexłok*.

Por. *cherlak, chora bida, chorowity, chory, chromy, dychawiczny, gliniak, hyra, kiepski, marny, słabota, słaby, suchotnik, zgleja*.

Zdolniuch ‘człowiek zaradny, sprytny’

Zdolniuch taki, małe to jeszcze, a lepi sobie radzi jak nijeden starszy (Chmiel). *Wnuk to radzi sobie w życiu dobrze, ledwie szkole skończył i zara rubote znalaz, taki zdolniuch, a inne to szukają i szukają* (Krępiec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie – zasięg rozproszony.

D. lp. *zdolniucha*; D. lm. *zdolniuchów*; wymowa: *zdołńux*.

Por. *biegły, majcher, spryciarz, szpajny, szparowny, szpieg, talentowny, zdolny, żydowski łeb*.

Zdolny ‘człowiek zaradny, sprytny’

Zdolny chłop, wszystko sam robi i wszystko wi, jakoś tak łatwo u niego jest, no, taki zdolny i tyle (Łukowa). *Mój wnuk to zdolny taki, we wszystkim se poradzi, jakiś sposób zawsze zdybie* (Jeziernia).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego i Biłgoraja.

D. lp. *zdołnego*; D. lm. *zdołnych*; wymowa: *zdołny*.

Por. *biegły, majcher, spryciarz, szpajny, szparowny, szpieg, talentowny, zdolniuch, żydowski łeb*.

Zdradziiciel ‘człowiek, który zdradza’

Jak taki, co jemu nie można wierzyć, to mówio, że to zdradziiciel, trza sie takiego wystrzegać (Puchacz). *Zdradziiciel to człowiek, co ni można mu wierzyć* (Stara Wieś).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północna.

D. lp. *zdradziiciela*; D. lm. *zdradziicielów*; wymowa: *zdrażiiciel*.

Por. *zdrajca*.

Zdrajca ‘człowiek, który zdradza’

A to zdrajca, ni można mu wierzyć, wykorzystać ino chce (Witulín). *Udaje przyjaciela, a to zdrajca jest, wykorzystuje ludzi* (Puchaczów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *zdrajcy*; D. lm. *zdrajców*; wymowa: *zdrajca*.

Por. *zdradziiciel*.

Zdrakowaty ‘człowiek zezowaty’

Zdrakowaty to, jak ma zeza (Kodeniec). *Zdrakowaty on musi jest, bo tak dziwnie patrzy, niby na ciebie, a dzieś w inne strune* (Wyhalew).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *zdrakowatego*; D. lm. *zdrakowatych*; wymowa: *zdrakowaty, zdrakuwaty*.

Por. *kosooki, kosy, kośnooki, krzywe oczy, rozokat, rozokaty, rozoki, skośny, smutrowaty, świdrach, świdrowaty, zdrygooki, zezooki, zezowaty, żergaty*.

Zdrętwieć ‘stracić czucie, ścierpnąć’

Jak długo tak sie trzyma nogi w jednym miejscu, nie rusza sie nimi, to moga może zdrętwić (Rybczewice). *Tak mi noga zdrętwiała, że stanąć ni mogłam* (Niedźwiada).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

Wymowa: *zdrentféc, zdryntfić, zdryntféc*.

Por. *storgnać, stornieć, ściernąć*.

Zdrowiec ‘człowiek bardzo zdrowy’

Z niego to zdrowiec, nigdy nie choruje (Wandalin). *Zdrowiec to można powiedzieć na takiego, co nic go ni boli nigdy* (Ratoszyn). *Zdrowiec to taki okaz zdrowia* (Gałęzów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-zachodnia i środkowo-zachodnia.

D. lp. *zdrowca*; D. lm. *zdrowców*; wymowa: *zdrouéc*.

Por. *zdrowy*.

Zdrowy ‘człowiek bardzo zdrowy’

Zdrowy, bo ni choruje (Palikije). *Całe życie nie był u doctora i tera już stary, a zdrowy* (Końskowola). *A jaki tam zdrowy, u nas zdrowych ludzi to ni ma, nawet dzieci chorują* (Sawin).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *zdrowego*; D. lm. *zdrowych*; wymowa: *zdrowy*.

Por. *zdrowiec*.

Zdrygooki ‘człowiek zezowaty’

Zdrygooki to ma krzywo ustawione oczy (Telatyn). *Zdrygooki to taki, co tak ni patrzy prosto, tylko zyzem* (Posadów).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego i Hrubieszowa.

D. lp. *zdrygookiego*; D. lm. *zdrygookich*; wymowa: *zdrygooki, zdryguoki*.

Por. *kosooki, kosy, kośnooki, krzywe oczy, rozokat, rozokaty, rozoki, skośny, smutrowaty, świdrach, świdrowaty, zdrakowaty, zezooki, zezowaty, żergaty*.

Zdybaniec ‘nieślubne dziecko’

Zdybaniec to dziecko niślubne, kiedyś to księża krzyczeli, a tera to tak więcy spokojnie na to patrz (Kawęczyn). *Zdybaniec to takie zdybane dziecko, bo męża ni ma, a dziecko jest* (Hosznia Ordynacka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Sąsiadka, Żrebce, Hosznia Ordynacka, Kawęczyn, Kawęczynek (zob. mapa 18).

D. lp. *zdybańca*; D. lm. *zdybańców*; wymowa: *zdybańec*.

Por. *bachor, bajstruk, basak, bękart, najdka, najduch, najdur, najdus, najduszek, niewiadomski, przychówek, przypalitka, zdybel, znajda, znajdek, najduch, znajdus*.

Zdybel ‘nieślubne dziecko’

Zdybel, bo zdybane dzieś pu drodze, tak mówili kiedyś (Ostrzyca). *Du miasta wyjechała tam na służbę i wróciła ze zdyblem* (Rudnik).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Staw Noakowski, Nielisz, Rudnik, Ostrzyca (zob. mapa 18).

D. lp. *zdybla*; D. lm. *zdyblów*; wymowa: *zdybel*.

Por. *bachor, bajstruk, basak, bękart, najdka, najduch, najdur, najdus, najduszek, niewiadomski, przychówek, przypalitka, zdybaniec, znajda, znajdek, znajduch, znajdus*.

Zerkadło ‘tafla szkła mająca właściwości odbijania znajdujących się przed nią przedmiotów’

Zyrkadło kiedyś nazywali i ni bardzo pozwalali stare, żeby się przyglądać w tym, tera lustro mówio (Kamień). Na lusterko zerkadło nazywali (Bojary). W zyrkadle sie przygląda człowiek (Bušno).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Chełma.

D. lp. *zerkadła*; D. lm. *zerkadłów*; wymowa: *zerkadłɔ, zyrkadłɔ*.

Por. *lusterko, lustro, przejrządło, przerządło, zwierciadło*.

Zezooki ‘człowiek zezowaty’

Zyzuoki to mówi sie, że to taki, co ma krzywo ustawione oko (Świerże). Zezooki, to mówio, ze każde oko w inne strone (Malice).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Chełma i Hrubieszowa.

D. lp. *zezookiego*; D. lm. *zezookich*; wymowa: *zezoołi, zyzuołi*.

Por. *kosooki, kosy, košnooki, krzywe oczy, rozokat, rozokaty, rozoki, skośny, smutrowaty, świdrach, świdrowaty, zdrakowaty, zdrygooki, zezowaty, żergaty*.

Zezowaty ‘człowiek zezowaty’

Człowiek, który każdym okiem patrzy w inne strone, to zezuwaty, ma chore oczy, ma zeza chyba (Krasnobród). Zyzowaty, to ma skośne łoczy (Chmiel). Zezowaty to człowiek patrzący zezem (Lisikierz). Zezowaty to ma krzywo ustawione oczy (Dutrów). Przyszła ta Marysia, raz że była zezowata, paskudne to dziecko było, i jeszcze z tym kottunem (Latyczyn). Ciężarna nie mogła sie patrzeć przez dziurkę od klucza, bo dziecko bedzie miało zeza, bedzie zezowate (Krynica).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zezowatego*; D. lm. *zezowatych*; wymowa: *zezowaty, zezuwaty, zyzowaty, zyzuwaty*.

Por. *kosooki, kosy, košnooki, krzywe oczy, rozokat, rozokaty, rozoki, skośny, smutrowaty, świdrach, świdrowaty, zdrakowaty, zdrygooki, zezooki, żergaty*.

Zęby I – tom I: 351.

Zęby II – tom I: 351.

Zęby III – tom I: 352.

Zęby IV – tom I: 352–353.

Zęby V – tom III: 407.

Zęby VI – tom IV: 488.

Zęby VII – tom VII: 440.

Zęby VIII ‘zęby człowieka’

Jak duże zęby u kogo, to taki sie robi zębaty potem (Potok Grny). Do duchtorów ni chodz, ale zuby to majo wsi rządowe (Różanka). Jak kogoś bolał ząb, to mówili, że to jest z wiatru, burzy, ji brali z tej gromnicy ten len troszeczek i tak dzielili na pięć części, ji spalali na głowie, pomagało (Kolonia Moniatyczne). Wianuszki święcone nakurzamy od chorób, kiedy dziecko strach miało, nawet jak zęby nyjo to pomaga (Rogóżno). Jakśmy żabe zobaczyli, tośmy gęby zamykali, bo jak ci żaba zęby policzy, to cie zęby bedo bolić (Sułów).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. zęba; D. lm. zębów; wymowa: zemby, zymby, zuby.

Zgaga ‘pieczenie w przełyku’

Mówi sie często, jak ktoś ma zgagę, piecze go tu w przełyku (Chmiel). Zgaga to pieczenie i nieprzyjemny smak w ustach (Słotwiny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. zgagi; D. lm. zgagów; wymowa: zgaga, żgaga.

Zgarny ‘człowiek podły, zły’

Zgarny to bardzo zły człowiek, wredny taki (Potok Górny). Zgarny to zły człowiek, taki nieprzyjazny ludziom (Luchów Dolny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. zgarnego; D. lm. zgarnych; wymowa: zgarny.

Por. bydlak, drań, gadzina, hultaj, jędza, ladacy, ladaczuch, lichota, nicpoń, niepozcziwy, podlec, podleca, podły, sobaka, zołza.

Zgleja ‘człowiek chory’

Człowiek słaby i chory, to jest taka zgleja (Krasnobród). Jak ciągle choruje, to mówio na takiego, że to zgleja, taki zgnity czy jaki (Majdan Wielki).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego.

D. lp. zglei; D. lm. zglejów; wymowa: zgleja.

Por. cherlak, chora bida, chorowity, chory, chromy, dychawiczny, gliniak, hyra, kiepski, marny, słabota, słaby, suchotnik, zdechlak.

Zgrabny ‘człowiek urodziwy, dobrze zbudowany’

To tako zgrabno pannica z nij wyrosła (Dzierzkowice Wola). Kawalir z niego pirsza klasa, zgrabny, taki wysoki i w sam raz (Korczówka). Taka zgrabna panna, bo i ładna i przystojna (Dzierzkowice).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna – zasięg rozproszony.

D. lp. zgrabnego; D. lm. zgrabnych; wymowa: zgrabny.

Por. przystojny, składny, urodliwy, urodny, walny.

Zięcio ‘mąż córki’

Zięcio dobry mi sie trafił i taki robotny (Łopatki). A mój zięcio to dzisiaj nie posel do pracy, dzisiaj to tam tako je lodówka (Stok).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *zięcia*; D. lm. *zięciów*; wymowa: *żeńco, żińco*.

Por. *przyjmak, zięć*.

Zięć ‘mąż córki’

No to tak to przeważnie, to jak była pamiętam przed wojno, no to żeśmy byli, matka moja była z rodzicami ze swoimi i ojciec był jako za zięcia (Krasnobród). Ja tu przeszedł za zięcia, bo tu było wielgie gospodarstwo (Konopnica).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *zięcia*; D. lm. *zięciów*; wymowa: *żeńć, żińć*.

Por. *przyjmak, zięcio*.

Zimna babka ‘ciotka jednego z rodziców’

Swoje babke miałam daleko, ale była tu taka ciotka, taka zimna babka i ja jo bardzo lubiałam (Skoki). Zimna babka to taka ni swoja, ni matki matka, ale jakaś starsza z rudziny kobita (Nowodwór).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Lublina, Lubartowa i Radzyna Podlaskiego.

D. lp. *zimnej // zimny babki*; D. lm. *zimnych babków*; wymowa: *zimna bapka, zimno bapka*.

Zimna matka ‘druga matka, macocha’

Moja ciotka to była zimno matko dla trójki dzieci, i swoich tyż miała troje (Sławecin). Zimna matka to wychowuje dzieci męża i dla nich jest zimno matko (Czemierniki).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego, Zamościa i Hrubieszowa.

D. lp. *zimnej // zimny matki*; D. lm. *zimnych matek*; wymowa: *zimna matka, zimno matka*.

Por. *macocha*.

Zimna siostra ‘siostra przyrodnia’

Zimna siostra to taka siostra przyrodnia (Czemierniki). Zimne siostry ja miałam, bo matka owdowiała i ojczym miał córke (Dębica).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego.

D. lp. *zimnej // zimny siostry*; D. lm. *zimnych siostrów*; wymowa: *zimna sostra, zimno sostra*.

Zimnica ‘podwyższona temperatura z dreszczami, często typu malarycznego’

Zimnica trzęsie, paskudna choroba (Grzędówka). Zimnica to dzieś downo coś mówili o tym, że tak trzęsło i umirali, tera ni słychać (Górka). Zimnica to tak trzęsie (Lipa).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna zachodnia – zasięg rozproszony.

D. lp. *zimnicy*; D. lm. *zimniców*; wymowa: *żimńica*.

Por. *dychoradka, febra, frebra, lichoradka, ograżka, ostróbka, pohanka, zimniczka, zimocha*.

Zimniczka ‘podwyższona temperatura z dreszczami, często typu malarycznego’

Moja ciotka to w czasie wojny podobno na te zimniczke chorowała, tak mówili, to było niuleczalne (Zielone). *Na zimniczke to ludzie umierali* (Łuszczacz).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Zielone, Łuszczacz, Susiec.

D. lp. *zimniczki*; D. lm. *zimniczków*; wymowa: *żimnička*.

Por. *dychoradka, febra, frebra, lichoradka, ograżka, ostróbka, pohanka, zimnica, zimocha*.

Zimno ‘uczucie zimna połączone z kurczowym mrowieniem mięśni’

Zimno to choroba taka, no gorączka i trzesie cie (Gózd). *Zimno takie mie złapało, tak jakby wodo obłoł i potem chorowałam tydzień* (Lisikierz).

Źródła: PM.

Geografia: Lisikierz, Gózd, Ciechomin.

D. lp. *zimna*; wymowa: *żimno*.

Por. *ciarki, ciagoty, dreszcze, drgawki, drygotka, mrowie, tornie, tory*.

Zimny dziadek ‘wuj lub stryj jednego z rodziców’

To już dalsza rudzina, taki zimny dziadek, ale dzieci go bardzo lubio (Dys). *Dziadka kulega, to był dla mnie zimny dziadek, ale ja du niego nurmalnie dziadku mówiłam* (Snopków).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Lublina.

D. lp. *zimnego dziadka*; D. lm. *zimnych dziadków*; wymowa: *żimny żadek*.

Zimny ojciec ‘drugi ojciec, ojczym’

Zimny ojciec to nie jest rodzony, ale drugi mąż matki (Czemierniki). *Ojczym albo kiedyś to więcy mówili, że to zimny ojciec* (Czołki).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego i Zamościa.

D. lp. *zimnego ojca*; D. lm. *zimnych ojców*; wymowa: *żimny ojęć, żimny oćec*.

Por. *ojcok, ojczym, zimny tato*.

Zimny tato ‘drugi ojciec, ojczym’

Zimny tato z niego, bo ożenił sie z wdowo, która miała synów (Gdeszyn). *Zimny tato to ojciec nie dla swoich dzieci* (Kotlice).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Zamościa i Hrubieszowa.

D. lp. *zimnego taty*; D. lm. *zimnych tatów*; wymowa: *żimny tato*.

Por. *ojcok, ojczym, zimny ojciec*.

Zimocha ‘podwyższona temperatura z dreszczami, często typu malarycznego’

Zimocha to ta febra jest (Udrylicze). *Na zimochę to kiedyś chorowali, to trzęsło tak bez litości* (Tarnawatka). *Zimocha no to gorączka, zimno tak i trzęsie człowieka, to jest zimocha* (Potok Górny). *Żeby cie zimocha złapała, tak przeklinali* (Rogóźno).

Źródła: PM.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *zimochy*; D. lm. *zimochów*; wymowa: *żimoxa*.

Por. *dychoradka, febra, frebra, lichoradka, ograżka, ostróbka, pohanka, zimnica, zimniczka*.

Ziobra I – tom III: 409.**Ziobra II** ‘kości tworzące szkielet klatki piersiowej, łukowato wygięte, połączone z kręgosłupem’

Ziobro to kość klatki piersiowy (Hulcze). *Musis więcy jeść, zeby ciała nabrać, bo ziobra ci styrco* (Janiszów). *Przewróciła si na drodze i złamała dwa ziobra, tera musze leżyć* (Ulhówek).

Źródła: PM, KAGP, PS, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa i środkowo-wschodnia (zob. mapa 6).

D. lp. *ziobra*; D. lm. *ziobrów*; wymowa: *żobra*.

Por. *chabory, chaby, schaby, żebra*.

Złodziej ‘człowiek wyzyskujący innych’

Jak tak szpera, przetrząsa kąty, to jest złodziej, patrzy jak kogo wyzyskać (Chmiel). *Złodziej to człowiek, co wyzyskuje innych, kradnie* (Garbów).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna.

D. lp. *złodzieja*; D. lm. *złodziejów*; wymowa: *zuożej, żuożi*.

Por. *pasozyt, rabuś, rabuśnik, wyzyskiwacz*.

Złodziejowaty ‘człowiek ze skłonnościami do kradzieży’

Un to więcy złodziejowaty taki, skłonny do kradzieży (Wereszczyn). *Już za maleńkości był taki złodziejowaty, coś tam było pułozyc, to zginęło byz śladu* (Wólka Tarnowska).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Włodawy i Chełma.

D. lp. *złodziejowatego*; D. lm. *złodziejowatych*; wymowa: *zuożeiowaty, żuożiowaty*.

Por. *szabrownik*.

Złosny ‘człowiek porywczy’

Złosny to jest taki człowiek, co sie często złości (Przewłoka). *Un taki więcy złosny, zara bić sie chce* (Łukowisko).

Źródła: PM.

Geografia: powszechna – zasięg rozproszony.

D. lp. *złosnego*; D. lm. *złosnych*; wymowa: *zuośny*.

Por. *awanturnik, nerwus, paliwoda, raptus, zrywny*.

Zmarszczek ‘fałda skóry na czole’

Taka młoda, a już się jiy zmarszczek zrobił (Krasne). *Jeden zmarszczek jak mi się zrobił, to płakałam i próbowałam to jakoś zakryć, a tera pełno jest i już żadyn zmarszczek mie ni martwi* (Szczuczki).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Krasne, Szczuczki, Ignaców.

D. lp. *zmarszczka*; D. lm. *zmarszczków*; wymowa: *zmaršček, zmarscek*.

Por. *bruzda, bruzna, fałda, karba, marszczak, marszczka, zmarszczka*.

Zmarszczka I – tom VII: 443.**Zmarszczka II** ‘fałda skóry na czole’

Zmarszczka to robi się tak zy skóry na twarzy, tak się to pofałduje czy jak, takie pogurbiune (Turkowice). *Zmarszczki się robio na twarzy, najwięcy na czole i pod oczami* (Wola Obszańska). *Zmarszczków pełno, bo człowiek już stary, osimdziesiąt lat, to i zmarszczki na gębie bedo* (Turzyniec). *Jak człowiek młody, to zmarszków ni ma, dopiero późni się robio* (Annopol). *Zmarszków mi się narubiło na czole* (Wielkolasy). *Zmarszków ci się narubiło na twarzy, coś musisz z tym zrobić* (Zosin). *Nie trza marszczyć czoła, bo ci się zmarszczki robio* (Bodaczów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *zmarszczki*; D. lm. *zmarszczków*; wymowa: *zmarščka, zmarscka*.

Por. *bruzda, bruzna, fałda, karba, marszczak, marszczka, zmarszczek*.

Zmarszczki ‘zmarszczki w zewnętrznych kąciakach oczu’

Jeszcze młoda kobita, a już takie zmarszczki przy oczach się porubili (Kosmów). *Pirse to się robio te zmarscki przy oczach, tu z boku* (Janów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lm. *zmarszczków*; wymowa: *zmarščki, zmarscki*.

Por. *kurze łapki*.

Zmądrzały ‘człowiek niemiły dla innych, źle się zachowujący’

Człowiek zarozumiały, bezczelny, to jego nazywajo zmądrzały taki (Telatyn). *Zmądrzały to paskudny człowiek, bo niszczy ludzi, robi im na złość* (Klocówka). *Zmądrzały to taki dla ciebie nieprzyjemny człowiek, taki, co wszystkie rozумы zjad, a ciebie za głupiego uważa* (Rogóżno).

Źródła: PM.

Geografia: okolice Tomaszowa Lubelskiego.

D. lp. *zmądrzałego*; D. lm. *zmądrzałych*; wymowa: *zmondžauy, zmoņžauy, zmundžauy, zmuņžauy*.

Por. *arogancki, bambaryła, bucyfał, mądrala, przemądrzały, salamon, swołocz, szarańcza, zarozumialec, zuchwalec*.

Zmora ‘człowiek bardzo chudy’

Zmora to człowiek chudy (Dzwola). *Zmora to jak ktoś bardzo suchy, mało jiy i tako zmora* (Żrebce). *Zmora to taki, co ni ma apetytu, no i to prowadzi du tego, że już taka zmora jest, kości wystajo, a ciała ni ma* (Obrowiec).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *zmory*; D. lm. *zmorów*; wymowa: *zmora*.

Por. *badył, bida, chuderlak, chuderlawiec, chudy, chudziak, chudzielec, chułyń, cienki, gołda, gruzlik, legiejdas, nędza, płucnik, suchar, suchy, świstki*.

Znajda ‘nieślubne dziecko’

Znajda to takie niechciane dziecko (Kopyłów). Znajda to dziecko panińskie (Rudnik).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Kopyłów, Rogów, Siennica Duża, Siennica Nadolna, Rudnik, Staw Noakowski (zob. mapa 18).

D. lp. *znajdy*; D. lm. *znajdów*; wymowa: *znajda*.

Por. *bachor, bajstruk, basak, bękart, najdka, najdych, najdur, najdus, najduszek, niewiadomski, przychówek, przypalitka, zdybaniec, zdybel, znajdek, znajdych, znajdus*.

Znajdek ‘nieślubne dziecko’

Ładny i mądry chłopczyk był, ale co z tego, jak to był znajdek (Pogonów). Znajdka miała i wyrós na chłopca jak sie patrzy, ożenił sie, i na starość miała radość z tego znajdka (Łukowisko).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-zachodnia i środkowo-zachodnia (zob. mapa 18).

D. lp. *znajdka*; D. lm. *znajdków*; wymowa: *znajdek*.

Por. *bachor, bajstruk, basak, bękart, najdka, najdych, najdur, najdus, najduszek, niewiadomski, przychówek, przypalitka, zdybaniec, zdybel, znajda, znajdych, znajdus*.

Znajdych ‘nieślubne dziecko’

Znajdych to dziecko niślubne (Mircze). Mówili, że znajdycha przyniesła (Hrebenne). Znajdych to dziecko, co go miała panna (Bezwola).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Radzyna Podlaskiego, Puław, Lubartowa, Parczewa, Włodawy, Chełma, Hrubieszowa i Bychawy (zob. mapa 18).

D. lp. *znajdycha*; D. lm. *znajdychów*; wymowa: *znajdux*.

Por. *bachor, bajstruk, basak, bękart, najdka, najdych, najdur, najdus, najduszek, niewiadomski, przychówek, przypalitka, zdybaniec, zdybel, znajda, znajdek, znajdus*.

Znajdus ‘nieślubne dziecko’

Znajdus to zdybane dziecko, no dziecko kobiety, co ni ma męża (Hosznia Ordynacka). Znajdus to dziecko niślubne, panińskie (Zakrzew).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Hosznia Ordynacka, Zakrzew, Tarnawa Duża, Sąsiadka, Żrebce (zob. mapa 18).

D. lp. *znajdusa*; D. lm. *znajdusów*; wymowa: *znajdus*.

Por. *bachor, bajstruk, basak, bękart, najdka, najdych, najdur, najdus, najduszek, niewiadomski, przychówek, przypalitka, zdybaniec, zdybel, znajda, znajdek, znajdych*.

Zolić ‘zaparzać bieliznę wrzącą wodą z popiołem’

Zolić to jakby wyparzyć płótno w ługu (Hosznia Ordynacka). Zuliło sie chusty w ługu (Luchów Dolny). I zoliło sie jeszcze popiołem (Kocudza). A prali, to mówili zolić bedo,

układali pod wirzech zolnika, rozcilili płachte i na wierzech posypali popiołu na te płachte, i leli ukrupem, i z tego popiołu robił sie ług, to nazywali zoła, i to dziuro u dołu leciała, postawiali szaflik i dwa dni zulili (Susiec). Zoli sie płótno, gorąca woda i popiół drzywiany (Uhrusk). Zulili te bilizne w tym zolniku, a potem prali (Skryhiczyn). No czym zolili, popiołem. Popiołem, zolnik taki był, popiołem sypali, to leżało pare dni, późni to moczyli (Dorohusk). Brali w zolnik i ługiem zulili, potem gorąco wodę przeliwali, i do rzyki, uprali czyściutko i wyschła czysta bielizna (Leszczany). Zolić trza było w ługu (Majdan Leśniowski). Zolić to gotować bielizne w ługu (Potok Górny). Popiół był z drewna i to zulili chusty (Telatyn). To sie zuliło płótno w ługu w zolniku, popiół był drzewny, co sie w piecu pali, z jesionów, z jabłoniów, bo z domowych drzew to był najlepszy popiół (Wola Różaniecka). Zolić to wyparzyć te szmaty w ługu (Kolechowice). W zolnikach sie zoliło. [...] no ta woda gorąca, no to już wiadomo było, no że to sie zoli, i stało przez noc w tym uszystkim, a rano dopiero znów prac. Za jeden dzień nie upralby tego, no bo to było gorące, na drugi dzień ostygło w tym zolniku, i dopiero sie na wodę to kijonko (Osiczyna). Pościł i bilizne było trza zolić. Do zolnika z otworem w dnie, zamykanego na kolek, wsadzało sie to i przesypywano sie popiołem, a potem przeliwało wrzątkiem, brudy sie wypuszczano dołem i tak sie zuliło (Podborcze). Był zolnik i zuliło sie (Zawada). A późni te, płótno to, na wody ściłili, żeby ono sie wybiliło, i zulili w zolniku takim, pupiołem zsypuwali, i na wodę chudzili prali, kijanka taka była. I szyli kuszuli (Stulno).

Źródła: PM, ML, KAGP, CWP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia, środkowo-wschodnia i środkowa.

Wymowa: zolić.

Por. ługować, polewać, potaczać, zaparzać, żłuktować.

Zolnica ‘drewniane naczynie na trzech nogach służące dawniej do zaparzania bielizny w ługu’ (zob. ilustracja 15).

W zolnicy szmaty układali, ług sypali i gorąco wodę przeliwali, i to sie zuliło w ty zolnicy na trzech nogach, i jeszcze w dnie miała take odtykane dziure. To dziuro wodę wyliwali, jak sie to uzoliło (Stawce). Pranie to tylko w zolnicy było, ale gorąco woda i zoła wystarczyło, mówili tyż zolnik, tryfus, na to naczynie (Batorz).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Tarnawka, Tarnawa Duża, Zakrzew, Stawce, Batorz (zob. mapa 25).

D. lp. zolnicy; D. lm. zolniców; wymowa: zolnica.

Por. balija, luszow, polewanica, polewanka, potaczka, potak, stawnica, tryfus, tryfusek, zolnik, żłób, żłukto.

Zolnik ‘drewniane naczynie na trzech nogach służące dawniej do zaparzania bielizny w ługu’ (zob. ilustracja 15).

Zolnik był do zaparzania bielizny w zole (Surhów). Zolnik to było jak beczka, tylko trzy nog (Adamów). Zolnik to tak downo jak pralka dzisiaj, bo downo pralków nie było, a prac mus było, to byli te zolniki, jak pralka służyli. To naczynie takie kregłe, tako bałyja, ale z drewna, na trzech nogach stoła, tu z boku dziura była, dziure zatkali tam czym, szmat nałożuł, ług z popiołu zrubili, posypali tym ługiem i wodę gorąco przeliwali. Tak pare razy, potem dziure odetkoł, woda wyleciała i znów kilka razy to samo, jaż woda czyściutko była, i te szmaty zrubili sie bilutkie. A potem baby brali na plecy te pranie, do rzyki i tupalı kijunko aż furczało (Kawęczyn). Zolnik był. Bilizne tu sie zuliło w zolniku, taka było to beczka i o na trzech nogach, to sie nazywał zolnik i to

sie bilizne tego. Oj, jak ten, zapomniałam jak sie nazywały, zoliło sie. To sie nie gotowało, tylko sie wode, wode sie gotowało i w zolnik tam sie lało na bilizne. Jeśli popiół sie kładło na płachcie, sypało sie na płachcie popiołu i w ten zolnik na bilizne, i dopiro sie wode gotowało i lało sie, tak sie doliwo. Kiedyś chust nikt nie gotował, tylko sie doliwo, jak sie woda gotowała w baniakach, i zalało sie w ten zolnik (Sulmice). A zolniki, takie byli beczi, takie rubiune, dziura w ty becze na spodzie, taka duza ji sie wsypało na wirzk, kładło sie take płachte, ji popiół, sie wode gotowane lało, ji popiół sie kładło na te płachte, ji lało sie wode, ji ona ścikała (Kolechowice). Bielizna była lniana, pierwsze sie jo raz przeprało, później sie jo kładło w taki zolnik, take beczi, i tam był czop taki zrobiony, i popiół na wierzk nasypany, i na ten popiół lana była woda, i to sie tak aż przelało do spodu, to miało być gorące, woda gorąca na spodzie miała być. [...]. W zolnikach sie zuliło, no bo to nie było tak żadnych proszków, niczego, tyko sypało sie, przykrywało sie taki zolnik, naukladało sie wszystkiego tam, no któro tam do prania, bo było uprane raz, później już drugi raz. Jak sie miało prać, wkładało sie w tyn zolnik i na wirzech nakrywało sie. Taka beczi była i tam sie sypało popiół taki z drzewa, jak było palone, i tyn popiół później trzeba było wode gotować, i w tyn popiół lać na wierzech, no i tam był taki czop ze słmy zrubiony i ta woda ścikała. Tam stała taka wanna i w te wanna już jak to sie zrubila takie, no ta woda gorąca, no to już wiadomo było no, że to sie zoli (Osiczyna). Byli tak zwany zolniki, brało si du wureczka popiół i to si zalewało wrzacu wodu, pustało i si później zuliło (Cichobórz). Był zolnik do wybielania bilizny (Ostrów). Był zolnik na trzech nogach, i nakrywało sie płachto i pod spód suroczkie. Z pieca popiół sypali na te płachte i taka była zoła. Zolnik był takij na trzech nogach, boczulka takaja u góry węższa, a w doli szyrsza, i na trzech nogach, no i tam był kułok w dnie. Potym toj kułok wyjeni i woda ścikała pod spód (Moniatycze). Zolnik to beczi na trzech nogach, z dziuro w dnie zamykano kotkiem. W tyn zolnik sypali popiół, zalowali gorąco wodo i tak prali szmaty (Podborcze). A później sie układało w taki, to sie nazywał, taki zolnik, [...]. A pierw to w tem zolniku, to zolnik sie taki nazywał, to już było gorzej. Bo to sie nasypało popiołu i tak sie wode lało, lało ji az sie później pod spód wsadziło rąke, dopiro te ciepłe były zoła takie, ji dopiro trzeba było już tego, wody nie gotować, nie lać, ze to juz dobrze, te smaty to juz bedo dobre (Tomaszowice). Na początku, kiedyś, kiedyś to takie były zolniki, zolnik to sie nazywało, taka beczi, z tym że była na nogach, i robiło sie ług, w ługu sie prało bilizne, pościelowo i usubisto (Kryłów). Dawno nie mieli pralek, tylko zolnik, taka beczi na trzech nogach, na dnie była dziura, żyby ścikała woda. [...]. A prali, to mówi zolić bedo, układali pod wirzech zolnika, rozcilili płachte i na wierzech posypali popiołu na te płachte, i leli ukрупem, i z tego popiołu robił sie ług, to nazywali zoła, i to dziuro u dołu leciała, postawiali szaflik i dwa dni zulili. A potem jechali do krynicy prać, kijukami bili, łoskot ino iszed (Susiec). Dawno pralków nie było, a prać mus było, to byli te zolniki. To naczynie takie kregłe, tako balyja, ale z drewna, na trzech nogach stała, tu z boku dziura była, dziure zatkali tam czym, szmat nałożuł, ług z popiołu zrubili, posypali tym ługiem i wodo gorąco przelowali. Tak pare razy, potem dziure odetkał, woda wyleciała i znów kilka razy to samo, jaż woda czysciutko była, i te smaty zrubili sie bilutkie. A potem baby do rzyki (Kopyłów). I te bielizne jak tam namoczyły w wodzie i była taka beczi, nazywała sie zolnik i ten zolnik na trzech nogach stał, pod spodem sie podstawiowało i te bielizne ute i uewte [...]. i na wierzech popiołu i to sie lało i to parzyły, i to ta dziczyna, co była w tych koszulach to gineło, to i także posmolony ten brud odchodził od tego, a potem już to wyjęły w płachty i gdzieś do sadzawki czy do rzeki, czy przy studni, i to kijonkami prały we dwie czy tam jak. I to ładnie wyglądało, większe pół dnia roboty było, potem ponownie ze trzy razy płukanie i wysechali na słonku (Smólsko Duże). Był zolnik, taka byczulka, tam

sie tyn popiół wsypało, zalywało sie go wodo i on sie oddzielił (Mołodiatyczne). Muczylu, pani, byli takie zolniki na trzech nogach i pud spodem była dziura, i był czop i tu jakoś brali popiół i cydzili gorąco wodo, i zulili te bilizne w tym zolniku, a potem prali (Skryhiczyn). Nasypało sie pupiołu i nalalo wody w zolnik, i tak sie pralo (Białowola). No zolnik to tak, dawno pralków ni mieli ludzie, tylko zolnik, to w zolniku prali. No taka beczka na trzy nogów, we dnie dziura, żyby woda ścikała. I w tym prali, mówiło sie zulili, tak przyliwali wodo gorąco te chusty, a potem do rzyki i praczem aż furczało (Barbarówka). To był taki zolnik, jak beczka, ino że niskie, we dnie miot dziure i tam sie brudno wode spuszczało, a pralo sie ługiem zrubiuonym z pupiołu (Tarnawa Duża). To sie zolilo w takim drewnianym naczyniu. To sie nazywał zolnik. I tam sie wyrobilo z popiołem te przedze i dopiero si ukladało. Na wirzchu jeszcze była taka szmata, i na wierzchu popiół, i dopiero sie kipiące wode lało do tego zolnika. Dupiero sie dobrze wyzolilo, to ta miała kolor ładny, jaśniutki. I du tego zolnika na te szmate i na popiół sie rzucalo kamienie, żeby dłużyj ta woda guraća ścikała (Wola Różaniecka). Zolnik sie nazywało sie kiedyś, zolili właśnie w takich na nóżkach, w takich beczkach zolili bielizne i popiołem zolili (Chrzanów). To zolnik sie nazywało, kiedyś popiołem zolili (Stulno). W zolnik nakladało sie szmat, to zalalo gorąco wodo z ługiem, i tak sie pralo, potem te wode sie wypuściło, bo tam w dnie był taki korek, to go sie łodetkało, wode wyloto te brudno i wloło sie nowo, i pralo dali (Udrylicze). W zolnikach sie zulilo, no bo to nie było tak żadnych proszków, niczego, tyko sypało sie, przykrywało sie taki zolnik, naukladało sie wszystkiego tam, no któro tam do prania, bo było uprane raz, później już drugi raz. Jak sie miało prać, wkładało sie w tyn zolnik i na wirzch nakrywało sie. Taka beczka była i tam sie sypało popiół taki z drzewa, jak było palone, i później trzeba było wode gotować, i w tyn popiół lać na wierzch, no i tam był taki czop ze słumy zrubiony, i ta woda ścikała. No ta woda gorąca, no to już wiadomo było no, że to sie zoli. I stało przez noc w tym wszystkim, a na drugi dzień ustygło w tym zolniku i dopiro sie na wode to kijanko, du krynicy nieśli. No i stąd tyn zolnik (Dubienka). W zolniku pupiołem sie pralo, ług taki sie z pupiołu rubilo, do tego zolnika loło i te brudy tak pralo, mydła nicht ni widziot, nie znot (Staw Noakowski). Zolnik to drewniana balia na trzech nogach służąca do wyparzania płótna w ługu (Wólka Czuleczycka). Zolnik to statek łokragły. Zolnik sie nazywa, i to płótno tam sie kłado w ten zolnik. A gotowało sie wode na gorąco i w ten zolnik sie lało. Popiół sypało sie na take płachcie, nakrywało sie ten zolnik, sypało sie popiół, ale popiół musiał być z drzewa, dobrego drzewa dębowego, łon był taki mocny. I lało sie wode [. . .] to przycydzone było w tym zolniku, przez to, przez na przykład przez ten popiół, i ta woda przelatała, i to płótno musiało wymoczyć. To łono mokło cało noc (Ochoża). Zolnik taki. Taka beczka nogi miała, w dole szeroka była, na górze węższa, miała wywiercone dziury i w te dziury napychało sie tam takie i tam sie lało wode, bielizny sie nakladało, bo to lniana była bielizna taka swojej roboty, i nakladało tego tej bielizny i na wirzch przykryło sie jakaś tako szmato, dało sie tego pupiołu i to sie lało kipiące wode, i to tak tam kipiało, to przychodziło, a dołem ściekało. Potem znouu stawiali to, grzali, a później na rzeke prać, a jak nie wyprał dobrze, to bielizna zażółkla (Siedliska pow. Tomaszów Lubelski). Zolnik to beczka na trzy nóg, i w tym zolniku sie zulilo (Pawłów). Zolnik to był tak jak beczka taki pękaty i z dziuro we dnie du spuszczenia wody, i w tym zolniku sie ług taki sypało i tam sie nim szmaty pralo (Zubowice). Zolnik to do prania kiedyś. Zolnik to tak, taka balja była [. . .]. Wkłada sie w ten zolnik. W ten zolnik kłodzi si, gutuji sie wody i teraz zalywa sie, i łono sie tak parzy [. . .], wygotuje sie. Późnij już te zołe sie wypuści, bo tam taki łod, kołyk je pud spodem (Leszczany). Zolnik to tak downo służył jak pralka dzisiaj, ale to nie to samo. Zolnik to kregły i z drewna, mo trzy nogi, a z boku dziura. I te dziure zatykali, tam szmat nałożyli, ługiem z pupiołu prze-

liwali jaż woda bedzie czysto. No i tak pare razy dziure odetkoł, woda wyleciała i już te szmaty zrubili sie bilsze, a potem du rzyki i kijunko już dalsze pranie. A tera pralka pierze, a nie człowiek (Tarnawka). Zolnik to taka beczka, z tym że była na nogach. I robilo sie ług, w ługu sie prało bilizne, pościelowo i usubisto. Łało sie do beczki gorąco wode, a paliło sie w kuchni drzewem, najlepiej było usikowym, później sie wybierało popiół, przysiwalo sie przez jakiś tam przetak, wsypywalo sie do takiego specjalnego woreczka ten popiół i wkładalo sie do tego wrzątku, do tego zulnika (Borowiec). Zolnik to wielgie takie drewnianie naczynie, w którym sie dawniej naparzało bielizne brudno (Chmiel). Jak mogło być inacy, bo prali tak, jak i dziś, takie na trzech nogach, we dnie z dziuro i takie to było pranie w ty pralce. A jak sie nazywalo, nazywalo sie zolnik, pralka na trzech nogach do zolynia szmatów. Ja jesce w taki pralce prała, w tym zulniku (Rataj). Zolnik to naczynie do wybielania płótna (Wola Uhruska). Zolnik to naczynie, w którym moczyła sie bielizna do prania (Grabowiec). Zolnik to drewniane naczynie na trzech nogach do moczenia bielizny w zole (Andrzejów pow. Chełm). Du bilizny moczenia był zolnik (Zwiartów). Du prania był zolnik. W ten zolnik sie kładzie, zalywa sie i ono sie tak parzy, i to tak sie pierze (Żmudź). Du wody był cebrzyk, du sieczki dla krów szaflik, du bilizny moczenia zolnik (Telatyn). W ostatni dzień Adwentu robi sie przygotowania do swiat, pierze sie wszystko, a kiedyś to w zolniku prali, zaleli wrzątkiem po ługu czy popiele. A potem świerczkiem sie ozdabialo, kwiaty z papieru, pajaki i takie swiaty wyrabiali, takie gwiazdeczki białe jak śnieg (Sułów). Zolnik, co był du prania, już tera takich słów sie nie używa, to takie zapomniane słowo, nieużywane, niby wiadomo co znaczy, ale sie nie używa (Sasiadka).

Źródła: PM, PI, KAGP, MSGP, CWP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia, środkowo-wschodnia i środkowa (zob. mapa 25).

D. lp. zolnika; D. lm. zolników; wymowa: zolník.

Por. balija, luszow, polewanica, polewanka, potaczka, potak, stawnica, tryfus, tryfusek, zolnica, źłób, żłukto.

Zoła 'roztwór z popiołu i wrzącej wody do zaparzania bielizny'

To jest z drzewa, jak sie pali w kuchni, to tak zlatuji, i to wode gorąco na tyn popiół sie leje, i to sie robi specyjalnie takie, u nas to nazywali zoła (Radzanów). Pod wirzech zolnika rozcilili płachte i na wierzch posypali popiołu na te płachte, i leli ukrupem, i z tego popiołu robił sie ług, to nazywali zoła (Susiec). Zoła to roztwór wody z popiołem (Potok Górny). Jak sie już gutował popiół z wodo, to sie nazywalo zoła (Nielisz). Zoła to roztwór do zaparzania bielizny (Orłów Murowany). Zoła to woda z popiołem, no taki popiół na szmatach (Michałówka). Zoła to ta sama woda, która już przeszła przez bielizne (Czołki). Do zulnika popiół brali z pieca i leli na to wode i to takaja zoła była. To sie nazywala zoła, z drzewa popiół musiał być na te zołe (Moniatycze). Popiół z drzewa to u nas nazywali to zoła, w tym zolniku ta woda i ten popiół, ta woda przelatowywała i ono mokło całe noc w ty zole (Ochoża). Zalywa sie w tyn zolnik i parzy sie, później już te zołe sie wypuści, bo tak pud spodem taki kołyk był, i sie wypuści wode (Żmudź). Późnij już te zołe, jak to pusto i pare razy sie przyleje, to sie wypuści z zolnika, odetka sie dziure na spodzie (Leszczany).

Źródła: PM, KAGP, SGM, MSGP, CWP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa (bez obszaru nadwiślańskiego) oraz okolice Radzyna Podlaskiego, Lubartowa i Puław (zob. mapa 24).

D. lp. zoły; D. lm. zołów; wymowa: zoua.

Por. ług.

Zoźa ‘człowiek podły, zły’

Zoźa i tyle, chłop czy baba, to tak samo, czasem to chłopy bardzi so podle niż kobity (Olchowiec). Zoźa to taki paskudny cłowiek z charakteru, ni lubi ludzi (Zdzisławice). To mówili na te babe, że to zoźa, bo każdemu na złość rubiła, ile una krzywdy zrubila (Susiec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zoźy*; D. lm. *zoźów*; wymowa: *zoźa*, *zoźa*.

Por. *bydlak, drań, gadzina, hultaj, jędza, ladacy, ladaczuch, lichota, nicpoń, niepo-cziwy, podlec, podleca, podły, sobaka, zgarny*.

Zrywny ‘człowiek porywczy’

Un taki zrywny zawsze, byle czego sie złości, zara du bicia (Czołki). Un więcy taki zrywny, ale zara mu przechodzi (Niele dew).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zrywnego*; D. lm. *zrywnych*; wymowa: *zrywny*.

Por. *awanturnik, nerwus, paliwoda, raptus, złośny*.

Zuchwalec ‘człowiek niemiły dla innych, źle się zachowujący’

Tyn jego zieć to taki zuchwalec, zarozumiały, bezczelny (Dutrów). Zuchalec to myśli, że jemu wszystko wolno, inne ludzie to takie byle co, a un jich traktuje jak bydło, a sam tak sie zachowuje jak zwierze, a ni człowiek (Hańsk).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *zuchwalca*; D. lm. *zuchwalców*; wymowa: *zuxfalec*.

Por. *arogancki, bambaryła, bucyna, mądrala, przemądrzały, salamon, swołocz, szarań-cza, zarozumialec, zmadrzały*.

Zwalaniec ‘człowiek leniwy’

Zwalaniec taki, co nie chce mu sie robić (Biszcz). Zwalaniec to inaczy leń, taki, co nie lubi nic robić, moja ciotka takiego chłopca miała, co ino by leżał, spał, jad, i tyle, taki zwalaniec był (Bukowa).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolice Biłgoraja.

D. lp. *zwalaniec*; D. lm. *zwalaniec*; wymowa: *zwalaniec*.

Por. *gnojowaty, leniuch, leń, mitrega, nieroba, próźniak, walacz, walyło*.

Zwalany ‘człowiek, który nie przestrzega higieny’

Zwalany to brudny i zanidbany człowiek (Czarnystok). Zwalany taki chodzi, bo nie dba o siebie, uwala sie i nie umyje (Zynie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *zwalanego*; D. lm. *zwalanych*; wymowa: *zwalany*.

Por. *borcuch, brudas, fleja, flejtuch, kociuba, kocmotuch, kominiarz, kopciuch, lapa, larwa, legiejda, lejba, lejbuś, łachmaniarz, łachmyta, łazarz, morus, murdza, niechluj, niechlujka, nieuchajny, oberdziad, omettuch, osmaluch, osmoleneć, smoluch, suswołek*,

ślaja, śmieciuch, śmierdziel, śmierdziuch, trepla, upaciany, upaskudzony, utyłany, uwalany, wytalpany, zafajdany, zafolowany, zamurdzany.

Zwierciadło ‘tafla szkła mająca właściwości odbijania znajdujących się przed nią przedmiotów’

Zwierciadło to przedmiot ze szkłem, w którym się można przejrzeć (Wiryki). Dziś nikt nie powi zwierciadło, tylko lusterko, a moje matka to jeszcze zwierciadło mówili. Ale ze starych ludzi to każdy wie, co to zwierciadło (Tuczna). Zwierciadło to kiedyś mówili, w zwierciadle się można przejrzeć było (Dubienka).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. zwierciadła; D. lm. zwierciadeł // zwierciadłów; wymowa: zúvercáduo, zúircáduo.

Por. lusterko, lustro, przejrzadło, przerziadło, zerkadło.

Zwracać ‘wyrzucać zawartość żołądka przez przełyk i jamę ustną na zewnątrz’

Coś zjadłam takiego, że mi nidobrze i bede zwracać (Suszno). Jak coś zaszkodzi na żołądek, to musowo zwracać (Mszanna).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

Wymowa: zwracać.

Por. rzygać, wonitować, wymiotować, wywiekać.

Zydel ‘sprzęt domowy do siedzenia bez oparcia, wyższy stołek’

Zydel to sprzęt domowy do siedzenia, ale bez oparcia (Orłów Murowany). Zydel to drewniany stołek (Rozięcín). Zydel to stołek duży (Grądy). Zydel to stołek większy (Grabowiec). Zydel to stołek wyższy bez oparcia (Krepa). Zydel był do sidzenia, bo krzesłów jeszcze dawno temu to ni było, ino te zydle (Wiski). Zydel to krzesło swoji ruboty (Gołębie).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. zydlá; D. lm. zydlów; wymowa: zydel.

Por. taborecik, taborek, taboret, taboretek, taboretka, taborka.

Żrenica ‘żrenica oka’

Żrynica w oku to jest do patrzenia (Nowodwór). Patrzy się żrynico, ale mówi się, że okiem się patrzy, ale to najważniejsze to żrynica w tym oku jest (Białowody). Inacej się nie mówi, tylko żrenica (Konopnica). To człowieczek, ale i żrenica mówim, ale do pani to lepi powiedzieć żrenica (Jablczna).

Źródła: PM, PI, KAGP, MG.

Geografia: powszechna (zob. mapa 2).

D. lp. żrenicy; D. lm. żreniców; wymowa: żreńica, żryńica.

Por. człowieczek, człowieczko, laleczka, lalka, panienka, patronka, patrzączka, żronko, żrenica.

Żronko ‘żrenica oka’

Żronkiem się spozira, jest w samym środku oka (Gardzienice). Żronko jest takie malutkie w oku, w tęczowce oka jest (Rybczewice).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Gardzienice, Rybczewice, Łopiennik Górny, Łopiennik Nadrzeczny (zob. mapa 2).

D. lp. *żronka*; D. lm. *żronków*; wymowa: *żronko*.

Por. *człowieczek, człowieczko, laleczka, lalka, panienka, patronka, patrzączka, żrenica, żrenica*.

Żabka I – tom I: 359.

Żabka II – tom I: 359.

Żabka III – tom II: 229.

Żabka IV – tom II: 229–230.

Żabka V – tom II: 230.

Żabka VI – tom III: 416.

Żabka VII – tom VI: 637.

Żabka VIII – tom VI: 638.

Żabka IX – tom VII: 446.

Żabka X – tom VII: 446–447.

Żabka XI – tom VII: 447.

Żabka XII ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Żabka była w lampie naftowy, z otworem na płomień (Grądy). *Żabka to blaszka z otworem na płomień w lampie naftowej* (Karczmiska). *Żabka była w lampie naftowy* (Wilków).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Zarzecze, Oblasy, Słotwiny, Wilków, Polanówka, Karczmiska, Braciejowice, Grądy, Borzechów, Piotrawin, Kluczkowice, Basonia, Momoty Dolne, Flisy, Stawce, Tarnawa Duża (zob. mapa 36).

D. lp. *żabki*; D. lm. *żabek* // *żabków*; wymowa: *żapka, zapka, żapka*.

Por. *czapek, czapeczka, czapka, czaprak, grzybek, hapa, hapka, jołop, kapelusik, kapelus, kapeluszek, kaptur, kapturek, kołpak, kominek, maszynka, murtka, raczek, szczupak, szołomak, żydek*.

Żarłok ‘człowiek chętny do jedzenia’

Żarłok to taki, co lubi dużo zjeść (Stara Wieś). *Żarłok to taki, co mówi sie, że żre, a nie jiy* (Tworyczów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. *żarłoka*; D. lm. *żarłoków*; wymowa: *żaruok*.

Por. *żerny, żerty*.

Żarówka ‘hermetycznie zamknięta bańka szklana dająca światło elektryczne’

Żarówka to przedmiot do oświetlania wkładany do żyrandolów (Ruda Solska). *Żarówka to jest w lampie na elektryke* (Łańcuchów).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *żarówki*; D. lm. *żarówek*; wymowa: *żarufka*.

Żartobliwy ‘człowiek, który lubi żartować’

Żartobliwy taki, un lubi pożartować (Chmielek). *Z niego to, jak to mówio, taki żartobliwy jest, bo przy nim to śmichu kupa* (Topólcza).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa – zasięg rozproszony.

D. lp. *żartobliwego*; D. lm. *żartobliwych*; wymowa: *żartobliwy*.

Por. *desperak, dowcipiarz, wesoly, żartownik*.

Żartownik ‘człowiek, który lubi żartować’

Żartownik to człowiek wesoly, lubi żartować (Chmiel). *Żartownik to człowiek, co lubi żartować* (Zawada).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *żartownika*; D. lm. *żartowników*; wymowa: *żartownik*.

Por. *desperak, dowcipiarz, wesoly, żartobliwy*.

Żary ‘człowiek o rudych włosach’

Żary to rudy po dawnymu (Polubicze Wiejskie). *Jak miała rude włosy, to mówili, że ladaca, bo żara* (Hołowno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *żarego*; D. lm. *żarych*; wymowa: *żary*.

Por. *rudas, rudy, rudzielec, ryży, żółty*.

Żebra I – tom III: 417.

Żebra II ‘kości tworzące szkielet klatki piersiowej, łukowato wygięte, połączone z kręgosłupem’

No to so żebra, no tam serce. Żebra, mnie nawet bolo te żebra (Lipa). *Żebra to takie gnaty so w człowieku* (Chmiel). *Żebra mie bolo, musiałam dzieś se stłuc, ale nie wim dzie* (Nadrybie).

Źródła: PM, PS, KAGP, MG.

Geografia: powszechna (zob. mapa 6).

D. lp. *żebra*; D. lm. *żeber // żebrow*; wymowa: *żebra*.

Por. *chabory, chaby, schaby, ziobra*.

Żelazko I – tom III: 417.

Żelazko II – tom VI: 642.

Żelazko III – tom VII: 447.

Żelazko IV – tom VII: 447–448.

Żelazko V ‘narzędzie do prasowania tkanin nagrzewane rozżarzonym węglem drzewnym’ (zob. ilustracja 19).

A były żelazka węglowe, sie węgiel drzewny kładło, machało sie, dmuchało, ten węgiel sie rozpałił, trza było dmuchać albo machać tym żelazkiem, rozgrzało sie i dopiero prasowali (Pawłów). Byli żeliwne żelazka na węgiel (Sulmice). A no takie to żelazko, takie jak to na węgle. Jak sie wygasty te węgle, takie węgle te, takie z drzewa, to jak sie wygasty, to sie dosypywało tych świżych tego i sie prasowało. Tera to ni ma takich żelazków (Michów). A prasowanie to były takie żelazka na drzewny węgiel i wkładało sie, jak sie spalił, spaliło sie drzewo, to taki zostawał, trzeba było dobrze [...], żeby całkiem sie nie spaliło drewno i takie kawałki tego drewna sie zbierało, i trzeba było, żeby gorącego używać, [...], wkładało sie do tego żelazka, z boku miały takie otworki i trzeba było machać, taka drewniana rączka była taka. To takie podobne do tego elektrycznego żelazka, tylko i taka rączka była podobna, wkładało sie ten węgiel drzewny i tak sie go podpalało, trzeba było machać, żeby rozżarzyło sie to, no i tak sie prasowało, a to były przeważnie lniane rzeczy na wsi, to sie ładnie to prasowało, a takie rzeczy jak teraz, to by sie spaliło (Rejowiec Fabryczny). Żelazko to było na węgle, w środek wkładało sie rozżarzone węgle (Osmolice). A przyrząd do prasowania to sie nazywa żelazko, kiedyś i tera, ale to jest inne żylazko, kiedyś to były te żelazka takie węglane, na węgiel z drzewa (Chmiel). Żelazko do prasowania ubrań było i kiedyś, ale inne niż tera, na węgle drzewne (Ruda Solska). Prasowało sie żelazkiem z ogniem, nabierało sie ogień w żelazko i tem sie prasowało, ogień musiał być z drzewa (Osiczyna). Żilazka były, aly żilazka były na żar. Żar si wsypywało du żilazka i zakrecało si, i później żilazko to si rozgrzeje i prasuje si (Kryłów). Były żelazka, ale nie takie jak dziś na prad, tyko na węgiel jaki, to one stały na kuchni przeważnie, żeby węgiel dorzucać i nie nosić daleko. Metalowe i ciężkie były, z tako dużo rączko masywno, i sie tak to prasowało (Rozięcín). A jeszcze pamiętam, jak babcia miała żelazko, potem prasowanie, czego nigdy nie lubiłam robić, zawsze mnie zmuszano do tego, to było żelazko na węgiel takie, drewniano rączke miało, tu miał takie odchylało i tam sie gorące węgle rzucało, dopiero sie prasowało (Książomierz). Żelazka byli takie, co mieli rurki, rurki takie i łodkrywali sie na żar, kiedyś to żar, prądu ni było (Żmudź). Żylazko to miało jakby taki ogień, ale to na węgiel było takie nurmalne żylazko (Łuszczacz). Żielazka to nie takie jak teraz, tyko takie byli, co mieli rurki. I to było na żar (Leszczany).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. żelazka; D. lm. żelazków; wymowa: żelasko, zelasko, żelasko, żylasko, żilasko.

Por. pras, tras.

Żelazko na duszę ‘narzędzie do prasowania tkanin z rozżarzaną sztabką żelaza wkładaną do środka’ (zob. ilustracja 20).

To jeszcze od moji babci słyszałam, że to takie te żylazka na dusze byli, [...], prasowali żylazkami takimi na dusze (Żrebece). Żelazka były różnego typu, kiedyś pierwsze to były

takie jak to mówio, żelazko ma dusze, była taka dusza wkładana. Kawalek żelaza palone, nagrzanę, w kuchni był otwór na drut na haczyk, żeby założyć, włożyć, wsunąć to żelazko i tak sie prasowało (Rejowiec Fabryczny). Żelazko u nas kiedyś, kiedyś, to było takie zylazko na duse (Gołąb).

Źródła: PM, ML, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *żelazka na duszę*; D. lm. *żelazków na duszę*; wymowa: *żelasko na duše, żylasko na duše, zylasko na duse, zelasko na duse.*

Por. *żelazko z duszą.*

Żelazko z duszą ‘narzędzie do prasowania tkanin z rozgrzaną sztabką żelaza wkładaną do środka’ (zob. ilustracja 20).

Było żelazko z duszu, trza było najsuprząd jak sie w piecu polito na chlib, jak polity w piecu, to trza było se węgli nagasić, żeby późni te węgle rozżarzyć, włożyć w żelazko i jak już łoginku troche było, bo tam tako szparka była i tak sie wiuwało tym żelazkim, żeby sie te węgle rozpolity. Wtedy sie to żelazko nagrzoło. To było takie żeliwne, łodlune i taki kuminek miało wykrzywiuny, ręcka drewniano była, takie było troche artystycznie zrobione, a drugie, co było ta samo dusza z taku ło. To znouw to, to z tu duszu, to kładło sie, wyjmowało sie te dusze żelaznu, w grubke sie kładło, jak sie łogin poluł, ta dusza sie musiała do czerwuności rozgrzoć i dopiro sie wkładało do środka, i sie prasowało. To było żelazko z duszu (Świeciechów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Świeciechów, Chmiel.

D. lp. *żelazka z duszą*; D. lm. *żelazków z duszą*; wymowa: *żelasko z dušo, żelasko z dušu.*

Por. *żelazko na duszę.*

Żergaty ‘człowiek zezowaty’

Żyrgaty, bo ma zeza (Naklik). Żyrgaty to człowiek zezowaty (Panasówka). Żirkaty to ma krzywo ustawione oko (Majdan Sopocki). Żirgaty to człowiek, który ma zeza (Potok Górny).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *żergatego*; D. lm. *żergatych*; wymowa: *żergaty, żyrgaty, żergaty, żirgaty, żirkaty.*

Por. *żosooki, kosy, kośnooki, krzywe oczy, rozokat, rozokaty, rozoki, skośny, smutrowaty, świdrach, świdrowaty, zdrakowaty, zdrygooki, zezooki, zezowaty.*

Żerny ‘człowiek chętny do jedzenia’

Żyrny to taki, co lubi dużo zjeść (Potok Górny). Żerny człowiek to taki, co lubi jeść i to dużo (Niele dew).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *żernego*; D. lm. *żernych*; wymowa: *żerny, żyrny.*

Por. *żartok, żerty.*

Żerty ‘człowiek chętny do jedzenia’

Mój tu żyrty chłop, co mu dać to zjy, aby dużo było (Skoków). Żerty taki był i dobry człowiek tyn mój, co sie dało, to zjad, aby dużo było, bo lubiat se zjeść, żerty chłop był (Brzeźno).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *żertego*; D. lm. *żertych*; wymowa: *żerty*, *żyrt*.

Por. *żarłok*, *żerny*.

Żgaga ‘człowiek bezwzględny’

Nimiec to był taki nieubłagany, nie widzi ino siebie, zabić i już, tako złośliwo żgaga (Wólka Abramowska). *Ale to żgaga ta moja tyściowa była, paskudna baba, żgaga i tyle* (Goraj).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *żgagi*; D. lm. *żgagów*; wymowa: *żgaga*.

Por. *kałmak*, *nieużyty*, *palistrant*, *zmija*, *żulik*.

Żgałka ‘zewewnętrzna chrząstka krtani’

Żgałka to takie coś co wystaje tu na karku z przodu (Orchówek). *Żgałke miał take wystające* (Stary Brus).

Źródła: PM, PS.

Geografia: okolice Włodawy.

D. lp. *żgałki*; D. lm. *żgałków*; wymowa: *żgałka*.

Por. *duda*, *Ewy jabko*, *gagawka*, *gardziel*, *gardziela*, *gardziół*, *gardziola*, *gardziolek*, *gardziółka*, *garło*, *grdyka*, *grzdyk*, *grzdyka*, *grzdyl*, *gula*, *hartanka*, *hartań*, *hłotok*, *hyra*, *hyrtak*, *jabko Adama*, *krtyka*, *krztań*, *krztyk*, *krztyka*, *tyk*, *tykawka*, *tykut*, *mi-chalek*, *pijak*, *pitak*.

Żłób I – tom IV: 491.

Żłób II ‘drewniane naczynie na trzech nogach służące dawniej do zaparzania bielizny w ługu’ (zob. ilustracja 15).

Żłób taki na trzech nogach, kręgle takie i z dziuro na dole do wypuszczania wody. To na te chusty w tym żłobie leli gorące wodę i to sie zuliło (Żuków).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Żuków (zob. mapa 25).

D. lp. *żłobu*; D. lm. *żłobów*; wymowa: *żuup*.

Por. *balija*, *luszow*, *polewanica*, *polewanka*, *potaczka*, *potak*, *stawnica*, *tryfus*, *tryfusek*, *zolnica*, *zolnik*, *żłukto*.

Żłukto ‘drewniane naczynie na trzech nogach służące dawniej do zaparzania bielizny w ługu’ (zob. ilustracja 15).

Żłukto było naczyniem drewnianym na trzech nóżkach, służyło do robienia ługu do prania bielizny, naczynie to obwiązywało się szmatą, na szmatę sypało się popiół drzewny, na to lało się wrzątek, to co spływało nazywano ługiem (Bokinka Pańska). *Żłuchto to drewniane naczynie do parzenia w gorącym ługu płótna, bielizny* (Opole). *Żłuchto było takie na ten ług, że prali koszuli i wszystko, to było żłuchto takie nazywało się* (Rusiły). *Żłukto to naczynie drewniane do prania o trzech nóżkach* (Podedwórze). *Żłukto było do prania, ług rubili i w żłukcie ługiem i gorąco wodę prali* (Orchówek).

Źródła: PM, PI, CWP, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia (zob. mapa 25).

D. lp. *żłukta*; D. lm. *żłuktów*; wymowa: *żuukto*, *żuuxto*.

Por. *balija*, *luszow*, *polewanica*, *polewanika*, *potaczka*, *potak*, *stawnica*, *tryfus*, *tryfusek*, *zolnica*, *zolnik*, *złób*.

Żłuktować ‘zaparzać bieliznę wrzącą wodą z popiołem’

Chusty ługiem parzyli i to sie nazywało żłuchtować (Koszoly). *W żłukcie drywnianym sie żłuktowało chusty* (Międzyłes).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

Wymowa: *żuuktować*, *żuuxtować*.

Por. *ługować*, *polewać*, *potaczać*, *zaparzać*, *zolić*.

Żmać ‘prać w rękach’

Żmać to takie pranie w rękach, sie mydli i sie tak dusi te pranie (Bohukały). *Jak była tako jeszcze niwielgo dziwczynko, to już musiała żmać chusty* (Lipnica).

Źródła: PM, PI.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia (zob. mapa 27).

Wymowa: *żmać*.

Por. *miać*, *naminać*, *odcierać*, *odminąć*, *odżymać*, *prać*, *trzeć*, *wycierać*, *wyminąć*, *wyżymać*, *zażymać*, *żmykać*.

Żmęda ‘człowiek, który marudzi’

Żmęda to człowiek grymaśmy, nic mu ni pasuje (Potok Górny). *Żmęda, bo cały czas żmędzi, nie tak jest, nie podoba mu sie* (Wywłoczka).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

D. lp. *żmędy*; D. lm. *żmędów*; wymowa: *żmenda*, *żmynda*.

Por. *grymas*, *grymasa*, *maruda*, *marudnik*, *menda*, *przeborny*, *skrzywiony*, *szmanda*.

Żmija I – tom III: 418–419.

Żmija II ‘człowiek bezwzględny’

Żmija tako z ty baby, niszczy ludzi i nie przemówisz, nie ubłagasz, zrobi swoje i już (Wólka Abramowska). *Żmija, bo to człowiek jak żmija, ugryzie i nawet ni pupatrzy czy żyjesz jeszcze* (Rozłopy).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowa – zasięg rozproszony.

D. lp. *żmiji*; D. lm. *żmijów*; wymowa: *żmija*.

Por. *kałmak*, *nieużyty*, *palistrant*, *żgaga*, *żulik*.

Żmuda ‘człowiek powolny, flegmatyk’

Żmuda to taki, co jest bardzo powolny, robi wolno i myśli wolno (Biszczka). *Żmuda taka i nic nie pośpieszy, wolniuśko robi* (Potok Górny).

Źródła: PM, MG.

Geografia: okolica Biłgoraja.

D. lp. *żmudy*; D. lm. *żmudów*; wymowa: *żmuda*.

Por. *ćmucha*, *głama*, *guzdrała*.

Żmykać ‘prac w rękach’

Żmykać to prac w rękach (Orłów Murowany). Rękami sie żmykało na tarze (Bukowa Wielka). Żmykać to prosto jest prac, ale ni pralko, ino rękami (Horyszów Ruski). Żmykać to jakby tak prac ręcznie (Kryłów). Żmykać to jak w rękach (Ostrów). Żmykać trza było rękami chusty (Dubienka). A później do prania do tego żołnika to sie żmykało na tarze, wszystko na tarach było prane. Woda była ze studni albo z pompy, bo były pompy i studnie. I lane do balji i stołek stawiany taki długi, i prało sie kijankami (Osiczyna).
 Źródła: PM, ML, PI, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia i środkowo-wschodnia (zob. mapa 27).
 Wymowa: *żmykać*.

Por. *miąć, naminać, odcierać, odminąć, odżywać, prac, trzeć, wycierać, wyminąć, wyżywać, zażywać, żmac*.

Żołądek I – tom III: 419.**Żołądek II** – tom VI: 643.**Żołądek III** ‘wewnętrzny narząd trawienny’

Żołądek to w środku w człowieku, tak leci to wszystko, co człowiek zjad i wypił (Rybczewice). Sami ziołami leczyli, jak żołądek bolał, to zbierali po ugorach te dziurawce różne, te żółte kwiaty suszyło sie i piło (Błonie). Piołun, dziurawiec, mięta, bez czarny, łopian, to zbierali i tym przypadłości żołądkowe lekowali, to na żołądek było (Brzeźno). Młode orzechy byli na żołądek, nalewka z tego (Uhrusk). Piołunem leczyli żołądek, bo to dobre, choć bardzo gorzkie (Białopole). Piołun to roślina o gorzkim smaku, ale bardzo dobra na żołądek (Karmanowice). Piołun to jest znów na żołądek, okropne ziele, ale na bóle żołądkowe dobre [...], strasznie gorzkie (Bronice). To na żołądek jest piołun bardzo dobry, jak to sprawdziłam i wim (Dereźnia).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *żołądk*; D. lm. *żołądków*; wymowa: *żouondek, żouundek*.

Por. *maćko*.

Żona ‘kobieta pozostająca z mężczyzną w związku małżeńskim (w stosunku do tego mężczyzny)’

Niedługo znałem swojo żone, ani charakteru nie poznałem, ani jej myśli, ale przeżyliśmy jakoś (Kosmów). Żone to kiedyś ojcowie wybierali, kawalir nic ni miał do powidzenia (Łaziska). Bogaty to bidny se nie wzion za żone, tylko take jak on, z morgami (Mętów).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *żony*; D. lm. *żon // żonów*; wymowa: *żona, żuna, zona, zuna*.

Por. *baba, kobieta, moja, moja baba, moja kobieta, moja stara, stara, ślubna, żonka*.

Żonka ‘kobieta pozostająca z mężczyzną w związku małżeńskim (w stosunku do tego mężczyzny)’

Żonka to mi sie udała, super kobita (Dutrów). Żonka to jest ta, z kóro ślub brałem (Buśno). Żonka to nie musiała być ładna, ale bugata i rubotna (Lubenska).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: Lubelszczyzna wschodnia.

D. lp. *żonki*; D. lm. *żonków*; wymowa: *żonka*, *żunka*.

Por. *baba*, *kobieta*, *moja*, *moja baba*, *moja kobieta*, *moja stara*, *stara*, *ślubna*, *żona*.

Żółtaczka I – tom V: 516.

Żółtaczka II ‘choroba, przy której żółknie się na ciele i na twarzy’

Żółtaczka to choroba zakaźna (Chmiel). *Żółtaczka to od wątroby się bierze czy od woreczka żółciowego, i człowiek żółknie tak* (Pałecznicza).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *żółtaczki*; D. lm. *żółtaczków*; wymowa: *żuutačka*, *żuutočka*, *zuutacka*, *zuutocka*.

Żółty ‘człowiek o rudych włosach’

Żółty to taki, co ma rude włosy (Łaziska). *U nas był żółty Maniek, włosy miał rude i piegi rude, ale mówili na niego żółty* (Żrebce). *Żółty to człowiek o rudych włosach* (Nasiłów).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *żółtego*; D. lm. *żółtych*; wymowa: *żuuty*, *zuuty*.

Por. *rudas*, *rudy*, *rudzielec*, *ryży*, *żary*.

Żrenica ‘żrenica oka’

Żrenica to jest sam środek oka, którym się patrzy (Stulno). *Żrenica to w oku jest, w samym środku oka* (Żakowola).

Źródła: PM, PI, MG.

Geografia: Żakowola, Kodeniec, Żuków, Stulno (zob. mapa 2).

D. lp. *żrenicy*; D. lm. *żreniców*; wymowa: *żreńica*, *żryńica*.

Por. *człowieczek*, *człowieczko*, *laleczka*, *lalka*, *panienka*, *patronka*, *patrzaczka*, *żrenica*, *żronko*.

Żuchawica ‘szczęka, w której osadzone są zęby’

Zęby siedzo w żuchawicy w gębie (Rudy). *Żuchawica to w gębie, jest żuchawica z zębami razem* (Wereszczyn).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *żuchawicy*; D. lm. *żuchawiców*; wymowa: *żuxawica*, *zuxawica*.

Por. *szczęka*, *żuchwa*.

Żuchwa ‘szczęka, w której osadzone są zęby’

Żuchwa jest na dole i na górze, i w tym siedzo zęby (Hedwiżyn). *Żuchwa to musi ta szczęka, co sie rusza* (Żabno).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: powszechna.

D. lp. *żuchwy*; D. lm. *żuchwów*; wymowa: *żuxfa*, *zuxfa*.

Por. *szczęka*, *żuchawica*.

Żulik ‘człowiek bezwzględny’

Żulik to człowiek podły, nikczemny, zrobi komu źle i nawet się nie obejrzy (Samowicze). *Żulik to zły człowiek, to jest taki, co nie liczy się z nikim* (Czosnówka). *Żulik to taki cwaniak, kręci tak i innych ma za nic* (Dołhobrody).

Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. *żulika*; D. lm. *żulików*; wymowa: *żulik*.

Por. *kałmak*, *nieużyty*, *palistrant*, *żgaga*, *zmija*.

Żwawy ‘człowiek sprawny fizycznie’

Żwawy taki, bo un bardzo szybko biega (Łyniew). *Ale to żwawy, tak się mówi na kogoś, co taki wysportowany po dzisiejszemu* (Kodeniec).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechnie.

D. lp. *żwawego*; D. lm. *żwawych*; wymowa: *żvavy*.

Por. *chodny*, *chutki*, *ścigły*, *żywy*.

Żydek I ‘kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej’

Zydek to jest na dole w lampie naftowej, tam knot w tym siedzi, a zydek to tako osłona jest na płomiń (Flisy). *Zydek jest na dole w lampie naftowej* (Osiny). *W tym żydku był taki otwór na płomiń w lampie naftowej* (Gołębie).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Puław, Kraśnika, Janowa Lubelskiego, Biłgoraja, Hrubieszowa i Krasnegostawu (zob. mapa 36).

D. lp. *żydka*; D. lm. *żydków*; wymowa: *żydek*, *zydek*.

Por. *czapek*, *czapeczka*, *czapka*, *czaprak*, *grzybek*, *hapa*, *hapka*, *jołop*, *kapelusik*, *kapelus*, *kapeluszek*, *kaptur*, *kapturek*, *kołpak*, *kominek*, *maszynka*, *murтка*, *raczek*, *szczupak*, *szołomak*, *żabka*.

Żydek II ‘naczynko z olejem do świecenia’

Żydek to był taki kopeć, a świecynie to było żadne (Polichna). *Lampa przez szkła i na ołyj to żydek* (Miętkie). *A światła nie było, świeciły w baniaku, nakładł czegoś jakiegoś popiołu, a potem szczyppy takie smolne z flaka robił i świecił pod kapo na piecu, a później z nafty mały knot był, nazywały żydek* (Smólsko Duże). *Tak to ciemno było, żydek taki się świecił* (Branew). *Żydyk to kopci tak* (Potok Górny).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geografia: okolice Kraśnika, Janowa Lubelskiego, Biłgoraja i Hrubieszowa.

D. lp. *żydka*; D. lm. *żydków*; wymowa: *żydek*, *żydyk*, *zydek*.

Por. *cyganek*, *kaganek*, *kaganiec*, *kopciuszek*, *lampa*, *lampka*.

Żydek III ‘mały palec u ręki’

Mały palec z samego kraja to nazywali kiedyś zydek, ja i teraz tak mówię (Skowieszyn). *Zydek to się mówiło na mały palec u ręki* (Klementowice).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: okolice Puław.

D. lp. *żydka*; D. lm. *żydków*; wymowa: *żydek*, *zydek*.

Por. *brzeźni palec*, *mały palec*, *mizenny palec*, *mizi palec*, *mizinieć*, *paluszek*.

Żydowski łeb ‘człowiek zaradny, sprytny’

To taki żydowski łeb, bo człowiek zaradny i z żytko do handlu (Wandalin). Jak miał smykałkę do handlu i do wytargowania dobry ceny, to mówili, to żydowski łeb, wszędzie sobie poradzi (Tyszowce).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: powszechne – zasięg rozproszony.

D. lp. żydowskiego łba; D. lm. żydowskich łbów; wymowa: żydofski ɥep.

Por. biegły, majcher, spryciarz, szpajny, szparowny, szpieg, talentowny, zdolniuch, zdolny.

Żyrandol ‘ozdobny, wieloramienny wiszący świecznik’

Żyrandol to ozdobna taka lampa elektryczna wisząca pod powało (Ruda Solska). Żyrandol wissi u puwały (Zanie). Jak założyli prąd, to już ludzie zaczeni żyrandole kupować i u puwały wiszać (Bortatycze).

Źródła: PM, MG.

Geografia: powszechne.

D. lp. żyrandola; D. lm. żyrandoli // żyrandolów; wymowa: żyrandol, żyrandol.

Żywot I – tom III: 426.**Żywot II** ‘brzuch człowieka, część tułowia między kośćmi miednicy i przeponą’

Żywot to kiedyś na brzuch mówili, o, żywot znowu mie boli (Kulczyn). Ma baba wielgi żywot (Kostomłoty). Żywot to brzuch, o boli mie żywot. Mówili, że jak wielgi, to żywot jak baryłka (Hołowno).

Źródła: PM, KAGP.

Geografia: Lubelszczyzna północno-wschodnia.

D. lp. żywota; D. lm. żywotów; wymowa: żywot.

Por. bebech, brzuch, kałdun, wanc, wanciel.

Żywy ‘człowiek sprawny fizycznie’

Żywy to taki szybki, zwinny, taki sportowiec (Skryhiczyn). Takie żywe dziecko, fikołki robi, na każde drzewo wlazie, lazi po tych drzewach jak wywiórka (Sławęcín).

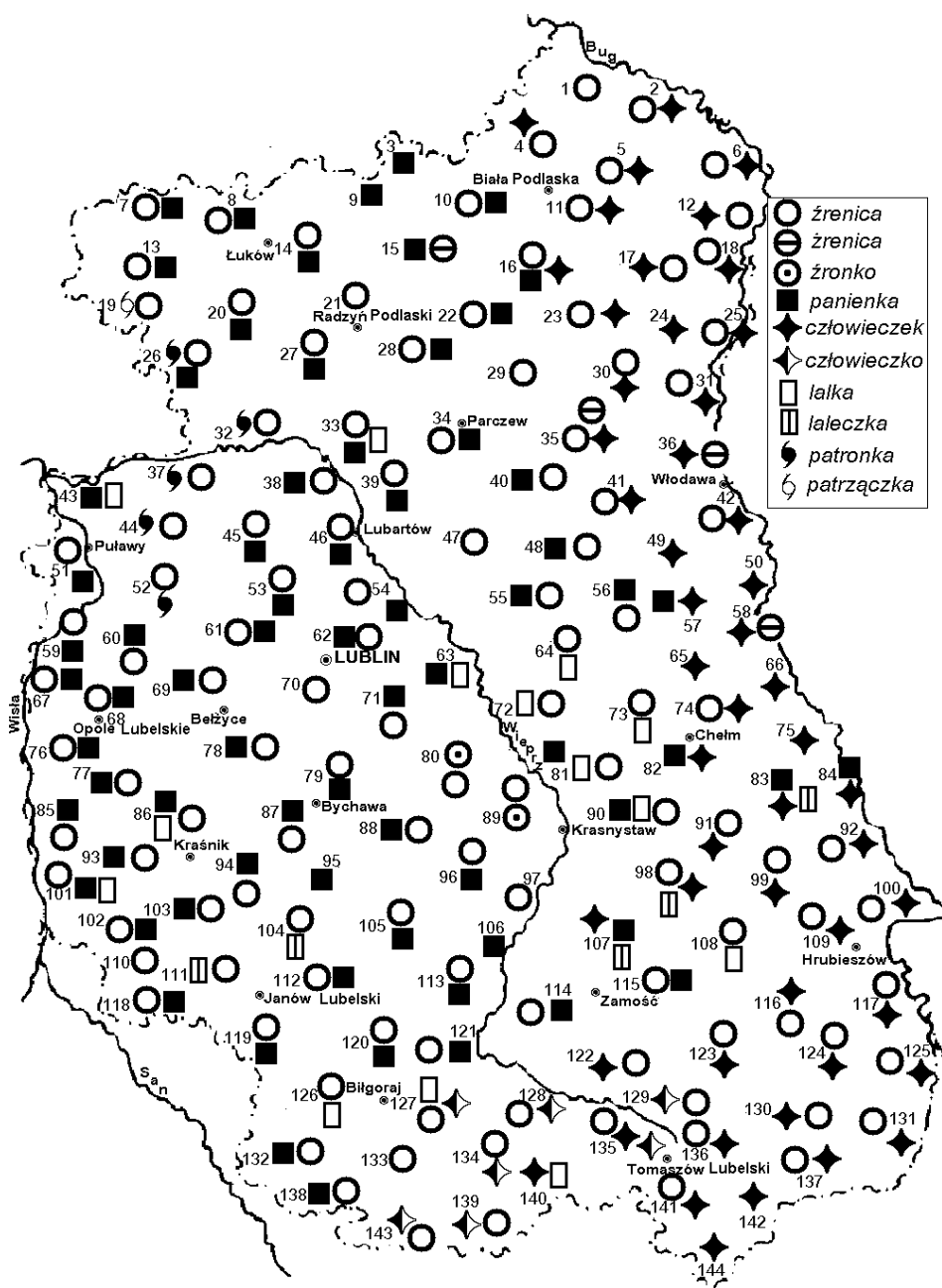
Źródła: PM, MG.

Geografia: Lubelszczyzna południowo-wschodnia.

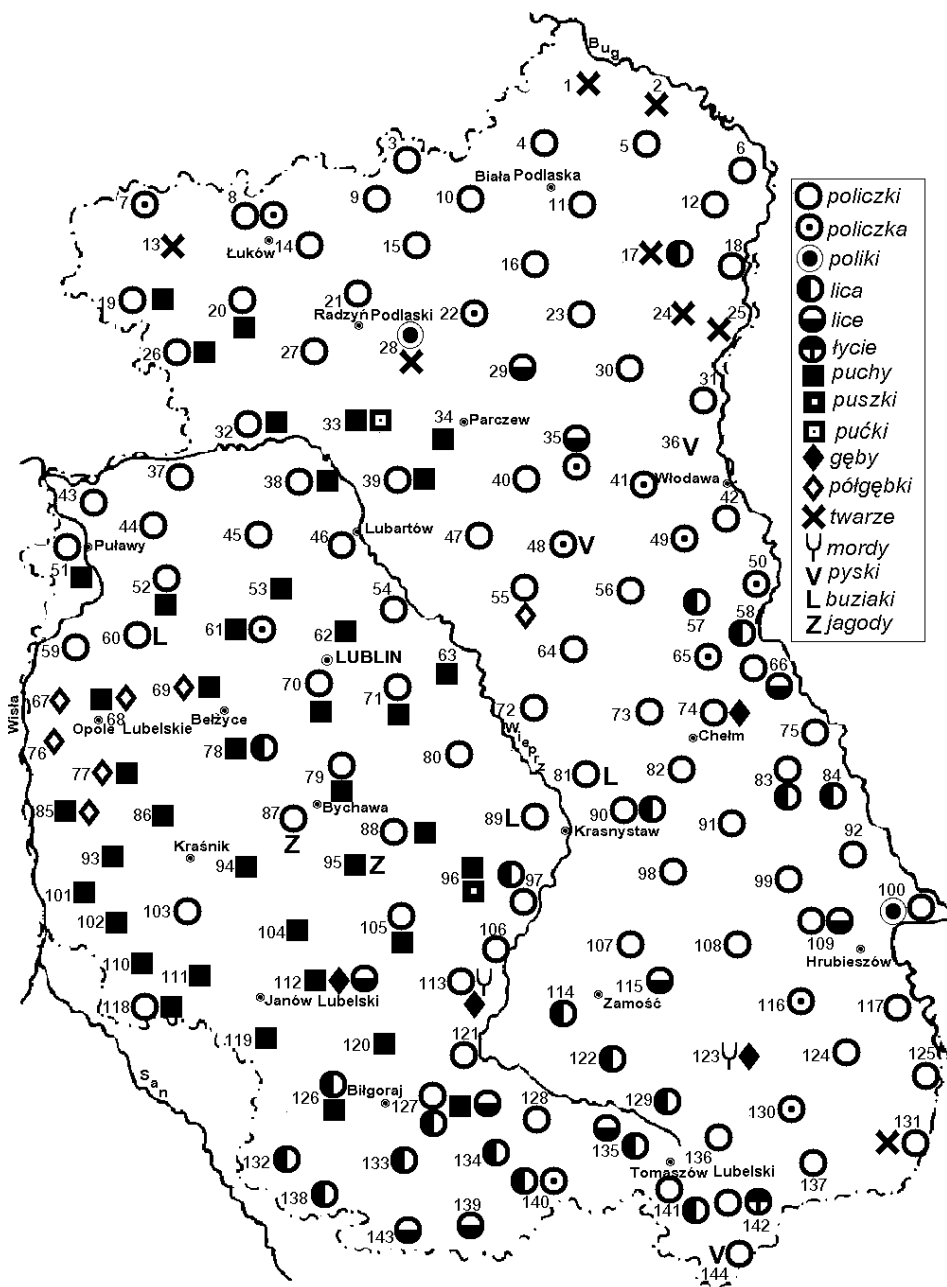
D. lp. żywego; D. lm. żywych; wymowa: żyvy.

Por. chodny, chutki, ścigły, żwawy.

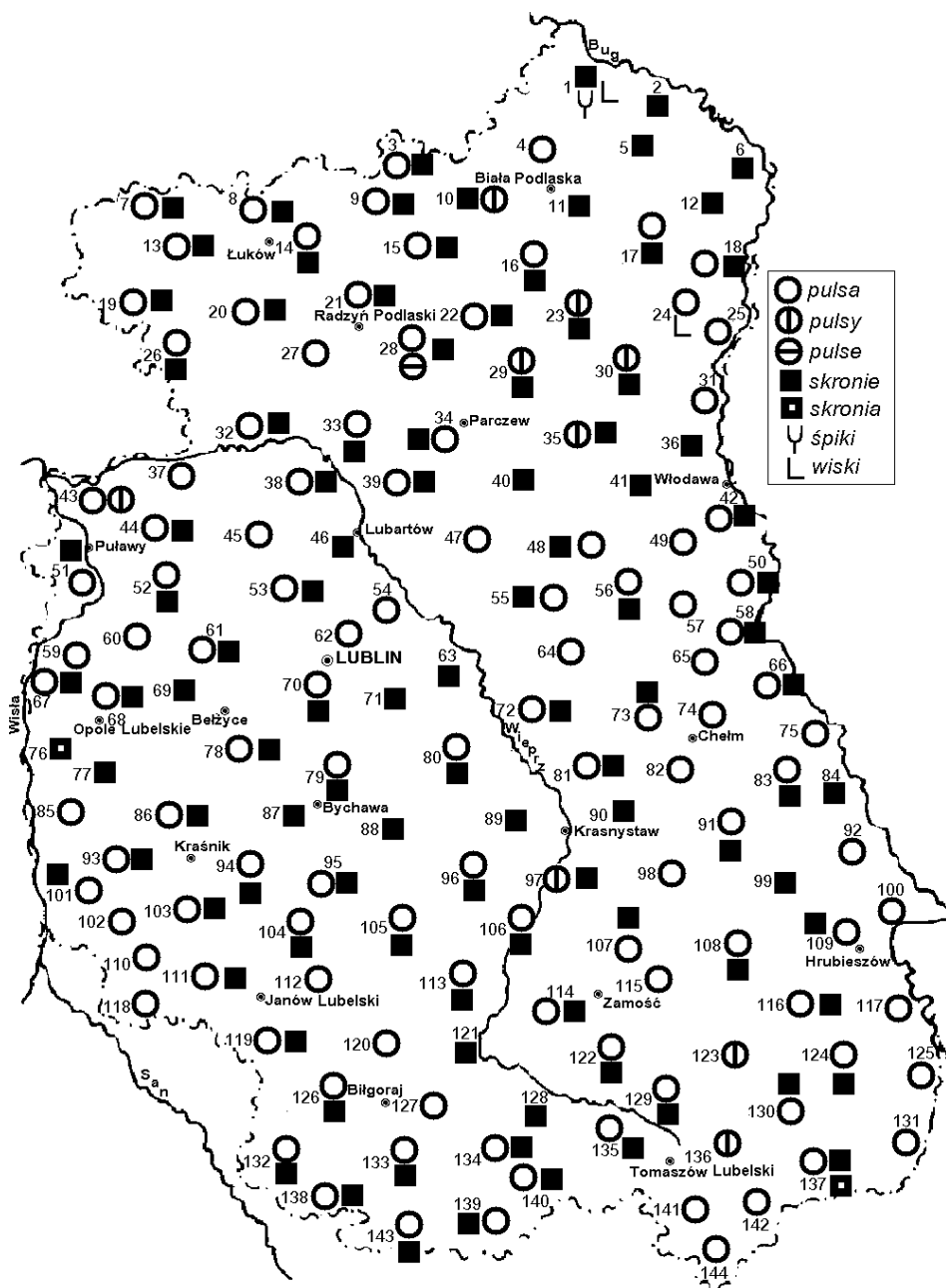
Mapy do haseł słownikowych

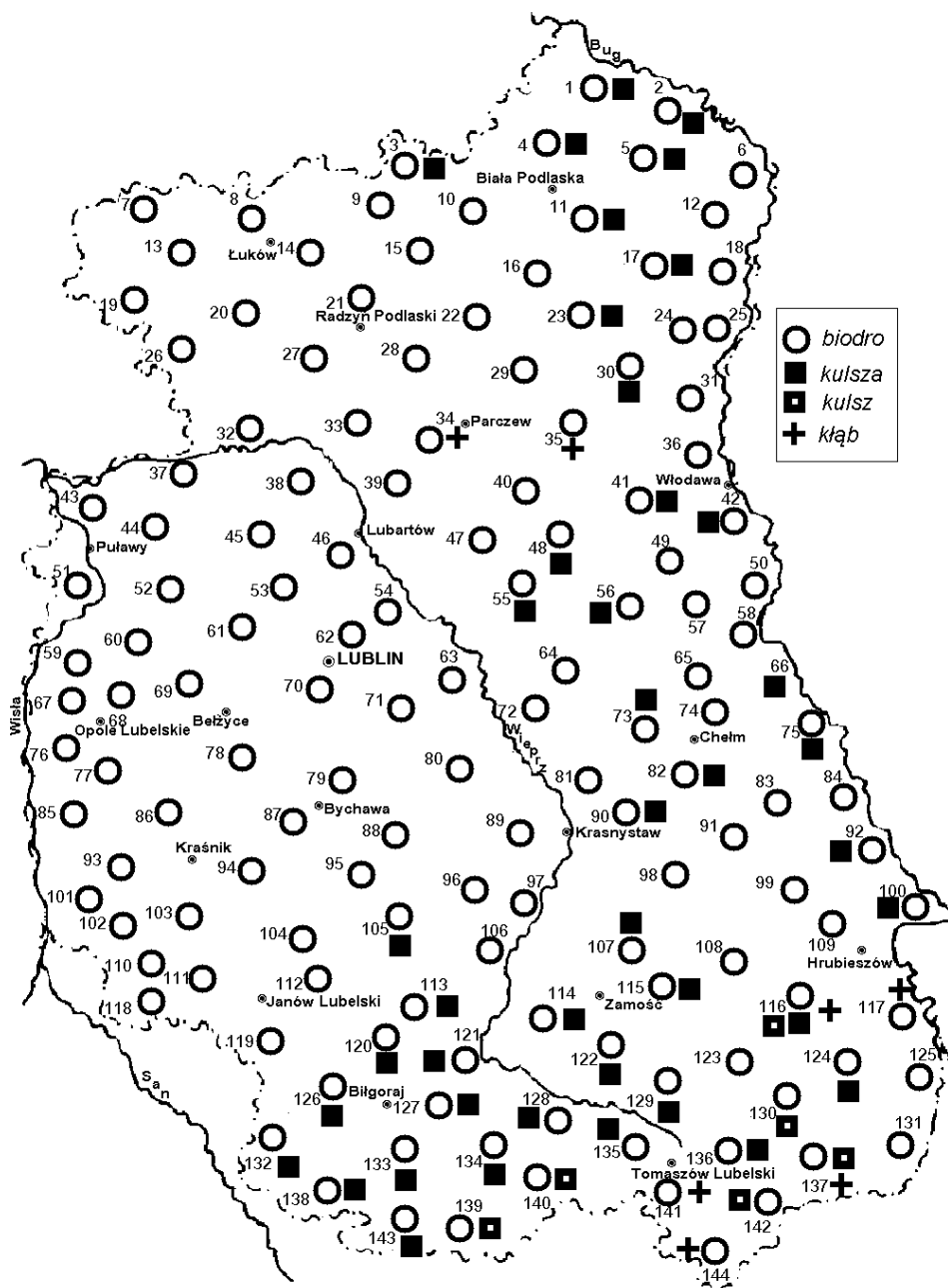
Mapa 2. Żrenica oka

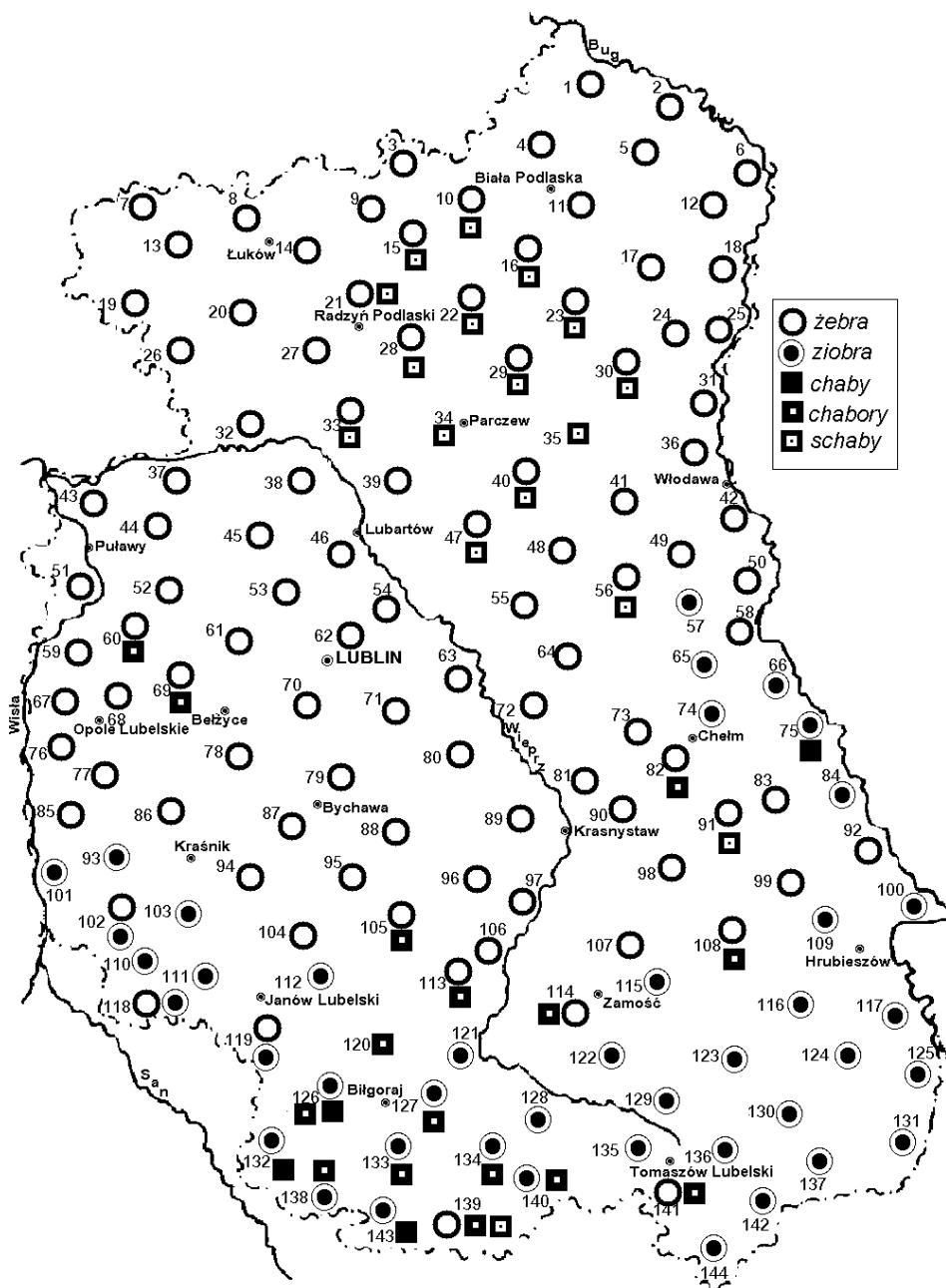
Mapa 3. Boczne miękkie części twarzy

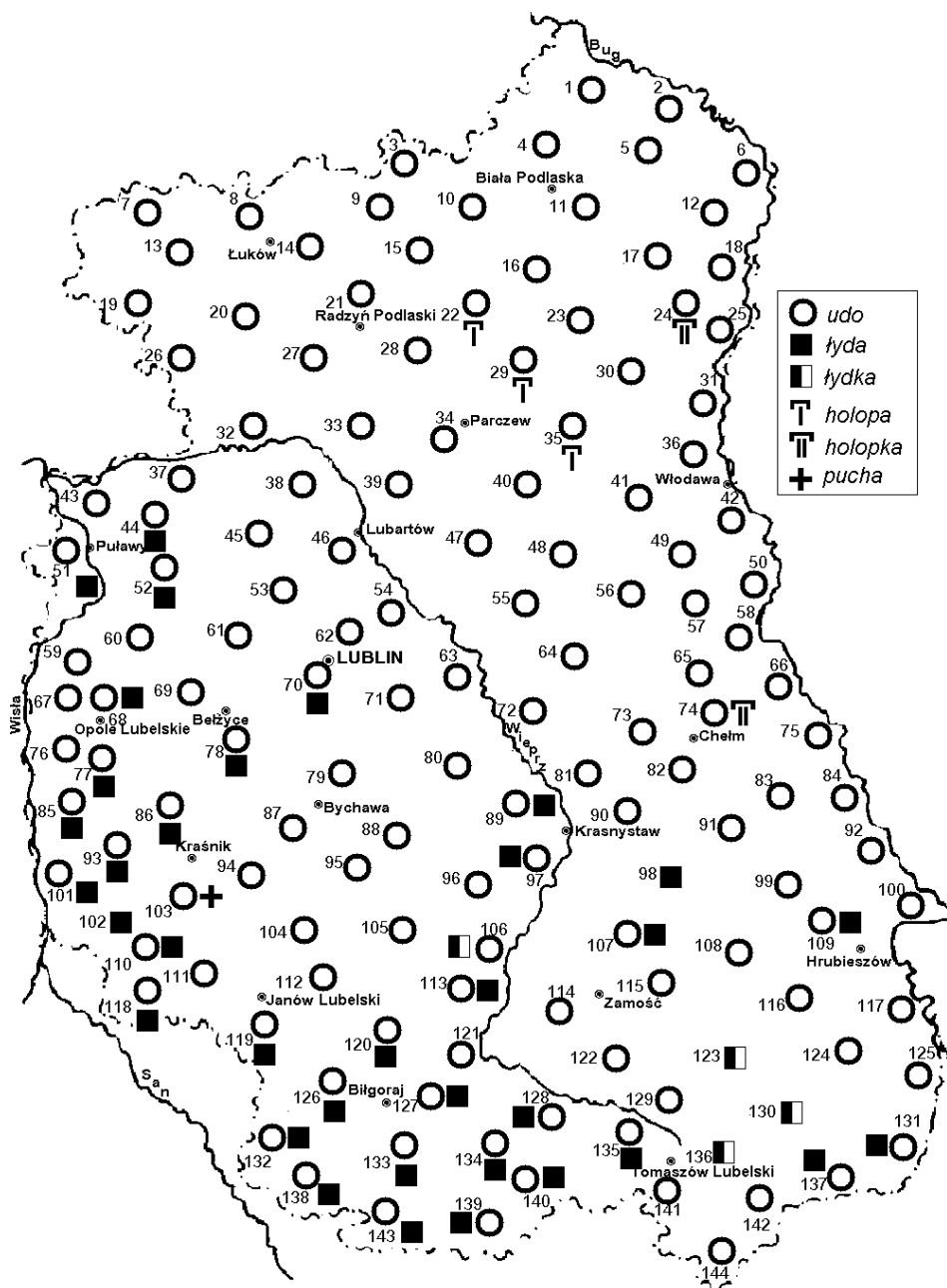
Mapa 4. Okolice głowy człowieka wyznaczone zasięgiem kości skroniowej

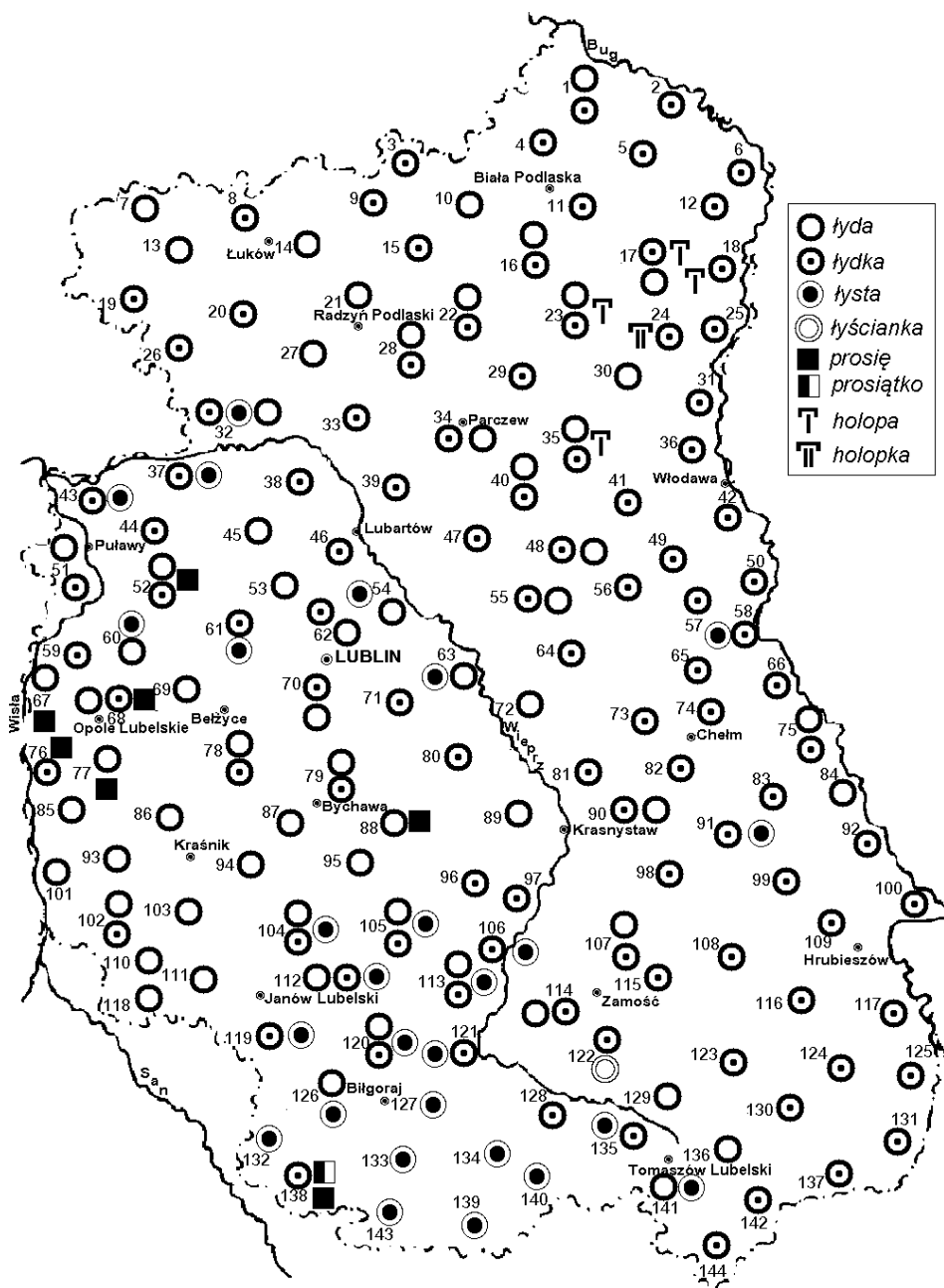
Mapa 5. Staw łączący udo z tułowiem

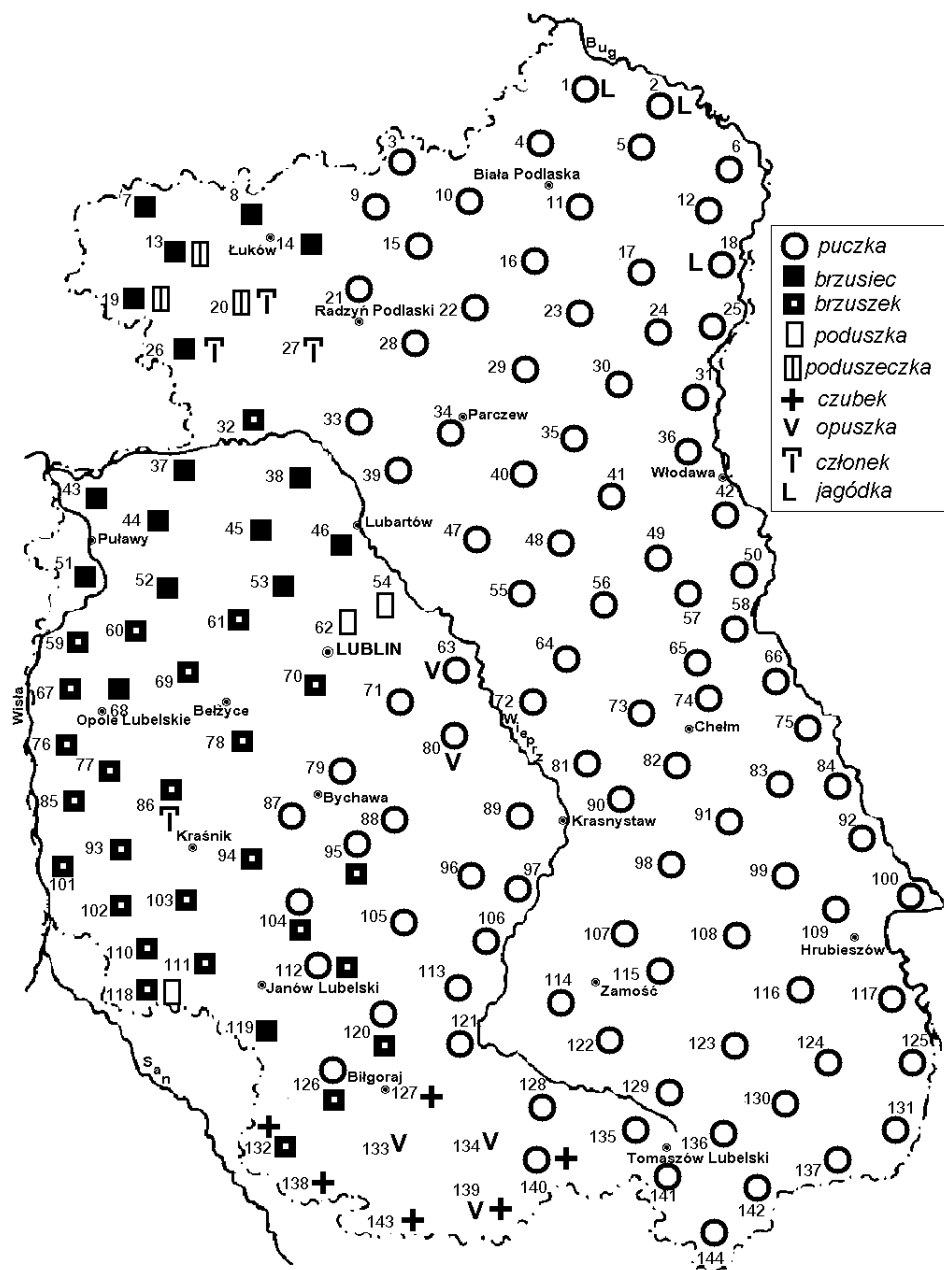
Mapa 6. Kości tworzące szkielet klatki piersiowej, łukowato wygięte, połączone z kręgosłupem

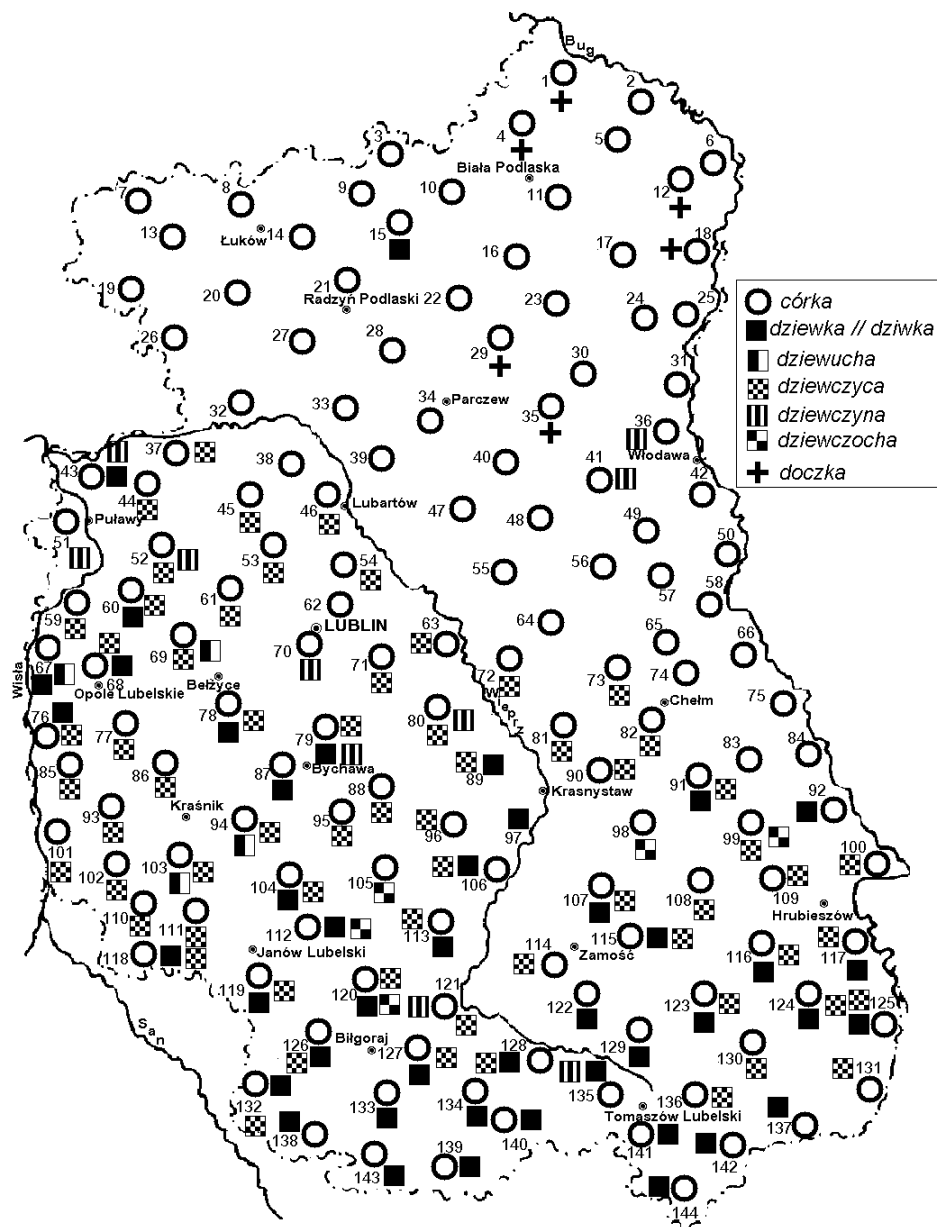
Mapa 7. Tylna mięsista część nogi między biodrem a kolanem

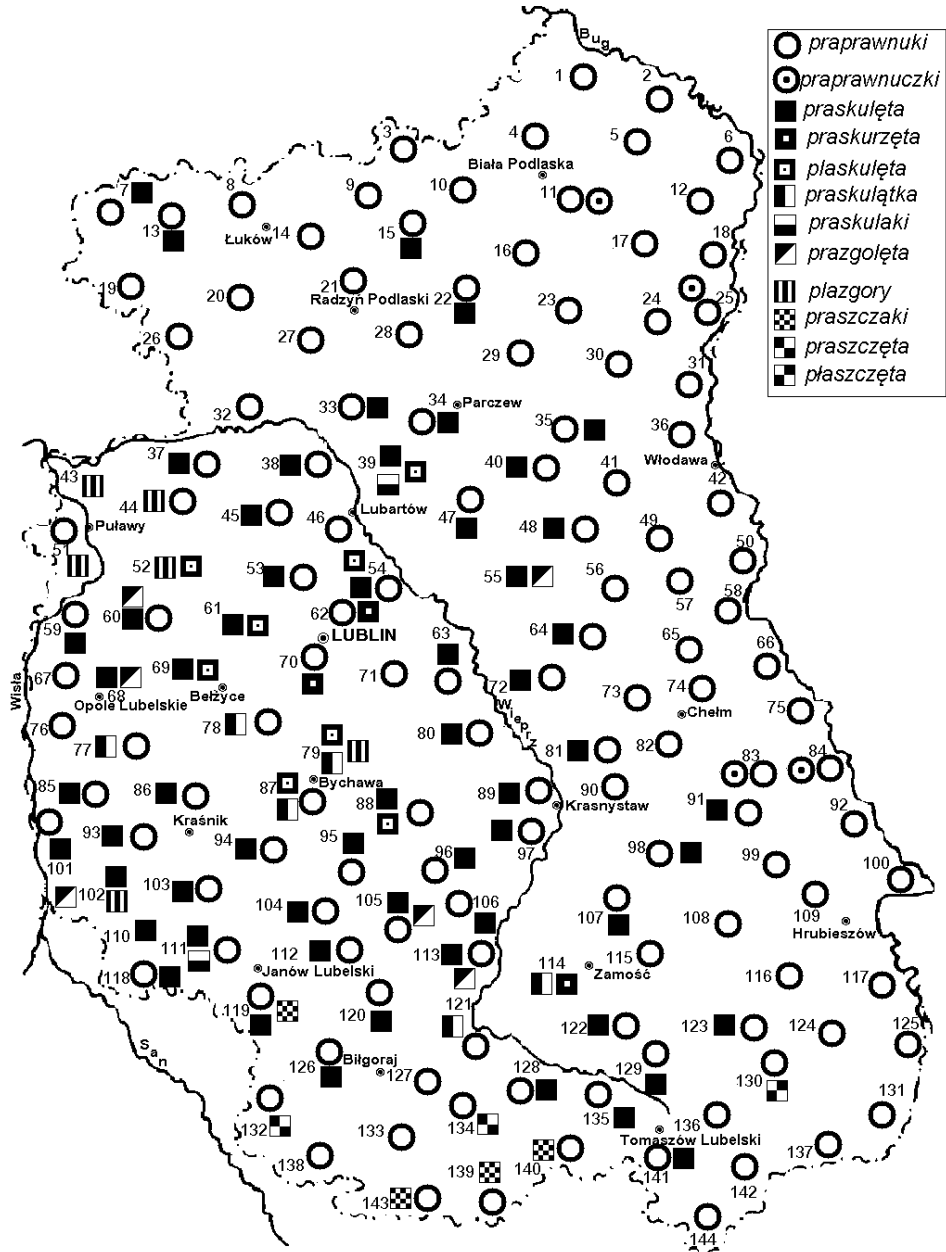
Mapa 8. Tylina mięsista część nogi między kolanem a stopą

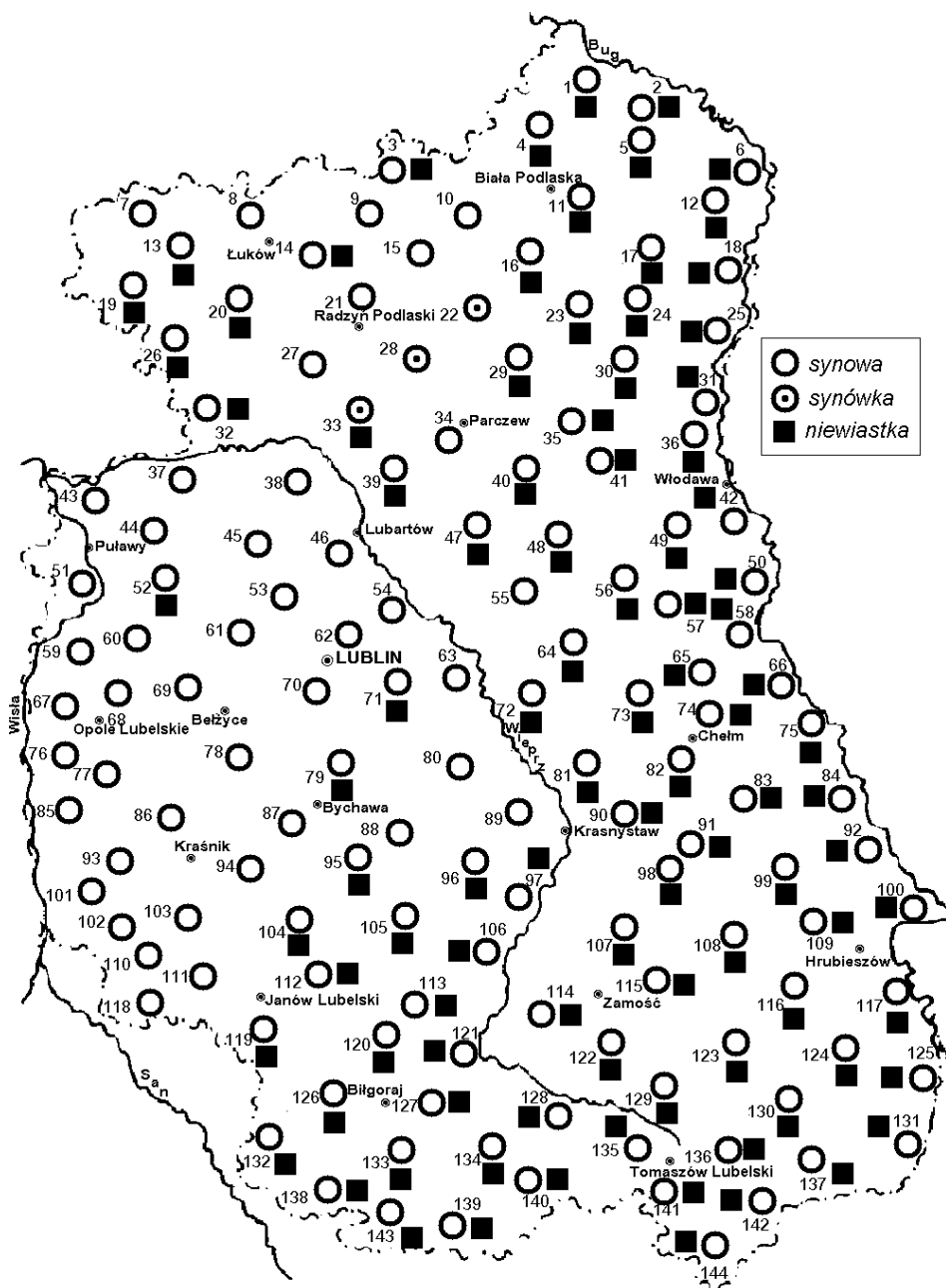
Mapa 9. Wypukła końcowa część palca u ręki

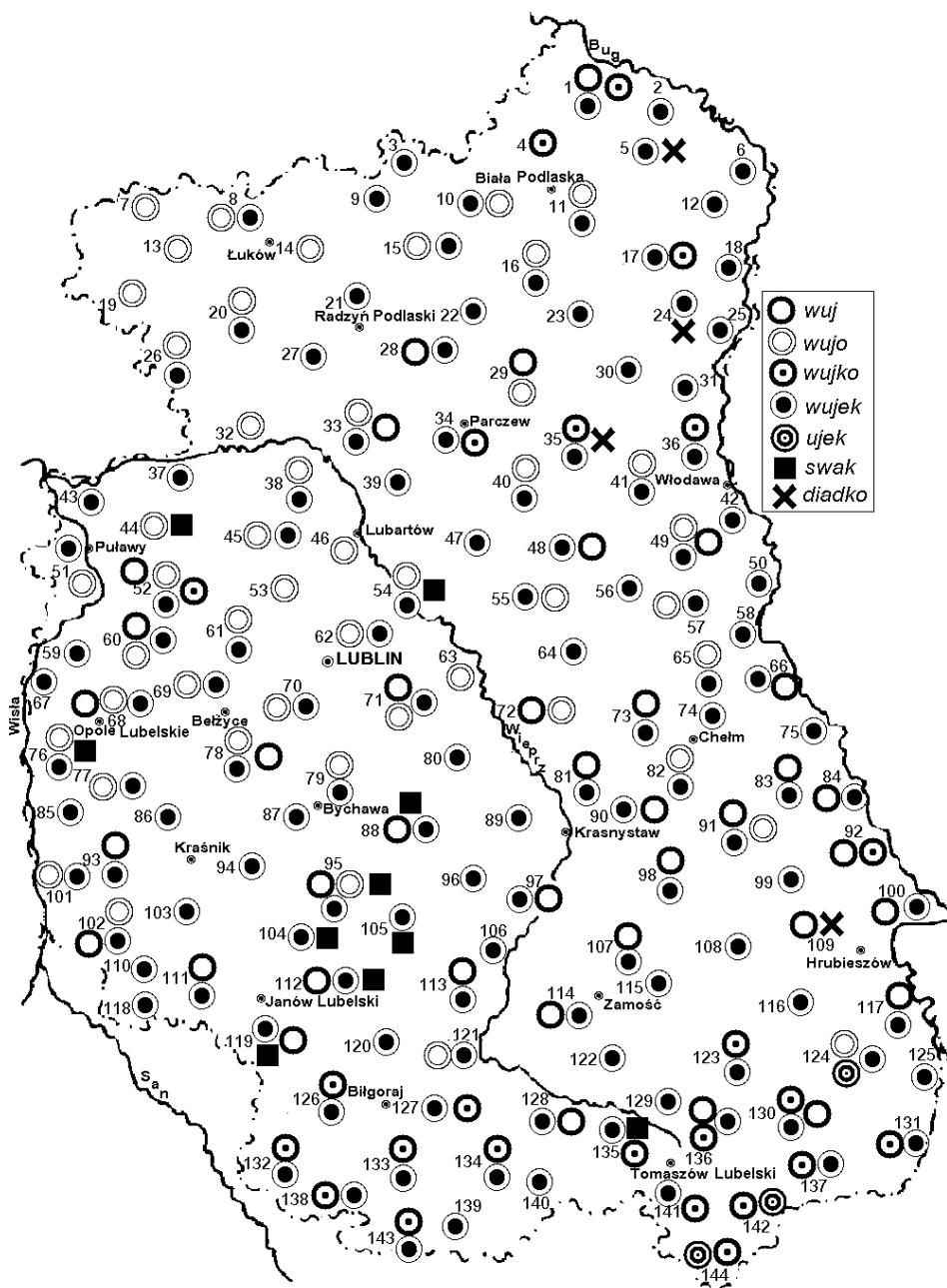
Mapa 10. Dziecko płci żeńskiej (w stosunku do własnych rodziców)

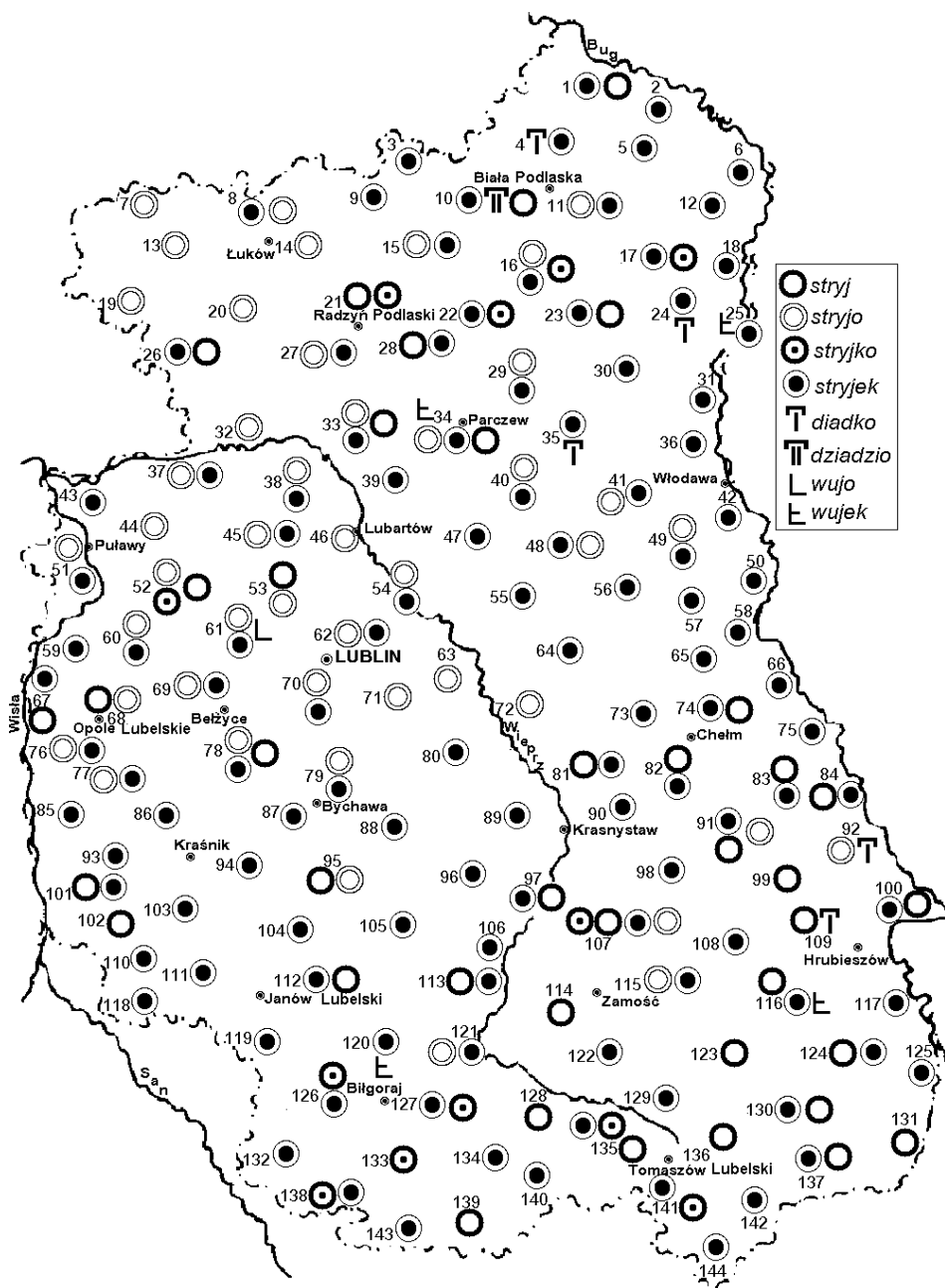
Mapa 11. Dzieci prawnuków

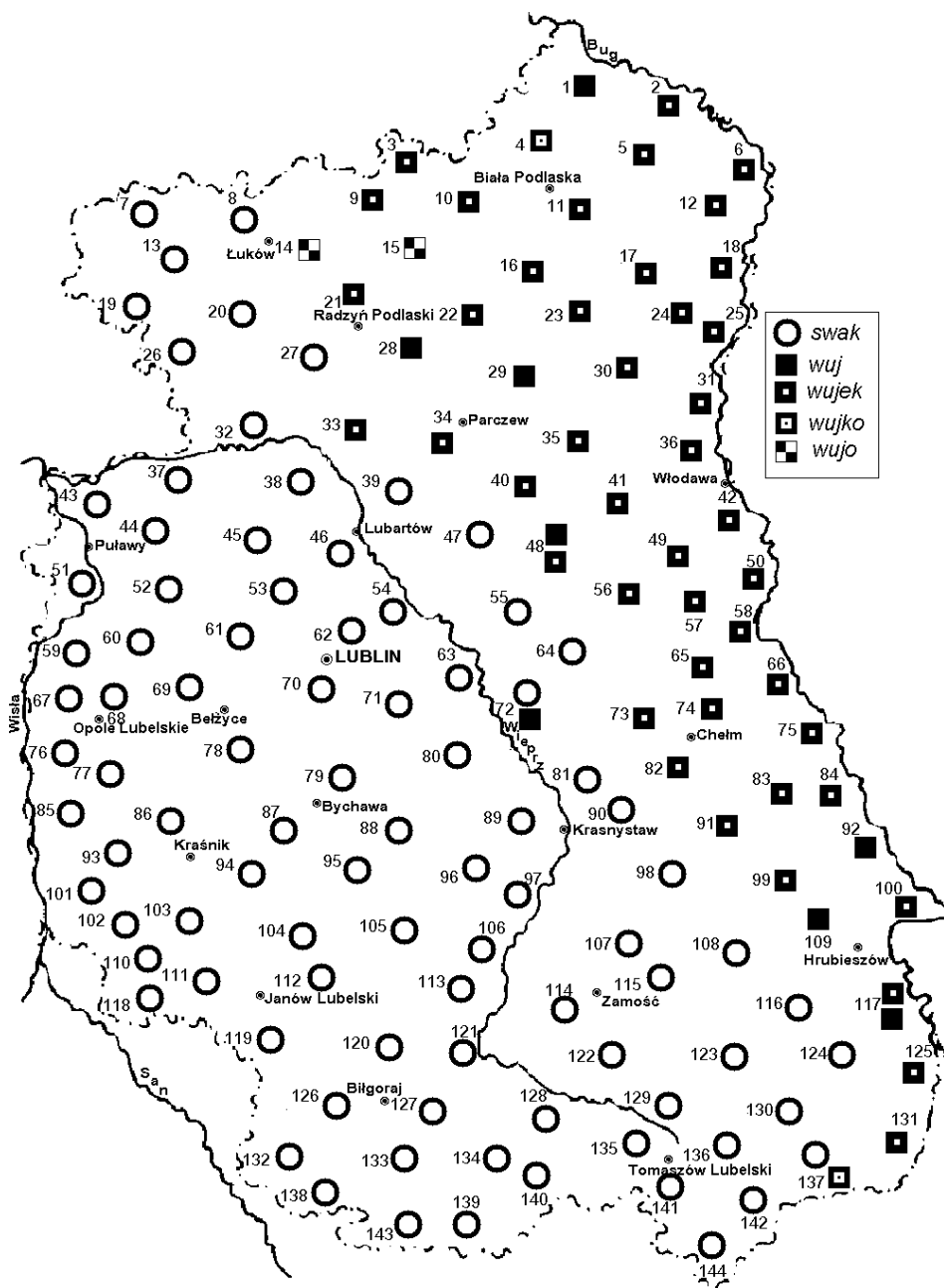
Mapa 12. Żona syna

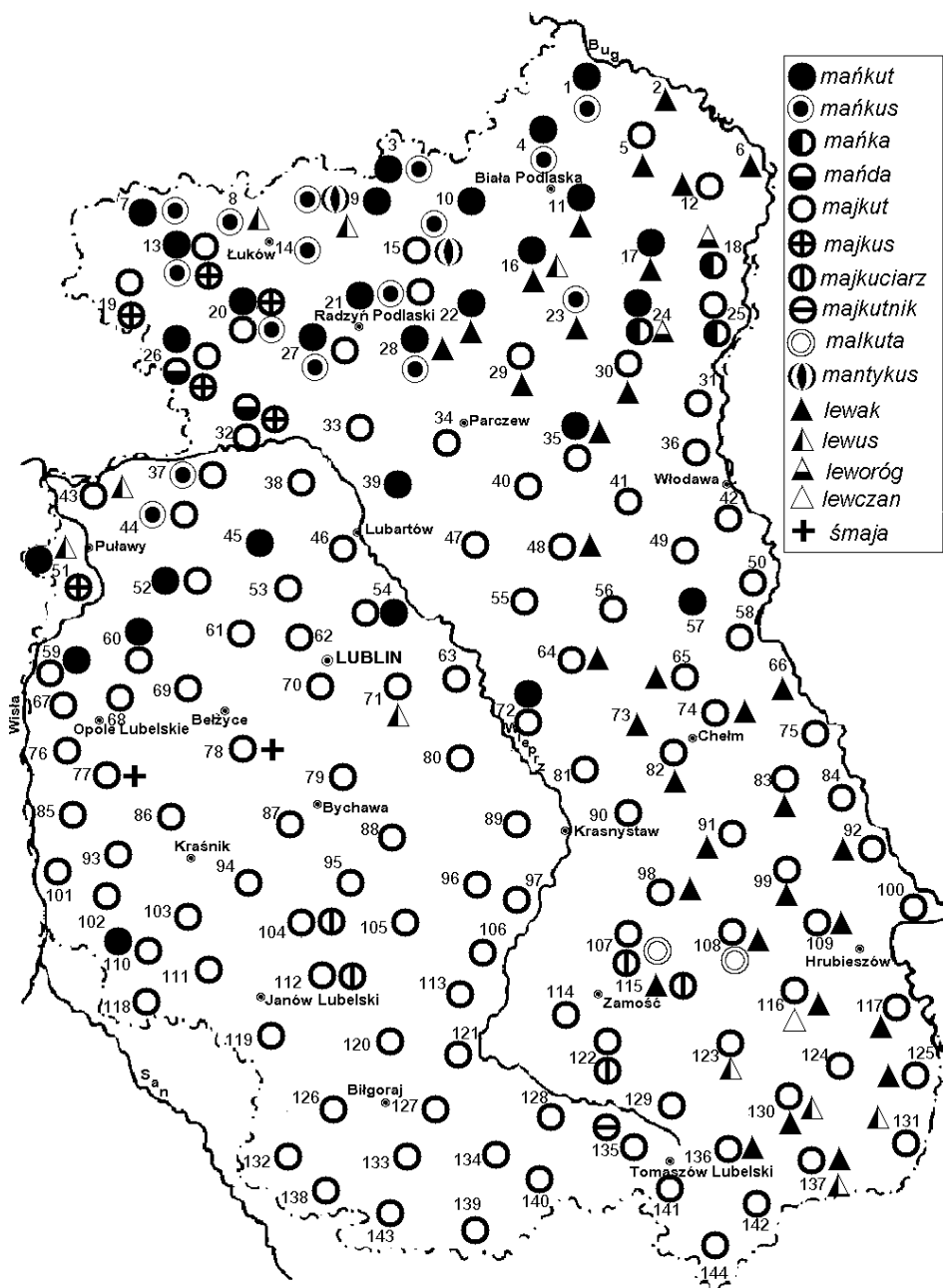
Mapa 13. Brat matki

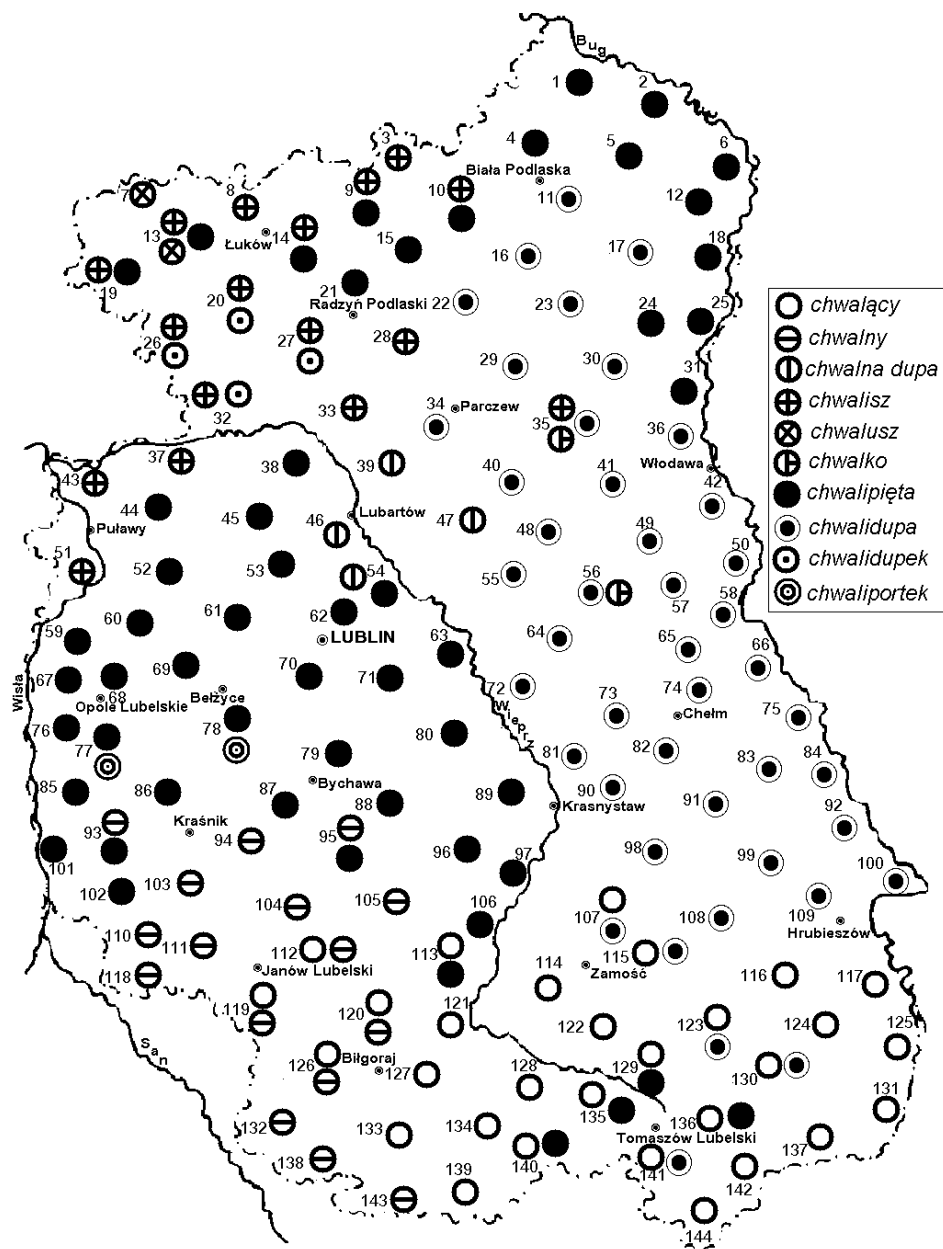
Mapa 14. Brat ojca

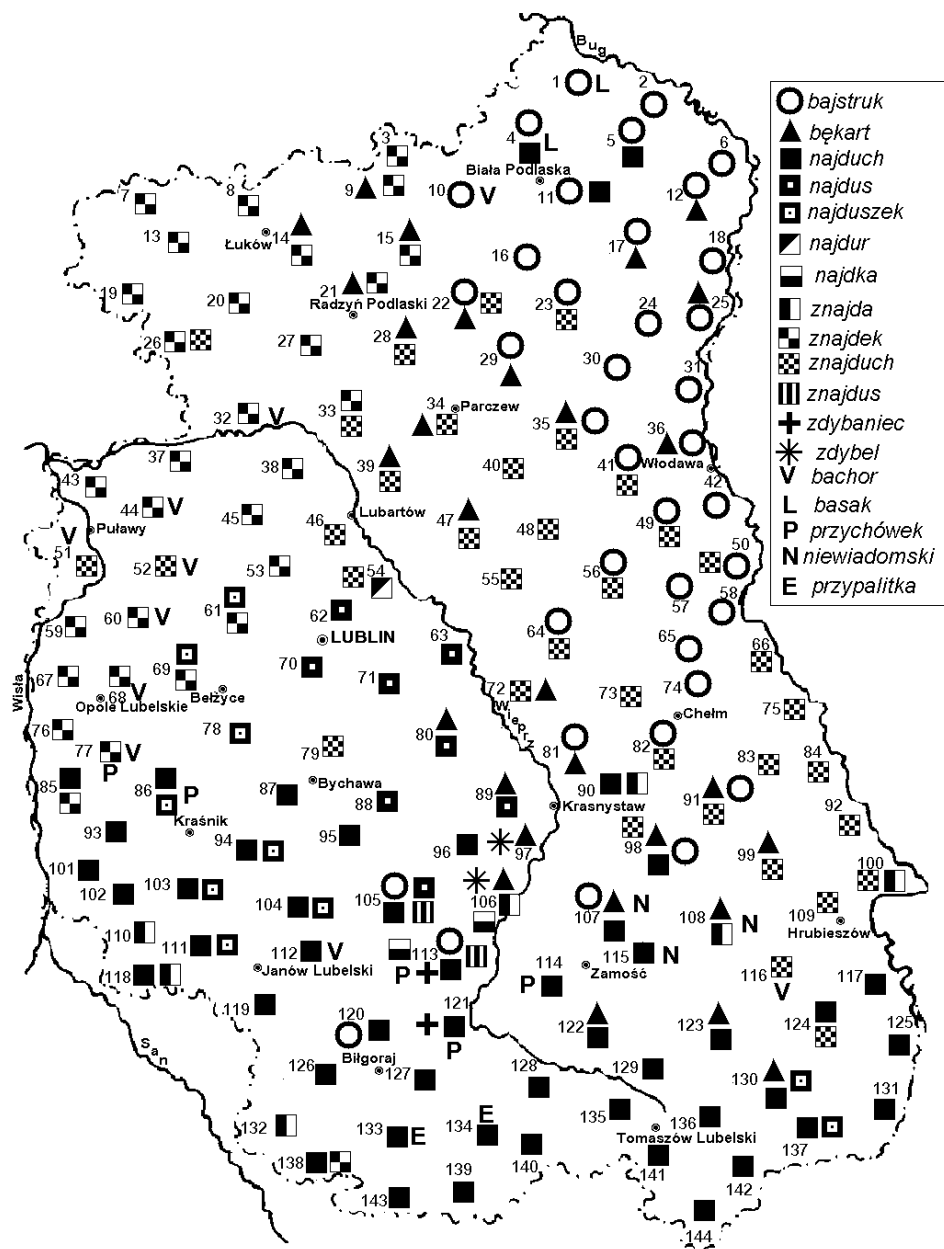
Mapa 15. Mąż siostry matki lub siostry ojca

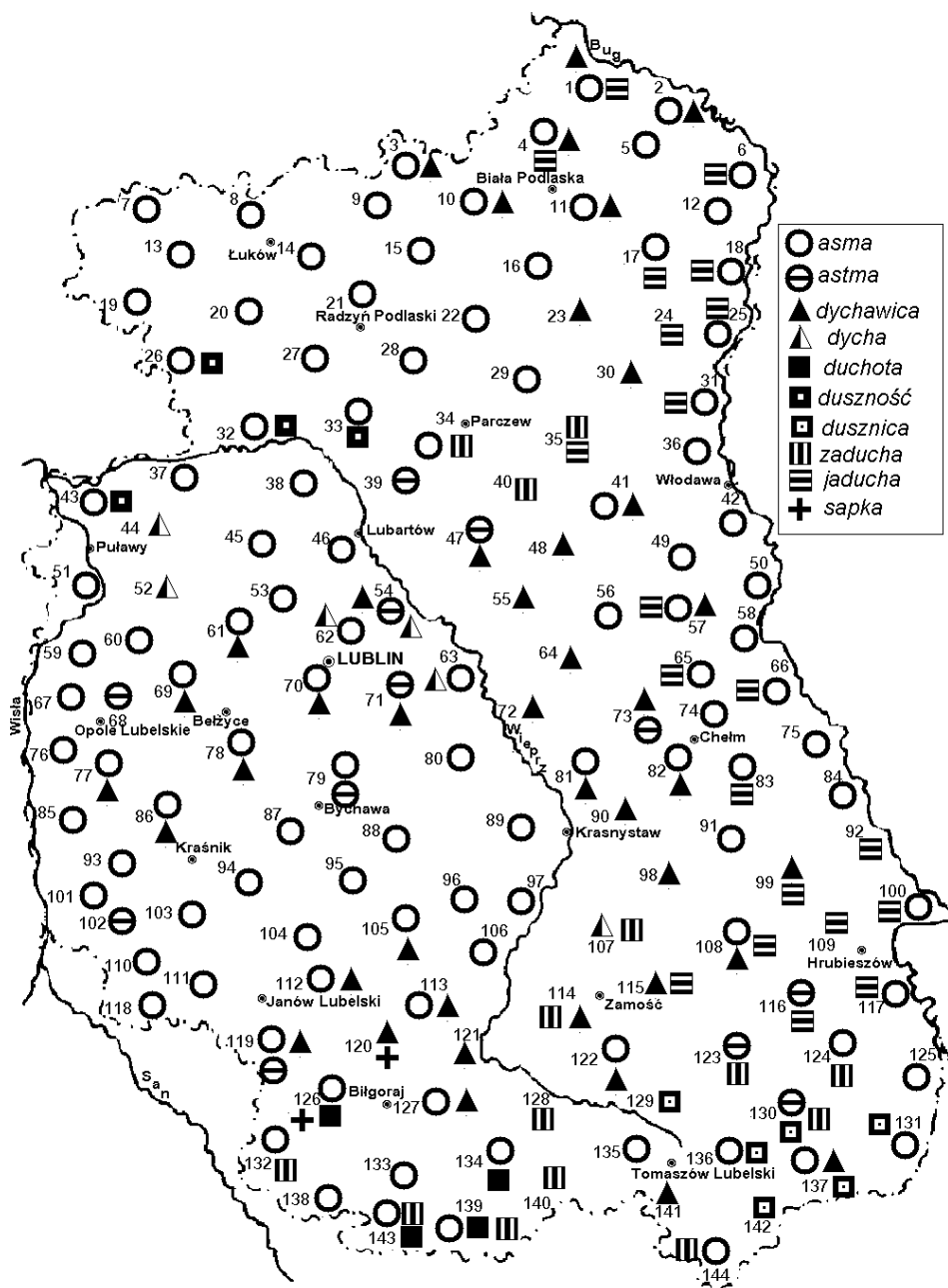
Mapa 16. Człowiek leworęczny

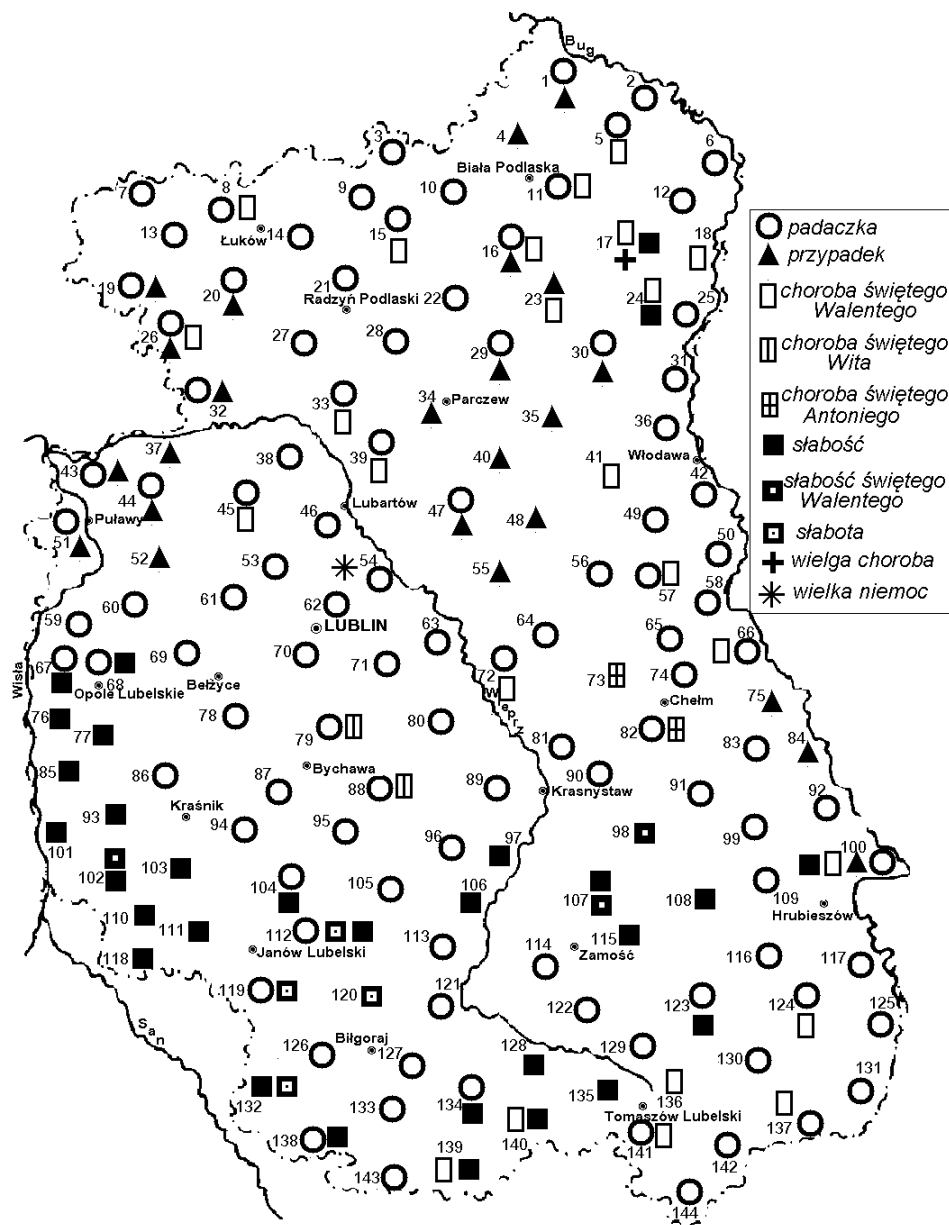
Mapa 17. Człowiek, który lubi się chwalić

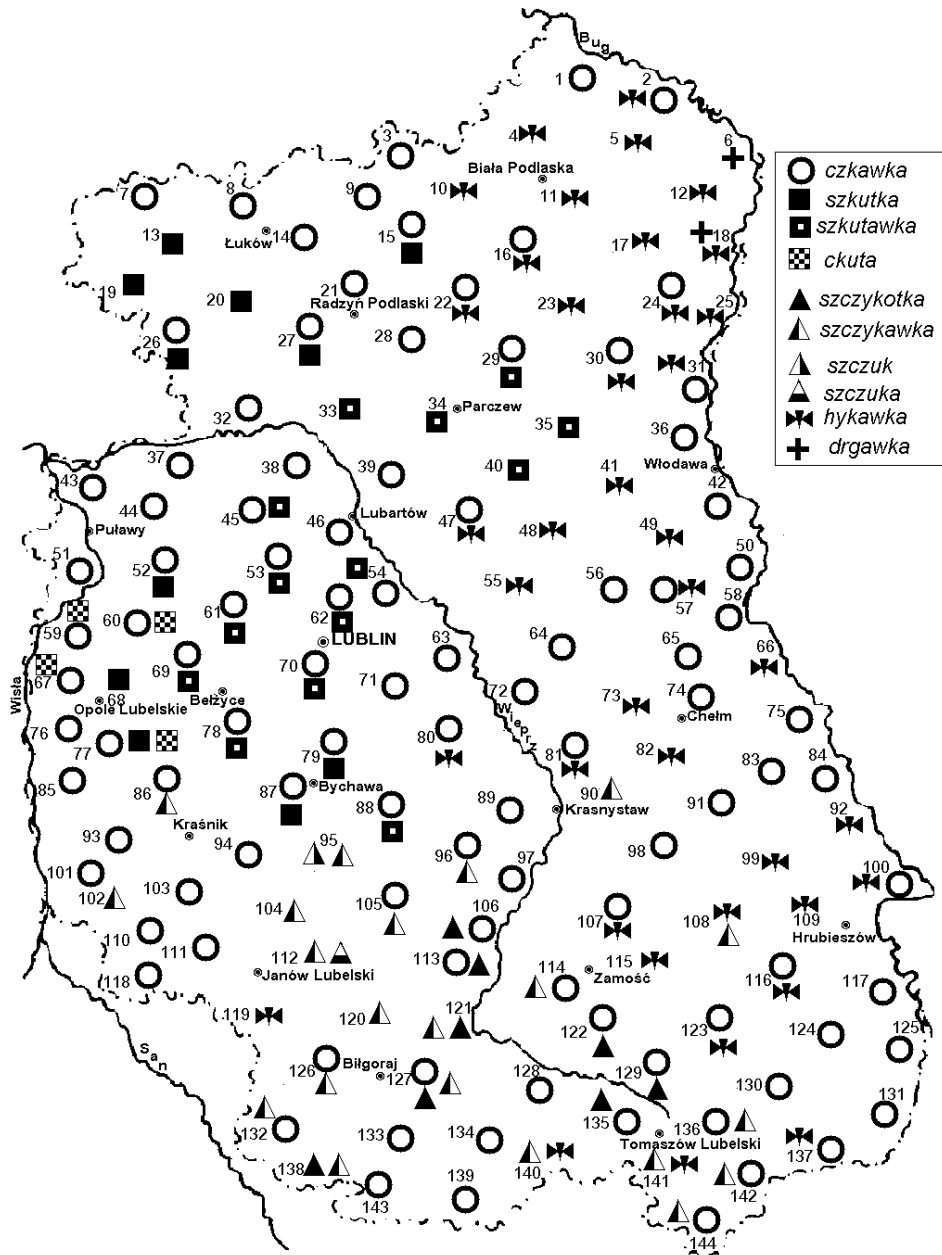
Mapa 18. Nieślubne dziecko

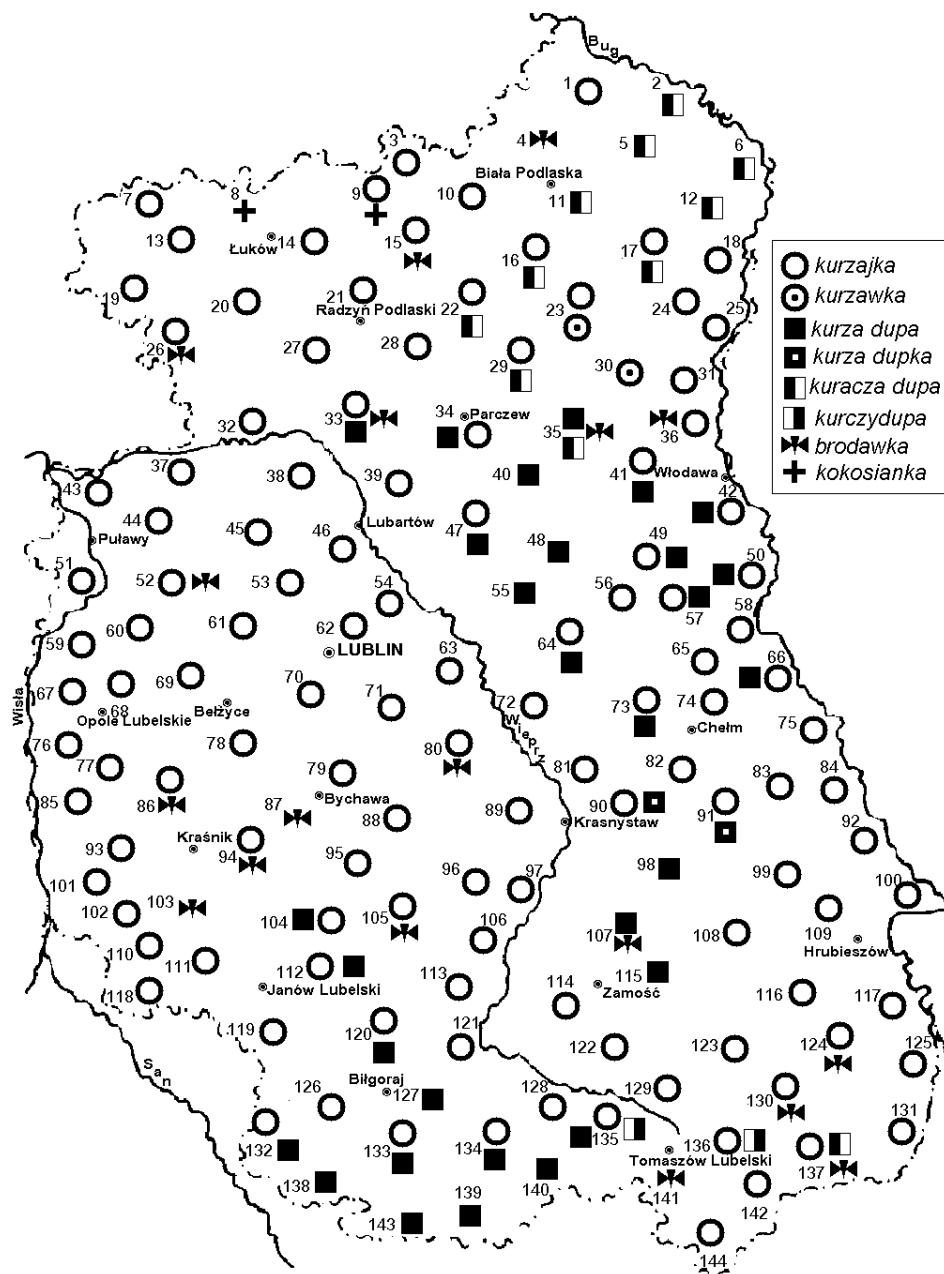
Mapa 19. Choroba charakteryzująca się silnymi napadami duszności

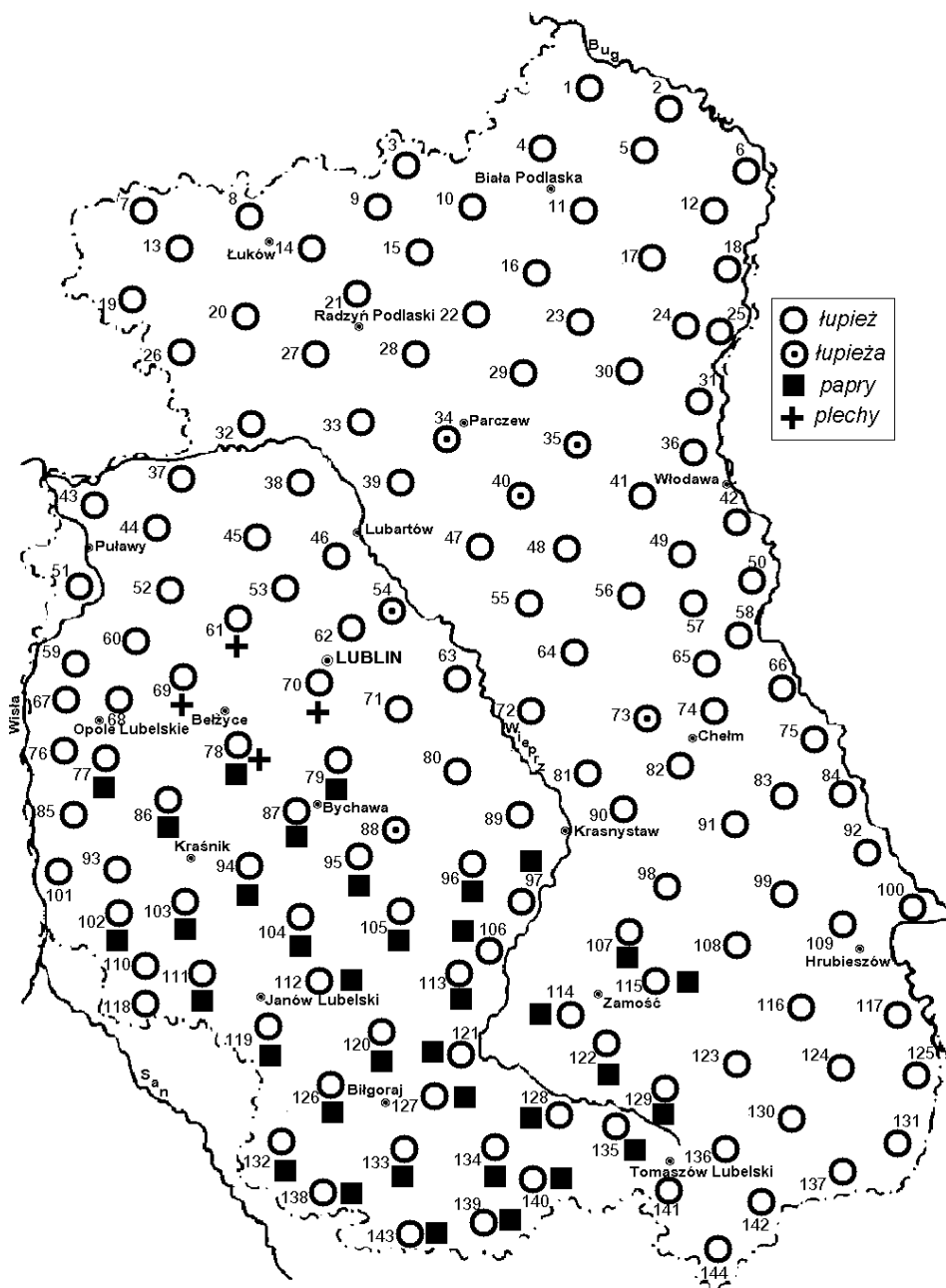
Mapa 20. Choroba przejawiająca się atakami drgawek, pojawieniem się piany na ustach

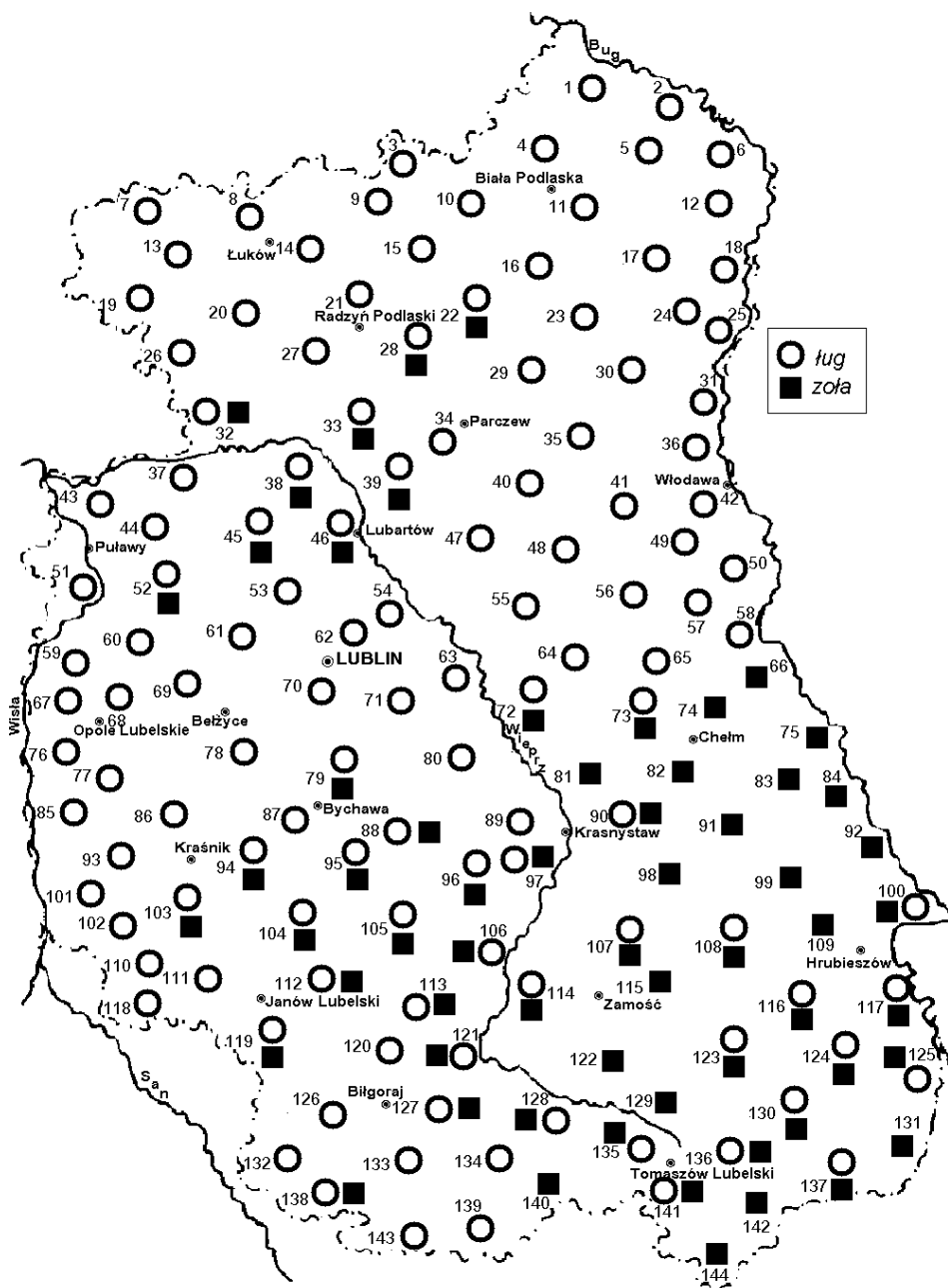
Mapa 21. Skurcze drgawkowe przepony brzusznej z charakterystycznym odgłosem

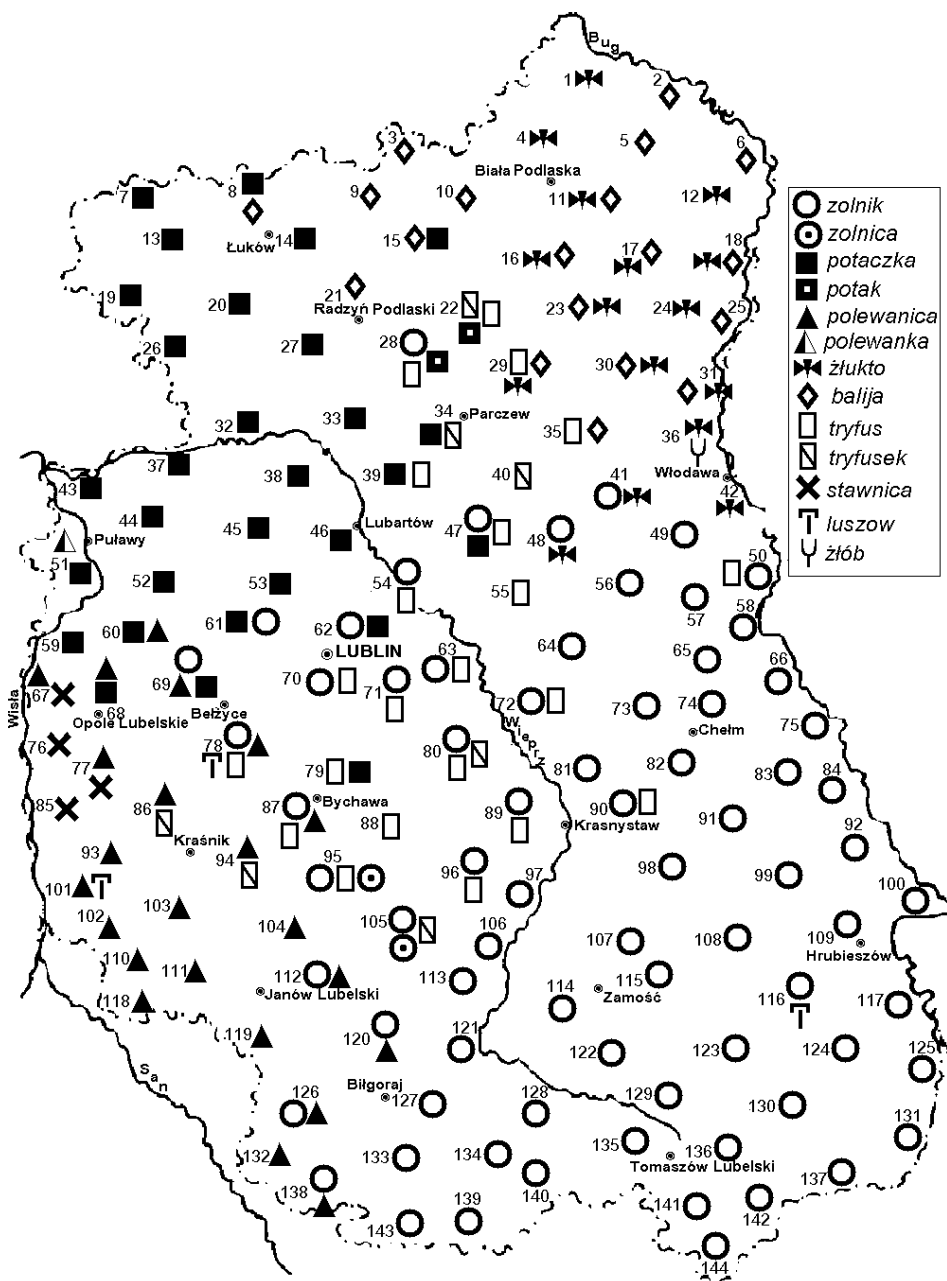
Mapa 22. Rodzaj brodawki wyrastającej najczęściej na rękach

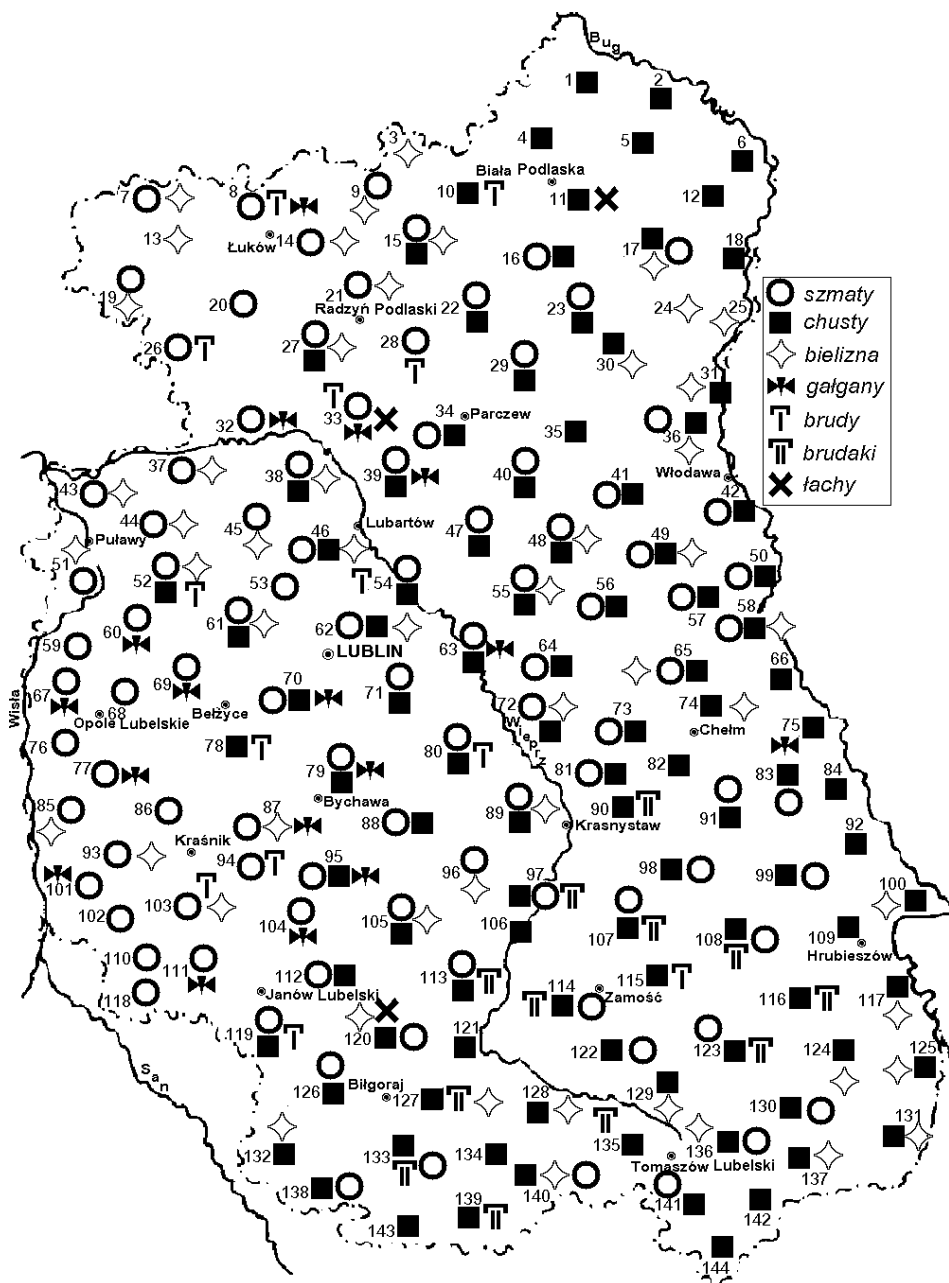
Mapa 23. Choroba skóry głowy polegająca na łuszczeniu się naskórka

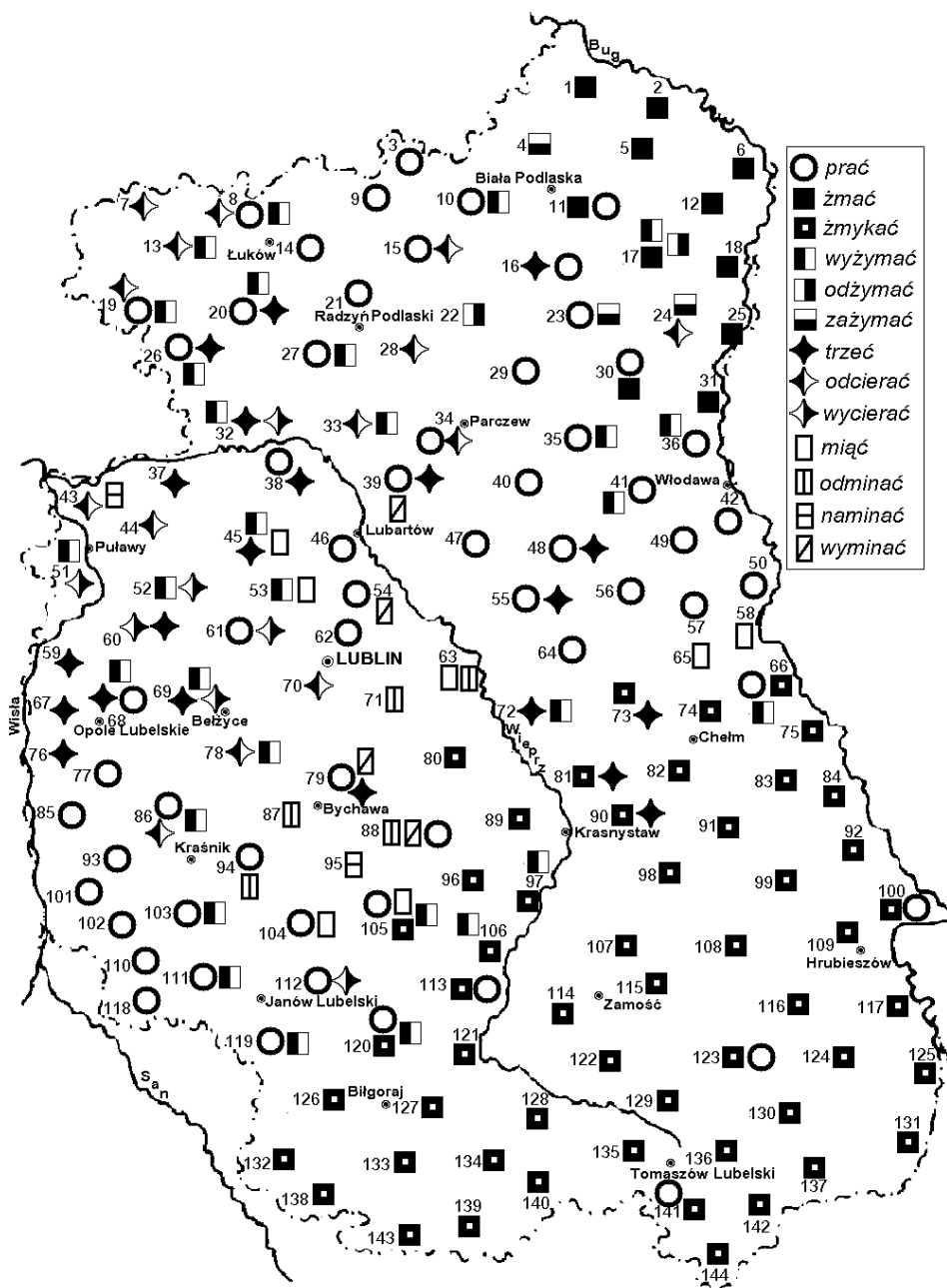
Mapa 24. Roztwór z popiołu i wrzącej wody do zaparzania bielizny

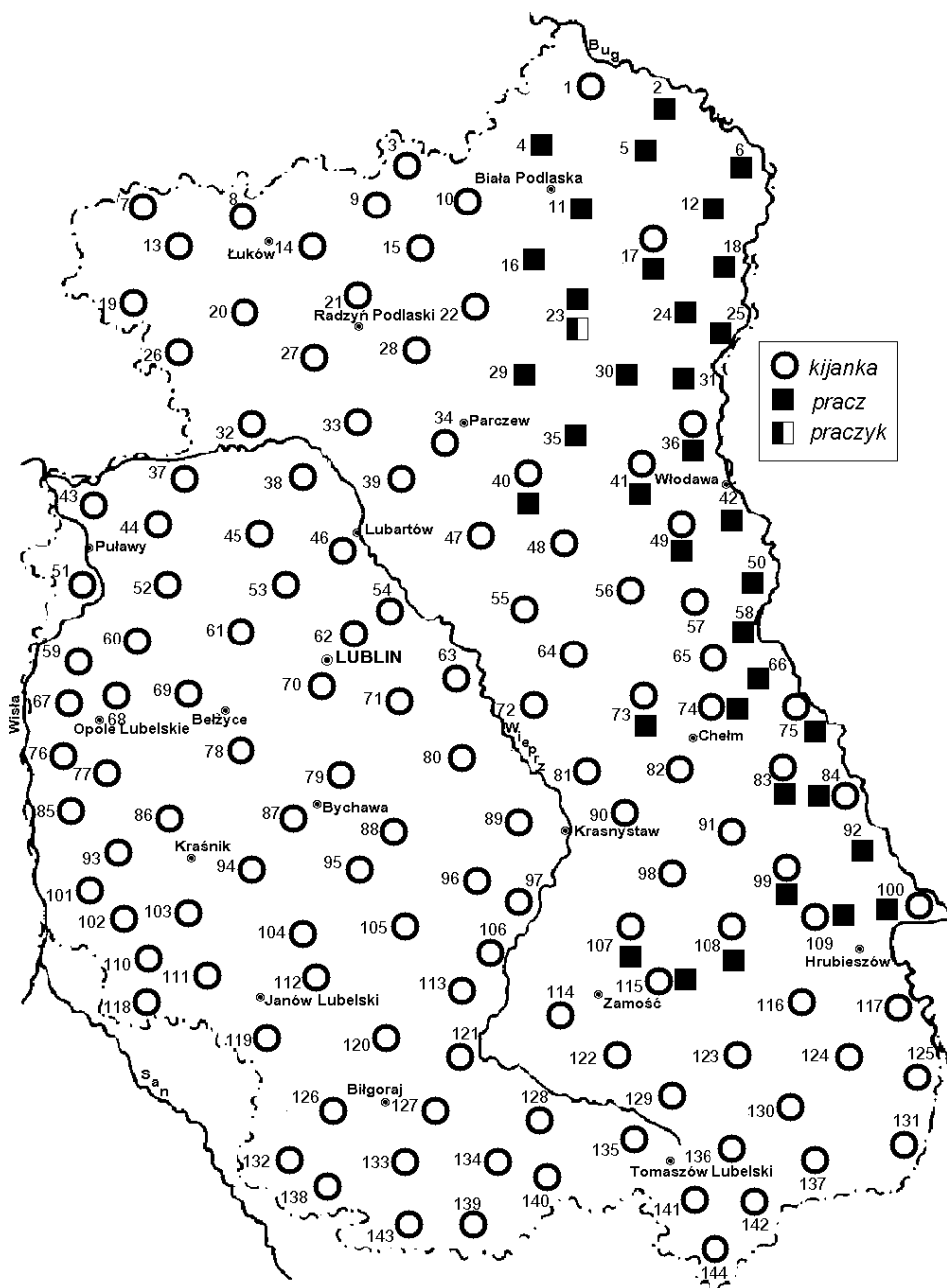
Mapa 25. Drewniane naczynie na trzech nogach służące dawniej do zaparzania białizny w łągu

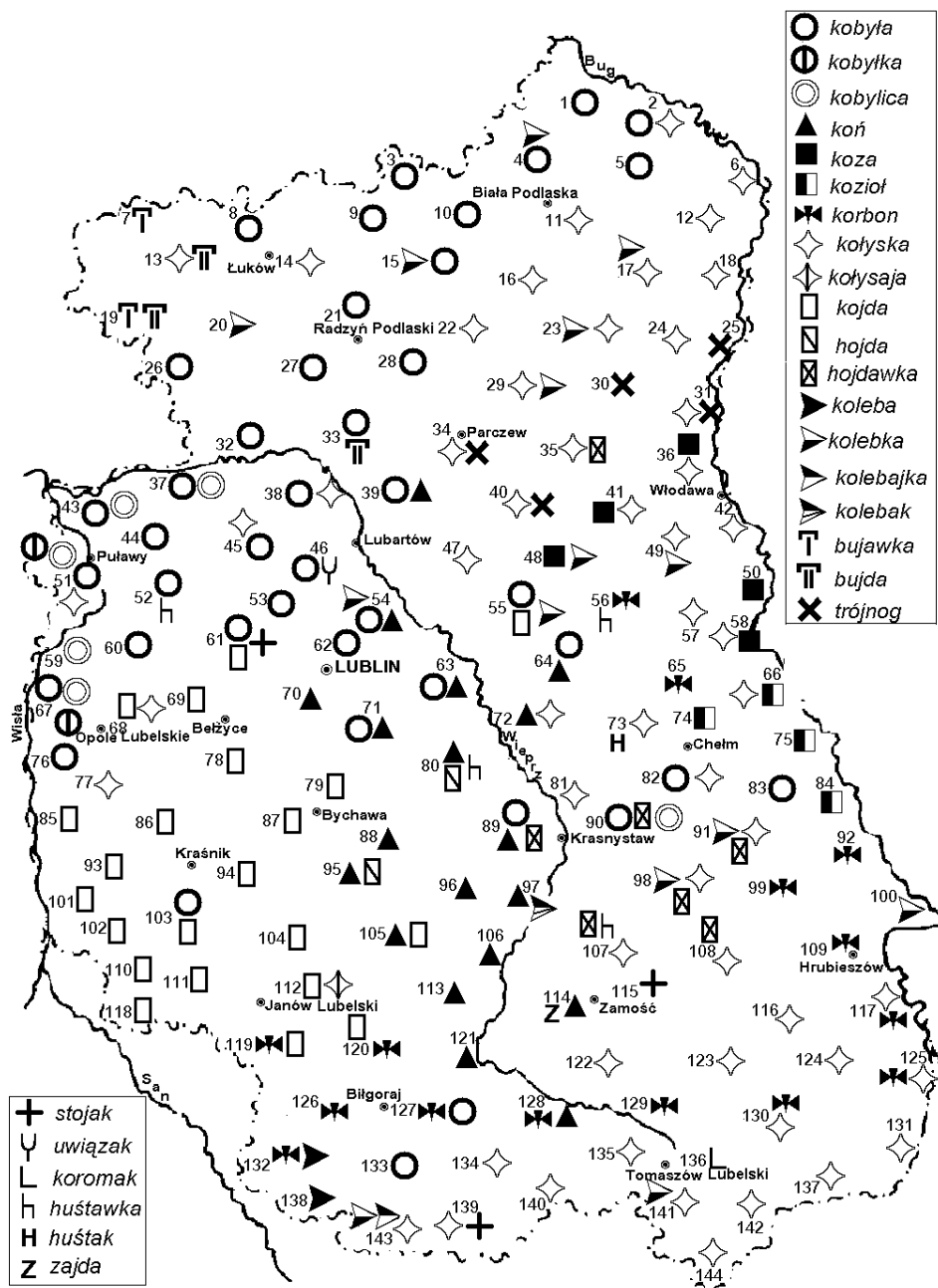
Mapa 26. Brudna pościel i ubrania przeznaczone do prania

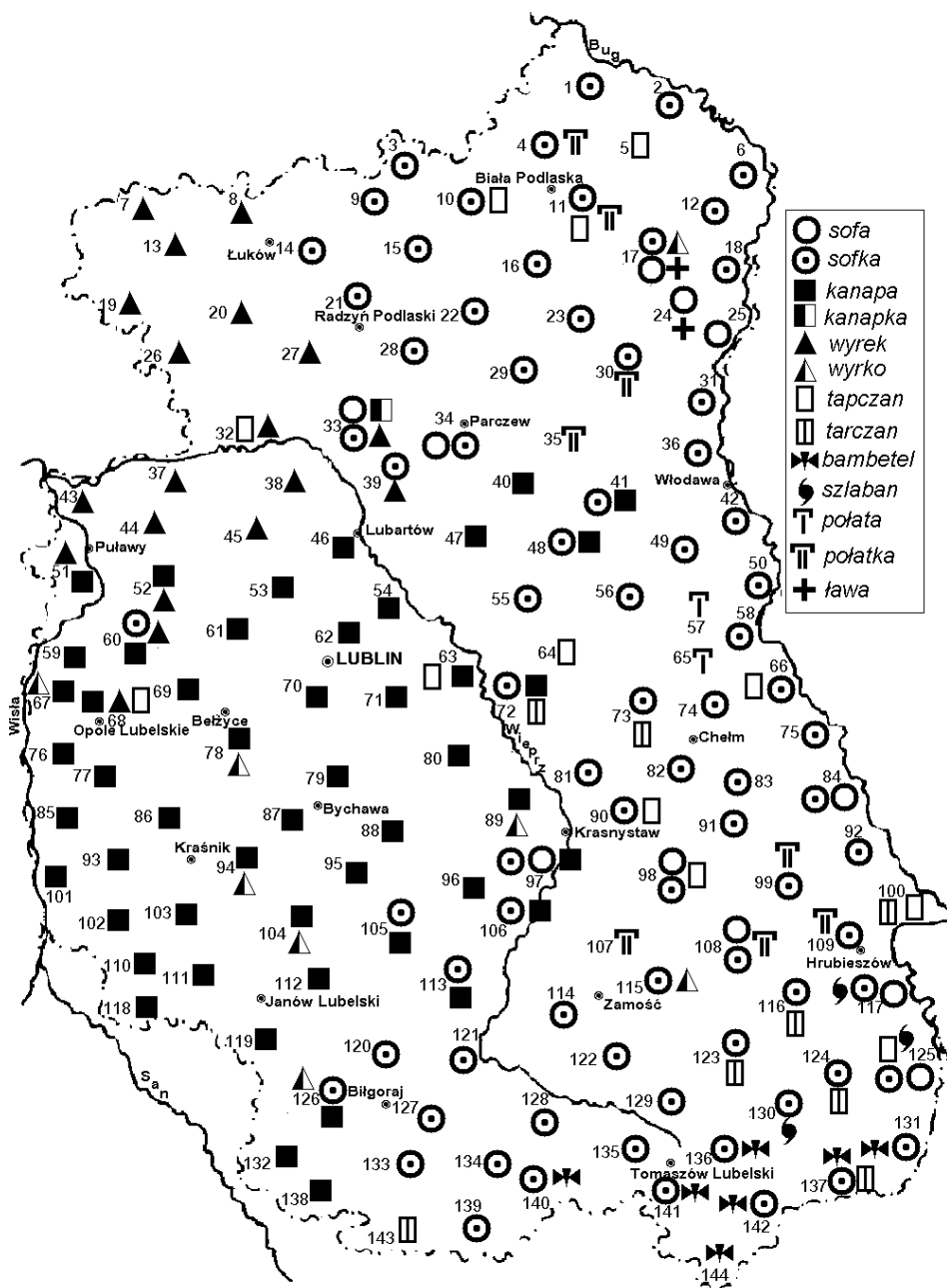
Mapa 27. Prac w rękach

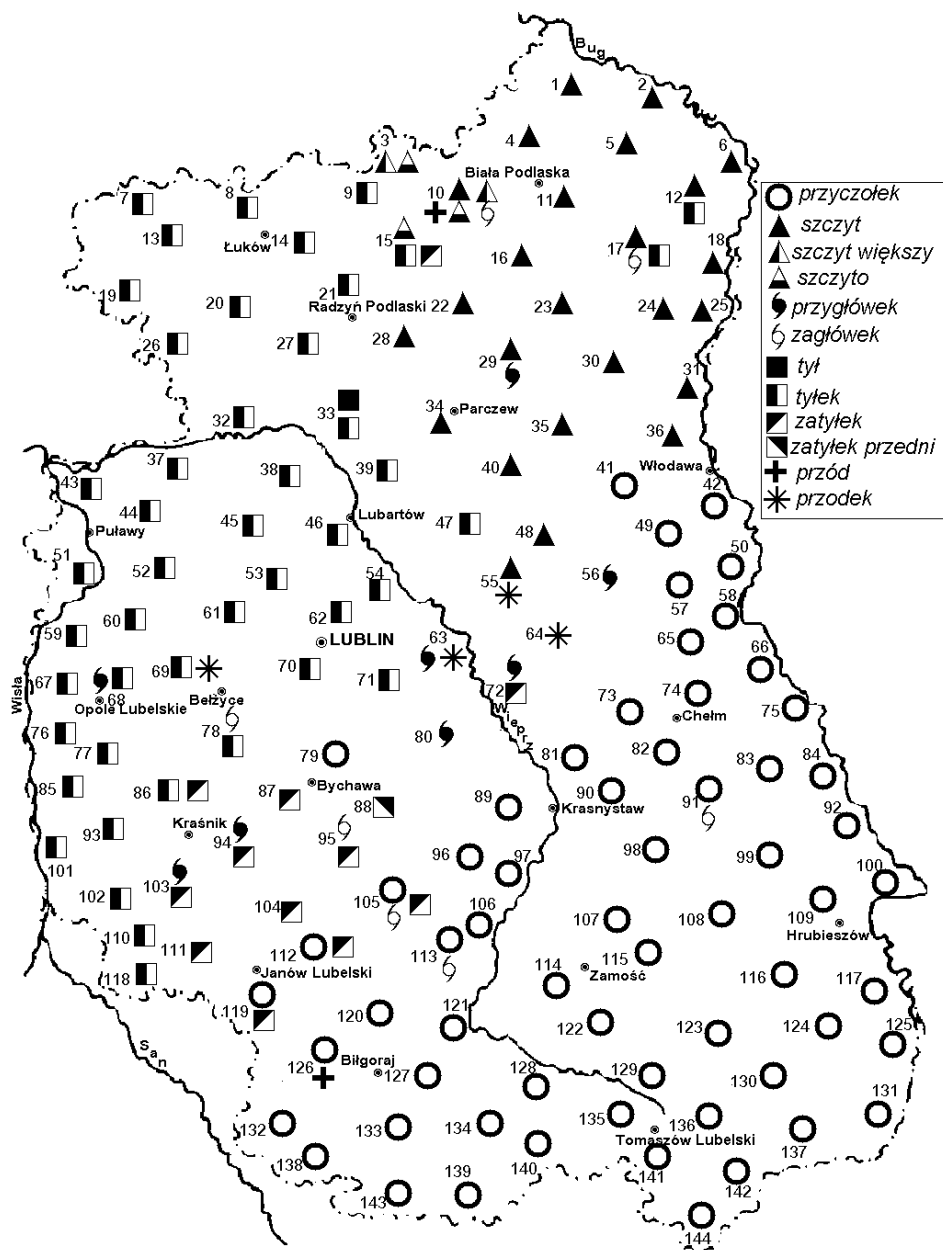
Mapa 28. Drewniana łopatka służąca do prania białizny

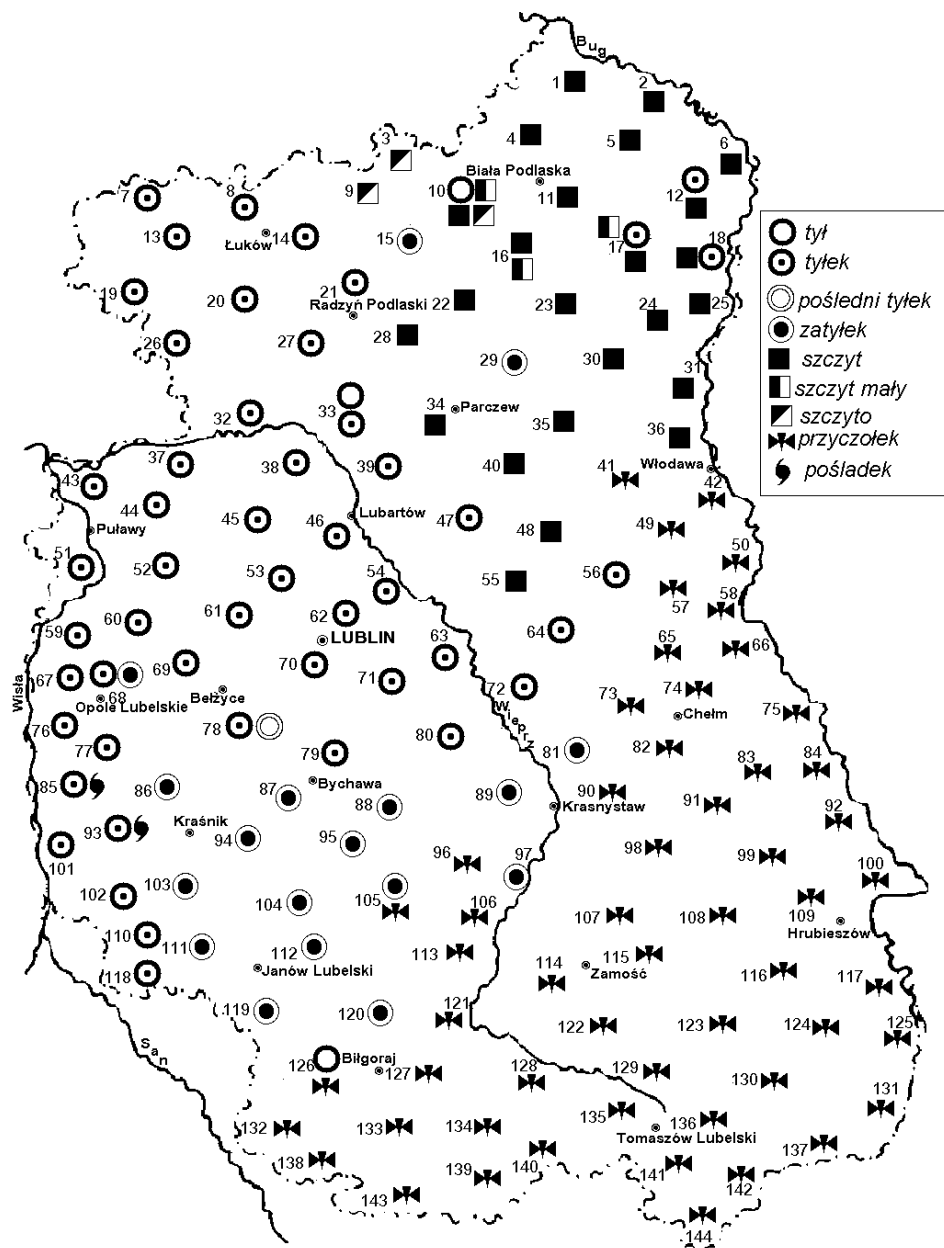
Mapa 29. Kołyśka z płachty zawieszonej na czterech kijach

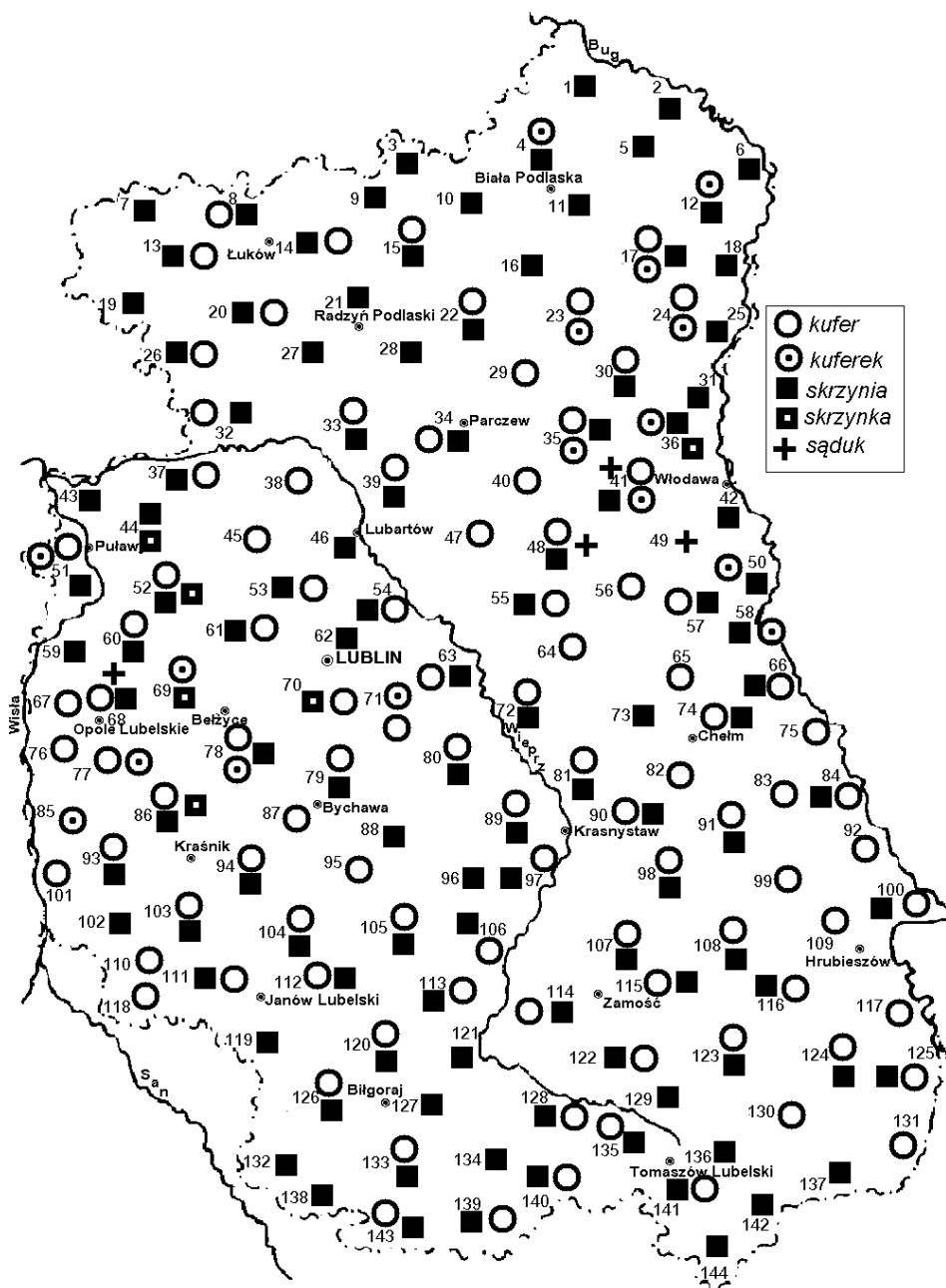
Mapa 30. Łóżko zakrywane w dzień deską do siadania

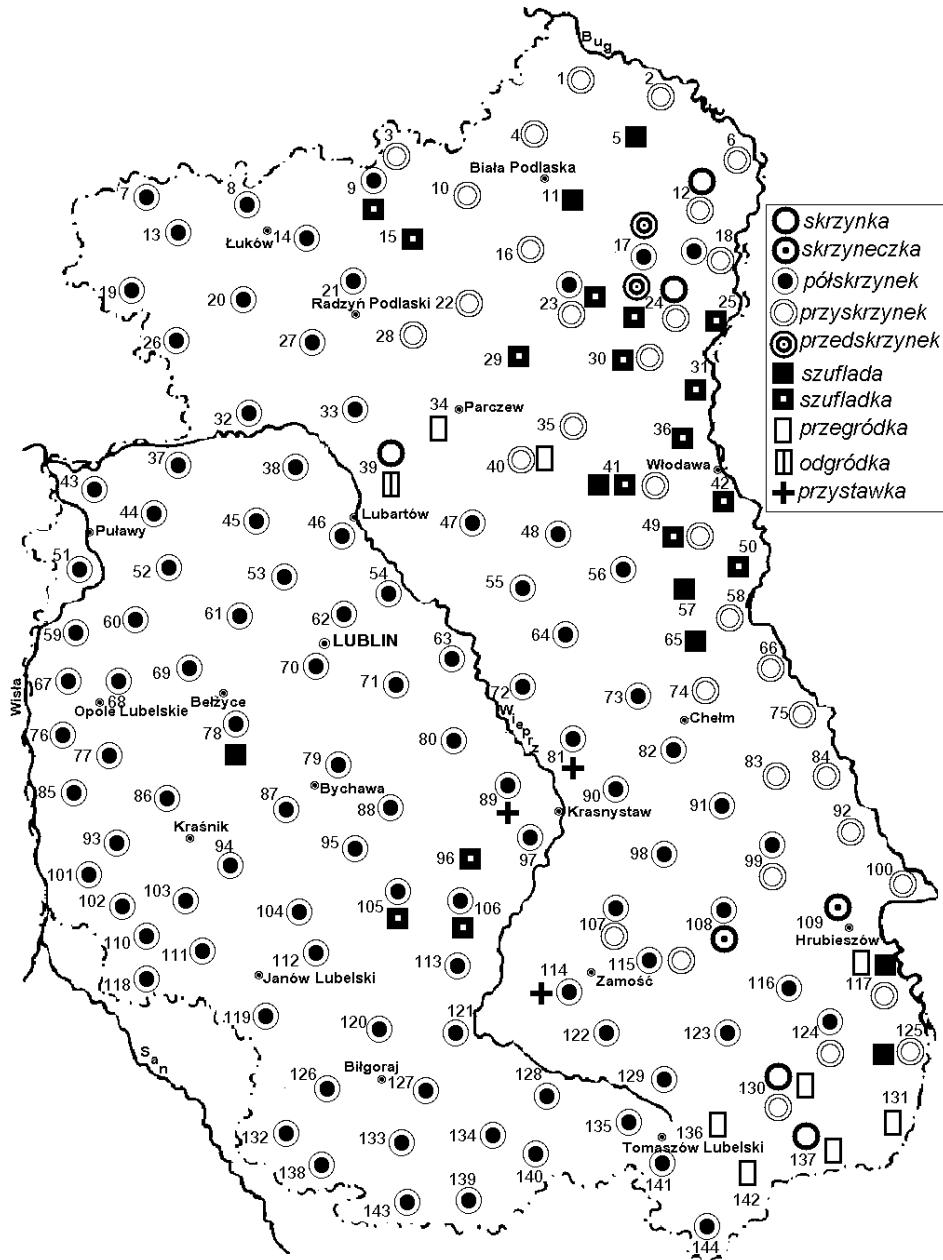
Mapa 31. Pionowa część łózka od strony głowy

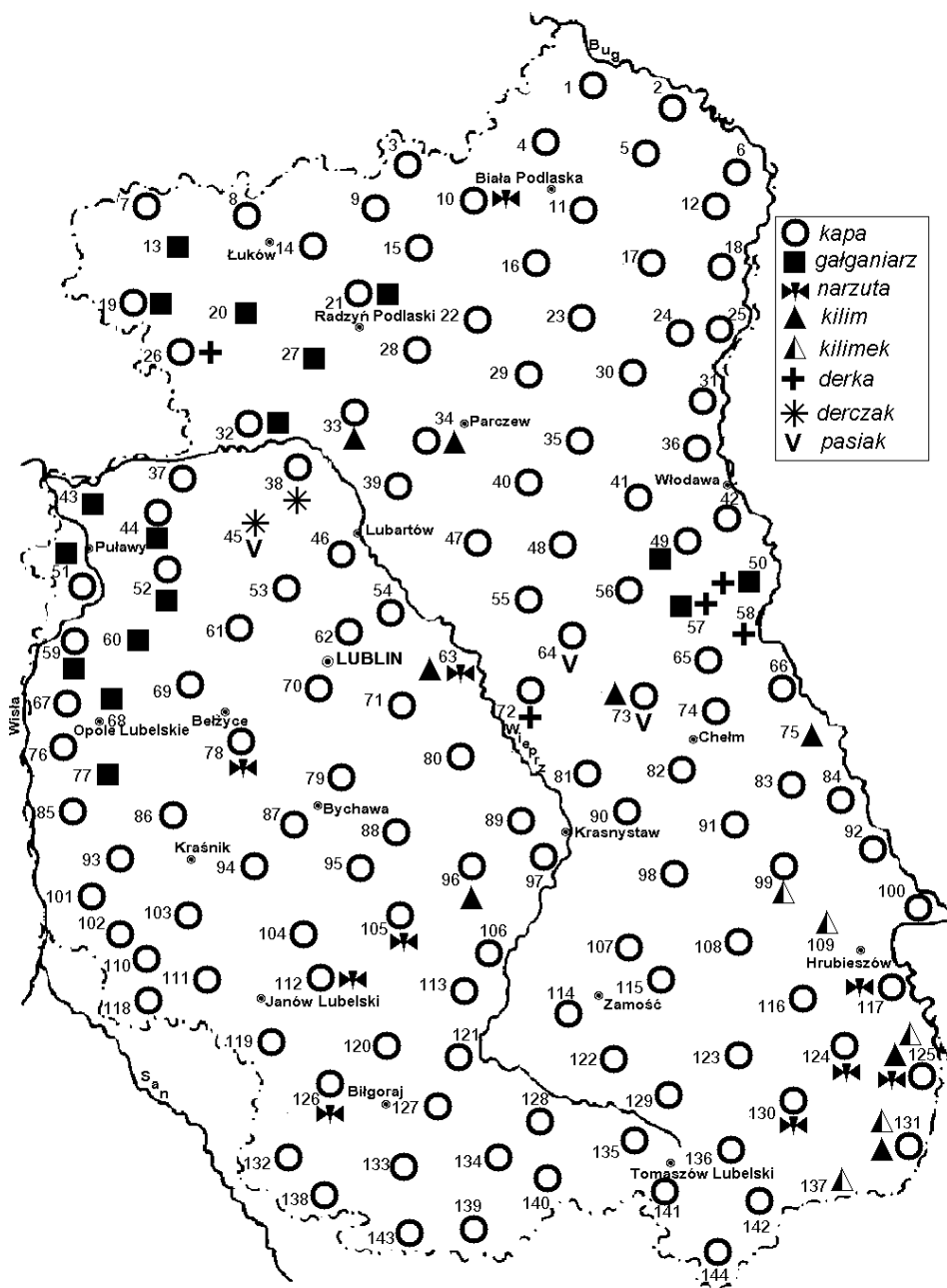
Mapa 32. Pionowa część łożka od strony nóg

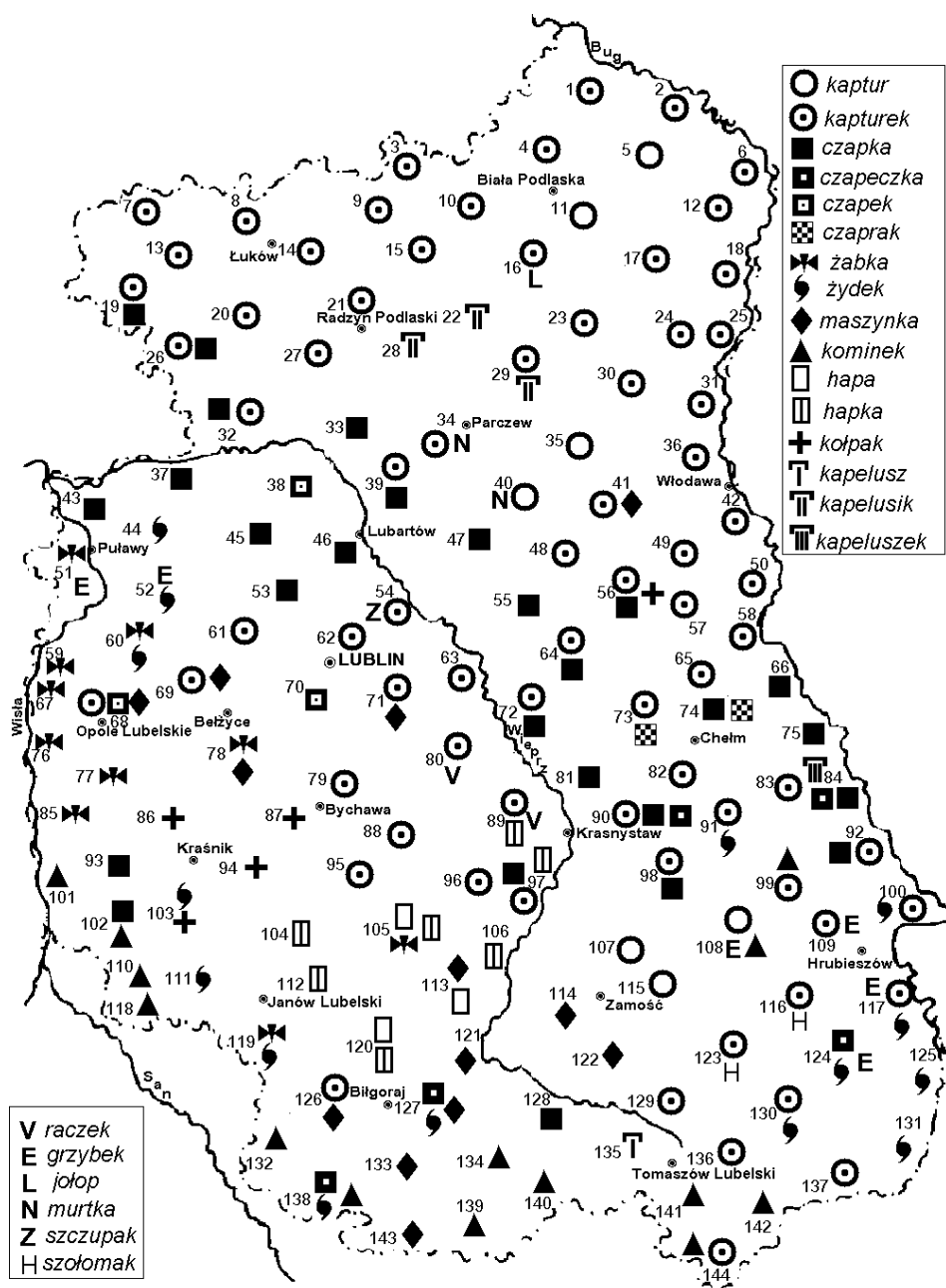
Mapa 33. Drewniana, ozdobna skrzynia na odzież

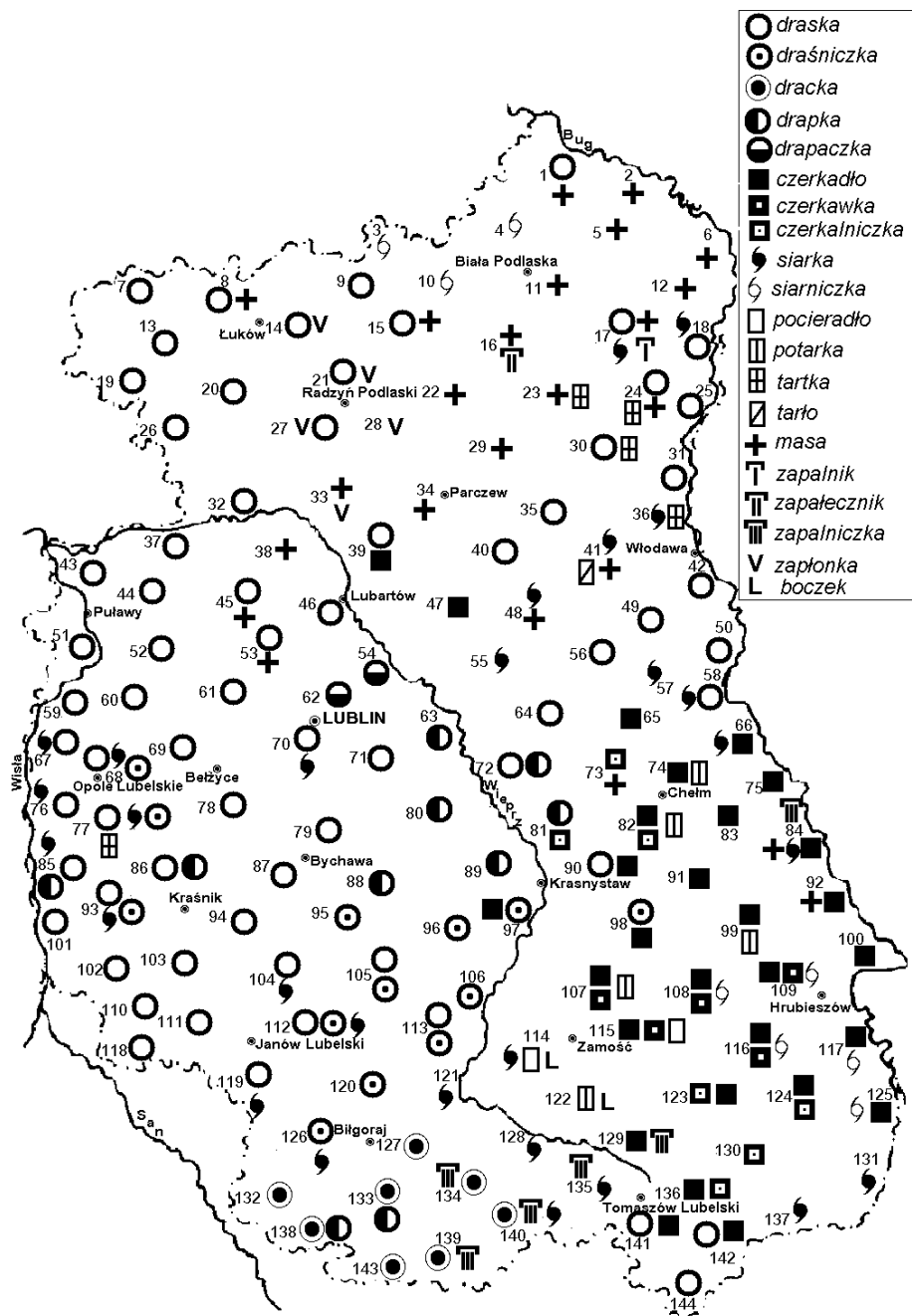
Mapa 34. Schowek z wieczkiem przy krótszej ścianie wewnętrznej skrzyni

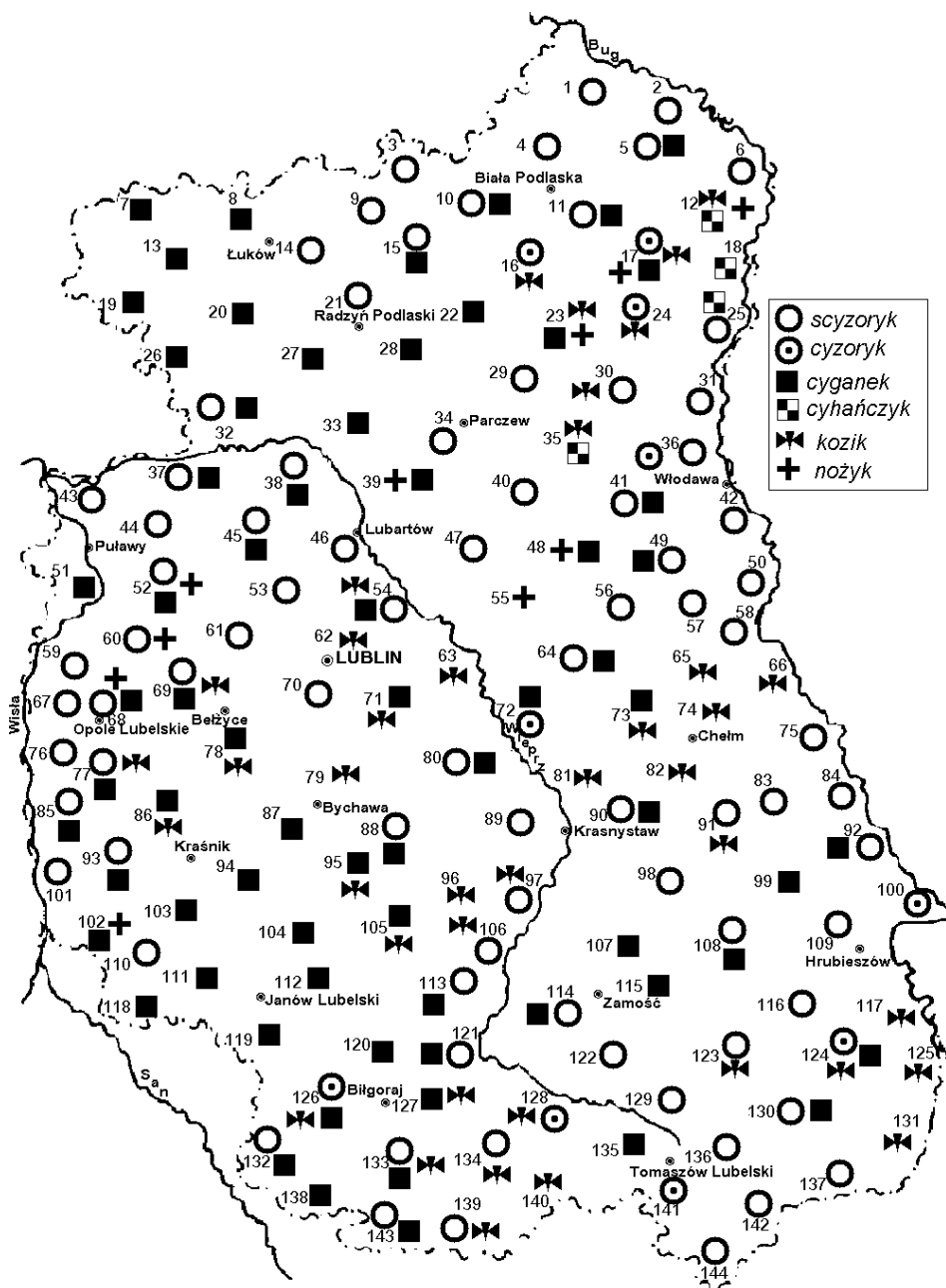
Mapa 35. Ozdobne nakrycie na łóżko

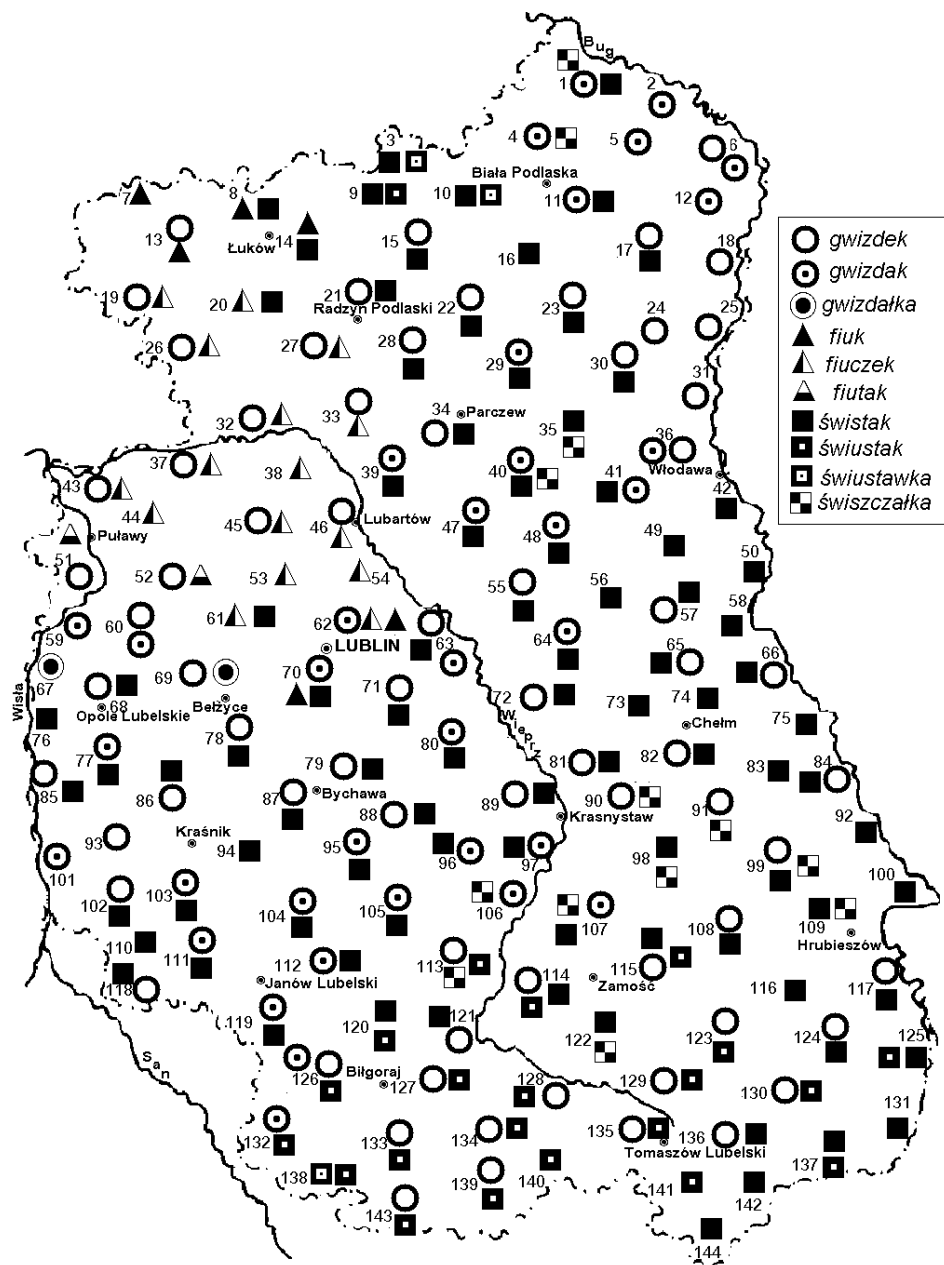
Mapa 36. Kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej

Mapa 37. Ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapalki

Mapa 38. Mały nóż składany z drewnianą rękojeścią

Mapa 39. Zabawka do gwizdania

Ilustracje do haseł słownikowych

Ilustracja 1. Łóżko – drewniany mebel przeznaczony do leżenia i spania (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciovie)

Ilustracja 2. Pionowa część łóżka od strony nóg (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciovie)
Nazwy: *pośladek*, *pośledni tyłek*, *przyczolek*, *szczyt*, *szczyt mały*, *szczyto*, *tył*, *tyłek*, *zatyłek*.

Ilustracja 3. Dziecinne łóżeczko na biegunach (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciovie)
Nazwy: *kolebacz, kolebeczka, kolebka, kołyska, łóżeczko.*

Ilustracja 4. Krzesło – drewniany mebel do siedzenia, z oparciem (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciowie)

Ilustracja 5. Łóżko zakrywane w dzień deską do siadania (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciovie)
Nazwy: *bambetel, kanapa, kanapka, ława, połata, połatka, sofa, sofka, szlaban, tapczan, tarczan, wyrek, wyrko.*

Ilustracja 6. Mebel kuchenny na naczynia, u góry ozdobny i oszklony
Nazwy: *kredens*, *szafa*, *szafarnia*.

Ilustracja 7. Drewniana, ozdobna skrzynia na odzież (ze zbiorów Muzeum Skamieniałych Drzew w Siedliskach koło Tomaszowa Lubelskiego)

Nazwy: *kuf*, *kuferek*, *sąduk*, *skrzynia*, *skrzynka*.

Ilustracja 8. Lampa naftowa do oświetlania izby (ze zbiorów Muzeum Skamieniałych Drzew w Siedliskach koło Tomaszowa Lubelskiego)

Nazwy: *lampa, lampa naftowa.*

Ilustracja 9. Półka na łyżki i talerze

Nazwy: *łyżnik, łyżownik, polica, policzka, politnia, półeczka, półka, załyżnik.*

Ilustracja 10. Firanka z papieru – firanka wycinana z bibuły lub papieru (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciowie)

Ilustracja 11. Cienka zasłona do połowy okna (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciovie)

Nazwy: *firaneczka*, *firanka*, *firanka krótka*, *firanka poprzeczna*, *zafiranka*, *zasłonka*, *zastępka*, *zawieszka*, *zazdroška*.

Ilustracja 12. Ozdobne nakrycie na łóżko (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciowie)

Nazwy: *derczak, derka, gałganiarz, kapa, kilim, kilimek, narzuta, pasiak.*

Ilustracja 13. Mała poduszka pod głowę (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciowie)

Nazwy: *jasieczek, jasiek, jasio, jaś, jaśko, poduszcza, zagłówek.*

Ilustracja 14. Żeliwne naczynie do kąpieli i do prania (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciovie)
Nazwy: *balia*, *wanienka*, *wanna*.

Ilustracja 15. Drewniane naczynie na trzech nogach służące dawniej do zaparzania bielizny w ługu (ze zbiorów Muzeum Skamieniałych Drzew w Siedliskach koło Tomaszowa Lubelskiego)
Nazwy: *balija, luszow, polewanica, polewanka, potaczka, potak, stawnica, tryfus, tryfusek, zolnica, zolnik, żłób, żłukto.*

Ilustracja 16. Przyrząd z falistej blachy służący do ręcznego prania bielizny (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie)

Nazwy: *tara, praczka.*

Ilustracja 17. Drewniana łopatka służąca do prania bielizny (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie)

Nazwy: *kijanka, pracz, praczyk.*

Ilustracja 18. Ręczne narzędzie do wygładzania upranej bielizny (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie)

Nazwy: *magiel, magielnica, maglownica, maglownik, wałkownica.*

Ilustracja 19. Narzędzie do prasowania tkanin nagrzewane rozżarzonym węglem drzewnym (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie)

Nazwy: *pras*, *tras*, *żelazko*.

Ilustracja 20. Narzędzie do prasowania tkanin z rozgrzaną sztabką żelaza wkładaną do środka (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie)

Nazwy: *żelazko na duszę, żelazko z duszą.*

Ilustracja 21. Latarka – urządzenie świetlne w obudowie, zwykle metalowej, dające się łatwo przenieść

Ilustracja 22. Beczka ze słomy

Nazwy: *słomiak, słomieniak, słomienik.*

Spis map i ilustracji

Spis map

1. Lubelszczyzna – obszar badań.....	12
2. Żrenica oka.....	489
3. Boczne miękkie części twarzy.....	490
4. Okolice głowy człowieka wyznaczona zasięgiem kości skroniowej.....	491
5. Staw łączący udo z tułowiem.....	492
6. Kości tworzące szkielet klatki piersiowej, łukowato wygięte, połączone z kręgosłupem.....	493
7. Tylna mięsista część nogi między biodrem a kolaniem.....	494
8. Tylna mięsista część nogi między kolaniem a stopą.....	495
9. Wypukła końcowa część palca u ręki.....	496
10. Dziecko płci żeńskiej (w stosunku do własnych rodziców).....	497
11. Dzieci prawnuków.....	498
12. Żona syna.....	499
13. Brat matki.....	500
14. Brat ojca.....	501
15. Mąż siostry matki lub siostry ojca.....	502
16. Człowiek leworęczny.....	503
17. Człowiek, który lubi się chwalić.....	504
18. Nieślubne dziecko.....	505
19. Choroba charakteryzująca się silnymi napadami duszności.....	506
20. Choroba przejawiająca się atakami drgawek, pojawieniem się piany na ustach.....	507
21. Skurcze drgawkowe przepony brzusznej z charakterystycznym odgłosem... ..	508
22. Rodzaj brodawki wyrastającej najczęściej na rękach.....	509
23. Choroba skóry głowy polegająca na łuszczeniu się naskórka.....	510
24. Roztwór z popiołu i wrzącej wody do zaparzania bielizny.....	511
25. Drewniane naczynie na trzech nogach służące dawniej do zaparzania bielizny w ługu.....	512
26. Brudna pościel i ubrania przeznaczone do prania.....	513
27. Prać w rękach.....	514
28. Drewniana łopatką służąca do prania bielizny.....	515
29. Kołyska z płachty zawieszona na czterech kijach.....	516
30. Łóżko zakrywane w dzień deską do siadania.....	517

31. Pionowa część łóżka od strony głowy	518
32. Pionowa część łóżka od strony nóg.....	519
33. Drewniana, ozdobna skrzynia na odzież.....	520
34. Schowek z wieczkiem przy krótszej ścianie wewnętrznej skrzyni.....	521
35. Ozdobne nakrycie na łóżko	522
36. Kapturek blaszany z wycięciem na płomień w lampie naftowej	523
37. Ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapalki	524
38. Mały nóż składany z drewnianą rękojeścią.....	525
39. Zabawka do gwizdania	526

Spis ilustracji

1. Łóżko – drewniany mebel przeznaczony do leżenia i spania (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciowie).....	529
2. Pionowa część łóżka od strony nóg (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciowie)	530
3. Dziecinne łóżeczko na biegunach (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciowie)..	531
4. Krzesło – drewniany mebel do siedzenia, z oparciem (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciowie).....	532
5. Łóżko zakrywane w dzień deską do siadania (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciowie)	533
6. Mebel kuchenny na naczynia, u góry ozdobny i oszklony.....	534
7. Drewniana, ozdobna skrzynia na odzież (ze zbiorów Muzeum Skamieniałych Drzew w Siedliskach koło Tomaszowa Lubelskiego).....	535
8. Lampa naftowa do oświetlania izby (ze zbiorów Muzeum Skamieniałych Drzew w Siedliskach koło Tomaszowa Lubelskiego)	536
9. Półka na łyżki i talerze	537
10. Firanka z papieru – firanka wycinana z bibuły lub papieru (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciowie).....	537
11. Cienka zasłona do połowy okna (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciowie)...	538
12. Ozdobne nakrycie na łóżko (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciowie).....	539
13. Mała poduszka pod głowę (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciowie).....	540
14. Żeliwne naczynie do kąpieli i do prania (ze zbiorów Zagrody Guciów w Guciowie).....	541
15. Drewniane naczynie na trzech nogach służące dawniej do zaparzania bielizny w ługu (ze zbiorów Muzeum Skamieniałych Drzew w Siedliskach koło Tomaszowa Lubelskiego).....	542
16. Przyrząd z falistej blachy służący do ręcznego prania bielizny (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie).....	543
17. Drewniana łopatka służąca do prania bielizny (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie).....	544
18. Ręczne narzędzie do wygładzania upranej bielizny (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie).....	545

-
19. Narzędzie do prasowania tkanin nagrzewane rozżarzonym węglem drzewnym (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie) 546
 20. Narzędzie do prasowania tkanin z rozgrzaną sztabką żelaza wkładaną do środka (ze zbiorów Ośrodka Edukacji Regionalnej w Hołownie) 547
 21. Latarka – urządzenie świetlne w obudowie, zwykle metalowej, dające się łatwo przenosić 548
 22. Beczka ze słomy 549

A Dialect Dictionary of the Lublin Region

Volume 8.

Man and Family. Hygiene and Diseases.

Furniture, Appliances and Household Jobs

Volume 8 of *A Dialect Dictionary of the Lublin Region*, titled *Man and Family. Hygiene and Diseases. Furniture, Appliances and Household Jobs*, contains 2461 entries devoted to man and his environment as well as 22 illustrations and 39 linguistic maps. The entries form a thematic area devoted to human physical and psychological features, the body parts, degree of kinship, hygiene and diseases, old furniture and some household jobs.

The vocabulary presents an image of the Polish village with its distinctive features as reflected in man's interpersonal relations and in his place in the rural setting. What brings the above-mentioned thematic areas together is thus the human subject and agent of all activities set in the regional customs and culture, rich in the environment-related interpretational possibilities. This is reflected in both local and regional multitude of names used for one and the same designatum (e.g. *bujawka*, *bujda*, *hojda*, *hojdawka*, *huśtak*, *huśtawka*, *kobylica*, *kobyła*, *kobyłka*, *kojda*, *koleba*, *kolebajka*, *kolebak*, *kolebka*, *kotysaja*, *kołyska*, *koń*, *korbon*, *koromak*, *koza*, *koziół*, *stojak*, *trójnog*, *uwiązak*, *zajda* 'a cradle made of cloth supported by four sticks'; *bambetel*, *kanapa*, *kanapka*, *ława*, *połata*, *połatka*, *sofa*, *sofka*, *szlaban*, *tapczan*, *tarczan*, *wyrek*, *wyrko* 'a bed covered with a board to sit on'; *boczek*, *czerkadło*, *czerkalniczka*, *czerkawka*, *dracka*, *drapaczka*, *drapka*, *draska*, *draśniczka*, *masa*, *pocieradło*, *potarka*, *siarka*, *siarniczka*, *tarto*, *tartka*, *zapalniczka*, *zapalnik*, *zapalniczka*, *zapłonka* 'a sulfur strip on the side of a safety match') as well as in a variety of features, phenomena and objects which are open to public judgment (e.g. 'left-handed person' is called *lewak*, *lewczan*, *leworóg*, *lewus*, *majkuciarz*, *majkus*, *majkut*, *majkutnik*, *malkuta*, *mantykus*, *mańda*, *mańka*, *mańkus*, *mańkut*, *śmaja*; 'illigitimate child' is *bachor*, *bajstruk*, *basak*, *bękart*, *najdka*, *najdych*, *najdur*, *najdus*, *najduszek*, *niewiadomski*, *przychówek*, *przypalotka*, *zdybaniec*, *zdybel*, *znajda*, *znajdek*, *znajdych*, *znajdus*; 'a disease manifested by attacks of convulsions, the appearance of foam on the lips' is called *choroba świętego Antoniego* [st Anthony's disease], *choroba świętego Walentego* [st Valentine's disease], *świętego Wita* [st Witt's disease], *padaczka* [epilepsy], *przypadek* [a case], *słabość* [malaise], *słabość świętego Walentego* [st Valentine's malaise], *słabota*, *wielga choroba* [big disease], *wielka niemoc* [big malaise, infirmity]).

The folk world picture generated by the geographically-related multitude of names and the variety of terms, often used to refer to the same designatum, could be qualified not only as a particular onomasiological series, but can also be seen as forming the various semantic fields which reflect the manifold associations evoked by the surrounding world. Thus the name for 'zrenica oka' (*pupil*) is motivated by the activity of looking (*patrzączka*, *patronka*) and by the opening of the eyes (*zrenica*, *żronko*, *żrenica*); it is also a reflection of the cultural and customs-related meaning component which reveals the interlocutor's intentions (*człowieczko*, *człowieczek* 'dim.-man', *laleczka* 'dim.-doll', *lalka* 'doll', *panienka* 'teenage girl'). In some cases one term is used for several desig-

nata which look similar and perform similar functions. Thus *kułak* means ‘a fist’ or ‘a joint which links the arm with the forearm’; *wujek* is either ‘mother’s brother’ or ‘father’s brother’, but also ‘mother’s- or father’s sister’s husband’.

Volume 8 of *A Dialect Dictionary of the Lublin Region* has a non-differential inter- and intra-dialectal character and is based on the same methodological and editorial principles as the seven volumes already published. All entries have a similar structure; the terms are alphabetically arranged; they contain broad cultural- and customs-related contexts, established with the use of atlas and iconographic techniques. All sources and the names of places from which the material has been derived are well-documented.

The data were collected in the Lublin region in its borders from before 1975 which changed slightly in 1999 (see Map 1). The data were extracted from spoken material of the eldest inhabitants of 612 villages from the Lublin region (see the list of the villages) and from 2510 informers. The corpus includes the following: 1. tape recordings, 2. transcribed running texts (no audio), 3. word lists collected via questionnaires (no contextual exemplification). Additional material comes from the following atlases: *Polish Dialect Atlas* (decontextualised lexis), *Dictionary of Polish Dialects of the Polish Academy of Sciences*, various language archives and partly from BA and MA dissertations as well as printed sources.

Each entry consists of the following elements:

1. An entry and its meaning explained in the entry’s definition.
2. An illustration – a cross reference to a photograph of a designatum included at the end of the dictionary. A number following a cross-reference *zob. (see)* stands for the number of the photograph.
3. The contexts of the word.
4. Sources.
5. The geographical distribution of the word by making a reference to the linguistic map enclosed at the end of the Dictionary.
6. Inflectional phenomena and the most frequent phonetic variations located in the section which deals with pronunciation.
7. References to synonyms (a variant name functioning in one village) and heteronyms (variants of names functioning over a larger area) by using a cross-reference *por. (compare)*.

Below are some illustrative examples.

Człowieczek ‘żrenica oka’ [‘pupil’]

Kto powi żrenica, a kto inny paninka, laleczka, człowieczek, to jest to samo, ale jak sie mówi paninka, laleczka to tak przyjemnie, bo to z uczciwym człowiekiem rozmawia, patrzy mu prosto w oczy i śliczno panienke widzi, tako laleczke, a jak człowieczek to już nie taki to uczciwy, bo ino jakiegoś człowieczka zobaczył [Some say “pupil”, while others say “paninka, laleczka”; this is the same, but if someone says “paninka” or “laleczka”, it is nice because he is an honest man; one looks straight into his eyes and sees a “panienka” [teenage girl], a small doll, but “człowieczek” is not honest as one can see [only] a *człowieczek* [dim. “man”] [in the interlocutor’s pupil]] (Barbarówka). *Bo laleczke i panienke może zobaczyć tylko człowiek prawy, co ma czyste sumienie, a złodziej, krętaćz to ino człowieczka zobaczy* [Only a righteous person who has a clear conscience can see a “laleczka” or a “panienka”; a thief or a liar can only see a “człowieczek”] (Stryjów). *To człowieczek, ale i żrenica mówim, ale do pani to lepi*

powiedzić żrenica, bo człowieczek to tak więcy między sobo mówim [That's "człowieczek" but we also say: "żrenica" ["pupil"], but it is better to say: "żrenica" to a woman; we say: "człowieczek" when we speak to each other] (Jablęcna). *U nas to człowieczek i żrenica na to mówio, a już w mieście to żrenica bedzie* [Here we call it "człowieczek" or "żrenica" but in town they say "żrenica"] (Lubień). *To mówi sie człowieczek i żrenica, to jest to samo, w oku jest* [Here they say "człowieczek" and "żrenica"; that's the same thing – it is in the eye] (Olenówka).

Sources: PM, KAGP, PI, MG.

Geography: the Eastern part of the Lublin region (see Map 2).

Gen.-Sg. *człowieczka*; Gen-Pl. *człowieczków*; pronunciation: *čuoŋeček, čuŋeček, člu-veček*.

Cf. *człowieczko, laleczka, lalka, panienka, patronka, patrzączka, żrenica, żronko, żrenica*.

Kufer 'drewniana, ozdobna skrzynia na odzież' [**Coffer, Chest**] 'a wooden decorative box for keeping clothes' (see Illustration 7).

Kufer to zamykana drewniana rzeźbiona skrzynia ["Kufer" is a wooden chiselled chest] (Zagórze). *Kufer to drewniana skrzynia na ubranie* ["Kufer" is a wooden box for keeping clothes] (Rozięcín). *Kufer to mebel z żelaznymi okuciami na ubrania* ["Kufer" is a piece of furniture with iron fittings] (Osmolice). *A tak ży ni było żadnych sygmentów jak teraz jest, tyku były, tak zwany skrzyni były, kufry były. Bilizne składało si du kufra, w skrzyni tu były ubrania puskładany* [There were no such segments as they are today; there were only so-called boxes and "kufry"] (Kryłów). *Szafów nie było, tylko w tem kufrze wszystko* [There were no wardrobes, things were [kept] only in this "kufer"] (Lipa). *Kufer to skrzynia drewniana na ubranie* ["Kufer" is for [keeping] clothes"] (Wisiki). *Kufer to drewniana, często zdobiona skrzynia na ubrania* ["Kufer" is a wooden box, often decorated, for [keeping] clothes] (Grabowiec). *Kufer ma wieko półokrągłe i okute* ["Kufer" has a semi-circular iron-fitted lid] (Karczmiska). *Kufer ma wieko wypukłe* ["Kufer" has a well-rounded lid] (Polichna). *I kufry, tak, kufry. To w tych kufkach so takie. Skrzynia taka to. A wszystko, te gałgany wszystkie te płachty, tam koszule, kalesony, o to tak. To kufer to stary jeszcze u nas je* [So "kufry, kufry". And in those boxes you have such [things]. This is a box. And all these rags, all these cloths, shirts, underpants. Oh yes. We still have such and old "kufer"] (Tulniki). *Kufer to schowek na rzeczy, skrzynia z wiekiem półokrągłym, okuta* ["Kufer" is a storage chest with a semi-circular lid with fittings for [keeping] things] (Rudno). *Kufer to rodzaj ozdobnej skrzyni* ["Kufer" is a kind of decorated chest] (Suchawa). *Kufer to paka drewniana na ubranie i bielizne* ["Kufer" is a wooden box for clothes and underwear] (Orłów Drewniany). *Kufer ma wieko zbijane jak skrzynka i to sie zapiro, kufer jest przynośny* ["Kufer" has a box-like lid which closes; one can move it around] (Gromada). *Kufer jest półokrągły, zasuwato sie go na skobel* ["Kufer" is a semicircular [box]; one closes it with a staple] (Hucisko). *Kufer jest mniejszy od skrzyni, jest żelaznymi obręczami ukuty, ma wieko wypukłe* ["Kufer" is smaller than a chest, with shod iron fittings; it has a semi-circular lid] (Ruda Solska). *Kufer to schowek na ubrania i bielizne w kształcie pudła* ["Kufer" is a storage box-like [thing] for clothes and underwear] (Ratoszyn). *Kufer to schowek na ubrania z półokrągłym i okutym wiekiem* ["Kufer" is a storage [thing] for clothes and underwear with a semi-circular lid with fittings] (Grądy). *Kufry, skrzynie stały w komorach* ["Kufry", chests were [stored] in compartments (chambers)] (Branew). *Kufer to już jak panna młoda za mąż wychodziła, to tam już mama jej nakładadała dywany, to pościel to co nakładzione miała, to watki płótna swojej roboty narobione*

[“Kufەر” – when a bride was getting married, her mother put rugs, sheets and homemade linen wear in it] (Hołowno). *Kufەر to drewniana, często zdobiona skrzynia na ubrania* [“Kufەر” is a wooden case for clothes, often decorated] (Grabowiec). *Tak, kufەر, dywany, płótno, to wszystko, to musiała panna mieć, i w posagu ojciec dawał krowe. Jak w weselu, orszak szedł weselny, to ten kufەر jechał za, z tyłu od razu kufەر jechał do teściów. I co najcięższy był, to była najbogatsza panna* [Yes, “kufەر” rugs, the linen – the bride had to have it all; her father gave a cow for the dowry. When the wedding procession was walking, the “kufەر” was travelling right behind them, [meant] for the parents-in-law] (Bojary). *Kufەر to drywniana, często zdobiona skrzynia, w której panna przechowywała wyprawę ślubno* [“Kufەر” is a wooden box, often decorated, for a bride to keep the trousseau in] (Malinówka). *Ważny był też kufەر, który dziewczyna miała u siebie w domu. Od niego zależał stan materialny dziewczyny. Były kufery pięknie malowane i ozdabiane lub też bardzo skromne. W nim mieścił się dobytek przyszłej panny młodej* [“Kufەر” was important too. The girl kept it at home. The girl’s material status depended on it. There were beautiful “kufery” painted and decorated; there were also more modest ones] (Bytyń). *Na wiano to dawała matka córce kufەر, żeby se te gałgany miała dzie włożyć* [‘Her mother used to give her daughter a “kufەر” for her dowry for all the clothes to put in] (Gołab). *Dla panny młody wyprawa musiała być. Musiał też być duży kufەر z wikliny albo z drewna* [The bride had to have a dowry. She had to have a “kufەر” made from wood or wicker] (Moniatycze). *Drużbany zabierają kufەر, poduszki, pirzynie, wiążą na wóz już, i siadają na ten wóz, już przyjadą do młodej, to już musi ojciec wykupić. Kufەر to był w kształcie pudła do przechowywania odzieży* [The best men took the “kufەر”, pillows, the feather-bed with them onto the cart; they got onto the cart and went to the bridegroom. Her father had to “buy her out.” The “kufەر” was a box-like thing for clothes to be kept in] (Gałęzów). *Jak w weselu, orszak szedł weselny, to ten kufەر jechał za, z tyłu kufەر jechał do teściów* [During the wedding time, when the wedding procession was walking along, the “kufەر” was travelling behind them – on, for parents-in-law] (Glinny Stok).

Źródła: PM, ML, KAGP, MG.

Geography: general (see Map 33).

Gen.-Sg. *kufra*; Gen.-Pl. *kufarów*; pronunciation: *kufەر*.

Cf. *kuferek, sąduk, skrzynia, skrzynka*.

Lewus ‘człowiek leworęczny’ [‘left-handed person’]

Lewus to wszystko robi lewą ręką [“Lewus” does everything left-handed] (Gręzówka). *Lewus, bo zamiast prawą ręką, to robi lewą* [“Lewus” – instead doing things with his right hand, he does everything left-handed] (Stanin). *Kiedyś to na lewusów krzyczeli, żeby przeszedł na prawą rękę* [In the past, the “lewus-pl.” were rebuked to switch from left to right-handedness] (Telatyn). *Ja patrze, a un pudpisuje się lewą ręką, przecie to lewus jest* [I am looking and he is signing with his left hand; surely he is a “lewus”] (Ulhówek).

Źródła: PM, KAGP, MG.

Geography: around of Hrubieszów, Tomaszów Lubelski, Biała Podlaska, Łuków and Puławy (see Map 16).

Gen.-Sg. *lewusa*; Gen.-Pl. *lewusów*; pronunciation: *levus*.

Cf. *lewak, lewczan, leworóg, majkuciarz, majkus, majkut, majkutnik, malkuta, mantykus, mańda, mańka, mańkus, mańkut, śmaja*.

Analogically to volumes 1–7 of *A Dialect Dictionary of the Lublin Region*, Volume 8 uses an orthographic transcription with the form of its entries standardized to fit the all-Poland format. Each entry has been supplied with contexts using a standardized half-phonetic codification conforming to phonetic, morphological and syntactical features of the Lublin Region dialects.

Maps and qualifiers in the dictionary constitute an integral part of the entries. A map plays an important role in a visual specification of a geographical location. It has been embedded in the entry in order to make a better use of geographical data and capture a location of a given lexical item in a dialectal structure of the region. Maps help the reader to navigate in a spatial occurrence of a given name and in its range (concentrated, scattered, scarce, uneven, central or peripheral); they also show a lexical connection between the neighbouring areas. All these data determine the type of a name and its designatum. The reader learns how a given name functions among other words related to the designatum, i.e. to its synonyms and heteronyms. The range and localization of the name informs the reader about the its recessive or expansive properties. Illustrations help provide a better identification of the designatum including its detailed visual description.

The qualifiers are an integral part of an entry and of all of its components; they are embedded in the dialectal contexts created by the dialect users. They have been carefully selected and organized according to the methodology used in an entry description. Using qualifiers in this way, i.e. combining them with the appropriate contexts, reflects the linguistic awareness of modern village inhabitants, who bring up the past through a given name and its designatum.

Volume 8, *Man and Family. Hygiene and Diseases. Furniture, Appliances and Household Jobs* is a study which documents the language heritage and, according to the UNESCO convention from 2003, is designed to preserve the non-material and cultural legacy of the region. In an era of changes which modern dialects undergo, this form of record becomes a cultural necessity and challenge for generations now and in the future. The dictionary reflects the complexity, multiculturalism and lexical diversity of the Lublin region involving Little Poland, Mazovia, the Eastern Borderlines as well as all-dialect and Poland-wide phenomena. The dialectal-ethnolinguistic analysis of the material carried out in this volume provides multi-sided characteristics not only of a particular term but also of its place in the cultural, customs-, beliefs- and awareness-related structure of the village of the Lublin region. It is expected to function as a bridge not only between the east and the west but also between the European Union and Eastern Europe.

Volume 8 of *A Dialect Dictionary of the Lublin Region*, which is aimed not only at academics but is also designed to serve a pragmatic purpose, is a way of preserving the cultural and linguistic legacy of the Lublin region conceptualized by means of words that form a dialectal lexicon. The volume is expected to be an important instrument in creating a “regional trademark” and in promoting the Lublin region not only among linguists but also among scholars of other disciplines, regional artists, regional culture promoters, teachers who pursue an educational regional path and who spread the concept of a “little homeland,” as well as among teenagers (junior high school and high school students) willing to understand the cultural and linguistic essence of their region.

